

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 1 2021

Частина 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, в.о. ректора Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 7 від 26.02.2021 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

РОСІЙСЬКА МОВА

Габидуллина А. Р.

МЕТОНИМИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ИРОНИИ
(НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ М.М. ЖВАНЕЦКОГО).....1

Кошман И. Н.

УКРАИНИЗМЫ В ДИСКУРСЕ МАССМЕДИА
(НА ПРИМЕРЕ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ИНТЕРНЕТ-СМИ УКРАИНЫ).....7

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Анастасьєва О. А.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСТИЛЬОВОЇ СПЕЦИФІКИ
АНГЛОМОВНОГО АФОРИЗМУ.....13

Бакуменко О. О.

ПРОЦЕС ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ В ДІЄСЛОВАХ
ІЗ ВІДОКРЕМЛЮВАНИМ ПРЕФІКСОМ AUF- У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ XVI СТ..... 18

Бечко Я. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ
БАГАТОЗНАЧНОГО ПРИКМЕТНИКА УКР. *ГАРЯЧИЙ*
В ПРОЦЕСІ УТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ..... 23

Бигунова Н. А.

АДРЕСАНТ И АДРЕСАТ РЕЧЕВОГО АКТА ПОХВАЛЫ..... 28

Блинова І. А., Зернецька А. А.

ГУМОР ЯК РІЗНОВИД КОМІЧНОГО: КРИТЕРІЇ ВИОКРЕМЛЕННЯ,
ТЕОРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ.....35

Борковська І. П.

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАКТУ
ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....44

Haydanka D. V.

PRAGMATIC ROLE OF CREATIVE AD-HOC UNITS
IN SOCIAL MEDIA CONTENT MAKING..... 49

Гарасим Т. О., Зубрик А. Р.

КАНАДСЬКИЙ ВАРІАНТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ:
ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....55

Гончарова І. С.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ
«СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....61

Humbatova Ayten Shakir gizi

INADEQUATE TRANSLATION.....67

Дерябіна А. А.

НОМІНАТИВНІ ТЕРМІНОСПОЛУКИ МОДЕЛІ «ІМЕННИК + ІМЕННИК»
У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА..... 73

Дзикович О. В., Рибачок К. В.

МОВНА ГРА ЯК СПОСІБ СЕМАНТИЧНОЇ КОМПРЕСІЇ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ.....80

Dychka N. I., Gural O. I. LINGUISTIC FEATURES OF WRITING TECHNICAL DOCUMENTS IN ENGLISH.....	85
Довженко І. В., Дячук Л. С. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДИСТАНЦІЙНО (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ).....	89
Жук В. А. УМОВНИЙ СПОСІБ ЯК КОНСТИТУЄНТ БЛИЖНЬОЇ ПЕРИФЕРІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ СПОНУКАЛЬНОСТІ.....	96
Zeynalov Eldar Atamali MANIPULATION IN BRITISH POLITICAL DISCOURSE (BASED ON NATIONAL AND CULTURAL VALUES).....	102
Коваль Н. О. АУДИТОРСЬКИЙ АНАЛІЗ БРИТАНСЬКОЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОЇ АКТОРСЬКОЇ МОВИ.....	107
Kurylenko D. V. MOTIVATION AS AN INTERPRETATION OF THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD: ASPECTS OF THE LEARNING ENGLISH LANGUAGE.....	115
Куш Е. О. ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОГО КОРПОРАТИВНОГО ДИСКУРСУ.....	119
Лазебна Н. В. СОЦІОКУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В МЕЖАХ ВЗАЄМИН HUMAN/NON-HUMAN.....	124
Літвінова М. М., Літвінов О. І. ТЕРМІНИ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДЖЕННІ ЕРПЕНБЕК У РОМАНІ “HEIMSUCHUNG”.....	133
Луценко Л. О., Зашкола Ю. І. КОМУНІКАТИВНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИКА ДЖЕРЕМІ ХАНТА.....	139
Liushnivska L. M. TEACHING ENGLISH PRONUNCIATION IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE	145
Матковська М. В. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....	150
Модестова Т. В., Кресек О. Є. РОЗВИТОК НАВИЧОК ПИСЬМА У ПІДГОТОВЦІ ДО ІСПИТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	155
Нузбан О. В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ.....	160
Панченко О. І. АМЕРИКА ХХ СТ. У РОМАНАХ ГАРПЕР ЛІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	166
Пожарська Н. В. РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У ПРОЦЕСІ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНЦІЇ.....	172

Пожарицька О. О. ПОЕЗІЯ-КОД: РОЗТЛУМАЧ МЕНЕ, ЯКЩО ЗМОЖЕШ.....	177
Прокофьев Г. Л. ИРОНИЧЕСКИЙ АССЕРТИВ КАК ТИП РЕЧЕВОГО АКТА.....	182
Репушевська І. І. ФУНКЦІЙНА РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У РОМАНІ Х. ФІЛДІНГ «ЩОДЕННИК БРІДЖИТ ДЖОНС».....	188
Светлічна А. А. МОДАЛЬНІСТЬ ТА ТОНАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МИТНИХ ДОКУМЕНТІВ.....	193
Semen H. Ya. LEXICAL INNOVATION IN JOURNALISM.....	198
Сіманович Н. М., Бялик В. Д. ІСТОРІЯ ПОЯВИ Й ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ БАЗОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕСУРСІВ.....	203
Тодорова Н. Ю. СЕМАНТИЧНА ТА ІДЕОГРАФІЧНА КЛАСИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗБРОЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	208
Хацер Г. О., Жаворонкова В. В. ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНИХ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ.....	214
Чаюк Т. А., Борисович О. В. ВИЯВИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ В СИСТЕМНИХ ВІДНОШЕННЯХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В БРИТАНСЬКОМУ ТА АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	221
Шовкопляс Ю. О. КУЛЬТУРНА КОНОТАЦІЯ РОЗМОВНИХ ОДИНИЦЬ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	227
Юрчишин В. М. ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ САТИРИ ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ П. СІМПСОНА (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ).....	233
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Артёмцев О. В., Синьгуб С. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	240
Василенко Г. В. ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗУ В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ.....	247
Гнедкова О. Г., Карпенко З. О. ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ КАЛАМБУРУ ЯК РІЗНОВИДУ МОВНОЇ ГРИ.....	254
Драненко Г. Ф. СИЛА Й НАСИЛЛЯ ПЕРЕКЛАДУ.....	262
Коваленко А. В. ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	269

Lychuk S. V. TRANSLATION AS A FORM OF LITERARY RELATIONSHIP OF UKRAINE DURING ITS INDEPENDENCE (2000–2013).....	274
Mykytiuk I. M., Lesinska O. M. NOMINATIONS OF PERSONAGES IN PORTRAIT DESCRIPTIONS: CONTRASTIVE STUDY (BASED ON UKRAINIAN AND ENGLISH LITERARY DISCOURSES).....	281
Мосієвич Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АНЕКСІЇ КРИМУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.....	286
Ставчук Н. В. АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ МОВНИХ ОДИНИЦЬ І КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИМ ЗАБАРВЛЕННЯМ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ РЕЯ БРЕДБЕРІ).....	291
Yukhymets S. Yu. ETHNO-PSYCHOLINGUISTIC STEREOTYPES IN TRANSLATIONAL ASPECT.....	296
Яровенко Л. С., Болдирева А. Є. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ГЕРУНДІЯ ТА ГЕРУНДІАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ У ПЕРЕКЛАДІ.....	301
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	308

CONTENTS

RUSSIAN LANGUAGE

Gabidullina A. R.

METONYMY AS A MEANS OF CREATING IRONY
(ON THE MATERIAL OF THE WORKS by M. M. ZHVANETSKY)..... 1

Koshman I. N.

UKRAINIANISMS IN THE RUSSIAN-LANGUAGE UKRAINIAN ONLINE
MASS MEDIA DISCOURSE 7

GERMANIC LANGUAGES

Anastasieva O. A.

FACTORS OF FORMATION OF LINGUISTIC
AND STYLISTIC SPECIFICS OF THE ENGLISH LANGUAGE APHORISM..... 13

Bakumenko O. O.

PROCESS OF GRAMMATICALIZATION IN VERBS WITH SEPARABLE PREFIX AUF-
IN THE GERMAN LANGUAGE OF THE XVIth CENTURY 18

Bechko Ya. V.

THE FUNCTIONING OF LEXICAL-SEMANTIC VARIANTS
OF THE POLYSEMOUS ADJECTIVE UKR. *ГАРЯЧИЙ*
IN THE PROCESS OF PHRASEOLOGICAL UNIT FORMATION 23

Bigunova N. A.

ADDRESSER AND ADDRESSEE OF PRAISE SPEECH ACT 28

Blynova I. A., Zernetska A. A.

HUMOUR AS A VARIETY OF THE COMIC CATEGORY: CRITERIA
OF DIFFERENTIATION, THEORIES OF REALIZATION AND MEANS OF EXPRESSION 35

Borkovska I. P.

STRUCTURAL FEATURES OF THE CONFIDENTIALITY AGREEMENT 44

Haydanka D. V.

PRAGMATIC ROLE OF CREATIVE AD-HOC UNITS
IN SOCIAL MEDIA CONTENT MAKING..... 49

Harasym T. O., Zubryk A. R.

CANADIAN VARIANT OF ENGLISH: ETYMOLOGICAL ASPECT 55

Goncharova I. S.

PECULIARITIES OF FORMATION OF CONCEPTUAL SPHERE
“FAMILY RELATIONS” IN MODERN ENGLISH LANGUAGE 61

Humbatova Ayten Shakir gizi

INADEQUATE TRANSLATION..... 67

Deriabina A. A.

NOMINATIVE TERMS OF THE MODEL “NOUN + NOUN”
IN THE GERMAN PROFESSIONAL LANGUAGE OF CIVIL LAW 73

Dzykovych O. V., Rybachok K. V.

LANGUAGE GAME AS A WAY OF SEMANTIC COMPRESSION
IN ADVERTISING TEXTS 80

Dychka N. I., Gural O. I. LINGUISTIC FEATURES OF WRITING TECHNICAL DOCUMENTS IN ENGLISH.....	85
Dovzhenko I. V., Diachuk L. S. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE EDUCATION (USING THE EXAMPLE OF LEARNING ENGLISH BY STUDENTS OF PHILOLOGY)	89
Zhuk V. A. THE CONDITIONAL METHOD AS A CONSTITUENT OF THE NEAR PERIPHERY OF THE FUNCTIONALLY SEMANTIC FIELD OF MOTIVATION	96
Zeynalov Eldar Atamali MANIPULATION IN BRITISH POLITICAL DISCOURSE (BASED ON NATIONAL AND CULTURAL VALUES).....	102
Koval N. O. AUDIT ANALYSIS OF BRITISH AND AMERICAN ACTING SPEECH	107
Kurylenko D. V. MOTIVATION AS AN INTERPRETATION OF THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD: ASPECTS OF THE LEARNING ENGLISH LANGUAGE.....	115
Kushch E. O. PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH-LANGUAGE CORPORATIVE DISCOURSE	119
Lazebna N. V. SOCIAL AND CULTURAL MARKERS OF MODERN ENGLISH LANGUAGE WITHIN HUMAN/NON-HUMAN RELATIONSHIP	124
Litvinova M. M., Litvinov O. I. TERMS IN THE INDIVIDUAL AUTHOR’S LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD IN THE NOVEL “HEIMSUCHUN” BY JENNY ERPENBECK	133
Lutsenko L. O., Zashkola Yu. I. THE COMMUNICATIVE IMAGE OF A CONTEMPORARY BRITISH POLITICIAN JEREMY HUNT.....	139
Liushnivska L. M. TEACHING ENGLISH PRONUNCIATION IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE	145
Matkovska M. V. THE FUNCTIONAL PECULIARITIES OF “OWN – ALIEN” OPPOSITION IN THE ENGLISH-SPEAKING DISCOURSE.....	150
Modestova T. V., Krsek O. Ye. DEVELOPMENT OF WRITING SKILLS IN PREPARATION FOR ENGLISH LANGUAGE EXAMS.....	155
Nuzban O. V. THE PECULIARITIES OF DEVELOPING WRITTEN COMMUNICATION SKILLS IN STUDENTS SPECIALIZING IN ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE.....	160
Panchenko O. I. AMERICA OF THE 20 TH CENTURY IN HARPER LI NOVELS: LINGUOCULTURAL ASPECT..	166
Pozharska N. V. THE ROLE OF PRECEDENT STATEMENTS IN THE PROCESS OF REFERENCE REGULATION	172

Pozharytska O. O. CODE-POETRY: INTERPRET ME IF YOU CAN	177
Prokofiev G. L. IRONIC ASSERTIVE AS A SPEECH ACT TYPE	182
Repushevska I. I. FUNCTIONAL ROLE OF PRECEDENT PHENOMENA IN H. FIELDING'S NOVEL "THE DIARY OF BRIDGET JONES"	188
Svietlichnaya A. A. MODALITY AND TONALITY OF MODERN ENGLISH CUSTOMS DOCUMENTS.....	193
Semen H. Ya. LEXICAL INNOVATION IN JOURNALISM.....	198
Simanovych N. M., Byalyk V. D. THE HISTORY OF EMERGENCE AND ETYMOLOGICAL ORIGIN OF ENGLISH-LANGUAGE TERMS DENOTING BASIC ECONOMIC RESOURCES	203
Todorova N. Yu. SEMANTIC AND IDIOGRAPHIC CLASSIFICATIONS OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT DENOTING WEAPON IN ENGLISH	208
Khatser G. O., Zhavoronkova V. V. THE APPLIED ASPECT OF TECHNICAL INSTRUMENTS IMPLEMENTATION IN RESEARCH OF ENGLISH MEDICAL TEXTS	214
Chaiuk T. A., Borysovyh O. V. MANIFESTATIONS OF NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY IN SYSTEM RELATIONS OF JURIDICAL TERMS IN BRITISH AND AMERICAN VARIANTS OF THE ENGLISH LANGUAGE.....	221
Shovkopljas Yu. O. CULTURAL CONNOTATIONS OF COLLOQUIAL UNITS IN THE AMERICAN VARIANT OF THE ENGLISH LANGUAGE.....	227
Yurchyshyn V. M. MEANS OF REALIZATION OF STRUCTURAL ELEMENTS OF SATIRE IN BRITISH MEDIA DISCOURSE (BASED ON P. SIMPSON'S METHODOLOGY)	233
TRANSLATION STUDIES	
Artomtsev O. V., Synegub S. V. FEATURES OF TRANSLATION OF GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY INTO UKRAINIAN	240
Vasylenko H. V. ETHNO-PSYCHOLINGUISTIC ASPECT OF IMAGE REPRODUCTION IN ENGLISH TRANSLATIONS OF UKRAINIAN LYRICS	247
Hniedkova O. G., Karpenko Z. O. PECULIARITIES OF PUN FORMATION AND TRANSLATION OF PUN AS A TYPE OF WORDPLAY	254
Dranenko G. F. THE POWER AND VIOLENCE OF TRANSLATION	262
Kovalenko A. V. TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN LITERARY TEXT.....	269

Lychuk S. V. TRANSLATION AS A FORM OF LITERARY RELATIONSHIP OF UKRAINE DURING ITS INDEPENDENCE (2000–2013).....	274
Mykytiuk I. M., Lesinska O. M. NOMINATIONS OF PERSONAGES IN PORTRAIT DESCRIPTIONS: CONTRASTIVE STUDY (BASED ON UKRAINIAN AND ENGLISH LITERARY DISCOURSES).....	281
Mosiyevych L. V. LEXICAL PECULIARITIES OF TRANSLATION IN VERBALIZATION OF RUSSIAN ANNEXATION OF CRIMEA INTO ENGLISH.....	286
Stavchuk N. V. ANALYSIS OF TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF LANGUAGE UNITS AND CONSTRUCTIONS WITH EMOTIONALLY-EXPRESSIVE COLORING (BASED ON THE MATERIAL OF RAY BRADBURY’S WORKS).....	291
Yukhymets S. Yu. ETHNO-PSYCHOLINGUISTIC STEREOPTYPES IN TRANSLATIONAL ASPECT.....	296
Yarovenko L. S., Boldyreva A. E. THE PECULIARITIES OF REPRODUCING GERUND AND GERUNDIAL COMPLEXES IN TRANSLATION	301
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	308

РОСІЙСЬКА МОВА

УДК 811.161.1'42

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/01>**Габидуллина А. Р.**

Горловский институт иностранных языков

Донбасского государственного педагогического университета

МЕТОНИМИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ИРОНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ М. М. ЖВАНЕЦКОГО)

Мета дослідження – показати, як за допомогою різних типів дискурсивної метонімії у творах М.М. Жванецького створюється іронічний ефект.

Основним методом вивчення є дискурс-аналіз. Крім того, застосовується компонентний аналіз слова.

Результати. М.М. Жванецький активно використовує різні типи метонімії як засобу створення іронічної оцінки. Це може бути кількісна метонімія (синекдоха). Рідше застосовується родо-видова метонімія. Вона є не стільки засобом зв'язності речень у тексті й запобігання тавтології, скільки прийомом створення іронічної модальності висловлювання.

Еліптична метонімія у творах М.М. Жванецького – результат згортання словосполучення чи речення. Імплікація еліпсованого іменника зумовлена тим, що він є синтаксично головним членом словосполучення, і, отже, це відновлення має об'єктивні синтаксичні підстави. Метонімія може стати результатом зміщення означення (окремого випадку гіпалагі). Це такий тип вторинної синтаксичної метонімії, за якого компонент, відділяючись від цілісної конструкції, зміщується вгору по дереву синтаксичної залежності і ближче до початку лінійно-мовної структури пропозиції-висловлювання, а «залишки» цієї коліси цілісної конструкції скорочуються.

Цікаво представлена у творах М.М. Жванецького сценарна метонімія, заснована на дієслівній лексичі. Вона передає інформацію про багаторазову подію через позначення одного з її етапів.

Синтаксична метонімія може мати форму непрямого мовленнєвого акту.

Висновки. Метонімія виникає на різних рівнях мовної системи: на рівні слова, на рівні словосполучення і пропозиції. Спостерігається як лексикалізована («Двір замовк»), так і дискурсивна метонімія, що з'являється в межах одного твору. Остання має великий потенціал експресивності і представлена у творах М.М. Жванецького безліччю різновидів. Така різноманітність типів метонімічного перенесення всередині одного твору – показник справжньої майстерності геніального письменника.

Ключові слова: гіпалага, зміщене означення, еліптична метонімія, синекдоха, непрямий мовленнєвий акт, сценарна метонімія.

Постановка проблеми. М.М. Жванецкий – патриарх одесского юмора, гениальный сатирик, в шутках которого отразились реалии его времени. Редкий мастер так умеет играть словами, ставит их в неожиданные сочетания и выворачивать наизнанку. Одним из наиболее ярких средств создания всевозможных художественных эффектов в произведениях М.М. Жванецкого является метонимия, определенными сигналами которой являются нарушение обычной сочетаемости слов в тексте или нелогичность связей между ними. Ее основная цель – сместить акценты в семантическом пространстве дискурса и вызвать эффект

«обманутого ожидания»: «Приятное новшество – пение под фонограмму. Любимый певец прилетает на концерт, но **голос** с собой не берет». Фокус внимания читателя переходит с одного явления на другое, связанное с исходным; оно может перемещаться с целого объекта на его деталь и пр.

Анализ последних исследований и публикаций. Дискурсивная метонимия попала в поле зрения лингвистов сравнительно недавно. В работах О.В. Раевской определены ее основные типы. Метонимия изучена с точки зрения ее частеречной принадлежности. Особое внимание уделено именной и глагольной метонимии [3; 5; 7 и др.].

На синтаксическом уровне этот механизм переноса значения исследован К.Я. Сигалом [9]. В последние годы появились немногочисленные работы, где дискурсивная метонимия изучается как текстообразующее и стилистическое средство создания идиостиля писателя [1; 10]. Подобные исследования приоткрывают дверь в творческую лабораторию писателя, поэтому они всегда **актуальны**. Произведения М.М. Жванецкого с этих позиций практически не изучены. Есть лишь две кандидатских диссертации [4; 8], раскрывающие некоторые особенности идиостиля писателя, однако метонимия там лишь упомянута.

Недостаточная изученность предмета исследования предопределила выбор темы и новизну нашей статьи. **Цель** работы – показать, как с помощью разных типов дискурсивной метонимии в произведениях М.М. Жванецкого создается иронический эффект.

Изложение основного материала. В первую очередь обращает на себя внимание метонимия части и целого. С ее помощью автор выдвигает на передний план какую-то деталь, черту объекта, что дает возможность адресату заострить на ней внимание. Синекдоха позволяет утрировать те или иные качества объекта, создавая тем самым комический эффект: *Мы хохочем, не запоминая. Или запоминаем, не смеясь. Причина одна – перетечка мозгов в другие места* («Цена вопроса»). Создается яркий, вызывающий неоднозначную реакцию образ.

В эссе «Одесса» автор восхищается своими земляками-одесситами. Они, по его мнению, самые умные, талантливые, красивые, неординарные – и в то же время трогательные в своих странных, с точки зрения жителей других городов, традициях и поступках: *«Лучшие в стране роты не закрываются ни на секунду: хрумят, лужаю, щелкают, пошаривают, слушают рот. Роты прекрасные – смесь украинской, русской, греческой и еврейской породы»*. Сначала лексема *рот* употребляется М.М. Жванецким в прямом значении, как 'полость между верхней и нижней челюстями, имеющая отверстие в нижней части лица', затем – в переносном 'люди разных национальностей' [2]. Использование соматизма вместо номинации человека в целом – прием довольно эффектный.

«Почему здесь рождается столько талантов, не могут понять ни сами жители, ни муниципалитет» – в роли семантического субъекта выступает наименование выдающихся способностей человека, его дарование. *«Раньше на крошечное болезненное существо вешали скрипку, теперь*

вешают коньки, шахматы и морской бинокль». Вместо названия престижных, с точки зрения одесситов, профессий используется перечисление их атрибутов (инструментов).

Употребление множественного числа вместо единственного как средство создания количественной (квантитативной) метонимии мы наблюдаем в монологе «Выезд» о массовом исходе евреев из Советского Союза – процессе долгом и мучительном, потому что нужно было не только выехать из СССР, но и въехать в «страну благоденствия»: *«Семьдесят лет ждали выезда, можем и въезда подождать. Между Родинами»*. По данным толкового словаря Т.Ф. Ефремовой, *Родина* – 1. Отечество; страна, в которой человек родился и гражданином которой он состоит. 2. *перен.* Место возникновения чего-нибудь, открытия или изобретения [2]. Множественное число существительного придает лексеме новое, метонимическое значение – 'место, давнее кому-нибудь приют, ставшее родным = вторая родина'.

Яркая сатира на очковитирательство и подхалимаж создается с помощью количественной метонимии в скетче «Диалоги директора». Начальник общается с главным бухгалтером: *«– Как бухгалтерия? – <...> У нас все четко. Тик-так, отлажено блеск. Документация. Наряды, зарплата согласно штатам, штаты согласно зарплате, копеечка в копеечку. Я такого не видел. Шестое предприятие меняю – такое впервые»*. Лексема *бухгалтерия* здесь выступает в роли холонима и имеет значение 'учет доходов и расходов; отдел на предприятии или в учреждении, осуществляющий бухгалтерский учет и ведущий бухгалтерскую отчетность' [2], а *документация, штат, наряд, зарплата* – меронимы, называющие бумаги, имеющие хождение в этом отделе.

Родо-видовая метонимия встречается в произведениях М.М. Жванецкого не столь часто, как количественная, основанная на партитивных отношениях между компонентами текста. Она является не столько средством связности предложений в тексте и предупреждения тавтологии, сколько приемом создания иронической оценочности. У талантливого писателя все работает на создание «эффекта обманутого ожидания»: *«Нам всем хватало на обмундирование, а на одежду не хватало»* («Владику Петухову»). В одном предложении с помощью метонимии отражена вся политика Советской власти: тотальная милитаризация экономики и производство предметов потребления по остаточному принципу. Гипероним «одежда» – 'совокупность предметов

(из ткани, кожи, меха и т. д.), которыми покрывают тело или надевают на него; то, что надето на ком-либо или во что одет кто-либо'. Гипоним «обмундирование» – 'форменная одежда со всеми ее принадлежностями' [2].

Конверсия как механизм создания метонимических переносов. Достаточно распространенным способом создания метонимического переноса является субстантивация прилагательных. В известном монологе «Воскресный день» писатель использует сначала словосочетание *пузатый чайник*, а затем прилагательное переходит в имя существительное: «Снял *пузатого* и еще две *четверти кипяточку*». Этот прием является ведущим в эссе «Оккупанты», где в роли захватчика выступает человек. Сами животные не названы, но легко угадываются по контексту: «*Непокорных и крупных истребили. Покорных и слюнявых загнали в курятники и в псарни. Мелких и пушистых рассовали по квартирам, чтоб было на ком лежать утомленной руке. Совсем мелких загнали в подполье, где они пищат и грызутся.*

Наиболее интересными нам представляются метонимы, употребляющиеся сразу в двух значениях. Они позволяют писателю создавать каламбуры с глубоким философским смыслом: «*Жизнь как рояль: клавиша белая, клавиша черная ... крышка*». Прямое значение слова *крышка* – 'верхняя часть, служащая покрытием какого-нибудь сосуда, ящика, коробки и т. п.', а просторечное переносное – 'конец, гибель' [2]. В уже упомянутом эссе «Оккупанты» утверждается, что человек – самый страшный хищник, сознательно истребляющий животный мир себе на потребу. Писатель прозорливо предрекает гибель рода людского, который сводит всю коммуникацию к общению в интернете. «*А наши **остатки** залезут в берлогу и попросят убежища у тех, кто там еще жив, чтобы согреться и душу излить*». Лексическое значение выделенного многозначного слова, по словарю Т.Ф. Ефремовой, – '1. Сохранившиеся, уцелевшие части, следы чего-либо. 2. То, что остается как негодное, отбросы'. Нелестная характеристика человечества! Здесь мы имеем дело с метафтонимией: с одной стороны, актуализируются семы 1) одушевленность; 2) люди; 3) совокупность; с другой – лексема *остатки* предполагает неодушевленность. Метафора-лицетворение создается включением в контекст слов *наши, залезут, попросят убежища*. Обычно то, что остается от человека, называется *останками*. Слово имеет два значения: 1. Тело покойного; труп; прах. 2. То, что осталось, сохранилось от

чего-либо; остатки [2]. Языковая игра создается за счет паронимической аттракции *остатки / останки* применительно к понятию *человечество*.

Эллиптическая метонимия в произведениях М.М. Жванецкого – результат свертывания словосочетания или предложения. Импликация эллиптированного существительного, по мнению О.В. Раевской, обусловлена тем, что оно «является синтаксически главным членом словосочетания, и, следовательно, это восстановление имеет объективные синтаксические основания» [6, с. 6]. Метонимы-существительные, если их развернуть в словосочетание, способны переходить из имплицитного состояния в эксплицитное. В скетче «Куда толкать» именно эллиптическая метонимия создает комический эффект: *Голос начальника: – Где стоит вагон? Бригадир: Посредине: между солью и сахаром. – Г.н. – Нужно поставить его под сахар*. Словосочетание *вагон, наполненный сахаром*, редуцируется до одной лексемы (*сахар*), а эллиптированное существительное *вагон* представлено имплицитно.

С горькой иронией писатель говорит о падении нравов в стране. Так, «Словарь от Михаила Михайловича» содержит своеобразное толкование этических концептов. Так, утверждается, что верность «передается из поколения в поколение, как на востоке. И Вы обречены тащить весь этот **восток** долго-долго». Наименование одной из четырех стран света, противоположной Западу, переносится на название этической черты, присущей восточным людям. Глагол «тащить» имеет значение 'носить, нести на себе что-либо тяжелое; передвигать волоком'. Имплицитный смысл высказывания Жванецкого заключается в том, что понятия «преданность» и «верность» не являются для советского человека органичными: они грузом лежат на его совести. В монологе «Поздравим себя» утверждается, что «*наличие в руках **фагота** или **Ромена Роллана** не дает хаму возможность надеяться, что перед ним интеллигентный человек*». Метонимы *фагот* и *Ромен Роллан* служат для обозначения профессий или сферы деятельности человека.

Адъективная метонимия. Метонимия может стать результатом смещения определения (частного случая гиппалаги). Д.Я. Сигал называет ее дислокационно-компрессивной. Это такой тип вторичной синтаксической метонимии, при котором «компонент, отделяясь от целостной конструкции, смещается вверх по дереву синтаксической зависимости и ближе к началу линейно-речевой структуры предложения-высказывания,

а «остатки» этой некогда целостной конструкции сокращаются» [9, с. 113]: **В желудочном санатории Дорохове тупые люди: всех несовместимых поселили** («В санатории Дорохово»). Адъективно-субстантивное словосочетание *желудочный санаторий* явилось результатом сокращения исходного сложного сочетания *санаторий по лечению желудочно-кишечного тракта*.

Для смещенного определения характерно расхождение между семантической и грамматической зависимостью прилагательного, которое соотносится с другим словом в предложении. В монологе «Воскресный день» используется словосочетание *песочные ноги* ('ноги, на которых после посещения пляжа остался песок'): «... *Какое мучение одеваться на пляже. Натягивать носки на **песочные ноги**. А песок хрустит, и не стряхивается, и чувствуется. В общем – ой*». В скетче «Собрание на ликеро-водочном заводе» смещенное определение является средством речевой характеристики персонажа – пьяного начальника транспортно-водителя *ящично-разливочной тары Ларионов и Кутько тоже взяли на себя...*».

Персонаж монолога «Владуку Петухову», случайно попавший на круизный лайнер с немецкими туристами, от которых «пахло Фицджеральдом и Хемингуэем», «застегнул плотнее **сорочку имени Воровского, чтоб скрыть майку трикотажного объединения «Большевик»...**» (исходные словосочетания: *майка, изготовленная на Одесской швейной фабрике имени Воровского и майка, изготовленная на трикотажном объединении «Большевик»*). Названия фабрик в роли смещенного определения подчеркивают «советское» происхождение предметов одежды: некрасивой, неудобной, изготовленной из некачественного материала. На фоне всеобщего благоденствия герой рассказа чувствует себя ущербным, и от смущения он, «талантливый и неумолимый, **в носках и босоножках среди шорт и золотых часов**, шмаркал носом, стесняясь достать носовой платок. Потом достал его в виде комка и вытер-таки, расцарапав лицо». Обозначением советского человека здесь являются *носки и босоножки*. В 70-е годы носить сандалии с носками считалось неприличным, безвкусным, пошлым. *Шорты и золотые часы* – символ благополучия, которое ассоциировалось с «загнивающим капитализмом». Кстати, метонимы *Фицджеральд* и *Хемингуэй*, (об эллиптической метонимии речь шла ранее), используются нетрадиционно: они обозначают не произведения этих выдающихся

американских писателей, а тот стиль жизни, который отражен в их романах.

Использование разных типов метонимии в пределах одного ССЦ в произведениях М.М. Жванецкого – явление достаточно распространенное: «*Когда вы возвращаетесь к себе с дамой, вы покрываетесь потом и не знаете, чем ее прикрыть. Весь **двор** замолкает <...>. А какой-то только что родившийся ребенок обязательно ляпнет: «Дядя Миса, только сто **вчерасняя тетя** приходила*» («Одесса») – эллиптическая метонимия и дислокационно-компрессивная (смещенное определение).

Интересно представлена в произведениях М.М. Жванецкого сценарная метонимия, основанная на глагольной лексике. Она передает информацию о многократном событии через обозначение одного из его этапов. Обычно такой этап представляет собой «перемещение как действие по своей роли «техническое», но часто именно это действие становится обозначением всего события (комплекса частных актов)» [3, с. 103–104].

Чаще всего писатель использует глаголы движения, которые называют разные события: «*А кто хоть раз **сходил** в поликлинику, в милицию, в горисполком – не вернется на Родину*» («Сиэтл»). Что значит сходить в эти организации при Советском Союзе? Это выжить в очереди и не умереть! Сценарий до боли знакомый даже сейчас: выстоять очередь в регистратуру (не факт, что будет талон к нужному специалисту), выстоять очередь к врачу, очередь, чтобы сдать анализы, очередь, чтобы их получить, снова очередь в регистратуру, к врачу... Долгая и унижительная процедура даже для здорового человека. Важную роль в сценарии играет контекстуальный (в нашем случае локальный) конкретизатор: *в больницу, в поликлинику, в милицию* и пр. Указатель может быть также объектным, целевым (*к кому, зачем*) и пр.

Глагол *уходить* реализует сценарий развода: «*Жена **уходит** – хорошо. Жена вернется – хорошо. Одному хорошо и с семьей хорошо*». Здесь сема 'движение' находится на периферии семантического поля, а на первый план выдвигается сема 'состояние'.

В эссе «Выход» речь идет о том, что в современном урбанистическом мире все стремятся создать вокруг себя хоть какое-то личное пространство. Автор дает несколько ироничных советов, как этого достичь: выехать за город, где есть выход к морю, иметь меньше друзей, на день рождения звать меньше гостей, врачу меньше больных. «*И если будет меньше у всех – будет меньше*

вообще. И появится свободный **выход** к морю». Обыгрываются разные, в том числе метонимические, значения этого отглагольного существительного: 1. Действие по глаг. *выходить*. *Выход на работу. Выход кораблей в море. Выход книги в свет. Выход из игры*. 3. перен. Способ разрешить какую-либо трудность, выйти из сложных обстоятельств и т. д. *Найти выход из затруднения. – Из всякого положения есть выход* [2].

У гениального Жванецкого в функции сценарной метонимии не всегда выступает широкозначный глагол: – *Вы знаете, – говорила милая девушка, – я наивный человек. Я повесила свое платье сушить, а его украли. – Это что, было единственное платье? – Да. Все засушились* («Вы знаете, – говорила милая девушка»). Здесь не только действие (действовать, двигаться, проявляя суету, суетливость, по Т. Ф. Ефремовой), но и эмоции: мужчины не столько помогают, сколько флиртуют, проявляя избыточное внимание.

Синтаксическая метонимия может иметь форму косвенного речевого акта, когда иллюкутивная сила высказывания прячется «под маской» другого речевого акта: – *Слышь, штопор есть? – Это итальянская живопись 17-го века. – Ты не поняла, – говорю, – я тебя не спрашиваю, где брала живопись, я спрашиваю, штопор есть?* («В греческом зале»). На косвенное требование дать штопор служительница музея отвечает косвенным отказом (в сочетании с другими интенциями: упреком, сообщением): 'Это музей («итальянская живопись 17-го века»), а не пивнушка'. Посетитель «озвучивает» свое намерение с помощью перформативного глагола *спрашиваю* и, не получив желаемое, начинает разрушать экспонаты.

Иронический эффект может создаваться с помощью «иллюкутивного самоубийства» (З. Вендлер): «– *Зинаида, заткнись. – Да молчу*» («Воспоминание 2»). Произнося *молчу*, героиня скетча нарушает свое обещание.

М.М. Жванецкий воспроизводит манеру одеситов отвечать вопросом на вопрос, что позволяет им подтолкнуть собеседника к дискуссии и перехватить инициативу: *Я спросил старичка, что купался: «Вы что, не мерзнете?» – Почему? – ответил он*. С точки зрения постулатов вежливости подобная тактика ведения диалога недопустима, потому что нарушаются условия успешности речевого акта интеррогатива (запроса информации).

Выводы. Мы назвали лишь некоторые типы дискурсивной метонимии, но они дают возможность сделать несколько выводов относительно природы и функционирования метонимических номинаций в произведениях гениального писателя. Метонимия возникает на разных уровнях языковой системы: и на уровне слова, и на уровне словосочетания и предложения. Наблюдается как лексикализованная («*Двор замолчал*»), так и дискурсивная метонимия, появляющаяся в пределах одного произведения. Последняя обладает большим потенциалом экспрессивности и предстает в произведениях М.М. Жванецкого во множестве разновидностей.

Перспективы исследования. Идиостиль талантливого сатирика лишь недавно попал в поле зрения лингвистов, и его изучение представляется нам весьма перспективным. Особый интерес вызывают синтаксические и семантические фигуры речи, тропеистика, которая получает в произведениях автора ироническую окраску.

Список литературы:

1. Губанов С.А. Дискурсивная метонимия в текстах Марины Цветаевой. *Вестник СВФУ*. 2016. №3. С. 64–73
2. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка : Толково-словообразовательный. В 2 т. М. : Русский язык, 2001. 1084 с.
3. Илюхина Н.А. Феномен сценарной метонимии : о когнитивном принципе типологии лексической метонимии. *Новая Россия: традиции и инновации в языке и науке о языке* : материалы докладов и сообщений Международной научной конференции. Москва; Екатеринбург : Кабинетный ученый, 2016. С. 99–107.
4. Колесниченко Е.Л. Парадокс в произведениях М.М. Жванецкого : семантико-стилистический и коммуникативно-прагматический аспекты : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – Русский язык. Горловка, 2013. 218 с.
5. Мерзлякова А.Х. Семантическое варьирование прилагательных в поле «Восприятие». *Актуальные проблемы лингвистики и методики преподавания иностранных языков*. Ижевск, 2002. С. 98–116.
6. Раевская О.В. О некоторых типах дискурсивной метонимии. *Известия АН. Серия литературы и языка*. 1999. № 2. С. 3–12.
7. Резанова Н.И. Метонимическое варьирование семантики английских прилагательных : дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.04 – германские языки. Л., 1986. 165 с.
8. Трач А.С. Феномен М.М. Жванецкого: жанровый и прагмалингвистический аспекты : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – Русский язык. Таганрог, 2007. 185 с.

9. Сигал К.Я. Дислокационно-компрессивная метонимия (на материале субстантивно-адъективных словосочетаний). *Вопросы психолингвистики*. 2017. С. 110–123. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dislokatsionno-kompressivnaya-metonimiya-na-materiale-substantivno-adektivnyh-slovosochetaniy/viewer>

10. Смолина А.Н. Стилистические приемы языкового комизма : синекдоха. *Мир науки, культуры, образования*. 2010. № 4 (23). С. 44–46.

**Gabidullina A. R. METONYMY AS A MEANS OF CREATING IRONY
(ON THE MATERIAL OF THE WORKS by M. M. ZHVANETSKY)**

Purpose. The aim of the research is to show how using different types of discursive metonymy in the works of M.M. Zhvanetsky an ironic effect is created.

Methods. Discourse analysis is the main study method. In addition, component analysis of a word is applied.

Results. M.M. Zhvanetsky actively uses different types of metonymy as a means of creating an ironic assessment. It can be a quantitative metonymy (synecdoche). Generic metonymy is less commonly used. It is rather a method of creating an ironic modality of the statement than a means of coherence of sentences in the text and prevention of tautology.

Elliptic metonymy in the works of M. M. Zhvanetsky is the result of folding a phrase or a sentence. The implication of an elliptical noun is due to the fact that it is the syntactically main member of a phrase, and, therefore, this restoration has objective syntactic bases.

Metonymy can result from a shift in definition (a particular case of a hippalagus). This is a type of secondary syntactic metonymy, in which the component, separating from the integral structure, moves up the syntactic dependence tree and closer to the beginning of the linear speech structure of the sentence-utterance, and the "remnants" of this once integral structure are reduced.

The script metonymy based on verbal vocabulary is interestingly presented in the works of M.M. Zhvanetsky. It conveys information about a multiple event through the designation of one of its stages. Syntactic metonymy can have the form of an indirect speech act. Such a variety of types of metonymic transfer within one composition is an indicator of the true skill of a genius writer.

Conclusions. Metonymy occurs at different levels of the language system: at the level of a word, and at the level of a phrase and sentence. There is both a lexicalized ("The yard got silent") and a discursive metonymy that appears in the framework of a single work. The latter has a great potential for expressiveness and appears in the works of M. Zhvanetsky in many varieties.

Key words: *hippalagus, shifted definition, elliptic metonymy, synecdoche, indirect speech act, script metonymy.*

Кошман И. Н.

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля

УКРАИНИЗМЫ В ДИСКУРСЕ МАССМЕДИА (НА ПРИМЕРЕ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ИНТЕРНЕТ-СМИ УКРАИНЫ)

У статті йдеться про семантичні, стилістичні, графічні та функціональні особливості дієслів-українізмів, що включаються до текстів України новітнього часу російською. Об'єктом дослідження є коментарі російською до масмедійних текстів російською, що опубліковані в інтернет-ЗМІ України. Масмедійні інтернет-тексти вибираються як джерело для дослідження, оскільки їхні лінгвістичні особливості відображають актуальні мовні тенденції, що притаманні російськомовному узусу України. Предметом дослідження є лінгвостилістичні особливості дієслів-українізмів як відмітних компонентів масмедійних текстів України російською. У роботі використовуються методи семантичного, стилістичного, графічного аналізу, а також порівняльний та описовий методи. У дослідженні виокремлено кілька функціональних групи дієслів-українізмів, визначені їх семантичні характеристики та стилістичні особливості, вказані особливості графічного втілення. Також приділяється певна увага специфіці граматичної адаптації дієслів-українізмів у тексті російською. Звертається увага на використання кількох тактик граматичного пристосування дієслів-українізмів до тексту російською. Отже, схожість граматичних систем української та російської мов є причиною частиномовного розмаїття українізмів у масмедійних текстах України російською. Включення в коментарі до інтернет-текстів російською дієслів-українізмів породжує цілу низку семантичних і стилістичних ефектів. Особливості граматичної та графічної адаптації українізмів у тексті російською зумовлюють наявність конкуренції різноспрямованих тенденцій. А це призводить до розвитку варіативності й стає постійним джерелом граматико-орфографічних конфліктів і таким чином стає фактором рухливості й нестабільності текстів російською в масмедійному дискурсі України.

Ключові слова: українізм, дієслово, коментар, функціонування, текст, мовний контакт.

Постановка проблеми. Специфической чертой современной русской речи в Украине является активное использование украинских компонентов. Украинизмы используются как номинации исторических феноменов, актуальных явлений, культурных артефактов, мифических созданий, праздников и традиций, предметов быта и под. Такое положение дел вполне согласуется с замечанием У. Вайнрайха о том, что «ввиду легкости распространения лексических единиц (по сравнению с фонологическими и грамматическими правилами) для заимствования слов достаточно минимального контакта между языками. При массовом двуязычии лексическое влияние одного языка на другой может достигать огромных размеров» [1, с. 42].

Анализ последних исследований и публикаций. В работах, посвященных описанию, анализу и систематизации перемещаемых единиц, основной акцент делается на перемещениях-именах существительных [2; 9; 12].

Такая же тенденция прослеживается и в работах, в которых рассматриваются украинские еди-

ницы, перемещаемые в русские тексты [11; 16; 6; 8; 10; 21]. Например, Г.П. Ижакевич выделяет три группы украинизмов, используя в качестве различительных два признака – стилистическая маркированность и коммуникативная уместность. К первой группе относятся стилистически нейтральные и коммуникативно уместные лексемы. Такие единицы называют украинские реалии – исторические и культурные предметы [6, с. 34]. Лексемы этой группы маркируют окружающую среду – являются «создателями» украинского колорита (*булава, гетман, кобза, мавка, писанка*). Во вторую группу входят стилистически окрашенные и коммуникативно уместные лексемы [6, с. 37]. Они характеризуются отчетливо ощущаемой экспрессивностью, поэтому используются для выражения различного рода оценок и как средство характеристики (*дивчина, парубок, ставок, хлопец, чкурнуть*). Тематически данная группа украинизмов весьма разнородна и не имеет сколько-нибудь выраженных границ. К третьей группе принадлежат украинизмы,

включение в текст которых нельзя определить как коммуникативно уместное [6, с. 39]. Это также единицы разных тематических групп с различными экспрессивно-стилистическими характеристиками. Но эти свойства не являются значимыми для их объединения в особую группу. Различительный признак один – их коммуникативная неуместность. Очевидно, что в центре внимания такой систематизации находятся украинизмы-существительные.

Однако массмедийная русская речь Украины новейшего времени демонстрирует частеречную всеядность – в тексты на русском языке активно перемещаются единицы различных частей речи, в том числе и служебных.

Постановка задания. Цель данного исследования состоит в рассмотрении семантических, графических и функциональных особенностей глаголов-украинизмов, включаемых в тексты массмедийного дискурса Украины. Материалом для исследования служат комментарии на русском языке к массмедийным текстам Украины на русском языке, опубликованным в украинском сегменте интернета.

Изложение основного материала. Ценность интернет-текстов как фиксатора современного состояния речи подчеркивалась неоднократно. Как пишет Т.Н. Колокольцева, коммуникация в интернете представляет собой «самую подробную документальную фиксацию» современного состояния языка и «зеркало основных тенденций его развития» [7, с. 6]. Г.Н. Трофимова замечает, что коммуникация в интернете «не делает революции в языке как таковой, но активно влияет на речевую практику современников, вскрывая языковые возможности, выводя их на поверхность» [20, с. 79].

Важное наблюдение принадлежит Н.Б. Мечковской, которая отмечает, что «наиболее распространенные виды непрофессиональной и неслужебной коммуникации в Интернете (электронные частные письма, чаты, конференции, форумы, гостинные, блоги, личные сайты и пр.) представляют гибрид письменного и устного общения» [13, с. 167]. Это точка зрения поддерживается Г.Н. Трофимовой: «Начинает разрушаться само соотношение книжности с основой на письменной речи и разговорности, базирующейся на принципах речи устной. Границы форм речи становятся размытыми, в результате функционирования в Интернете появляется особый тип речи, суть которого точнее всего определяется как «письменно-устная» речь» [20, с. 83].

Комментарий к массмедийному тексту вполне согласуется с указанными свойствами. В нем соединяются, с одной стороны, тяготение к устной стихии (диалогичность, синхронность, неподготовленность, непрофессионализм адресанта и отсутствие профессионального редактирования) и, с другой стороны, особенности письменной речи (фиксированность, сохранность, асинхронность и профессиональная редакторская обработка).

Следует отметить, что комментарий к интернет-тексту находится в центре исследовательского внимания. В ряде работ комментариев упоминается как один из списка жанров в рамках теорий виртуального жанроведения [23; 3; 4; 15], в других же работах комментариев исследуется как особый коммуникативный феномен [17; 14; 18; 22].

Вслед за И.Г. Сидоровой под интернет-комментарием понимается «текст, в котором вербально определяется коммуникативное действие личности, которая демонстрирует себя через открытую публикацию своего мнения / оценки» [18, с. 161].

Комментарии в интернете представляются вполне надежным источником, отражающим тенденции, присущие современной русской речи Украины. Их жанровая специфика обуславливает оперативное отображение всего того, что присуще узусу. В частности, комментарии к современным массмедийным текстам Украины на русском языке дают представление о масштабе и интенсивности процессов языкового влияния украинского языка на русский язык Украины.

Анализ комментариев к массмедийным интернет-текстам Украины позволяет выделить несколько групп глаголов-украинизмов, функционирующих в текстах интернет-комментариев.

Во-первых, весьма многочисленную группу составляют глаголы-украинизмы, имеющие фиксируемое словарями украинского языка стилистическое значение: **Natalia Moder:** *Люди биткались, а воно деньги качало и делало нехилые откаты наверх* (<https://defence-line.org>)¹; **Леонид Московец:** *...не генал с градов по Донбассу, уверен в «той» Украине никто бы не юродствовал по факту* (<https://www.obozrevatel.com>); **Иван Афанасьев:** *...кумейкайте и соображайте, что сейчас делать? почему года два назад не приняли этот закон?* (<https://censor.net.ua>); **Ник Никович:** *Как же вы уже остогыдли людям* (<https://censor.net.ua>); *Не нравится Олещук – паняйте на Подлемику*

¹ Здесь и далее в тексте интернет-комментария сохраняется авторская орфография и пунктуация. Допускается сокращение текста.

Богохульської молитися (<http://korrespondent.net>); **Сергей Канев:** Про деньги ничего не пишут, это твои фантазии, как и мои что она их лично у <...> **поцупыла** (<https://censor.net.ua>); **Нектор Нелюдимов:** Как бы было правильно, если бы в президенты можно было **пхаться** только имея за плечами службу в армии (<https://tverezo.info>); **yazon din alt: Did Groza:** Он **спивает** только коломойки (<https://defence-line.org>) **Сергей Сергеев:** Она в прошлом году в Одессе **цвиринькала** (<http://censor.net.ua>); **Ясно видящий:** Увидел зебру, не увидел регулировщика, поэтому **чкурнув** через дорогу (<http://defence-line.org>).

Словарь украинского языка фиксирует следующие стилистические значения: **бідкатися** – рідко [19, 1, с. 177]; **гепати** – розм. [19, 2, с. 53]; **кумекати** – розм. [19, 4, с. 398]; **остогиднути** – розм. [19, 5, с. 788]; **паняти** – розм. [19, 6, с. 55]; **поцупити** – розм. [19, 7, с. 462]; **пхатися** – розм. [19, 8, с. 413]; **співати** – розм. [19, 8, с. 514]; **цвірінькати** – розм. [10, 11, с. 186]; **чкурнути** – розм. [19, 11, с. 343].

В данном случае в русский текст комментария глаголы экспортируют стилистическое значение, иноязычное окружение только усиливает стилистические эффекты. Примечательно, что используются главным образом глаголы сниженного стилистического спектра, что в общем-то соответствует тенденции, отмеченной в работах М.В. Панова, В.Г. Костомарова, Г.Я. Солганика в 90-х гг. XX в.: среди стилистически маркированной лексики в массмедийном дискурсе преобладают единицы со сниженным стилистическим значением.

Количественно эта группа не ограничена – любой стилистически окрашенный глагол может войти в эту группу, если возникает коммуникативная необходимость.

Во-вторых, особую и также многочисленную группу формируют глаголы-украинизмы, стилистически не маркированные и имеющие русский аналог: **Григорий Барковский:** Не такие флюгеры как ты. Куда ветер **дмухнет** (<http://censor.net.ua>); **Татьяна Павлова:** а дуре свойственно и не заметить ентого и продолжать **волать** дальше по протоколу, чем она и занимается во времена последние (<https://petrimazepa.com>); **Калибан:** А шо Магадан? Не принимает? **Згидував** (<http://censor.net.ua>); **alexandr shamov:** Через пять месяцев у нее будет выбор между нацией свободных и нацией терпил... Дай, Бог, ей не **зхибити** (<http://censor.net.ua>); **Кира:** Теперь у поляков нет сомнений, кто враг – **оговтались** ([\[defence-line.org\]\(http://defence-line.org\)\); **Алексей Юговостоков:** Университеты у нас сугубо жизненные. А вот бандеровцы будут **потерпать** \(<http://korrespondent.net>\); **Наталья:** А **хизуватися** своими дворцами и роскошью жизни кто будет? \(<http://defence-line.org>\); **102478708303509:** А то что большинство наших сограждан при таких раскладах до пенсии не дотянет этих <...> не **цікавим!** \(<http://lb.ua>\); **Олег Хардин:** Нужно просто освободить эти территории, чтобы там не **шорхалась** всякая мразь \(<http://censor.net.ua>\).](http://</p>
</div>
<div data-bbox=)

Особенностью данной группы является то, что стилистическое значение возникает на языковом стыке: стилистически нейтральные в украинском тексте глаголы обретают в русском языковом окружении стилистический ореол. На языковом стыке формируется сниженное стилистическое значение – как правило, ироническое. Причины появления иронических значений могут быть разными – от фонетических (необычных для русского текста созвучий) до ассоциативных.

Использование глаголов этой группы вполне отвечает основному постулату формирования массмедийного дискурса, сформулированного В.Г. Костомаровым в работах 70-х гг. XX века, – соединение стандартных и экспрессивных языковых единиц, постоянное преодоление стандарта и клише. Глаголы-украинизмы используются как своеобразный и неисчерпаемый стилистический ресурс. Совершенно очевидно, что количественно эта группа также не ограничена – любой стилистически нейтральный, имеющий русский аналог глагол может использоваться в определенной коммуникативной ситуации.

В-третьих, выделяется группа глаголов-украинизмов, которым в русском языке соответствуют однокоренные аналоги: **Виктор О:** Также там сычовые стрильцы, **былыся** на смерть (<http://korrespondent.net>); **Ost Mann:** А Динамо не **дывлюсь** ... ведь мне не <...> на здоровье (<https://censor.net.ua>); **Ирина Денежная:** Никогда ты не будешь на коне, потому как сама обмазала себя брудом. И этот блог как раз о том, что ты **жалієся** (<http://censor.net.ua>); **Олег К:** Это так они **заробляють** себе на хлеб с маслом (<https://petrimazepa.com>); **ingrid:** та пусть **тАнцюЕт** (<http://censor.net.ua>); **Муся Киев:** а что не правда про табачника? уже третий год «**хазяйнує**», а в постоянном бардаке по прежнему виноваты **папередники** (<http://korrespondent.net>); **Никон Мракобесов:** Т.е. они нам свое покращення, а мы им за это помогай и **цинуй?** Не вижу логики (<http://korrespondent.net>).

Глаголы-украинизмы этой группы также генерируют стилистические значения, главным образом, сниженного спектра на языковом стыке. Отметим, что в этом случае как раз обнажается стилистический прием.

В-четвертых, образуют группу глаголы-украинизмы, восходящие к различного рода публицистическим клише, официально-деловым штампам, цитациям публичных лиц или анекдотам: **GSN:** *А нашего Барыгу уже даже не спрашивают на каких условиях будут уходить. Доцарювался* (<https://censor.net.ua>); **133133:** *это общая заслуга и меня радует, что общая толкотня ведёт к росту экономики. а лично ты зубожіси?* (<https://censor.net.ua>); **Роман К:** *Осторожно! Керують «талантливые семьи»!* (<http://korrespondent.net>); **Илья Гуляйпольский:** *гребут и гребут... и стены строят ... повбывав бы падлюк!* (<http://censor.net.ua>); **Helen Helen:** *тышо пакрацнення вечно а руйину подолать можно тока раз пять или шість* (<http://korrespondent.net>); **Раб ВВП:** *Дружно преkraцаем скиглити!* (<http://korrespondent.net>).

Разнообразие и частотность глаголов-украинизмов этой группы обуславливаются самой природой массмедийного дискурса, в котором обсуждаются актуальные события и лица, все то, что своечасно, и все то, что сохраняет инерцию обсуждения. Информационная составляющая глаголов-украинизмов этой группы определяет «стилистические рамки» в их использовании: необходимой предпосылкой для актуализации стилистического значений являются фоновые знания.

В-пятых, выделяется группа глаголов-украинизмов, являющихся этикетными формулами: **Нагалья:** *Поздравляю Вас. Огромное Вам ДЯКУЮ!!!!!!! Ваш сайт – сплошной позитив* (<http://defence-line.org>); **Alina Sadovska:** *А если кто не понял... звиняйте, ваши проблемы* (<https://censor.net.ua>); **Нагалия:** *Уважаемый Автор! Спасибо Вам за такую хронику абсолютно положительных событий, которые сегодня происходили на «Каве» и которую Вы честно описали в своём репортаже. Дай, Бог, не последнюю! Шануймося!* (<http://defence-line.org>).

Совершенно очевидно, что эта группа количественно не велика: ее естественный ограничитель – состав этикетных формул.

Свойством, которое объединяет глаголы-украинизмы всех групп, является прагматическая составляющая – обращение «к своему», диалоги «со своими», «загадки» для «своего».

Контексты демонстрируют несколько способов графического представления в тексте глаголов-украинизмов:

1) вкрапления (оригинальная графическая упаковка): **Ольга Козак:** *Совершенно не раскрыта тема пилочек, косметичек и «хамства». Недоцвірінькало* (<http://censor.net.ua>); **Олег К:** *Это так они зарабатывают себе на хлеб с маслом* (<https://petrimazepa.com>);

2) транскрипционные украинизмы (словоформы, которые воспроизводят украинские единицы средствами русской графики): **Сергей Канев:** *Про деньги ничего не пишут, это твои фантазии, как и мои что она их лично у Путина поцупыла* (<https://censor.net.ua>); **Олег Петрович:** *Покажи мне хоть одного человека, который никогда не брэйшэ* (<https://censor.net.ua>); **Гыг с Вами:** *не пэрэймайся .. у них тоже есть своя зрада* (<https://censor.net.ua>);

3) гибриды (смешанные формы): **Амвросий Амбруазович Выбегалло:** *кста какие реформы когда уже все реформировано руину подолано стабільности досягнуто и евро прошло а досянення залышылысь?* (<http://korrespondent.net>); **Борис Дородный:** *Уже и дети их там кэруют на сегодня* (<http://censor.net.ua>).²

Перемещение в русский текст глаголов-украинизмов актуализирует также проблему их грамматического существования. Особенности грамматического приспособления украинизмов обуславливаются близостью грамматических систем украинского и русского языков, которая проявляется в совпадении набора грамматических категорий, в наличии формантов, выражающих сопоставимые грамматические значения и в сходной семантике сопоставимых грамматических форм. Однако, как свидетельствуют комментарии к интернет-текстам, приспособление глаголов-украинизмов подчиняется разнонаправленным тенденциям.

Первая тенденция, которая является вполне естественной для процесса перемещения иноязычных элементов вообще, заключается в грамматическом подчинении глаголов-украинизмов: они вводятся в русскую грамматическую систему и принимают соответствующую ее требованиям форму: **Irada:** *То волает, что у нас государство в дела церкви вмешивается, то в ООН жалуется* (<https://censor.net.ua>); **Nestor Nen:** *В Испании особо не стыкался, правда начальнику «могорыч» с отпуска всегда привожу* (<https://censor.net.ua>).

Вторая же тенденция прямо противоположна. Она отражает стремление сохранить ори-

² Стремление к транскрипционной или гибридной передаче украинизмов иногда становится причиной нарушения жестких орфографических норм русского литературного языка.

гинальную форму, вписать ее в русский текст, опираясь на структурное сходство языков: **Владислав:** *они это знают и никогда не **вгамуются** без помощи со стороны неравнодушных добрых людей* (<http://defence-line.org>); **Волад:** *Она не поет про зраду а молча **робэ** свою работу* (<https://defence-line.org>).

Выводы. Таким образом, сходство грамматических систем русского и украинского языков является причиной частеречной всеядности украинизмов в массмедийных текстах Украины на русском языке. Включаемые в массмедийный дискурс глаголы-украинизмы семантически разнообразны. Введение в русские интернет-тексты глаголов-

украинизмов порождает смысловые и стилистические эффекты. Особенности грамматического и графического приспособления украинизмов в русском тексте обуславливают конкуренцию разнонаправленных тенденций. А это приводит к развитию вариативности и становится источником орфографических и грамматических конфликтов, т. е. являются фактором подвижности, дестабилизирующим русскую массмедийную речь Украины.

Дальнейшие перспективы исследования заключаются в последовательной фиксации и описании процессов воздействия украинского языка на русскую речь Украины.

Список литературы:

1. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике: вып. 6: Языковые контакты*. Москва : Наука, 1972. С. 25–60.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва : Рус. яз., 1990. 246 с.
3. Горошко Е.И., Жигалина Е.А. Виртуальное жанроведение: устоявшееся и спорное. *Вопросы психолингвистики*. 2010. Т. 2. № 12. С. 105–123.
4. Горошко Е.И., Полякова Т.Л. К построению типологии жанров социальных медий. *Жанры речи*. 2015. № 2(15). С. 119–127.
5. Иванова С.В., Зубарева В.М. Жанровые особенности коммента как интернет-текста. *Вестник Башкирского университета*. 2013. Т. 18. № 4. С. 1147–1151.
6. Ижакевич Г. П. Русская речь в украинском языковом окружении (лексика). *Культура русской речи в условиях национально-русского двуязычия (Проблемы лексики)*. Москва : Наука, 1985. С. 30–42.
7. Колокольцева Т.Н. Предисловие. *Интернет-коммуникация как новая речевая формация*. Москва : Флинта: Наука, 2012. С. 5–8.
8. Кононенко В.И. Функционирование русского языка на Украине. *Вопросы языкознания*. 1985. № 5. С. 25–34.
9. Крысин Л.П. Русское слово, свое и чужое: исследования по современному русскому языку и социолингвистике. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 888 с.
10. Крысин Л.П. Социолингвистические проблемы при контактировании близкородственных языков. *Функционирование языков в многонациональном обществе*. Москва : Наука, 1991: 359–369.
11. Мамалыга А.И. Язык русских публицистических изданий. *Культура русской речи на Украине*. Киев : Наукова думка, 1976. С. 309–317.
12. Маринова Е.В. Иноязычные слова в русской речи конца XX – начала XXI в.: проблемы освоения и функционирования. Москва : Элпис, 2008. 496 с.
13. Мечковская Н.Б. Естественный язык и метаязыковая рефлексия в век Интернета. *Русский язык в научном освещении*. 2006. № 2(12). С. 165–185.
14. Митягина В.А. Интернет-комментарий как коммуникативное действие. *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе*. Орел : ФГБОУ ВПО «ОГИИК», ООО «Горизонт», 2012. С. 188–197.
15. Митягина В.А., Сидорова И.Г. Жанры персонального интернет-дискурса: коммуникативные экспликации личности. *Жанры речи*. 2016. № 2(14). С. 105–115.
16. Романова Н.П. Украинизмы в системе нормативных средств создания образности. *Культура русской речи в национальных республиках*. Киев : Наукова думка, 1984. С. 34–38.
17. Савотна В.М. Комментарий на сайтах массовых журналов для мужчин и женщин. *Интернет-пространство: речевой портрет пользователя*. Санкт-Петербург : Эйдос, 2012. С. 159–183.
18. Сидорова И.Г. Коммуникативно-прагматические характеристики жанров персонального интернет-дискурса (сайт, блог, социальная сеть, комментарий) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2014. 249 с.
19. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
20. Трофимова Г.Н. Языковой вкус интернет-эпохи в России. Функционирование русского языка в интернете: концептуально-сущностные доминанты. Москва : РУДН, 2011. 436 с.
21. Хруцкая Н.В. Из областного – в общеупотребительное. Фиксация украинизмов двумя изданиями словаря русского языка. *Русская словесность в школах Украины*. 1999. № 4. С. 49.

22. Щипицина Л.Ю. Жанровый статус сетевого комментария. *Вестник Башкирского университета*. 2015. Т. 20. № 2. С. 528–531.

23. Щипицина Л.Ю. Классификация жанров компьютерно-опосредованной коммуникации по их функции. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2006. С. 171–178.

Koshman I. N. UKRAINIANISMS IN THE RUSSIAN-LANGUAGE UKRAINIAN ONLINE MASS MEDIA DISCOURSE

The article deals with the semantic, stylistic, graphic, and functional features of verbal Ukrainianisms, which are included in the contemporary Russian-language texts in Ukraine. The object of the research is Russian-language comments to Russian-language mass media texts, published in the Ukrainian online media. The online mass media texts serve as the source material for the research because their linguistic features reflect the latest language trends characteristic of the Russian-language usage in Ukraine. The subject of the research is the linguistic and stylistic features of verbal Ukrainianisms as distinctive elements in the Russian-language Ukrainian mass media texts. The study applies the methods of semantic, stylistic, and graphic analysis, as well as the comparative and descriptive methods. It distinguishes several functional groups of verbal Ukrainianisms, identifies their semantic characteristics and stylistic features, and points out the peculiarities of their graphic representation. Furthermore, the study points out the specific features of the grammatical adaptation of verbal Ukrainianisms in Russian-language texts. It also dwells on the use of several tactics of the grammatical adaptation of verbal Ukrainianisms to the Russian-language text. Thus, the similarity of the grammatical systems of the Ukrainian and Russian languages is the reason behind the part-of-speech diversity of Ukrainianisms in the Russian-language Ukrainian mass media texts. The inclusion of verbal Ukrainianisms in the commentary to the Russian-language Internet texts causes a number of semantic and stylistic effects. The distinctive features of the grammatical and graphic adaptation of Ukrainianisms in the Russian-language text explain the presence of competition between different tendencies. And this leads to the development of variability and becomes a constant source of grammatical and orthographic conflicts and hence becomes a factor in the mobility and instability of Russian-language texts in the Ukrainian mass media discourse.

Key words: *Ukrainianism, verb, comment, function, text, language contact.*

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'38:811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/03>**Анастасєва О. А.**

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСТИЛЬОВОЇ СПЕЦИФІКИ АНГЛОМОВНОГО АФОРИЗМУ

У статті проаналізовано роль внемовних чинників у формуванні специфічної стилістики афоризму як типу тексту. Насамперед розглянуто зміст цих чинників, а також їх взаємозв'язок зі стильовими рисами англомовного афоризму. Вихідним положенням є те, що стильові риси являють собою компонент детермінативної вертикалі від екстралінгвальної основи функціонального стилю до тих функцій відповідних мовних різновидів, які вони зумовлюють. Засоби мовленнєвої реалізації наочно розглянуто на прикладах. Установлено, що мовностилістична специфіка англомовного афоризму зумовлена, насамперед, такими внемовними чинниками, як: індивідуальність думки, що міститься в афоризмі; поліінтенціональність як здатність об'єктивувати декілька прагматичних настанов одночасно; комунікативна варіативність (комунікація, у межах якої застосовується афоризм, може бути внутрішньоособистісною, міжособистісною, груповою, суспільною та відбуватися у різних сферах спілкування); пріоритетність новаторського підходу до викладення (думки, які викладені в афоризмах, часто суперечать сталому світогляду, ці думки нерідко виражені алогізмами). Ці внемовні чинники зумовлюють стильові риси афористичного тексту, передусім такі: загальнозначущість, експресивність, інформативна щільність, імпліцитність, інтенціональність, аксіоматичність/істинність. Визначено, що у створенні лінгвостильової специфіки англомовного афоризму поряд з іншими стильовими рисами важливу роль відіграє художньо-образна мовленнєва конкретизація. Художньо-образна мовленнєва конкретизація в англомовному афоризмі характеризується певною своєрідністю. Через максимальну лаконічність, високу інформативну щільність такі засоби художньо-мовленнєвої конкретизації, як образна деталізація, дієслівна розповідь, композиційні засоби, неможливо застосовувати в афоризмах. Водночас для досягнення художньої образності широко використовується метафоризація. Стилю афоризму притаманна конвергенція. Поширеним в англомовних афоризмах є тип висунення, заснований на порушенні передбачуваності, або ошукане очікування.

Ключові слова: англомовний афоризм, позамовні чинники, стильотвірні чинники, лінгвостильова специфіка.

Постановка проблеми. Текст та мовна особистість, яка цей текст продукує та сприймає, перебувають у центрі уваги сучасної лінгвістики. Особливо цікавими з погляду дослідника є такі, які створюються однією особою, але стають значущими для багатьох людей, входять до національного і навіть світового лінгвокультурного коду, багаторазово відтворюються, дають підґрунтя для створення модифікованих текстів. Яскравим прикладом таких текстів є афоризми. Афоризм характеризується лаконічністю викладення, інформативною щільністю, красою стилю та значним прагматичним потенціалом, тому цікавим є дослідження чинників, що впливають на формування такого феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники неодноразово наголошували на необхідності дослідження екстралінгвального підґрунтя стильової специфіки певного жанру, що передбачає аналіз мовних і позамовних чинників спілкування, які пов'язані з породженням тексту та його інтерпретацією [5; 8; 14, с. 157]. При цьому під екстралінгвальними чинниками розуміють явища позамовної дійсності, в яких протікає мовне спілкування і під впливом яких відбувається відбір та організація мовних засобів [14, с. 624]. Серед екстралінгвальних чинників спілкування для комунікативної стилістики художнього тексту актуальні особистість автора і адресата, мета і завдання, що

визначають їх первинну і вторинну комунікативну діяльність, специфіка сфери спілкування, характер ситуації; жанр тощо [14, с. 158].

Для визначення специфіки і стильової своєрідності англomовного афоризму ми також спираємося на методику аналізу за стильовими рисами, яка була запропонована Е. Г. Різель і знайшла свій подальший розвиток у працях лінгвістів [6; 7; 9–12].

Постановка завдання. Метою статті є поглиблене дослідження внемовних чинників, які зумовлюють специфіку афоризму. Для цього ми, по-перше, розглянемо дію цих чинників стосовно англomовного афоризму; по-друге, з'ясуємо, як вони впливають на формування стильових рис афоризму та притаманних афоризму способів художньо-образної мовленнєвої конкретизації.

Виклад основного матеріалу. Афоризм є особливим типом тексту, який наділений винятковою лінгвостилістичною і жанровою специфікою, що зумовлено, зокрема позамовними чинниками, під впливом яких він створюється та сприймається. Розглянемо, якою мірою вищеперераховані чинники є релевантними для англomовного афоризму.

По-перше, особа автора, його мовна особистість є важливим чинником, що впливає на специфіку відображення концептів в індивідуальній картині світу та зумовлює семантичні та лінгвостилістичні властивості афоризму як мовленнєвого жанру. Афоризм характеризується спрямованістю на пізнання загальнозначущих принципів через індивідуальність авторського мислення.

По-друге, афоризму підвладна надзвичайно широка сфера спілкування (наука, мистецтво, політика, право, релігія, побут, навіть Інтернет-спілкування, де афоризми широко вживаються як статус у соціальних мережах, тощо). Що стосується форми мислення, то афористичні висловлювання об'єднують логічне та образне мислення, а також реалізують регулятивну, моделювальну, кумулятивну, когнітивну, аксіологічну, естетичну, експресивну та когнітивну функції.

Наступним важливим моментом є той факт, що мета, з якою афоризм застосовується у спілкуванні, може бути найрізноманітнішою. Тобто афоризм характеризується потужним прагматичним потенціалом, в англomовному афоризму об'єктивується широкий спектр прагматичних настанов [2]. Разом із тим кожен афоризм здатний об'єктивувати декілька прагматичних настанов водночас. Для прикладу розглянемо афоризм:

Marriage is a bribe to make a housekeeper think she's a householder.

(Thornton Wilder, 'The Merchant of Yonkers' (1939) act 1) [16, p. 1715].

Процитований вислів водночас містить настанову на естетичний вплив, аксіоматичність/істинність, несподіваність аргументації, констатацію та приниження.

Окрім того, афоризм застосовується в офіційній і неофіційній ситуації спілкування, в усному чи письмовому мовленні, за різних соціальних умов. Час, місце, особа людини, яка створює, відтворює чи сприймає афоризм, майже не обмежені. Іншими словами, комунікація може бути внутрішньоособистісною, міжособистісною, груповою, суспільною.

Окремої уваги потребує той факт, що думки, які викладені в афоризмах, часто суперечать сталому світогляду, ці думки нерідко виражені алогізмом. Аналіз англomовних афоризмів показав, що найбільш поширеним видом алогізму є парадокс, головним принципом якого є тлумачення явища всупереч поширеній думці:

A cigarette is the perfect type of a perfect pleasure. It is exquisite, and it leaves one unsatisfied. (Oscar Wilde, 'The Picture of Dorian Gray' (1891) ch. 6) [16, p. 1713].

Отже, дослідження лінгвостилістичної специфіки англomовного афоризму з погляду їх зумовленості екстралінгвальними чинниками та стильовими рисами уможливило вирішення проблеми визначення функціонально-стильового статусу мови афоризму. На підставі концепції про екстралінгвальне підґрунтя стильової специфіки певного жанру вважаємо за доцільне виокремити такі чинники, що детермінують мовностилістичну специфіку тексту англomовного афоризму:

– авторство: наявність автора є конституційною ознакою афоризму: індивідуальна позиція автора та світогляд, які часто протистоять загальноприйнятим догмам, є важливим фактором специфіки афоризму;

– поліфункціональність як націленість афоризму на максимально широкий вплив, його здатність об'єктивувати декілька прагматичних настанов одночасно;

– комунікативна варіативність (комунікація, у межах якої застосовується афоризм, може бути внутрішньоособистісною, міжособистісною, груповою, суспільною та відбуватися у різних сферах спілкування);

– пріоритет новаторського підходу до викладення думки як властивість афоризму до відтворення традиційних істин під новим кутом зору, який інколи є діаметрально протилежним сталим уявленням.

Уважаємо, що екстралінгвальній зумовленості належить визначальна роль під час формування стильових рис англомовного афоризму. Ці позамовні чинники зумовлюють стильові риси афористичного тексту, серед яких ми, передусім, зазначаємо такі: загальнозначущість, експресивність, інформативна щільність, імпліцитність, інтенціональність, аксіоматичність/істинність [1]. У створенні лінгвостилістичної специфіки афористичного тексту бере участь також художньо-образна мовленнєва конкретизація як специфічна властивість художнього мовлення загалом (за М. М. Кожиною) [14, с. 585].

Запропонована схема наочно демонструє вплив позамовних чинників на формування стильових рис англомовного афоризму.

В англомовних афоризмах художньо-образна мовленнєва конкретизація як базова властивість художнього мовлення детермінується цілим комплексом екстралінгвальних чинників і набуває специфічного характеру. Поняття художньо-образної мовленнєвої конкретизації виходить за межі словесної образності, простого використання метафор або інших подібних засобів мови (тропів і фігур), а також емотивних мовних елементів як вираження емоційності мови. Ця властивість, на думку М. М. Кожиної, проявляється у навмисно створеній за законами мистецтва організації мовних засобів у мовній тканині художнього твору, завдяки якій слово-поняття «трансформується» у слово-образ, стає виразом індивідуально-неповторних, ніби видимих внутрішнім зором, цілісних художніх образів (та їх елементів – «мікрообразів»), які пропущені через естетичну оцінку письменника. Засобами художньо-образної мовленнєвої конкретизації можуть бути стилістичні засоби: контраст, аналогія, композиція, метафоризація, прирощення смислу, акцентне «висунення» слів, використання внутрішньої форми слова та ін. [14, с. 585–594].

Через максимальну лаконічність, високу інформативну щільність англомовного афоризму такі засоби художньо-мовленнєвої конкретизації як образна деталізація, дієслівна розповідь, композиційні засоби неможливо застосовувати в текстах цього жанру. Водночас для досягнення художньої образності широко використовується метафоризація. Наприклад, у наведеному афоризмі *the price* є метафорою матеріальний цінностей, натомість *the value* вжито як метафоричний образ життєвих нематеріальний цінностей:

[*A cynic is*] *a man who knows the price of everything and the value of nothing* (Oscar Wilde 'Lady Windermere's Fan' (1892) act 3) [16, с. 1712].

Тропи є окремим випадком мовного втілення образності. При цьому яскравий образ будується на використанні схожості (часто певної риси) двох далеких один від одного предметів. Зокрема, порівняння розуму з парашутом надає цьому афоризму насиченої образності та експресивності:

Minds are like parachutes, they only function they are open (James Dewar) [15, с. 100].

Важливу роль у реалізації художньо-образної мовленнєвої конкретизації англомовного афоризму відіграє висунення, або «засоби формальної організації тексту, які фокусують увагу читача на певних елементах повідомлення і встановлюють семантично релевантні відносини між елементами одного або частіше різних рівнів» [4, с. 99]. Дослідниками зазначалося, що найважливіші елементи змісту в тексті займають місця там, де вони будуть по-особливому привертати увагу читача: «Функції висунення – встановлення ієрархії змістів, фокусування уваги на найважливішому, підсилення емоційності та естетичного ефекту, встановлення значущих зв'язків між суміжними та дистантними елементами, які належать до одного чи різних рівнів, забезпечення зв'язності тексту» [3, с. 24]. Це зауваження, на нашу думку, стосується, насамперед, вставних афоризмів. В абзаци афористичні вислови можуть бути розміщені у початковій, середній та завершальній позиціях. Сильною позицією є розміщення афоризму на початку чи наприкінці абзацу або його формальне виділення в окремий абзац. За

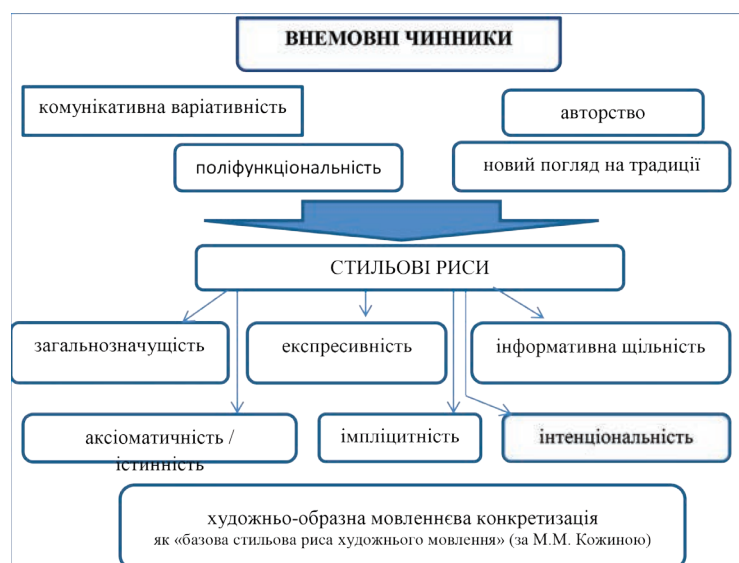

Рис. 1. Схема впливу позамовних чинників на специфіку стильових рис англомовного афоризму та їх мовленнєву реалізацію

такого розташування стилістичний ефект значно підсилюється.

Стилю афоризму притаманна конвергенція як тип висунення, або «сходження в одному місці пучку стилістичних засобів, які беруть участь в єдиній стилістичній функції» [4, с. 100–103]. Ефект кожного окремого стилістичного прийому, за умов одночасного застосування декількох засобів, створює особливо потужну експресивність [13, с. 88–89]. На увагу заслуговує той факт, що цей тип висунення проявляється навіть у такому малоформатному тексті, як афористичний вислів.

Іншими словами, висунення по типу конвергенції ґрунтується на надмірності на стилістичному рівні. Наприклад, в одному афоризмі можуть поєднуватися паралелізм, еліпсис, антитеза:

All women become like their mothers. That is their tragedy. No man does. That's his (Oscar Wilde, 'The Importance of Being Earnest' (1895) act 1 and 'A Woman of No Importance' (1893) act 2) [16, с. 1712].

Поширеним в англомовних афоризмах є тип висунення, заснований на порушенні передбачуваності, або ошукане очікування (термін Р. Якобсона). В англомовних афоризмах висунення цього типу найчастіше реалізується на семантичному рівні. Це відбувається, коли порушується звичайна передбачувана норма (стилістична, соціальна, моральна тощо), яка відповідає психологічному, лінгвістичному або життєвому досвідові особи. Зокрема, у наведеному далі афоризмі неочікуваним є порушення морально-етичних норм, адже традиційно звернення до Бога з проханням «дати знак» передбачає певні духовні аспекти. Натомість деталізоване (з урахуванням розміру та місця депозиту) матеріальне побажання порушує цю норму:

If only God would give me some clear sign! Like making a large deposit in my name at a Swiss bank (Woody Allen) [15, с. 365].

Продуктивним синтаксичним інструментом досягнення ефекту ошуканого очікування є застосування паралельних конструкцій:

Women do not find it difficult nowadays to behave like men, but they often find it extremely difficult to behave like gentlemen (Compton Mackenzie) [15, с. 161].

У першій частині цього афоризму вжито протиставлення *women – behave like men*, тому у другій частині вислову логічним є очікування *but they often find it extremely difficult to behave like women*, але натомість автор завершує афоризм словами *but they often find it extremely difficult to behave like gentlemen*.

Висновки і пропозиції. На нашу думку, мовностилістичну специфіку тексту англомовного афоризму зумовлюють, насамперед, такі позамовні чинники, як: індивідуальність думки, що міститься в афоризмі; поліінтенціональність як здатність об'єктивувати декілька прагматичних настанов одночасно; комунікативна варіативність; пріоритетність новаторського підходу до викладення. Художньо-образна мовленнєва конкретизація в англомовному афоризмі характеризується певною специфікою. Через максимальну лаконічність, високу інформативну щільність такі засоби художньо-мовленнєвої конкретизації, як образна деталізація, дієслівна розповідь, композиційні засоби, неможливо застосовувати в афоризмах. Водночас для досягнення художньої образності широко використовується метафоризація. Стилю афоризму притаманна конвергенція. Поширеним в англомовних афоризмах є тип висунення, заснований на порушенні передбачуваності, або ошукане очікування.

Список літератури:

1. Анастасьєва О. А. Лінгвостилевова специфіка англоязычного афоризма. *Сучасна Англійстика: Традиції. Сьогодення. Перспективи*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. С. 7–9.
2. Анастасьєва О. А. Прагматичні функції афоризму (на матеріалі англійської мови). *STUDIA SLOBOZHANICA* : матеріали міжнародної науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2015», м. Харків, ХНТУСГ, 27 листопада 2015 р. Харків : Тарасенко В. П., 2016. С. 261–267.
3. Арнольд І. В. Значення сильної позиції для інтерпретації художественного тексту. *Иностранные языки в школе*. 1978. № 4. С. 23–31.
4. Арнольд І. В. Стилистика. *Современный английский язык* ; 5-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта: Наука, 2002. 384 с.
5. Венгранович М. А. Экстралингвистическая обусловленность лингвостилевой специфики фольклорного текста : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Москва, 2006. 448 с.
6. Кожина М. Н. Стилистика русского языка : учебник. Москва : Флинта: Наука, 2008. 464 с.
7. Кульгав М. П. Основные стилевые черты и синтаксические средства их реализации в современной немецкой научно-технической речи : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1964. 26 с.
8. Одинцов В. В. Стилистика текста. Москва : Наука, 1980. 263 с.

9. Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки: німецька віршована байка XIII–XX ст. : монографія. Харків : Бізнес Інформ, 1999. 220 с.
10. Піхтовнікова Л. С. Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XX ст.): жанрово-стилістичні аспекти : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 ; 10.01.05. Київ, 2000. 427 с.
11. Ризель Э. Г. Полярные стилевые черты и их языковое воплощение. *Иностранные языки в школе*. 1961. № 3. С. 96–103.
12. Ризель Э. Г. К вопросу об иерархии стилистических систем и основных текстологических единиц. *Иностранные языки в школе*. 1975. № 6. С. 8–14.
13. Риффатер М. Критерии стилистического анализа. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1980. Вып. 9. С. 69–97.
14. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожинной ; 2-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта: Наука, 2006. 696 с.
15. Gray R. A treasury of memorable quotations. Macmillan Collector's Library, 2003. 416 p.
16. The Oxford Dictionary of Quotations. Oxford University Press / ed. Knowles Elizabeth. 2004. 1768 p.

Anastasieva O. A. FACTORS OF FORMATION OF LINGUISTIC AND STYLISTIC SPECIFICS OF THE ENGLISH LANGUAGE APHORISM

The paper analyzes the role of non-linguistic factors in the formation of a specific style of aphorism as a type of text. First of all, the content of these factors has been considered, as well as their relationship with the stylistic features of the English language aphorism. The starting point is that is the idea that stylistic features are a component of the determinative vertical from the extralingual basis of functional style to those functions of the corresponding language varieties that they determine. Means of speech realization has been clearly considered on examples. It has been established that the linguistic and stylistic specificity of the English aphorism is due primarily to such non-linguistic factors as: the individuality of the thought contained in the aphorism; polyintentionality as the ability to objectify several pragmatic guidelines at the same time; communicative variability (communication, within which the aphorism is used, can be intrapersonal, interpersonal, group, social and occur in different areas of communication); the priority of an innovative approach to expressing ideas (thoughts set out in aphorisms often contradict the established worldview, these thoughts are often expressed in alogisms). These non-linguistic factors determine the stylistic features of the aphoristic text, primarily the following: general significance, expressiveness, informative density, implicitness, intentionality, axiomaticity / truth. It has been determined that artistic and figurative speech concretization, along with other stylistic features, plays an important role in the creation of linguistic and stylistic specifics of the English language aphorism. Artistic speech concretization in the English language aphorisms is characterized by a certain originality. Due to the maximum conciseness, high informative density, such means of artistic and speech concretization as figurative detailing, verbal narration, compositional means cannot be used in aphorisms. At the same time, metaphorization is widely used to achieve artistic imagery. The style of the aphorism is characterized by convergence. The type of promotion based on a violation of predictability, or deceived expectations is common in the English language aphorisms.

Key words: *the English language aphorism, non-linguistic factors, style-forming factors, linguistic and stylistic specifics.*

Бакуменко О. О.

Національний транспортний університет

ПРОЦЕС ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ В ДІЄСЛОВАХ ІЗ ВІДОКРЕМЛЮВАНИМ ПРЕФІКСОМ AUF- У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ XVI СТ.

Стаття присвячена дослідженню процесу граматикизації в дієсловах із відокремлюваним префіксом auf- у німецькій мові XVI ст. У синхронічних студіях немає однозначного трактування дієслів із відокремлюваними елементами в німецькій мові, які визначають як складні слова, префіксальні дієслова, фраземи, розглядають як одиниці синтаксичного рівня через властивість першого елемента відокремлюватися та займати позицію в кінці простого або головного речення. Для подолання неоднозначності ці дієслова слід досліджувати на більш ранніх етапах розвитку німецької мови.

Становлення дієслів із відокремлюваними префіксами відбувається за участі граматикизації. Дослідження особливостей граматикизації дієслів із відокремлюваним префіксом auf- у німецькій мові XVI ст. дозволило нам виявити зміни в семантиці й побудові цих мовних одиниць. За допомогою застосування критерію подібності значення обох частин дієслів із відокремлюваними префіксами й слів, від яких вони походять, визначено зміни, які відбулися у всій конструкції, та встановлено статус першого елемента. З'ясовано, що такі дієслова є складними словами, якщо auf- зберігає локативну семантику. Набуваючи абстрактнішого значення, auf- перетворюється на префікс. Більшість досліджених дієслів займають проміжне місце між складними словами й префіксальними утвореннями. Встановлено, що граматичне значення розвинулося на основі префіксів зі значенням «інтенсивності виконання дії або її здійснення в повному обсязі». Твірні основи дієслів із префіксами, які мають граматичне значення, зберегла свою первинну семантику. Процес граматикизації відбувається повільно. Доказом цього є також випадки роз'єднаності auf- від дієслова в контактній позиції в німецькій мові XVI ст., що є нетиповим для сучасної німецької мови. Розвиток граматичного значення в auf- ускладнює також ідіоматизація твірної основи.

Ключові слова: граматикизація, відокремлюваний префікс auf-, складні слова, префіксальні утворення, граматичне значення, ідіоматизація твірної основи.

Постановка проблеми. Еволюція мовних одиниць відбувається нерівномірно, що приводить до існування в мові явищ, які привертають увагу лінгвістів суперечливим характером своїх властивостей. Прикладом цього є дієслова з відокремлюваним елементом прислівниково-прийменникового походження в німецькій мові, які в науковій літературі отримали низку дефініцій: дієслова з партиклями [15], напівафіксами [5], власне префіксальні дієслова [10], складені слова [1] тощо. Неоднозначне трактування цих мовних одиниць зумовлено тим, що «останнім часом основна увага в лінгвістичних розвідках сфокусована на синхронічному описі явищ і процесів <...>», як справедливо зауважує Л. В. Щигло [6, с. 181]. Однак застосування суто синхронічного підходу в таких випадках не дає можливості зрозуміти природу мовних одиниць, які перебувають на проміжному етапі свого розвитку. Тож

грунтовне вивчення цих дієслів потребує їхнього дослідження на більш ранніх етапах розвитку німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дієслова з відокремлюваним елементом прислівниково-прийменникового походження вчені визначають як «нестійкі композити» [20, с. 5, 33], дієслова з префіксами [10], напівафіксами [15], фраземи [17], фразеологічні словосполучення [2] тощо. Деякі лінгвісти відносять їх до синтаксичних утворень через властивість першого елемента відокремлюватися та займати позицію в кінці речення: *Die Schüler schreiben den Satz auf*.

Можливість роз'єднання частин дієслів у контактній позиції за допомогою частки *zu* чи префікса *ge-* також слугувала аргументом їхньої приналежності до синтаксичного мовного рівня: *Die Schüler haben den Satz aufgeschrieben. Der Satz ist aufzuschreiben* [22, с. 8–9].

Й. Целлер визначав ці дієслова як синтаксичні утворення, хоча відношення між дієсловом і відокремлюваним елементом науковець порівнював із таким, що є типовим для твірної основи й зв'язаної афіксальної морфеми, яка може містити інформацію про категорію всього похідного слова й характер структурного зв'язку між двома складниками. Завдяки своїй структурній конфігурації, зафіксованій на рівні лексичної форми, дієслова з відокремлюваними елементами можуть одночасно поводитися і як синтаксичні сполучення, і як слова [27, с. 200–203].

На думку В. Штернефельда, дієслова з дистантним розташуванням складників не можна вважати абсолютно синтаксичним явищем. Відокремлювана частина утворює з дієсловом одне ціле, однак певний елемент може приєднуватися до вершини й у морфології. Така властивість притаманна, наприклад, зв'язаним препозитивним морфемам [26, с. 329–332].

І. Є. Анічков стверджував, що такі дієслова займають проміжне місце між словосполученнями, з якими вони схожі за побудовою та походять від них, і складними словами. На відміну від останніх, до складу досліджуваних дієслів входять не морфеми, а слова. Такі мовні одиниці науковець назвав складеними словами [1, с. 155–159]. В. П. Недеялков стверджує, що дієслова з відокремлюваним першим елементом, що співвідноситься з прийменником, за способом творення форм належать до змішаного способу. Їм властиві риси як складених слів, так і похідних [4, с. 276–277].

М. Д. Степанова зазначила такі риси відокремлюваного елемента, назвавши його напівافیксом:

- формальний збіг з основою вільного кореня;
- етимологічний зв'язок зі словом, від якого походить;
- збільшення продуктивності;
- семантична схожість зі словом, від якого утворився напівافیкс, згідно з більшим чи меншим ступенем переосмислення [5, с. 529].

Зазначені властивості свідчать про те, що напівافیкси становлять проміжний варіант між частиною складного слова й афіксами. Тож поняття «напівافیкс» є ще одним доказом того, що дієслова з відокремлюваним елементом прислівниково-прийменникового походження мають розглядатися як мовні одиниці, становлення яких триває й донині. А вивчення цього явища в німецькій мові XVI ст. уможливило детальний розгляд особливостей його розвитку, оскільки в цей час виявлено конструкції, типові для сучасності, й такі, що вживалися в мові на попередніх етапах.

Суперечливим є також питання щодо процесів, які беруть участь у творенні дериваційних афіксів. К. Леман вважає, що формування дієслівних префіксів є словотворенням [18, с. 90–91]. Проте в німецькій мові граматичні показники множини іменників розвинулися саме з дериваційних суфіксів [3, с. 90–93]. Таким чином, під час формування словотвірних морфем лексикалізація може перейти в граматикалізацію. Для того, щоб набути рис грамеми, афікс має зазнати більшої абстрактивізації. У процесі розвитку граматичне значення (далі – ГЗ), яке набув афікс, може стати абстрактнішим, ніж попереднє.

У становленні дієслів із відокремлюваними префіксами беруть участь лексикалізація та граматикалізація. На користь цього твердження свідчать випадки формування ГЗ у деяких випадках у перших прислівниково-прийменникових елементах цих утворень.

Постановка завдання. Мета статті – виявити зміни в семантиці й побудові дієслів із відокремлюваним префіксом *auf-* у німецькій мові XVI ст., досліджуючи перебіг процесу граматикалізації таких мовних одиниць.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання відповідних завдань:

- проаналізувати зміни в локативній семантиці елемента *auf-* у німецьких дієсловах XVI ст.;
- встановити взаємозв'язок між значенням *auf-* і словотвірним статусом таких дієслів;
- простежити особливості формування граматичного значення в префіксі *auf-* у німецьких дієсловах XVI ст.;
- з'ясувати специфіку побудови дієслів із відокремлюваним префіксом *auf-* у німецькій мові XVI ст.

Виклад основного матеріалу. У давньоверхньонімецькій і середньовісньонімецькій мові слово *īf* вживалося як прислівник і прийменник і мало значення «вгору», «вперед» [16, с. 29; 19, с. 241; 21, с. 58]. Саме таку семантику елемент *auf-* успадкував у XVI ст. від цих мовних одиниць. Однак у процесі розвитку *auf-* поступово втрачає первинне значення. У результаті вживання дієслова, від якого залежить *auf-*, із суб'єктами й об'єктами, які позначають абстрактні поняття, у відокремлюваному елементі виникають певні зміни. У ньому можуть навіть співіснувати декілька значень, об'єднаних в одне ціле. Тому вивчення семантики дієслова й *auf-* потребує встановлення, наскільки змінилися первинні значення елемента прислівниково-прийменникового походження та твірної основи. Для з'ясування типу

словотворення, до якого належать ці мовні одиниці, до кожного випадку їхнього вживання застосовано критерій подібності значення [13, с. 37]. Таким чином визначаємо характер зв'язку відокремлюваного елемента й слова, від якого він утворився.

Під час аналізу виявлено, що, виражаючи «рух вгору», auf- зазвичай є композитом (1). У випадку, коли auf- вказує на «рух вперед, за кимось або один за одним», конструкція перебуває на етапі перетворення на префіксальне дієслово (2):

(1) *Der Arzt reckt ihn in der Zangen auf und spricht <...>* [25].

(2) **Der Einsiedel:**

Ein folck gem andern wirt vffston,

Ouch ein rych wider das ander sträben [11, с. 1054–1055].

У дієслові *aufrecken* (1) auf- передає лише «рух вгору». Твірна основа зберегла семантичний зв'язок із дієсловом *recken* [9, с. 578]. В утворенні *aufstehen* (2) auf-, окрім «руху вперед», містить також «інтенсивність дії», отже є напівідиомою, як і *stehen* [21, с. 844].

До композитів належать конструкції, в яких auf- позначає «розміщення чогось на чомусь або напрямком згори донизу» (3):

(3) **Mann:** *Die Bruch die will ich da aufhenken,*

darnach die Hälmllein ziehn vorab,

wer unter uns den Vorstreich hab [24].

Дієслово *aufhenken* (3) є складним словом, оскільки обидва складники співвідносяться з мовними одиницями, від яких утворилися [21, с. 387, 401].

Auf- може виражати «нав'язування, доручення комусь чогось»:

(4) **Prodigus:** *Ich weis was ich thun wil, Ich wil jhne erst mit guten Worten anreden, Wil dann das nicht helfen, wil ich jhn bedrewen, Entlich, wil ich jhme Drey Fragen auff geben, Was aber das für Fragen sein sollen, darauff wil ich noch dencken <...>* [7, с. 492].

У конструкції *aufgeben* (4) auf- передає напрямок дії на особу, а твірна основа (*geben*) ідіоматизувалася [21, с. 62]. Обидві частини цього утворення в контактній позиції написані окремо, що є нетиповим для сучасної німецької мови.

Елемент прислівниково-прийменникового походження auf- може позначати «відкриття, роз'єднання чогось». У такому разі він здебільшого є напівідиоматичним, отже тяжіє до того, щоб набути статусу префікса:

(5) **Nickel, ein fränckischer Bawr:** *<...> Dann es hoat sich zugetragen, das ein luhser Schielm aus der Stoadt mir meine Laden hoat auffgebrochen, vnd*

alle mein Gezeug vnd Gerehte, vnd woas ich sust vor Geldt hoa darein gehett, herausser gestulen, vnd wie ichs bin inne worden, bin ich jhme rüsch nachgeluffen, vnd hoab jhn erhasschet, das er noch ein theil Gezeugs bey jhm gehett hoat, da hoab ich jhnen flugs lossen einstecken <...> [8, с. 141].

У дієслові *auffbrechen* (5) auf- містить значення «напрямку дії вгору», її «інтенсивності» й «повного охоплення нею об'єкта», що передбачає «результат», зокрема зламування замка, проникнення злодія в крамницю та крадіжки інструментів і цінних речей. На результаті дії також наголошено за допомогою часової форми перфекта. Мотивувальне слово (*brechen*) у такому контексті є метонімією (перенесення із частини на ціле). Тож уся дієслівна конструкція – напівідиоматична.

Auf- може виражати «інтенсивність або здійснення дії в повному обсязі, що зумовить виникнення відповідних наслідків». Конструкції з такою семантикою auf- перебувають на етапі перетворення зі складних дієслів на префіксальні:

(6) **Johan Clant:** *So höre ick wal, so wilt jey mey so lonen als dat jeger die olden hund wie dat nit mehr fort kondt, hengt he en up, so wil jey mey ock dohn laten* [8, с. 31].

У дієслові *aufhengen* елемент auf- є напівідиомою, оскільки вказує на «рух згори донизу» й «виконання дії до кінця», що спричиняє знищення особи. Твірна основа (*hengen*) зберегла первинне значення [21, с. 387].

Відокремлювана частина auf- може позначати також «зміну стану» (7), «початок дії» (8), її «завершення» (9), «результат» (10):

(7) **Cleophas vnd Beysitzer des Gerichts stehen auff, vnd treten etwas beyseite** [8, с. 123].

(8) **Hans Pfriem:**

Den besten Rath den hab ich funden,

Juch, juch, pfeiff auff, mach mir ein Tantz,

Alle Feind hab ich erleget gantz <...> [14, с. 72].

(9) **Helchias:** *Liebe tochter / hör ytz auff vom klagn*

Dann wir wollen got dein not fürtragen

Der on zweyffel dir wirt helfen aus <...> [23, Actus III Scena IV].

(10) **Susanna:** *Ja liebes kind / sey frum / so wirst drein kumen*

Yhr meyde secht / und räumt fein auff im hause <...> [23, Actus II Scena III].

У конструкції *aufstehen* (7) відокремлюваний елемент auf- передає «рух вгору» й «зміну стану», тобто є напівідиомою. Твірна основа (*stehen*) має прозору семантику. Префікс auf- виражає «початок дії» в утворенні *auffpfeiffen* (8). У мотивуваль-

ному слові (*pfeifen*) помітно первинну семантику. Дієслово *aufhören* (9) є повною ідіомою, оскільки в ньому обидва складники втратили зв'язок із мовними одиницями, від яких вони походять (*auf* – «вгору» або «вперед» – і *hören*). Відокремлюваний елемент *auf-* в *auffräumen* (10) є ідіомою та позначає «результат дії», після виконання якої в домі буде чисто. Другий складник *räumen* співвідноситься зі словом, від якого утворився [12, с. 699; 21, с. 64, 66, 646, 844].

Проаналізовані приклади засвідчили, що у німецькій мові XVI століття 19,4 % дієслів з *auf-* належать до композитів, 32% – до префіксальних утворень, 48,6% займають проміжну позицію між цими двома типами словотворення. Елемент *auf-* складних дієслів, як правило, виражає «розміщення чогось на чомусь або напрямок згори донизу» й «напрямок руху вгору». *Auf-* тяжіє до перетворення на префікс, позначаючи «рух вперед, за кимось або один за одним», «зміну стану», «відкриття, роз'єднання чогось». З виникненням в *auf-* значення «інтенсивності виконання дії або її здійснення в повному обсязі» цей елемент поступово стає префіксом. В елементі *auf-* така семантика може також співіснувати з «результатом». До префіксальних утворень належать дієслова, які передають виключно «результат дії». Цей статус отримали також досліджувані конструкції, в яких *auf-* вказує на «початок дії». «Завершення дії» виражено за допомогою відокремлюваної частини *auf-*дієслова *aufhören*, що зазнало повної ідіоматизації.

Формування ГЗ зафіксовано в 9,7% конструкцій з *auf-*, в яких перша частина має ідіоматичне

значення, а твірна основа – пряме. З них 42,8% утворень набули ГЗ, у решти цей процес ще триває. Проте розвиток ГЗ ускладнено ідіоматизацією твірної основи.

Висновки і пропозиції. Становлення дієслів із відокремлюваним префіксом *auf-* відбувається за участі процесу граматикалізації, оскільки в 9,7% префіксальних утворень у префіксі *auf-* виявлено формування граматичного значення. Цьому сприяє семантика *auf-*, що є абстрактнішою, ніж у дієслова.

Елемент прислівниково-приймникового походження *auf-* поступово втрачає семантичний зв'язок зі словом, від якого походить, і набуває статусу префікса. В *auf-* розвиваються значення «інтенсивності виконання дії або її здійснення в повному обсязі», на основі яких формується граматичне значення таких утворень. Більшість дієслів з *auf-* у XVI ст. становлять проміжний варіант між складними словами й префіксальними утвореннями (48,6%). Це є доказом повільного перебігу процесу граматикалізації. На користь цього твердження свідчать також випадки роз'єднаності *auf-* від дієслова в контактній позиції, що є нетиповим для сучасної німецької мови. Ідіоматизація твірної основи, яка відбувається під час взаємодії семантик складників досліджуваних мовних одиниць, також ускладнює розвиток граматичного значення в *auf-*.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні особливостей перебігу процесу граматикалізації в дієсловах із відокремлюваними елементами прислівниково-приймникового походження в німецькій мові XVIII ст.

Список літератури:

1. Аничков И. Е. Об определении слова. *Морфологическая структура слова в языках различных типов* : монография / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. Москва, Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1963. С. 146–159.
2. Левковская К. А. Теория слова. Принципы её построения и аспекты изучения лексического материала. Москва : Высшая школа, 1962. 295 с.
3. Москальская О. И. История немецкого языка. Москва : Академия, 2003. 288 с.
4. Недашков В.П. Несколько замечаний о структуре немецкого глагола. *Морфологическая структура слова в языках различных типов* : монография / отв. ред. В.М. Жирмунский, О.П. Суник. Москва, Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1963. С. 274–278.
5. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов ; под ред. М. Д. Степановой. Москва : Русский язык, 1979. 536 с.
6. Щигло Л. В. Розвиток словотвірної системи німецької мови як синергетичний процес. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2019. Вип. 38. Т. 2. С. 181–184.
7. Braunschweig H. J. von. Comœdia HIBELDEHA von einem Edelman, welcher einem Abt drey Fragen aufgegeben. *Die Schauspiele des Herzogs Heinrich Julius von Braunschweig : nach alten Drucken und Handschriften* / hrsg. von Dr. Wilhelm Ludwig Holland. Stuttgart : gedruckt auf Kosten des litterarischen Vereins, 1855. S. 475–505.
8. Braunschweig H. J. von. Tragica comœdia HIBELDEHA von der Susanna. *Die Schauspiele des Herzogs Heinrich Julius von Braunschweig : nach alten Drucken und Handschriften* / hrsg. von Dr. Wilhelm Ludwig Holland. Stuttgart : gedruckt auf Kosten des litterarischen Vereins, 1855. S. 1–170.

9. Der Duden : in 12 Bänden. Das Standardwerk zur deutschen Sprache. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1997. Bd. 7. 840 S.
10. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. Berlin : E. Schmidt, 2000. 191 S.
11. Gengenbach P. Die X Alter dyser Welt. *Fastnachtspiele aus dem 15. Jahrhundert*. Stuttgart : gedruckt auf Kosten des litterarischen Vereins, 1853. T. I. S. 1026–1055.
12. Grimm J., Grimm W. Deutsches Woerterbuch : in 33 Bänden. Leipzig : Verlag von S. Hirzel, 1854. Bd. 1. 1824 S.
13. Habermann M. Verbale Wortbildung um 1500 : eine historisch-synchrone Untersuchung anhand von Texten Albrecht Dürers, Heinrich Deichlers und Veit Dietrichs. Berlin ; New York : de Gruyter, 1994. 581 S.
14. Hayneccius M. Hans Pfriem, oder Meister Kecks. North Charlston : CreateSpace IPP, 2013. 88 S.
15. Hundsnurscher F. Das System der Partikelverben mit aus in der Gegenwartssprache. Hamburg : Buske, 1997. 241 S.
16. Köbler G. Deutsches Etymologisches Wörterbuch. 1995. URL: <http://www.koeblergerhard.de/der/DERA.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).
17. Kolehmainen L. Präfix und Partikelverben im deutsch-finnischen Kontrast : Dissertation. Helsinki, 2005. 376 S.
18. Lehman Chr. Thoughts on Grammaticalization. Erfurt : University of Erfurt, 2002. 171 p.
19. Lexer M. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Stuttgart : Hirzel, 1992. 504 S.
20. Paul H. Deutsche Grammatik : in 5 Bänden. Halle : VEB Max Niemeyer Verlag, 1957. Bd. 5. 142 S.
21. Paul H. Deutsches Wörterbuch. Tübingen : Niemeyer, 1992. 1130 S.
22. Poitou J. Komposition und Derivation vs. Inkorporation. *Verbale Wortbildung : im Spannungsfeld zwischen Wortsemantik, Syntax und Rechtschreibung* / hrsg. von M. Kauffer, R. Metrich. Tübingen : Stauffenburg, 2011. S. 1–11.
23. Rebhun P. Ein Geistlich spiel, von der Gotfurchtigen und keuschen Frawen Susannen, gantz lustig und fruchtbarlich zu lesen. 1536. URL: https://www.hs-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/16Jh/Rebhun/reb_sus0.html (дата звернення: 01.02.2021).
24. Sachs H. Der böß Rauch. 1551. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/sachs/3fassnac/chap03.html> (дата звернення: 01.02.2021).
25. Sachs H. Das Narrenschneiden. 1557. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/sachs/3fassnac/3fassnac.html> (дата звернення: 01.02.2021).
26. Sternefeld W. Syntax : eine morphologisch motivierte generative Beschreibung des Deutschen. Tübingen : Stauffenburgverlag, 2006. Bd. 1. 477 S.
27. Zeller J. Moved preverbs in German : displaced or misplaced? *Yearbook of Morphology* / ed. by G. Booij, J. van Marle. New York ; Boston ; Dordrecht ; London ; Moscow : Kluwer Academic Publishers, 2003. P. 179–213.

Bakumenko O. O. PROCESS OF GRAMMATICALIZATION IN VERBS WITH SEPARABLE PREFIX AUF- IN THE GERMAN LANGUAGE OF THE XVIth CENTURY

The article deals with the research of the process of grammaticalization in verbs with the separable prefix auf- in the German language of the 16th century. There is no consensus on the definition of German verbs with separable elements in the synchronic studies. Such verbs are defined as compound words, prefixed verbs, phrasemes. They are also considered as syntactic units due to the ability of the first element to separate and take a position at the end of a simple sentence or main clause. These verbs should be studied in the earlier periods of the development of German language to clear up the ambiguity.

The evolution of separable verbs involves grammaticalization. The study of peculiarities of grammaticalization of verbs with the separable prefix auf- in the German language of the 16th century allowed us to reveal changes in semantics and structure of these units. We determined the changes in the whole construction and ascertained the word status of the first component of such verbs by using the criterion of the similarity of the meaning of both parts of the separable verbs and that of the words from which they were derived. It was found out that separable verbs can be viewed as compound words when auf- preserves its locative semantics. Auf- turns into prefix when its meaning becomes more general. Most researched verbs with auf- can be located between compound words and prefixed verbs. It was revealed that the grammatical meaning developed based on prefixes with such meanings as “intensity of the action or even its full implementation”. The word stem of verbs with prefixes with grammatical meaning preserved its original meaning. The process of grammaticalization proceeds slowly. This can be proved by the cases of atypical for modern German separability of the verb and auf- in the contact position in the language of the 16th century. The formation of grammatical meaning in auf- is complicated due to idiomatization of a verbal stem.

Key words: grammaticalization, separable prefix auf-, compound words, prefixed verbs, grammatical meaning, idiomatization of a verbal stem.

Бечко Я. В.

Уманський національний університет садівництва

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ БАГАТОЗНАЧНОГО ПРИКМЕТНИКА УКР. *ГАРЯЧИЙ* В ПРОЦЕСІ УТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті розглядається проблема функціонування лексико-семантичних варіантів багатозначного прикметника укр. гарячий у процесі утворення фразеологічних одиниць. Автор описує особливості функціонування системи лексичних значень багатозначного прикметника укр. гарячий на фразеологічному рівні й встановлює структурні типи фразеологічних одиниць, щодо яких семантеми досліджуваного прикметника укр. гарячий беруть на себе фразеотвірну функцію.

У сучасній фразеології проблема взаємозв'язків між лексико-семантичним і лексико-фразеологічним рівнями мовної системи є дуже важливою. Специфіка функціонування багатозначного прикметника з термічним значенням укр. гарячий у фразеологічних одиницях аналізується в рамках дослідження загальної проблеми взаємозв'язків між лексико-семантичним і лексико-фразеологічним рівнями мовної системи. Автор знаходить загальні тенденції смислового розвитку досліджуваного прикметника в структурі ідіоматичних сполук, що мають спільний ключовий лексичний компонент.

Аналіз показує, що лексичні значення багатозначного прикметника укр. гарячий на фразеологічному рівні відтворюються нерівномірно й вибірково. У структурі номінативних і предикативних ідіоматичних фразеологічних одиниць і порівняльних словосполучень ключовий прикметник укр. гарячий реалізує майже виключно свою вихідну «термічну» семантику як формувальну, але його лексико-семантичні варіанти, що використовуються за умови утворення ідіом, рідко збігаються з його похідними фразеологічними значеннями. Окремі лексико-семантичні варіанти прикметника укр. гарячий відрізняються за кількістю ідіоматичних сполук, в яких вони трапляються, крім того, існує багато фразеологічних значень, які не мають відповідних лексико-семантичних варіантів, хоча деякі з них можна розглядати як синонімічні.

Для продовження дослідження семантичних відносин між лексичним і фразеологічним рівнями мови нам слід залучити до нашого аналізу інші частини мови. Цей аспект разом із залученням до розгляду подібних мовних одиниць з інших мов необхідний для кращого розуміння ролі високотемпературних характеристик, об'єктів і процесів у мовному світогляді.

Ключові слова: фразема, внутрішня форма, фразеотворення, ключове слово, смисловий розвиток, структура, семантема, багатозначність.

Постановка проблеми. Термічна лексика, слова й вирази на позначення різних високотемпературних рис незмінно привертають до себе увагу спеціалістів-мовознавців. Вихідну причину цього можна вбачати в тій багатоаспектній ролі, що її властивості відіграють у житті людини. Насамперед тут слід згадати про термічно зумовлені, а також інші подібні до них тактильні й узагалі соматичні відчуття, які мають істотне значення як одне з джерел сенсорної інформації людини про її довкілля та про саму людину. Справді, адже саме таке, безпосередньо чуттєве сприйняття дійсності є основним (а з певного боку навіть і єдиним) чинником, що уможливорює і концептуально-логічне пізнання світу, й будь-які цілеспрямовані практичні дії у взаємовідносинах людини з її природ-

ним і суспільним оточенням. Дослідженням термічної лексики й лексико-семантичних груп тих чи інших мов займаються такі вчені: К. С. Верхотурова [3], Т. О. Черниш [17], І. В. Беседовська [1], Я. В. Бечко [2].

Мовна вагомість термічної лексики на позначення різних високотемпературних рис виявляється і в її смисловій зарядженості й багатозначності, широкому вторинному використанні для утворення похідних одиниць і вираження переносних смислів, зокрема на лексико-фразеологічному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантичні взаємовідношення між одиницями лексичного й фразеологічного рівнів неодноразово були об'єктами наукових досліджень. Ця проблема

розглядається, зокрема, в працях О. М. Каракуці, І. О. Мельчука, Г. І. Неруш, М. В. Пасюківської, О. А. Пономарьової, О. Г. Сошко, В. М. Телії [5; 6; 7; 8; 9; 12; 13].

Постановка завдання. У нашій статті ми, звертаючись до мовної інтуїції, ставимо за мету з'ясувати смисловий зв'язок між значенням фрази й значенням ключової лексеми, вжитої в її складі, й визначити, якою мірою відтворюється система значень прикметника укр. *гарячий* у процесі фразеотворення. Відповідно, ми поставили перед собою завдання з'ясувати, які із семантем, властивих прикметникові укр. *Гарячий*, виступають у фразеотвірній функції, та встановити структурні типи фразеологічних одиниць, щодо яких семантеми досліджуваного прикметника укр. *гарячий* беруть на себе фразеотвірну функцію.

За об'єкт нашого дослідження ми обрали українські ідіоматичні фрази номінативного й предикативного характеру, порівняльні звороти, прислів'я та приказки, усталені мовленнєві формули, в яких ключовим компонентом виступає прикметник укр. *гарячий*.

Предметом нашої розвідки є семантеми зазначеного прикметника, що використовуються в процесі фразеотворення.

У поле зору нашого дослідження входять не всі ті різновиди мовних формацій, що є складниками обсягу поняття фразеологізму. Ми залучаємо до розгляду лише ті з них, які в той чи інший спосіб вирізняються своєю образністю чи, краще сказати, «непрямим» способом вираження свого значення: це такі фразеологічні типи, як ідіоматичні фрази (тобто сполуки, семантика яких не є просто композитивною, «арифметичною сумою» значень складників, але більш-менш логічним чином виводиться із цих значень), а також прислів'я, компаративні звороти й усталені мовні формули.

Водночас ми звертаємо увагу на різницю між тими зворотами, які, крім ідіоматичного (переносного), можуть бодай теоретично вживатись і в дослівному значенні, й тими, для яких дослівне використання є неможливим (невідзначеним).

Крім того, серед аналізованих одиниць для нас важливе таке розрізнення: з одного боку, це фрази, які вживаються в суто номінативній (називній) функції як основне (зокрема термінологічне) найменування певного предмета чи явища, котрі, попри наявність більш чи менш образної внутрішньої форми, не мають стилістично відзначеного характеру. З іншого боку, це фрази, які є стилістично маркованими одиницями образно-експресивного характеру, що із синтаксичного

погляду є або предикативними сполуками, або предикативно пов'язаними, виступаючи як засіб стилістично відзначеної вторинної номінації, скажімо, в складі іменного складного присудка або ж імпліцитно виконуючи образну предикативну функцію.

Виклад основного матеріалу. Як показує проаналізований нами матеріал лексикографічних джерел, серед фразем, утворених за допомогою тих чи інших лексико-семантичних варіантів прикметника укр. *гарячий* найбільшою є кількість тих, щодо яких фразеотвірну роль зіграв перший, вихідний семантичний різновид ключового слова.

Так, передусім відзначимо вживання семантими «гарячий» в усталених образних компаративних зворотах, таких як: укр. *гарячий, як (мов, наче й таке інше) хто кинув гарячого приску (на кого)* «хто-небудь раптово відчув сильне хвилювання, збентеження та таке інше» [11, с. 121]; *як на гарячому вугіллі* «поводитися дуже неспокійно, реагувати на щось» [11, с. 121]; *гарячий, як вогонь* [14, с. 576] (*горяче як огонь (як окріп, кіпйиток)* [4, Т. 2, с. 603]); *гаряче, ніби на вогні варилося* «жартівливо про гарячу їжу» [житомирськ.-поліськ., запис усного мовлення]; *тепер ёму так (до обнімання та іншого), як грішникові до гарячої сковороди* [14 с. 247].

Варто зауважити, що прикметник зі значенням «гарячий» виражає й об'єкт порівняння (*гарячий, як (мов, наче 2 таке інше) хто кинув гарячого приску (на кого)*), і те, з чим порівнюється (*тепер ёму так (до обнімання та інше), як грішникові до гарячої сковороди*). Крім того, природно, що в останньому випадку цей прикметник не може виступати самостійно й через те вживається в ролі окреслення опорного іменника (а вся ця атрибутивна сполука може функціонувати тут як частина ширшого словосполучення, що виражає суб'єкт порівняння, пор. укр. *совається, як Ничипір по гарячій сковороді* (іронічне порівняння, яке говорить про неповоротку людину – таку, що й у небезпечних для неї обставинах не здатна діяти швидко) [14, с. 485]). Додамо, що у використаних нами джерелах найбільша кількість компаративних сполук, в яких семантика «гарячий» виступає об'єктом порівняння.

Вихідна семантика «гарячий» виступає також в усталених мовленнєвих формулах: укр. *щоб тебе кров гаряча пила (за п'яництво)!* [14, с. 592]; *сіль тобі в вічі та камінь гарячий (або печина, печені кошенията) у зуби (печина у груді)* [14, с. 374]; *А кусь, горьиче!* «остерігають малих дітей, щоби не хапали за огонь. Жартливо також до старшого

чоловіка, який легкокомисно вдається в очевидячки небезпечне діло» [4, с. 602]; *совайся, Ничипоре, по гарячій сковороді* (приказка, в якій говориться про когось неповороткого) [14, с. 485]; «*Гаряче!*» – «*Студи, дураче, під носом вітер!*» (варіант «*Коли гаряче, то студи, козаче*» [10, с. 355]) (вирази, за нашими спостереженнями, вживані як звертання-поради, адресовані малим дітям, ще не звичним до гарячої їжі).

Ця ж семантика фігурує у власне паремійних утвореннях, тобто в прислів'ях і приказках: укр. *ні холодно ні жарко* «кому-небудь все байдуже» [16, с. 211]; *хто гарячого не бачив, той холодному рад* [14, с. 239]; *наш піддячий любить борця гарячий, а як голодний, то їсть і холодний* «голод – найліпший кухар; кому голод приправа, то смакує страва» [14, с. 147].

Що стосується фразеологізмів інших типів, то зазначена семантика широко представлена серед також уже згаданих утворень стилістично нейтрального характеру – ад'єктивно-субстантивних сполучень, що виражають термінологічне значення. Сюди належать, наприклад, такі фразеологізми: укр. *гаряча ванна; гарячтягнутий дріт; гаряче тиснення* [15, с. 40]. До підгрупи фразем на позначення природних утворень можна віднести й вираз укр. *гаряче джерело* [15, с. 40].

Подібні термінословосполучення містять не лише утворення, що мають, так би мовити, офіційний статус наукових чи технічних термінів, а й одиниці, що належать до традиційної термінології та відзначаються розмовним, ба навіть жаргонним характером.

Вираз укр. *гаряча кров (у кого)* «про запальну людину» [15, с. 42] відбиває доннаукові уявлення про фізіологічне підґрунтя людських емоцій і, відповідно, раніше, напевно, сприймався як традиційний термін. Сюди віднесемо близьку за значенням фразему укр. *гаряча голова (натура)* «про запальну, нестриману людину» [15, с. 42].

Порівняно невеликим (щодо номінативних терміносполук) є коло образно-експресивних ідіоматичних фразем, експліцитно маркованих у плані їхнього предикативного характеру (чи синтаксично співвідносних із предикатом), у складі яких семантика «гарячий» виконує фразеотвірну функцію твірної одиниці (в таких випадках прикметник може виступати в субстантивному вигляді): укр. *під гарячу руку (зробити, попадати, нагодитися)* «в такий час, коли хтось збуджений, розгніваний» [15, с. 140]; *гарячим залізом випікати* «безпощадно знищити, викорінити» [15, с. 42]; *за гаряче й студене хапати (ухопити)* «все робити» [15, с. 42].

Усі ці й подібні їм ідіоми вживаються в образно-переносному значенні, але для одних із них є можливим і дослівне прочитання (хоча інколи дещо чи навіть значною мірою умовне), пор.: укр. *під гарячу руку (зробити, попадати, нагодитися); гарячим залізом випікати; за гаряче й студене хапати (ухопити)*. Фразема укр. *горьчого хопив, кишки му сі збігли* «говорять про такого, що без ніякої видимої причини стратив апетит, сохне й марніє» [4, с. 603] у своєму дослівному значенні, очевидно, відбиває традиційні уявлення народної медицини.

Натомість для інших випадків таке дослівне витлумачення видається неможливим: укр. *до гарячого ще приском сипнути* [15, с. 56].

У порівнянні із семантею «гарячий» участь інших семантем у фразеотворенні є далеко обмеженою, так що можна сказати, що відповідні фразеологічні одиниці представлені спорадичними утвореннями, такими як укр. *гаряча пора (гарячий час)* [15, с. 42]. Словник української мови в 11 т. подає приклад зі словосполученням *гарячий час* «час, під час якого відбувається напружена діяльність» як ілюстрацію до значення укр. *гарячий* «надзвичайно напружений; який потребує зосередження всіх сил (про час)», що за умови обмеженості кола іменників на позначення інтервалів часу, які регулярно виступають у такому сполученні (пор. *гарячий рік / місяць / тиждень*), свідчить швидше про фразеологічний характер останнього; натомість *гарячі жнива* [15, с. 42], на нашу думку, фразеологізмом не є.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що вживання окремо взятих лексико-семантичних варіантів прикметника укр. *гарячий* у фразеологічному контексті є вибірко-вим. Тут варто відзначити безумовну перевагу вихідного термічного значення. Деяка дифузність основного й похідних значень аналізованого прикметника є обставиною, істотною як у плані впливу на фразеотвірну роль окремих семантем, так і в плані визначення кола тих семантем, які беруть участь у фразеотворенні. Цей аспект знаходить своє вираження в наявності у вихідній семантемі істотної для її функціонування асоціативно-конотативної смислової периферії, в множинній мотивації похідних значень, а також у тому, що ієрархічна значеннева структура досліджуваного прикметника характеризується постійними взаємними переходами від якісного до відносного значення та навпаки.

Приналежність ключового прикметника укр. *гарячий* до класу прикметників із властивими їм

рисами синтаксичної валентності впливає також і на можливість їхнього входження в ті чи інші структурно-семантичні типи фразеологічних сполук. Крім того, важливим у плані співвідношення між сферами лексичної та фразеологічної семантики аналізованого прикметника є їх сполучуваність з іншими складниками фразем. Варто зауважити, що у випадку атрибутивних сполук ступінь обмеженості набору іменників, у сполученні з якими досліджуваний ад'єктив виступає в похідному значенні, саме те, наскільки широким чи обмеженим є коло таких іменників, вирішує, чи ми маємо справу з лексико-семантичним варіюванням тієї самої фраземи, в складі якої прикметник набуває нового фразеологічного значення, чи з вільними словосполученнями. У випадку останнього відповідний прикметник лише реалізує певне похідне лексичне значення.

На нашу думку, семантичний розвиток ключового прикметника в складі фраземи ніби ще раз відтворює виникнення відповідного лексико-семантичного варіанта. Як результат, ми можемо відзначити відношення синонімії між обома семантичними варіантами, фразеологічним і лексичним, однак ця синонімія має тут не абсолютний, а відносний характер, адже фразеологічне значення вважається стилістично відзначеним, натомість словниковий лексико-семантичний варіант є стилістично нейтральним.

Для продовження дослідження семантичних відносин між лексичним і фразеологічним рівнями мови нам слід залучити до нашого аналізу інші частини мови. Цей аспект разом із залученням до розгляду подібних мовних одиниць з інших мов необхідний для кращого розуміння ролі високотемпературних характеристик, об'єктів і процесів у мовному світогляді.

Список літератури:

1. Беседовська І. В. Семантична природа сенсорних прикметників на позначення температури в сучасній українській літературній мові (на матеріалі поетичних творів Лесі Українки). *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2009. № 46. С. 162–165.
2. Бечко Я. В. Особливості внутрішньої форми фразеологізмів з ключовою лексемою укр. *вогонь*. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць*. Випуск 10. Хмельницький, 2016. С. 53–56.
3. Верхотурова К. С. Огонь в зеркале русского языка : дисс. ...канд. філол. наук : 10.02.01. Екатеринбург, 2009. 213 с.
4. Галицько-руські народні приповідки : У трьох томах. / зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Якович Франко. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Т. 1–3.
5. Каракуця О. М. Фразеологізми української мови з компонентом «душа» (структурно-семантичний, ідеографічний, лінгвокультурологічний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2002. 19 с.
6. Мельчук І. А. О терминах «устойчивость» и «идиоматичность». *Вопросы языкознания*. Москва, 1960. № 4. С. 73–80.
7. Неруш Г. І. Зіставний аналіз чесько-української анімалістичної фразеології. *Зіставне дослідження української, чеської та російської мов : зб. наук. праць*. Київ, 1987. С. 152–181.
8. Пасюківська М. В. Зоонімічна лексика в польській фразеології: склад, семантика, функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03 «Слов'янські мови». Київ, 2009. 16 с.
9. Пономарьова О. А. Аспекти варіативності внутрішньої форми фразем, що містять фахові назви (на матеріалі української, англійської та німецької мов). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 31 (3). С. 76–79.
10. Прислів'я та приказки : Природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1989. 480 с.
11. Словник фразеологічних антонімів української мови / авт.-уклад. В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. Київ : Довіра, 2004. 284 с.
12. Сошко О. Г. Семантичні особливості образних порівнянь із зооморфним компонентом на позначення емоційних характеристик людини (на матеріалі української, німецької та англійської мов). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 51. С. 321–323.
13. Телия В. Н. Фразеология. *Общее языкознание. Внутренняя структура языка*. Москва : Наука, 1972. С. 456–516.
14. Українські приказки, прислів'я і таке інше / авт.-уклад. М. Номис. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
15. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / авт.-уклад. І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. Київ : Радянська школа, 1978. 447с.
16. Фразеологічний словник української мови / авт.-уклад. В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

17. Черниш Т. О. Слова на позначення високої температури (на матеріалі української та польської мов). *Польсько-український бюлетень : Київські полоністичні студії*. Київ, 2010. Т. 16. С. 482–495.
18. Черниш Т. О. Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні (гніздовий підхід) : Монографія. Київ, 2003. 480 с.

Bechko Ya. V. THE FUNCTIONING OF LEXICAL-SEMANTIC VARIANTS OF THE POLYSEMOUS ADJECTIVE UKR. ГАРЯЧИЙ IN THE PROCESS OF PHRASEOLOGICAL UNIT FORMATION

The article focuses on the issue of participation of lexical-semantic variants of the polysemous adjective Ukr. гарячий in the process of formation of phraseological units. The author describes the peculiarities of functioning of the system of lexical meanings of the polysemantic adjective Ukr. гарячий at the phraseological level and establishes structural types of phraseological units which are formed with the help of semantemes of the adjective Ukr. гарячий.

In modern phraseology the problem of interrelationships between the lexico-semantic and lexico-phraseological levels of the language system is currently important. The specificity of functioning of polysemous adjective with thermal meaning Ukr. гарячий in phraseological units is analysed within the framework of research of the general problem of interrelationships between the lexico-semantic and lexico-phraseological levels of the language system. The author finds general trends of sense development of this adjective within the structure of idiomatic set phrases sharing the common key lexical component Ukr. гарячий.

The analysis shows that lexical meanings of the polysemantic adjective Ukr. гарячий at the phraseological level are actualized unevenly and selectively. In the structure of nominative and predicative idiomatic phraseological units and comparative phrases the key adjective Ukr. гарячий implements almost exclusively its original "thermal" semanteme as a formative one, but its lexical semantemes used in the formation of idioms rarely coincide with its phraseo-derived meanings. Individual semantemes of the adjective Ukr. гарячий differ with respect to the number of phrasemes they occur in, besides there are many phraseo-derived meanings that don't have the corresponding lexico-semantic variants of the adjective Ukr. гарячий, though some of them have synonymic lexical meanings.

To continue the research of semantic relations between lexical and phraseological levels of the language we should involve to our analysis other parts of speech. This aspect, together with the use of information from other languages is necessary for our better understanding of the role of high temperature characteristics, objects and processes in linguistic world image.

Key words: *idiom, inner form, phraseological unit formation, key lexical component, sense development, structure, semanteme, polysemy.*

Бигунова Н. А.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

АДРЕСАНТ И АДРЕСАТ РЕЧЕВОГО АКТА ПОХВАЛЫ

У пропонованій статті аналізуються особливості взаємодії адресанта й адресата мовленнєвого акту похвали в англomовному художньому дискурсі. Похвала визначається як позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, предметом оцінки в якому слугують моральні й інтелектуальні риси, вміння та вчинки співрозмовника або третьої особи, а також зовнішність або манери третьої особи. Встановлено, що іллокутивні цілі й перлокутивний ефект мовленнєвого акту похвали визначаються його спрямованістю: на співрозмовника або на третю особу. Основними іллокутивними цілями мовленнєвого акту похвали, спрямованого на співрозмовника, вважаємо намір виразити свій емоційний стан за допомогою визнання дій і рис характеру адресата позитивними, а також намір заспокоїти й підбадьорити адресата-об'єкта оцінки й тим самим зберегти його «обличчя». Похвала третій особі викликана бажанням захистити її від негативних оцінних висловлювань із боку співрозмовника. Якщо об'єктом похвали є сам співрозмовник, її перлокутивний ефект складають вдячність, відведення похвали, пониження її, приємне здивування, іронія та таке інше; якщо об'єктом похвали виступає третя особа, типовою реакцією співрозмовника є вираз згоди / незгоди з висловленою оцінкою. У статті аналізуються мовленнєві епізоди з англomовного художнього дискурсу, в яких похвала стосується другої, третьої особи й першої особи (самопохвала). Описано ситуації, в яких адресатом та адресантом похвали виступає група людей. Установлено, що адресант похвали може посилатися на думку авторитетних осіб або думку цілого суспільства, колективу, що посилює правдивість і дієвість висловлюваної оцінки. Адресант похвали також може звертатися до уявного адресата, начебто репетируючи майбутню розмову. Нехарактерною, але можливою адресною спрямованістю похвали є її спрямованість на відсутню в комунікативному просторі особу в інтеракції з іншим суб'єктом-ретранслятором (адресатом мовленнєвого висловлювання), який повинен передати інформацію дійсному адресатові.

Ключові слова: оцінка, похвала, мовленнєвий акт, адресант, адресат, художній дискурс.

Постановка проблеми. Необходимым признаком любого высказывания является его обращенность, адресованность; высказывание предполагает взаимодействие между *адресантом* и *адресатом*, поэтому закономерен интерес, который более четверти века испытывают к такому аспекту коммуникативной ситуации ученые, занимающиеся теорией речевых актов, теорией коммуникации, прагматикой и другими направлениями современного языкознания.

Адресантно-адресатное взаимодействие служит объектом множества лингвистических исследований (Бацевич, 2004 год; Караулов, 1987 год; Колегаева, 2000 год; Почепцов, 1986, 2001 годы; Селиванова, 2011 год; Формановская, 2007 год и другие). Партнеры по общению, адресант и адресат, определяются как важнейшие компоненты коммуникативной ситуации. Как отмечает Н. И. Формановская, адресант, имеющий стимул к общению, прогнозирует в адресате определенный образ, ориентируясь на который, он использует определенный стиль общения, опирается на ситуативные и неси-

туативные фоновые знания, руководствуется теми или иными стратегиями и тактиками и так далее [15]. Тем не менее, речевой портрет участников конкретных речевых актов до сих пор не составлен, что обеспечивает **актуальность** предлагаемого исследования, в котором предпринята попытка описания особенностей взаимодействия адресанта и адресата речевого акта похвалы в англоязычном художественном дискурсе.

Анализ последних исследований и публикаций. Методологическую базу исследования составляют фундаментальные труды, посвященные категориям оценочности: это работы Н. Д. Арутюновой, Е. М. Вольф, В. Н. Телия, Т. В. Булыгиной и А. Д. Шмелёва, Л. А. Капанадзе, А. И. Приходько, Р. М. Хэара, В. И. Шаховского. Непосредственно оценочными высказываниями похвалы занимаются российские и украинские ученые С. В. Волюнкина (2009 год), Л. И. Клочко и С. В. Дорда (2009 год), Н. И. Паламар (2016 год), Р. В. Серебрякова (2002 год), Н. А. Трофимова (2011 год), А. В. Шалюхина (2017 год).

Р. В. Серебрякова считает, что похвала характеризуется объективностью, преимущественно краткой формой выражения и стандартностью [13]. Если краткость и стандартность похвалы не вызывает сомнений, то относительно объективности позволим себе не согласиться, поскольку, на наш взгляд, любое оценочное высказывание является субъективным мнением адресанта (ограниченного собственным мировоззрением, установками и представлениями о ценностях), даже если он стремится к объективности. Кроме того, исследовательница заявляет о том, что «похвала обычно не предполагает реакции» [там же, с. 158], с чем мы также не можем согласиться. Даже если собеседник не выразил вербально своего удовольствия (благодарности, смущения), его невербальная реакция либо восприятие похвалы часто эксплицируются в авторском комментарии либо во внутренней речи адресата похвалы, номинируя таким образом перлокутивный эффект.

Л. И. Ключко и С. В. Дорда определяют похвалу как вербальное (и / или невербальное) выражение одобрения в языке и речи, а также как одно из эффективных речевых действий, к которым прибегают представители англоязычных этнокультур для выражения одобрения и положительной оценки [8]. По-видимому, авторы не разграничивают понятия «похвала» и «одобрение», а также не учитывают в таком определении фактор адресата.

Н. А. Трофимова обращает внимание на тот факт, что похвала представляет собой однозначный социальный и ситуативный маркер отношения, говорящего адресату: хвалят потому, что нравится нечто, совершенное или сказанное адресатом [14, с. 189]. Исследовательница также называет похвалу средством поощрения адресата, и справедливо замечает, что говорящий, обладающий компетенцией поощрения, сохраняет за собой безусловное право определять границу между нормой и экстраординарностью [там же, с. 191]. Соглашаясь с Н. А. Трофимовой по сути, обращаем внимание на некоторую «туманность» терминологического аппарата: «маркер отношения» и «средство поощрения» предлагаем заменить на «положительную оценку».

Обращаясь к проблеме адресной направленности похвалы, А. В. Шалюхина справедливо полагает, что ценность похвалы абсолютно не уменьшается, если она произносится в отсутствие адресата, поскольку подразумевается, что в похвале, в отличие от комплимента, выражается объективная оценка поведения или качеств адресата и увеличивается личностная ценность адре-

сата похвалы третьими лицами [16, с. 96]. Между тем, возникает вопрос о разной иллокутивной направленности похвалы, адресованной непосредственной собеседнику, и похвалы в адрес третьего лица.

Таким образом, исследование речевого акта похвалы оставляет нерешенными ряд вопросов, которые требуют дальнейшего изучения и анализа.

Формулирование задач. Цель статьи – составить типологию адресантов и адресатов речевого акта похвалы в англоязычном художественном дискурсе. Задачами, которые решались в исследовании, были: определение похвалы как оценочного речевого акта; обозначение его иллокутивных целей и перлокутивного эффекта; описание возможных типов адресантов и адресатов такого акта на материале персонажной речи англоязычного художественного дискурса.

Изложение основного материала исследования. Автор статьи определяет похвалу как положительно-оценочный экспрессивный синкретический речевой акт, в котором предметом оценки являются моральные и интеллектуальные качества, умения и поступки собеседника или отсутствующего при разговоре человека, а также внешность или манеры третьего лица [3].

Анализ персонажной речи художественного дискурса показывает, что иллокутивная цель того или иного речевого акта похвалы определяется прежде всего его направленностью: на собеседника или на третье лицо. Основными иллокутивными целями речевого акта похвалы считаем такие: 1) намерение признать действия и черты характера объекта похвалы (адресата или третьего лица) положительными; 2) намерение успокоить и подбодрить собеседника – объекта похвалы, сохранить его «лицо»; 3) намерение защитить третье лицо – объект похвалы – от оценочных высказываний негативного характера со стороны собеседника.

Перлокутивный эффект похвалы, по нашему мнению, также зависит от ее направленности: на собеседника либо на третье лицо. В первом случае возможны такие виды перлокутивного акта: благодарность, смущение, бахвальство, приятное удивление, ответная похвала, отвод похвалы из скромности и неприятие. Во втором случае диапазон реакций узок: возможны только согласие или несогласие.

Структура, семантика и прагматика речевых актов (далее – РА) определяется коммуникативной ситуацией, в которой они реализуются. Основной для РА похвалы является ситуация диалога.

В такой ситуации имеются два основных актанта – адресант (он же чаще всего субъект оценки) и адресат, к которому обращено высказывание (он может быть, но не всегда, объектом оценки).

Адресность в оценочных суждениях многовекторна. «Оценочное суждение может относиться ко второму лицу (адресату), третьему лицу (объекту) и к первому лицу (агенсу). В последнем случае оценка носит рефлексивный характер. Получатель речи, адресат, может разделять систему моральных ценностей отправителя речи и может придерживаться других взглядов» [6, с. 103].

В большинстве исследованных речевых эпизодов выражения похвалы (54,8% выборки) адресат и объект оценки совпадают: адресант хвалит непосредственно собеседника, например, его моральные качества – преданность жене:

“I watched cancer kill my wife,” he continued.

“I watched it eat away at my Erin until...” He stopped then, his head lowered, his face anguished.

“And your commitment is admirable”, Harvey replied [20, с. 72].

Несовпадение адресата и объекта оценки свойственно тем контекстам похвалы (44,8% речевых эпизодов), в которых положительно оцениваются качества, поступки и внешность отсутствующего в момент речи человека, как, например, в эпизоде, когда Джимми, выражая соболезнование своему соседу Оуву, очень замкнутому и нелюдимому человеку, по поводу смерти его жены, вспоминает о ее кулинарном таланте:

“You know it was . . . pretty bad with your wife, Ove. I always liked her. She made, like, the best chow in town”.

Ove looks at him, and for the first time all morning he doesn't look a bit angry.

“Yes. She . . . cooked very well,” he agrees [18, с. 221].

Если похвала направлена на третье лицо, она служит средством выражения позитивных эмоций адресанта похвалы, связанных с функционально значимым для него объектом. В таком случае можно говорить об освобождении субъекта речи от эмоциональной перегрузки, о вербализации эмоций восхищения и радости, экспликации говорящим собственного эмоционального состояния. При этом адресант также может пытаться воздействовать на собеседника, добиваясь от него повторения качеств и поступков лица, которые хвалит адресант.

С этим связана «темная сторона» похвалы: ведь похвала в адрес третьего лица может одновременно служить упреком собеседнику в отсутствии каких-то качеств, в пассивности либо в некор-

ректном поведении. Например, Меррион упрекает свою мать в том, что она вмешивается в ее жизнь с Гаем (который одного возраста с ее матерью): в отсутствие дочери мать навестила будущего зятя и прочла ему целую «лекцию» о том, почему он не годится ей в зятя. Хорошие манеры Гая противопоставлены скандальности матери:

“You had no business to attack Guy like you did”, Merrion said. “Me, well, OK if you simply have to, though I could probably write your speech for you. But it wasn't fair to go for him and you had absolutely no right to. You took advantage of his good manners. He should have thrown you out” [26, с. 181].

Если объектом похвалы являются качества человека, близкого собеседнику, адресант стремится опосредованно сделать приятное самому собеседнику, вызвать его положительную эмоциональную реакцию. Примером может служить эпизод, в котором детектив, расследующий исчезновение девушки, анализируя причины ее разрыва с молодым человеком, хвалит ее в разговоре с отцом девушки:

“She had probably outgrown Randy. Aimee has always been a good kid, right?”

“The best”, he said softly.

“So maybe she just needed to rebel” [21, с. 392].

Адресант и объект положительно-оценочного высказывания могут выступать в одном лице: это происходит в РА самопохвалы – говорящий положительно оценивает сам себя. Самопохвала произносится с целью произвести на адресата хорошее впечатление: говорящий считает, что «другие будут о нем лучше думать» [1, с. 343]. П. Экман считает самопохвалу одним из видов лжи с целью «повысить свой социальный статус, выглядеть в глазах других людей более важным, привлекательным, интересным [17, с. 87].

В структуру самооценки входят два компонента: когнитивный, который несет знание человека о себе, и эмоциональный, который отражает «отношение к себе как меру удовлетворенности собой» [5, с. 12].

В количественном отношении в исследованной выборке самопохвала составляет всего 0.4% контекстов. По нашим наблюдениям, самопохвала в большей степени свойственна неуверенным в себе людям и детям. Хвалит себя, к примеру, маленькая девочка Джорджина, для которой очень важно, как она ездит верхом. В присутствии гостей она рассказывает матери о своих успехах, подтверждая их авторитетным мнением:

“Mummy”, she called, “Dawn said my rising trot was more controlled than it's ever been! She said if I ride like that in the East Silchester gymkhana...”

She looked impressively at Caroline. “And my jumping’s getting better”, added Georgina. “Oh good, darling”, said Caroline [27, с. 11].

Взрослые люди прибегают к самопохвале, если их, как им кажется, несправедливо обвиняют, как происходит с Агатой, начинающим детективом, к которому пока клиенты не спешат обращаться:

“And Harry, you said that it was only in books that amateur detectives were any help. You said in real life they were just people who waited until the police solved the murder and then claimed the credit”. She turned on her husband.

“I am good at investigating”, said Agatha furiously. “If you don’t believe me, you’ve only got to ask the police at Mircester. Or ask James!” [19, с. 91].

В таком случае самопохвала выступает рекламной собственными детективных услуг.

Самопохвалу часто выражают опосредованно, ведь открытая самопохвала неприлична. Например, Лена, журналистка, очень довольна опубликованным в газете интервью, которое она взяла у Оува, спасшего человека. С гордостью заявляя о том, что интервью получилось прекрасным, она, с одной стороны, хвалит саму себя, но этот речевой акт можно оправдать тем, что он также содержит похвалу интервьюированному:

Lena had come by Ove’s house in the morning to drop off a copy of the newspaper. He was on the front page, looking like the archetypal grumpy old sod. He’d kept his word and let her interview him. But he wasn’t smiling like a donkey for the camera; he told them that in no uncertain terms.

“It’s a fantastic interview!” she insisted proudly [18, с. 398].

Совсем другое дело – ироническая самопохвала. В диалогическом общении она выступает средством заигрывания, ухаживания, как, например, в устах француза Дедье, беседующего с двумя красивыми девушками: анличанкой Летти и немкой Уллой. Выслушав объяснение Летти, в чем состоит разница между словами *toad* и *toe*, он шутит на тему красоты своих ног и пальцев ног:

“I really do love you, you know, Didier”, Lettie stuttered, through her bubbling laughter. “Even if you are a despicable toad of a man”.

“No, you love him because he is a despicable toe of a man”, Ulla declared.

“That’s toad, love, not toe”, Lettie corrected patiently, still laughing. “He’s a toad of a man, not a toe of a man. A despicable toe wouldn’t make any sense at all, now would it? We wouldn’t love him or hate him just for being a toe of a man, would we, darlin’ – even if we knew what it meant?”

“I’m not so good with the English jokes, you know that, Lettie”, Ulla persisted. “But I think he is a big, ugly, hairy toe of a man”.

“I assure you”, Didier protested, “that my toes – and my feet, for that matter – are exceptionally beautiful” [24, с. 87].

Помимо выражения собственной положительной оценки в чей-либо адрес, адресант может также передавать чужое мнение об объекте оценки. В этом случае имеет место опосредованное выражение похвалы, например:

“He said he thought it was a marvelous idea. He said when you use your brain, no-one comes near you for ingenuity.”

“Really?” I glance at Derek Smeath again and flush slightly [22, с. 321].

Таким образом, адресант РА и адресант (субъект) оценивания оказываются расщепленными. Говорящий пересказывает чужую похвалу, таким образом хваля собеседника косвенно.

Адресант похвалы может ссылаться на мнение авторитетных лиц или мнение целого общества, чтобы усилить правдивость и действенность выражаемой оценки:

“Many people believe that he is a saint, with supernatural capabilities. I know him, and I can tell you that Khaderbhai is the most fascinating man I ever met. If you will allow me the small immodesty, this makes him a truly remarkable individual, for I have met a great many interesting men in my life.” [24, с. 54].

Представляется плодотворным рассмотреть типологию адресатов, составленную Г. Г. Почепцовым, и проследить реализацию выделенных типов в нашем материале. Ученый выделяет такие типы: 1) собственно адресат, которому предназначено высказывание; 2) квазиадресат (предмет или воображаемое лицо, к которому обращена речь); 3) адресат-ретранслятор, который должен передать информацию действительному адресату; 4) косвенный адресат, слушатель, присутствующий при акте коммуникации [11, с. 11–15].

РА похвалы преимущественно направлен на присутствующего в коммуникативном пространстве адресата (1), который выступает в роли получателя высказывания и иногда в роли объекта положительной оценки.

Однако похвала может быть адресована и квазиадресату (2). По мнению С. В. Волынкиной, квази-похвала – высказывание, адресат и объект оценки которого совпадают, что называется, в одном лице; лицо это, однако, в силу своих физических, биологических свойств либо специфических обстоятельств общения не имеет возможности

полноценно воспринимать положительную оценку и реагировать на неё (похвала маленьким детям или животным) [4, с. 11].

Если квазиадресатом РА похвалы выступает животное, адресант похвалы попросту выражает свое эмоциональное состояние; реакция, на которую он может рассчитывать, может быть только невербальной. Животные служат для их хозяев средством снятия эмоционального напряжения, примером чего служит эпизод разговора пожилой дамы с котом:

Cat inserted himself between the quilt and the top blanket, and rolled himself against her legs, purring sonorously, heavy and satisfied.

“You are a good companion,” Beatrice said, pouring tea. “I will say that for you. You are independent and characterful and you have a sense of humour. It is time, Cat, that I reminded myself that once I was proud to think that I, too, could boast all three” [26, с. 286].

Адресант положительно-оценочного высказывания также может обращаться к воображаемому адресату, как бы репетируя будущий разговор. В нижеприведенной ситуации мальчик-школьник в разговоре с отцом формулирует признание в любви девушке:

“Just talk to her,” I said, and his face burned again at the very thought of it.

He looked at me. “But what would I say?”

“What do you want to say?” “I want to tell her...” He shook his head, struck dumb, but then it came in a barely audible torrent. “I want to tell her that she is the most beautiful girl I’ve ever seen. That her eyes – they shine. They just shine, that’s all. Like... black fire or something.” I shifted uneasily in my seat.

“Well, Pat, some of that stuff you might want to save for the second date” [23, с. 4].

Кроме того, РА похвалы может быть направлен на отсутствующего в коммуникативном пространстве адресата в интеракции с другим субъектом-ретранслятором (адресатом речевого высказывания), который должен передать информацию действительному адресату (3). Такую адресную направленность нельзя считать характерной для акта.

Адресант похвалы в подобных случаях осуществляет воздействие посредством одновременной двойной апелляции: непосредственно обращаясь к собеседнику и косвенно обращаясь к третьим лицам, присутствующим при коммуникации. Здесь можно говорить о переключении со своего собеседника на другого с целью положительного эмоционального воздействия на лицо, которое до сих пор не принимало участие в беседе, как, например,

когда за столом Прабакер знакомит своего гостя с другими гостями, лестно отзываясь о них в третьем лице, хотя и в их присутствии:

“On the other side is our very good neighbour, Jeetendra. His wife has the name Radha”.

Jeetendra was short and plump. He smiled happily and shook my hand [24, с. 113].

Кроме того, адресат похвалы может быть не только единственным, но и множественным, коллективным, как, например, похвала в целом творческим людям, которые, как правило, отличаются скромностью:

I know she’d love to see your paintings.

“Oh no!” Alice said, genuinely alarmed.

“All you creative people, so modest. Now tell me, when are we going to be allowed to meet your mother-in-law?” [25, с. 80].

Выводы и предложения. Таким образом, наши наблюдения над адресатом и адресантом оценки приводят к таким выводам. Если РА похвалы направлен на качества и поступки собеседника, в таком случае адресат и объект совпадают; если РА похвалы направлен на качества, внешность и поступки отсутствующего в момент речи человека, адресат и объект оценки различны.

Похвала может относиться ко второму лицу (адресату), третьему лицу (объекту) и к первому лицу (агенсу) (в этом случае имеет место самопохвала). В РА самопохвалы адресант и объект положительно-оценочного высказывания выступают в одном лице.

РА похвалы преимущественно направлен на присутствующего в коммуникативном пространстве адресата, который выступает в роли получателя похвалы. Тождество адресата и объекта имеет место в 54,8% исследованных контекстов. Адресованность похвалы отсутствующему в момент речи человеку наблюдается в 44,8% РА похвалы. Из них незначительное количество опосредованно направлены на лицо, присутствующее при разговоре, но не участвующее в нем. В редких случаях положительно-оценочные речевые акты бывают адресованы квазиадресату (животному или воображаемому адресату).

Как адресант, так и адресат похвалы может быть не только единственным, но и множественным, коллективным. Адресатом может выступать группа людей, коллектив, нация. Со своей стороны, адресант похвалы может ссылаться на мнение авторитетных лиц или мнение целого общества, коллектива, что усиливает правдивость и действенность выражаемой оценки. В подобных контекстах наблюдается «расщепление» адресанта РА похвалы и субъекта оценивания.

Список литературы:

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка). *Избранные труды*. Т. 1. Москва : Языки русской культуры, 1995. 472 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ : Академія, 2004. 343 с.
3. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
4. Волинкина С. В. Речевые жанры похвалы и комплимента в бытовой сфере общения и коммуникативной среде телевизионного ток-шоу : автореф. ... дис. канд. филол. наук : 10.02.01. Красноярск : СФУ, 2009. 25 с.
5. Захарова А. В. Генезис самооценки : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. Тула : Изд-во ТГПУ им. Л. Н. Толстого, 1998. 44 с.
6. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва : Гнозис, 2002. 334 с.
7. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 263 с.
8. Клочко Л. И., Дорда С. В. Высказывания похвалы в английском языке в понятиях и терминах лингвопрагматики. *Філологічні науки : збірник наукових праць*. Сумы, 2009. С. 329–338.
9. Колегаева И. М. Коммуникативная парадигма литературного произведения (культурологический аспект). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського держ. лінгв. ун-ту*. Лингвапакс, 2000. С. 547–551.
10. Паламар Н. І. Гендерні особливості реалізації висловлювань похвали (на матеріалі німецької та української мов). *Іноземна філологія. Вип. 129*. Львів, 2016. С. 167–172.
11. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата. *Речевые акты в лингвистике и методике*. Пятигорск : Луч, 1986. С. 10–17.
12. Селіванова О. О. Основы теории мовної комунікації. Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
13. Серебрякова Р. В. Национальная специфика речевых актов комплимента и похвалы в русской и английской коммуникативных культурах : дис. канд. филол. наук : 10.02.19. Воронеж, 2002. 187 с.
14. Трофимова Н. А. От любви до ненависти: смысловые узоры экспрессивов : монография. Санкт-Петербург : ИВЭСЭП, 2011. 399 с.
15. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. Москва : Издательство «ИКАР», 2007. 480 с.
16. Шалюхина А. В. Комплимент и похвала как проявления эмпатии в испанском языке. *Вестник РУДН. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания*. Т. 15. № 1. Москва, 2017. С. 91–102.
17. Экман П. Почему дети лгут? / Пер. с англ. Москва : Педагогика-пресс, 1993. 270 с.

Список источников иллюстративного материала

18. Backman F. A Man Called Ove. London : Sceptre, 2014. 370 p.
19. Beaton M. C. Agatha Raisin and the Terrible Tourist. London : C & R Crime, 2009. 212 p.
20. Coben H. Miracle Cure. London : Orion, 2011. 391 p.
21. Coben H. Promise me. London : Orion, 2007. 454 p.
22. Kinsella S. Shopaholic Abroad. London : Black Swan, 2001. 350 p.
23. Parsons T. Men from the Boys. London : Harper Collins Publishers, 2010. 276 p.
24. Roberts G. D. Shantaram. London : Abacus, 2008. 933 p.
25. Trollope J. A Village Affair. London : Berkley Trade, 2015. 304 p.
26. Trollope J. The Men and the Girls. London : Black Swan, 1993. 319 p.
27. Wickham M. The Tennis Party. London : Black Swan, 1996. 336 p.

Bigunova N. A. ADDRESSER AND ADDRESSEE OF PRAISE SPEECH ACT

The article focuses on the peculiarities of addresser and addressee's relationship in English literary fictional discourse. Praise is seen as a positive evaluative expressive syncretic speech act, its evaluation theme being the moral and intellectual traits, skills and actions of the interlocutor or a person who is not present during a speech exchange but is praised by the speaker. It has been found out that both the illocutionary aims and the perlocutionary effect of praise speech act are determined by the addressee factor: it should be taken into consideration whether an act of praising is directed towards the interlocutor or a third person. If the interlocutor and the object of praise are one and the same person, the illocutionary aims of praise speech act involve the intention to qualify the evaluation object's actions or features as being adequate/good and the intention to comfort and reassure the recipient, who is the object of evaluation, as well as to "save his / her face". If the speaker praises a person who is not present at the moment of speech and thus the interlocutor is the recipient of a message, but not an object of praise, praise is still aimed at qualifying the evaluation

object's actions or features as being adequate/good, but it also involves the intention to defend the third person, who is the object of evaluation, from the interlocutor's negative evaluative statements. The conducted research has shown that the perlocutionary effect of praise speech act is determined by the praise focus: whether it is directed on the hearer or a third person. In the former case, the following perlocutionary acts are possible: gratefulness, embarrassment, praise escalation (bragging), pleasant surprise, denial (caused by the hearer's modesty), and unacceptance. In the latter case, a range of perlocutionary acts is rather narrow: acceptance or unacceptance. The article analyses the speech episodes taken from English literary fictional discourse, in which praise is directed towards the second, third and first person. In the latter case self-praise is formed. The article also discusses the speech situations, in which an addresser or an addressee is represented by a group of people, or even a whole nation. It has been established that an addresser of praise can refer to the opinion of some authority, or a group of people, which reinforces the sincerity and effectiveness of praise.

Key words: *evaluation, praise, speech act, addresser, addressee, fictional discourse.*

УДК 811.111.81'42
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/07>

Блинова І. А.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Зернецька А. А.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ГУМОР ЯК РІЗНОВИД КОМІЧНОГО: КРИТЕРІЇ ВИОКРЕМЛЕННЯ, ТЕОРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню гумору як різновиду комічного. Визначено склад традиційної парадигми різновидів комічного, до якого віднесено гумор, іронію, сатиру, сарказм і чорний гумор. Описано провідні прийоми та мовні/мовленнєві засоби репрезентації і посилення комічного ефекту. Розглянуто естетичні, соціальні, біопсихологічні і лінгвістичні критерії розмежування різновидів комічного, що мають суттєве значення під час їх комплексного опису. Проаналізовано поняття «гумор» з погляду кожного з критеріїв. Автори простежують за визначенням терміна «гумор» у вітчизняних і зарубіжних тлумачних джерелах лінгвістичного, літературознавчого, філософського й естетичного характеру. Увагу зосереджено на теоріях, що лягли в основу визначення природи комічного, розподілу його різновидів, особливостей функціонування, реакцій сміху на ту чи іншу комічну ситуацію. Виявлено особливості власне лінгвістичного критерію, який має суттєву значущість під час виділення та дослідження гумору як різновиду комічного мовознавцями. Виокремлено провідні класифікації словесних засобів, форм і прийомів гумористичної дотепності від часів античної давнини дотепер. Охарактеризовано розвиток теорій гумору з урахуванням сучасних підходів та аспектів: лінгво-семантичного, лінгво-прагматичного, лінгво-культурологічного, лінгво-когнітивного тощо, що дає змогу доповнити наявні уявлення про механізми продукування і сприйняття гумору. Встановлено, що загальновизначеними компонентами вираження гумористичного змісту в провідних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях визнаються певне протиріччя, відхилення від структурно-мовних і комунікативно-прагматичних норм, що викликає виникнення другого плану, який різко контрастує з першим.

Ключові слова: комічне, гумор, критерій, теорія, лінгвостилістичний засіб.

Постановка проблеми. Комічне – категорія естетики, філософії, психології, літературознавства і лінгвістики, яка характеризує об'єкти й явища дійсності з більшою або меншою мірою осміяння. Зазначене поняття вивчається з часів Аристотеля. Існує безліч досліджень, присвячених цій категорії, теорій різної спрямованості. У дослідженнях останніх століть простежується тенденція до об'єднання різноманітних теорій комізму і сміху в єдине ціле. У літературознавстві і мовознавстві висуваються питання про види, форми, жанри і прийоми комічного. Відмінність у трактуванні природи комізму і сміху зумовлена тим фактом, що комічне розглядається з різних боків, за відповідними напрямками лінгвістичної парадигми знань, а також такою особливістю, що об'єктом дослідження виступають різноманітні види комізму, зокрема гумор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідження гумору як різновиду коміч-

ного відбувається за такими пріоритетними напрямками: осмислення природи лінгвістичного та соціального гумору (І. К. Кобякова [17]); огляд теорій вербального гумору в сучасній лінгвістиці (Д. В. Казакова [11]); аналіз лінгвістичної вербалізації гумористичного ефекту та екстеріоризації гумору в певному виді дискурсу (С. О. Швачко [30], О. А. Кириченко [16], О. І. Назаренко, О. Є. Нестеренко [24]); розгляд гумористичної комунікації, побудованої на порушенні універсальних принципів спілкування (Л. І. Шмулевич [31]); визначення механізмів реалізації гумору та його функцій (В. В. Жугай, О. В. Материнська [10]) тощо. Дослідження здійснюються на матеріалі текстів, що мають різноманітну стильову і жанрову спрямованість і представлені як мовою оригіналу, так і перекладу.

Постановка завдання. Мета розвідки полягає у різноаспектному розгляді гумору як різновиду комічного. Завданнями дослідження є:

аналіз поняття «гумор» із погляду естетичного, соціального, біопсихологічного і лінгвістичного критеріїв; визначення терміна «гумор» з огляду на представлені у вітчизняних і зарубіжних джерелах довідкового характеру дефініції; вияв особливостей власне лінгвістичного критерію, який має суттєву значущість під час виділення та дослідження гумору як різновиду комічного мовознавцями; виокремлення провідних класифікацій словесних засобів, форм і прийомів гумористичної дотепності від часів античної давнини дотепер; характеристика етапів розвитку теорій гумору з урахуванням сучасних підходів та аспектів: лінгво-семантичного, лінгво-прагматичного, лінгво-культурологічного, лінгво-когнітивного і под., що дає змогу доповнити наявні уявлення про механізми продукування і сприйняття гумору.

Виклад основного матеріалу. Міркуючи про обсяг категорії комічного, переважна більшість дослідників відзначає її відмежованість від таких суміжних категорій і явищ, як смішне, веселе, сміх, дотепність. Зміст категорії комічного становить сукупність її варіантів. У нашому разі ми виходимо з того, що комічне являє собою родовий термін і включає змістовні різновиди. Доречним, на нашу думку, є включення чорного гумору до складу традиційної парадигми різновидів комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм), критерієм виокремлення яких є відношення мовця до об'єкта сміху [25; 3]. Визначення цього формату базується, як і в інших різновидах комічного, на прагматичних установках: чорний гумор є результатом оцінки інтенцій автора (його рівня сміху та жорстокості) реципієнтом. Реакцією на комічне є, як правило, сміх – наслідок слів або поведінки, їх «перлокутивний» ефект [15, с. 187].

Комічне (у всіх його різновидах) є формою оцінного освоєння світу й інструментом руйнування надмірної стереотипності мислення – норми. Як правило, комічне характеризується як результат **контрасту, протиріччя**: форми – змісту, мети – засобам, дії – обставинам, сутності – її видимості, причини – наслідку, процесу – його результату, реальності – її уявленням про неї і под. Ефект очікування у реципієнта викликаний передусім самим змістом тексту, у ході викладу подій якого спостерігається **логічний збій**. Реципієнт сміється під час сприйняття такої інформації, до якої він не є підготовленим попереднім змістом або власним досвідом.

Різновидом ефекту несподіванки є різного роду **дисонансні явища**, за яких навмисно порушуються автором логічна, семантична, синтаксична сполучуваність. Найбільш уживаним є при-

йом, коли в одному ряду однорідних членів стоять різні предмети й явища. Загалом для прийому дисонансу характерним є той факт, що хоча і сполучаються слова далекі й навіть протилежні за смыслом, утворюється досить цільний і несуперечливий образ. Комічне постає як **неочікуваність**, що підкреслює і посилює протиріччя, дає змогу побачити їх у новому світлі, в їхній естетичній формі. Усі вказані прийоми досягнення комічного ефекту ґрунтуються на маніпуляції зі змістом.

Серед мовних засобів репрезентації і посилення комічного ефекту є мовна гра (обігрування полісемії, омонімії, синонімів, паронімів, антонімів, фразеологізмів, хіазму). До стилістичних засобів і прийомів створення комічного ефекту належать стилістичні контрасти, тобто зіткнення різностильових одиниць, стилістична реприза, пародія [23, с. 131–140].

Заслугує на увагу класифікація критеріїв диференціації різновидів комічного, запропонована А. О. Беляковим [2, с. 94–95]. Учений послуговується естетичними, соціальними, біопсихологічними і **лінгвістичними** критеріями розмежування різновидів комічного, що мають суттєве значення під час їх комплексного опису.

Естетичні критерії являють собою ознаки, що характеризують предмети та явища з погляду прекрасного і потворного, піднесеного і низинного, ідеального і реального. Указаний критерій передбачає вивчення об'єкта комічного (дійсності, що є предметом пізнання, практичного впливу суб'єкта, тобто предмета або явища, на які спрямоване комічне суб'єкта) та співвідношення комічного об'єкта з ідеалом (співвідношення висміяного предмета або явища дійсності з тим, що становить вищу мету діяльності, намірів, із досконалим утіленням чого-небудь). Гумор, наприклад, убачає в об'єкті осміяння сторони, що відповідають ідеалу, тоді як іронія, сатира, сарказм, чорний гумор протиставляють об'єкт осміяння естетичному ідеалу.

Соціальні критерії, тобто ознаки, що характеризують стосунки людей у суспільстві, включають ступінь злободенності (важливість висміяного предмета або явища для соціуму в певний момент) і ступінь критичності (критичне відношення до предметів і явищ дійсності, їх обговорення з метою надати комічну оцінку, виявити й висміяти недоліки).

Біопсихологічні критерії включають ознаки біопсихологічних процесів і закономірностей, що зумовлюють будь-який рід діяльності. Вони мають на меті охарактеризувати ступінь емоційної

насиченості (комбінація (кількість і якість) емоцій, що проявляються), інтенсивність вираження емоцій (сила емоційного прояву: посилення, послабленість), характер емоцій (певні емоції, викликані в адресанта під час породження ним комічного та в адресата під час сприйняття комічного: образа, ненависть, злість, засмучення, гнів), ступінь агресивності (погрожувальна ворожість комічного).

Лінгвістичні критерії містять мовні й мовленнєві ознаки і поділяються на: 1) лінгвокогнітивні критерії, що являють собою ознаки понятійні, пізнавальні, пов'язані з мовою і в межах яких виокремлюємо ступінь інтелектуальності (ступінь розуму, необхідного для породження і сприйняття того чи іншого виду комічного), характер оцінного знаку (добре/погано), ступінь негативності (ступінь заперечення, відмови від чого-небудь); 2) лінгвопрагматичні критерії, тобто ознаки комунікативні, що охоплюють характер вираження оцінки (імпліцитний/експліцитний), перлокутивний ефект (сміх як біопсихологічна реакція адресата під час впливу на нього комічного: незлобна посмішка, веселий сміх, уїдливі сміх, нещадний сміх), ступінь розуміння (повне/неповне) адресатом комічного (наявність у адресата почуття гумору); 3) власне лінгвістичні критерії, тобто власне мовні ознаки, що поєднують ступінь контрасту планів вираження і змісту (співвідношення між тим, що позначає, і тим, що позначається, під час створення комічного ефекту) та лінгвістичні засоби вираження комічного, що переважають у певному різновиді комічного.

Для гумору, наприклад, типовим є найбільш низький ступінь негативності порівняно з іншими видами комічного, оскільки відношення суб'єкта до об'єкта комічного доброзичливе. За відповідністю імпліцитного (зумовленого комунікативною компетенцією адресанта й адресата, їхньою дотепністю і почуттям гумору як властивостями мовної особистості) та експліцитного (формально вираженого порушення мовних і мовленнєвих норм) характеру передачі комічного протиставляються, з одного боку, гумор, сатира, сарказм, чорний гумор, у яких домінує експліцитний характер, а з іншого – іронія, в якій превалує імпліцитний аспект комічного. Як правило, адресат не завжди розуміє гумор та іронію і, навпаки, прекрасно сприймає сатиру, сарказм і чорний гумор.

Сучасні лінгвістичні, філософські, естетичні, літературознавчі джерела зображають гумор як найбільш життєстверджувальну і складну форму комічного. Він припускає вміння помічати

комічну невідповідність у житті, досягти й оцінити її. У такому розумінні гумор досліджується як реакція на комічне (на будь-який його різновид), але не можна забувати, що гумор – це й породження комічного. Зазначене поняття є способом пізнання закономірностей буття шляхом комічного загострення життєвих розбіжностей.

Гумор (англ. *humour* – гумор, комізм, примха, характер) – вид комічного, добродушний сміх із серйозним підґрунтям, споконвічно – «схвалення під маскою осміяння» [20, с. 628]. Зауважимо, що слово «гумор» походить від латинського *humor* – вологість, рідина. Уважалось, що чотири тілесних рідини визначають чотири темпераменти, або характери. Згідно з античним повчанням, правильна міра вологості, тобто «здорові соки» в людині, – достатньо обґрунтований гарний настрій. Існування цього давнього визначення гумору зафіксоване в сучасному тлумачному словнику англійської мови: *humour* 3) [countable] (old use) one of the four liquids that were thought in the past to be in a person's body and to influence health and character [41].

В. Я. Пропп убачає в гуморі нижчий вид, сміх безідейний, природний, балаганний, тобто сміх заради сміху [25]. Проте в сучасних теоретичних дослідженнях наголошується, що гумор як різновид комічного – сміх розуму (а не плоти) з високим ступенем інтелектуальності порівняно з іншими видами комічного. Гумор як сміх розуму розглядає, зокрема, дослідниця М. Р. Желтухіна [9].

В англійських тлумачних джерелах це поняття розглядається як здатність сміятися над чимось смішним: *humour* 1) [uncountable] the quality in something that makes it funny; the ability to laugh at things that are funny [41]; is a quality in something that makes you laugh, for example in a situation, in someone's words or actions, or in a book or film [8], тоді як в україномовних джерелах акцент робиться на зображенні чого-небудь у м'якому (доброзичливо-глузливому) комічному вигляді: 1. Доброзичливо-глузливе ставлення до чого-небудь, спрямоване на викриття недоліків; уміння подати, зобразити щось у комічному вигляді. 2. Художній прийом у творах літератури або мистецтва, заснований на зображенні чого-небудь у комічному вигляді, а також твір літератури або мистецтва, що використовує цей прийом [6].

Під гумором, як правило, розуміється **різновид комічного**, що виражає м'яке відношення до суб'єкта осміяння (до недоліків життєвих явищ, поведінки людей), яке поєднує зовнішню комічну трактовку з внутрішньою серйозністю, здатне викликати

лише незлобиву посмішку і легкий несмішливий, веселий сміх [9, с. 49; 2, с. 97; 18, с. 25].

Як відомо, комічне характеризується двома діалектично пов'язаними боками (критичним і стверджувальним) та загальною спрямованістю від суб'єкта до об'єкта. В основних формах комічного спостерігається переважання того чи іншого начала. У гуморі критичний бік підпорядкований стверджувальному [12, с. 32]. Він є результатом відбиття комічного у свідомості суб'єкта і перетворення його на матеріальну форму у вигляді різних жанрів комічного (афоризм, анекдот) певним чином (гумористично) за допомогою почуття гумору.

Гумор висміює дивне і чудне в житті, котре різниться низьким ступенем злободенності і критичності, викликає в адресата лише добру посмішку, легку насмішку або дружній, беззлобний, веселий сміх, співчуття [27, с. 109] і симпатію [26, с. 548] до об'єкта критики. Таке доброзичливо-глузливе ставлення до кого-, чого-небудь спрямоване на викриття вад. Об'єкт гумору являє собою окремі недоліки, які є смішними, але які або легко долаються, або є відносно терпимими.

На відміну від інших видів комічного гумор розкриває гуманістичну основу людини, закликає не до знищення явища, а до його вдосконалення. Гумор – це «естетичне викриття не ворога, а друга» [4, с. 15], засіб правильно зрозуміти самого себе, не недооцінювати і не переоцінювати себе. Учені відзначають низький ступінь агресивності гумору: «Маючи середній ступінь емоційної насиченості, середню інтенсивність вираження емоцій, гумор спирається на серйозність, симпатію, любов і більшу свободу духу» [9, с. 51].

На думку А. В. Карасика, «гумористичне спілкування зумовлено наміром викликати добродушний сміх як м'яку критичну реакцію на безглуздість, тобто на невідповідність між належним і даним, і моделюється в системі координат *серйозне – несерйозне* та *дружелюбне – недружелюбне* спілкування» [14, с. 6]. Ученим виокремлюється напівсерйозний, жартівливий і блазнівський різновиди несерйозної комунікативної тональності.

Гумор відбиває позитивну оцінку оточуючої дійсності, гарне ставлення до неї, передає її переважно експліцитно. Слід відзначити і низький ступінь негативності гумору, бо ми сміємося завжди тільки над поганим, а не над хорошим. Він характеризується середнім ступенем розуміння адресатом у силу переважної експліцитності її вираження, а також залежно від індивідуальних характеристик адресата, від наявності в нього почуття гумору.

Своєрідність гумору полягає у вмінні висловлювати серйозне з посмішкою, побачити в ньому незначне і мале і, навпаки, виявити в незначному і малому важливе і глибоке [19, с. 229]. Гумору притаманні семантична й ілокутивна двоплановість (зсунення форми відповідно до змісту, ствердження через заперечення). Гумор складається з дотепності і сміху [29, с. 6, 9], базуючись на прийомах мовної гри.

Слушною, на наш погляд, є думка дослідників комічного (Б. Дземідока, Т. Б. Любимової), які звертають увагу на той факт, що будь-який різновид комічного пояснюється вченими або через якості самого об'єкта комічного бачення, або ж через особливості реакції суб'єкта – залежності від того, у чому вбачається сутність комічного: у предметній сфері, у сфері емоційній або ж у співвідношенні між об'єктом сприйняття і суб'єктом, який сприймає [7, с. 11; 22, с. 6]. Як результат, існують теорії, що лягли в основу визначення природи комічного, розподілу його різновидів, особливостей функціонування, реакцій сміху на ту чи іншу комічну ситуацію. Завдяки незвичним якостям та характеристикам об'єкта комічного бачення наявні теорії, підґрунтям яких є контраст, невідповідність, протиріччя, перехід до протилежного, безглуздість, відхилення від норми, теорія помилки і под. (Аристотель, І. Кант, Т. Ліппс, Г. Спенсер, Ж.-Поль, А. Шопенгауер, Г. Гегель, А. Бергсон, К. Гросс, Е. Обуе, А. Бергсон, Б. Дземідок). З огляду на особливості реакції суб'єкта, що символізують почуття, емоції чи психічний стан людини під час сприйняття комічного як розрядки від напруги, виокремлюються теорії непередбачуваності (обманутої сподіванки), новизни, захисної реакції, надлишку психічної енергії і т. ін. (З. Фрейд, Ф. Ніцше, О. Н. Лук, Д. Флагел, М. Чойсі, Е. Кріс).

Розглянемо більш детально особливості власне **лінгвістичного** критерію, який має суттєву значущість під час виокремлення та дослідження цього різновиду комічного мовознавцями. О. Н. Лук у роботі «О чувстве юмора и остроумии» звертає увагу на зусилля учених класифікувати дотепну словотворчість. Перші спроби сходять ще до античної давнини: вони були зроблені Цицероном і Квінтіліаном. Серед словесних форм гумористичної дотепності Цицерон виокремлює двозначність, несподівані висновки, каламбури, незвичайні тлумачення власних імен, прислів'я, алегорію, метафори, іронію [21, с. 16].

Запропонована З. Фрейдом формальна класифікація гумористичних засобів базується на трьох

основних прийомах, як-от: 1) згущенні (зі змішаним словотворенням та з модифікацією); 2) вживанні одного і того ж матеріалу (ціле і частина; перестановка; невелика модифікація; такі самі слова, що вживаються в новому розумінні і втрачають первісний зміст); 3) двозначності (позначення власної назви і речі; метафоричне і речове значення слів; гра слів; подвійне тлумачення; двозначність із натяком) [21, с. 17].

Спиралою на вивчення словесномовленнєвої поведінки людини, і перш за все – творчості визнаних майстрів гострого слова, тобто письменників-гумористів, О. Н. Лук пропонує власну класифікацію таких лінгвостилістичних прийомів створення гумористичної дотепності:

1. Хибне протиставлення, або псевдоконтраст, коли висловлення будується так, що заключна його частина за формою нібито заперечує початок, а насправді підсилює його, розвиває.

2. Хибне підсилення, коли заключна частина висловлювання за формою підтверджує початкову, а по суті, спростовує, знищує її.

3. Доведення до абсурду, що передбачає дотепні відповіді, побудовані на доведенні до абсурду будь-якої думки співрозмовника, коли спочатку ніби погоджуються з нею, а потім, наприкінці, коротким застереженням змінюють увесь сенс попередньої фрази: а) перебільшення (гіпербола); б) применшення або навмисне пом'якшення (евфемізм).

4. Дотепність безглуздості, закладеної в самій ситуації, що суперечить здоровому глузду і повсякденного досвіду: а) поєднання двох логічно несумісних висловлювань; б) паралогічний висновок – неправомірний висновок, який заснований не на вихідних даних, а на другорядних деталях ситуації.

5. Змішання стилів, або «суміщення планів»: а) змішання мовленнєвих стилів; б) перенесення термінології; в) невідповідність стилю і змісту; г) невідповідність стилю мовлення та обстановки, де воно виголошується;

д) псевдоглибокодумство: вживання пишномовних виразів, найскладніших словесних конструкцій і граматичних оборотів для вираження тривіальних істин, плоских думок, вульгарних сентенцій.

6. Натяк або точно наведений ланцюг асоціацій.

7. Подвійне тлумачення: а) гра слів, каламбур; б) дотепність двозначності, коли подвійне тлумачення надається цілій фразі або виразу.

8. Іронія – прийом, заснований на протиставленні форми і змісту.

9. Зворотне порівняння: а) «чисте» зворотне порівняння; б) буквалізація метафори: виразам,

які зазвичай уживаються в переносному сенсі, повернуто їх буквально значення.

10. Порівняння за випадковою або другорядною ознакою, коли зіставляються, здавалося б, зовсім несхожі і навіть незрівнянні предмети; проте потім виділяється якась властивість, частіше другорядна, яка дає змогу провести зіставлення: а) перерахування різнорідних предметів і явищ в «єдиному списку».

11. Повторення: а) «чисте» повторення; б) повторення зі зміною граматичної конструкції; в) повторення зі зміною сенсу.

12. Парадокс [21, с. 17–23].

Відомий польський дослідник Б. Дземідок у своїй роботі, присвяченій розгляду теорій комічного, його форм, соціальної ролі, відводить особливе місце такими прийомам створення гумористичної творчості: 1) видозміні і деформації явищ; 2) несподіваним ефектам; 3) невідповідності у відносинах і між явищами; 4) уявному об'єднанню абсолютно різнорідних явищ; 5) створенню явищ, які по суті або з огляду відхиляються від логічної чи праксеологічної норми [7, с. 66–88]. На його думку, ці провідні прийоми слугують для створення явищ, які «відхиляються від норми» і породжують сприйняття комічного [7, с. 66], тобто наявне розходження об'єктивних якостей предмета і його норми, еталона, які існують у нашій свідомості.

Гумор вивчається мовознавцем А. В. Карасиком із боку прагматики як нормативнооцінний і ситуативно-вивідний порядок розбіжностей, семантики – різний вид розбіжностей предметно-понятійного характеру, синтактики – жанрове порушення, сигматики – відношень гумористичного ефекту і форми знаку. Серед лінгвістичних якостей гумору вчений відзначає специфічні повтори, спрощення, перебільшення, порушення міжпредметних, понятійних і власне знакових характеристик висловлювання, додаючи до цього переліку і таку лінгвокультурну характеристику гумору, як невідповідність між пресупозиціями. Як зауважує лінгвіст, «кожна запропонована модель гумористичного тексту будується як типологія змістових порушень: семантичних, прагматичних, синтаксичних і формально-знакових» [13, с. 208].

На думку В. З. Саннікова, створення мовних гумористичних жартів передбачає застосування в мовних засобах таких типів лінгвістичного механізму, як обмануте очікування та комічний шок [28, с. 18].

Серед відомих зарубіжних лінгвістів, які розглядали питання семантичних і лінгвістичних аспектів

гумору, зазначимо В. Раскіна і С. Аттардо. У книзі «Лінгвістичні теорії гумору» (*Linguistic theories of humor*), присвяченій характеристиці розвитку теорій гумору від давньогрецьких філософів до сучасних підходів, С. Аттардо перераховує основні прийоми створення гумористичного ефекту, що лягли в основу сучасних теорій гумору [33, с. 47–53].

По-перше, він слідом за В. Раскіним та П. МакГі [45, с. 32–33; 42, с. 6] звертає увагу на когнітивну рису – інконгруентність (несумісність/абсурдність/недоречність/розбіжність) (англ. *incongruity*), що ґрунтується на невідповідності двох ідей у широкому сенсі. Поняття конгруентності та інконгруентності стосуються відносин між компонентами об'єкта, події, ідеї, соціального очікування тощо. Подія сприймається інконгруентною, коли розташування її складових елементів несумісне з нормальним або очікуваним шаблоном: *when the arrangement of the constituent elements of an event is incompatible with the normal or expected pattern, the event is perceived as incongruous* [42, с. 6–7]. Для лінгвістичних гумористичних теорій важливим чинником при цьому є особливий тип інконгруентності, пов'язаний з ідеєю гри [33, с. 42].

По-друге, так звана теорія «звільнення» (*release theory*) [44, с. 20–37; 45, с. 38–40] включає такий аспект лінгвістичного гумору, як дефункціоналізація [40, с. 111–119], пов'язана з відмовою у вживанні мовних правил, що спричиняє появу каламбурів, інших видів гри слів і порушення правил успішної кооперації [38], типові для гумору в цілому.

Слід наголосити, що когнітивний є одним з найбільш продуктивних напрямів сучасних теорій вербального гумору (теорія бісоціації А. Кестлера, семантична теорія В. Раскіна, лінгвопрагматична і когнітивна теорія вербального гумору С. Аттардо). Відзначимо, що базовим положенням, з якого витікають сучасні теорії гумору і комічного загалом, є мотив вирішення протиріччя (*incongruity-resolution*). Сприймаючи комічне, суб'єкт користується деякими підсвідомими когнітивними правилами, за допомогою яких суперечливий, на перший погляд, елемент стає конгруентним ситуації або попередньому тексту.

У роботі *Semantic Mechanisms of Humor* (1985 р.) В. Раскін описує семантичну теорію гумору (*The Script-based Semantic Theory of Humor*), в якій розкриває сутність комічного через поняття «скрипт». Дослідники потрактовують скрипт як асоціативний контекст дійсності: «великий фрагмент семантичної інформації, який оточує слово або викликається ним; когнітивну

структуру, що притаманна кожному носію мови і відбиває знання носія мови про невелику частину оточуючого світу»; «структурована інформація про який-небудь об'єкт дійсності, що зберігається в нашій свідомості» [45; 33, с. 17].

У скриптоорієнтованій семантичній теорії гумору текст може бути охарактеризованим як комічний, якщо виконуються такі дві умови:

1) текст є сумісним (частково або повністю) з двома скриптами; 2) ті два скрипти, з якими сумісний цей текст, протиставлені один одному і повністю/частково накладаються один на інший.

Як бачимо, концепція В. Раскіна відбиває двоїсту сутність феномену комічного, про що зазначалося ще в роботах М. М. Бахтіна [1], де комічне виникає в протиставленні двох скриптів: такого, який відбиває норму, і такого, який відбиває відхилення від норми.

Наступним кроком у напрямі дослідження комічного з лінгвістичного погляду стала представлена В. Раскіним і С. Аттардо загальна теорія вербального гумору (*The General Theory of Verbal Humor*), що налічує систему параметрів (*knowledge resources*), які важливі в процесі продукування і сприйняття вербального гумору. До них вчені відносять:

1) мову (*language*) – вибір і порядок слів, використання і розташування функціональних елементів тощо; 2) стратегію оповіді (*narrative strategy*) – жанр сміхового тексту; 3) мету (*target*) – комічне переважно націлене на осміювання соціальних стереотипів; 4) комічну ситуацію (*situation*) – персонажі, їхня діяльність, об'єкти, обстановка та ін.; 5) протиставлення скриптів (*script opposition*); 6) логічний механізм (*logical mechanism*) – логічна операція, необхідна для вирішення невідповідності [34, с. 293–348].

Центральним і обов'язковим параметром є «протиставлення скриптів». Саме він забезпечує створення комічного ефекту і співвідноситься з появою суперечності, а «логічний механізм» – із його розв'язанням. Ця теорія, за спостереженнями Д. В. Казакової, дає комплексну схему опису вербального комічного, торкаючись проблеми структури мови (параметр «мова»), дискурс-аналізу (параметр «стратегія оповіді»), соціолінгвістики (параметри «мета» і «комічна ситуація») і когнітивістики (параметри «протиставлення скриптів» і «логічний механізм») [11, с. 78].

У зарубіжній лінгвістиці розповсюдженою точкою зору на типологізацію засобів створення гумористичного комічного ефекту є, серед інших, класифікація Р. Александера. Згідно з типом комунікації,

учений пропонує розподіл вербальних засобів на лінгвістичні і нелінгвістичні. У першому випадку комічний ефект виникає завдяки мовній реалізації або мовному механізму, що лежить у його основі. У другому випадку – завдяки порушенню логічних зв'язків. Автор зауважує, що таке розгалуження носить лише евристичний характер, і далі в тексті роботи обмежується зонтичним терміном «вербальний гумор» [32, с. 16–17].

Представники лінгвопрагматики послуговуються теорією Г. П. Грайса [37, с. 41–58; 39], що описує Принцип кооперації, який сприяє успішній комунікації, а також ситуації, в якій цей принцип порушується. Саме з порушенням Принципу кооперації лінгвісти [28, с. 386; 31, с. 139; 5, с. 180] пов'язують створення комічного ефекту.

У першому виданні книги *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (1989 р.) Д. Крістал, аналізуючи мову і гумор, указує на деякі прийоми створення гумору в жартах, водночас пояснюючи труднощі в розробленні класифікації мовних прийомів, заснованих на лінгвістичному відхиленні від норми і невідповідності: *A classification of the types of linguistic deviation and incongruity would be hard to achieve, for probably all aspects of language structure have been used as the basis of an effect at one time or other* [35, с. 62]. Наведені вченим приклади комічних жартів включають ефекти, засновані на структурі слів та класових словах, ідіоматичних зрушеннях, невідповідних темах, а також безлічі каламбурів та загадок, жартів, які іноді переходять кордон між мовами, врахуванні контекстів, ставленні та очікуванні людей, які їх використовують, і умовах, яких слухачі повинні дотримуватися під час розповіді жарту.

У наступних виданнях енциклопедії, зокрема 2019 р., у розділі «Вербальний гумор» Д. Крістал ілюструє певні способи, що сприяють лінгвістичній категоризації комічних ефектів у жартах і мовній грі/каламбурах. Послугуючись рівнем функціонування прийомів комічного, лінгвіст розмежує графологічний, фонологічний, морфологічний, лексичний, синтаксичний і дискурсивний гумор.

Графологічні гумористичні прийоми виражаються через гру шрифту – відхилення від норм правопису, пунктуації, компонування і типографії, тобто друкарські помилки, неправильне написання і т. ін. Фонологічний гумор заснований на відхиленні від норми у використанні звуків шляхом додавання, заміни, вилучення, підстановки або перенесення голосних і приголосних, прийом

мах порушення правил за допомогою перенесення, заміни, опущення. Морфологічний прийом проявляється через переосмислення морфем, які розуміються по-різному. У подібних жартах є маніпулювання елементами структури слів (наприклад, афіксами), об'єднання елементів у нові форми або розділення слова в незвичних місцях. Головні прийоми лексичного гумору – семантичний та фонологічний каламбури, неологізми, використання слів із різними смисловими асоціаціями. Синтаксичний гумор реалізується завдяки синтаксичній амбівалентності, коли одна конструкція трактується так, ніби вона є іншою. Переважна більшість жартів має фіксовану дискурсивну будову. Дискурсивний гумор базується на повторюваності обставин у спілкуванні, які перевіряються в жарти з несподіваною кінцівкою. Жарти, які будуються на порушенні прагматичних правил спілкування, гри з умовами послідовності, перехресному відсиланні, теж відносяться до гумористичного дискурсу [36, с. 430–435].

Екстраполюючи існуючі погляди на власне лінгвістичний критерій гумору, ми згодні з тим твердженням, що загальновизначеними компонентами вираження гумористичного змісту в провідних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях визнаються певне протиріччя, відхилення від структурно-мовних і комунікативно-прагматичних норм, що викликає виникнення другого плану, який різко контрастує з першим. Як зазначають Б. Дземідок, В. З. Санніков, це таке відхилення від норми, яке задовольняє двом умовам: 1) призводить до виникнення двох змістовних планів (від вихідної точки відбувається раптовий перехід до кінцевого результату, різко різниться від цієї вихідної точки); 2) не є небезпечним ні для кого у цей момент, а для тих, хто сприймає жарт, є навіть приємним [28]. Окрім цього, серед основних принципів сутності гумору є гра.

Висновки і пропозиції. Таким чином, продукування гумористичного ефекту відбувається внаслідок використання різноманітних прийомів (контрасту, протиставлення, протиріччя, обманутого очікування тощо), які за допомогою різних механізмів (повтору, метафоризації, інтертекстуальності і т. ін.) реалізуються в особливих лінгвістичних засобах (хіазмі, каламбурі, алюзії і под.). Викладене вище розуміння сутності гумору як різновиду комічного узгоджується з уявленнями більшості вчених і повною мірою застосовується до словесного гумору. Мовностилістичні засоби, прийоми і механізми тісно переплітаються в тексті, чергуються, створюючи тим

самим стійкий і дієвий комічний ефект. За *пропозицію* вбачаємо подальше дослідження провідних лінгвістичних засобів створення комічного в опо-

віданнях сучасних англійських письменників-прозаїків, чия поетика комбінується з гумором, іронією, сатирою, сарказмом і чорним гумором.

Список літератури:

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва : Худ. лит., 1965. 543 с.
2. Беляков А. А. Объем и содержание категории комического. *Стереотипы лингвокультуры* : коллективная монография / отв. ред. М. В. Пименова. Киев : Изд. дом Д. Бураго, 2013. С. 90–103.
3. Борев Ю. Комическое. Москва : Искусство, 1997. 269 с.
4. Вулис А. З. Метаморфозы комического. Москва : Искусство, 1976. 126 с.
5. Габидуллина А. Р., Жарикова М. В. Основы речевой коммуникации : учебное пособие. Горловка : Горловский гос. пед. ин-т иностр. яз., 2005. 282 с.
6. Гумор. Сучасний український словник: Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/ghumor> (дата звернення: 24.01.2021).
7. Дземидок Б. О комическом. Москва : Прогресс, 1974. 223 с.
8. Электронный словарь АБВУД LINGVO 12 Multilingual Edition. URL: <http://www.lingvo.ru> (дата звернення: 1.02.2021).
9. Желтухина М. Р. Комическое в политическом дискурсе: на материале немецкого и русского языков : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Волгоград, 2000. 20 с.
10. Жугай В., Материнська О. Засоби мовної реалізації та функції гумору у німецькому кінематографі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 30. Т. 2. 2020. С. 178–187.
11. Казакова Д. В. Теории вербального юмора в современной зарубежной лингвистике. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2013. № 8(26). Ч. II. С. 77–80.
12. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
13. Карасик А. В. Лингвистические характеристики юмора. *Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики* : сборник научных трудов. Волгоград : Перемена, 1999. С. 200–209.
14. Карасик А. В. Лингвокультурные характеристики английского юмора : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Волгоград, 2001. 193 с.
15. Карасик А. В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
16. Кириченко О. А. Вербалізація гумору в англійських ситкомах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 51. С. 214–217.
17. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англійському художньому дискурсі : монографія. Вінниця : Нова книга, 2007. 128 с.
18. Комаров С. А. Жанр фейлетона в російській радянській літературі 1920-х – початку 1930-х років : монографічне видання. Дніпро : Літограф, 2016. 375 с.
19. Литература: Справочные материалы : книга для учащихся / С. В. Тураев и др. Москва : Просвещение, 1989. 335 с.
20. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина. Москва : Интелвак, 2001. 1600 стб.
21. Лук А. Н. О чувстве юмора и остроумии. Москва : Искусство, 1968. 191 с.
22. Любимова Т. Б. Комическое, его виды и жанры. Москва : Знание, 1990. 64 с.
23. Маслова В. А. Лингвистический анализ текста. Экспрессивность : учебное пособие. Москва : Юрайт, 2018. 201 с.
24. Назаренко О. І., Нестеренко О. Є. Вербальні засоби та прийоми реалізації гумористичного та комічного ефектів у американському політичному дискурсі. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Вип. 1(44). С. 203–211.
25. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Санкт-Петербург : Алетейя, 1997. 287 с.
26. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
27. Салыгина Э. В. О соотношении и средствах языкового воплощения категорий оценки и комического в тексте англоязычного газетного фельетона. *Стилистические стратегии текстообразования*. 1992. Вып. 339. С. 103–118.
28. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва : Языки русской культуры, 1999. 544 с.
29. Чубарян Т. Ю. Семантика и прагматика речевых жанров юмора : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1994. 24 с.

30. Швачко С. О. Екстеріоризація гумору в художньому та фольклорному дискурсах. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2012. Т. 15. № 2. С. 177–186.
31. Шмулевич Л. И. Нарушение принципа кооперации как механизм порождения юмористического эффекта. *Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина*. 2013. № 3. С.138–143.
32. Alexander R. J. *Aspects of Verbal Humor in English*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997. 217 p.
33. Attardo S. *Linguistic Theories of Humor*. Berlin; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. 426 p.
34. Attardo S., Raskin V. Script Theory revis(it)ed: Joke Similarity and Joke Representation Model. *Humor: International Journal of Humor Research*. 1991. Vol. 4. № 3–4. P. 293–348.
35. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge : Cambridge University Press. 1989. 472 p.
36. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 473 p.
37. Grice H. P. Logic and Conversation, in P. Cole and J. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics*. Vol. 3. Speech Acts. N. Y. : Academic Press, 1975. P. 41–58.
38. Grice H. P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge MA : Harvard University Press, 1989.
39. Grice P. Further Notes on Logic and Conversation, in P. Cole (ed.), *Syntax and Semantics*. Vol. 9. Pragmatics. N. Y. : Academic Press, 1978. P. 113–128.
40. Guiraud P. *Les jeux de mots*. Paris: Presses Universitaires de France, 1976. 120 p.
41. Humour. *Oxford Learner's Dictionaries*. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/humour_1?q=humour (дата звернення: 12.01.2021).
42. McGhee P. *Humor: Its origin and development*. San Francisco : W. H. Freeman and Company, 1979. 251 p.
43. McGhee P. E. Play, incongruity and humor. In Yawkey T. D., Pellegrini A. D., (eds.), *Child's play: Developmental and applied*. London : Routledge, 1984. P. 219–236.
44. Morreal J. *Taking Laughter Seriously*. Albany, N.Y. : State University of New York Press, 1983. 154 p.
45. Raskin V. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht : D. Reidel Publishing Company, 1985. 284 p.

Blynova I. A., Zernetska A. A. HUMOUR AS A VARIETY OF THE COMIC CATEGORY: CRITERIA OF DIFFERENTIATION, THEORIES OF REALIZATION AND MEANS OF EXPRESSION

The article deals with the study of humour as a type of a comic category. The structure of the traditional paradigm of comic category types, which involves humour, irony, satire, sarcasm and black humour, has been determined. The leading techniques and language/speech means of the comic effect representation and intensification have been described. For distinguishing comic types there have been considered aesthetic, social, biopsychological and linguistic criteria that are essential within their comprehensive description. The «humor» concept has been analyzed in terms of each criterion. The authors follow the definition of the «humor» term in domestic and foreign interpretive sources of linguistic, literary, philosophical and aesthetic nature. Our attention has been focused on the theories that formed the basis for determining the nature of the comic, the division of its types, the features of functioning, reactions of the laughter to a particular comic situation. The peculiarities of the proper linguistic criterion, which is essential in the selection and study of humour as a type of comic category by linguists. The main classifications of verbal means, forms and methods of humorous wit from ancient times to the present ones have been singled out. The development of humour theories has been characterized taking into account modern approaches and aspects, such as: linguo-semantic, linguo-pragmatic, linguo-cultural, linguo-cognitive, etc., which allows to supplement the existing ideas about the mechanisms of humour producing and perceiving. It is pointed out that the generally defined components of the humorous content expression in the essential domestic and foreign studies are a certain contradiction, a deviation from structural-linguistic and communicative-pragmatic norms, which causes the emergence of the second plan that contrasts abruptly with the first one.

Key words: comic category, humour, criterion, theory, linguistic and stylistic means.

Борковська І. П.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАКТУ ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття присвячена структурним особливостям англомовного контракту про нерозголошення конфіденційної інформації. У роботі обґрунтовується актуальність дослідження контракту як типу писемної ділової комунікації, що сприяє ефективності співпраці між партнерами за умови коректного викладення інформації та логічного розташування структурних частин тексту у документі.

Проведений аналіз основних характеристик досліджуваного контракту дає змогу визначити контракт про нерозголошення конфіденційної інформації як юридичний текстовий шаблонний документ, який включає у себе процес комунікативної взаємодії партнерів з типовим змістом, що містить зобов'язання сторін зі збереження інформації. Увагу зосереджено на структурі контракту зі своїм рядом граматичних і лексичних особливостей. Визначено головну мету документа – взаємний обмін матеріалами, знаннями, ресурсами або іншою інформацією з обмеженням до неї доступу третім особам.

Зазначено, що контракт про нерозголошення конфіденційної інформації – уніфікований документ, а тому для його складання використовують готові трафарети з двома типами інформації – трафаретної та індивідуальної. Дата оформлення, підпис документа, назва товару або робіт – це та інформація, яка може змінюватися і належить до індивідуальної інформації. Відзначається важливість такого процесу документування інформації заради економії часу та збереження чітких вимог до інформації.

Проаналізовано головні принципи, на базі яких будується структура контракту про нерозголошення конфіденційної інформації: використання стійких формул і формулювань, розташування певного блоку інформації за встановленою схемою документа; закріплення мовних засобів за типовою ситуацією. Простежено та проаналізовано розділи контракту про нерозголошення конфіденційної інформації. Здійснене дослідження підтвердило існування тричастинної композиції, що складається із вступного, головного і заключного блоків.

Аналіз структури контракту про нерозголошення конфіденційної інформації уможливує дослідження таких елементів структури контракту, як заголовки і підзаголовки, збільшені відступи між рядками, різноманітні графічні виділення у вигляді підкреслення і зміни шрифту. Постулюється ідея, що такі засоби є необхідними, оскільки адресат сприймає текст тільки в момент зупинки читання і саме такі графічні засоби використовуються для розбиття інформації та виділення головної інформації. У результаті розгляду структури тексту контракту стає помітним і заголовочний набір документа, який відіграє важливу роль у сприйманні тексту. Аналіз заголовочного набору як підсистеми заголовків та підзаголовків досліджуваного документа дає можливість стверджувати, що вони наділені передбачуваною функцією.

Ключові слова: композиція, діловий текст, контракт, конфіденційна інформація, заголовок, шрифт.

Постановка проблеми. У зв'язку з бурхливим розвитком різних форм підприємницької діяльності в Україні питання, як уберегти свій бізнес від розголошення комерційної таємниці, набуває значно більшої актуальності та потребує відповідної уваги з боку ділових партнерів. Така тенденція зростає, оскільки комерційна таємниця іноді має вищу цінність, ніж матеріальні здобутки тієї чи іншої компанії.

Актуальність дослідження зумовлена суттєвою роллю, яку писемна ділова комунікація відіграє в наш час, оскільки за будь-якої діяльності не тільки міжнародного, але й національного рівня необхідна наявність офіційного документа – контракту. Саме підписаний контракт обома партнерами підтверджує серйозність відносин між ними і визначає їхні обов'язки один перед одним. Контракт буде сприяти ефективності такого роду

діяльності, якщо він коректно та логічно складений [2, с. 155].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на велику кількість досліджень жанрів офіційно-ділового стилю, виокремлення текстів-варіантів у межах офіційно-ділового стилю, зокрема, у сфері писемного ділового мовлення, продовжує залишатися актуальною необхідність лінгвістичного вивчення текстів контрактів, перш за все через їх різноманіття. Діловому мовленню були присвячені розвідки таких лінгвістів, як А. П. Загнітко, Л. П. Науменко, В. І. Юшкевич, А. А. Светлічна, та інших. Коло питань, що стосується контрактів, а саме контрактів про нерозголошення конфіденційної інформації, залишилося невивченим, що зумовило вибір мети і завдань нашого дослідження.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження є текст контракту про нерозголошення конфіденційної інформації як текстовий варіант жанру контракту. Предметом дослідження стали структурні та функційно-прагматичні особливості контракту про нерозголошення конфіденційної інформації.

Мета статті полягає у дослідженні специфіки композиційної будови та функціонування англомовного контракту про нерозголошення конфіденційної інформації. Реалізація цієї мети зумовила вирішення таких завдань:

- дати визначення контракту про нерозголошення конфіденційної інформації;
- визначити основні принципи уніфікації структури контракту про нерозголошення конфіденційної інформації;
- описати особливості структурної побудови англомовного контракту про нерозголошення конфіденційної інформації на загальнодокументному рівні;
- виокремити основні графічні засоби як елементи структури досліджуваного контракту.

Для вирішення поставлених у статті завдань використано такі методи текстового аналізу, як: структурно-композиційний, прагматико-функційний та описовий.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, велика частина конкретних правовідносин у практиці реалізації різноманітних проєктів регулюється за допомогою певного виду контрактів, причому це поняття визначається різними термінами: «договір», «угода», «конвенція», «контракт». По суті, великої різниці між ними немає, тому в роботі будемо користуватися терміном «контракт», який трактується як одна з правових форм

договору між двома або кількома контрагентами про обмін товарами або послугами, про встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [5, с. 149].

В умовах ринкової економіки комерційна таємниця є важливим складником у діяльності компаній, оскільки конфіденційна інформація дозволяє їм підтримувати достатній рівень конкурентоспроможності своєї продукції. Щоб певна інформація вважалась комерційною таємницею, компаніям потрібно складати контракт, у якому така інформація оформлюється юридично в письмовому вигляді, і у такий спосіб сторони підписаного контракту регламентують і захищають комерційну таємницю з метою використання своїх прав на конфіденційну інформацію. Для цього і складається контракт про нерозголошення конфіденційної інформації.

Грунтуючись на вищевказаному визначенні контракту, дамо власне трактування поняттю «контракт про нерозголошення конфіденційної інформації». Таким чином, *контракт про нерозголошення конфіденційної інформації* – це юридичний текстовий шаблонний документ, який включає у себе процес комунікативної взаємодії партнерів з типовим змістом, що містить зобов'язання сторін і особливості його виконання зі збереження інформації та має жорстку структуру – тричастинну композицію зі своїм рядом граматичних і лексичних особливостей. Основною метою такого документа є взаємний обмін матеріалами, знаннями, ресурсами або іншою інформацією з обмеженням до неї доступу третім особам.

Кожен жанр комерційної кореспонденції як вид документа має свою стандартну структуру, що закріплена різними нормативними актами. Структура контракту про нерозголошення конфіденційної інформації, як і структура будь-якого документа, базується на головних принципах ділової документації:

- використання стійких формул і формулювань (термінологія, стійкі вислови), що пов'язане з вимогою об'єктивного відображення в тексті змісту ділової ситуації, а саме виконання умов щодо збереження інформації;
- розташування певного блоку інформації за встановленою схемою документа;
- закріплення мовних засобів за типовою ситуацією, тобто вибір одного мовного варіанта з декількох можливих способів передачі тієї ж самої інформації.

Усі ці принципи є віддзеркаленням загальної тенденції ділових текстів до уніфікації. До того ж

уніфікація охоплює не тільки лексику (вживання уніфікованих мовних засобів), а й синтаксис (використання уніфікованих моделей речень) [3, с. 64].

Контракт про нерозголошення конфіденційної інформації – уніфікований документ, а тому для його складання використовують готові трафарети. Трафарет, своєю чергою, складається з двох типів інформації – трафаретної та індивідуальної. Дата оформлення, підпис документа, назва товару або робіт – це та інформація, яка може змінюватися і належить до індивідуальної інформації. Вона заповнюється за певними правилами у відповідний зразок документа. Такий процес документування інформації дуже важливий – створення документів повинне займати мінімум часу у разі збереження чітких вимог до інформації.

У разі розгляду структурної будови текстів досліджуваних контрактів характерна чітка композиційна будова і типізований зміст з тематичною обмеженістю щодо всіх можливих заходів для збереження конфіденційності певної інформації, до якої сторони мають доступ у процесі роботи.

Проаналізуємо структуру контракту на загальнодокументному рівні, тобто виділимо частини контракту про нерозголошення конфіденційної інформації. Отже, контракт, як і майже кожний документ, складається з основних трьох частин – вступної, головної і заключної.

У вступній частині, як правило, здійснюється інформування адресата про подію, що здійснилася за допомогою дієслова у минулому часі:

THIS CONFIDENTIALITY AND NON-DISCLOSURE AGREEMENT

(the "Agreement") made this (Date)

by and between (parties) [10, с. 33].

Як бачимо, номінація теми здійснюється у вигляді заголовка – *THIS CONFIDENTIALITY AND NON-DISCLOSURE AGREEMENT*, який виступає маркером і дає змогу адресатові зафіксувати ключові пункти контракту.

У вступі тема розгортається у повне речення або кілька речень, де присудок відображає віднесення події до теперішнього часу. Тут зазначаються дві сторони, які вступають у взаємини з певною метою, вони є власниками конфіденційної інформації, а тому мають право розголошувати один одному цю інформацію для досягнення мети. Наприклад:

WHEREAS:

a) The disclosing party desires to enter into discussions with the receiving party on various matters, including and with specific reference to the potential partnership of the disclosing party

and receiving party (hereinafter known both as the "parties") in _____.

b) Such discussions will necessitate disclosure of information concerning the business affairs, plans and strategy of the disclosing party [10, с. 1].

Клішований вираз "THE PARTIES AGREE as follows: ..." – «Сторони домовилися про таке» передує власне змісту контракту, тобто сукупності умов, що визначають вимоги до забезпечення конфіденційності інформації:

THE PARTIES AGREE as follows:

Information disclosed under this Agreement (hereinafter known as "confidential information") shall include, but not be limited to, commercial, financial, technical, operational, marketing, promotional, conceptual or such other information... [10, с. 1].

Основна частина контракту обов'язково містить такі розділи: тлумачення конфіденційної інформації, зобов'язання щодо конфіденційної інформації, збереження конфіденційності конфіденційної інформації, умови розголошення конфіденційної інформації, винятки, за яких контракт не застосовується до конфіденційної інформації. У досліджуваних контрактах також міститься інформація щодо санкцій, що будуть застосовані до однієї зі сторін контракту в разі невиконання необхідних дій:

Violation of this agreement by the Employee will entitle the Employer to an injunction to prevent such competition or disclosure, and will entitle the Employer to other legal remedies, including attorney's fees and costs... [10, с. 13].

У наведеному прикладі спостерігаємо, що у разі порушення працівником угоди працедавця матиме право на певні засоби правового захисту, включаючи адвокатські.

Заключна частина контракту (підписи сторін) включає клішовані вирази – свідчення того, що сторони уклали і підписали цей контракт у день і рік, що зазначені на початку документа:

IN WITNESS of which the parties have signed this Agreement the day, month and year first above written [10, с. 4].

До елементів структури контракту можна віднести абзацний відступ, заголовки і підзаголовки, збільшені відступи між рядками, різноманітні графічні виділення у вигляді підкреслення і зміни шрифту. Такі засоби вважаються дуже важливими, оскільки адресат сприймає текст тільки в момент зупинки читання і саме такі графічні засоби використовуються для розбиття інформації та виділення головної інформації.

На ефективність сприйняття інформації впливає як лексична, так і візуальна структура слова, як наприклад, назва контракту не тільки виділена жирним шрифтом, але й написана за допомогою додаткового графічного засобу – капіталізації: **CONFIDENTIALITY AGREEMENT**.

Під час укладення контракту зразу ж після дати вказуються імена сторін, причому акцент ставиться на словах *THIS AGREEMENT, BETWEEN* і *AND*. Для підвищення значущості інформації дата та імена сторін починаються з нового рядка. Враховується й те, що ефективність сприйняття повідомлення погіршується, якщо рядок має багато букв. Для уникнення цього адресант розбив усю інформацію на окремі рядки, серед яких яскраво виокремлюються слова *BETWEEN* і *AND*, як єдині слова, які складають власні рядки:

THIS AGREEMENT is made on the _____th day of _____, 2012

BETWEEN:

Dynamixx Limited of One Hardwicks Square, London SW18 4AW (hereinafter known as the “disclosing party”)

AND

_____ (hereinafter known as the “receiving party”) [10, с. 1].

Параграфи, адекватний поділ на абзаци, підзаголовки – це все типові графічні засоби ділового тексту, які забезпечують найбільш ефективне сприйняття тексту.

Майже увесь текст документа написаний звичайним прямим шрифтом, оскільки вважається, що саме такий шрифт створює враження авторитетності, стабільності та важливості, формує діловий настрій і пропонує обдумати викладену інформацію [1, с. 24]. Продемонструємо приклад:

THE PARTIES AGREE as follows:

1. Information disclosed under this Agreement (hereinafter known as “confidential information”) shall include, but not be limited to ...

2. The receiving party agrees to hold all confidential information in trust and in confidence and not to use it for any purpose other than the contemplated purpose.

3. No copies are to be made or retained of the confidential information by the receiving party.

Кожна частина інформації в досліджуваному контракті розміщується через рядок, що сповільнює сприйняття повідомлення.

Здійснений аналіз на загальнодокументному рівні виявив, що під час визначення сторін контракту наприкінці документа прямий шрифт змінюється на нахилений шрифт, тим самим «полегшує» інформацію, яка сприймається як менш важлива і свідчить про фінальну фазу документа:

Disclosing Party

Signature:

Receiving Party

Signature:

Для того щоб зробити акцент на ключовому слові, в документі використовують капіталізацію або збільшення міжлітерної відстані. Наприклад, у кінцевій фразі, що розглядалась вище, саме фраза *IN WITNESS* – «На посвідчення» є ключовою:

IN WITNESS of which the parties have signed this Agreement the day, month and year first above written [10, с. 4].

До структури тексту належить і заголовочний набір документа, який відіграє важливу роль у сприйманні тексту. Заголовочний набір – це така підсистема на початку і всередині текстової системи документа, що складається із заголовків, підзаголовків, вставок та анонсів. Особливість так званих «висунутих елементів» полягає у тому, що вони є відносно самостійними, незважаючи на їх зв'язок зі змістом тексту. Заголовки та підзаголовки досліджуваного документа передають зміст у стислій формі і зазвичай їх досить для передбачення інформації, яка міститься у цих розділах.

Перший заголовок – це назва контракту – *CONFIDENTIALITY AGREEMENT*. Така назва активізує необхідний фон знань адресата для налаштування сприйняття інформації і водночас виникає відповідний комунікативний контекст, що відповідає такому типу контракту.

До підзаголовків у текстах контрактів про нерозголошення конфіденційної інформації відносимо “*WHEREAS*” – «ВСТУП», де адресат може формувати уявлення про змістову наповненість цього підрозділу, а саме про вступ у взаємини між сторонами і “*THE PARTIES AGREE AS FOLLOWS*” – «СТОРОНИ ДОМОВИЛИСЯ ПРО ТАКЕ», який забезпечує передбачення інформації щодо умов та правил збереження інформації під час співпраці.

Висновки і пропозиції. Отже, контракт про нерозголошення конфіденційної інформації як юридичний текстовий шаблонний документ має свою стандартну тричастинну композицію, що складається з основних трьох розділів – вступного, головного і заключного. Проаналізовано такі елементи

структури контракту, як збільшені відступи між рядками, різноманітні графічні виділення у вигляді підкреслення і зміни шрифту. Визначено роль заголовочного набору у досліджуваному документі.

Подальший розвиток проблематики може стосуватися вирішення таких питань, як детальний аналіз мовленнєвих засобів контракту про нерозголошення конфіденційної інформації.

Список літератури:

1. Воржева Ю. С. Психологічні особливості сприймання тексту. *Кваліологія книги*. Львів : Укр. акад. друкарства, 2010. № 2. С. 22–26.
2. Дурнева К. А. Лексико-грамматические особенности перевода договоров и контрактов с английского языка на русский. *Евразийский Союз Ученых*. Москва, 2019. № 6 (63). С. 36–38.
3. Желамская В. А. Лингвистическая структура деловой документации на материале французского и итальянского языков : дис. канд. филол. наук : 10.02.05. «Романские языки». Москва. 2017. 332 с.
4. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 480 с.
5. Краснов Ю. К. Договор как основная форма правового обеспечения международных проектов в бизнесе. *Современная экономика: актуальные вопросы, достижения и инновации*. Пенза : МЦНС «Наука и Просвещение». 2017. С. 148–150.
6. Мацько О. М. Проблема мовного жанру і його особливості в дипломатичних текстах. *Наука і сучасність*. Київ, 2000. Т. 22, вип. 2, ч. 2. С. 295–303.
7. Науменко Л. П. Конституенти сучасного англomовного бізнес-дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43(3). С. 115–123.
8. Светлічна А. А. Лексичні особливості англomовних митних документів. *Нова філологія*. 2017. № 70. С. 173–17.
9. Юшкевич В. І. Комунікативні ситуації англomовного ділового дискурсу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія: Філологія. Науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2013. № 118. С. 330–335.
10. Confidentiality agreement. URL: <http://kams3.kpi.ua/sites/default/files/4%20CONFIDENTIALITY%20AGREEMENT.pdf>.

Borkovska I. P. STRUCTURAL FEATURES OF THE CONFIDENTIALITY AGREEMENT

The article is devoted to the structural features of the confidentiality agreement. The paper substantiates the relevance of contract research as a type of written business communication, which contributes to the effectiveness of cooperation between partners, provided the correct presentation of information in the document.

The analysis of the main characteristics of the researched contract allows to define a confidentiality agreement as a legal text template document, which includes the process of communicative interaction of partners with typical content, containing the obligations of the parties. Attention is focused on the structure of the contract with its number of grammatical and lexical features. The main purpose of the document is defined as a mutual exchange of materials, knowledge, resources or other information with restriction of access to it by the third party.

It is noted that a confidentiality agreement is a unified document, and therefore ready-made stencils with two types of information – stencil and individual. The date of registration, signature of the document, the name of the work – this is the information that may change and relates to individual information. It has been noted the importance of such a process of documenting information in order to save time and maintain clear information requirements.

The main principles on the basis of which the structure of the confidentiality agreement is built have been analyzed: the use of stable formulas and formulations; the location of a certain block of information according to the established scheme of the document; certain language tools for a typical situation.

Analysis of the structure of the confidentiality agreement allows to study such elements of the contract structure as headings and subheadings, increased line spacing, various graphic selections in the form of underlining and font changes. The idea is postulated that such means are necessary, because the addressee perceives the text only at the moment of stopping reading and such graphic means are used to break down information and highlight the main information.

Key words: composition, business text, contract, confidential information, headline, font.

Haydanka D. V.

Uzhhorod National University

PRAGMATIC ROLE OF CREATIVE AD-HOC UNITS IN SOCIAL MEDIA CONTENT MAKING

The present article elucidates the role of lexical creativity in creating content for social networks. Recently influencers promote both their online personas and certain products through microblogging. Hence, the article highlights the tactics of self-branding being the key communicative strategy behind each creative ad-hoc coinage on Pinterest, Instagram and Twitter. Firstly, the author gives an insight into the social media functioning and its pervasiveness around the globe. Further on, the author proposes her own classification of functions of ad-hoc units in microblogging. Based on the scientific literature analysis, we can argue that the functions of the occasional words are likely to fall into common (nominative, textual-stylistic/creative, expressive-evaluative and text-forming), and metacommunicative, predetermined by a number of extralinguistic factors. The study findings prove that influencers and bloggers make use of lexical creativity to attract attention to their posts, to humorously reinterpret the events of extralinguistic reality, and promote a product they are explicitly or implicitly advertising. Through the prism of pragmatics, ad-hoc units on social networks function to promote and sell a product and are often employed by social media managers. Another reason is the desire for self-branding and creation of the so-called commodified persona that helps social media influencers self-express and attract new followers and subscribers. From the pragmatic perspective, ad-hoc units in social networks predominantly serve as markers of the strategy of self-branding, realised by the communicative tactic of evoking associations, communicative tactic of appealing to emotions, the tactic of epatage, and the tactic of bonding in order to reframe the situation. Hence, the importance of social networks, particularly Twitter, Pininterest and Instagram is growing not only for entertaining purposes, but for social media marketing (self-presentation and branding), due to which influencers and social media managers use various linguistic means to attract attention either to themselves, or to the product they are promoting.

Key words: *ad-hoc unit, social network, microblogging, commodified persona, communicative strategy of self-branding.*

Introduction. Social networking services lay a prolific ground for ad-hoc word-formation, since unusual coinages attract attention, hence becoming Internet memes and helping their authors and creators develop a likeable, memorable and distinct content creating style. Hence, in such a manner, users are learning to live within possibilities and constraints, posed by mediated communication. As far as social networks occupy an important part of a modern youngster's life, it is expedient to consider why influencers in social networks take advantage of ad-hoc words. Moreover, ad-hoc words are used not only for humorous purposes or with an intention to spice up a short caption on social media. Frequently, there are deeper motives to employ unusual lexical units, mainly to manipulate the outlook and desires of the social media target audience either to attract attention to personas, or to compel followers to like and further buy certain commodities. Therefore, our research interest is stipulated by the fact that it addresses the 21st-century English social interaction

in online marketing and describes the most recent research into ad-hoc derivation.

Analysis of latest publications. Social media feeds pose a productive field of multidisciplinary research interest, ranging from applied linguistics, computer studies and psychology up to image-making and marketing. Beyond doubt, scholars have attempted to understand various aspects of social networking, such as types and properties of social networks, peculiarities of social communication, ways of creating a marketable social media image, emotional intelligence of followers, the content of the social media discourse and the way it is presented. Social media influencers frequently reach the status of a celebrity leading to users often adopting manners, practices, mindsets and the type of online behaviour of such "commodified personas", as M.Zappavigna puts it [7]. Scholars often focus on structural and semantic aspects of occasional derivation, leaving the functional-communicative aspect unaddressed, but the very structure of the occasional unit directly affects the stylistic coloring of the text. In a broad

sense, occasional derivation performs nominative and communicative functions, respectively to its functional purpose. Hence, our research interest lies in determining communicative tactics within certain communicative strategies that underlie each ad-hoc unit creation.

Problem statement. Social networking services, or microblogging (Boyd, Papacharissi, Zappavigna), have a tremendous impact upon society life, “constructing “public” with “a common understanding of the world, a shared identity, a claim to inclusiveness, a consensus regarding the collective interest” [6, p. 9]. Since the time of their emergence in early 2000s, social media gave rise to a distinct type of online speech that could both attract unmediated audiences and influence their opinions. A rapid development of networking technologies have resulted in the following: 1) the loss of privacy; 2) pervasiveness since they operate as platforms both for influencing and online marketing; 3) authentic content and distinct social media style [4, p. 49–54].

People have used Twitter, Instagram and Pininterest to enact relationships with their readers rather than either narrate the significant events, or document minutiae of their lives. In this light, social networking services function as “the stream of online conversation occurring across semiotic modes (e.g. blogs, online chats, networking sites and online marketing platforms), with Twitter operating as realtime discourse and an effective way to gather useful information, and microblogging helping find out about dominant trends in society life [7, p. 6]. As D. Boyd [4, p. 39] suggests, the main peculiarities of social networks are the following: profile creation, generation of large numbers of affiliated users, commonly known as ‘friends’ (e.g. Facebook friends) or ‘followers’ (e.g. Twitter followers). Boyd defines social media as a genre of ‘networked publics’ with the ‘imagined collective’, characterised by: 1) persistence (capture and archiving of content); 2) replicability (duplication of content); 3) scalability (broad visibility of content); 4) searchability (access to content via search) [4].

From the semiotic and linguistic points of view, the social media possess the following peculiarities: 1) ambient affiliation – the use of hashtags to mark the topic of captions, with people sharing associated values bonding around these self-defined topics; 2) social media memes – word template memes used for affiliation; 3) social media slang to invoke solidarity; 4) social media humour; 5) evaluative language related to politics (e.g. tweets or hashtags containing the famous politicians’ names) [7, p. 14].

Findings and Discussion. According to the newest trends in ad-hoc derivation analysis ad-hoc words are classified in terms of their structural characteristics and cognitive nature to demonstrate the ties between the word-formation types and pieces of knowledge they represent. Hence, they are divided into ad-hoc units that convey aggregated knowledge (represented by compounding and affixation), ad-hoc units that convey condensed knowledge (represented by blends, acronyms, and different types of abbreviations), and ad-hoc words that convey modified knowledge (represented by conversion, onomatopoea and semantic derivation, based on metaphoric and metonymic transposition) [1].

As the findings of our study indicate, ad-hoc units in social networks are used for two main purposes:

1) to attract attention or for humorous effect, used by social media influencers and celebrities: **felkie** – an evolution of the *selfie*, a photo you take of you and your family (*family* + *selfie*); **troll**: (*verb*) make a deliberately offensive or provocative online posting with the aim of upsetting someone or eliciting an angry response from them, **Twinterview** (*twitter* + *interview*): *Ever sat glued to Twitter as your favourite sports star, singer or author gets grilled by their followers? Well then, you’ve watched a twinterview*; **askhole** – a person, asking numerous irrelevant question on Instagram [8; 10]; such ironic ad-hoc coinages often contribute to creating a relatable and likeable image of an account-holder or blogger;

2) to promote a product, used by social media managers that developed their own social marketing terms (*Listicle* – a list-based article). This type of content is often popular on social media because of its quick, easy-to-digest format [8]. Such coinages often serve as terms on various IT and e-marketing platforms and frequently become lexicalised neologisms.

The ad-hoc units of the first group are used in the Instagram accounts of famous people for the following reasons:

1) to expand their readership and become closer to their followers by inventing funny and likeable words that are easy to interpret. Most of these ad-hoc words are used to give a humorous and witty touch: **dudevorce** (*dude* + *divorce*) – when two bosom male friends stop being friends; **nexterday** (*next* + *yesterday*) – today; **chiptease** – buying a bag of potato chips thinking it is full, but finding it is just air; **masturwait** (*masturbate* + *wait*) – being ready to masturbate but have a video to buffer; **belfie** (*bottom* + *selfie*) – a selfie where one’s backside is the main focus of artistic attention; **dejabrew** (*dejavu* + *brew*) – slowly remember things

one did while being drunk; **significunt** (*significant + cunt*) – a stupid gossip-loving woman who thinks she is very important [8, 13];

2) to share their feelings (mainly negative) and evoke empathy, sometimes sympathy. The majority of occasional words of this group are intellectual and thought-provoking and not very easy to interpret for a mass audience. Mostly they appear in blogs of psychologists, thought leaders and motivational speakers: *onliness* (only + loneliness) – maintaining a constant online presence in order to instantly react to different Internet developments, no matter how insignificant; *torrschlusspanic* (borrowed from German, literally “gate shut panic”) – fear that time is running out to achieve life goals; *errorist* (terrorist + error) – someone who constantly makes mistakes or is always wrong. These ad-hoc units often provide names for new abstract concepts or phenomena that are related to the inner world of a person [8; 13];

3) acronyms and abbreviations to write concise text messages or express emotions by using onomatopoeic verbal substitutes for interjections: *eglaf* – a word that has no meaning but can be used to replace any other word; *yoisho* – a word without meaning that imitates a sound of flopping into a chair. Also, abbreviated ad-hoc units often refer to types of photo and video content (*foodporn, legfie, petfie*), methods of their creation (*Instapan*); people and pets involved in creating photo content (*beautygrammer, yogagrammer kidfluencer, instadog, petfluencer*), and photo and video retouch and promotion applications (*instahamster, leogram*) [2, p. 195];

2) ad-hoc words used by social media marketing experts to promote various products, through social networking tools for running, analysing social ads, and creating high-performing social media content and ad campaigns for ad targeting, budgeting, and optimization: *Brand advocate* – a customer who leaves positive reviews, e. g. “*For tips promoting brand advocacy, read “How to Turn Customers Into Brand Advocates”*”; **CTR (Clickthrough rate)** – the percentage of people that see your post and click on it: “*On Facebook, CTR is equal to (link clicks / post impressions) x 100%. For more details on social media ad metrics like CTR, CVR and CPC, check out Facebook Ad Costs Explained*”; **Cross-channel** – going across all different social networks of a person, e.g. “*A cross-channel social strategy*” is a strategy that aligns your objectives across all the social networks your brand is present on”; **memejacking** – trying to find the latest memes (funny pieces of text, videos, or viral images) to connect with younger audiences, e.g. *If brands are self-aware enough*

and have a healthy sense of irony, though, they can pull off memejacking” [8]. Active presence on social media can boost online sales since online platforms are highly competitive. So social media marketing managers employ various techniques to attract potential customers, linguistically creative units being one of those. Hence, e-commerce presents one of highly productive areas for ad-hoc word-formation.

Social networks posts are often restricted by a limited number of characters, for this reason, the person, making a post has to be brief, but catchy to gather as many likes as possible. Thus, we can see that ad-hoc words that convey condensed knowledge, represented by blends, abbreviations and acronyms make up the most numerous group of ad-hoc words, used on social media: *cellfish* – an individual, continuing to talk on their phone so as to be rude or inconsiderate of other people [13]), *destinasea* – when you get where you were intending to go, but forget why you wanted to go there in the first place [13].

Modified ad-hoc units rank the second in the corpus under consideration, the prevalent word-formation types being conversion and analogy. Conversion is represented by primary (adjectivation, noun verbalization): **to bangover**, v (from *bangover*, n) – to wake up with sore neck and head as a result of excessive headbanging the previous night; **to jayus**, v – to joke poorly but nevertheless cause laughter (from noun *jayus*); **to chatbot** (from *chatbot*, n) – to use artificial intelligence to answer questions and perform simple tasks in messaging apps such as Facebook Messenger for customer service, data and lead collection, shopping recommendations, and more [13].

From the pragmatic perspective, ad-hoc units in social networks predominantly serve as markers of the communicative strategy of self-branding.

The communicative strategy of self-branding is based on self-promotion and involves demonstration of one’s own competence, skills, experience, or differences from others in order to meet the expectations of the followers or compliance with the chosen social role [3, p. 130]: *All you have to do is go to katyperrycollections! I see you and I love you* ♥📱 *on shoedaytuesday* [9].

Most ad-hoc words on social networks function as colourful epithets, metaphors to make somebody’s best features pop. Self-branding is expressed in a set of axiologically-oriented topics [1], among which the following are dominant: 1) family and religious values; *I’m MAMACITAAAAAA* [10]; 2) providing personal information: *I’m Lil sporty-cutie, bored in the house and housebored* [11]; 3) reminders

of one's own status, reputation, popularity: *Tap for details! kylicocosmetics* [10]; 4) presentation of one's own achievements: *Kylie - Illuminaticonfirmed; Kylieskin is officially available in Europe* [10]; 5) description of themselves: *Now post-quarantine I'm a quarantine-bae* [10].

Stylistic figures that realize the communicative tactic of self-branding are figures of quality, in particular epithets, and ascending gradation, mostly verbalized by blends (*It will be overmorrow – the day after tomorrow*), compounds (*Yogapants are pushup bra for butt, making you look like you have an ass*), and affixal derivatives (*a post-quarantine bae*), abbreviations (*YOLO – You only live once: carpe diem for stupid people*) [12], and semantic derivation (*Bitch is any girl prettier than me*), or daffinitions (*I'm a catholic, because I love cats*) [13].

The use of blends and daffinitions reflects the ironic self-perception of influencers, based on the principle of saving mental and speech effort (*Recently I've been suffering from napstipation – the desire to have a nap that cannot be fulfilled. Flirtationship is more than flirt, but less than relationship*) [11].

The communicative tactic of evoking associations, whose success depends on how the receiver understands the message and responds to the communicative intention of the author. By employing certain associative links, verbalized by ad-hoc units, formed by analogy, the author plays a word game with their readers: *This guy is transfinancial (a rich man living in a poor man's body. A real financial identity disorder)* [10]. The main stylistic figure to realize this communicative tactic is allusion-based jokes at film titles, film and literary characters, restaurant chains as precedents: *Depresso – that is the feeling I get when I run out of coffee* [10]. The main language means of this tactic realisation are daffinitions, blends and affixal derivatives: *We are obviously having a nonversation – a pointless conversation about nothing* [12; 13].

The communicative tactic of appealing to emotions is based on empathy and is supposed to evoke a certain emotional response. At the stylistic level, it is realized by hyperbolic comparisons, which emphasize the obvious exaggeration and expressiveness of the statement, epithets and metaphors, verbalized by different types of ad-hoc units: *I feel like a doppelbanger (a person that has sexual intercourse with someone that looks identical to them but not related)* [13].

The communicative tactic of epatage allows influencers to reveal shocking details of their intimate lives and other taboo topics, deliberately emphasizing

exaggerated sexuality: *I'm a badgal RIRI* [11]. *To bisexual is to be able to reach someone's pants and be satisfied with whatever you find there* [13]. The manipulative dimension of this communicative tactic reflects quite an opposite effect on the audience: scandalous behaviour and unconventional views on relationships provoke a mixed reaction of the audience. Consequently, an influencer shapes the image of a charismatic commodified persona, who goes against the generally accepted standards, with their whims bringing aesthetic pleasure to followers.

The communicative tactic of bonding with the audience is mainly used to unite virtual interlocutors and through humour, based on intragroup connections. Bonding [5, p. 121]) involves establishing contacts between the account-holder and the audience with the help of expressive occasional units, aimed to make fun of the situation without harming anybody's feelings (*Here I am in my last glampt prequarentina. Gather your shoefriends around and tune in!* [9] Humorous teasing at a stylistic level is realized by litotes, verbalised by suffixal derivatives with a diminutive suffix *-ie-* (*KatyPursey*), the use of quotations and allusions, but mostly through irony (*Have you HERD? It's the best night of the year, C'mon girls, gather for a Disneynight*) [11], which is implicit because the reader cannot always explain the intended meaning of the message, which appeals to background knowledge: *Katie! Ur amazing! POSHNICEY! (allusion to Victoria Beckham's Spice Girls nickname)*. The irony is verbalized by daffinitions: (*SKATY PERRY!*) [9], compounds (*In these trying times, I am so thankful for my precious little puppy missnuggetperry*), suffixal derivatives (*Sissy's gone trippy! Check her out and your new Springy staples*) [9]. In the conditions of the Covid-19 pandemic, bloggers frequently resort to this tactic to reframe a seemingly negative situation, or give it a more positive humorous touch. In such a way, on Pinterest and Instagram there appeared numerous ad-hoc units, mostly blends, containing the component *Covid*, e.g.: *We were so scared to go out that we became real covididiots. Ten years from now we may as well expect the rise of quaranteens* [12; 13]. *A number of covidivorces is constantly increasing* [12]. Such humorous items hardly appear in academic sources or medical articles, rather being a jocular way to get through self-isolation and loneliness, caused by the pandemic, connect with the audience and find their emotional feedback.

So, the communicative tactic of bonding is based on self-irony, humorous attitude towards somehow negative situations and is used to establish

and maintain friendly virtual relationships between the author and their followers.

Conclusions. Scholars often focus on structural and semantic aspects of occasional derivation, leaving the functional-communicative aspect unaddressed, but the very structure of the ad-hoc unit directly affects the stylistic colouring of the text. However, in many cases, the creation of ad-hoc units helps the authors express themselves, so the focus is exactly the emotional-expressive value of the ad-hoc units.

According to the newest trends in ad-hoc derivation analysis ad-hoc words aggregated knowledge, condensed knowledge, and modified knowledge. The main functions are pragmatic or communicative: to establish closer ties with followers, share feelings, and communicating with the target audience.

The two key pragmatic functions of ad-hoc words in social networks, are the following: to attract attention to one's personality via a personal account and create humorous effect, which accounts for self-branding function. Ad-hoc units of this type are mostly

used by famous bloggers, influencers and celebrities and mainly these are creative blends, acronyms and words, coined by analogy. Secondly, Instagram, Facebook and Twitter exist as platforms to promote products and for advertising purposes and constitute Instagram marketing terms, mostly represented by compounding and abbreviations.

Since the main purpose of influencers on social networking services is to create a commodified persona to expand the number of followers the prevailing communicative tactic is the communicative strategy of self-branding, realised by The communicative tactic of evoking associations and communicative tactic of appealing to emotions, along with the tactic of epatage proved less dominant, rather attending the key self-branding tactic. The tactic of bonding in order to reframe the situation is yet another tactic that proved rather high frequency in the illustrative material. Its main purpose in the discourse of social media is to humorously reinterpret the situation that seemed negative.

References:

1. Гайданка Д. Оказіональне словотворення у сучасному англomовному кінодискурсі: лінгвокогнітивний і комунікативно-когнітивний аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2018. 20 с.
2. Сеньків О., Петриця Л. Лінгвокреативний потенціал соціальних мереж (на прикладі соцмережі інстаграм). *Молодий вчений*. 2019. № 4.2 (68.2). С. 194–196.
3. Сорокіна Ю.В. Убеждающие и защитные тактики коммуникативной стратегии самопрезентации в лекционном дискурсе. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Филология, Искусствоведение*. 2014. № 91. С. 128–131.
4. Boyd D.M. Social Network Sites as Networked Publics: Affordances, Dynamics, and Implications. *Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*, ed. By Zizi Papacharissi. New York: Routledge, 2010, P. 39–58.
5. Bousfield D., McIntyre D. Emotion and empathy in Martin Scorsese's «Goodfellas»: A case study of the «funny guy» scene. *Telecinematic Discourse: Approaches to the Language of Films and Television Series*. Ed. by R. Piazza, M. Bednarek, F. Rossi. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 105–125.
6. Livingstone S. Audiences and Publics: When Cultural Engagement Matters for the Public Sphere. Portland, OR: Intellect, 2005. 250 p.
7. Zappavigna M. Discourse of Twitter and Social Media. How We Use Language to Create Affiliation on the Web. *Discourse Continuum Series*. New York: Continuum, 2012. 240 p.
8. Falcon.io. URL : <https://www.falcon.io/insights-hub/topics/social-media-management/social-media-terms-buzzwords-definitions-marketers-need-to-know/> (Accessed: 10.02.2021)
9. Instagram – katyperry. URL : <https://www.instagram.com/katyperry/> (Accessed: 10.02.2021).
10. Instagram – kyliejenner. URL : <https://www.instagram.com/kyliejenner/> (Accessed: 10.02.2021).
11. Instagram – rihanna. URL : <https://www.instagram.com/rihanna/> (Accessed: 10.02.2021).
12. Macmillan dictionary blog. URL : <http://www.macmillandictionaryblog.com/new-words-from-social-media> (Accessed: 10.02.2021).
13. Pinterest. URL : <https://www.pinterest.com/pin/417779302911513161/?d=t&mt=signup> (Accessed: 10.02.2021).

Гайданка Д. В. ПРАГМАТИЧНА РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ ДЛЯ СОЦМЕРЕЖ

У статті висвітлюється роль лінгвокреативності під час створення контенту для соціальних мереж. Інфлюенсери у соцмережах через власні акаунти як рекламують власну особистість в Інтернеті, так

і просувають товари на замовлення за допомогою мікроблогінгу. Отже, розкривається комунікативна стратегія самореклами, або селф-брендингу, яка є ключовою комунікативною стратегією блогів у Pininterest, Instagram та Twitter. Насамперед, особлива увага приділяється функціонування соціальних медіа. Далі авторка пропонує власну класифікацію функцій мікроблогінгу. На основі проаналізованої наукової літератури постулюється, що функції okazіональних слів поділяються на загальні (номінативні, текстово-стилістичні / творчі, експресивно-оцінні та текстотворчі) та метакомунікативні, зумовлені низкою екстралінгвістичних факторів. Крізь призму прагматики okazіоналізми в соціальних мережах відіграють значну роль для просування та продажу товару, часто застосовуючись у соцмережевому маркетингу. Ще однією причиною засилля креативних новотворів в соцмережах є прагнення блогерів до самореклами та створення так званої «оварної особистості», яка допомагає інфлюенсерам самовиражатися та залучати нових підписників, розширювати власну читацьку аудиторію у соціальних мережах. За результатами дослідження можемо стверджувати, що інтернет-інфлюенсери та блогери послуговуються лінгвокреативністю з метою привернення уваги до власних постів, комічного переосмислення екстралінгвальної реальності з метою реперспективізації предметної ситуації та явно чи прихованого рекламування продукту, який вони згадують у власних публікаціях. Із прагматичної точки зору okazіоналізми в соціальних мережах переважно слугують маркерами стратегії селф-брендингу, що реалізується комунікативною тактикою звернення до асоціацій, комунікативного впливу на емоції, тактикою епатажу та тактикою бондингу. Відтак значення соціальних мереж, зокрема Twitter, Pininterest та Instagram, зростає не лише завдяки розважальному та візуально привабливому контенту, але й з метою маркетингу в соціальних мережах (самопрезентація та брендинг). Як наслідок, менеджери у соціальних мережах застосовують різноманітні лінгвальні засоби для привернення уваги до власної особистості та реклами продуктів на замовлення.

Ключові слова: *оказіоналізм, соціальна мережа, мікроблогінг, товарна особистість, комунікативна стратегія селф-брендингу.*

УДК 801.313.4
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/10>

Гарасим Т. О.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Зубрик А. Р.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

КАНАДСЬКИЙ ВАРІАНТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано та досліджено лексичні запозичення канадського варіанту англійської мови з мов національних меншин, які проживають на території Канади, а також з мов інших країн; отримані лексичні одиниці були згруповані у тематичні групи, які є актуальними для життя канадців ХХ – початку ХХІ століття. Автори досліджують запозичення із французької, німецької, української, з індіанських та ескімоських мов. Розглянуто теоретичні основи проблеми лексичних запозичень як результат інтерференції при мовних контактах, а також розглянуто етапи становлення англійської мови Канади. Досліджено, що розвиток словникового складу – це процес пристосування мовної системи до нових потреб номінації у зв'язку з ускладненням позамовного середовища, а особливо значний вплив на словниковий склад мови мають контакти між різними носіями мов, які зумовлюють інтерференцію мов. Багатосторонній вплив на словниковий склад мови призводить до проникнення певної кількості іношомовних запозичень, тому частина з них, залежно від особливостей свого значення та сфер вживання, витримавши перевірку часом, входить у стійкий пласт лексичної системи мови, інші, не витримавши конкуренції чи втративши потребу у своєму використанні, випадають із лексики тої чи іншої мови. Проаналізовано процес становлення канадського варіанту англійської мови, а саме місце та значення іношомовних запозичень у ньому. Виявлено, що поширення англійської мови на нові території, яке зумовило пристосування до різко змінених умов існування, активізувало діяльність адаптаційних механізмів, одним із результатів яких стало поповнення лексичної системи англійської мови Канади запозиченнями з мов корінного населення. Ці запозичення надходили протягом декількох сотень століть, проте найбільш значуща кількість їх надходжень відбувалась на ранніх етапах освоєння нової території.

Ключові слова: етимологія, інтерференція мов, лексичні запозичення, канадський варіант англійської мови, іношомовні запозичення.

Постановка проблеми. Мовні контакти – це рушійні сили та найголовніші чинники збагачення мовних словників, з їх допомогою слова переходять із одного середовища в інше, і, таким чином, поширюються по всьому світі. Сьогодні ми можемо бачити безліч схожих за звучанням та написанням слів, котрі використовуються для позначення одних і тих же предметів. Це явище мовної інтерференції є особливо актуальним на даний час. Історичні чинники та глобалізація суспільства посилюють міграційні процеси, які, у свою чергу, впливають на розвиток мов та сприяють дослідженням у сфері соціолінгвістики та лінгвостилістики. Практичні аспекти соціології мови, а саме – будова мови, мовна політика, логіка мовного розвитку активізують процеси вивчення мовних варіантів та діалектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки теорії мовних контактів,

соціолінгвістичних проблем, питань мовної варіативності, та акцентуація встановлення причин, умов, джерел, шляхів, способі та часових параметрів лексичних запозичень неодноразово були об'єктами наукових досліджень. Особливо помітними є праці У. Вайнраха, Ю. Жлуктенка, М. Оркіна, В. Виноградова, В. Гака, Л. Дудника, А. Крохмаль, В. Паращук, М. Кочерган, Д. Шахбагової та інших.

Постановка завдання. Мета статті – описати та охарактеризувати особливості словника англійської мови в Канаді; визначити їх роль та функції у структурі мови-реципієнта та виділити запозичення в окремі тематичні групи, тому необхідно вивчити особливості формування канадського варіанту англійської мови; дослідити роль та місце французької, німецької, української, ескімоської та індіанських мов у формуванні

канадського варіанту англійської мови; охарактеризувати сфери використання лексичних запозичень.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні явище мовного контакту – це тема, яка широко обговорюється у сфері лінгвістики, оскільки з допомогою контакту мов утворюються нові розмовні діалекти та варіанти. Мовний контакт, або ж іншими словами, перехресний контакт – це взаємодія двох чи більше мов, у результаті якої відбувається вплив на фонетичну, граматичну структури та словник однієї з цих мов. Він у його найпростішому сенсі не вимагає білінгвізму чи мультилінгвізму, але найменша комунікація між представниками різних мов все ж має певний вплив на мову [3, с. 25].

Мовні контакти закріплюються через постійно повторювальні діалоги, постійне спілкування носіїв різних мов між собою, за якого використовуються обидві мови або одночасно обома мовцями, або окремо кожним з мовців. Тут вирізняють або активне володіння обома мовами, або пасивне розуміння чужої мови. Проблема мовного контакту полягає в тому, що межа між двома мовами чи діалектами є розмитою. Із плином часу діалекти перетворюються в окремі мови. Найпоширенішим способом, яким мова впливає на іншу, є обмін слів. Вплив може бути і набагато глибшим, поширюючись навіть до запозичення таких основних мовних характеристик, як морфологія та граматики [3, с. 28].

Лінгвісти відзначають, що сьогодні практично не існує мов, які б не зазнавали впливу інших мов. За даними Н.Б. Вахтіна та Є.В. Головка, на нашій планеті існує лише шість одномовних країн, у той час як країн, де співіснує три-п'ять мов, – двадцять сім, шість-десять мов – двадцять чотири, одинадцять і більше мов – сімдесят чотири [7, с. 85]. М. Ісаєв говорить про взаємодію мов і визначає це поняття як «усі можливі різновиди взаємовпливу, взаємопроникнення двох чи більше мов і діалектів, запозичення якою-небудь однією мовою різних мовних фактів з інших мов, а також результатів контакту мов у різні періоди» [6, с. 108]. О. Ахманова визначає «мовний контакт» як «зіткнення мов, що виникає внаслідок особливих географічних, історичних чи соціальних умов, що зумовлюють необхідність мовного спілкування колективів, які розмовляють різними мовами» [6, с. 535].

Англійська мова є поліетнічною, або національно негомogeneous. Для 400 мільйонів людей це є рідна мова, але з національними варіантами та регіональними різновидами. Тому дослідження варіативності мовних одиниць в усному мовленні є надзвичайно актуальною проблемою.

Кожна країна, де англійська є основною мовою (Сполучене Королівство, Австралія, Канада, Нова Зеландія), має на меті зберегти всі лінгвістичні відмінності, користуючись своїм мовним стандартом [4, с. 35]. 14 мільйонів канадців вважають англійську своєю рідною мовою, але англійська мова в Канаді має спільні риси, як із стандартом Великої Британії, так і зі стандартом США [5, с. 93]. Оскільки в порівнянні з лексичними та граматичними аспектами мови фонетичні зміни відбуваються набагато швидше, дослідження саме фонетичних особливостей канадської англійської є важливим завданням.

Соціолінгвістичний статус англійської мови Канади визначається вченими по-різному. Деякі дослідники не визнають автентичність англійської мови у Канаді, деякі ж, навпаки, підтверджують існування варіанта, так само, як британського, американського, новозеландського [3, с. 43].

Канадці, як пише, Е. Партрідж [9, с. 101], мають досить виразний різновид англійської мови, який значно більше відрізняється від того різновиду, на якому говорять у Великобританії, ніж англійська мова австралійців. Але в багатьох інших роботах англійська мова Канади ототожнюється або з британським, або з американським варіантами, у кращому випадку робиться застереження щодо його «зіпсованості» домішками індіанських, ескімоських, французьких, ірландських та інших елементів. Обидві точки зору надто спрощено трактують дійсний характер стану мови в Канаді, в розвитку якого значну роль відіграли такі чинники, як мова емігрантів з Британських островів і мовні особливості вихідців з американських штатів Нової Англії [4, с. 94].

Відомо, що важливу роль відіграли контакти англійської мови з іншими мовами. Саме завдяки запозиченням вона має достатні внутрішні ресурси для задоволення потреб її носіїв і тому вже не вимагає великої кількості нових запозичень. Водночас словниковий склад сучасної англійської мови продовжує інтенсивно поповнюватися за рахунок «внутрішніх запозичень», пов'язаних із поліваріантністю і поліфункціональністю цієї мови, із взаємодією її національних варіантів, соціально-функціональних підсистем [2, с. 41]. Відтак під внутрішніми запозиченнями нами розуміються міжваріантні запозичення, а також запозичення літературною мовою лексико-фразеологічних елементів соціальних діалектів, сленгу. Такі запозичення не тільки збагачують словниковий склад новими одиницями та лексико-семантичними варіантами, але й спричинюють формування в макросистемі англійської мови нових словотворчих

елементів та моделей, зародження нових механізмів та засобів семантичного розвитку, сприяють здійсненню тенденції до демократизації сучасної літературної англійської мови [4, с. 61].

Канадська англійська має ряд характерних ознак, які допомагають її розпізнати. Як результат своєрідної історії, канадський варіант англійської містить ряд культурно специфічних та унікальних виразів іноземного походження, які, швидше за все, помітні і в інших англомовних країнах. До них відносяться такі вирази, як: “Eh” – розділове запитання, “Canuck” – «канадієць», “loonie” – «монета, вартістю в один долар», “twoonie” – «монета, вартістю в два долари», та “Mountie” – «королівська канадська кінна поліція», та деякі інші унікальні слова [12, с. 45].

Упродовж вивчення процесу запозичення лексичних одиниць з однієї багатонаціональної мови в іншу слід мати на увазі, що термін «запозичення» набуває іншого значення, коли справа доходить до версій однієї і тієї ж мови, які мають однакову фонетичну та граматичну структуру, та їх лексико-семантична система характеризується переважно загальними елементами, які входять до складу обох мов. Ці факти призводять до полегшення міграції лексики. Процес асиміляції запозичень нагадує інтеграцію неологізмів у лексико-семантичну систему. У багатьох випадках запозичені слова практично нічим не відрізняються від національних слів, якщо не проводити глибокий та ретельний етимологічний аналіз, і прикладом цього може бути канадський варіант англійської мови [10, с. 3–9].

Перші канадизми були запозичені з індіанських мов ранніми дослідниками і поселенцями для опису предметів, невідомих для європейського жителя. Найчастіше слова запозичувалися з алгонкінгської мови, однієї з мов, що належить до лінгвістичних витоків Північної Америки, племені Алгонкін. Найбільш чисельний клас слів охопив найменування тварин, дерев, рослин та риб. Тому ще «в 1683 Компанія Hudson Bay згадує про придбання “*quickahash*” (росомаха), вартість якої була £ 0. 10. 0.» [11, с. 88]. Пройшовши через певні зміни, слово увійшло і в сучасну англійську мову. Таким же чином французькі єзуїти протягом 1684 року згадують слово *resan* – представник родини горностаєвих, якого інколи називали *рибаком* або *чорним котом*. Ймовірно, слово прийшло від алгонкінгської мови *pékané*» [11, с. 88]. Проте це слово не можна замінювати подібним словом *resan*, що позначає різновиди горіха гікори, який походить від алгонкінгської *pakan*.

Оскільки межа переміщення переселенців просунулась вглиб континенту, певна частина індіанських слів продовжувала вливатися в мову окупантів території, а деякі лексичні одиниці мови корінних жителів залишилися у цій мові. Як подає дослідник Оркін у книзі «*Speaking Canadian English*»: «*tamarack* (модрина американська), походячи з алгонкінгської, було вперше надруковане в журналах експедиції Люїса і Кларка, де воно зв’язується з вірогідними канадизмами, *tackamahacka* для позначення декількох різновидів хвойних дерев. *Hackmatack* з’являється у формі *tackamahacka* в книзі Робінсона та Річпінса «*Journey Through Nova Scotia*», опублікованій в Йорку в 1774 р.». До цього періоду також належить *spemhina* – «кущі журавлини». Це слово походить від мови племені Крі, оскільки і слова *nipin* – «літо», і *minam* – «чорниця», а також *the Red River cart* – «великий двоколісний віз» [11, с. 88].

Автор книги “*Speaking Canadian English*” Марк Оркін вважає, що сам термін *Indian* не належить до жодних з індіанських мов, а виник у зв’язку з відкриттям Америки іспанцями, котрі, думаючи, що вони досягли Індії, назвали місцевих жителів, яких вони зустріли на даній території нової землі, *Indios*, тобто «індійці» [11, с. 91].

Кількість ескімоських слів, які проникли в канадську англійську мову, є навіть мізернішою, ніж індіанські запозичення, оскільки білі люди були мало ознайомлені з життям ескімосів. Слова повсякденного вжитку є такими: *igloo* (іглу), *mukluk* (чоботи з хутра), *kumatik*, *kayak* (байдарка) та інші. Хоча ці слова не перебувають в сучасному використанні, лексикографи значною мірою вивчають більшість із них. Слово *mukluk* спершу означало «чоботи з тюленьчої шкіри», а згодом набуло значення «черевики, зроблені з тюленьчої шкіри». Багато ескімоських запозичень мають відношення до предметів одягу, найвідомішим словом є *parka* (парка – одяг ескімосів спортсменів) [11, с. 93].

Використовувані індіанські слова зазвичай були короткими й живописними, досить часто саме слово тлумачило саме себе; наприклад: *keeyam* – «не зважай, нехай все йде своїм плином». Слово *chimmuck* позначало одне з тих слів, яке використовується на позначення звуку порожнечі, сплеску води при падінні каменя з висоти, наприклад: “He fell off the rock, *chimmuck* in lake”. Це ж слово можна знайти у реченні – “The canoe went *apeechequane* and they went *chimmuck*”, *de apeechequane* використовується у значенні “head-over-heels” («перевернутися з ніг на голову») [12, с. 62].

У процесі історичного формування в Канаді склалися дві базові мовні спільноти – англомовні та франкомовні канадці, що використовують у мовній практиці канадський варіант англійської мови та канадський варіант французької мови, взаємовплив яких слід розглядати в термінах теорії національних варіантів. Носії цих варіантів вступають у мовний контакт, що призводить до інтерференції національних варіантів в умовах тривалої двомовності у країні. Дослідження вченого Л. Дудника структурного аспекту запозичень показало, що французькі запозичення проникли в англійську мову в результаті перенесення французьких моделей або повної заміни французьких морфем (для словосполук – лексем) англійськими мовними засобами. Найбільшу кількість запозиченого словникового запасу – 67,7%, складають запозичення з повним перенесенням французької матеріальної форми (*Bleu* – «член квебекського крила консервативної партії»). Запозичення з повною заміною французьких морфем/лексем називається калькуванням (*high country* < *haut pays* «багаті на хутро райони Канади»), що є складовою частиною 5,5% всіх структурних типів канадської французької мови та запозиченнями на основі семантичної контамінації. Також існують запозичення на омонімічній основі (*carrot* < *carrot* «пачка тютюну», порівнюючи англ. «морква»), синонімічній (*kettle* < *chaudière* «спінена маса вода знизу водоспаду», що є порівнянням англ. і фр. Слів «казан») і гомологічній (*ortolan* «арктичний горобець», порівнюючи англ. з фр. словами «вівсянка садова») контамінації. Наступними структурними видами запозичень є індукування (*Social Credit Rally* – *le Ralliement des Créditistes* «партія соціального кредиту») та гібридні словоутворення (*piled meat* «потовчене м'ясо», що прийшло від французького “*piler*” – «товкти» і англійського “*meat*” – «м'ясо»), скорочення (U.N. розшифровується як “Union National” – «консервативна націоналістична партія Квебеку») та лексичні одиниці, які виникли в результаті мовної помилки (*sac à commis*, що прийшло з мови племені Оджібва *sagakomin* – «ягідна рослина, листя якої використовувалося для куріння», дуже подібна за формою до французьких слів *sac* «мішок» і *commis* «службовець») [1, с. 10].

Франкоканадські запозичення, що відрізняються більшою структурною диференціацією, мають вищий функціональний статус у лексико-семантичній системі англійської мови, ніж запозичення загальнофранцузького походження. Останні збереглися або в географічних назвах (*côte* – «кантон, розташований на горбі», *Côte*

de Neige), або відносяться до периферійної лексики англійської мови, маючи в ній територіальне (*Bonhomme* – «Дід Мороз в Квебеці») або ж тимчасове – архаїзми чи історизми (*charbon* – «сибірська виразка»; *sensitaire* – «платник феодалної земельної ренти») маркування.

Канадські французькі запозичення є органічними включеннями в мовну систему англійської мови. Такі лексичні одиниці використовуються в англо-канадських текстах, або як єдині номінатори тих чи інших предметів та явищ канадської дійсності, або ж як вагомий стилістичний засіб для створення національно-конотативних відтінків лексико-семантичних одиниць англійської мови. Отже, французький елемент є невід'ємною частиною лексико-семантичної системи канадського варіанту англійської мови.

Сьогодні в канадському варіанті англійської мови залишилася лише невелика спадщина германізмів, з яких вчений Емено зареєстрував декілька зразків. Цілком очевидно, що від німецької лексичної одиниці *mitgehen* утворились в англійській мові такі словникові звороти, як: *will you go with? I am going with, come on with*; безпосередньо наслідуючи німецьке слово *abwaschen*, утворились англійські “*Wash your face off!*” та “*Clean your feet off!*”, хоча ці ідіоми, за словами лінгвіста, вийшли із широкого вжитку. Припускають також, що досить розповсюдженні англійські дієслівні фрази *get awake* та *get asleep* походять від німецької фрази *wach werden*, а також *make* у значенні готувати їсти і *want* – передбачати, наслідуючи словосполучення *the paper wants rain*. Ще й сьогодні можна зустріти слово *All* в значенні «всі пішли чи розійшлися», як в виразі *my money is all*; проте конструкція *was für ein*, як у виразі *what for a thing is that?* («Для чого це?») з часом почало використовуватися доволі рідко. Німецькі слова практично були невідомими для населення віком до сорока років, тому виходячи з цього, застарілі вирази будуть забуті наступними поколіннями [11, с. 105]. Проте незважаючи на такі умови, декільком поодиноким лексичним одиницям вдалось зберегтися в мові канадців: *lappisch* в значенні «безбарвного»; *slurp* «сюрбати», або «голосно пити»; та *Jress* – «їсти жадібно»; останнє слово здебільшого використовувалося для виправлення поведінки дитини за столом.

Хоча давня мова німецьких ранніх поселенців залишила певний відбиток на синтаксисі та словниковому складі англійської мови Канади, її вплив був незначним [11, с. 106]. Таким чином, мова основної (англійської) групи майже цілком очис-

тилась від впливу німецького минулого. Не дивно, що до такого ж висновку приблизно в той же час прийшов і вчений Генрі Александр, який виявив чітке німецьке забарвлення на території Люненбергу, яке вплинуло на вимову, словниковий склад і синтаксис, при тому що німецька мова майже не вживалася в цій місцевості. Тому англійський звук [r] більш нагадував звук, який був наближений до цього ж німецького горлового, відбулась також заміна німецьких звуків *d* і *t* звуків на англійські звуки *th*, у таких словах як *these* та *thick*. У даній місцевості також були поширенні такі німецькі ідіоми, як наприклад *tik of fog* у значенні «дуже туманний» (“very foggy”). Зустрічаються також випадки звуконаслідування тварин (так звана ономотопія); так, рохкання свині, наприклад нагадувало наступні фрази: *woots, woots, woots*, або ж *wootch, wootch, wootch* [11, с. 110].

Канада є країною іммігрантів, що означає, що її багатонаціональність залишила свій вагомий відбиток на місцевій англійській мові. Однією з невід’ємних ланок, які будують канадське суспільство, є також українські емігранти. Українська діаспора відрізняється від діаспор інших народів Канади тим, що вона не мала повнокровних зв’язків із Батьківщиною. Її представники проживали не лише в географічній, а й у культурній, політичній і, навіть, родинній ізоляції від рідного краю. Українська діаспора створила в Канаді сильну громадську та релігійну спільноту – Конгрес українців Канади, який є членом Світового конгресу української спільноти.

Дослідниця Кетрін Барбер зазначає, що перші українські канадці, опинившись у ХХ столітті, були б здивовані дізнатись, що вагома кількість українських слів, а саме такі як *baba* – «баба, бабуся», *paska* – «пасхальний хліб», *pysanka* – «писанка», *holubtsi* – «голубці», *bandura* – «бандура, музичний інструмент» і два три слова, що позначають ковбасу з часником – *kubasa*, і *kubie burger* в 2006 році були включені до словника Канадського варіанту англійської мови (Oxford Canadian dictionary), як повноцінні англійські слова [8, с. 51].

Варто згадати також про слово, яке Кетрін Барбер у своєму дослідженні «Only in Canada, you say» подає у списку слів, які притаманні лише канадському суспільству – *Edmonchuk*. Хоч дане слово утворене суфіксальним способом, та складається з кореня, який є назвою одного з найбільших міст Канади Edmonton та суфікса *chuk*, який є притаманний українським прізвищам (Мельничук, Пугайчук) [8, с. 51]. Дане слово вживається як «прізвисько»

міста Едмонтон, що відображає високу пропорцію населення українських канадців у Едмонтоні.

Окремою тематичною групою слід виділити такі лексичні одиниці, які належать до розділу історії України. До цієї групи належать *Cossack* – «козак» та *hetman* – «гетьман». До тематичної групи «Побут» належать *gley, tachanka* – «тачанка», *gotch (gotchies)* – «гочі», група «Фауна та флора» складається із *steppe* – «степ» та *mammoth* – «мамонт». До тематичної групи «Культура» належать ті лексичні одиниці, які позначають найменування українських народних інструментів: *bandura* – «бандура», *trembita* – «трембіта», *tsymbaly* – «цимбали», до групи «Суспільство» у нашому дослідженні ми віднесли *baba* – «баба», *intelligentsia* – «інтелігенція», та *kobzar* – «кобзар» [8, с. 52].

Важливою складовою частиною національного колориту є розкриття суспільної психології та духовного багатства народу, яке складається з індивідуальних психологічних характеристик його представників, що знаходить реальний вияв у їх мові. У цьому плані, через велику кількість іммігрантів українського походження у Канаді, їх тісні контакти з англійським населенням, спричинили використання та внесення в реєстр лексики канадського варіанту англійської мови українських запозичень, які здебільшого позначають предмети та явища, що є притаманними українському суспільству.

Висновки і пропозиції. Отже, запозичення лексичних одиниць ХХ – початку ХХІ століття з канадського варіанту французької мови, з мови корінних жителів, а також з мов національних меншин Канади – німців та українців, проникають в лексику англійської мови Канади, яка стосується різних сфер життя. Це підтверджує той факт, що процес запозичення у канадському варіанті англійської мови відіграє неабияку роль у розвитку спеціальної лексики та її вдосконалення, адже бурхлива інтенсифікація процесів запозичення в сучасну епоху сприяє активному проникненню слів із різних сфер людської діяльності. Цей процес багатоплановий, і його результатом є не лише поповнення лексичного складу, але й певні зміни в структурі словникового фонду, які полягають у кількісному та якісному складі різних угруповань слів, у характері їх мовних взаємозв’язків тощо. Він сприяє також розширенню варіативності лексичних одиниць і значною мірою її зумовлює, що призводить до формування багатозначності, омонімічних, синонімічних та антонімічних відношень у різних галузях лексики канадського варіанту англійської мови.

Список літератури:

1. Дудник Л.М. Позніе французкіе заимствованіе. Київ, 1982. 24 с.
2. Жлуктенко Ю. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Київ, 1996. 135 с.
3. Ніколенко А. Соціальні аспекти мовлення. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 256 с.
4. Паращук В. Теоретична фонетика англійської мови: Навч. посібник для студентів фак. іноз. мов. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 240 с.
5. Шахбагова Д. Фонетические особенности произношения вариантов английского языка. Москва : Высшая школа, 1982. 128 с.
6. Швейцер А. Современная социолінгвістика, теория, проблемы, методы. Москва, 1976. 177 с.
7. Avis W. The English language in Canada. Current trends in linguistics. Paris, The Hague, 1973. 148 p.
8. Chamberlain A. F. Dialect research in Canada. 1890. № 1. P. 43–56.
9. Cobridge, T. Canadian English. Oxford, UK : Oxford University Press, 2005. P. 96–102.
10. Johnor A. The myth of Canadian English. English Today, 2000. P. 3–9.
11. Orkin M. Speaking Canadian English. An informal account of the English language in Canada. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, Broadway House, 1971. 154 p.
12. Scargill M. A Short History of Canadian English. Victoria, Sono Niss Press, 1977. 79 p.

Harasym T. O., Zubryk A. R. CANADIAN VARIANT OF ENGLISH: ETYMOLOGICAL ASPECT

The article analyzes and investigates the lexical borrowings of the Canadian variant of English from the languages of national minorities living in Canada, as well as from the languages of other countries; the obtained lexical units were grouped into thematic groups that are relevant to the life of Canadians of the XX – early XXI century. The authors study borrowings from French, German, Ukrainian, Indian and Eskimo languages. The theoretical bases of the problem of lexical borrowings as a result of interference at language contacts and stages of formation of English of Canada are considered. It has been studied that the development of vocabulary is a process of adaptation of the language system to the new needs of the nomination due to the complexity of the extralinguistic environment, and especially significant influence on vocabulary have contacts between different speakers, which cause language interference. The influence on the vocabulary of the language leads to the penetration of a certain number of foreign borrowings, so some of them, depending on the characteristics of their meaning and areas of use, withstood the test of time, is a stable layer of the lexical system of the language; their use, fall out of the vocabulary of a language. The process of formation of the Canadian version of the English language is analyzed, namely the place and significance of foreign language borrowings in it. It was found that the spread of English to new territories, which led to adaptation to big changed living conditions, intensified the adaptation mechanisms, one of the results of which was to replenish the lexical system of English Canadian borrowings from indigenous languages. These borrowings came for several hundred centuries, but the most significant amount of their income occurred in the early stages of development of the new territory.

Key words: etymology, language interference, lexical borrowings, Canadian variant of English, foreign language borrowings.

Гончарова І. С.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ «СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано особливості формування концептосфери «сімейні відносини» у сучасній англійській мові.

Мовна картина світу і її елементи – концепти й концептосфери – відіграють важливу роль у культурі, мові, філології. Сьогодні лінгвістика переосмислює роль мови в сучасному світі. Таким феноменам, як концепт, концептосфера і мовна картина світу, приділяється велика увага, оскільки в них утримується інформація про виникнення, перетворення і розвиток ключових цінностей того або іншого етносу.

Матеріальні й духовні цінності, моральні установки, ставлення до тих або інших явищ і предметів навколишнього світу – ці найважливіші аспекти людського буття знаходять своє відбиття в мові, тим самим створюючи образ сприйняття світу носія цієї мови й образ людини. Лексична система мови, мова художніх текстів, а також фразеологічний фонд мови є матеріалом для досліджень у галузі лінгвокультурології.

Концептосфера «сімейні відносини» була вибрана як об'єкт цього дослідження, виходячи з того, що концепти, які входять до її складу, є ядрами національної й індивідуальної свідомості, деякі з них – найдавнішими «ключовими словами» людської культури.

До екстралінгвістичних факторів формування концептосфери «сімейні відносини», на думку авторки дослідження, належить індивідуальний досвід людини, як фізичний, так і фізіологічний, культурне середовище та його соціокультурні особливості, досвід мовного колективу, який визначається особливостями його історичного розвитку.

Суто лінгвістичними факторами формування концептосфери «сімейні відносини» у сучасній англійській мові є: велика кількість структурних елементів концептосфери та достатні ресурси для мовної реалізації цієї структури, наявність достатньо предметного референціального зв'язку між об'єктом (сім'я) та ментальним уявленням про нього, значна номінативність одиниць, що репрезентують концептосферу, виражена метафоричність концептосфери.

Ключові слова: *концептосфера, сімейні відносини, сучасна англійська мова, екстралінгвістичні фактори, лінгвістичні фактори, лінгвокогнітивна категоризація та концептуалізація.*

Постановка проблеми. Різні когнітивні структури знань, що реалізуються у мові, формуються в результаті пізнання світу і придбання певного досвіду, що підлягає категоризації. Мова й сама по собі є найважливішою частиною свідомості індивіда, що реалізує себе як особистість у певному соціальному оточенні і як представник певної колективної спільності, об'єднаної різними культурними, соціальними й світоглядними парадигмами. Досвід різного походження відбивається згодом у структурах відповідного типу, виходячи з виду прототипічної категорії. Серед них виділяють: схеми, фрейми, скрипти, гештальти, концепти, концептосфери. Такі структури характеризуються найскладнішою системою взаємозв'язків їх компонентів, і раніше дискусійним вважалося питання щодо їхньої функціональності, тому що подібні складні багатоступінчасті структури позбавлені динамічності, а отже, і характеризуються надмір-

ною стійкістю для умов перманентної взаємодії з мовою й мовленням, що змінюються.

Однак нині вчені дійшли висновку, що ментальні репрезентативні структури характеризуються здатністю до трансформацій і переведення розгорнутих зв'язків у латентний стан – зведення в такий спосіб усієї ментальної структури до стану базисного конструктора (при цьому в ядерних і/або навколоядерних елементів залишаються відкритими валентні зв'язки, що характеризує всю систему як динамічну і змінювану), який у разі необхідності реалізації в мовленні відновлює, розвертає латентну структуру з усіма потенційними змістами, що дає змогу, з одного боку, не обтяжувати мислення гіперобсягом, при цьому, з іншого боку, зберігаючи істотну здатність до нарощування валентних зв'язків периферійного поля, об'єктивованих лінгвістичними (переважно лексичними й лексико-синтаксичними) засобами.

Така формула існування когнітивних структур знання забезпечує їхню універсальність, динамічність і водночас стійкість, а також їх продуктивність, що й пояснює необхідність формування когнітивних структур знання як одиниць репрезентації минулої категоризацію інформації, отриманої в процесі пізнання світу.

Значний інтерес у сфері вивчення різних структур знання становить дослідження процесу їх формування, особливо передумов – факторів формування у свідомості людини структур знання.

Найбільш вивченими у цьому контексті є концепти як найпоширеніші типи структурації інформації, що поступає до індивіда, тоді як гештальти й концептосфери – як конструкти, що являють собою не просто структурну сукупність лінгвістичної інформації, але й можливість і необхідність приєднання до неї інформації екстралінгвістичної – почуттєвого досвіду. У цьому зв'язку особливе значення для нашого дослідження набуває розгляд особливостей формування концептосфери «сімейні відносини» у сучасній англійській мові.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних вчених, у центрі уваги яких перебувають проблеми становлення концептосфери «сімейні відносини» у соціокультурній та лінгвокогнітивній площинах (С. Андрухович [1]; О. Антонов [2]; Н. Батова [3]; С. Булова [5]; Е. Гідденс [6]; Г. Дворецька [7]; Ю. Железна [8]; І. Кисельова [9]; О. Кострубін [10]; М. Розенберг [11]; М. Сарибасва [12]; Т. Смірнова, М. Данілова [13]; Т. Сорока [14]; А. Трущинська [15]; Чень Це, С. Чорнобай [16]; М. Anderson [17]; J. Ribbens, M. Doolittle, S. Day [18]; D. Smith [19]; L. Stone [20] та інші), дає змогу виділити певні загальні характерні риси досліджуваного поняття в англійській лінгвокультурі. Проте додаткового ретельного вивчення потребує проблема аналізу факторів формування концептосфери «сімейні відносини» у сучасній англійській мові на основі комплексного підходу до вивчення когнітивних структур знання такого типу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у вивченні особливостей формування концептосфери «сімейні відносини» у сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Процес формування когнітивних структур знання є комплексною, багатоаспектною єдністю результатів впливу і взаємодії різних факторів формування ментальних конструктів. Ці фактори являють собою найважливіші основи, що впливають на процес концептуалізації інформації, яка посту-

пає до людини. Традиційна лінгвістика виділяє дві переважаючі групи факторів формування когнітивних структур знання. Це насамперед лінгвістичні й екстралінгвістичні фактори. Перші визначають сферу об'єктивації тієї або іншої структури, а також набір одиниць, що забезпечують реалізацію продукту в результаті взаємодії екстралінгвістичних факторів. До таких екстралінгвістичних факторів відносяться індивідуальний досвід людини, як фізичний, так і фізіологічний; культурне середовище й її соціокультурні особливості; досвід мовного колективу, зумовлений особливостями його історичного розвитку.

Ця група передумов концептуалізації досвіду взаємодії з навколишньою дійсністю є домінуючою, прецедентоформуючою у світлі комплексного підходу до вивчення концептів, відповідно до якого вони розглядаються як модульне явище не тільки й не стільки лінгвістичного порядку, а як феномен, імпульсом для створення якого є внутрішня ментальна потреба у вбудовуванні нових (не будь-яких, а тільки суттєво важливих) знань в існуюче відбиття світу.

Слід зазначити, що концептосфера, відповідно, розуміється як низка взаємозумовлених концептів, що структурують тематичну концептосферу, яка є одним зі складових елементів у національній концептосфері окремої особистості й усього народу [4]. Взаємозв'язок концептів спостерігається у процесі формування нових концептів, який відбувається на основі вже існуючих; інтеграційне розширення формує, у свою чергу, картину світу. Концептосфера являє собою сукупність семантичних, понятійних і асоціативних ознак, які актуалізують концепти-форманти концептосфери. Отже, деякі характеристики, як і особливості утворення, властиві концептам, передаються й концептосфері як укрупненій групі концептів.

У деяких дослідженнях останніх років когнітивні структури знання розглядаються не просто як одиниця рівня ментальних репрезентацій, а як явище, що характеризує взаємодію свідомості, мови тексту й культури. У такому ракурсі розгляду концептосфери особливої значущості набувають такі властивості, як потенційність і динамічність. У таких дослідженнях особливо відзначається, що концепт (як найбільш загальний ментальний конструкт) виступає в ролі інтегратора свідомості, мовної системи й культури, забезпечуючи, як наслідок, їх вихід на комунікативно-дискурсивний рівень [4].

Когнітивні структури знань характеризуються особливою динамічністю, у якій виділяються два

аспекти. Перший полягає у мінливості ментальних конструктів під впливом історичних, культурних, соціальних, вікових, гендерних і інших факторів; другий – у дискурсивно-комунікативній зумовленості реалізації конструкта, у функціональності його існування як одиниці, що не тільки належить рівню культури, але й об'єднує ці рівні в реальному комунікативному процесі.

За такого підходу концептосфера та її складові концепти розглядаються як когнітивні структури знань, які мають складну багатомірну структуру, але існуючу у свідомості у вигляді згорнутої до мінімального конструкта, що зберігається в ментальній сфері свідомості людини; такий конструкт, однак, має продуктивну структуру розгортання, що реалізується в результаті необхідності в дискурсивному просторі.

Отже, концепти-форманти концептосфери повинні мати мінімально жорстку, упорядковану, досить стійку ядерну основу – «канву» для нарощування периферійно-понятійних структур. Відзначимо, що ядро концептосфери залишається, як правило, незмінним у діахронічному аспекті, проте внаслідок своєї динамічності їх периферійне поле значною мірою (особливо периферійне поле наповнення індивідуально-авторськими репрезентантами) піддається оказіональним змінам.

Ці варіації відбуваються під впливом різних трансформацій у середовищі існування індивіда. В основному проявляється тенденція до сприйняття впливу з боку історичного, соціокультурного процесів пізнання світу, придбання індивідуального й колективного досвіду. Однак докладніше розглядати їх слід не в ракурсі передумов для становлення динамічного характеру концептосфери, а з позиції їх існування як окремих факторів формування концептосфери.

У цьому контексті слід приділити особливу увагу соціокультурним факторам, тому що саме вони є основними в становленні концептосфери «сімейні відносини»: «сім'я» є поняттям універсальним для всього світу; сім'я відіграє істотну роль у появі й наступному становленні світогляду нових членів суспільства. Особливо уважно ця тема досліджується в межах психолінгвістики і психології. Тут сім'я позиціонується як основа становлення людської свідомості, що безпосередньо впливає на формування «фільтрів» сприйняття індивідом світу. Спочатку сім'я зародилася лише в самому узагальненому значенні: була потреба продовження роду, і вже згодом вона розвинулася до рівня й розгорнення нинішньої концептосфери. Так, історично змінилося кілька

основних моделей побудови сім'ї та сімейних відносин, найбільш наближеним у часі з яких була модель, що зводить роль жінки до народження й виховання дітей. Однак у сучасному світі цей шаблон уже не витримує конкуренції з моделлю, у якій жінка завойовує позиції, прирівняні до традиційно чоловічих ролей; при цьому набагато більшого поширення набуває концепт «тато в декреті» або «чоловік на господарстві», концепт «мати-одиначка» перестав провокувати неусвідомлену реакцію відторгнення або осуду, зміщаючи в такий спосіб і специфіку сприйняття відповідних фрагментів дійсності.

Говорячи про сімейні відносини, ми бачимо, що соціокультурний і історичний фактори діють спільно, тому що людській цивілізації властива поступальність розвитку; зміни в культурі й соціальному устрої суспільства відбуваються з часом. Створивши умови для формування первинних номінацій, вони стали його постійним супутником.

Однак фактор впливу історії й культури на формування ментальних конструктів не єдиний у становленні елементів картини світу. Не менш значний вплив на них здійснює досвід, що набувається індивідом; досвід характеризується неоднорідністю, у ньому виділяється досвід індивідуальний і колективний. Сприйняття й емоційний досвід, осмислення цього досвіду постійно перетворює концепт, доповнюючи й розширюючи його [4].

Колективний досвід як фактор становлення концептосфери «сімейні відносини» формує найбільш загальний її вид; тобто у свідомості більшості представників одного етносу бачиться та сама картинка: сім'я – це союз чоловіка й жінки, не рідних за кров'ю, що мають кровних дітей. При цьому колективний досвід може вступати у конфлікт з індивідуальним досвідом і викликати протиріччя в картині світу індивіда, у випадках, наприклад, коли дитина залишилася без піклування батьків або інших родичів, і вона не має досвіду життя в родині, тоді як основна маса її однолітків зростає в ситуації гармонії між колективним і індивідуальним досвідом.

При цьому можливість постійного порівняння інформації, придбаної за допомогою колективної або індивідуальної свідомості, дає змогу узагальнювати, виявляти тільки найбільш значущі, найбільш генералізовані й одночасно точні властивості об'єкта або явища навколишньої дійсності. Також вони мають здатність із часом змінюватися під впливом придбання нового досвіду: дитина-сирота, яка не мала власного індивідуально-авторського шару у концептосфері «сім'я», після

одруження свідомо створює для себе прецедент, що змінює її індивідуальний досвід із негативно на позитивно сприйманий.

Таким чином, фактори історії, культури і суспільства, індивідуального й колективного досвіду створюють умови для закріплення відповідного відбиття в концептосфері.

Далі має сенс звернутися до дослідження концептосфери «сімейні відносини» з позицій виявлення особливостей її формування на суто лінгвістичному рівні.

Тут виявляється особливий статус концептосфери як структури, що характеризується великим обсягом концептуалізованої інформації, великим полем покриття змістів (тобто концептосфера «сімейні відносини» складається зі значного числа структурних елементів), а також і достатніми ресурсами для здійснення процесу реалізації структури.

Так, концептосфера «сімейні відносини» представлена основними концептами: «сім'я», «шлюб», «розлучення», «родинні відносини», «некровні відносини» тощо. Ядерні групи цих формантів відрізняються істотною номінативністю: «родинні відносини» – *parents, mother, mom, mummy, motherhood, maternity, child, kin, kid, childhood, grandfather, grandpa, sister, brother-in-law*; «шлюб» – *proposal, fiancé, fiancée, marriage, church, wedding ceremony, husband, wife, honeymoon, etc.* Значно скромніше виглядають аскіологічні групи: «родинні відносини» – *blood, close, tight, good, stable, normal*; «шлюб» – *anxious, loving, furious, beautiful, ideal, etc.*; а також предикативні групи: «родинні відносини» – *to mother, to parent, to father, to give birth, to adopt*; «шлюб» – *to propose, to marry, to plan, to live together*. Навіть у випадку із групами дієслів і прикметників характерна риса – реалізація «називної» функції. Видається, що такі особливості діакронічно пов'язані з необхідністю позначити великий простір концептуалізації. Також передумовою такої особливості є наявність досить предметного референціального зв'язку між об'єктом (сім'я) і ментальним уявленням про нього.

Більшість когнітивних структур знання на цьому етапі розглядаються вченими в аспекті референціального підходу: досліджується ступінь абстрактності формованих конструктивів. Відповідно, резонно виділяти структури предметні й абстрактні. Концептосфера «сімейні відносини» має скоріше предметний, ніж абстрактний характер. Такі висновки зроблені на підставі дослідження лінгвістичних факторів формування

концептосфери «сімейні відносини», а саме засобів ядерної об'єктивації концептосфери у сучасній англійській мові. Саме лінгвістичні фактори дають підстави робити висновки щодо референціальності різних когнітивних структур знання, у зв'язку з тим, що такі дослідження дають змогу отримати дані щодо наявності регулярного, облігаторного зв'язку між референтом або об'єктом і ментальною репрезентацією.

Виходячи з вищесказаного, концептосфера «сімейні відносини» характеризується значною номінативністю репрезентуючих одиниць, що пояснюється характером самого референта: «сімейні відносини» – це насамперед «сім'я», тобто її члени, родинні відносини, досить конкретні суміжні поняття, наприклад будинок, побут, весілля, розлучення. Необхідно, проте, зауважити, що з урахуванням індивідуально-авторських периферійних сегментів відбувається абстрагування окремих її частин шляхом розширення семантичного ряду: *Divorce means never having a sandwich. At least not by your ex.*; тобто простий факт розриву сімейних відносин знаходить додатковий, конотативний семантичний компонент, що переводить усю сферу існування концептосфери на рівень закріплення почуттєвого досвіду – тобто більш абстрактний рівень.

Слід сказати, що лексичні одиниці, що позначають сімейні відносини, є досить метафоричними. Один з основних аспектів метафоризації цієї концептосфери – це розуміння сім'ї через набір переносів, що характеризують родинні зв'язки і внутрішньосімейні відносини в англійській культурі, наприклад: *a chip off the old block; to foul one's own nest; blue-blooded; a prince / princess of the blood; one's own flesh and blood; as the tree, so the firait; ones cabbed sheep is enough to spoil a flock.*

Залежно від того, яка ознака лягає в основу метафоричного переносу, сім'я розглядається у своїх різних аспектах. Більшість англійських прикладів не несе в собі височину почуттів стосовно створення сім'ї, що відображено у таких словосполученнях, як: *to enter the bonds; to plight; to cast / throw in; to set one's capat; to hang up one's hat.*

Однак поряд із цими виразами існують і такі, як: *to come to a quiet harbor / to come to anchor; to follow the voice of the turtle dove; to become one, the turn of the tide.*

Усі ці словосполучення за допомогою своєї образної основи, зосередженій у виразах *a quiet harbour, the turtle dove, the tide*, трактують створення сім'ї як знаходження соціальної стабільності і спокою.

В англійській лінгвокультурі існують метафори, ідіоматичні й метафоричні вирази, а також фразеологізми, у яких концепт «сім'я» є темою: *to come to a quiet harbor; to come to anchor; to follow the voice of the turtle dove; to become one; to plight one's troth; to lead to the altar; to join two in marriage / to join in matrimony; the turn of the tide; to jump over the broomstick; to set one's cap at; to hang up one's hat.*

Цікаво розкривається національне розуміння інституту сім'ї в англійській культурі через прислів'я, що містять поняття «marriage»: *marriage comes by destiny; marriage makes or mars a man; marriage are made in heaven; defile (violate) the marriage-bed.*

У мовних одиницях, що складають концептосферу «сімейні відносини», акумульовані найваж-

ливіші поняття матеріальної і духовної культури, які транслюються у мовному втіленні від покоління до покоління й в остаточному підсумку становлять фрагмент картини світу.

Висновки. Таким чином, були проаналізовані теоретичні передумови формування концептосфери «сімейні відносини», які також були підкріплені й даними практичного дослідження. Вищесказане дає підстави вважати, що концептосфера взагалі й концептосфера «сімейні відносини» зокрема є продуктом комплексної взаємодії різних факторів лінгвістичної й екстралінгвістичної дійсності, аспектний розгляд яких створює перспективу для проведення подальших досліджень у галузі структуризації ментального простору людини.

Список літератури:

1. Андрухович С.Ю. Жінки їхніх чоловіків. Івано-Франківськ: Лілея-НВІ, 2005. URL: <http://ruscorpora.ru>.
2. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. М.: Изд-во МГУ: Изд-во Междунар. ун-та бизнеса и управления («Братъя Карич»), 1996. 304 с.
3. Батова Н.А. История развития семейных отношений в России и США. Социосфера. 2011. №4. С. 93–97.
4. Белова А.Д. Мовні картини світу: принципи утворення та складові. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. ст. Вип. 7. К.: Видавн. центр КНЛУ, 2001. С. 26–30.
5. Бутова С.Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии. Минск: Право и экономика, 2010. 444 с.
6. Гидденс Э. Социология. Пер. с англ.; науч. ред. В. А. Ядов; общ. ред. Л. С. Гурьевой, Л. Н. Посилевича. М.: Эдиториал УРСС, 1999. 703 с.
7. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2001. 472 с.
8. Железнова Ю.В. Лингвокогнитивное и лингвокультурное исследование концепта «семья»: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю.В. Железнова. Ижевск, 2009. 27 с.
9. Киселева И.А. Концепт «семья» и его репрезентация в ассоциативном поле концепта «детство» в русской и английской лингвокультурах (на материале женской мемуаристики конца XIX – начала XX вв.). Вестник Московского гос. областного ун-та. Серия: Лингвистика. 2016. № 4. С. 134–143.
10. Кострубина Е.А. Гиперконцепт семья/дом – family/home в русской и английской лингвокультурах: автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е.А. Кострубина. Омск, 2011. 20 с.
11. Розенберг Н.В. Семья как культурная единица, способ сохранения и трансляции культурных традиций. Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. Философия. 2008. № 4. С. 45–53.
12. Сарыбаева М.Ш. Система обозначений родства в английском, русском и казахском языках: автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки», 10.02.01 «Русский язык», 10.02.02 «Языки народов СССР (казахский язык)» / М.Ш. Сарыбаева. Алма-Ата, 1991. 31 с.
13. Смирнова Т.Е., Данилова М.В. Исследование отношения молодежи к гражданскому браку. *Молодой учёный*. 2014. № 3. С. 1021–1024.
14. Сорока Т.В. Концепти «дім» і «родина» в російській, англійській і французькій мовній свідомості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Т. В. Сорока. Донецьк, 2006. 20 с.
15. Трущинская А.С. Лексико-фразеологическая объективация концепта семья в русском и английском языках: автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.С. Трущинская. Воронеж, 2009. 19 с.
16. Чень Це, Чернобай С. Семантическая структура идиом концептуального поля «семья» в английской и китайской лингвокультурах. *Учен. записки Крымского федерального ун-та имени В. И. Вернадского. Филологические науки*. Т. 2 (68). № 2. Ч. 1. 2016. С. 274–280.
17. Anderson M. Family structure in nineteenth century Lancashire. Cambridge, 1981. 240 p.
18. Ribbens McCarthy J., Doolittle M., Day S. Understanding Family Meanings: A Reflective Text. Policy Press, 2012. 296 p.

19. Smith D.S. The Curious History of Theorizing about the History of the Western Nuclear Family. *Social Science History*. 1993. No. 17(3). P. 325–33.

20. Stone L. *The family, sex and marriage in England 1500–1800*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1977. 800 p.

**Goncharova I. S. PECULIARITIES OF FORMATION OF CONCEPTUAL SPHERE
“FAMILY RELATIONS” IN MODERN ENGLISH LANGUAGE**

The article deals with the analysis of the peculiarities of the formation of the conceptual sphere “family relations” in the modern English language.

The language picture of the world and its elements – concepts and conceptual spheres – play an important role in culture, language and philology. Today, linguistics reconsiders the role of language in the modern world. Such phenomena as a concept, a conceptual sphere and the language picture of the world are paid a great attention because they concentrate information about the origin, transformation and development of the key values of any ethnos.

The conceptual sphere “family relation” was chosen the object of the research because the concepts that comprise it are the nuclei of the national and individual consciousness whereas some of them make up the most ancient “key words” of the human culture. The conceptual sphere “family relations” represents notions which exist in every language as one of the most important ones which define the national and personal consciousness. It is the most ancient notion which does not disappear from language with time, with cultural changes and changes in the social life.

In the author’s opinion, the extra-linguistic factors of the formation of the conceptual sphere “family relation” belong the following: a man’s individual experience, both the physical and physiological ones, the cultural environment and its socio-cultural peculiarities, the experience of the language group which is characterized by the specificity of its historical development.

The proper linguistic factors of the formation “family relations” in the modern English language are connected with a great number of structural elements of the conceptual sphere and sufficient resources for the linguistic realization of this structure, the presence of the subject referential link between the object (family) and its mental representation, an expressed nominative characteristic of the units that represent the conceptual sphere, and the metaphoric character of the analyzed conceptual sphere.

Key words: *conceptual sphere, family relation, modern English language, extra-linguistic factor, linguistic factors, linguo-cognitive categorization and conceptualization.*

Humbatova Ayten Shakir gizi

Baku State University

INADEQUATE TRANSLATION

The main purpose of the article is to consider the problems of correspondence and inconsistency in literary translations. It is noted that in modern translation theory there are generally accepted classifications of translation matches, which were developed at the end of the last century and represent a classic approach to this problem.

Methods and methodology. The article uses methods of analysis of manuscripts and data and comparative methods. The method of comparative description, the method of classifying correspondences according to the belonging of the original unit and its correspondence to a certain linguistic level: lexical, grammatical, phraseological, is also widely used.

The novelty of the article lies in the issues of studying the problems of adequate and inadequate translation. It is noted that an adequate translation should reflect both the form and content of the original with the help of another language, bring clarity to the grammatical, lexical and phraseological substitution of the original, show and explain the translator's mistakes and errors in the translation of the epic, the correct options and specific methods and methods are proposed translation of realities.

Conclusion. Summing up, it is emphasized that the adequacy of translation is a category that has an ontological status. Must substantiate on real translation experience in order to reduce the translated material to the communicative and functional content of the original. It is noted that the translator's decision is often subjective, where he often allows some losses in order to convey the main and important points, functional dominants of the source text at the end of the translation. It is concluded that the adequacy is maximal, not optimal; translation must meet certain conditions and tasks in an optimal way. In other words, the translation, the final text can be adequate to the original only at one of the semiotic levels or functional measures. There may be cases when some parts of the text are not equivalent to each other, but at the same time the translation was made in the appropriate form as a whole. The criterion of adequacy is that going beyond the limits of equivalence should be associated with the subjective approach of the translator, and not with objective necessity.

Key words: translation, adequacy, inadequate, equivalence, translator, original, language, problems.

Introduction. Deviations from the original often occur in the translation of the epos Koroglu from the Azerbaijani language into English. The Azerbaijani variant of the epos Koroglu used by us consists of 17 parts. This variant is the unified text compiled on the basis of more than 50 different variants (Koroglu, 2005) [12].

The variant in English is known as Qaf-Penn. It consists of 12 parts. It was collected by A. Khodzko and translated into Russian by Q. Penn in 1856. Koroglu's father's name is Ali kishi in the variants in the Azerbaijani language, but in the Qaf-Penn his name is Mirza Sarraf, and he is not only a herdsman but also a talented astrologer (Chodzko, 1842).

The purpose of the article is that in the process of translation, there are words belonging to the Azerbaijani language that cannot be translated into another language. Therefore, in the process of translation, these words are required to be translated

directly into the target language and explained. Taking into account all these processes, it is considered expedient to present the studied parts of the "Koroglu" epos in both Azerbaijani and English.

The article uses **the methods** of manuscript and data analysis and comparative methods.

The novelty of the article is to study the translation of the Azerbaijani national epos Koroglu into English. Therefore in the 21st century, when effective communication has become the center of our professional lives, the importance of finding better ways of translating is increasing. Due to globalization and establishment of transnational corporations, new criteria appear of what can be regarded as an adequate translation. It is important to remember at whom the translation is targeted and what communicative effect it is supposed to produce. The debates about what can be considered an equivalent translation give rise to a new stage of development of Applied

Linguistics and other linguistic sciences, which are becoming more and more concerned about achieving communicative excellence in the modern world.

Review of recent related publications.

Abridgement and additions substantiated by some pragmatic factors, or, on the contrary, fully equivalent translation do not always meet the requirements of adequacy; sometimes translation made in an appropriate form (a source) and translated texts are not based on the relations of the complete equivalence (Retsker, 2010) [14; 8].

Translation that precisely preserves originality and content of the text is called adequate translation. Adequate translation preserves the phrases, artistic characters and ideas that have an impact on the readers. It is necessary to find equivalents of the phrases and words and use the similar phrases that substitute them in the adequate translation. National coloring, reality, artistry of the original must be preserved. It is rather difficult to reflect the original language and make adequate translation. It is necessary to abide by the original language, exact approach to the concrete period of the translated text, to the used stylistic methods and present the text to readers with the preserved semantics.

Adequate translation is to reflect both the form and content of the original by means of the other language. Adequacy is inseparable from exactness. It means grammatical, lexical and phraseological replacement according to the original. By this way a translator actually is able to render all the elements of the original to the audience. The essence of adequate translation combines the use of equivalence and replacement. If it is impossible to give all the elements of the original a translator can use appropriate replacement. So, the result that is equal to the original is created in the translation.

It should be noted that partial equivalence often occurs in fiction, especially in poetry, and such translation sometimes creates the specific tradition of the author's comment who speaks the other language. Evolution of the literary traditions and change of the translation norms in this regard have a significant impact on the understanding of adequate translation. The necessity of new translation of the classical works is explained by this factor.

Any highly developed language is powerful enough to give unity of form and content by means of the other language. At that moment stylistic means of the translated language do not repeat peculiarities of the original language; they often present the stylistic functions of the original elements (Retsker, 1950) [15]. A.V. Fyodorov notes the importance

of the linguistic analysis of the translation activity in his book "Introduction to the theory of translation" and distinguishes theory of translation that describes equivalence between two and more languages (Fyodorov, 2010) [4]. When translating a word, combination of words or grammatical moments the main challenge is to determine their connection with feelings and emotional meaning.

There is emotional stylistic meaning in any translation, because any word or grammatical moment is neutrally emotional and this neutral emotionality must be preserved. It is known that adequate translation reflects not only exact meaning of the original but also its expressive – stylistic peculiarities. So, the problem of presentation of stylistic peculiarities of lexical and grammatical cases is considered together with the different lexical and grammatical problems of translation.

However, a translator often faces stylistic problems during his practical activities. They are about the use of the different expressive means in order to make the text clearer and more figurative and deliberately have a more emotional impact on readers. Figurative lexical means, stylistic methods, phrases, special combinations of sentences should be used for this purpose. Both of these methods, each of the stylistic methods of the text pose challenges to translators that are solved by means of the special methods (Chernov, 1987) [8]. In addition, a translator often faces difficulties with regard to the belonging of the text to a certain speech style. Usually the stylistic methods of the appropriate genres do not match in the different languages. A translator must know the main cases of inadequacy and general principles of translation of the texts of the different genres into the Azerbaijani language. Thus, there are three main groups of the stylistic problems of translation; lexical-stylistic problems of translation; grammatical-stylistic problems of translation; presentation of the different genres of speech.

There are such words in the Azerbaijani language that cannot be translated into the other languages. Hence, such words must be explained. Having taken into consideration all these processes we think that presentation of the studied parts of the epos Koroglu both in Azerbaijani and English is compulsory:

As soon as he heard of his father's punishment the young man, bathed in tears, ran towards him –
Xəbər gedib Alı kişinin oğlu Rövşənə çatdı. Rövşən qızmış pələngə döndü.

There is some difference in the translation of this sentence. Though the thought is nearly the same the figurative phrase *bathed in tears* is not in

the Azerbaijani language. The figurative comparison *qızmış pələngə dönmək* – to turn into a furious tiger was not adequately translated into English. The different peoples have different traditions and customs and so their feelings, emotion are also expressed by the different forms. If the phrase *bathed in tears* is used by the English it could be translated into English as *gözyaşlarında çimmək*. It is incorrect translation. This phrase should conform to the people's mentality.

Actually, such translation is also wrong and it belittles the idea and content of the epos. There is an equivalent of this idiom in the Azerbaijani language: *gözyaşlarına qarq olmaq*. It is associated with grief, sorrow in both languages, but it means inactivity in the Azerbaijani language and it is a sign of depression and weakness. In our opinion, it expresses the equivalent meaning in English, too. The phrase *qızmış pələngə dönmək* – to turn into a furious tiger calls for activity, revenge. The first phrase is a sign of weakness; the second one is a sign of courage, bravery.

So Khodzko's translation is wrong from the beginning to the end. One could say that it insults Rovshan, as the brave man does not weep for his father, he revenges for his father.

There are both objective and subjective reasons of inadequate translation. The objective reason is that there is no equivalent of the Azerbaijani idiom in English (but it may be). The subjective reason is that (presumably) the translator does not know all necessities of the Azerbaijani language and does not understand the Azerbaijani people's mind.

Let forty stalls be made in it, and between every two stalls thou make a reservoir of water – *Sən tövlədə hər day üçün qırx gözlü axır qayıracaqsan*.

Every language has the specific grammar rules, and these rules and laws are different in the Azerbaijani and English languages.

Let us have a look at the literal translation of the sentence in English: *Qoy bu qırx burdaq burada qayrılısın və hər iki burdağın arasında sən su anbarı qayıracaqsan*. As there is one horse in Qaf-Penn variant there is difference between the Azerbaijani and English variants. *Reservoir of water* is expressed as *qırx gözlü axır* in the Azerbaijani language.

The function of the auxiliary verb to be must be taken into consideration during the translation. If Past Participle is after the auxiliary verb to be and is used for passive voice to be has no lexical meaning. At that moment to be is translated into the Azerbaijani language together with the Past Participle.

The whole body of the colt appeared to him resplendent and shining like a lamp. The light that

issued from it instantly became dim, and, as it were extinguished, by a single glance of Roushan's eye. He was frightened, and quickly closing the small aperture – *Rövşən gözlərinə inana bilmədi. Sağ axurdakı atın çiyinlərində ikidənə qanad var idi. Qanadlar alov kimi yanır, qızıl kimi parıldayırdı. Rövşən sol axurdakı ata baxdı. Gördü ki, yox, bu atın qanadı yoxdu. Gözlərini dolandırdı, yenə də sağ tərəfdəki ata baxdı. Gördü, qanad yavaş-yavaş sönür. Rövşən tutduğu işdən peşman oldu. Tez dəyişi bağlamaq istədi, ancaq iş-işdən keçmişdi. Qanadlar yavaş-yavaş əriyib axırda tamam yox oldu. Rövşənin bir əli oldu, bir başı. Ancaq hara çatacaq, olan olmuşdu. Kor-peşiman dəyişi örtüb geri qayıtdı.*

So there is some difference in this passage. Likening is used as a stylistic method in English. The whole body of the colt appeared to him resplendent and shining like a lamp *Madyan lampa kimi parlaq, işıqlı görünürdü*. Intense likening is used in the Azerbaijani language: *Qanadlar alov kimi yanır, qızıl kimi parıldayırdı*.

People have different manners of expression, that can be considered an objective factor, and it is very difficult to express it in translation, for example: *İş-işdən keçmişdi, Rövşənin bir əli oldu, bir başı, ancaq hara çatacaq, olan olmuşdu*. These phrases reflect the national colouring and they were not reflected in Qaf-Penn variant.

This phrase said in the tale style in the Azerbaijani language prevents adequacy in the translation for objective reasons. It is very difficult to translate the phrase: *Az getdilər, üz getdilər*. The phrase *Az getdilər, üz getdilər* A. Khodzko translated as *Daly Hassan then led the way*. But this English phrase cannot embody imagery. The phrase *Az getdilər, üz getdilər, dərə tərə düz getdilər* is widely used in the Azerbaijani tales, eposes and reinforces the idea. Translation of the phrase *bir su içim saatda* may be difficult. The expressive phrases used by peoples are different. This phrase can be translated into English as *immediately* but it does not express the essence of the Azerbaijani phrase.

The pronoun *one* means *1* before a noun. *One* is used as a substitute word in order not to repeat a noun twice. There is the definite article before it – the one. Its attributes are pronouns, adjectives and ordinal numerals: that one – the one – the big one – the first one. *One* is a gender – neutral, indefinite pronoun, meaning roughly *a person*. It is sometimes called an impersonal pronoun. It is translated into the Azerbaijani language as *adam, hər kəs, hamı*.

There is no equivalent of the phrase *ərəsət-məhşər* in English. The translation of the phrase *göyün*

üzünü yeddi qələmlə yeddi zinət vurmaq isn't in A. Khodzko's variant: İstanbul kəndlərinin birində Bəlli Əhməd adında yeniyetmə, cavan bir oğlan vardı. Bəlli Əhmədin bığ yerləri təzəcə tərləyirdi.

The last sentence *biğ yerləri təzəcə tərləyirdi* is not in Khodzko's variant. It is the Azerbaijani people's specific phrase. It is a sign of a teenager, fellow.

Elə təzəcə bazara girmişdi, bir də gördü carçılar car çəkildilər. O saat bazara vəlvələ düşdü. Bir qaçhaqaç başladı ki, gəl görəsən. Bir su içim saatda bütün dükan-bazar qaldı başına. Bəlli Əhməd mat-məətəl dayanmışdı. Bir də baxdı ki, budur bir çolaq tacir qıçını çəkə-çəkə qaçır.

It happened that whilst Belly Ahmed was taking a walk in the bazaar of Istanbul, he looked and beheld on the platform of the building, daroghs beating drums, whilst all the inmates of the bazaar, the workmen as well as the merchants were flying in great hurry, after having left the shops ajar.

O saat bazara vəlvələ düşdü – Khodzko chooses the other way of expression in order to preserve imagery of this phrase that shows the state of people who are in the market: workmen as well as the merchants were flying in great hurry. The phrases *were flying – vəlvələ düşmək* intensifies the meaning *bazar* as a realia is transliterated. The word *carçı* is given as daroghs. The general comparative analysis of these passages shows that the phrases in the Azerbaijani variant are more expressive and colourful. A. Khodzko's variant is wider and better. There are facts showing that Koroglu was Moslem but such facts are not in the Azerbaijani variant. Koroglu orders to bring him the Koran when he is in a difficult situation. In such cases he says: Put your hand on the Koran and swear or Pass under the Koran etc. Such wonderful phrases related to Islam are in the English variant (Khodzko, 1842).

My daughter, I send this cavush, Roushan by name, to thee from Mecca. All the caress, services, and esteem which thou wouldst show to me in person, show into him. A man so pious, so deeply skilled in theological lore, by night or by day, so true a servant of Allah as he is does nor exist on the surface of the earth.

The word *çavuş sergeant* is used as realia in both languages. The word *Mecca* is realia, too. *Mecca* is regarded as the Holiest city in the religion of Islam, as well as being the direction of Moslem prayer. These ideas in Khodzko's variant are not in the Azerbaijani variant.

Khodzko writes that it is such a true God's child that is second to none in the world. We can take all subjective factors. By subjective factor it is meant that a translator must have solid knowledge of peculiarities

of the original language, the people's history, culture, way of life etc. If a translator has no information about any event in the text, he will not be able to translate it correctly.

Əfəndi altdan-altdan Koroğluya baxa-baxa naməni yazıb qurtardı. Tez istədi ki, ağzını bağlasın, Koroğlu dedi:

Bağlama, ver görüm nə yazmışan.

The fakky wrote, this man an ass and cannot read I must write something else. I have written it, sir, give me a seal that I how thou didst write it.

The Azerbaijani phrase *altdan-altdan baxmaq* is equivalent to the verb *to peep* in English. The sentence *this man is an ass and cannot read* in English has no variant in the Azerbaijani language.

Koroğlu oxuyub gördü ki, əfəndi yazıb.

Nigar xanım, bu quldurdu. Oraya çatcaq tutub asdırarsan.

Eventually what he wrote was this, Nighara Khanum, a chavush, Roushan by name, the bearer of this letter is the great scoundrel, swindler; and brigand, that the world ever saw; whip him well, but let him not enter the town lest he should disturb my capital.

As there is a difference between Qaf-Penn and Azerbaijani variants the thoughts in this passage are different.

The phrase *tutub asdırarsan* is given as *whip him well* in English. The other additions are the following: *let him not enter the town lest he should disturb my capital.*

The word *bir quldur* is given by several words with the similar meaning in English: *scoundrel, swindler, brigand.*

Koroğlu bir əyri-əyri ona baxıb dedi:

– Sən elə bilmə, mən savadsızam. Mən dedim, sən yazasan ki, sizin dilinizdə olsun. Al, düzəlt.

He trampled on him and exclaimed. Then write now, miscreant.

The English verb *trample* is given with quite a different meaning in the Azerbaijani variant *əyri-əyri baxmaq* – *to look askance, to scowl. He trampled on him.*

Articles, pronouns and gender can be examples of objective factors. One of the objective factors that prevents adequacy in translation is a personal pronoun and its objective case. There is no category of gender in the Azerbaijani language. Translation of the pronouns he, she, him, her etc. causes problems for a translator. Using the pronouns o, onu, ona in the Azerbaijani language a translator cannot show the hero's gender and so he has to indicate their names.

Qızlar hamısı çıxdı. Elə ki, tək qaldılar, Koroğlu əbanı, əmmaməni çıxardıb bir tərəfə tulladı.

He tore quickly the turban from his head, and flung it from him; he then took a car from his pocket, which he put sideways in the fashion of the Kajjars. He threw off the white mollah's gown, and adjusted the folds of his dress, made of dark olive-coloured cloth, cut in the Persian fashion.

The archaic words *aba*, *əmmamə* in the Azerbaijani variant are at the same time realia. A. Khodzko gives the word *əmmamə* as *turban* in English. The word *aba* is given as *gown*. As there are a lot of realia in Khodzko's variant we consider it necessary to specify the principles of the translation of realia.

We agree with some scientists' views on translation of realia and consider the following methods and ways advisable:

1. Method of transcription and transliteration.
2. Translation of realia with explanation.
3. Explanation partly is given at the bottom of the page and partly in the text.
4. Realia is explained in the text.
5. Approximate translation of realia.

Aldı Koroğlu sazı görək nə dedi:

He took the guitar. The guitar resounded like a nightingale. Kurroglou sang.

Is it appropriate to use the word *guitar* instead of *saz*? A. Khodzko could give the word *saz* with transcription according to the principle of translation and its explanation at the bottom of the page. He uses likening in the sentence *guitar resounded like a nightingale*.

The objective and subjective reasons that prevent adequacy in the translation of the epos *Koroglu* can be observed in the following parts.

Hərdən elə olurdu ki, bir su içim saatda çən, duman Çənlibeli büriüyüdü. Göy guruldayır, ildırım oynayır; yağış yağırdı. Bir qiyamət qopurdu ki, lap ərəsət-məhşər.

Sometimes it was happening that suddenly mist was shrouding Chanlybell. It was thundering, was raining, suddenly it was raising hell.

Ərtafa göz gəzdirib baxdı ki, yanında bir səbzəvat dükanı var. Hərçi badabad deyib girdi dükana.

Looking at the sides, he saw that one vegetable shop has next to him. I do not care for what will happen saying he came in the shop.

As these examples show, standartization is impossible in translation of realia. Sometimes calque is acceptable in translated text, but it may be unacceptable in the other text or some realia are given in the translated text as they are.

Conclusions. Summing up, it is emphasized that the adequacy of translation is a category that has an ontological status. Must substantiate on real translation experience in order to reduce the translated material to the communicative and functional content of the original. It is noted that the translator's decision is often subjective, where he often allows some losses in order to convey the main and important points, functional dominants of the source text at the end of the translation. It is concluded that the adequacy is maximal, not optimal; translation must meet certain conditions and tasks in an optimal way. In other words, the translation, the final text can be adequate to the original only at one of the semiotic levels or functional measures. There may be cases when some parts of the text are not equivalent to each other, but at the same time the translation was made in the appropriate form as a whole. The criterion of adequacy is that going beyond the limits of equivalence should be associated with the subjective approach of the translator, and not with objective necessity. The terms "equivalence" and "translation adequacy" have long been used in translation research, but the boundary between them is not always clearly defined. Often the concept of translation equivalence is interpreted as the adequacy of the translation.

References:

1. Ходзко А. Образцы народной поэзии Персии, обнаруженные в приключениях и импровизации Короглу, менестреля-разбойника из Северной Персии, и в песнях людей, населяющих берега Каспийского моря (переведенный с персо-турецкого диалекта). Лондон, 1842. 344 с.
2. Эндрю Дональд Бут, Леонард Форстер. Аспекты перевода. Лондон, 1958. 145 с.
3. Федоров А. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ; издательский дом «Филология ТРИ», 2002. 416 с.
4. Федоров А. Введение в переводоведение. Воронеж : Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, 2010. 51 с.
5. Арнольд И.В. Лексикология современного английского. Москва : Флинта, Наука, 2012. 76 с.
6. Чарлстон Бритта М. Исследования эмоциональных и эмотивных средств выражения в современном английском языке. *Швейцарские исследования на английском*. Т. 46. Берн, 1960. 357 с.
7. Дэвид Кристэл. Лингвистический и фонетический словарь. Оксфорд, 2003. 503 с.
8. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода. Москва, 1987. 267 с.
9. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. 5-е изд. стер. Москва, 2007. 144 с.
10. Арнольд И.В. Английское слово. Москва, 1986. 296 с.

11. Джон Каннісон Кэтфорд. Лингвистическая теория перевода. Лондон, 1965. 103 с.
12. Короглу. Баку, 2005. 552 с.
13. Латышев Л.К. Технология перевода. Москва : Академия, 2005. 320 с.
14. Рецкер Я. Теория перевода и переводческая практика. Москва, 2010. 244 с.
15. Рецкер Я. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык. Москва, 1950. 158 с.

Гумбатова Айтен. НЕАДЕКВАТНИЙ ПЕРЕКЛАД

Основна мета статті – розгляд проблем відповідності та невідповідності в літературних перекладах. Відзначається, що в сучасній теорії перекладу існують загальноприйняті класифікації перекладацьких відповідностей, які були розроблені в кінці минулого століття і являють собою класичний підхід до даної проблеми.

Методи і методологія. У статті використовуються методи аналізу рукописів і даних і порівняльні методи. Так само широко застосовується метод порівняльного опису, метод класифікації відповідностей за належністю вихідної одиниці і її відповідності до певного мовного рівня: лексичного, граматичного, фразеологічного.

Новизна статті полягає в питаннях вивчення проблем адекватного і неадекватного перекладу. Відзначається, що адекватний переклад повинен відображати як форму, так і зміст оригіналу за допомогою іншої мови, привнести ясність у граматичну, лексичну і фразеологічну заміну за оригіналом, показати і пояснювати помилки перекладача і похибки в перекладі епосу, пропонується правильні варіанти і конкретні методи і способи перекладу реалій.

Висновок. Підкреслюється, що адекватність перекладу – це категорія, яка має онтологічний статус. Необхідно спиратися на реальний перекладацький досвід, щоб звести матеріал до комунікативно-функціонального змісту оригіналу. Відзначається, що рішення перекладача часто носить суб'єктивний характер, де він часто допускає деякі втрати, щоб в кінці перекладу передати основні і важливі моменти, функціональні домінуючі вихідного тексту. Робиться висновок, що адекватність носить максимальний характер, а не оптимальний; переклад повинен відповідати певним умовам і завданням в оптимальній формі. Іншими словами, переклад, остаточний текст може бути адекватний оригіналу тільки на одному із семіотичних рівнів або функціональних заходів. Можуть бути випадки, коли деякі частини тексту не еквівалентні один одному, але водночас переклад був виконаний у відповідній формі в цілому. Критерій адекватності полягає в тому, що вихід за межі еквівалентності повинен бути пов'язаний із суб'єктивним підходом перекладача, а не з об'єктивною необхідністю.

Ключові слова: переклад, відповідність, невідповідне, еквівалентність, перекладач, оригінальний, мова, проблеми.

Дерябіна А. А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

НОМІНАТИВНІ ТЕРМІНОСПОЛУКИ МОДЕЛІ «ІМЕННИК + ІМЕННИК» У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У статті розглянуто кількісні та якісні характеристики терміносполук моделі «іменник + іменник» у німецькій фаховій мові цивільного права на матеріалі суцільної вибірки із Цивільного кодексу Німеччини, окремих судових вироків на державному і федеральному рівнях, а також коментарів до цивільного кодексу Німеччини. Ядром терміносполук виступає іменник у називному відмінку, доповнений іменником у родовому відмінку, що концентровано передає предикативні відношення. Трансформаційний підхід до аналізу терміносполук дозволяє ідентифікувати атрибутивні відношення, побачити у родовому відмінку більш вузькі категорії носія або об'єкта дії, носія ознаки тощо. Модифікація терміносполук залежить від типу тексту і їх функцій. У всіх терміносполуках можливе опущення означення в родовому відмінку протягом тематичного розгортання, тому виокремлюємо відносно сталі, варіативні і вільні терміносполуки моделі «іменник + іменник».

У відносно сталих терміносполуках означення в родовому відмінку може опускатися за умови, коли абстрактні (віддієслівні або відприкметникові) загальні назви вимагають актанта. До варіативних терміносполук належать словосполучення, які при вживанні тих самих морфем мають схожі структурні модифікації, наприклад, дві паралельні форми терміна – словосполучення (аналітична форма) і складне слово (синтетична форма). Вільні терміносполуки охоплюють термінологічно ненормативні сполуки, які утворені ситуативно, залежать від комунікативної мети і не носять загальноприйнятий характер.

Проведене дослідження дозволяє розглядати номінативні терміносполуки моделі «іменник + іменник» як специфічну ланку юридичної терміносистеми, що характеризуються прозорою мотивацією, семантичною цілісністю, точністю відтворення змісту. Ці властивості компенсують відсутність у терміносполук однієї з важливих ознак терміна – лаконізму форми. Номінативні терміносполуки слугують для побудови речень та цілих текстів засобами професійної мови, що забезпечує належний рівень професійного спілкування.

Ключові слова: фахова мова, терміносполуки, цивільне право, відносно сталі, варіативні і вільні терміносполуки, німецька мова.

Постановка проблеми. У сучасних національних терміносистемах різних галузей знань значне місце посідають номінативні терміносполуки, до складу яких входять дві і більше повнозначні мовні одиниці, як-от: *зобов'язальне право, заміна кредитора, притягнення до кримінальної відповідальності* тощо. Вони утворюють певний прошарок лексики, що створюється і відтворюється в процесі комунікації, задовольняючи потреби в спеціальній номінації наукового знання. Останніми десятиліттями розгляду номінативних терміносполук приділена значна увага у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві у працях В. Адмоні, Л. Гаращенко, В. Даниленко, Б. Жандо, В. Лейчика, Д. Лотте, Л. Веклинець, І. Волкової, Б. Михайлишина, Т. Панько, О. Покровської, О. Чайки та інших. Такий посилений інтерес до номінативних терміносполук викликаний насамперед їх високою продуктивністю, яка є «виявом

універсальної загальномовної тенденції до усунення суперечностей між обмеженою кількістю номінативних засобів та необмеженою кількістю об'єктів номінації шляхом використання словосполучень у номінативній функції» [6, с. 14].

На даний час проаналізовано структурні та семантичні особливості номінативних терміносполук у метамовах різних галузей: економічної (О. Чуєшкова), фінансово-бухгалтерської (О. Чумак), екологічної (О. Бондар, В. Чумак), медичної (Н. Місник), електротехнічної (Л. Козак), нафтогазової промисловості (С. Дорошенко), хімічної (Н. Цимбал), швацької промисловості (О. Романова), загальнотехнічної галузі (Л. Гаращенко) тощо. Проте номінативні терміносполуки у фаховій мові цивільного права досі залишалися поза увагою дослідників, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження. Іменники у складі номінативних терміносполук у досліджуваній

фаховій мові можуть поєднуватися з прикметниками (*tilgungsfähige Hypothek* «погасима іпотека»), дієприкметниками (*unkündbare Hypothek* «безстрокова іпотека»), порядковими числівниками (*die zweite Hypothek* «друга іпотека»), іншими іменниками (*Kündigung der Hypothek* «розірвання договору іпотеки»), з дієсловами (*mit einer Hypothek belasten* «закладати майно під іпотеку»). Досить поширеними є номінативні терміносполуки моделі «іменник + іменник», де другий іменник вживається у родовому відмінку, як-от: *Verbindlichkeit des Nichterklärten* «обов'язковість неоголошеного», *Verfügung des nichtberechtigten Verkäufers* «розпорядження неправочинного продавця», *Unmöglichkeit der Lieferung* «неможливість поставки». Саме на них ми детально зупинимось у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Модель «іменник + іменник», в якій залежний іменник виступає у родовому відмінку – це особливий тип номінативних словосполучень. У граматиці Пор-Рояля ця модель пов'язується з відношеннями причинності, що утворюють ядро поняття «закон» [2, с. 32–33]. Це відношення цілого до частини, частини до цілого, суб'єкта до атрибута, атрибута до суб'єкта, дієвої причини до результату, результату до причини, кінцевої причини до результату, речовини до її компонентів, власника до його речей, власної назви до загальної або одиничного до видового [5, с. 8]. Однією з особливостей цієї моделі є те, що поєднання слів засновані на автокомбінаториці, тобто на об'єднанні слів одного морфологічного класу. Іменник як частина мови характеризується іншими валентними властивостями, ніж дієслово, оскільки категорійна синтаксична валентність залежить, насамперед, від належності слова до певного лексико-граматичного розряду. Для іменника з його значенням предметності важлива сполучуваність з такими словами, які розкривають різні якості і властивості предметів і явищ, а також відношення між ними. Тому однією з основних валентностей іменника є здатність поєднуватися з різного роду визначеннями, в тому числі визначеннями, вираженими іменником у родовому відмінку, який підпорядкований керуючому компоненту групи – ядру терміносполуки [1, с. 61; 4, с. 110]. Ядро номінативної терміносполуки, будучи синсемантичним словом, неодмінно вимагає конкретизації, деталізації, уточнення про предмети, явища, процеси тощо, як-от: *Ersatz des Schadens* «відшкодування збитків», *Neuverteilung der Machtbefugnisse* «перерозподіл повноважень», *Wandelung des Kaufvertrags*

«зміна купівельного договору». Тому номінативні терміносполуки моделі «іменник+іменник» характеризуються певною смисловою цілісністю, семантичною завершеністю.

Постановка завдання. Мета нашої розвідки – встановити структурні типи номінативних терміносполук моделі «іменник + іменник» та прослідкувати їх морфолого-граматичні модифікації. Об'єктом дослідження виступають терміносполуки моделі «іменник + іменник» у мові німецького цивільного права, що вживаються при укладанні правових законів, актів, при веденні судової справи тощо. Предмет дослідження – структурно-семантичні та граматичні особливості досліджуваних номінативних терміносполук. **Матеріалом** дослідження слугує суцільна вибірка номінативних терміносполук, виписаних з Цивільного кодексу Німеччини [7], окремих судових вироків на державному і федеральному рівнях [10], а також коментарів до цивільного кодексу Німеччини [11]. Загальна кількість номінативних терміносполук у текстах цивільного права обрахована за допомогою програми синтаксичного аналізу німецьких корпусів текстів STTS, створеної в Інституті автоматичної обробки мови при Штуттгартському університеті [12]. Шляхом автоматичного підрахунку різних моделей терміносполук встановлено частоту вживання номінативних терміносполук моделі «іменник + іменник» у фахових текстах німецького цивільного права. Загалом зафіксовано 571 тисячу терміносполук у текстах обсягом близько 2 млн. слововживань, з них 67% (382 570 терміносполук) припадає на номінативні терміносполуки (див. [3, с. 78]), що можна пояснити необхідністю точної номінації фахових понять. Номінативні частини мови утворюють ядро у проаналізованих фахових текстах, оскільки це пов'язано з їхньою специфікою, а саме визначенням, ідентифікацією і характеристикою певних осіб, дій, явищ. Номінативні терміносполуки моделі «іменник + іменник» охоплюють 92 965 словосполучень (24,3%).

Виклад основного матеріалу. У моделі «іменник + іменник» ядром терміносполуки виступає іменник у називному відмінку, доповнений іменником у родовому відмінку. Синтаксично йдеться про сполучення двох номінативних груп, як-от: *Abschluss des Vertrags* «укладання договору», *Mangel der Form* «формальний недолік», *Minderung des Kaufpreises* «зниження покупної вартості». Як підвид цієї моделі розглядаємо поєднання залежного іменника з поширеним означенням на кшталт *Geschäfte des täglichen*

Lebens «поточні справи», *Umdeutung eines nichtigen Rechtsgeschäfts* «зміна юридичної оцінки угоди, яка втратила чинність». Інша особливість моделі «іменник + іменник» полягає в тому, що вона є концентратом предикативних відношень, тобто може трансформуватися у речення, де атрибутивний родовий відмінок виступає як підмет, присудок, доповнення. На особливу увагу заслуговують віддієслівні іменники з суфіксом *-ung*, що виступають ядром терміносполуки і володіють високою синтагматичною активністю (вживаністю) у мовленні [1, с. 62], як-от: *Verfügung eines Nichtberechtigten* «розпорядження неправочинної особи», *Herabsetzung des Kaufpreises* «зниження купівельної ціни», *Wandelung des Kaufvertrags* «зміна купівельного договору». Трансформаційний підхід до аналізу досліджуваних терміносполук дозволяє побачити у родовому відмінку більш вузькі категорії, як-от: 1) носій дії: *Forderung des Eigentümers* «вимога власника» ← *der Eigentümer fordert* «власник вимагає»; 2) об'єкт дії: *Herausgabe der Sache* «повернення речі» ← *die Sache wird herausgegeben* «річ повернуть»; 3) носій ознаки: *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання» ← *die Leistung ist unmöglich* «виконання неможливе» тощо. З наведених прикладів видно, що ядром терміносполуки переважно виступають віддієслівні іменники, які вимагають додаткового уточнення через означення. У проаналізованих терміносполуках не зафіксовано сталості одразу у лексичному, структурному та морфологічному аспектах. Модифікація терміносполук залежить від типу тексту і їх функцій. У всіх терміносполуках моделі «іменник + іменник» можливе опущення означення в родовому відмінку протягом тематичного розгортання, як-от: *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання» → *die Unmöglichkeit* «неможливість» [11, § 2171]. З огляду на це виокремлюємо відносно сталі, варіативні і вільні терміносполуки моделі «іменник + іменник».

У відносно сталих терміносполуках моделі «іменник + іменник» у фаховій мові цивільного права означення в родовому відмінку може опуститися за умови, коли абстрактні (віддієслівні або відприкметникові) загальні назви вимагають актанта. Оскільки таке опущення зумовлено контекстуально і відбувається за тим же принципом, що й опущення прикметникового означення, розглянемо їх структурні властивості. Структурно і лексично сталими є такі терміносполуки, як *Abgabe der Willenserklärung* «вираження волевиявлення», *Verfügung eines Nichtberechtigten* «роз-

порядження неправочинної особи», *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання», *Geschäfte des täglichen Lebens* «поточні справи». У терміносполуці *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання» залежний компонент опускається не лише у повторах, а й тоді, коли ядерний іменник поширюється прикметниковим означенням у рамках поняттєвої детермінації: *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання» → *anfängliche/nachträgliche Unmöglichkeit* «початкова/ подальша неможливість» [11, § 275]. Через таке розширення лівої позиції виникають нові лексичні одиниці, де відбувається семантична зміна, зумовлена контекстуально. Аналіз показав, що перестановка послідовності компонентів неможлива. Означення в родовому відмінку не може набути нових означень без семантичної зміни терміносполуки, як-от: *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання» – **Unmöglichkeit der fälligen Leistung* «неможливість поточного виконання»; *Abgabe der Willenserklärung* «вираження волевиявлення» – **Abgabe der eigenen Willenserklärung* «вираження власного волевиявлення». Тут йдеться не про мовне, а про термінологічно зумовлене обмеження. Завдяки новим означенням виникає інша терміносполука, утворена на основі сталої синтаксичної конструкції. З огляду це можна говорити про відносну стабільність структури терміносполуки. Трансформація терміносполук у складні слова не зафіксована, пор. *Unmöglichkeit der Leistung* → **Leistungsunmöglichkeit* «неможливість виконання»; *Abgabe der Willenserklärung* → **Willenserklärungsabgabe* «вираження волевиявлення». Попри те, що німецькі складні слова допускають вираження атрибутивних зв'язків, ці терміносполуки можна віднести до нечисельних випадків, які не утворюють складних слів і не допускають трансформації в конструкцію з *von*.

Оскільки в терміносполуках вживаються іменники, ми проаналізували категорію числа. Для терміносполуки *Unmöglichkeit der Leistung* «неможливість виконання» не характерні модифікації з формою множини. Вживання терміна лише в однині спричинено тим, що ядерний іменник виражає абстрактне поняття. У контексті права договірних зобов'язань, звідки взята ця словосполука, вона конвенційно означає виконання договірних чи врегульованих законом зобов'язань однією з сторін. У терміносполуці *Abgabe der Willenserklärung* «вираження волевиявлення» ядерний іменник також не вживається у множині на противагу економічному дискурсу, де він виступає у значенні «продаж», як-от: *größere*

Abgaben an der Börse «збільшені продажі на біржі» [9, с. 77]. У значенні «щось висловлювати» ця віддієслівна лексема у колокації з іменником *Willenserklärung* «волевиявлення» вживається лише в однині. Обмеження в числі стосується також іменника у родовому відмінку, який вживається лише в однині: *Abgabe der Willenserklärung* «вираження волевиявлення» → **Abgabe der Willenserklärungen* «вираження волевиявлень». Форма множини граматично можлива, але в термінології права за абстрактним позначенням закріплена форма однини. Дещо інше вживання форм множини спостерігаємо у терміносполучі *Verfügung eines Nichtberechtigten* «розпорядження неправочинної особи». Форма множини тут ситуативно можлива, оскільки значення нової форми не змінюється, як-от: *Fälle der Konvaleszenz von Verfügungen eines Nichtberechtigten* «випадки визнання дійсними розпоряджень неправочинної особи» [11, § 185]. Форма множини атрибутивного компонента цієї терміносполучки можлива, проте для позначення загального поняття невластива для досліджуваної фахової мови: *Verfügungen von Nichtberechtigten* «розпорядження неправочинних осіб» [11, § 816]. На відміну від наведених терміносполук, *Geschäft des täglichen Lebens* «поточна справа» може мати форму множини, зафіксовану у фаховій мові цивільного права, як-от: *Regelungen über Geschäfte des täglichen Lebens* «врегулювання поточних справ» – *Ansprüche aus Geschäften des täglichen Lebens* «позови щодо поточних справ».

До *варіативних терміносполук* належать словосполучення, які при вживанні тих самих морфем мають схожі структурні модифікації. У фаховій мові цивільного права часто вживають дві паралельні форми терміна: словосполучення (аналітична форма) і складне слово (синтетична форма), як-от: *Abschluss des Vertrags* → *Vertragsabschluss* «заключення договору», *Ersatz des Schadens* → *Schaden(s)ersatz* «відшкодування збитків», *Mangel der Form* → *Formmangel* «формальний недолік». Перевагу в проаналізованих текстах, насамперед, законах, надають складним словам. Одним із пояснень є принцип мовної економії, коли стисло і влучно передають потрібну інформацію. Окрім того, за допомогою аналітичної форми намагаються уникати нагромодження іменників у родовому відмінку. За нашими спостереженнями, між обома формами нема семантичної різниці, тому вони вважаються взаємозамінними. Разом з тим, у певному контексті лексичне оточення детермінує вживання певної форми терміна. Так, *Formmangel* «формальний недолік» трапляється

частіше за аналітичний варіант завдяки мовній економії. Його вживають у комплексних терміносполуках у поєднанні з прийменником *wegen* «через» або у позиції означення у родовому відмінку зі словом *Heilung* «усунення», як-от: *wegen Formmangels* «через формальний недолік», *Heilung des Formmangels* «усунення формального недоліку». Складному слову надають також перевагу при перерахуванні термінів у коментарях при наведенні можливих претензій, як-от: *Schadensersatz* (§ ...) «відшкодування збитків (§ ...)» [11, с. 536]. Наведені терміносполучки стабільні, якщо вони вживаються на певному рівні абстракції, без референції на якийсь конкретний випадок. Тоді можна говорити про повну лексичну і часткову структурну стабільність, через що зазначені терміносполучки віднесені до частково сталих терміносполук.

Для невеликої групи терміносполук характерна можливість опущення іменника у родовому відмінку, що зумовлено семантикою ядерного іменника: *Minderung des Kaufpreises* «зменшення купівельної вартості» → *Minderung* «зменшення», *Wandelung des Kaufvertrags* «зміна купівельного договору» → *Wandelung* «зміна». Це зумовлено тим, що у фаховій мові купівельного права при використанні лексеми *Minderung* «зменшення» одразу йдеться про *Kaufpreis* «купівельну вартість», чи при *Wandelung* «зміна» – про *Kaufvertrag* «купівельний договір». Про поняттєву самостійність досліджуваних термінів, як-от, *Wandelung* «зміна» свідчать лексикографічні джерела, наприклад, словник Duden [9], в якому зазначена лексема має позначку *jur* «юридичне». У наведених терміносполуках неможлива заміна жодного з компонентів на інші лексеми, але можливе їх опущення без зміни значення терміносполучки. Ці терміносполучки слід розглядати на двох рівнях: на абстрактному і на рівні актуалізації, що особливо важливе для терміносполук *die Lasten der Beweise* «гніт доказів», *Umdeutung eines nichtigen Rechtsgeschäfts* «зміна юридичної оцінки угоди, яка втратила чинність» тощо. Означення можна опускати не лише через контекст, а й тому, що залежний іменник семантично входить до ядерного іменника. У наступних прикладах з терміном *Umdeutung* «зміна» у сполученні з іменником *Rechtsgeschäft* «правова угода» прикметникове означення може бути відсутнє: *Umdeutung eines nichtigen Rechtsgeschäfts* «зміна юридичної оцінки угоди, яка втратила чинність» → *Umdeutung eines Rechtsgeschäfts* «зміна правової угоди» [7, с. 1313] → *die Umdeutung* «зміна»

[11, § 140]. Ця терміносполука як загальне поняття трапляється переважно у законах і в загально-теоретичних юридичних текстах, оскільки на практиці конкретні юридичні випадки, наприклад, недійсне поручительство, переєваліфікуються в інші юридичні випадки: *Umdeutung einer formunwirksamen Bürgschaftserklärung in einen formlos wirksamen Schuldbetritt* «зміна формально недійсного поручительства на довільно визнану цесію» [11, с. 3022]. Варіанти терміносполуки трапляються у рішеннях суду з відсилкою на певне положення: *eine Umdeutung im Sinne des § 140* «зміна в межах § 140». Попри такі модифікації зазначена терміносполука має певну стабільність, оскільки вона вживається як номінативна група у ролі заголовка чи ключової одиниці в юридичному словнику [8, с. 1313], в переліку ключових слів. Із цих міркувань ця група терміносполук вважається напівсталюю.

До лексично варіативних терміносполук відносимо частково варіативні словосполучення, в яких один з компонентів можна замінити на іншу лексему. У наведеному прикладі йдеться про заміну ядерного слова: *Annahme des Kindes* → *Adoption des Kindes* «усиновлення дитини». Для першої терміносполуки можливий утворення складного слова *Kindesannahme* «усиновлення дитини», що не зафіксовано для другого варіанта. Варто вказати при цьому на семантичні розбіжності між *Adoption* «усиновлення» і *Annahme* «усиновлення», що пояснює їх можливі колокації. У лексикографічних джерелах перша лексема є терміном, на відміну від другої. У юридичному словнику за редакцією К. Крайфельда [1999, с. 26] для *Adoption* «усиновлення» наведений як синонім термін *Annahme als Kind* «усиновлення», який має дещо інший термінологічний статус ніж *Annahme des Kindes* «усиновлення дитини». Завдяки семантичній самостійності *Adoption* «усиновлення» може вживатися без означення, вираженого іменником у родовому відмінку. У разі контекстуальної потреби ця лексема вживається з означенням: *Die elterliche Sorge endet außerdem durch Tod, Volljährlichkeit oder Adoption des Kindes* «крім того, батьківське піклування закінчується у зв'язку зі смертю, повноліттям або усиновленням дитини» (§ 1765) [7, с. 381]. В іншому контексті, де об'єкт цієї юридичної дії не викликає інтересу, атрибут не вербалізується: *Die Stellvertretung ist ausgeschlossen im Familien- und Erbrecht, insbesondere bei der Einwilligung zur Adoption* «представництво виключається у сімейному та спадковому праві, особливо при пого-

дженні на усиновлення» [11, с. 1212]. Загалом лексема *Adoption* «усиновлення» не у всіх сполученнях з *Kind* «дитина» може замінити еквівалент *Annahme*, наприклад, у сполученні *Annahme als Kind* «усиновлення дитини» → **Adoption als Kind* «усиновлення дитини».

Лексема *Annahme* «усиновлення» багатозначна, через що вимагає додаткового уточнення: *Annahme des Vertragsangebots* «прийняття оферти» (договірне право), *Annahme der Erbschaft* «прийняття спадщини» (спадкове право) тощо. Якщо розглядати терміносполуку *Annahme des Kindes* «усиновлення дитини» у зіставленні з *Adoption des Kindes* «усиновлення дитини», то можна зробити висновок, що тут йдеться про морфологічний варіант сталої дієслівної сполуки *ein Kind annehmen* «усиновити дитину». Зі стилістичного погляду ця терміносполука є синонімічною до терміна *Adoption* «усиновлення». Усе це дає нам право класифікувати терміносполуку як напівсталю.

Вільні терміносполуки складаються з двох підгруп. До першої підгрупи відносимо сполуки, що термінологічно не вважаються нормативними, як-от: *Verbindlichkeit des Nichterklärten* «обов'язковість неоголошеного», *Vollendung der Willenserklärung* «здійснення волевиявлення». Тут ядерною лексемою є віддієслівний чи відприкметниковий іменник, який разом з залежним іменником у родовому відмінку утворюють терміносполуку лише у мовленні.

Друга підгрупа охоплює терміносполуки, утворені подібно до сталих та напівсталих терміносполук, як-от: *Herausgabe des Schrankes* «повернення шафи», *Unmöglichkeit der Lieferung* «неможливість поставки», *Verfügung des nichtberechtigten Verkäufers* «розпорядження неправочинного продавця». При зіставленні їх зі структурно подібними сталими терміносполуками встановлено, що в останніх мова йде про конкретизацію: *Herausgabe des Schrankes* [10, с. 250] «повернення шафи» (за зразком *Herausgabe der Sache* «повернення речі»), *Verfügung des nichtberechtigten Verkäufers* [11, § 816] «розпорядження неправочинного продавця» (*Verfügung eines Nichtberechtigten* «розпорядження неправочинного»).

Сталі і напівсталі терміносполуки можуть конкретизуватися двома способами: 1) іменниковий компонент, що стоїть на місці означення в родовому відмінку, замінюється конкретним об'єктом дійсності: *Schrank* «шафа» як конкретизація *der Sache* «речі»; 2) загальне поняття (напів)сталих терміносполук конкретизується через атрибут. Зазначені групи слів утворюють структуру

«іменник + [прикметник + іменник]_{род.відм.}», як-от: *der nichtberechtigte Verkäufer* «неправочинний продавець» як конкретизація *ein Nichtberechtigter* «неправочинний». Детермінація означенням може відбуватися як загальне уточнення лише за певної умови, як-от: *die Unmöglichkeit der dem Schuldner obliegenden Leistung* «неможливість виконання послуги боржником». На відміну від сталих і напівсталих терміносполук ці сполуки утворені ситуативно і не носять загальноприйнятий характер. При рішенні про стабільність важливу роль відіграють поруч з варіативністю на лексичному і структурному рівнях термінологічний аспект і референційність до об'єктів дійсності. Сполуки, які ситуативно залежать від комунікативної мети, ми вважаємо вільними терміносполуками.

Висновки і перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє розглядати номінативні терміносполуки моделі «іменник + іменник» як специфічну ланку юридичної терміносистеми, що характеризуються прозорою мотивацією, семантичною цілісністю, точністю відбиття змісту позначуваного. Вказані властивості компенсують відсутність у терміносполук однієї з важливих ознак терміна – лаконізму форми. Ядром терміносполук виступає іменник у називному відмінку, доповнений іменником у родовому відмінку, що концентровано передає предикативні відношення.

Трансформаційний підхід до аналізу терміносполук дозволяє ідентифікувати атрибутивні відношення, побачити у родовому відмінку більш вузькі категорії носія або об'єкта дії, носія ознаки тощо. Модифікація терміносполук залежить від типу тексту і їх функцій. У всіх терміносполуках можливе опущення означення в родовому відмінку протягом тематичного розгортання, тому виокремлюємо відносно сталі, варіативні і вільні терміносполуки моделі «іменник + іменник». У відносно сталих терміносполуках означення в родовому відмінку може опускатися за умови, коли абстрактні (віддієслівні або відприкметникові) загальні назви вимагають актанта. До варіативних терміносполук належать словосполучення, які при вживанні тих самих морфем мають схожі структурні модифікації, наприклад, дві паралельні форми терміна – словосполучення (аналітична форма) і складне слово (синтетична форма). Вільні терміносполуки охоплюють термінологічно ненормативні сполуки, які утворені ситуативно, залежать від комунікативної мети і не носять загальноприйнятий характер.

Перспективним вважаємо дослідження номінативних терміносполук зі структурою *іменник + прикметник + іменник*, *прикметник + іменник* у фаховій мові цивільного права, що матиме прикладне значення для методики викладання іноземних мов як фахових мов.

Список літератури:

1. Белоусова Т.А., Фисунова Н.В. Субстантивные генитивные словосочетания в современном немецком языке. *Научные ведомости*. Серия Гуманитарные науки. 2015. № 6(203). Выпуск 25. С. 60–65.
2. Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля. Москва : Прогресс, 1998. 272 с.
3. Дерябіна А.А. Структурні особливості терміносполук німецької фахової мови цивільного права. *Міжвузький збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*: зб. наук. пр. Вип. 28: Актуальні питання гуманітарних наук, 2020. С. 74–81.
4. Кійко С.В. Принципи укладання «Німецько-українського словника термінів промислової автоматизації». *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Родовід, 2019. Вип. 2. С. 109–118.
5. Степанов Ю.С. Пор-Рояль в европейской культуре. *Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля*. Москва : 1998. 272 с.
6. Цимбал Н. Ономазіологічний погляд на термінотворення в органічній хімії. *Українська мова*. 2007. № 1. С. 30–36.
7. BGB. Bürgerliches Gesetzbuch. 79. Aufl. München: dtv, 2017. 890 S.
8. Creifeld K. Creifelds Rechtswörterbuch. München: Beck, 2002. 1698 S.
9. Duden Duden. *Deutsches Universalwörterbuch* / Hrsg. von der Dudenred. 9. Aufl. Mannheim [u.a.]: Dudenverl., 2019. 2144 S.
10. Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen: BGHZ. Bd. 208. Köln [u.a.]: Heymanns, 2016. 662 S.
11. Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch. 76. Aufl. München: Beck, 2017. 3247 S.
12. Thielen C., Schiller A., Teufel S., Stöckert C. Guidelines für das Tagging deutscher Textkorpora mit STTS. *Technical report, IMS and Sfs*, 1999. URL : <http://www.sfs.uni-tuebingen.de/resources/stts-1999.pdf>.

**Deriabina A. A. NOMINATIVE TERMS OF THE MODEL “NOUN + NOUN”
IN THE GERMAN PROFESSIONAL LANGUAGE OF CIVIL LAW**

The article considers the quantitative and qualitative characteristics of terms of the model noun + noun in the German professional language of civil law on the basis of a sample from the German Civil Code, individual court verdicts at the state and federal levels, and comments to the German Civil Code. The core of terminological compounds is a noun in the nominative case, supplemented by a noun in the genitive case, which concentrated conveys predicative relations. The transformational approach to the analysis of terms allows to identify attributive relations, to see in the genitive case narrower categories of the carrier or object of action, the carrier of the sign. Modification of terms depends on the type of text and their functions. In all terms is possible to omit the definition in the genitive case during the thematic development, so we distinguish relatively constant, variable and free terms of the model noun + noun.

In relatively stable terms, the definition in the genitive case may be omitted provided that abstract (fromverb or fromadjective) common names require an actant. Variable terms include phrases that in use of the same morphemes, have similar structural modifications, for example, two parallel forms of the term - a phrase (analytical form) and a complex word (synthetic form). Free term compounds include terminologically non-normative compounds that are formed situationally, depend on the communicative purpose and are not generally accepted.

The research allows us to consider the nominative term-compounds of the model noun + noun as a specific part of the legal terminology, characterized by the transparent motivation, semantic integrity, accuracy of content reproduction. These properties compensate for the absence of term compounds in one of the important features of the term – the conciseness of the form. Nominative terms are used to construct sentences and the whole texts by means of professional language, which provides an appropriate level of professional communication.

Key words: professional language, terms, civil law, concerning steel, variable and free terms, German language.

Дзикович О. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Рибачок К. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВНА ГРА ЯК СПОСІБ СЕМАНТИЧНОЇ КОМПРЕСІЇ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячена дослідженню прийомів мовної гри в рекламних текстах. Розглянуто рекламний текст як одиницю рекламної комунікації, головна мета якої полягає у формуванні вибору споживачів за допомогою різних маніпулятивних засобів. У статті досліджено роль мовної гри як засобу приваблення та зацікавлення клієнта. Об'єктом нашого дослідження є рекламний текст як мовна одиниця, порушення мовної норми та використання художніх засобів у рекламних текстах. Креативна реклама завжди привертає увагу клієнтів, навіть якщо вона містить неправильні знаки пунктуації або неоднозначність фраз. У наш час людей оточує надзвичайно велика кількість різноманітних реклам. Сюди входять фотографії, картинки, відео, білборди тощо. Щодня, коли ми вмикаємо телевізор, гуляємо біля магазинів або читаємо журнали, ми стикаємося з рекламою. У результаті люди просто почали ігнорувати звичайну рекламу, яка не запам'ятовується. Для вирішення цієї проблеми досвідчені маркетологи та копірайтери почали використовувати мовну гру як спосіб семантичної компресії в рекламних текстах. У нашій статті ми дослідили різні слогани і таким чином визначили максимально частотні лінгвістичні засоби мовної гри, що слугують семантичній компресії для досягнення в рекламі основної мети. Реклама неодноразово була предметом лінгвістичних досліджень. Виконано низку робіт, присвячених структурним, семантичним, жанровим, стилістичним та комунікативним особливостям мови реклами та тексту. Необхідність проведення дослідження викликана відсутністю загального дослідження мовної гри як способу семантичної компресії в рекламних текстах. Актуальність дослідження полягає в тому, що явище мовної гри досить поширене серед сучасних рекламних текстів. Новизна статті полягає в систематизації засобів мовної гри, яка слугує семантичній компресії.

Ключові слова: мовна гра, рекламний текст, мовні засоби, компресія, рекламна комунікація.

Постановка проблеми. Із початку свого створення реклама зазнала неабияких змін. Вивчення реклами як певного інструмента економічного розвитку країни та впливу на її населення стає пріоритетним у науковому суспільстві. Конкуренція між підприємствами максимально задовольняє попит споживачів, що має позитивний вплив на економічний розвиток, але ставить жорсткі умови виживання на ринку. Стрімкий розвиток масового виробництва та висока конкуренція сприяли формуванню нових засобів та інструментів комунікації, які поширювали б інформацію про виготовлену продукцію.

До сьогодні реклама залишається одним із найефективніших засобів маркетингових комунікацій. Оскільки рекламний текст одночасно має і привертати увагу, і передавати інформацію, копірайтери часто використовують мовну гру як

спосіб семантичної компресії, тобто скорочують повторюваність надлишкових слів, розширюючи при чому поле значення. Мовна гра також пояснюється відхиленням від літературних норм задля створення певного ефекту (наприклад, неочікуваність, комізм, іронія, імпліцитна критика, прихована конотація тощо). Актуальність дослідження полягає насамперед у підході до питання творення мовної гри в рекламних текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що мовна гра в рекламі відіграє важливу роль, існує значна кількість робіт, присвячених її вивченню. Мовна гра в рекламних текстах викликає зацікавлення як зарубіжних (Ж. Дерріда, Л. Вітгенштейн, Н. Олівер, Б. Совінський, Н. Зауер, Н. Яніч, В. Дітер), так і вітчизняних науковців (Т. Космеда, Н. Арутюнова, Т. Крутько, Т. Гридін, О. Земська, С. Ільєсова, Н. Карпенко,

Ж. Колоїз, Н. Кондратенко, О. Коновалова, Б. Норман, Ф. Бацевич, Г. Грабович, С. Квіт, О. Маленко, Д. Наливайко, О. Халіман).

Постановка завдання полягає у визначенні прийомів мовної гри на різних мовних рівнях як способу семантичної компресії в німецьких рекламних текстах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні норми бізнес-маркетингу не можуть існувати без якісної і правильно сформульованої реклами. Саме через це різні підприємства мають цілі команди, які створюють і поширюють ефективну та якісну рекламу. Важко заперечувати той факт, що така реклама стимулює споживача до покупки товару. Найкращий варіант привернути увагу споживачів – це написати слоган або текст, який буде відразу ж запам'ятовуватися.

Рекламний текст відноситься до текстів масового впливу. Його завдання полягає в забезпеченні ефективного процесу комунікації. Через рекламу здійснюється спілкування між копірайтером і адресатом. В.В. Різун виступає навіть за зміну терміна «комунікація» (як іншомовного) на «спілкування» [2]. Він розглядає рекламний текст як своєрідну форму спілкування, головна мета якої – це привернути увагу, передати інформацію, викликати позитивне ставлення до товару та стимулювати продаж. Також цієї думки дотримувався германіст Б. Совінський, який вважав, що мова реклами – це «заплановане публічне спілкування з метою економічно ефективного інформування, переконання та прийняття рішень» [3].

У 1898 р. Е. Сент-Ельмо Льюїс запропонував теорію спілкування під назвою *модель AIDA*. Ця теорія розроблена на основі дослідження галузі страхування життя, яке описує чотири когнітивні фази, які переживає людина під час придбання нового продукту [4].

– **A – Attention:** За допомогою рекламних матеріалів товар повинен привертати увагу споживача.

– **I – Interest:** Реклама має викликати зацікавлення до товару чи послуги.

– **D – Desire:** Завдання реклами полягає в тому, щоб пробудити в клієнта бажання придбати той чи інший товар.

– **A–Action:** Як тільки в клієнта це бажання виникає, реклама відразу ж має закликати до дії, тобто покупки.

Бездоганна реклама має в декількох словах містити неабияку кількість інформації. Саме тому сучасні рекламні тексти створюються за допомогою мовної гри як способу семантичної компресії. Під

семантичною компресією розуміємо підсилення, наголошення або асоціативне посилення поточного значення, тобто семантичну концентрацію. Вона відбувається через графічні та друкарські процеси, повторення слів та морфем, фразеологізми та персоніфікацію тощо. Суть компресії полягає в тому, що за рахунок скорочення тексту можна досягнути максимального інформаційного та експресивного наповнення рекламного тексту. Наприклад, так звані іконічні знаки, що зменшують обсяг повідомлення, здатні виконувати при цьому експресивну функцію, яка добре впливає на увагу реципієнта: *sehrbe – 8 – lich* (потрібно читати як «beachtlich»). Тобто центральними функціями семантичної компресії залишаються інформативна та експресивна. Для того, щоб ефективно сприйняти компресію, не завжди необхідні фонові знання чи контекст. Семантична компресія допомагає адресату сприйняти і зрозуміти головну мету рекламного тексту. Зміст висловлювання чи зображення просто повторюється в іншій формі і тим самим посилюється.

Як було зауважено, *мовна гра* – це один із способів здійснення семантичної компресії. Такі відомі філософи, як Платон, Сократ, Е. Кант займалися та цікавилися питанням мовної гри. Пізніше увагу цьому явищу приділив німецький германіст Б. Совінський у своїй праці «*Werbeanzeigen und Werbesendungen. Analysen zur Sprache...*». Мовна гра викликає зацікавлення і у вітчизняних науковців: Т. Космеда, О. Халіман («Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики»).

Л. Вітгенштейн, австро-англійський філософ, увів у науку термін «мовна гра», саме тому його ім'я пов'язане з формуванням теорії мовної гри. До того ж він досить успішно пояснив його значення: «Я називатиму «мовною грою» сукупність мови і діяльності» [5, с. 95].

Це явище привернуло увагу не лише вітчизняних лінгвістів, а й зарубіжних. Ще з ХХ століття і до сьогодні з'являються безліч наукових праць, у яких з'ясовуються головні семантичні та функціонально-стилістичні ознаки мовної гри. А. Амірі, Т. Біленко, Сахарук, Т. Сопова намагалися описати це явище за допомогою теорії різноманітних мовознавчих сфер. Дослідники не тільки визначили мовну гру як один зі способів текстотворення, але й показували його властивості на різних конкретних прикладах. Вони опрацьовували чимало текстів для того, щоб знайти в них мовну гру.

Мовна гра – це мовно-ігрова зміна слів, яка може відбуватися шляхом перестановки або заміни графем (фонем), складів, морфем (наприклад, паліндром/анаграма). Мовна гра може виникнути

завдяки творчому словотвору (контамінації). Це так зване утворення нового слова внаслідок зближення, об'єднання частин двох подібних слів. Процес контамінації можна бачити на всіх рівнях мови, проте найактивніше він виявляється в сфері фразеології та в синтаксисі. Щоб краще зрозуміти це поняття, наведемо декілька прикладів: *Sportugal* (*Sport in Portugal*), *Kurlaub* (*Urlaub mit Kur*), *Teuro* (*teurer + Euro*), *jein* (*ja + nein*).

Мовна гра визначається як явище, яке не фіксується межами мовної системи. Спочатку адресат сприймає зіткнення двох протилежних контекстів як помилку стосовно загальних мовних правил. Хоча насправді мовна гра – це усвідомлене відхилення від системи мовних норм. Мета адресанта полягає в тому, щоб створити сугестивний ефект, тобто вплинути на адресата та викликати в нього певні уявлення й настрій. Крім того, В. Санніков наголошує на тому, що будь-яке явище на фонетичному, орфографічному, стилістичному рівнях, наприклад, порушення орфографії, метонімія, перифраза тощо, потрібно визначати як мовну гру [6]. Х. Буссман пояснює мовну гру в рекламних текстах як «грайливу заміну слова з метою неочікуваних та дивуючих ефектів» [7]. Мовна гра часто базується або на творчій зміні слова, або на існуючій омонімії/полісемії в мові, які свідомо використовуються на фоні двох контрастних контекстів. Якщо реклама, яка містить мовну гру, може переконати адресата та вплинути на його вибір, то переконлива спроба була успішною. Отже, мовна гра в рекламі – це спосіб скорочення тексту шляхом відхилення автора від літературних норм, з метою максимальної інформативності.

У межах дослідження нами було проаналізовано 140 слоганів і таким чином визначено максимально частотні лінгвістичні засоби мовної гри, що слугують семантичній компресії для досягнення в рекламі основної мети.

Алітерація – це риторичний прийом, який належить до звукових фігур. Його можна впізнати за однаковим початковим звуком у двох або більше словах поспіль. Наприклад:

«*Geiz ist geil*» (Saturn). У 2004 році цьому слогану було приділено значну увагу, оскільки він спричинив дискусію в багатьох німецьких ЗМІ. Він відобразив тенденцію в поведінці німецьких споживачів, за якої враховується ціна товару, в той час як довговічність, якість, діапазон функцій, умови виробництва відходять на другий план. Гасло залишається загальною фразою та виразом певної психічної установки в поєднанні з відповідною поведінкою: «*Платить мало, отримуйте багато*».

«*Freude am Fahren*» (BMW). Використання цього слогану виразно підкреслює надійність, стійкість, зручність автомобілів BMW. Рекламисти намагаються збільшити кількість своїх клієнтів, наголошуючи на тому, що автомобіль марки BMW принесе лише радість та задоволення.

Анафора, або єдинопочаток базується на повторенні слів. Слово або кілька слів повторюються на початку послідовних речень. Анафора використовується для структурування та ритмізації цілих текстів чи окремих уривків. Повторення вважається особливо значущим для тексту. Їх переслідуюче повторення розгортає посилюючий ефект.

«*Von hier, von Herzen*» (Schweizer Bauern). З одного боку, цей вислів описує регіональність та відношення до продуктів (*von hier – zvidcu*). Те, що *zvidcu* – вироблялося сезонно і не мало довгих транспортних шляхів. З іншого боку, вислів містить сильну емоційну складову: пристрасть фермерів, за допомогою якої вони щодня надають різноманітні послуги для суспільства (*von Herzen – vid щирого serca*). З точки зору змісту, мета кампанії *Schweizer Bauern* залишається незмінною: інформування швейцарського населення про додану вартість місцевого виробництва та спонукування купувати, незважаючи на більш високі ціни.

«*Gute Preise. Gute Besserung*» (Ratiopharm). Вдаючись до такого прийому, автор реклами не лише робить слоган привабливим і легким для запам'ятовування завдяки повторюваності слова «*gut*» з паралельним його використанням у семантичній структурі, він також уживає усталений мовний вираз, який в німецькій мові вважається клішованим побажанням здоров'я. Таким чином, автор компресує сенс чотирма словами, але значення цього виразу імпліцитно розгортається в думках споживачів – вони зможуть швидше одужати, але при цьому не купувати занадто дорогі ліки.

Антитеза – стилістичний прийом, який полягає в різкому протиставленні понять, характеристик, образів, що створює ефект різкого контрасту (Kolmer/RobSanter, 2002: 84).

«*Bietet viel. Braucht wenig.*» (Motoren). Як контрастивний образний засіб антитеза використовується для акцентування переваг предмета рекламування. У цьому випадку протиставляються слова *viel* та *wenig*. Читаючи цей слоган, ми відразу ж розуміємо, що саме автор хотів донести до споживачів. Автор наголошує на тому, що саме цей двигун надає більшу потужність, витрачаючи менше палива.

Тризвук – три слова, які особливо легко запам'ятати як тріаду (Ueding, 2009: 780).

«*Genießen* – *verwöhnen-verführen*» (SchokoladenvonMigros). Схожі значення цих слів, які пов'язані з приємними емоціями, ще більше заохочують клієнтів до покупки саме цього товару. У людей виникає думка, що шоколад – це чиста насолода, від якої вони не в силі втриматись.

«*Quadratisch, praktisch, gut*» (Rittersport). Кожна плитка шоколаду має форму квадрата і розділена на 16 менших за розміром квадратів. Кожен вид має свій характерний колір. Цей шоколад дійсно вважається практичним («*praktisch*»), оскільки екологічно чиста плівкова упаковка *knick-pack* роблять *Ritter Sport* ідеальним у використанні під час руху. Поглянувши на слоган цього бренду, ми розуміємо головні переваги товару: якість та зручність. Тобто за допомогою цього стилістичного прийому автор передає всю суть лише трьома словами.

Рима – поєднання слів із подібним звучанням (Mettenleiter/Knöbl 1991: 26f). Наприклад:

«*Haribo macht Kinder froh – und Erwachsene ebenso*» (Haribo). Цей вираз не лише вдало римується і в результаті запам'ятовується на підсвідомому рівні у споживачів, але й також відображає суть бренду *Haribo* (обіцянка, що продукція популярна як серед молоді, так і серед дорослих).

Персоніфікація – різновид метафори, який полягає в перенесенні ознак людини (живої істоти) на предмети, явища, поняття. Персоніфікацію ще називають одухотворенням, уособленням (Hengelbrock, 2011: 38).

«*Weil unsere Haut Durst auf Gesundheit hat*» (Thermalwasser von Vichy). Завдяки використанню цього стилістичного прийому увага та інтерес читачів підвищуються. Читаючи вирази, які містять персоніфікацію, споживачі відразу ж інтерпретують значення і мету, які були вкладені автором. Звісно, що в цьому прикладі тіло не може відчувати спрагу, оскільки це притаманно лише живим істотам. У такий спосіб автор хотів лише підкреслити те, наскільки важливо доглядати за своїм тілом та використовувати термальну воду від *Vichy*, яка заспокоює та захищає шкіру.

Асонанс полягає у співзвуччі принаймні двох або більше слів (Kolmer/Rob-Santer, 2002:53f).

«*Ganze Nuss im Überfluss*» (Ritter Sport). 100-грамові батончики від *Ritter Sport* товщі, ніж звичайні довгі батончики, саме тому вони мають більше місця для найкращих інгредієнтів, таких як цілий фундук, справжній дрібний марципан або вершкове печиво. Тобто слоган не лише добре запам'ятовується завдяки співзвуччю слів, але й вказує споживачам на те, що шоколад містить велику кількість різноманітних горіхів.

Неологізм – це новостворений мовний вираз для позначення нових речей чи явищ, або для розширення значення вже існуючих речей чи явищ. Неологізми формуються шляхом поєднання вже існуючих елементів, запозичень, транскрибування та транслітерації, калькування або перекладів з іноземної мови (Bußmann 1983:591). Наприклад:

«*Das Verwöh naroma*» (JacobsKronung). Кава *Jacobs Kronung* є однією з найпопулярніших на німецькому ринку. Настільки величезну популярність і визнання їй вдалося завоювати завдяки своєму непереборному та глибокому аромату. Саме тому автор компресує сенс новоствореним словом і тим самим увиразнює головну ознаку та перевагу кави від *Jacobs*.

Метафора – перенесення ознак одного предмета чи явища на інший на основі їхньої схожості (Best 1995:338).

«*RedBull verleiht Flügel*» (RedBull). Такий слоган розкриває основну мету енергетичного напою *RedBull*. Вдаючись до такого прийому, автор показує, що цей напій відновить сили та енергію, збадьорить розум і тіло споживачів, а не надасть крила в прямому сенсі слова.

Порівняння – це безпосереднє зіставлення двох або більше фактів, предметів або мовних образів, які підсилюють хід думок або більш детально описують той чи інший предмет (Frank, 2008). Наприклад:

«*Nichts bewegt Sie wie ein Citroën*»(Citroën). За допомогою порівняння автомобіль марки *Citroën* презентується автором як найзручніший та найшвидший спосіб пересування.

Серед проаналізованих 140 слоганів, 120 оперують мовною грою, з них 16,7% – метафора, 13,3% – алітерація, 12,5% – антитеза, 10,9% – персоніфікація, 10,8% – порівняння, 10% – рима, 8,3% – анафора, 7,5% – асонанс, 5,8% – неологізм, 4,2% – тризвук.

Висновки та пропозиції. У статті досліджено поняття мовної гри як способу семантичної компресії в німецьких рекламних текстах. Проаналізовано достатню для унаочнення результатів кількість матеріалу та визначено найчастотніші лінгвістичні засоби мовної гри (алітерація, метафора, антитеза, порівняння, персоніфікація, рима, тризвук, анафора, асонанс, неологізм), що слугують семантичній компресії для досягнення в рекламі основної мети. Прийоми мовної гри в рекламі досить різноманітні, тому якщо їх вміло використовувати, вони можуть дати бажаний результат, а саме – максимальну інформативність за рахунок семантичної компресії.

Перспективними є дослідження галузей, в яких реклама найчастіше оперує мовною грою.

Список літератури:

1. Космеда Т.А. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.
2. Різун В.В. Маси. Тексти лекцій. Київ : Київ, 2003. 116 с.
3. Sowinski, B. Werbeanzeigen und Werbesendungen. München : Oldenburg. 1979. 191 S.
4. Michaelson, D., Stacks W. Standardization in public relations measurement and evaluation standardization. New York, 2011.
5. Вітгенштейн Л. Філософські дослідження. Київ : Основи, 1995. 311 с.
6. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1999. 544 с.
7. Bußmann, Hadumod. LexikonderSprachwissenschaft, 2. Völlig neu bearb/Aufl. Kröner. Stuttgart, 2002.

**Dzykovych O. V., Rybachok K. V. LANGUAGE GAME
AS A WAY OF SEMANTIC COMPRESSION IN ADVERTISING TEXTS**

The article is devoted to the study of language gametechniques in advertising texts. Advertising text is considered as a unit of advertising communication, the main purpose of which is to form the choice of consumers by manipulative means. The article examines the role of language game as a means of attracting and interest of the client. The object of our research is advertising text as a language unit, violation of the language norm and the use of artistic means in advertising texts. The need for research is caused by the lack of a general study of language game as a way of semantic compression in advertising texts. The novelty of the article lies in the systematization of the means of language game, which serves as semantic compression. Nowadays people are surrounded by an extremely large number of different advertisements. These include photos, pictures, videos, billboards and so on. Every day, when we turn on the TV, walk near the shops, read magazines, we are faced with advertising. As a result, people simply began to put down the usual advertising, which is unmemorable. To solve this problem, experienced marketers and copywriters use the «language game». Creative advertising will always attract customers, even if it contains incorrect punctuation, gross errors in words or ambiguity of phrases. Recently, in linguistics, the term «compression» of language tools has become increasingly common, which is gaining unprecedented momentum, that is why it is necessary to investigate and consider this issue in more detail. Advertising has repeatedly been the subject of linguistic research. A number of works devoted to structural, semantic, genre, stylistic and communicative features of advertising language and text have been performed. In particular, as for the peculiarities of the language of advertising texts, such studies are relevant not only because of the high prevalence of this phenomenon, but also given the importance of the reality of the reflection of the surrounding reality in such texts. All this determines the relevance of the proposed work.

Key words: language game, advertising text, language tools, compression, advertising communication.

Dychka N. I.

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Gural O. I.

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

LINGUISTIC FEATURES OF WRITING TECHNICAL DOCUMENTS IN ENGLISH

The article is devoted to the linguistic features of English technical documentation. The analysis is performed on the example of such a document as the software requirements specification (SRS). The characteristic of the software requirements specification according to lexical, grammatical and syntactic features is presented. The research is done on the base of 120 SRSs taken from the computer companies and firms. Text material, subtext and type of technical text are considered. The paper describes the vocabulary of the technical documentation. It is noted that integral requirement for the SRS is the use of terms and also general vocabulary. The paper states that the vocabulary of the software requirements specification is rich in the special clichés, conjunctions, pronouns, abbreviations, acronyms, symbols, definitions, multicomponent phrases, continuances, directives, stylistically neutral, general scientific, specialized vocabulary and phrases. Grammatical means of the text of scientific style, scientific and technical substyle of the SRS are considered. They are The Present Simple, The Future Simple in active and passive voice, adjectives, gerund, infinitive and infinitive constructions, conditional sentences (with a real condition), modal verbs with passive constructions. Syntactic features of the SRS are described: clear compositional form, separation of one thought from another, numbering of separate parts of the statement, impersonal style of sentence presentation, use of indirect speech, narrative sentences, sentences with rows of homogeneous members.

The research is conducted for the undergraduate students who study computer science or computer engineering. The lexical, grammatical and syntactic features are analyzed with examples in the computer field of knowledge. The examples are taken from the real SRSs. The lexical, grammatical and syntactic means of the SRSs are summarized in the table. Conclusions have been made and further aspects of the research are outlined.

Key words: software requirements specification, IT students, vocabulary, grammar, syntax.

Formulation of the problem. The entry of Ukraine into the European educational space and the expansion of international relations encourage society to prepare highly skilled IT specialists who speak English on the professional level what is accompanied by significant changes in qualification requirements, in pedagogical theory and in teaching practice of technical specialties' students.

Graduates of higher technical institutions will deal with foreign language technical documentation in their professional activities, the preparation of which requires mastery of written speech at a sufficient professional level. Specialists of enterprises and companies often have to cooperate with foreign partners, create a software requirements specification for the joint scientific and technical developments. But often programmers have a problem because firms do not have the standards to develop specifications, or do not consider it necessary [11, p. 30]. This situation

complicates the process for programmers to create proper software development, making it longer. There is also a lack of literature on how to write SRSs, especially in terms of language. Therefore, this type of writing is extremely important for the future professional activity in IT.

The aim of the paper. The aim of the paper is to determine linguistic features of the software requirements specification. And also to analyze the specifics of English technical documentation. The paper gives advice how to achieve success in writing English technical documentation.

Before considering the specification of requirements in the linguistic field, we will give its definition.

Under the specification of software requirements, we understand the source document for software, hardware and software development, which defines the obligatory requirements for the software product, the results that must be achieved during the project.

That is, the SRS – a document that defines the procedure and conditions of the contract, contains the purpose, objectives, principles of implementation, results and timing of work [3, p. 7]. This means that such a document reflects the facts of production activities, identified, processed and expressed in writing by the student.

Analysis of recent research and publications. In science, art, industrial production, in the field of various professions, special vocabulary is used, much of which is terminological. Terminological vocabulary – higher, compared to common vocabulary, the category of names of objects and phenomena surrounding reality. The term, unlike the ordinary word, not only names, but also logically exhaustively and precisely defines the concept, it gives a multifaceted, voluminous and concise description of the object or phenomenon, while containing more information than any lexical unit [10, p. 12]. Researchers N. S. Bukhtiyarov, I. M. Solovyov, E. F. Skorokhodko, S.V. Podolkova, V.A. Sudovtsev, E.K. Savinov, V. K. Kolobayev point to the saturation of the scientific and technical texts in terms. The specificity of students' research is the use of terms that belong to the direction of teaching "Computer Science": *register bits, handler, memory controller* and so on. The terms allow to narrow and specify the problem. Unambiguity and conciseness are the basic requirements for terms. As noted V.A. Sudovtsev the meaning of the term for a specialist is equivalent to the concept.

Presenting main material. We have analyzed 120 SRSs taken from the computer companies and firms. An integral requirement for the SRS is the use of not only special but also general vocabulary. The activities of future specialists in computer technology are directly related to the computer environment, so professionally oriented texts are filled with words that belong to the computer field of knowledge. For example, common computer terms include *computer system, computer hardware, service*, and so on.

It should be noted that the vocabulary of the software requirements specification is rich in the following clichés: *but not limited to, in particular, at a minimum, as appropriate*. The use of neutral vocabulary (*provides, explains, defines, reviews, describes*) helps the author to achieve objectivity and generalization.

A specific feature of the SRS is phraseology. There are no figurative constant phrases here, there are no inversions with reduced stylistic color. But stylistically neutral and interstylistic phraseologies are very widely represented: *to be of importance, occupy*

the post, sphere of application, etc. There are standard inversions of speech, steel in nature, which contain prepositions that indicate the nature of motivation: *in connection with the order, in accordance with, in order to provide technical assistance*, etc. Prepositions are also used: *for, during, in, since, till*.

It should also be noted the noun nature of the SRSs. The same noun in the texts of the specification can be repeated even in adjacent sentences and not be replaced by a pronoun. The SRSs in the field of computer engineering is characterized by the use of multicomponent phrases, they avoid redundancy [5, p.3]. These are phrases that are formed – Noun + Noun: *debugging support, memory roll-over*. Complex phrases, which consist, for example, of a series of nouns –I Noun + Noun + Noun (*keyboard controller code, hardware suspend requests*); – Noun + Noun + Noun + Noun (*system management status registers*).

A common means of information optimization of SRS are professional (*DB – Database, SOP – special operating provisions*) and Latin (e.g. – *for example, etc. -etcetera*) abbreviations.

Nouns are used to name people on the basis of some action or relationship: *user, specwriter, programmer, head of the project*.

Verbal nouns (gerund, adjective) are widely used: *using, used, displayed, clicking*.

Grammatical means of the text of scientific style, scientific and technical substyle are considered by many researchers (N.S. Bukhtiyarov, I.R. Halperin, M.B. Vorobyova, L.V. Slavgorodskaya, V.V. Kuskov, I. Yu. Tarasova) specific and noteworthy. The infinitive and infinitive constructions are very often used too: *In designing products, it helps to imagine a few real life stories of how actual (stereotypical) people would use them*.

English-language software requirements are characterized by sentences in the imperative mood (*Enter your password! Click here to sign up!*). This is not typical of Ukrainian-language software requirements.

Among the English species-temporal forms of verbs, the most widely used in the specification of software requirements now (often – The Present Indefinite, but possibly also – The Future Indefinite): e.g. *The right side of the screen behaves the same way as described previously under Home Page. / The vehicle's exhaust system will power the ABC widget*.

Most often The Present Indefinite and The Future Indefinite are used in the passive form:

e.g. *Programming is controlled by the keyboard Clock Control Register. / Each bit in this register is associated with an interrupt request*.

SRSs are saturated with modal verbs *must, mustn't, shall, shouldn't, can, can't, have to*:

e.g. *It should be at least 800 pixels from the left border of the animation and 600 pixels from the top. / The rigidity of the machine must be such that its deformations under maximum load are negligible.*

Also the SRS is characterized by the use of passive structures, especially Modal + Passive Infinitive:

e.g. *The keyboard controller can be divided by 2, 4 or stopped. / These bits should be programmed to be zero.*

There are adjectives in the SRSs (Participle 1, Participle 2), gerund and adjective and gerund inversions:

e.g. *The signal generated by this pin is a toggle. / Unused timers should be masked by setting the corresponding timer enable bit to zero.*

Conditional sentences can also be used in the specification:

e.g. *Contact Customer Support if you get any other error. / Each local standby timer will not start counting until two events occur.*

Along with lexical and grammatical means, the syntactic organization of the software requirements specification also has its peculiarities. The specification of software requirements has a fairly clear strict compositional form. The compositional structure of utterances in the style of scientific speech obeys the principle of clear separation of one thought from another. This clarity finds its maximum expression in the numbering of individual parts of the statement.

As for the syntactic features of scientific and technical texts, they are characterized by long sentences, with an extremely extensive system of connective communication. Sometimes one sentence covers all the terms of the agreement. The connections between sentences reflect, as we know, the real connections between the expressed concepts. This connection is especially clear in the presence of appropriate connectors (e.g. *This spec does not discuss the algorithms used by the time calculation engine, which will be discussed elsewhere.*).

In simple sentences, usually: a) the subject is before the predicate, followed by subordinate clauses; b) definition before the denoted word; c) the circumstance is closer to the defined word; d) introductory words at the beginning of the sentence (*The graphics and layout of the screens is shown here merely to illustrate the underlying functionality*).

Complex sentences with conjunctive (*and, but*) and subjunctive (*because, so, as*) conjunctions help to follow the logic in the information presentation.

e.g. *Because of the high similarity between the various screens, some system of includes should be used on the server so that if the name of the service changes, or if we can't purchase the domain name we want, we'll be able to change all the screens in one place.*

A feature of the syntax of the SRS is the predominant use of indirect speech.

Narrative sentences, sentences with rows of homogeneous members are met in the SRSs. The specification contains a large amount of information in one sentence. The result is a complication of the syntactic structure. The structural organization of the SRS is reflected in a clear compositional structure, division into sections, subsections, which is defined by the IEEE-830 standard (Std 830-1998).

Thus, we have described the vocabulary met in the SRSs, summarized its lexical, grammatical and syntactic features.

Summarizing the description of the linguistic features of the SRS, we can summarize its lexical, grammatical and syntactic tools in table 1.

Table 1

Linguistic features of the SRS text

<p>Lexical: Conjunctions, pronouns, clichés, terminology, abbreviations, acronyms, symbols, definitions, multicomponent phrases, continuances, directives, stylistically neutral, general scientific, specialized vocabulary.</p>	<p>Syntactic: Clear compositional form. Separation of one thought from another. Numbering of separate parts of the statement. Impersonal style of sentence presentation (the position of the subject is occupied by <i>it</i> or <i>there</i>). Use of indirect speech, narrative sentences, sentences with rows of homogeneous members. In simple sentences: the subject stands before the predicate, followed by the subordinate clauses; definition – before the denoted word; circumstance – closer to a certain word; introductory words – at the beginning of the sentence.</p>
<p>Grammatical: The Present Simple, The Future Simple in active and passive voice Adjectives, Gerund, Infinitive and Infinitive Constructions Conditional sentences (with a real condition) Modal verbs with Passive Constructions</p>	

Thus, we have summarized the linguistic features of the text of the software requirements specification in the table.

Conclusions. We have analysed the characteristics of the software requirements specification in the linguistic hierarchy. Also described the vocabulary of the technical documentation; generalized lexical, grammatical and syntactic features of the specification;

identified features of the SRS. This will allow us to outline the basic requirements for writing SRS, to create a system of exercises to improve skills and abilities of undergraduates to write a technical documentation in English.

References:

1. Silva, A. R., et al. (2015). A Pattern Language for Use Cases Specification, in Proceedings of EuroPLOP'2015, ACM.
2. Silva, A. R. (2015). Towards a Framework for Requirements Specifications with Increased Quality, in Lecture Notes in Business Information Processing (LNBIP), LNBIP 227, Springer.
3. Ferreira, D., Silva, A. R. (2013) RSL-IL: An Interlingua for Formally Documenting Requirements, in Proc. of the of Third IEEE International Workshop on Model Driven Requirements Engineering, IEEE CS.
4. IEEE 1998. IEEE Std 830-1998, IEEE Recommended Practice for Software Requirements Specifications. URL : <http://ieeexplore.ieee.org>.
5. Durán, A., Bernárdez, B., Toro, M., Corchuelo, R., Ruiz, A., & Pérez, J. (1999). Expressing customer requirements using natural language requirements templates and patterns. In IMACS/IEEE CSCC'99 Proceedings.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования/ И.Р. Гальперин. Москва : Наука, 1981. 139 с.
7. Колобаев В.К. Функциональный анализ слов широкой семантики в английской научной литературе. *Вопросы анализа специального текста*. Уфа (Башкирский гос. Университет), 1983. 143 с.
8. Савинова Е.К. Особенности словообразовательных средств выражения категории локативности в общеупотребительной и терминологической лексике английского языка. *Функциональные стили: лингвометодические аспекты* / Отв. ред. М.Я. Цвиллинг. Москва : Наука, 1985. 239 с.
9. Судовцев В.А. Науково-технічна інформація та переклад: навч. посібн. Москва : Вища школа, 1989. 232 с.
10. Мазунова Л.К. Система овладения культурой иноязычного письма в языковом вузе : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Москва, 2005. 319 с.
11. Хевко І.В., Гілтай Л.С. Формування готовності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій до використання цифрових освітніх технологій. Наукові записки: [збірник статей]. Національний педагогічний університет імені Драгоманова. Випуск СXLVII (147). Київ, 2020. С. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-147.2020.04>.

Дичка Н. І., Гураль О. І. ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ ТЕХНІЧНИХ ДОКУМЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена лінгвістичним особливостям англійської технічної документації. Аналіз проводиться на прикладі такого документа, як специфікація вимог до програмного забезпечення (ПЗ). У статті представлена характеристика специфікації вимог до програмного забезпечення відповідно до лексичних, граматичних та синтаксичних особливостей. Дослідження проводиться на основі 120 специфікацій, взятих у комп'ютерних компаній та фірм. Розглядаються текстовий матеріал, підтекст та тип технічного тексту. У статті описується вокабуляр технічної документації. Зазначається, що невід'ємною вимогою до специфікації вимог до ПЗ є використання термінів, а також загальна лексика. У статті демонструється, що словниковий склад специфікації вимог до програмного забезпечення багатий на спеціальні кліше, сполучники, займенники, скорочення, аббревіатури, символи, визначення, багатоконпонентні фрази, продовження, директиви, стилістично нейтральну, загальнонаукову, спеціалізовану лексику та фрази. Розглянуто граматичні засоби тексту наукового стилю, науково-технічного підстилю специфікацій. Це теперішній простий та майбутній простий в активному та пасивному стані, прикметники, герундії, інфінітивні та інфінітивні конструкції, умовні речення (з реальною умовою), модальні дієслова з пасивними конструкціями. Описано синтаксичні особливості специфікацій: чітка композиційна форма, відокремлення однієї думки від іншої, нумерація окремих частин висловлювання, безособовий стиль викладу речення, використання непрямої мови, розповідні речення, речення з рядами однорідних членів.

Дослідження проводиться для студентів магістрантів, які вивчають інформатику або обчислювальну техніку. Лексичні, граматичні та синтаксичні особливості аналізуються на прикладах у комп'ютерній галузі знань. Приклади взяті з реальних специфікацій. Лексичні, граматичні та синтаксичні засоби технічного документу узагальнені в таблиці. Зроблено висновки та окреслено подальші аспекти дослідження.

Ключові слова: специфікація вимог до програмного забезпечення, студенти ІТ, словниковий запас, граматики, синтаксис.

Довженко І. В.

Київський національний торговельно-економічний університет

Дячук Л. С.

Київський національний торговельно-економічний університет

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДИСТАНЦІЙНО (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ)

У статті проаналізовано вітчизняні та зарубіжні освітні інтерактивні платформи для дистанційного навчання, описано можливості їх використання. Розглянуті плюси і мінуси дистанційної освіти на прикладі студентів-філологів, які вивчають англійську мову за допомогою ресурсу MyEnglishLab від компанії Pearson Education Limited. Зображено результати виконання завдань з різних видів діяльності на початку і після завершення курсу. У роботі доведено ефективність вивчення іноземної мови шляхом застосування даного навчального інструменту протягом семестру. Зазначено, що платформу побудовано з урахуванням комунікативної спрямованості, що сприяє набуттю навичок вільного продукування мовлення; граматичної складової частини; фонетичних вправ, що формують правильну аутентичну вимову; англомовних текстів для читання та аналізу; демонстрації відео та прослуховування аудіо з ресурсів BBC та CNN, що засвідчує занурення студентів у англомовне середовище. Серед переваг для викладачів – автоматичне оцінювання завдань, надісланих студентам; опція аналізу прогресу у вивченні мови; експорт результатів; інструмент онлайн чату; планування майбутніх занять із урахуванням прогалів у знаннях підопічних, виявлених автоматично. Для студентів зручною є технічна кваліфікована підтримка сайту, поради по вивченню мови та зворотній зв'язок системи (правильні відповіді), сучасний відео- та аудіо-контент; доступ до лебу на всіх можливих новітніх пристроях. Автори досліджують проблематику можливості результативної дистанційної вищої освіти філологів. Наголошують, що дистанційне навчання включає онлайн-навчання, яке передбачає аудіо-, відео-конференції за участі викладача та студента; навчання студента за допомогою інтерактивної платформи, на зразок MyEnglishLab, зміст якої передбачає тренування усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, письма, аудіювання та говоріння) й самостійну роботу студента. Дослідники діляться позитивним досвідом дистанційного викладання та успішними результатами навчання студентів-філологів першого курсу ЗВО на інтерактивній платформі MyEnglishLab від компанії Pearson. Підкреслено необхідність створення єдиного оптимального ресурсу, який би задовольнив обидві сторони навчального процесу для всіх закладів вищої освіти, залежно від напрямку навчання.

Ключові слова: дистанційна освіта, інтерактивна платформа, англійська мова, студент-філолог.

Постановка проблеми. Сьогодні диктує нові правила, методи та прийоми навчання вищої школи. Неочікуваний Covid 19 змусив переформатуватися не лише студентів, а й викладачів, для яких новітні технології викладання до тепер були малопрактикованими. Припускаємо, що перехід на дистанційну форму навчання був більш стресовим у нашій країні саме для науково-педагогічних працівників. Студенти, які народилися в епоху діджиталізації, у той час як більшість викладацького складу є так званими «digital immigrants», тому потребують додаткових ресурсів і часу, щоб

опанувати новітні інструменти викладання предмету. Сучасні вимоги створили нові можливості: з'явилися численні ресурси для проведення дистанційних занять. І все ж єдиного оптимального сервісу, який би задовольнив обидві сторони процесу, не виявлено науковою спільнотою, що зумовлює актуальність статті.

Мета та завдання роботи – проаналізувати наявні платформи дистанційної освіти, дослідити результати навчання студентів-філологів на ресурсі MyEnglishLab, виявити переваги та недоліки онлайн-занять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дистанційної освіти займалися зарубіжні вчені: Віноградови О. та Л., Литвинова М., Gary A. Berg, Som Naidu, Alexandru Pop, Dana Vioreanu та вітчизняні практики: Зарецька-Котруце І., Косянчук І., Малюкова І., Миронови М. та Ю., Савчин І., Юрченко О. й інші. Кожен із них по-різному визначає термін *дистанційна освіта*. Вчений-дослідник Gary A. Berg вважає, що дистанційна освіта – це форма навчання, в якій основними елементами є фізичне розмежування викладачів і студентів під час навчання та використання різних технологій для полегшення спілкування пар *студент-викладач* і *студент-студент*. Дистанційне навчання стало невід’ємною складовою частиною освітнього світу, і тенденції вказують на постійне зростання попиту на нього. В американській вищій освіті мільйони студентів зараховані щонайменше на один онлайн-курс в університеті, а з виникненням епідемії всі без виключення освітні установи працюють дистанційно. Електронна (дистанційна) освіта передбачає навмисне використання мережевих інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні та навчанні. Вона включає онлайн-навчання, віртуальне навчання, розподілене навчання, мережеве та веб-навчання. По суті, всі ці види навчання стосуються освітніх процесів, які послуговуються інформаційно-комунікаційними технологіями для опосередкування асинхронної, а також синхронної викладацької та навчальної діяльності. Однак при детальному вивченні стає зрозуміло, що ці ярлики стосуються дещо різних освітніх процесів, і як такі вони не можуть використовуватися як синоніми терміну електронне навчання [3, с. 136]. Som Naidu вважає, що термін *дистанційна освіта* охоплює набагато більше, ніж онлайн-навчання, віртуальне навчання, мережеве або веб-навчання [5, с. 148]. Вчений підкреслює, що дистанційне навчання включає всі навчальні заходи, які виконуються окремими особами або групами, що працюють в Інтернеті чи в автономному режимі, та синхронно або асинхронно через мережеві або автономні комп’ютери й інші електронні пристрої.

На нашу думку, дистанційна освіта включає такі основні складові частини: онлайн-навчання, що передбачає аудіо-, відео-конференції за участі викладача та студента; практики й тренування навиків студента за допомогою інтерактивної платформи, на зразок MyEnglishLab, зміст якої передбачає формування усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, письма, аудіювання та говоріння) й самостійну роботу студента.

Постановка мети та завдання роботи – проаналізувати наявні платформи дистанційної освіти, дослідити результати навчання студентів-філологів на ресурсі MyEnglishLab, виявити переваги та недоліки онлайн-занять. Об’єкт дослідження – результати вивчення англійської мови студентами-філологами I курсу на базі платформи MyEnglishLab. Предмет дослідження – аналіз електронних ресурсів для вивчення англійської мови, визначення переваг і недоліків дистанційної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Дистанційна форма навчання як окремий вид існує багато років в Європі, Азії та Америці. Причому закордонні освітні заклади, на відміну від українських, пропонують дистанційне навчання за ціною стаціонарного. Цей факт засвідчує попит на пропонувану послугу, можливість її впровадити у професійну діяльність й задоволення від неї. Сучасна вітчизняна й зарубіжна дистанційна освіта представлена різними електронними інформаційними ресурсами для вивчення та викладання іноземної мови, платформами для проведення онлайн аудіо- та відео- конференцій. Представимо деякі з них.

<https://kahoot.com/> – корисний англомовний сайт для викладання і вивчення іноземних мов у формі інтерактивних ігор. Захоплюючий дух суперництва мотивує студентів виграти раунд, отримати додаткові бали, а отже, із легкістю опанувати мову. Грати можна як в команді (групі), так і нарізно. Існує можливість створення власних квізів для перевірки знань студентів на опанування конкретної лексичної або граматичної теми, а також користування готовими авторськими іграми.

<https://quizlet.com/> – контент, яким можна користуватися на будь-якому електронному пристрої. Це сервіс зберігання карток для вивчення іноземних мов, за допомогою якого легко запам’ятовувати нові слова, прослуховуючи власну вимову; розпізнавати англійську на слух, грамотно писати; грати, навчаючись у зручний час.

<https://www.ted.com/> – популярний відео-ресурс, що складається з коротких мотивуючих висловлювань на різні наукові, бізнес і світові теми на 110 мовах світу. Безцінний контент для розвитку слухання та говоріння студентів-філологів.

<https://edpuzzle.com/> – сервіс дає змогу складати відео фрагменти з аудіо- та текстовими замітками, питаннями та завданнями до них. EDPuzzle інтегровано з Google клас. Є можливість для викладачів контролювати процес навчання: відслідковувати правильність виконання завдань та перегляд відео; працювати в групах.

<https://zoom.us/> – американська комунікаційно-технологічна компанія, лідер серед платформ з проведення аудіо- та відео- конференцій із використанням хмарних обчислень.

<https://hangouts.google.com/> – сервіс, що дозволяє віртуальне спілкування від двох до ста осіб. Доступний з веб-браузера Google Chrome, має мобільні додатки для Android і iOS й послугу Google Voice.

<https://www.skype.com/uk/> – комунікаційний засіб для безкоштовних викликів і відео-конференцій, підтримує текстовий груповий чат із інтерфейсом зі 100 особами одночасно. Опція Skype Translator Preview перекладає голосову інформацію в режимі реального часу, що є незамінною під час проведення міжнародних онлайн конференцій.

<https://products.office.com/uk-ua/microsoft-teams/> – центр для командної роботи в Office 365, що інтегрує користувачів і засоби для ділового спілкування. Найуживаніший зручний сервіс серед університетів усього світу для проведення онлайн лекцій, практичних занять та екзаменів.

<https://www.webex.com/> – контент для відео-конференцій і вебінарів, яким можна користуватися на iPhone, iPad або iPod touch.

<https://moodle.org> – Modular Object-Oriented Dynamic Learning – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище – навчальна платформа, призначена для об'єднання педагогів, адміністраторів і учнів в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища. Безліч вищих закладів освіти користуються нею, розміщуючи навчальні програми й матеріали, силибуси, тести тощо.

<https://platon.com> – Platon TV – це міжнародна платформа, яка дозволяє обробку і користування контентом HD для дослідницьких і освітніх цілей. На даній платформі викладачі розміщують лекції, відео-матеріали, проводять тестування й семестрові екзамени.

<https://vedubox.com> – електронний ресурс, що дозволяє проходити тестування, проводити іспити, вести та брати участь у вебінарах (створювати віртуальні класи, блоги).

<https://learn.ecenenglish.com> – онлайн платформа для вивчення англійської, що розрахована на студентів різних рівнів опанування мови. Містить аутентичні ресурси для практики усіх видів мовленнєвої діяльності.

learnenglish.britishcouncil.org – система розрахована на покращення навиків володіння мовою

дорослих. Пропонує вхідний тест рівня англійської, підбирає завдання на розвиток слухання, вокабуляру, граматики та читання текстів відповідно до протестованого рівня.

<https://oxfordlearn.com> – ресурс вміщує цінні поради та матеріали для викладання, навчання та практики англійської мови; має електронну бібліотеку сучасних англомовних видань; відстежує успіхи у засвоєнні матеріалу, зображуючи графіки прогресу.

<https://www.oxbridgeapplications.com> – безкоштовний ресурс-додаток, що містить експертні поради з вивчення мови, аутентичні статті, тести, курси вивчення англійської тощо.

Описані онлайн ресурси дають змогу викладати англійську мову на високому професійному рівні і вивчати її із задоволенням і користю – варто лише навчитися ними користуватися. І все-таки, протягом напруженої роботи в семестрі непросто виділити час для пошуку самої інформації та її подачі на різних контентах. Уважаємо за необхідне використовувати єдину платформу, яка відповідатиме нормам і стандартам сучасної вищої освіти. Маємо нагоду поділитися досвідом дистанційного викладання та результатами навчання студентів-філологів першого курсу ЗВО на інтерактивній платформі MyEnglishLab від компанії Pearson, яка увібрала весь необхідний спектр завдань для успішного оволодіння англійської мови.

MyEnglishLab – англійський портал компанії Pearson Education Limited, розроблений для єдиного доступу усіх компонентів навчального процесу, як для викладачів мови, так і для студентів. Серед переваг для викладачів – автоматичне оцінювання завдань, надісланих студентам; опція аналізу прогресу у вивченні мови; експорт результатів; інструмент онлайн-чату; планування майбутніх занять із урахуванням прогалин у знаннях, виявлених автоматично. Для студентів зручною є технічна кваліфікована підтримка сайту, поради з вивчення мови та зворотній зв'язок системи (висвітлення правильних відповідей), відео- та аудіо-контент з BBC і CNN; доступ до лебу на всіх можливих електронних пристроях. Система пропонує вивчення міжнародного стандарту англійської мови (так званого General English), ділової англійської (Business English) та підготовку до міжнародних іспитів.

Для формування комунікативної та граматичної компетентності майбутніх філологів необхідними є знання фонетики, лексики й граматики і навички їх використання. Платформа MyEnglishLab пропонує завдання на розвиток

усіх видів мовленнєвої діяльності; структурована за лексичними та граматичними темами; містить аудіо-роз'яснення граматики й різноманітні вправи на опрацювання заданої теми, включає аутентичні аудіо- та відео- матеріали з типовими ситуаціями носіїв мови, розвиває навички читання й поповнює англійським вокабуляром фразеологізмами та ідіомами, відточує навички написання листів, вчить створювати власні проекти, тестує тощо.

Розглянемо прогрес вивчення мови на прикладі результатів навчання студентів-філологів, на основі ресурсу HighNote протягом першого семестру 2020 року. Опанувавши першу тему *Get the Message*, яка охопила повторення *Present and past tenses*, *Question tags and echo questions* із граматики; *Collocations with contact, message and touch*, *Idioms related to communication*, *Emotion adjectives* з лексики; *Making contact* – текст для розвитку активного читання; *A radio interview about emotional intelligence* для формування навичок аудіювання; *Using fixed phrases to express emotions* для розвитку комунікативної компетенції; *An informal email* – практика написання листа – студентам було запропоновано виконання тестових завдань із вивченої теми. На рис. 2 спостерігаємо оцінювання перших занять студентів після опра-

цювання матеріалу. Зауважимо, що для заохочення й мотивації вивчення мови завдання деяким із них відправлялися неодноразово, отже, результати об'єктивно завищені.

Наприкінці семестру рівень володіння мовою кожного студента підвищився, що демонструє рис. 3.

Як бачимо, інтерактивна платформа MyEnglishLab ґрунтується на індивідуальному підході до навчання, самостійності студента у виконанні поставлених завдань за певний період часу, зручності її використання, організації успішності навчання задля досягнення високих результатів і задоволення від процесу. Зріз і моніторинг знань студентів-філологів на початку семестру і в кінці показав сформованість лексичних, граматичних, комунікативних умінь та навичок майбутніх спеціалістів після першого півріччя, отже, платформа довела свою ефективність на практиці.

Вимушено опинившись у ситуації карантину, представники науково-педагогічної спільноти і самі абітурієнти, студенти розмірковують про переваги, недоліки, доцільність вищої освіти дистанційно. Спробуємо і ми обґрунтувати на власному досвіді плюси такого навчання й зазначити мінуси.

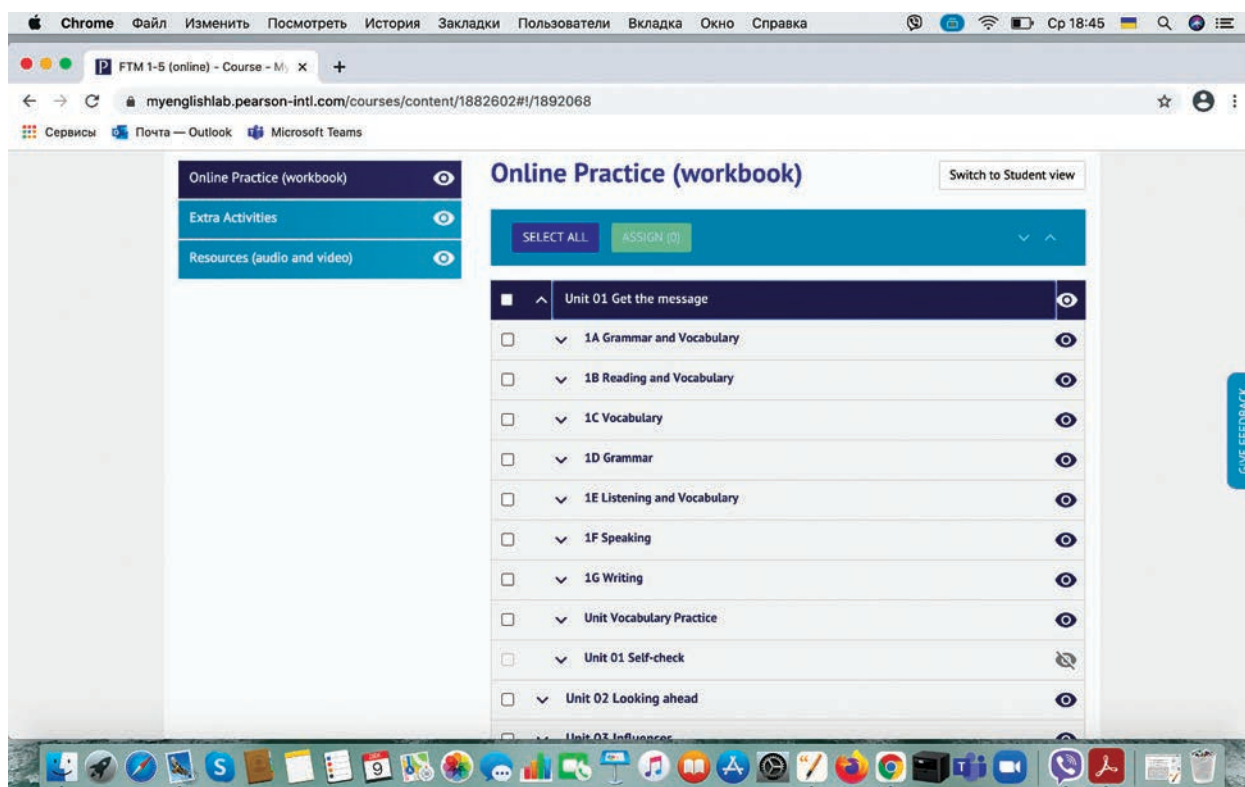

Рис. 1. Завдання в MyEnglishLab на прикладі теми Get the Message

Серед переваг дистанційної освіти виділимо такі:

– Можливість навчатися у зручний час. Кожен студент потребує різну кількість часу на засвоєння матеріалу і має побудувати для себе індивідуальний графік навчання [1, с. 60].

– Можливість навчатися в будь-якому місці. Студенти можуть вчитися, не виходячи з дому чи офісу, перебуваючи у будь-якій точці планети. Щоб приступити до навчання, необхідний лише комп'ютер або телефон із доступом в Інтернет. Відсутність необхідності щодня відвідувати

Student	Assignments			Tests		
	Score	Grade	Completed	Score	Grade	Completed
Волкова, Анастасія	50%	C	11/12	---	---	0/0
Завадський, Богдан	32%	E	8/12	---	---	0/0
Погорелова, Юлія	83%	A	12/12	---	---	0/0
Ритченко, Юлія	50%	C	10/11	---	---	0/0
Anastasia, Tashkinova	13%	E	4/12	---	---	0/0
Dibrova, Julia	63%	B	11/12	---	---	0/0
Honchar, Liza	74%	A	12/12	---	---	0/0
Hordiychuk, Vladislav	88%	A	11/11	---	---	0/0
Katya, Nyukalo	82%	A	11/12	---	---	0/0
Kim, Darya	50%	C	11/12	---	---	0/0
Kovalchuk, Oleksiy	54%	C	11/11	---	---	0/0
Makarova, Maria	79%	A	12/12	---	---	0/0
Sokolov, Alexsey	10%	F	1/8	---	---	0/0
Summary	57%	B				

Рис. 2. Результати роботи студентів-філологів на початку семестру

Student	Assignments			Practice		
	Score	Grade	Completed	Score	Grade	Completed
Dibrova, Julia	84%	A	209/220	100%	A	13/758
Anastasia, Tashkinova	84%	A	218/220	---	---	11/758
Погорелова, Юлія	79%	A	225/228	68%	B	7/758
Honchar, Liza	73%	A	207/228	82%	A	13/758
Волкова, Анастасія	69%	B	214/228	93%	A	33/758
Makarova, Maria	69%	B	212/220	---	---	16/758
Kovalchuk, Oleksiy	69%	B	217/228	100%	A	19/758
Ритченко, Юлія	67%	B	205/228	---	---	6/758
Завадський, Богдан	57%	B	193/228	---	---	1/758
Katya, Nyukalo	54%	C	183/228	92%	A	19/758
Kim, Darya	49%	C	169/228	100%	A	4/758
Hordiychuk, Vladislav	16%	E	30/155	---	---	0/758
Sokolov, Alexsey	14%	E	28/147	---	---	0/758
Summary	63%	B		91%	A	

Рис. 3. Результати навчання студентів-філологів наприкінці семестру

навчальний заклад – безсумнівний плюс для людей з обмеженими можливостями, для проживаючих у віддалених місцевостях.

– Можливість поєднувати навчання і роботу. Багато студентів вимушені працювати, оплачувати освіту та власні споживчі витрати.

– Можливість навчатися у своєму темпі. Індивідуальні особливості засвоєння програми враховано під час дистанційного навчання. Завжди можна повернутися до вивчення складних тем, кілька разів подивитися відео, прослухати аудіо матеріал, проаналізувати прогалини й успішно скласти сесію.

– Доступність навчальних матеріалів. Доступ до всієї необхідної літератури відкривається студенту після реєстрації в системі дистанційного навчання, інтерактивній платформі. Електронні бібліотеки запобігають проблемі нестачі чи відсутності підручників, навчальних посібників і методичних видань.

– Мобільність. Зв'язок із викладачами підтримується онлайн, завдяки зручним сервісам чату або листування корпоративною поштою.

– Економія часу й грошей. Дорога до університету і назад потребує фінансових і часових затрат. Час – безцінний людський ресурс, який варто використовувати з користю для навчання й відпочинку.

– Зниження рівня стресу. Практичні заняття у дистанційній формі усувають бар'єр стресової комунікації між викладачем і студентом. Відеозв'язок за потреби можна замінити на аудіо-, отже, враховано принцип психологічного комфорту. Проміжна атестація студентів дистанційних курсів проходить у формі онлайн тестів, тому у студентів менше причин для хвилювань. Виключається можливість суб'єктивної оцінки: на систему, яка перевіряє правильність відповідей на питання тесту, не вплине успішність студента з інших предметів, його соціальний статус та інші чинники.

– Самостійність. Навчатися вчитися – топовна навичка сьогодення. Освітні експерти переконані, що у 2030 році процес навчання стане безперервним. Тож у нинішнього покоління студентів є нагода прокачати цю навичку, більше навчаючись самостійно.

– Наявність інтерактивних онлайн платформ, на зразок MyEnglishLab, що дають змогу ефективно засвоювати матеріал і ставати професіоналом.

Недоліками дистанційної освіти є:

– Висока ціна техніки. Необхідність належного технічного забезпечення викладачів і студентів очевидна. На жаль, українські заклади вищої освіти не забезпечують технікою науково-педаго-

гічний персонал, і це попри низьку оплату праці. У студентів теж різні можливості; не всі мають ноутбуки, камери, мікрофони, і це негативно відображається на результатах засвоєння матеріалу.

– Відсутність єдиної технології переходу з офлайн в онлайн. Більшість викладачів досі розгублено знижують плечима, коли запитуєш про те, як ефективно інтегруватися в навчальний процес нового формату. Вони все життя викладали наживо, до нових реалій ніхто не був готовий. Студентам теж непереливки: вони зростали в епоху інформаційних технологій і нудяться годинами слухати викладачів онлайн. Не всі педагоги одразу почали використовувати можливості онлайн та збагачувати навчальний процес за допомогою відео, інтерактивних вікторин тощо [2, с. 5]. Багатьом важко далися навіть пари в Zoom, Teams. Тому наразі можемо лише чекати, поки на державному або університетському рівні запровадять єдину систему з деталізованою методологією дистанційного навчання.

– Проблеми з інтернет-зв'язком. Перевантаження мережі неконтрольоване, особливо із вимушеним переходом усіх закладів на дистанційну форму, що іноді заважає безперервному навчальному процесові.

– Психоемоційне та фізичне виснаження викликане самоізоляцією, відсутністю спілкування. У молодому віці природньо закладені рухливий спосіб життя, нові враження і знайомства, тут дистанційна освіта програє традиційній. До того ж, час, проведений за комп'ютером, телефоном, іншими електронними пристроями погіршує зір, підвищує ризик захворюваності хребта, посилює втому тощо.

– Відсутність мотивації. Через низьку економічних проблем в Україні молодь втрачає мотивацію до навчання; рівень самодисципліни і свідомості студента має бути на високому рівні, щоб працювати самостійно для досягнення відмінних результатів.

– Проблема ідентифікації студента. Відеопостереження – єдиний спосіб ідентифікувати і простежити самостійність виконання завдань студента. А це не завжди реально за відсутності камер і об'єму навантаження викладача [1, с. 61].

Висновки і пропозиції. За умови належної організації процесу навчання з боку адміністрації закладу вищої освіти, викладача та студента дистанційна освіта – сучасний, перспективний, ефективний, результативний, інструмент навчання. У цілому студенти задоволені процесом і результатами дистанційного навчання. Тому недоліки

дистанційної освіти із часом можна усунути: прописати чіткі стандарти для такої форми навчання, розробити єдину платформу, методи і прийоми для роботи онлайн, щоб конкурувати на ринку праці, отримавши диплом, навчаючись дистанційно.

Підготовка студентів-філологів в Україні вимагає використання сучасних інструментів, методів і підходів до навчання, що дозволять проводити заняття продуктивно й інтерактивно, оптимізуючи управління навчальним процесом. MyEnglishLab

містить сучасний аутентичний контент, що є ефективним для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності майбутнього філолога. Платформа враховує нестачу комунікації під час дистанційного навчання, включає завдання на формування та вдосконалення мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенцій при вивченні англійської мови. Перспектива подальшого дослідження полягає в розробці нових видів інтерактивних завдань для студентів-філологів під час дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Миронова М.І., Савчин І.М., Миронов Ю.Б. Сучасні тенденції розвитку освітніх технологій. *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 15 жовтня 2020). Київ, 2020. С. 59–62.
2. Зарецька-Катруце І., Юрченко О. За чи проти? 6 плюсів і мінусів дистанційного навчання, які нам треба обговорити. *Освіторя Медіа*. 2020. С 5–7.
3. Gary A Berg. Cases on Online Tutoring, Mentoring and Educational Services: Practices and Applications. Information Science Reference. 2010. 223 p.
4. Rachael Roberts, Caroline Krantz. High Note 4. Student's Book. Pearson Education Limited. 2020. 200 p.
5. Som Naidu, Olaf Zawaski-Richter. Mapping Research Trends from 35 Years of Publications in Distance Education. *Distance Education*. Routledge, 2016. Vol. 37. № 3. P. 245–269.

Dovzhenko I. V., Diachuk L. S. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE EDUCATION (USING THE EXAMPLE OF LEARNING ENGLISH BY STUDENTS OF PHILOLOGY)

The article analyses domestic and foreign educational interactive platforms for distance learning and teaching, describes the possibilities of their use. The pros and cons of distance education are considered, using the example of the students of philology who study English with the resource MyEnglishLab from Pearson Education Limited. The results of tasks for different types of activities at the beginning and after the course are presented. The paper proves the effectiveness of learning a foreign language with this educational tool during the semester. It is noted that the platform is built taking into account the communicative approach, which contributes to the acquisition of skills of free speech production; grammatical component; phonetic exercises that form the correct authentic pronunciation; English texts for reading and analysis; demonstration of video and listening to audio from BBC and CNN resources, which testifies the immersion of students in the English-speaking environment. Among the advantages for teachers – automatic assessment of assignments sent to students; option to analyse the progress in language learning; export of results; online chat tool; planning future classes taking into account the gaps in the knowledge of language, detected automatically. Technically qualified site support, language learning tips and system feedback (correct answers), modern video and audio content are convenient for students; access to the Lab at all possible newest devices. The authors explore the possibility of effective distance higher education of philologists. It is emphasized that distance education includes online learning, which consists audio and video conferences with the participation of tutors and students; practicing students through an interactive platform, such as MyEnglishLab, the content of which involves training in all types of speech activities (reading, writing, listening and speaking) and independent student work. Researchers share the positive experience of distance education and the successful learning outcomes of the first-year students of philology on the interactive platform MyEnglishLab from Pearson. The need to create a single optimal resource that would satisfy both sides of the educational process for all higher education institutions, depending on the field of study is defined.

Key words: distance education, interactive platform, English language, student-philologist.

Жук В. А.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

УМОВНИЙ СПОСІБ ЯК КОНСТИТУЄНТ БЛИЖНЬОЇ ПЕРИФЕРІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ СПОНУКАЛЬНОСТІ

Метою статті є розгляд особливостей умовного способу як конституюнту ближньої периферії функціонально семантичного поля спонукальності. Актуальність дослідження визначається тим, що воно ведеться в межах історичної прагматики і дозволяє, з одного боку, розширити сферу застосування прагматичного аналізу та, з іншого, отримати дані з мовного аспекту літературних пам'яток минулого. Об'єктом дослідження є функціонально семантичне поле спонукальності. Предмет дослідження – периферійні конституюнти функціонально семантичного поля спонукальності в давньоанглійській мові. У процесі дослідження авторка дійшла таких висновків: 1. Периферія функціонально-семантичного поля спонукальності давньоанглійської мови характеризується великою різноманітністю засобів актуалізації волітливості в порівнянні з ядром. Ці актуалізатори, так само, як і в разі з ядерними конституюнтами, належать різним рівням мовної системи. Численність периферійних засобів вираження спонукальності пов'язане з меншою спеціалізованістю їх семантики у плані експлікації цього значення, а також з обмеженістю сфери вживання. 2. На морфологічному рівні до числа периферійних належить умовний спосіб. Специфіка його функціонування в польовому розташуванні наближає його до ядерного конституюнту ФСП волітливої модальності – імперативу. 3. Морфологічний рівень також представлений формою немаркованого інфінітива із закінченням -an, яка всупереч традиційному уявленню про неї як про форму імперативу або умовного способу виявляє самостійний категоріальний статус. Великий модальний потенціал немаркованого інфінітиву робить його своєрідною кумулятивною одиницею, яка об'єднує в собі значення, властиві імперативу та суб'юнктиву, і початкове значення потенційності дії, властиве для інфінітиву. 4. Великий склад ядерних та периферійних засобів вираження спонукальної модальності дає можливість вважати, що склалася лінгвістична традиція вираження спонукування в рамках давньоанглійського періоду. Великий набір периферійних лексико-граматичних одиниць, наділених спонукальною семантикою, свідчить, з одного боку, про нездатність кожної з них висловити все різноманіття семантичних варіантів спонукування, а з іншого боку, про надмірність мовної системи свободі вибору, яка робить можливим вираження будь-якого необхідного значення.

Ключові слова: давньоанглійська мова, модальність, периферія, морфологічний рівень, імператив, ядро.

Постановка проблеми. Робота присвячена конструюванню функціонально семантичного поля (ФСП) на базі засобів актуалізації модального значення спонукальності в давньоанглійській мові. Традиційно модальність розуміється як категорія, що виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлення (В. Віноградов, О. Jespersen).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для цього дослідження актуальне звернення до розробок теорії модальності, виконаних у руслі функціонально-семантичного підходу (А. Бондарко, Е. Беляєва, М. Сабанєєва), а також прагматичних течій (Н. Арутюнова, С. Мезенін, А. Федосєєва).

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей умовного способу як конституюнту ближньої периферії функціонально семантичного поля спонукальності. Актуальність дослідження визначається тим, що воно ведеться в межах історичної прагматики і дає змогу, з одного боку, розширити сферу застосування прагматичного аналізу, а з іншого – отримати дані з мовного аспекту літературних пам'яток минулого. Об'єктом дослідження є функціонально-семантичне поле спонукальності. Предмет дослідження – периферійні конституюнти функціонально-семантичного поля спонукальності в давньоанглійській мові.

Виклад основного матеріалу. Ядерно-периферійна організація ФСП спонукальності. Приступаючи до безпосереднього опису мовних

засобів, що виражають модальне значення спонукальності та конституують ФСП спонукальності в давньоанглійській мові, необхідно більш детально висвітлити принципи структурної організації будь-якого ФСП. Відомо, що термін «поле» використовується багатьма науками. У лінгвістику цей термін був привнесений з фізики. Роблячи екскурс в історію формування лінгвістичного уявлення про поле, слід зупинитися на концепції Й. Тріра, основоположника вчення про поле в мові. Результатом його наукових пошуків стало закріплення терміна «поле» в лінгвістиці та введення поняття «семантичного поля», пов'язаного з вивченням сукупності слів у їх предметно-поясних зв'язках [19, с. 419].

З 50–60-х рр. ХХ ст. відбувається поступове розширення поняття поля у сфері лінгвістики. Крім власне семантичного, також виділяють морфосемантичні, асоціативні, граматичні та синтагматичні поля [1; 6; 14]. Згідно з концепцією функціонально-семантичного поля, прийнятою за вихідну в цьому дослідженні, ФСП визначається як «угруповання різнорівневих засобів мови, яке базується на певній семантичній категорії; засоби мови взаємодіють на основі спільності їх семантичних функцій» [3, с. 17]. Вивчення мовних засобів в їх польовому розташуванні ґрунтується на ядерно-периферійній організації структури поля. Прототипами критеріїв розмежування ядра та периферії, прийнятих у функціональній граматиці, слугували сформульовані Є.В. Гулігою та Є.І. Шендельсом ознаки домінантного конститuentу поля, згідно з якими він «а) найбільш спеціалізований для вираження цього значення; б) передає його найбільш однозначно; в) систематично використовується» [6, с. 10].

У теорії, розробленій А.В. Бондарко, співвідношення центру та периферії ФСП характеризується сукупністю таких характеристик: (1) максимальною концентрацією в центральній частині базисних семантичних ознак за розрідженості таких ознак на периферії; (2) участю ядерних конститuentів у максимальній кількості опозицій, на тлі тією чи іншою мірою ізолюваності периферійних; (3) найбільшою спеціалізованістю центральних одиниць для реалізації певних семантичних функцій, на відміну від меншої спеціалізованості периферійних; (4) регулярністю функціонування ядерних засобів у порівнянні з меншою регулярністю вживання периферійних [3, с. 18]. Водночас характеристика структурної організації функціонально-семантичного поля не обмежується поняттями ядра та периферії, а використовує їх як базові

для подальшого виявлення дрібних складників як ядра, так і периферії. У концепції, яка була запропонована Є.В. Гулігою та Є.І. Шендельсом, містяться відомості про можливе членування ядра поля: «навколо домінанти групуються найбільш тісно з нею пов'язані конститuentи, що утворюють ядро поля. Конститuentи, віддалені від ядра, розташовуються на периферії поля» [6, с. 10].

У сфері інтересу до вивчення мовних одиниць із точки зору відносин «центр – периферія» потрапляють не тільки прямі способи вираження певної семантики, а й непрямі. Це тягне за собою підрозділ периферії на ближню та дальню. Так, наприклад, у дисертаційному дослідженні Ю.В. Гапонової детально розроблений принцип віднесення того чи іншого мовного засобу до ближньої або далекої периферії. У разі зближення семантико-функціональних властивостей окремого конститuentу з ядерними цей конститuent відноситься до ближньої периферії. Якщо розглянута мовна одиниця є непрямим (імпліцитним) засобом вираження того чи іншого значення, які здобувають це значення лише в певних контекстах, то його слід віднести до далекої периферії ФСП [5, с. 21].

Парадигматичні характеристики давньоанглійського умовного способу. У положенні найближчого оточення центральної (ядерної) зони функціонально-семантичного поля волітвної модальності в давньоанглійській мові знаходиться умовний спосіб, оскільки по лінії ірреальної модальності давньоанглійський умовний спосіб невід'ємно пов'язаний з імперативом, що знаходить своє відображення у словнику лінгвістичних термінів, де суб'юнктив трактується як «категоріальна форма непрямого способу, зазвичай з розвиненою системою відтінків (варіантів) модального значення, що об'єднуються загальною ознакою відсутності прямої відповідності змісту дійсності» [2, с. 249].

Вивченню специфіки модальних значень, які висловлюються за допомогою умовного способу, а також його функціонуванню на різних синхронних зрізах англійської мови присвячена велика кількість досліджень, одним із результатів яких стало виявлення здатності форм умовного способу висловлювати значення веління (див. А.М. Мухін, А.І. Смірницький, Т.А. Расторгуєва, В. Mitchell і ін.).

Давньоанглійський умовний спосіб в низці публікацій називається «бажаний спосіб», або «оптатив» [11, с. 220; 4, с. 166; 17, с. 142–143], і, таким чином, протиставляється деякими дослідниками індоєвропейському кон'юнктиву.

Подібний підхід навряд чи можна визнати виправданим, оскільки матеріал давньогерманських мов не дає підстави для безпосередньої реконструкції спеціальної форми кон'юнктива. Низка міркувань змушує сумніватися в загальноіндоєвропейському характеру опозиції «індикатив :: кон'юнктив» навіть у системі презенс [17, с. 259].

Зіставлення мовної структури різних індоєвропейських мов дозволило дослідникам зробити висновок про те, що германські мови мають спеціальну парадигму, яка за своєю структурою генетично тотожна опативу та функціонально об'єднує смислові структури як опатива, так і кон'юнктива інших індоєвропейських мов [17, с. 262].

Об'єднання у плані функціонування за допомогою давньоанглійського умовного способу значень індоєвропейського опативу та кон'юнктиву заклало в давньоанглійському суб'юнктиву здатність висловлювати різноманітні значення: бажання, можливість (похідні від індоєвропейського опативу) (1) суб'єктивне ставлення мовця, яке може виступати в якості передбачення або припущення (похідне від індоєвропейського кон'юнктиву) (2) [11, с. 220–221; 4, с. 294; 13, с. 244–245; 7, с. 189–190; 12, с. 109].

(1) *Ærcebiſcepes borges bryce odde his mēndbyrd gebete mid ðrim pundum. Той, хто вторгається в житло архієпископа або його володіння, які обєригаються, повинен заплатити три фунта.*

(2) *Mycel yfel deð se ðe leas writ buton he hit gerihhte. swylce he gebringe Ða soðan lare to leasum gedwylde. Велике зло робить той, хто пише неправду, і, поки він не виправить це, це буде виглядати як перетворення істинного вчення на помилку.*

У давньоанглійській мові умовний спосіб мав чітко окреслену парадигму: форми однини та множини теперішнього часу і форми однини та множини колишнього часу утворювалися від основ інфінітиву та претеріту відповідно і мали закінчення *-e* для однини (1) та *-en* для множини (2).

(1) *7 ðeah Ðæt geweorðe Ðæt ure ænig Ðe nu leofað Ðonne ne libbe <...> І хоча може так статися що ніхто з нас хто зараз живе не буде жити тоді. 2) Gif ceorl 7 his wif bearn hæbben getcene, 7 fere se ceorl forð, hæbbe sio modor hire beat 7 fede. Якщо керл та його дружина мають спільну дитину і керл вмирає, мати повинна залишити дитину і виховувати його.*

Проаналізований текстовий матеріал виявляє, однак, випадки нейтралізації опозиції по особі в сфері суб'юнктиву. *Ne nime ge æt nanum menn na mare Ðonne eow geset is ... Не беріть ви ні від кого більше, ніж вам належить <...> Gebide ge*

on beorge <...> Ви чекайте тут на пагорбі <...> Традиційно таким маніфестаціям приписується випадковий аграматичний характер: писар використовував дієслово / суб'єкт у формі однини до того, як сформулював суб'єкт / дієслово в формі множини [17, с. 82 – 85].

Однак, як показує нам проведене дослідження давньоанглійських законодавчих актів, законодавець систематично вживає прономінальний суб'єкт **hio** при предикаті, який виражений дієсловом у формі однини в тих випадках, коли йдеться про представників вищих страт суспільства стародавнього Уессекса [8, с. 77]. *Gif mon folcleasunge gewyrce, 7 hio on hine geresp weorðe, mid nanum leohtran ðinge gebete Ðonne him mon aceorfe Ða tungon of, pæt hie mon na undeorran weorðe moste lesan <...> Якщо хтось обдурить народ і він в цьому викритий буде, не маючи ніяких пояснень, відріжуть потім йому його язик, щоб він нікому не наважився більше брехати.*

Аналізуючи парадигматичні особливості давньоанглійського суб'юнктива, не можна не згадати про те, що, як і у випадку з імперативом, у низці публікацій з давньоанглійської мови, крім «регулярних» форм суб'юнктиву, фігурує форма на *-an* (див. роботи К. Бруннера, І.П. Іванової та Л.П. Чахоян). Її використання може бути проілюстровано такими прикладами: *> leofan men, utan don swa us Ðearf is, beorgan us geome wið pæne egesan 7 helpan ure sylfra Ða hwile Ðe we tagan 7 motan, Ðe læs we forweorðan Ðonne we læst wenan <...> дорогі мої, давайте робити те, що нам необхідно, настійно захищати самих себе від того жаху та допомагати самим собі, поки ми це можемо, щоб ми не померли тоді.*

Під час розгляду парадигматического ряду суб'юнктиву М. Мінкофф кваліфікує дцю форму як спеціальну для позначення першої особи множини. Релевантним є те, що М. Мінкофф особливо підкреслює близькість цієї нетрадиційної форми умовного способу та імперативу. У зв'язку з цим у своїй «Історичній граматиці англійської мови» він вказує на використання як еквівалента імперативу форми першої особи множини опатива, яке ототожнюється з умовним способом: «Instead of the imperative the optative plural may also be used, especially the form *in - an*» [17, с. 143].

Додатковим підтвердженням того, що форма на *-an* в принципі може бути вбудована в парадигматичний ряд умовного способу та розглянута як еквівалент імперативної форми, певною мірою може слугувати положення: «В інгевонських діалектах, де у множині в індикативі та опативі збі-

глися всі три особи, імператив зберігає опозицію першої та другої особи та використовує оптативну форму для першої особи» [17, с. 259].

Категорія умовного способу давньоанглійської мови виявляє унікальні властивості не тільки в плані своєї парадигматики, а й в семантичному плані. Будучи не завжди чітко диференційованими в своєму морфологічному оформленні, імператив та умовний спосіб відрізнялися в семантиці, принаймні в ранній давньоанглійській, як «more or less directive and more or less wishful» [18, с. 185]. Визнаючи обґрунтованість такого ствердження як загальної характеристики етапів еволюції мови в рамках давньоанглійського періоду, слід, однак, вказати на збережену в більш пізні, ніж ранній давньоанглійській період, епохи можливість семантичної диференціації умовного способу та імперативу.

Так, у проповіді Blickling Homily контраст між «бажаною» та директивною манерою вираження зову пастиря передається не тільки за допомогою використання займенника *ƿe* як поворотного та супроводжуючого його займенника *sylfne*, але і за допомогою дієслівних форм: суб'юнктива *gemyne* та імператива *ongyt*, що функціонують у підрядному словосполученні, заснованому на паралелізмі: *Eala ƿu freond & min mæg, gemyne ƿis & ongyt ƿe sylfne, ƿæt ƿu eart nu ƿæt ic wæs io. O, miū drug ta oðnplemīnīc, pam'ятай ce ta переконайся, що ти зараз являєшся тим, ким я був раніше.*

Як зазначалося вище, у формах давньоанглійського умовного способу об'єдналися значення індоєвропейського оптатива та кон'юнктива, що зумовило широкий спектр значень, закладений у цьому способі. Саме семантичні особливості умовного способу (здатність висловлювати бажання), так само як і те, що він є засобом актуалізації ірреальної модальності, дозволяє констатувати значну схожість між умовним способом та імперативом. Матеріали цілого ряду досліджень англо-саксонського періоду (див. праці А.М. Мухіна, Б.А. Ільїш, Т.А. Расторгуєва, І.Б. Хлебнікової, М. Мінкофф), а також отримані нами дані аналізу досить репрезентативної вибірки свідчать про закономірний характер нейтралізації опозиції «імператив :: суб'юнктив» за певних умов функціонування їх форм у давньоанглійській мові. Це підтверджує відоме положення про те, що умовний спосіб у значенні бажання або розпорядження в певних контекстах вживався у функції імперативу [17, с. 258]:

Se ðe hloƿe betygen sie, geswicne se hine be cxx hida oððe swa bete. Той, хто буде звинувачений

в приналежності до банди, мусить очиститися за допомогою 120 хайд (наділів землі) або заплатити рівну вартість у якості компенсації.

Умовний спосіб як маркер волітвнної модальності в незалежному реченні. Семантичний потенціал умовного способу в давньоанглійській відрізняється значною ємністю. Особливо великий семантичний діапазон у форм умовного способу, які виступають у незалежних реченнях (тобто в простих та матричних). Як це впливає з існуючих досліджень у сфері функціонування умовного способу в давньоанглійській мові, її форми теперішнього часу в незалежному реченні можуть висловлювати: бажання/побажання; повинність; допущення/поступку, припущення/ймовірність [10, с. 5; 17, с. 340].

У межах цього дослідження було отримано великий фактологічний матеріал, який підтверджує, що значення бажання/побажання (1) та повинності (2) досить часто актуалізувалися формами умовного способу теперішнього часу в незалежних реченнях. Бажання/побажання, виражене умовним способом теперішнього часу, може постати як у вигляді оптативного висловлювання, тобто «чистого» побажання, без каузації до дії (1.1), так і у вигляді волевиявлення, яке спонукає реципієнта до дії (1.2).

(1.1) *Fæder alwalda mid arstafum éowic gehealde siða gesunde! Господь нехай збереже Він вас в цілості у вашому тимчасовому перебуванні.*

Alwalda ƿec gode forgyldre, swa he nu gyt dyde! Нехай Господь тобі дасть сповна, як Він до цього робив! У таких випадках найчастіше адресантом передається побажання, завірення або вітання.

(1.2) *Mine gebroðra <...> Smeage gehwīlc hwæt he deað and behealde hwæðer he on godes wingearde swince. Мої побратими <...> міркуйте про те, що Він робить, і дивіться за всім, що Він в винограднику зробить.*

Подібні випадки є адресованим волевиявленням, в основі якого лежать дієслова у формі теперішнього часу умовного способу, що виконують функцію спонукання до дії [9, с. 60].

Висока частотність вживань умовного способу зі значенням бажання/побажання, які дозволяють пом'якшити директивну інтенцію, пов'язана зі специфікою гомілетичних творів, оскільки жанр проповіді не припускав категоричності у висловлюваннях проповідника, звернених безпосередньо до пастви. В іншому разі (як це спостерігається при використанні імперативу, який примножує ілокутивну силу висловлювання) сама суть проповіді була би спотворена. Будучи частиною

експліцитного механізму об'єктивізації семантики директивності, давньоанглійські форми умовного способу теперішнього часу дозволяють адресанту розраховувати на здійснення його бажання або на створення деякого бажаного ефекту на реципієнта.

У разі вживання форм умовного способу з семою повинності, за свідченням дослідників, як правило, має місце формулювання наказу, прохання, веління, призову, звернених до третьої особи [10, с. 53]. Найбільш яскраво таке функціонування умовного способу проявляється в законодавчих актах.

Мовний матеріал проповідей та епічної поеми «Беовульф» також дозволяє говорити про випадки вживання форм умовного способу у значенні повинності.

Sie sio baer gearo aedre geaefned Þonne we ut sumen <... > Нехай буде пиво готове, швидко приготовлено, коли ми вийдемо.

Форми умовного способу минулого часу, що вживаються в незалежних реченнях, як відзначають дослідники, найчастіше висловлюють припущення та при цьому часто втрачають своє тимчасове значення [17, с. 345]. Однак вони використовувалися носіями давньоанглійської мови у прагненні менш безапеляційно висловити своє ставлення до пропонованої дії та до адресата у зв'язку з цією дією. Так, завдяки цій формі вдається зробити директивне висловлювання менш авторитарним.

Умовний спосіб як маркер волітвнної модальності у підрядному реченні. Умовний спосіб у другорядних реченнях є в давньоанглійській мові широко поширеним явищем. У загальному вигляді його семантика може бути зведена до значень припущення та ймовірності. У субпредикатної позиції його форми диференційовані в часовому плані. Так, теперішній час умовного способу представляє дію як бажану, необхідну або очікувану в сьогоденні або майбутньому (1), а минулий час – у минулому (2):

(1) *& micel is nydþearfeac manna gehwilcum þæt he Godes lage gyme heonan forð georne bet þonne he ær dyde, & Godes gerihta mid rihte gelaeste. І також дуже необхідно кожній людині, щоб вона надалі завзято дотримувалась закону Божого краце, ніж вона це робила, і правильно дотримуватися служіння*

(2) *ic de lange bæd þæt du þone waelgaest wihte ne greffe lete Sud-Dene sylfe geweordan gude wid Grendel. Я просил тебе настоятельно, чтобы ты не бросал вызов убийственному ужасу, позволил южным датчанам самим вести войну с Гренделем. Я просив тебе настійно, щоб ти не кидав*

виклик убивчому жаху, дозволив південним данцям самим вести війну з Гренделем.

У давньоанглійській мові умовний спосіб може виступати також як засіб підпорядкування підрядного речення головному (як засіб узгодження дієслівних форм головного та другорядного речень). Це спостерігається у другорядних додаткових, зокрема в тих, які передають непряму мову, і є відображенням загальнонімецької традиції. Умовний спосіб може вживатися практично у всіх типах другорядних обставинних речень. Його використання найбільш характерне для другорядних умовних, тимчасових, порівняльних, слідства та цілі. Саме останній тип другорядного речення, будучи покликаним вказати, заради чого необхідно зробити ту чи іншу дію, сприяє актуалізації волітвнної модальності: *þonne age we mycle þearfe þæt we god ælmihtigne georne biddan þæt he us gescylde wid þære egesan 7 us gestrangie swa his willa sy. Потім нам дуже необхідно, щоб ми завзято молилися Всемогутньому Богу, щоб Він нас захистив від того жаху і зміцнив нас за Своєю Волею.*

Висновки. 1. Периферія функціонально-семантичного поля «спонукання» давньоанглійської мови характеризується великою різноманітністю засобів актуалізації волітвнності в порівнянні з ядром. Ці актуалізатори, так само, як і в разі з ядерними конститuentами, належать різним рівням мовної системи. Численність периферійних засобів вираження спонукальності пов'язане з меншою спеціалізованістю їх семантики в плані експлікації цього значення, а також з обмеженістю сфери вживання. 2. На морфологічному рівні до числа периферійних належить умовний спосіб. Специфіка його функціонування в польовому розташуванні наближає його до ядерного конститuentу ФСП волітвнної модальності – імперативу. 3. Морфологічний рівень також представлений формою немаркованого інфінітива із закінченням *-an*, яка всупереч традиційному уявленню про неї як про форму імперативу або умовного способу виявляє самостійний категоріальний статус. Великий модальний потенціал немаркованого інфінітиву робить його своєрідною кумулятивною одиницею, яка об'єднує в собі значення, властиві імперативу та суб'юнктиву, і початкове значення потенційності дії, властиве для інфінітиву. 4. Великий склад ядерних та периферійних засобів вираження спонукальної модальності дає можливість вважати, що склалася лінгвістична традиція вираження спонукання в рамках давньоанглійського періоду. Великий набір периферійних лексико-граматичних одиниць, наділених

спонукальною семантикою, свідчить, з одного боку, про нездатність кожної з них висловити все різноманіття семантичних варіантів спонукування, а з іншого – про надмірність мовної системи свободі вибору, яка робить можливим вираження будь-якого необхідного значення.

Список літератури:

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. М., Л.: Наука, 1964. 105 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 4-е изд., стереотип. М.: КомКнига, 2007. 596 с.
3. Бондарко А.В. Введение. Полевые структуры в системе функциональной грамматики. *Проблемы функциональной грамматики: полевые структуры*. – СПб: Наука, 2005. С. 12 – 25.
4. Бруннер К. История английского языка: В 2 т. М., 1956. Т.2. 392 с.
5. Гапонова Ю.В. Средства выражения модальных значений возможности и необходимости в текстах печатной рекламы: Автореф. дис... канд. фил. наук: 10.02.01. Калининград, 2007. 25 с.
6. Гульга Е. В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. М.: Просвещение, 1969. 184 с.
7. Иванова И.П. История английского языка. М.: Высш. шк., 1976. 318 с.
8. Колядин Е.А. Некоторые особенности синтаксиса древнеанглийских законодательных текстов. *Исследования молодых ученых*: Сб. ст. асп. / Отв. ред. А.М. Горлатов, Е.С. Гриценко. Минск, 2008. С. 77–81.
9. Латыпов Р.А. Подкласс глаголов волеизъявления в современном английском языке. *Германистика*. СПб., 1992. С. 59–65
10. Мухин А.М. Морфологические и синтаксические категории. *Исследования по языкознанию* / отв. ред. С.А. Шубик. СПб.: Изд-во С.-Петербургского университета, 2001. С. 51–55.
11. Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков. М.: Изд-во иностранной литературы, 1954. 379 с.
12. Расторгуева Т.А. История английского языка. М.: Астрель, 2002. 348 с.
13. Смирницкий А.И. Древнеанглийский язык. М., 1955. 317 с. ; Сравнительная грамматика германских языков: В 5 т. / ред. М. Гухман. Т. 4: *Морфология*. М.: Наука, 1966. 455 с.
14. Щур Г.С. Теории поля в лингвистике. М., Наука: 1974. 253 с.
15. Ælfric's Catholic Homilies. The First Series. Oxford: Early English Text Society, 1979. 562 p.
16. Beowulf and the Finnsburh Fragment / ed. prof. Klaeber. NY, 1922. 401 p.
17. Minkoff M. English Historical Grammar. Sofia, 1967. 395 p.
18. Mitchell B. Old English Syntax: Vol. 1-2. Oxford: OUP, 1985. Vol. 2: *Subordination, independent elements, element order*. 1080 p.
19. Trier J. Sprachliche Felder. *Zeitschrift für deutsche Bildung*. 1932. N. 9. S. 417–427.

Zhuk V. A. THE CONDITIONAL METHOD AS A CONSTITUENT OF THE NEAR PERIPHERY OF THE FUNCTIONALLY SEMANTIC FIELD OF MOTIVATION

*The aim of the article is to consider the peculiarities of the conditional method as a constituent of the near periphery of the functionally semantic field of motivation. The relevance of the study is determined by the fact that it is conducted within the framework of historical pragmatics and allows, on the one hand, to expand the scope of pragmatic analysis and, on the other hand, to obtain some data on the linguistic aspect of the literary monuments of the past. The object of research is the functional semantic field of motivation. The subject of research is the peripheral constituents of the functional semantic field of motivation in Old English. In the course of the research, the author has arrived at such conclusions: 1. The periphery of the functionally semantic field (FSF) of motivation of the Old English language is characterized by a great variety of means of actualization of volatility in comparison with the nucleus. These actualizers, as in the case of nuclear constituents, belong to different levels of the language system. The abundance of peripheral means of expression of motivation is associated with less specialization of their semantics in terms of explication of this meaning, as well as with the limited scope of use. 2. At the morphological level, the subjunctive mood belongs to peripheral one. The specificity of its functioning in the field location brings it closer to the nuclear constituent of the FSF of the volitional modality, i.e. the imperative. 3. The morphological level is also represented by a form of unmarked infinitive ending in *-an*, which, contrary to the traditional notion of it as a form of imperative or subjunctive mood, reveals an independent categorial status. The great modal potential of the unmarked infinitive makes it a kind of cumulative unit, combining the values inherent in indirect inclinations (imperative and subjunctive) and the original value of the potentiality of action inherent in the infinitive. 4. The extensive composition of nuclear and peripheral means of expression of motivational modality makes it possible to consider the established linguistic tradition of expression of motivation within the Old English period. The large set of peripheral lexico-grammatical units endowed with motivational semantics testifies, on the one hand, to the inability of each of them to express all the variety of semantic variants of motivation, and on the other hand, to the ensuing redundancy of the linguistic system.*

Key words: Old English, modality, periphery, morphological level, imperative, nucleus.

Zeynalov Eldar Atamali

Azerbaijan State Marine Academy

MANIPULATION IN BRITISH POLITICAL DISCOURSE (BASED ON NATIONAL AND CULTURAL VALUES)

The article discusses the use of national and cultural values as a means of manipulation by political leaders in their speeches in order to achieve the goals set in the British political discourse. The main goal of political leaders is to influence or maintain political power by influencing the minds of recipients and attracting them to their side. In this regard, manipulation, and especially the means of manipulation, is of great importance in political discourse. It is also noteworthy that British political leaders use tools of manipulation based on national and cultural values in British political discourse. British values are firmly rooted in the country's historical traditions. These values are protected by laws and traditions. Every member of British society unequivocally respects and protects these values and traditions. Concepts such as the democratic principles inherent in the public consciousness, the rule of law, individual freedom, tolerance of different denominations and active participation in public life are of vital importance to the British, and especially to the English. Because in the British political discourse, national and cultural values are closely linked with the English mentality and identity. Since the concept of values is specific to each community, they can be used in different forms and for different purposes. Given that the British are more conservative as a nation, it is clearer how important national-moral and cultural values are to them. In terms of semantic meaning, values can belong to different areas. Since national-moral and cultural values are of a collective nature, they can be considered as a ready-made means of "psychological influence". British national and cultural values are a manifestation of the British public consciousness and are based on the country's historical traditions. The use of national and cultural values, which are deeply rooted in English public opinion and memory, as a means of manipulation is interesting, which are illustrated in the article with examples.

Key words: *political discourse, British political discourse, national-cultural values, manipulation, means of speech, political leader, political power.*

Political discourse means "any form of speech, subject of speech, addressee or anything of this nature" that belongs to the field of politics from a functional point of view [6, p. 34]. The essence of political discourse is the struggle for power, and in their speeches, political leaders use a variety of linguistic and stylistic means and a variety of rhetorical styles to convey to the listener, to influence his consciousness.

This article focuses on how and in what form political leaders use national and cultural values in their speeches as a means of manipulation them in order to achieve the goals set in the British political discourse.

The point is that in the political discourse of the United Kingdom and the United States, the two largest English-speaking countries in the world, the way of thinking of the people living in those countries is very important. And we can note that this way of thinking is unique to the bearers of Anglo-American political culture, which has a special place among the world's political cultures. Although they speak the same language, each of these countries has its own national political discourse. In addition to

the general features of this political discourse, there are also mental features that belong to each of them separately. This is due to their linguocultural way of thinking. In general, when studying the political discourse of Great Britain and America, it can be concluded that the only thing that "distinguishes" the two English-speaking peoples can be "concepts rooted in the mental world of people and considered the core of culture" [3, p. 62].

The concept of national and cultural values is equally reflected in one way or another in British and American political discourse. Even in terms of the semantic meaning they express, they do not differ, except for some concepts. In every culture there are important cultural elements called "basic concepts". The following are the most common concepts in the collection of political values that have emerged in the speeches of British politicians and are frequently developed: *home, history, compassion, privacy, creativity, common sense, fairness, democracy, freedom, tolerance, individual freedom, equality, liberty, decency, justice* and, etc.

In his speech on immigration in Staffordshire in 2014, Cameron's emphasis on these values, national and cultural concepts, shows how British politicians are connected to the English mentality and English identity. They try to make the most of this sensitivity when speaking in front of their audience: "*When I think about what makes me proud to be British, yes, it's our history, our values, our creativity, our compassion. But there is something else too. I am extremely proud that together we have built a successful, multi racial democracy. A country where, in 1 or 2 generations, people can come with nothing, and rise as high as their talent allows. A country whose success has been founded not on building separate futures, but rather on coming together to build a common home*" [15].

Russian linguist Y.I. Sheygal notes that in political discourse, since political values are of a collective nature, there can be no question of "one person's position". He then refers to the book by the American political scientist and scholar M.J. Edelman (*Murray Jacob Edelman: The Symbolic Uses of Politics-1964, 115*) and continuing his opinion writes that "in political discourse it is important not only accuracy, but also the generality of assessments of public interests" [7, p. 69].

Speaking of British values, it should be noted that they are firmly rooted in the country's historical traditions. These values are protected by laws, traditions and expectations. Every member of British society must unequivocally respect and preserve those values and traditions. According to British values and norms of life, concepts such as extremism and intolerance have no place in British society. The concepts that have been passed down from generation to generation as fundamental values in the UK are: *1. democracy; 2. the rule of law; 3. individual liberty; 4. tolerance of those with different faiths and beliefs; (participation in community life)* [11].

An analysis of the speeches of British politicians and political leaders shows that the concept of national and cultural values in the country's political discourse is closely linked with the English mentality and identity. British politicians also take this factor into account in their public speeches and dig into history to create an effect on the listener's thinking, conveying to them the paths and difficulties of their ancestors in verbal and non-verbal ways (showing chronicles of historical events, pictures, etc.). Consider an example. Commenting on Scotland's secession from the United Kingdom in February 2014, David Cameron said: "*Over 3 centuries we have lived together, worked together and frankly we've got together: getting married, having children,*

moving back and forward across our borders. Such is the fusion of our bloodlines that my surname goes back to the West Highlands and, by the way, I am as proud of my Scottish heritage as I am of my English or my Welsh heritage. The name Cameron might mean 'crooked nose', but the clan motto is 'let us unite', and that is exactly what our islands and our nations have done [8, p. 32].

Apparently, Cameron is digging into history, trying to do his best to preserve the unity and integrity of Great Britain. This tradition is reflected in the public speeches of all British politicians and continues to this day. Consider an example from Tony Blair's speech in 2000 entitled *British Identity and Society*: "*Britain is stronger together, than separated apart. True Britishness lies in our values not unchanging institutions. Standing up for Britain means fighting for British values, ...*" [10]. In this example, Blair calls on his listeners to take ownership of Britain's unity and integrity and to preserve the existing unity.

It is necessary to emphasize one issue. In the UK, the leaders of the two leading parties, the Conservative and Labor parties, have been advocating the values that their parties support in their political campaigns. However, both parties consider the values they support as national values and try to condemn the other side by referring to them in their speeches. Research shows that although parties prefer different values, they share a common point; *these values are the values of the whole country*. For example, in a 2014 article in the Daily Mail, Cameron stressed that all citizens of the country should have values such as *equality* and *the rule of law*. With this view, he sought to justify the weakening of British identity in the country, arguing that the weakening of values such as British identity had led to an increase in extremist sentiment within the country, especially among immigrants: "*A failure to promote 'British values' in a muscular way is allowing extremism to grow in the UK. The values I'm talking about – a belief in freedom, tolerance of others, accepting personal and social responsibility, respecting and upholding the rule of law – are the things we should try to live by every day. To me they're as British as the Union flag, as football, as fish and chips*" [14]

According to Cameron, not only immigrants in Britain, but also the British must respect and protect English national and cultural values. He argues that British values should be studied more deeply, especially in English schools, and that students should study historical documents, especially the "Magna Carta", adopted in 1215, which paved the way for the rule of law and parliamentary democracy in the country.

The article focuses on the issue of British identity and emphasizes the importance of learning English for immigrants.

D.Cameron writes that without knowing English, it would be difficult to get used to British culture and English values, to get to their essence: *"We are making sure new immigrants can speak English, because it will be more difficult for them to understand these values, and the history of our institutions, if they can't speak our language"* [14].

Since British traditions and national-cultural values are very important for British society, British politicians attach great importance not only to manipulating this issue in the public consciousness, but also to the deeper study, promotion, protection and respect of these values in the country. Speaking on extremism and the scourge of extremism in Birmingham on July 20, 2015, Cameron reiterates the importance of integrating immigrants into British society, in this process the UK again emphasizes its traditions and values, reaffirms their importance in the construction of the British House. He says: *"We are all British. We respect democracy and the rule of law. We believe in freedom of speech, freedom of the press, freedom of worship, equal rights regardless of race, sex, sexuality or faith. We believe in respecting different faiths but also expecting those faiths to support the British way of life. These are British values. And are underpinned by distinct British institutions. Our freedom comes from our Parliamentary democracy. The rule of law exists because of our independent judiciary. This is the home that we are building together"* [13].

It is obvious that the unity in the country, the preservation of this unity is always the main line in the speeches of the country's leaders.

Political people use various means to manipulate public opinion. Along with the lexical and stylistic means of language, other means also play an important role here. The national-spiritual, cultural heritage, religious ceremonies and beliefs rooted in the memory of the people and passed down from generation to generation are, of course, considered to be such means. The interesting thing is that in the process of political communication, the information transmitted by the speaker to the listener takes time to make an impact, or rather, the listener begins to "process" in his brain from the moment he receives the information delivered to him. He tries to find out how true or false the information is. The impact of information begins after the "processing" process. Politicians and political leaders understand this very well. Accurate and talented speakers try

to use such means in their speeches in political campaigns that the listener does not need to "process" the information transmitted to them and accepts it as it is. Such tools, as we have noted, are concepts that are deeply rooted in the memory of the people and do not require "discussion and analysis". Usually, during this type of speech manipulation, the addressee (listener) is exposed in such a way that he perceives the information given to him as objective information. As the Russian linguist G.V.Pushkareva noted, "the manipulator always resorted to such covert means that people are deprived of the opportunity to receive information critically, to judge independently and to make decisions" [1, p. 90].

According to political experts, manipulation of public opinion in the modern world is one of the most effective mechanisms as a means of ensuring political stability in the country in general.

Theresa May, the leader of the Conservative Party from 2016 to 2019 and the Prime Minister of the United Kingdom (she was the Home Secretary of the United Kingdom in 2015 (2010–2016)), said this in 2015 when she spoke about the need for the entire British public to come together to fight extremism: *"Our definition of extremism is "the vocal or active opposition to fundamental British values, including democracy, the rule of law, individual liberty and the mutual respect and tolerance of different faiths and beliefs"*. To highlight the value of these values to the British, she again goes back in time, noting that these values were passed down from generation to generation, not just from the air:

"Because our values haven't just sprung out of nowhere. They have evolved over centuries in response to our political, cultural, religious and intellectual history. We believe in religious freedom because the alternative is conflict and bloodshed. We believe in democracy because the alternative leads to the arbitrary abuse of power. We believe in equality because the alternative is discrimination and suffering. We believe in our values because they are what make a successful society" [9].

As noted above, when analyzing the political speeches of British politicians, political leaders and Prime Ministers, one aspect is generally more prominent: maintaining and strengthening the unity of all the peoples of the United Kingdom. This is a problem that British politicians, political engineers and heads of state are aware of and constantly "control". Some researchers claim that the history of this problem dates back to 1707, when the British people and the British identity were formed. At that time, an official union act was signed between

England and Scotland, and “it was agreed that the official name of the state created under this act would be Great Britain” [2, p. 77].

Prime Minister David Cameron uses a persuasive strategy to address patriotism in a referendum on Scottish independence in February 2014, raising patriotism to the level of social value: “*And I passionately hope that my children will be able to teach their children the same; that the stamp on their passport is a mark of pride that together, these islands really do stand for something more than the sum of our parts, they stand for bigger ideals, nobler causes, greater values. Our great United Kingdom: brave, brilliant, buccaneering, generous, tolerant, proud – this is our country. And we built it together. Brick by brick: Scotland, England, Wales, Northern Ireland. Brick by brick*” [12].

Political discourse is considered an important part of national culture. When we look at the linguistic landscape of the political world, we see the emergence of complex mental units (concept, stereotype, scenario, conceptual field, value, etc.) belonging to each nation in political communication and political discourse. When talking about national-moral and cultural values in political discourse, it is very important what level they occupy in the political consciousness of individuals, society and the people as a whole. Because when we say values, we mean things that “subjects of political activity (specific people, political movements, political parties and their representatives) consider very important for themselves and declare their readiness to fight for them” [5, p. 39].

Of course, national and cultural values are a broad concept. According to A.P.Chudinov, it is expedient to generalize the political values used for the purpose of manipulation in the following order:

- 1) *higher values – man, mankind, humanity;*
- 2) *material values – natural resources, products of labor, tools and their reproduction necessary for the existence of mankind, humanity;*
- 3) *values related to social life – various social institutions created during the progressive development*

of mankind and social institutions necessary for the life of society: family, nation, class, state;

4) *Moral life and cultural values – scientific knowledge, philosophical, moral, aesthetic and other ideas, ideas, norms, ideals designed to meet spiritual needs;*

5) *Political values – freedom, democracy, human rights, the rights of the nation, etc.* [5, p. 39].

Since it is important for politicians to be in direct contact with their audience, it is important to work hard for the audience. Rather, success depends on how visionary, skilled, educated, and skillful speaker a politician is. There is no denying that national-spiritual and cultural features play an important role in creating an emotional, expressive effect in the British discourse.

As the Russian philologist N.V. Salnikova noted, “pragmatism in political communication is mainly characterized by high intensity, and the power of speech is the main goal of communication. This is primarily due to the expression in the speech of national and cultural values that determine the political course of the speaker. As national-cultural values are the basic concepts of the people, they become an integral part of the national self-consciousness by forming a unity of views and beliefs between a political person and the people” [4, p. 7].

Thus, the analysis of the political speeches of British politicians, political leaders and heads of state shows that maintaining unity in the country is the first task, and more emphasis is placed on manipulating this ideology. Since political leaders aim to come to power and maintain it as the main goal in political discourse in the pre-election and post-election periods, they prefer to be closer to the people, to dominate their thinking, to have their views, in short, to find their sensitive spots and have them follow him. Examples of British political discourse show that in the speeches of leaders, “*British-British identity*” should be seen more as a political value used for unity and equality. However, the frequent reference to the set of national, spiritual and cultural values that characterize British political discourse not only strengthens the people’s views on language, culture and social closeness, but also strengthens their sense of national identity.

References:

1. Володенков С.В. Современная политическая коммуникация как инструмент манипулирования общественным сознанием. *Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 12. Политические науки.* 2012. № 5.
2. Демидова Д.Г. Понятие национальной идентичности в политическом дискурсе Великобритании (на материале текстов публичных выступлений парламентариев-консерваторов в 2010–2016 годах). *Социальные и гуманитарные знания.* 2017. Том 3, № 1. С. 76–80.
3. Левенкова Е.Р. Контрастивный анализ национально-специфических концептов в институциональном политическом дискурсе Великобритании и США. *Вестник Челябинского государственного университета.* 2010. № 32(213). Филология. Искусствоведение. Вып. 48. С. 62–704.

4. Сальникова Н.В. Национально-культурная риторика политического дискурса (на материале публичных выступлений Р. Рейгана и М.С. Горбачева). Автореферат диссертации на соискание ученой степени.
5. Современная политическая коммуникация: Учебное пособие / Отв. Ред. А.П. Чудинов / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2009. 292 с.
6. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Волгоград, 2004.
7. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дис...д-ра филол. наук. Волгоград, 2000. 326 с.
8. Understanding National Identity. By David McCrone, Frank Bechhofer, Cambridge University Press, 2015. United kingdom. 225 p.
9. A Stronger Britain, Built On Our Values, 23 March 2015 (Retrieved on May 24, 2020). URL : <https://www.gov.uk/government/speeches/a-stronger-britain-built-on-our-values>.
10. British Identity and Society. Tony Blair's Britain speech, 28 Mar, 2000. (Retrieved on May 23, 2020). URL : <https://www.theguardian.com/uk/2000/mar/28/britishidentity.tonyblair>.
11. Chapter 1: The Values and Principles of the UK (Retrieved on May 24, 2020). URL : <http://www.test4citizenship.com/chap1section1>.
12. David Cameron – 2014, Speech on Scottish Independence. November 20, 2015 (Retrieved on May 24, 2020). URL : <http://www.ukpol.co.uk/david-cameron-2014-speech-on-scottish-independence/>.
13. David Cameron extremism speech: Read the transcript in full, 20 July 2015. Home Secretary: A New Partnership To Defeat Extremism. URL : <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/david-cameron-extremism-speech-read-the-transcript-in-full-10401948.html>.
14. British values aren't optional, they're vital. That's why I will promote them in EVERY school... URL : <https://www.dailymail.co.uk/debate/article-2658171/DAVID-CAMERON-British-values-arent-optional-theyre-vital-Thats-I-promote-EVERY-school-As-row-rages-Trojan-Horse-takeover-classrooms-Prime-Minister-delivers-uncompromising-pledge.html> (Retrieved on May 23, 2020).
15. JCB Staffordshire: Prime Minister's speech. November 28, 2014. (Retrieved on May 23, 2020) speech. URL : <https://www.gov.uk/government/speeches/jcb-staffordshire-prime-ministers>.

Зейналов Ельдар Атамалі. МАНІПУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У БРИТАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті обговорюється використання національних та культурних цінностей як засобу маніпуляції політичними лідерами у своїх виступах для досягнення цілей, встановлених у британському політичному дискурсі. Головною метою політичних лідерів є вплив або підтримка політичної влади, впливаючи на свідомість реципієнтів і залучаючи їх на свій бік. У зв'язку із цим маніпуляція, а особливо засоби маніпуляції, мають велике значення в політичному дискурсі. Також варто відзначити, що британські політичні лідери використовують інструменти маніпуляції, заснованих на національних та культурних цінностях, у політичному дискурсі Великобританії. Британські цінності міцно вкорінені в історичних традиціях країни. Ці цінності захищені законами та традиціями. Кожен член британського суспільства однозначно поважає та захищає ці цінності та традиції. Такі поняття, як демократичні принципи, притаманні суспільній свідомості, верховенство права, свобода особистості, толерантність до різних конфесій та активна участь у суспільному житті мають життєво важливе значення для британців, особливо для англійців. Оскільки в британському політичному дискурсі національні та культурні цінності тісно пов'язані з англійською ментальністю та ідентичністю. Оскільки поняття цінностей характерне для кожної спільноти, їх можна використовувати в різних формах та для різних цілей. Ураховуючи, що англійці більш консервативні як нація, стає зрозумілішим, наскільки важливими для них є національно-моральні та культурні цінності. Із точки зору семантичного значення цінності можуть належати до різних областей. Оскільки національно-моральні та культурні цінності мають колективний характер, їх можна розглядати як готовий засіб «психологічного впливу». Британські національні та культурні цінності є проявом суспільної свідомості Великобританії та базуються на історичних традиціях країни. Цікавим є використання національних та культурних цінностей, які глибоко вкорінені в англійській громадській думці та пам'яті, як засобу маніпуляції, що проілюстровано у статті на прикладах.

Ключові слова: політичний дискурс, британський політичний дискурс, національно-культурні цінності, маніпуляція, засоби мови, політичний лідер, політична влада.

Коваль Н. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

АУДИТОРСЬКИЙ АНАЛІЗ БРИТАНСЬКОЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОЇ АКТОРСЬКОЇ МОВИ

Це дослідження присвячене вивченню фонетичних особливостей акторської мови та її сприйняття в культурному контексті художнього фільму. Вперше зроблена спроба на матеріалі художнього фільму провести експеримент з оцінки регіональної та соціальної приналежності мовців та виявити стереотипи масової свідомості щодо британських і американських типів вимови. Мета статті – вивчити сприйняття британських та американських персонажів, наведених у контексті епізодів ліричної комедії, з трьох позицій: територіальної оцінки, соціальної приналежності і здатності виробляти комічний ефект. Матеріалом дослідження є фільм «Чотири весілля та похорони», британська романтична комедія режисера Майка Ньюелла, що вийшла на екрани в 1994 році. Героями фільму є як британці, так і американці в автентичному виконанні, тобто зіграні та озвучені носіями відповідного варіанту англійської мови. Матеріалом для аналізу послужили 10 відеоепізодів, кожен тривалістю близько двох хвилин, загалом 20 хвилин звучання. Методами дослідження є аналіз мовної ситуації у Великобританії і США, на підставі чого було складено закритий список всіх територіальних та соціальних типів, який увійшов в анкету, представлену аудиторам; була розроблена й апробована методика роботи з художнім текстом, а також застосовувався метод аудиторського аналізу. Аудиторський аналіз виконувався самою дослідницею та 10 носіями мови: п'ятьма британцями і п'ятьма американцями. Параметри, запропоновані в анкеті для аудиторського аналізу, охоплювали всю соціальну, територіальну класифікацію і включали оцінку створення комічного ефекту усіма засобами, в тому числі і за допомогою акценту. Згідно з даними, отриманими в результаті аудиторського аналізу, тільки частина персонажів із десяти представлених епізодів досліджуваного матеріалу в художньому фільмі створює комічний ефект, тобто відзначена аудитором як смішні. Це персонажі у виконанні трьох британських акторів (ролі: Чарльз, Фіона, Гарет) та американської актриси (роль: Керрі). Загалом комічний ефект залежить від низки обставин, вражень візуального і слухового характеру. Візуально це пов'язано із зовнішністю героїв, з їхньою поведінкою, проксемикою, жестами та мімікою і загалом з усією ситуацією, в якій вони знаходяться, а з погляду звучання – з просодією.

Ключові слова: комедія, акцент, територіальні типи вимови, анкетування, вимова, соціофонетика.

Постановка проблеми. Це дослідження присвячене вивченню фонетичних особливостей акторської мови та її сприйняття в культурному контексті художнього фільму.

Актуальність роботи полягає в необхідності розгляду певних національних типів вимови в соціокультурному контексті художнього фільму, оскільки у процесі міжкультурної комунікації виникає необхідність оцінити ступінь експресивності акторської мови з погляду її відповідності нормам, а також тієї реакції, яку вона викликає у носіїв двох варіантів англійської мови, британського та американського. Вперше зроблено спробу на матеріалі художнього фільму провести експеримент з оцінки регіональної та соціальної приналежності мовців та виявити стереотипи щодо британської та американської типів вимови.

Мета статті полягає у вивченні сприйняття британських та американських персонажів, наведених у контексті епізодів ліричної комедії «Чотири весілля та похорони», з трьох поглядів: територіальної оцінки, соціальної приналежності та здатності виробляти комічний ефект.

Матеріалом дослідження є фільм «Чотири весілля та похорони» (Four Weddings and a Funeral) – британська романтична комедія режисера Майка Ньюелла, що вийшла на екрани в 1994 році. Крім того, це перший із серії фільмів за сценаріями Річарда Кертиса за участю Х'ю Гранта. Героями фільму є як британці, так і американці в автентичному виконанні, тобто зіграні та озвучені носіями відповідного варіанту англійської мови. Матеріалом для аналізу послужили 10 відеоепізодів, загалом 20 хвилин звучання.

Методами дослідження є аналіз мовної ситуації у Великобританії і США, на підставі чого було складено закритий список усіх територіальних та соціальних типів, який увійшов в анкету, представлену аудиторам; методика роботи з художнім текстом, а також метод аудиторського аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальноанглійська норма вимови – RP – (Received Pronunciation – прийнята у вищому суспільстві вимова) виникла на базі південних діалектів шляхом виділення лондонського діалекту, і всередині Великобританії вона є символом південного сходу Англії; разом з тим південноанглійська норма є символом правлячого класу. Огляд сучасних тенденцій вимови RP, відображених у роботах сучасних авторів [2; 5], дає змогу зробити висновок про те, що у всіх зазначених тенденціях більшою або меншою мірою соціальне забарвлення відбувається завдяки звуковим змінам. Таким чином, мовна ситуація на Британських островах характеризується протиставленням престижної вимови, не пов'язаної територіально ні з яким районом, яка виконує найважливіші соціальні функції, з одного боку, і складної системи соціально-територіальних типів вимови, що включають регіональні стандарти типу шотландського, уельського, північного та ірландського, які мають обмежені соціально-комунікативні функції, з іншого. Тип вимови є показником соціально-територіальної, соціально-класової та соціально-групової, а також функціонально-стилістичної диференціації [1].

Сучасна мовна ситуація у США характеризується тим, що англійській мові властива більша варіативність вимовних норм, що знайшла відображення в рівноправному існуванні кількох регіональних типів вимови, відмінності між якими в основному лежать у сфері системи голосних. Результати досліджень регіональної мови [3; 6: 104; 4: 95], що проводяться в нині в рамках Фонологічного Атласу Північної Америки, підтвердили традиційний, у межах американської діалектології, розподіл на вимовні типи Півночі, Північного і Південного Мідленду, Півдня і заходу. Хоча вимова американців не має такої яскраво вираженої соціальної оцінки, як у Великобританії, і жоден регіональний діалект не має статусу загальнонаціонального стандарту, у масовій свідомості існує поняття вимовної норми, яке пов'язується з північним та північно-мідлендським вимовним типами, багато в чому завдяки їх широкому використанню дикторами національного телерадіомовлення. Досвід багатьох експериментів показав, що мова південців про-

тиставляється нормі і, таким чином, є соціально маркованою. Для створення художнього образу і комічного ефекту актори можуть активно користуватися різноманітними фонетичними засобами, які є в арсеналі їхньої рідної мови або діалекту того персонажа, якого вони зображують. Однак завжди важливо брати до уваги, що одна і та ж фонетична характеристика може сприйматися по-різному щодо того чи іншого акценту. Наприклад, для американців безерна вимова сприймається як недбала і навіть некрасива, особливо в тих частинах Сполучених Штатів, де місцеві жителі, які так говорять, є афроамериканцями. Водночас в Англії таке вимова сприймається як норма, а ерна вимова, навпаки, як сільська або навіть комічна [5: 230]. Після Другої світової війни Америка перестала оглядатися на британський мовний стандарт RP, і зросло значення національного вимовного стандарту, відомого сьогодні як General American, в результаті чого у Великобританії RP сприймається як ознака високого соціального статусу і освіченості, в Америці ж, незважаючи на те, що в деяких колах RP зберігає за собою статус престижу, досить часто RP сприймається як вигадлива та комічна вимова. Таким чином, актор і режисер, використовуючи той чи інший тип вимови як засіб мовної виразності, повинні не тільки знати фонетичні ознаки того чи іншого акценту, але і те, як цей акцент буде сприйнятий аудиторією. Як зазначав Дж. Уеллс, люди зазвичай мають нечітке уявлення про акценти іншого регіону та країни [5: 180]. Наприклад, англієць, почувши нью-йоркський акцент, ідентифікує його насамперед як американський, і тільки потім як нью-йоркський (якщо взагалі його ідентифікує). В цьому разі англієць будуть досить глухі до соціолінгвістичної інформації, що полягає в дифтонгізації звуку [æ] в слові *map*. Однак житель Філадельфії буде сприймати цей же акцент як нью-йоркський, а те, що це американський акцент, він вважає само собою зрозумілим, тобто чим ближче акцент до нашого власного, тим більше чуйними до нього ми стаємо. Це використовують актори під час створення художнього образу та гумористичного ефекту.

Існують різні **стереотипи** у сприйнятті американців та британців одними одних. Стереотипне уявлення про британців включає такі риси, як стриманість (вважається, що вони мовчазні та не схильні зовні проявляти свої почуття); вони мужні і не втрачають присутності духу у важких ситуаціях, завжди бездоганно ввічливі та коректні. Американці сприймають Великобританію як

країну, де все поводяться хоч і дивно, але мило. США у багатьох британців асоціюються з позицією сили в міжнародних питаннях, Голлівудом і його впливом, грошима, насильством. Слід зазначити, що оцінки українців у цьому разі збігаються з оцінками британців. Згідно з традиціями, які за століття перейшли з театру в кіно, в акторській мові використовуються мовні зміни та акцент для того, щоб підкреслити характер та відтворити традиційні уявлення про той чи інший регіон, расу, етнічні, економічні особливості. Цей метод характеристики вказує на те, що деякі риси героя можуть бути показані не обов'язково за допомогою дій характеру або дослідженням мотивів його поведінки. Що стосується зіставлення використання британського та американського варіантів англійської мови в американському кіно – так званої безерної та ерної вимови, то британські орієнтований акцент, переважаючий у ранніх американських фільмах, поступився місцем загальноамериканському акценту в сучасному американському кіно. Однак нерідкі випадки, коли регіональний акцент використовується для створення комічного ефекту: образ провінціала може викликати не тільки негативні емоції, але і сміх, особливо в поєднанні з яскравими «національними» зовнішніми характеристиками, такими як, наприклад, руде волосся у ірландця або картата спідниця у шотландця. У фільмі «Чотири весілля та похорони» стикаються британські й американські характери, при цьому стереотип типового англійця – дивака та невдахи – підтримується головними та другорядними ролями. Американський тип процвітаючої, енергійної, гарної жінки, позбавленої умовностей Старого світу, імponує американському глядачеві як уособлення успіху в діловій та особистій сфері.

Виклад основного матеріалу. Аудиторський аналіз виконувався самим дослідником та 10 носіями мови: п'ятьма британцями та п'ятьма американцями. Параметри, запропоновані в анкеті для аудиторського аналізу, охоплювали всю соціальну, територіальну класифікацію та включали оцінку створення комічного ефекту усіма засобами, в тому числі і за допомогою акценту.

Завдання аудиторського аналізу полягало у тому, щоб вивчити сприйняття британських та американських персонажів, наведених у контексті епізодів ліричної комедії «Чотири весілля та похорони», з трьох позицій: територіальної оцінки, соціальної приналежності та здатності виробляти комічний ефект. Методи аудиторського аналізу та анкетування включали перегляд

відеоепізодів індивідуально або в малих групах і подальше заповнення анкет. Матеріалом для аналізу послужили 10 відеоепізодів, кожен тривалістю близько двох хвилин. Таким чином, проводилася аудиторська оцінка 9 персонажів, шестеро з яких – британці: Чарльз – лондонець; Фіона – мешканка Лондона; Скарлетт – продавщиця в музичному магазині; Гарет – біржовий маклер, лондонець; Том – ділова людина, лондонець; Метью – лондонець; а троє – американці: Керрі; американська дівчинка-актриса; афро-американський актор.

Головні дійові особи: Чарльз, брав участь в семи епізодах, Керрі – в трьох, решта персонажів брали участь тільки в одному епізоді.

Аудиторами виступили 5 британців та 5 американців. Серед британських аудиторів троє були носіями регіональних акцентів: двоє з Шотландії, Единбурга (навчаються в Шотландії: Глазго, Единбург) і один аудитор з Північної Ірландії, Лондондеррі (вчиться в Шотландії, Единбург); інші з Англії: Північ, Ньюкасл та Ленкашір. П'ятеро американських аудиторів – за походженням з Чикаго, Техас, Захід США, Аляска та Нью-Йорк. Всі аудитори, крім одного, є філологами; одна американка – лікар-педіатр. Середній вік аудиторів 20–25 років. На думку дослідника, всі британські аудитори володіють південно-англійською нормою вимови. Що стосується американських аудиторів, то вимову трьох із них можна віднести до загальноамериканського типу, четвертий аудитор, студент, за походженням із Чикаго, говорить із яскраво вираженим північним типом вимови, і лікар-педіатр – з нью-йоркським акцентом.

У відповідності з поставленими завданнями дослідження були сформульовані пункти анкети: пропонувався закритий список основних регіонів Великобританії (по П. Традгіллу), при цьому окремо було дано місто Лондон. Для британського типу вимови були вказані такі регіони: Північ, Мідленд, Південь, Шотландія, Ірландія, Уельс, Лондон. Для американського типу вимови були запропоновані такі регіони: Північ, Схід, Північний Мідленд, Південний Мідленд, Південь, Захід (по У. Лабову). Далі давалася соціальна класифікація та класифікація регіонів окремо за британським і американським типам вимови. Обмовимося, що в анкеті прямо не були вказані терміни RP і General American, однак, як відомо, в Британії відносять до стандарту південно-східний тип вимови, а в США, де немає офіційного стандарту вимови, тип вимови, відомий як General American (загальноамериканський тип вимови) найбільш близький до того, щоби придбати такий

офіційний статус. У висновках ми будемо оперувати цими термінами (RP та General American).

Для визначення комічного ефекту в анкеті було запропоновано такі аспекти: зовнішність, кінесика (міміка, жести), вокабуляр, вимова (акцент). Акцент був поставлений поряд з усіма іншими аспектами, тому іноді він відзначався у поєднанні з іншими параметрами, в інших випадках окремо, а іноді ці поєднання могли варіювати. Під час аналізу результатів експерименту враховувався той факт, що особистий мовний досвід інформантів міг вплинути на їхні рішення. Можна з упевненістю сказати, що всі аудитори знали або хоча б чули про всесвітньо відомих акторів Джулію Робертс та Х'ю Гранта, тобто спочатку в аудиторів була підсвідомо установка, що персонаж Джулії Робертс – американка, а персонаж Х'ю Гранта – англієць.

Наведемо результати експерименту окремо за кожним персонажем.

Британські персонажі. Чарльз. Британські аудитори: регіон – Великобританія, Південь – 80% Великобританія, Лондон – 20%; **соціальний клас:** вищий середній – 60%, середній – 20%, вищий середній або середній – 20%; **гумористичний ефект:** смішний – 80%, вимова – 40%, вокабуляр – 40%, жести – 40%, інше (його стиль) – 20%, не знаю – 20%. **Американські аудитори:** регіон: 1. Великобританія (?) – 40%, Великобританія, Лондон – 40% 2. Великобританія, Південь – 20%; **соціальний клас:** вищий середній – 60%, середній – 20%, нижчий середній – 20%; **гумористичний ефект:** несмішний – 60%, смішний – 40%, діалог – 20%, репліки – 20%, жести – 20%. Отже, ми бачимо, що більшість британських аудиторів (80%) віднесли цей персонаж до півдня Великобританії. Американські аудитори були в своїй оцінці не настільки однозначні: всі з упевненістю зазначили цю вимову як британську, але не змогли точніше встановити регіон: (Лондон (40%) або Південь (20%)). І британські, й американські аудитори поставили вищий середній клас (по 60%). Примітно, що один американський аудитор позначив нижчий середній клас. Смішним герой Х'ю Гранта здався майже всім британським аудиторам (80%), до того ж вимову було позначено поряд із вокабуляром та кінесикою (по 40%). Велика частина американських аудиторів (60%) знайшла Чарльза несмішним (відзначимо, що смішним здався сам діалог (20%), а також коментар та жести (по 20%).

Фіона: Британські аудитори: регіон: Уельс – 100%; **Соціальний клас:** робочий – 80%, середній – 20%; **гумористичний ефект:** сміш-

ний – 100%, зовнішність – 80%, вимова – 80%, вокабуляр – 60%, жести – 40%, інше (комічний персонаж у фільмі) – 20%. **Американські аудитори:** регіон: 1. Великобританія, Уельс – 40%. 2. Великобританія, Шотландія або Ірландія – 20%; Великобританія, Північ – 20%; Великобританія, Лондон – 20%; **соціальний клас:** 1. нижчий середній – 40%; 2. середній – 20%, робочий – 20%, нижчий робочий – 20%; **гумористичний ефект:** 1. смішний – 80%, зовнішність – 80%, жести – 40%, вимова – 20%, вокабуляр – 20%; 2. не знаю – 20%. Уельський акцент Фіони почули всі британські аудитори (100%), американські аудитори не були так одноставні в своїй оцінці (Уельс відзначили тільки два аудиторів (40%)), але тим не менше більшість встановило мову Фіони не як норму, труднощі лише викликало визначення регіону (давалися варіанти Шотландія або Ірландія (20%), Північ Англії (20%), один аудитор вказав навіть Лондон (20%)). Британські аудитори віднесли Фіону до робітничого класу (80%), думка американських аудиторів не була єдиною: двоє аудиторів поставили нижчий середній (40%), були дані також варіанти середній (20%), нижчий робочий (20%) і робочий (20%). Смішним цей персонаж знайшли як британські (100%), так і американські аудитори (80%) (одна відповідь не знаю (20%)), проте чинники, що викликали гумористичний ефект, у кожній групі різні. У британської групи аудиторів це в основному зовнішність і вимова (по 80% відповідно) (один аудитор прямо так і зазначив – акцент), вокабуляр та жести отримали по 60% і 40%, а ірландський аудитор написала, що Фіона смішна сама по собі. У американських аудиторів головною причиною, що викликає сміх, є зовнішність героя (80%), вимова була позначена поряд із кінесикою (по 20%).

Гарет: Британські аудитори: регіон: Великобританія, Південь – 60%, Великобританія, Лондон (?) – 20%, Великобританія, Мідленд – 20%; **соціальний клас:** вищий середній – 60%, середній – 40%; **гумористичний ефект:** смішний – 60%, вокабуляр – 60%, вимова – 40%, несмішний – 20%, не знаю – 20%. **Американські аудитори:** регіон: 1. Великобританія (?) – 40%; 2. Великобританія, Лондон – 20%, Великобританія, Південь – 20%; **соціальний клас:** 1. середній – 40%; 2. середній або нижчий середній – 20%, нижчий середній – 20%; **гумористичний ефект:** 1. несмішний – 60%, 2. смішний – 20% (манера поведінки). Британські аудитори здебільшого (60%) ідентифікували вимову Гарета як південь Великобританії. Примітно, що один аудитор (20%) все ж почув лон-

донський акцент (проте, не будучи в цьому дуже впевненим, поставив значок (?), другий аудитор вказав Мідленд. Практично всі американські аудитори відзначили вимову Гарета як британську (80%), регіон був позначений як Лондон (20%), Південь (20%), два аудитори не змогли відповісти. Один аудитор не вказав регіон. У графі «соціальний клас» британці (60%) поставили вищий середній (середній – 40%), голоси американців розподілилися між середнім і нижчим середнім класом. Гумористичний ефект відзначили британці (60%), в основному через вокабуляр (60%), вимову – лише 40%. Американські аудитори дали протилежну оцінку – несмішний (60%), (одному аудитору (20%) Гарет здався смішним, але «з-за манери поведінки»).

Скарлетт: Британські аудитори: регіон: Великобританія, Південь – 40% Великобританія, Північ – 40%, Великобританія, Лондон – 20%; соціальний клас: нижчий середній – 60%, середній – 40%; гумористичний ефект: смішний – 100%, зовнішність – 100%, вокабуляр – 60%, вимова – 40%, жести – 20%. Американські аудитори: регіон: 1. Великобританія, Лондон – 40%; 2. Великобританія, Південь – 20%, Великобританія (?) – 20% США – 20%; соціальний клас: 1. нижчий середній – 40%, 2. середній – 20%, робочий – 20%, не знаю – 20%; гумористичний ефект: 1. смішна – 60%, зовнішність – 60%, вокабуляр – 20%, акцент – 20%, вимова – 20%, жести – 20% 2. несмішна – 40%. Думки британських аудиторів розділилися щодо типу вимови персонажа – двоє людей написали Південь (40%), два – Північ Великобританії (40%) і один Лондон (20%). Роз'єднаність оцінок (досить кардинальну) ми спостерігаємо і у американських аудиторів, четверо аудиторів поставили тип вимови як британський (80%), з них регіон визначили трое: Лондон (40%) та Північ (20%). Американський студент з Чикаго стверджує, що вимова цього персонажа американська (що досить несподівано), більш того, фальшиво британська, пояснюючи це тим, що актрису, яка виконує роль Скарлетт, він знає по серіалу, що йде по американському телебаченню. Соціально британські аудитори (60%) віднесли персонаж до нижчого середнього класу, до середнього – 40%. Оцінки американських аудиторів розподілилися між нижчим середнім – 40%, середнім – 20% і робочим – 20% (один аудитор не зміг відповісти – 20%). Як і у разі з Фіоною, всі британські аудитори знайшли Скарлетт смішною, головним чином через зовнішність (100%), на другому місці – вокабуляр (60%), вимова – тільки 40%, жести – 20%. Гумо-

ристичний ефект був відзначений і більшістю американців (60%), 60% – зовнішність (аудитор спеціально зазначив погані британські зуби, які є сатиричним стереотипом в очах американців), вокабуляр і акцент – по 20%. Два аудитори (студентки з Техасу та Індіани) відзначили персонаж як несмішний (20%).

Том: Британські аудитори: регіон: Великобританія, Південь – 100%; соціальний клас: вищий середній – 60%, вищий середній або середній (?) – 20%, середній – 20%; гумористичний ефект: несмішний – 60%, Смішний – 20%, не знаю – 20%. Американські аудитори: регіон: Великобританія, Лондон – 60%, Великобританія (?) – 20%, США, Схід – 20%; соціальний клас: вищий середній – 60%, середній – 40%; гумористичний ефект: несмішний – 100%. Усі британські аудитори (100%) визначили вимову цього героя як південь Великобританії. Американські аудитори поставили лондонський акцент (60%), один аудитор не зміг визначити (20%), зазначивши, однак, що персонаж – житель Великобританії. Порушує загальну тенденцію відповідь «США, Схід», даний аудитором-лікарем. Як британські (60%), так і американські (60%) аудитори здебільшого відзначили вищий середній клас, серед відповідей був названий також середній клас (один британець – 20% і два американці – 40%), а також один британський аудитор коливався між вищим середнім та середнім класом (20%). Оцінку «несмішний» поставили всі американські аудитори (100%) і більшість британських аудиторів (60%), один написав «не знаю». Єдиний аудитор (британець), який зазначив гумористичний ефект, пояснив це тим, що знає його зі знаменитої комедійної програми «Чорна Гадюка», яка транслюється по британському телебаченню.

Метью. Британські аудитори: регіон: Великобританія, Південь – 60% Великобританія, Лондон – 20%, Великобританія, Північ – 20%; соціальний клас: середній – 80%, вищий середній – 20%; гумористичний ефект: смішний – 100%, зовнішність – 80%, вокабуляр – 80%, жести – 80%, вимова – 40%. Американські аудитори: регіон: 1. Великобританія, Лондон – 40% 2. Великобританія, Південь – 20%; Великобританія, Мідленд – 20%, Великобританія (?) – 20%; соціальний клас: 1. середній – 60%, 2. нижчий середній – 20%, середній або нижчий середній – 20%; гумористичний ефект: несмішний – 60%, смішний – 40%, вокабуляр – 40%, жести – 20%. Зазначимо, що 60% британських аудиторів віднесли тип вимови цього персонажа до Півдня Великобританії, у відповідях

також називався Лондон (20%) та Північ (20%). Американські аудитори без труднощів визначили Великобританію, але що стосується регіону, то їхні відповіді відрізняються: на першому місці Лондон – 40%, потім Південь – 20%, Мідленд – 20%, і один аудитор (20%) не зміг відзначити регіон. Середній клас поставили 80% британських аудиторів (вищий середній – 20%) та більшість американських аудиторів (60%), далі оцінки коливаються між середнім і нижчим середнім класом (нижчий середній – 20%, середній або нижчий середній – 20%). Усі британські аудитори знайшли Мартіна смішним (100%), головним чином через зовнішність, вокабуляр та жестів (кінесики) – по 80%, вимову – лише 40%. Висловили протилежну думку американці: несмішний – 60%, два американських аудитори (студентка з Техасу та лікар з Нью-Йорка розділили оцінку британських аудиторів – смішний – 40%, проте як фактор гумористичного ефекту вимову не було вказано взагалі.

Американські персонажі: Керрі: Британські аудитори: регіон: США, Схід – 40%, Великобританія, Південь – 40%, США, Північ – 20%; **соціальний клас:** середній – 60%, вищий середній – 40%; **гумористичний ефект:** смішний – 60%, вокабуляр – 40%, вимова – 20%, жести – 20%; несмішний – 20%, не знаю – 20%. **Американські аудитори:** регіон: 1. США, Захід – 40%; 2. США, Північний Мідленд – 20%, США, Південний Мідленд – 20%, США, Північ – 20%; **соціальний клас:** середній – 60%, вищий середній – 40%; **гумористичний ефект:** несмішна – 80%, смішна – 20% (репліки). Більшість британських аудиторів (60%) визначили вимову головної героїні фільму як американську, з них 40% поставили Схід США, а 20% – Північ. Двоє аудиторів (шотландка і ірландка, обидві студентки, 40%) відзначили мову Керрі як британську, більше, як Південь (дещо несподівано). Всі американські аудитори відзначили мову як американську, за регіонами думки розділилися: Захід (40%), Північний Мідленд (20%), Південний Мідленд (20%) і Північ (20%). Щодо соціального класу думка британських та американських аудиторів збіглися: середній (60%) і вищий середній (40%). Смішним персонаж порахували 60% британських аудиторів, в основному через вокабуляр – 40%, вимову та жести – по 20% (при цьому несмішна – 20%, відповідь «не знаю» – 20%). Американські аудитори здебільшого визнали Керрі несмішною (80%), одному аудитору (лікар) (20%) репліки героїні здалися смішними.

Дівчинка-актриса: Британські аудитори: регіон: США, Північ – 40%, США, Північний

або Південний Мідленд (?) – 20%; США, Захід (?) – 20%; США, Схід (?) – 20%; **соціальний клас:** середній – 60%; нижчий середній – 40%; **гумористичний ефект:** несмішна – 60%, смішна – 40%, вимова – 40%, вокабуляр – 20%. **Американські аудитори:** регіон: США, Північ – 20%; США, Захід – 20%; США, Середній Захід – 20%; США, Південний Мідленд – 20%; Великобританія, Лондон – 20%; **соціальний клас:** середній – 100%; **гумористичний ефект:** несмішна – 60%, смішна – 40%, вокабуляр – 20%, репліки – 20%, жести – 20%. Різноманітність оцінок щодо регіону ми бачимо як у британських, так і у американських аудиторів, незважаючи на те, що практично всі встановили вимову як американську (9 аудиторів з 10). Двоє британських аудиторів (40%) поставили Північ, далі аудитори згадали у своїх відповідях практично всі пункти анкети: Північний або Південний Мідленд (20%), Захід (20%), Схід (20%). Не меншу роз'єднаність у визначенні регіону ми бачимо й у американських аудиторів: США – Північ (20%), Захід (20%), Середній Захід (20%), Південний Мідленд (20%), і, нарешті, один аудитор (лікар) визначила регіон як Великобританію, Лондон. Більшість британських аудиторів встановили соціальний клас як середній (60%) (нижчий середній клас – 40%). Їх підтримали американські аудитори (середній клас – 100%). Загалом британські аудитори визнали персонаж несмішним (60%), смішним – 40%. Цікаво відзначити, що в основному фактором гумористичного ефекту стала вимова (40%), на другому місці – вокабуляр. У групі американських аудиторів несмішною цю героїню вважали 60%, два аудитори (40%) з ними не погодилися, проте сміх викликав тільки вокабуляр, репліки та жести.

Афро-американський актор: Британські аудитори: регіон США, Північний Мідленд – 20%; США, Північний або Південний Мідпенд (?) – 20%; США, Південь – 20%; США, Схід – 20%; Великобританія, Лондон (?) – 20%; **Соціальний клас:** вищий середній – 40%, середній – 40%, нижчий середній – 20%; **гумористичний ефект:** смішний – 40%, вимова – 40%, вокабуляр – 20%; несмішний – 40%, не знаю – 20%. **Американські аудитори:** регіон: 1. США, Північ – 60% 2. США, Захід – 20%, Великобританія, Лондон – 20%; **соціальний клас:** вищий середній – 80%, нижчий середній – 20%; **гумористичний ефект:** несмішний – 60%, смішний – 40%, жести – 40%, зовнішність – 20%. Під час аналізу оцінок типу вимови цього персонажа ми спостерігаємо у британських аудиторів розкид думок щодо регіону: США –

Північний Мідленд (20%), Північний або Південний Мідленд (20%), Південь (20%), Схід (20%) і, нарешті, Великобританія, Лондон (?) (20%). Як бачимо, більшість аудиторів поставило американський тип вимови (80%), але у них жодного разу не збігалося визначення регіону США. Із загального ряду виділяється відповідь аудитора «Великобританія, Лондон» (20%). Більшість американських аудиторів встановили регіон як США: Північ (60%), Захід (20%), було дано також відповідь «Великобританія, Лондон» (20%). Щодо соціального класу у британських аудиторів думки розділилися між вищим середнім (40%) та середнім класом (40%), нижчий середній – 20%. Майже всі американські аудиторі поставили вищий середній клас (80%), один аудитор (лікар) висловив протилежну думку – нижчий середній (20%). Однозначно персонаж як смішний британці не визначили: смішний – 40%, несмішний – 40%, не знаю – 20%, проте цікаво помітити, що смішною в основному здалася вимова (40%), і тільки потім вокабуляр (20%). 60% американських аудиторів знайшли персонаж несмішним, двом аудиторам (студент із Чикаго та лікар з Нью-Йорка) (40%) смішними здалися жести (40%) і зовнішність (20%) (вимову не було вказано).

Висновки і пропозиції. 1) Висновки, загальні для британської та американської групи аудиторів: аудиторі впевнено визначають акценти власної країни, але не можуть ідентифікувати регіональний тип вимови іншої країни (наприклад, Уельс); стандарт вимови (як RP, так і General American) асоціюється з високим соціальним становищем; британці та американці не мають чіткого уявлення про соціальну ієрархію як своєї, так і іншої країни (декільком персонажам було дано вищий середній клас, в дійсності до цього класу належать лише 5–8% населення); стереотип американця як нахабнуватого «без комплексів» хлопця вже більше не викликає сміху ні у британців, ні у американців, набагато більш актуальний образ енергійної успішної людини, що і втілює на екрані Джулія Робертс; регіональна приналежність і соціальне походження аудиторів впливають на їхні оцінки; комічний ефект – це складна єдність, що включає в себе такі елементи як зовнішність, кінесика, репліки; його важливою складовою частиною є також акцент. Для створення безпрограшного комічного ефекту використовується яскравий, буквально «верескливий» регіональний акцент (у цьому фільмі уельський). 2) Висновки, загальні для **британських аудиторів:**

RP – південний тип вимови, а лондонський тип відносять до міських акцентів; американський стандарт – це обов'язкова наявність ерності, а безерність асоціюють, в основному, з британським типом вимови; безерність іноді відносять до вимови афроамериканських жителів Великобританії (вихідців з Ямайки); оцінки шотландок та ірландок щодо регіонів в деяких випадках сильно відрізнялися від оцінок англійців; стереотип симпатичного ввічливого британця-невдахи у виконанні Х'ю Гранта призводить до гумористичного ефекту, що можна пояснити національною схильністю до самокритики; символ успіху і багатства не мають беззаперечним пієтетом, тому Керрі знаходять комічною в певних ситуаціях; викликають сміх: рафінований тип вимови Х'ю Гранта, а також в деяких випадках американський акцент персонажів, це дає змогу зробити висновок про те, що британці чутливі до акцентів, в тому числі до елементів комічного ефекту. 3) Висновки, загальні для **американських аудиторів:** британський стандарт вимови асоціюється з лондонським діалектом; відсутність ерності може бути ознакою північно-східного типу американської вимови, а також мови афроамериканців; оцінки аудитора-нефілолога (лікар-педіатр) щодо регіонів у деяких випадках сильно відрізняються від оцінок аудиторів-філологів; американці більш толерантні щодо акцентів, мало освічені в питаннях акцентів (рівною мірою як британських, так і власних регіональних акцентів); стереотип «американської мрії» дуже сильний, тому героїня Джулії Робертс не може бути смішною, будучи втіленням американської мрії; більш орієнтовані не на лінгвістичні (акценти), а на екстралінгвістичні фактори – яскраві зорові образи (руда шевелюра, «погані британські зуби»). 4) Оцінки українських студентів мовних факультетів практично збіглися з оцінками британських та американських аудиторів, що говорить про те, що українські студенти чутливі до чужих акцентів.

Подальші перспективи дослідження. Згідно з даними, отриманими в результаті аудиторського аналізу, тільки частина персонажів з десяти представлених епізодів досліджуваного матеріалу створює комічний ефект, тобто відзначена аудитором як *смішні*. Це персонажі у виконанні трьох британських акторів (ролі: Чарльз, Фіона, Гарет) та американської актриси (роль: Керрі). Цим зумовлений наш подальший інтерес до просодії цих персонажів з погляду електро-акустичного аналізу.

Список літератури:

1. Шевченко Т.Н. Социальная дифференциация английского произношения. М.: Высшая школа, 1990. 142 с.
2. Cruttenden A. Gimson's Pronunciation of English. 6th edition, revised and edited version of A.C. Gimson's original book. London. Edward Arnold, 2001. 280 p.
3. Labov W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. 344 p.
4. Labov W. Hypercorrection by the Lower Middle Class as a Factor in Linguistic Change / Jin D. Preston and R. Shuy (eds.) Varieties of American English. Washington D.C., 1988. 176 p.
5. Wells J.C. Accents of English. Cambridge, 1982. 673 p.
6. Wolfram W. Black Children are Verbally Deprived / Yin L. Bauer and P. Trudgill (eds.) Language Myths. New York: Penguin Books, 1998. Pp. 103–113.

Koval N. O. AUDIT ANALYSIS OF BRITISH AND AMERICAN ACTING SPEECH

This research is devoted to the study of the phonetic peculiarities of acting and its perception in the cultural context of a feature film. For the first time, an attempt was made on the material of a feature film to conduct an experiment in order to assess speakers' regional and social status and to reveal the mass stereotypes in relation to British and American types of pronunciation. The purpose of the article is to examine the perception of British and American characters, presented in the lyric comedy from three points of view: territorial and social belonging, and the ability to produce a comic effect. The research material is "Four Weddings and One Funeral", a British romantic comedy directed by Mike Newell, released in 1994. The characters of the film are both the British and the Americans in authentic performance, i.e. played and dubbed by native speakers of the appropriate English language. The material for the analysis consisted of 10 video episodes, each with a duration of about two minutes, in total, 20 minutes of sound. The research methods are the analysis of the language situation in the UK and the USA, on the basis of which a list of all territorial and social types was compiled, which was included in the questionnaire presented to the auditors; a methodology for working with an artistic text was developed and tested, and the method of audit analysis was applied. The audit analysis was performed by the researcher and 10 native speakers: five Britons and five Americans. The parameters proposed in the questionnaire for the audit analysis covered the entire social and territorial classification, and included the assessment of a comic effect by all means, including an accent. According to the data obtained as a result of the audit analysis, only a part of the characters from ten episodes of the analyzed comedy creates a comic effect, i.e. are marked as funny by auditors. These are characters played by three British actors (roles: Charles, Fiona, Gareth) and an American actress (role: Kerry). Overall comic effect depends on a variety of circumstances, impressions of visual and auditory character. Visually, this is connected with the look of the characters, with their behavior, proxemics, gestures and facial expressions and, in general, the whole situation in which they turn out, but from the point of view of sound – with prosody.

Key words: *comedy, accent, territorial types of pronunciation, questionnaire, pronunciation, sociophonetics.*

Kurylenko D. V.

Polissia National University

MOTIVATION AS AN INTERPRETATION OF THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD: ASPECTS OF THE LEARNING ENGLISH LANGUAGE

The article deals with the concept of “motivation” and “linguistic picture of the world” is interpreted through the prism of present-day realities in the study of English as a background, which is implemented identically to the universe in the realization of a foreign language as a means of communication, fixation and self-presentation.

The purpose of the article is to define and implement motivation as an interpretation of the linguistic picture of the world in the process of learning English.

Tasks and goals. The study of motivation as an interpretation of the linguistic picture of the world is important for the reception and integration of the individual into the intercultural continuum, the actualization of his worldview and reflection on the existence of language as a sphere of thinking and transformation of consciousness.

The article systematically interprets and explores the concept of “motivation” and “linguistic picture of the world” through the prism of today’s realities in the study of English as a background, which is implemented identically to the universe in the implementation of English as a means of communication, fixation and self-presentation.

Research methods. Hypothesis; data analysis to identify modern realities in the discourse of learning English; constructive method for the objective analysis of the phenomenon of inspiration in the modern paradigm of learning and reception of the English language.

Results of the research. The concept of “motivation” and “linguistic picture of the world” is interpreted through the prism of today’s realities in the study of English as a background, which is realized identically to the universe in the implementation of a foreign language as a means of communication, fixation and self-presentation.

Conclusions. It should be summarized that the interpretation of motivation and language picture of the world are not just identical and interconnected, but moreover, these categories convert the sign “equal” through the realization of language goals, objectives and the end result in learning English as an attribute of life in today’s reality.

Key words: language, eidos mentality code, motivation, determination, linguistic picture of the world, universe.

Introduction. Language is a mirror that is between the world and man, through which we can know the permanent properties of the universe. Motivation and determination of the linguistic picture of the world realize the eidos mentality code and the reception of the English language as a zeitgeist of existence in the polyphony of today. Especially relevant is the study of English as a means of communication and realization of personality.

The National Linguistic Picture of the World (NLPW) is “an interpretation verbalized by the language society and the worldview of the ethnos, the surrounding world and oneself in this world” [6, p. 6]. I. Golubovska notes that different language levels are able to objectify different types of conceptualization of reality (receptive, conceptual, emotional, value) [6, p. 25]. Cognitive activity “orients a person to

build their own linguistic picture of the world, which is the basis for its rational and conscious behaviour” [10, p. 57]. Linguistic behaviour is a motivated action, respectively the inspiration in learning English is the key to understanding the existence of language.

Interpretation of the linguistic picture of the world through the paradigm of learning English in the coordinate system of scientists

Interpretation of the linguistic picture of the world is urgent in the study of English. Not surprisingly, the receptive paradigm of learning a foreign language (in the presented context – English) is an integral part of the objectification of oneself as a carrier of multicultural qualities in the system of “World-Me”. M. Heidegger rightly remarked and defined language as a form in which man discovers himself in the world and discovers the world in himself. M. Heidegger

interpreted language as a way for a person to accept the world (“as the abode of being”) [5, p. 53]. Thus, each language unit is focused on the conceptual space of the environment; it becomes a speech manifestation of one or another of its fragments [3, p. 53]. V. Postovalova emphasizes: “The picture of the world is not a mirror image of the world and is not an open “window” into the world, namely a picture, i.e. interpretation, an act of worldview... it depends on the prism through which the worldview is realized” [11, p. 55]. L. Danylenko aptly emphasized that the philosophical doctrine of V. von Humboldt about the spirit of the people and the internal form of language as an expression of individual, original worldview is considered to be a thorough theoretical source of the fundamental problem of the relationship between language, culture and thinking [7, p. 3]. V. von Humboldt permanently emphasized the inseparability of the concepts of “language” and “people”, “language” and “culture” [7, p. 38]. V. Zhayvoronok objectifies the etymology of the phenomenon and defines the picture of the world as follows: “... as a system of phonetic phenomena, lexical-semantic and grammatical meanings, as well as stylistic characteristics”, which “reflects the relatively objective state of the environment and inner world of a person” [9, p. 26].

G. Brutian reflects the linguistic picture of the world as “... knowledge enshrined in the words and phrases of a particular spoken language” [4, p. 109]. In O. Selivanova’s scientific work “Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia” the linguistic picture of the world is defined as “representation of objects, phenomena, facts, situations of reality, values, life strategies and scenarios of behaviour in language signs, categories, speech phenomena, which is a semiotic result conceptual representation of reality in ethnic consciousness” [12, p. 365]. T. Alisova argues that language has a body and spirit [2, p. 15]. The body is material, which we can see and hear, and the spiritual is hidden in the depths of historical-etymological and lexical-semantic labyrinths and national-cultural features of the ethnos. Material is amenable to study; the spiritual is passed from generation to generation on a mental-cognitive level and is quite difficult for members of a foreign ethnic group to perceive [2, p. 15]. Thus, the linguistic picture of the world is not only a way of self-presentation and self-realization, but also a means and an integral attribute that helps to comprehend, understand, interpret linguistic imperatives through the prism of personality, combine the past and produce it in the picture of the future.

Motivation as a component of the linguistic picture of the world in the study of English

The realization of language is impossible without the aspect of motivation, in fact. Every conscious individual tends to the initial enthusiasm, that is, motivation, without which the study of English is impossible. Some “motivation” is used in modern psychology in a binary sense: as something that denotes a system of factors that determine behaviour (this includes, in particular, needs, motives, goals, intentions, aspirations and more) and as a characteristic of the process that stimulates and maintains behavioural activity at a certain level [8]. Motivation is a system of compulsions that determine the activity of the organism and determine its direction. Motivation explains the purposefulness of action, organization and stability of holistic activity addressed to achieve a specific goal. Thus, motivation is a comprehensive component of the worldview and reception of the linguistic picture of the world in the study of the English language. T. Alekseenko defines the concept of motivation as a dynamic category that contains not only motives but also needs that determine the behaviour of the individual in a social situation and to some extent can be defined as willingness to act in a certain way to achieve the goal based on understanding the value of success and assessment of their own abilities and efforts that need to be made for this, in their entirety [1, p. 6]. Motivational projections of learning English in higher education institutions include:

1. Unlimited access to information.
2. Satisfaction of own ambitions.
3. The desire for self-development.
4. Ability to communicate with foreign speakers.
5. No language barrier.
6. Opportunity to study and work abroad.
7. Successful self-realization in the chosen field.

English language in the educational context is dominant in the diversity of languages. Analyzing the factors of English popularity among students, researchers from different countries single out the dominance of English as a *lingua franca*, due to “total globalization into a holistic economic system, united not only by international division of labour, but also huge global production and sales structures, global financial system and information system on a planetary scale” [13, p. 415].

It is worth noting that learning English requires not only motivation, but the formation of a linguistic picture of the world. Anthropocentrism in this context appears as a component of the paradigm of the language system. Fixation of an individual’s experience is verbalized

at all levels of language, therefore, according to R. Grzegorzczkova, the components of the linguistic picture of the world cover various linguistic aspects: grammatical properties of language, vocabulary, word formation, etymology, semantic connotations, literary texts, etc. [14, p. 45–47]. Of course, it should be noted that the fixation of language units at the level of existence is converted through the prism of one's own life experience and background, which appears as a universe in the study of a foreign language as a means of communication, fixation and realization of language as a system of existence, therefore, the researcher J. Machkevych states: "The distinction between non-verbalized and verbalized categories of human thinking is related to the distinction between

the conceptual and linguistic image of the world. The conceptual image of the world is richer than the linguistic one, because different types of thinking cooperate in its creation, not only linguistic thinking" [15, p. 57]. Thus, the linguistic picture of the world is one of the layers of the general picture of the world and can be presented as a set of knowledge about the world, fixed in language.

Conclusions. In general, it should be emphasized that the interpretation of motivation and language picture of the world are concepts not just identical and interconnected, but moreover, these categories convert the sign "equal" through the realization of language goals, objectives and end result in learning English as an attribute of life in today's reality.

References:

1. Алексеєнко Т. Ф. Мотивація соціальної поведінки та механізми її формування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 4. С. 4–10.
2. Алисова Т. Б. Ономастологический подход при сопоставительном изучении лексико-семантических структур двух языков. *Серия «Филологическая»*. 2005. № 3. С. 46–50.
3. Бачевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень : підручник. Київ, 2008. 240 с.
4. Брутян Г. А. Язык и картина мира. *Науч. докл. высш. шк. Философ. науки*. 1973. № 1. С. 108–111.
5. Гайдеггер Мартін. Дорогою до мови. Львів, 2007. 232 с.
6. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ, 2004. 284 с.
7. Даниленко Л. Лінгвістика ХХ – початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. *Мовознавство*, 2009. № 5. С. 3–11.
8. Додонов Б. Й. Логико-символическая модель мотивационной структуры деятельности. *Новые исследования в психологии*. 1974. № 1. С. 75–89.
9. Жайворонок В. В. Мова і духовний розвиток народу. *Мовознавство*. 1999. № 3. С. 22–30.
10. Копусь О. А. Роль концептуального аналізу художнього твору у формуванні текстової компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. *Наука і освіта*. 2015. № 2. С. 56–62.
11. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира*. Москва. 1988. С. 8–69.
12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Київ. 2006. 716 с.
13. Хоменко О. В. Мова міжнародного спілкування як економічна категорія. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 37. С. 414–418.
14. Grzegorzczkova R. Pojęcie językowego obrazu świata. R. Grzegorzczkova. *Jezykowy obraz swiata: praca zbiorowa pod red. Jerzego Bartminkiego*. Lublin. 1990. P. 4–50.
15. Мацьківич J. Kategoryzacja a językowy obraz świata. J. Maćkiewicz. *Jezykowy obraz swiata: praca zbiorowa pod red. Jerzego Bartminkiego*. Lublin. 1990. P. 51–60.

Куриленко Д. В. МОТИВАЦІЯ ЯК ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ: АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мова – дзеркало, яке знаходиться між світом і людиною, за допомогою якого ми можемо пізнати перманентні властивості універсуму. Мотивація та детермінація мовної картини світу зреалізують код ментальності ейдосу та рецепції англійської мови як цайтгайсту буття в поліфонії сьогодення. Особливо актуальним є вивчення англійської мови як засобу комунікації та реалізації персоналії.

Інтерпретація мовної картини світу повсякчас актуальна у вивченні англійської мови. Недарма рецептивна парадигма вивчення іноземної мови (у цьому контексті – англійської) є невід'ємною ланкою об'єктивної себе як носія полікультурних якостей у системі «світ–я».

Мотивація як складова ланка, система спонукань зумовлює активність організму і визначає її спрямованість. Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість і стійкість цілісної активності, адресованої щодо досягнення конкретної мети. Отже, мотивація – всеосяжний складник світобачення та рецепції мовної картини світу саме у вивченні англійської мови.

Варто зауважити, що вивчення англійської мови потребує не лише мотивації, а формування мовної картини світу. Антропоцентричність у цьому контексті постає як складник парадигми мовної системи. Фіксація досвіду індивіда вербалізується на всіх рівнях мови.

Отже, варто підкреслити, що інтерпретація мотивації та мовної картини світу є поняттями не просто тотожними та взаємопов'язаними, ба більше, ці категорії конвертують знак «дорівнює» крізь реалізацію мовних цілей, завдань та кінцевого результату у вивченні англійської мови як атрибуту буття у сьогоденній реальності.

***Мета статті** полягає у визначенні та реалізації мотивації як інтерпретації мовної картини світу у процесі вивчення англійської мови.*

***Завдання та цілі.** Дослідження мотивації як інтерпретації мовної картини світу є важливим для реєстрації та інтеграції індивіда в міжкультурний континум, актуалізації його світосприйняття та рефлексії побутування мови як сфери мислення та трансформації свідомості.*

У статті системно інтерпретуються поняття «мотивація» та «мовна картина світу» крізь призму сьогоденних реалій у вивченні англійської мови як бекграунду, який зреалізовано тотожно до універсуму в реалізації іноземної мови як засобу комунікації, фіксації та самопрезентації.

***Основні методи дослідження** – гіпотеза; аналіз даних для виявлення сучасних реалій у дискурсі вивчення англійської мови; конструктивний метод задля об'єктивного аналізу феномена інспірації у сучасній парадигмі вивчення та реєстрації англійської мови.*

***Результати дослідження.** Інтерпретовано поняття «мотивація» та «мовна картина світу» крізь призму сьогоденних реалій у вивченні англійської мови як бекграунду, який зреалізовано тотожно до універсуму в реалізації іноземної мови як засобу комунікації, фіксації та самопрезентації.*

***Висновки.** Варто резюмувати, що інтерпретація мотивації та мовної картини світу є поняттями не просто тотожними та взаємопов'язаними, ба більше, ці категорії конвертують знак «дорівнює» крізь реалізацію мовних цілей, завдань та кінцевого результату у вивченні англійської мови як атрибуту буття у сьогоденній реальності.*

***Ключові слова:** мова, код ментальності ейдосу, мотивація, детермінація, мовна картина світу, універсум.*

Куц Е. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»

ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОГО КОРПОРАТИВНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено вивченню прагматичних характеристик англомовного корпоративного дискурсу, зумовлених втіленням у ньому принципів кооперації та ввічливості. У статті наводиться визначення поняття «корпоративний дискурс» і проводиться характеристика англомовного дискурсу корпоративних кодексів американських компаній як одного з різновидів корпоративного дискурсу. Крім того, визначаються та характеризуються принципи та максими кооперації і ввічливості, встановлюються способи та засоби їх реалізації у зазначеному типі англомовного дискурсу.

Корпоративний дискурс є видом інституційного дискурсу, який виявляє особливості спілкування, принципи і норми корпоративної культури та етики певної соціальної групи, об'єднаної спільними видами діяльності, завданнями, цілями, цінностями. Метою створення вказаного типу дискурсу є позиціонування осіб як учасників єдиної соціальної групи. Вказаний тип дискурсу також є засобом її ідентифікації.

Англомовний дискурс корпоративних кодексів американських компаній є одним із видів корпоративного дискурсу, який сприяє ідентифікації індивідів як суб'єктів інституційних відносин, корпоративної культури, соціальної групи, об'єднаної спільними професійними цілями, завданнями, інтересами, цінностями, обов'язками. Прагматичні характеристики та ефективність сприйняття дискурсу корпоративних кодексів американських компаній визначаються втіленням принципів кооперації та ввічливості в ньому. Реалізація принципу кооперації здійснюється максимами кількості, якості, релевантності, способу викладу інформації про особливості та норми корпоративної культури, поведінки, дій, праці, завдань, ставлення до клієнтів і співробітників у межах компанії, її продукції та послуг.

Принцип ввічливості передається в аналізованому типі дискурсу за допомогою максимум такту, щедрості, схвалення, згоди та симпатії. Фрагменти дискурсу, в якому відбувається втілення вказаних максимум, свідчать про модифікацію їх змісту порівняно з класичним. Подібні модифікації зумовлені метою створення та тематичними домінантами дискурсу корпоративних кодексів американських компаній.

Ключові слова: англійська мова, ввічливість, кооперація, корпоративний дискурс, максими, прагматичні характеристики.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття характеризується розквітом дискурсивних досліджень і подальшим розвитком дискурсології як окремої парадигми дослідження дискурсу, що є «реалізацією мови як системи знаків, мовлення, що актуалізує цю систему знаків для взаємодії людей через механізми їх свідомості, мовленнєвої діяльності як цілеспрямованої соціальної дії для суспільної орієнтації та комунікації» [3, с. 261].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри велику кількість наукових праць, присвячених вивченню типів, вимірів і характеристик дискурсу різних мов [2; 3; 4; 6; 11], недостатня увага приділена дослідженню прагматики корпоративного дискурсу, зокрема англомовного, який має власну комунікативну, лінгвальну специфіку, особливий тематичний репертуар, а також є інституційним типом спілкування. Невивченими, за

нашими спостереженнями, є ті прагматичні особливості вказаного типу дискурсу, які визначаються дією прагматичних принципів його розгортання і максимами його ефективності, описаними у фундаментальних наукових працях із прагматики [8; 10; 12].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз прагматичних характеристик англомовного корпоративного дискурсу, зумовлених реалізацією принципів кооперації та ввічливості в ньому. Завдання статті полягають у визначенні поняття «корпоративний дискурс», наданні загальної характеристики корпоративного дискурсу та англомовного дискурсу корпоративних кодексів американських компаній, з'ясуванні принципів і максимум кооперації та ввічливості, а також способів і засобів їх реалізації у вказаному типі англомовного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Нині у лінгвістиці не існує єдиного та загальноприйнятого визначення поняття «корпоративний дискурс». Так, Т. Р. Ананко розуміє його як «цілеспрямовану комунікативну дію, яка реалізується в інституційній сфері та виявляється в міжособистісних стосунках, обслуговує всі рівні функціонування компанії, відповідає основним положенням корпоративної культури й здійснюється з метою уніфікації поведінки працівників як представників однієї організації, гармонізації комунікації всередині корпорації у взаємодії з суб'єктами комунікативного континууму» [1, с. 4–5].

Під корпоративним дискурсом І. П. Ромашова розуміє «різновид інституційної комунікації спільноти (організації) або інституту корпорації загалом, що забезпечують її професійну діяльність, закріплення в соціальній і дискурсивній системах, формують відчуття причетності до неї та потребу здійснювати подібну спільну діяльність, а також позиціонувати її у свідомості зовнішніх і внутрішніх цільових аудиторій» [5, с. 45].

Наведені дефініції вказують, що корпоративний дискурс можна розуміти як вид мовленнєвої взаємодії певної групи індивідів, яка реалізує їх корпоративну культуру та позиціонує їх як учасників цієї спільної групи; вид мовленнєвої діяльності, спрямований на їх об'єднання в спільній діяльності через спільність завдань, цілей, цінностей. Отже, мета корпоративного дискурсу, на нашу думку, полягає у представленні людей як групи, що здійснює певну спільну діяльність. Мова, яку використовує група людей, об'єднана такою діяльністю та спільними цілями, є не лише засобом її ідентифікації, але й засобом інкорпорування в подібну групу та її позиціонування в свідомості адресата як такої, що об'єднана певними спільними ціннісними, моральними, соціопрагматичними настановами. Актуалізація цих настанов відбувається в їх дискурсі.

Подібний дискурс не є сукупністю непов'язаних між собою висловлювань. Його розгортання підпорядковується принципу кооперації, спрямованого на координацію їх взаємодії. Вказаний принцип сформував і детально проаналізував британський лінгвіст і філософ мови Г. П. Грайс у науковій праці «Логіка та мовленнєве спілкування» [12]. Сутність цього принципу науковець охарактеризував так: «Ваш комунікативний внесок на кожному кроці діалогу має бути таким, якого вимагає його спільно визначена мета (напряма)» [12, с. 42].

Принцип кооперації зумовлює основні правила мовленнєвої комунікації, які автор називає макси-

мами, виокремлюючи такі з них: максима кількості (повноти) інформації, максима її якості, максима відношення (релевантності) інформації, максима способу (манери) викладу інформації [12, с. 45].

Максиму кількості Г. П. Грайс пов'язує з тією кількістю інформації, яку потрібно передати, щоб мовленнєва взаємодія була ефективною. Постулатами цієї максими є фрази: «Твоє висловлювання повинно містити не менше інформації, ніж потрібно», «Твоє висловлювання повинно містити не більше інформації, ніж потрібно» [12, с. 45]. Коментуючи вказані постулати, зазначимо, що недостатня інформація може запобігати досягненню цілей спілкування, а надлишкова інформація – вводити в оману, викликати питання, які не стосуються справи. Крім того, адресат може помилково припустити наявність певного особливого змісту в подібній надлишковій інформації.

Сутність максими якості науковець визначає так: «Намагайся, щоб твоє висловлювання було істинним». При цьому він конкретизує вказаний постулат положеннями «Не кажи того, що вважаєш помилковим. Не кажи того, що не має достатніх підстав» [12, с. 46]. Максима відношення пов'язана з релевантністю інформації, яка надається при спілкуванні. Постулатом третьої з визначених максимум ефективного спілкування, в якому реалізується принцип кооперації, є «не відхиляйся від теми» [12, с. 47].

Максима ефективності способу викладу інформації стосується не того, що говориться, а того, як говориться, що актуалізовано постулатом «Висловлюйся ясно». Вказаний постулат науковець конкретизує так: «Уникай незрозумілих висловлювань», «Уникай неоднозначності», «Будь лаконічним (уникай зайвого багатослів'я), «Будь організованим» [12, с. 47].

Зазначені максими не завжди реалізуються у спілкуванні та дискурсі, особливо в його неінституційних формах. Проте це не стосується англійського дискурсу корпоративних кодексів американських компаній. Потенціал впливу подібного дискурсу розрахований на ефективність роботи компанії. Проголошені в ньому цінності та описані моделі поведінки, встановлені стандарти праці спрямовані на досягнення успіху в ній. Дотримання подібних моделей і стандартів дозволяє витратити менше часу на прийняття рішень співробітниками таких компаній.

Орієнтація на адресата, успіх, акцент на позитивному, корисність для адресата вважаються ключовими рисами дискурсу корпоративних кодексів американських компаній [7, с. 34], що забезпечу-

ється реалізацією усіх максимум кооперації в ньому. Наведемо фрагмент такого типу дискурсу:

These core values are the soul of our company. Selling the Highest Quality Natural and Organic Products Available. We define quality by evaluating the ingredients, freshness, safety, taste, nutritive value and appearance of all of the products we carry. We are buying agents for our customers and not the selling agents for the manufacturers.

Satisfying and Delighting Our Customers. Only by satisfying our customers first do we have the opportunity to satisfy the needs of our other stakeholders. We want to meet or exceed their expectations on every shopping trip. We know that by doing so we turn customers into advocates for our business. Advocates do more than shop with us, they talk about Whole Foods to their friends and others. We want to serve our customers competently, efficiently, knowledgeably and with flair.

Supporting Team Member Excellence and Happiness. We strive to create a work environment where motivated Team Members can flourish and succeed to their highest potential. We appreciate effort and reward results. The fundamental work unit of the company is the self-directed Team. Teams meet regularly to discuss issues, solve problems and appreciate each other contributions. We believe knowledge is power and we support our Team Members' right to access information that impacts their jobs. Our books are open to our Team Members, including our annual individual compensation report. We also recognize everyone's right to be listened to and heard regardless of their point of view.

Creating Wealth Through Profits & Growth. We are stewards of our shareholders' investments and we take that responsibility very seriously. *Caring About Our Communities & Our Environment.* We support organic farmers, growers and the environment through our commitment to sustainable agriculture and by expanding the market for organic products. We respect our environment and recycle, reuse and reduce our waste wherever and whenever we can. We give a minimum of 5% of our profits every year to a wide variety of community and non-profit organizations. In addition, we pay our Team Members to give of their time to community and service organizations [9, с. 282].

У наведеному прикладі зазначаються цінності компанії, пов'язані з її місією та цілями. Про це, зокрема, свідчать такі речення: These core values are the soul of our company. Selling the Highest Quality Natural and Organic Products Available. *Satisfying and Delighting Our Customers.* *Creating*

Wealth Through Profits & Growth. Caring About Our Communities & Our Environment.

Виклад інформації про способи і принципи досягнення вказаних цілей (We define quality by evaluating the ingredients, freshness, safety, taste, nutritive value and appearance of all of the products we carry... *Only by satisfying our customers first do we have the opportunity to satisfy the needs of our other stakeholders... We strive to create a work environment where motivated Team Members can flourish and succeed to their highest potential... We are stewards of our shareholders' investments and we take that responsibility very seriously... We support organic farmers, growers and the environment through our commitment to sustainable agriculture and by expanding the market for organic products*) свідчить про ефективність втілення максимуми кількості в аналізованому типі дискурсу.

Реалізації істинності та максимуми якості в ньому сприяє використання займенника *we* та лексеми з артиклем *the Company* для номінації компанії у реченнях, присвячених опису практики її взаємодії зі співробітниками, клієнтами, діловими партнерами та суспільством загалом. Крім того, постановка загальних цілей та опис практики взаємодії з іншими відбувається без відхилень від теми, що також свідчить про успішність реалізації максимуми релевантності у цьому дискурсі. Ясність, зв'язність і лаконічність викладу інформації в ньому дозволяє говорити про ефективне втілення максимуми способу її викладу. Актуалізація усіх зазначених максимум у дискурсі корпоративного кодексу американської компанії "Whole Foods Market" вказує на ефективність реалізації принципу кооперації в ньому.

Прагматичний вимір дискурсу корпоративних кодексів американських компаній визначається реалізацією в ньому принципу ввічливості, основою якого є поняття «обличчя» особистості, яке в науковий обіг ввів американський соціолог Е. Гоффман. Під вказаним поняттям науковець розумів спосіб представлення себе особистістю в різних соціальних ситуаціях [11, с. 32].

Вказане поняття було переосмислене у прагматичній теорії ввічливості, запропонованій американською лінгвісткою П. Браун і британським соціологом С. Левінсоном, які пов'язали його з категорією ввічливості, актуалізація якої в дискурсі сприяє уникненню перешкод у спілкуванні, досягненню цілей і схваленню поведінки мовця [8, с. 34]. «Зміна обличчя припустима лише в бік позитиву, а його втрата, негативна самопрезентація загрожують комунікативним провалом»

[2, с. 75]. Саме цей факт відіграє ключове значення в англomовному дискурсі корпоративних кодексів американських компаній.

Прагматичний принцип ввічливості спрямований у ньому не лише на збереження «обличчя» адресанта, але й на збереження «обличчя» адресата. Цей факт також сприяє ефективності та позитивному сприйняттю вказаного типу дискурсу. Принцип ввічливості реалізується максимою такту, сутність якої полягає у збереженні інтересів адресанта та адресата; максимою щедрості, яка виявляється у такому способі представлення інформації, який є більш корисним для адресата, ніж для адресанта; максимою схвалення, актуалізація якої спрямована на мінімізацію критики іншого; максимою скромності, орієнтованою на мінімізацію самосхвалення; максимою згоди, що виражається в прагненні до уникнення незгоди; максимою симпатії, спрямованою на максимальне вираження симпатії до адресата та мінімальне вираження антипатії до нього [8, с. 76–78].

Зазначимо, що не всі із вказаних максим знаходять свою реалізацію в англomовному дискурсі корпоративних кодексів американських компаній. Проте більшість із них все ж таки втілюються в ньому, наприклад:

Valero is North America's largest refiner and one of the nation's largest retailers. The company leads in shareholder value growth through innovative, efficient up grading of low-cost feedstock into high-value, high-quality products [9, с. 280].

We are committed to providing outstanding career opportunities by exceeding our customers' expectations through continuous improvement [9, с. 284].

Вказані фрагменти аналізованого дискурсу визначають, які саме зобов'язання беруть на себе американські компанії не тільки перед своїми клієнтами, але й перед співробітниками та партнерами. Аналіз мовних одиниць на їхнє позначення також вказує на те, що вони пропонують якісні продукти та послуги клієнтам, можливості вигідного співробітництва з партнерами, гарні умови роботи для співробітників. Подібні зобов'язання та їхній опис дозволяють стверджувати про реалізацію *максими щедрості* у вказаних фрагментах дискурсу.

Максима схвалення актуалізується в дискурсі корпоративних кодексів американських компаній у дещо модифікованому вигляді, оскільки схвалення в ньому завжди стосується власної компанії, її працівників, продукції, стратегії розвитку. Наприклад:

At Griffin Hospital, our mission is to provide personalized, humanistic, consumer-driven health

care in a healing environment; to empower individuals to be actively involved in decisions affecting their care and well-being through access to information and education; and to provide leadership to improve the health of the community we serve [9, с. 288].

Модифікації змісту максим, які дещо вирізняють їхній зміст від класичних, були описані П. Браун і С. Левінсоном [8, с. 76–78]. Вони зумовлені метою створення та тематичними домінантами дискурсу корпоративних кодексів американських компаній. Так, характеристика клієнтів як таких, які є ключовими для компанії, а співробітників як її головного надбання, надана в аналізованому типі дискурсу, що свідчить про втілення модифікованої *максими симпатії*. Наприклад:

Best Client Service for all of our clients major to us... Attract and retain the most qualified and highly motivated specialists [9, с. 279].

Зазначимо, що співробітники завжди характеризуються в аналізованому типі дискурсу як ключові особи в досягненні цілей та успіху компанії, що свідчить про вияв *максим схвалення та симпатії* в ньому, зокрема:

At Microsoft, people are the source of our energy [9, с. 277].

Our people are the key to our growth and success. Every single person here makes a difference [9, с. 284].

The greatest assets of a professional services of the company are the knowledge, talent and skills of its people [9, с. 281].

Підкреслення факту формування команди співробітників, об'єднаних спільними цінностями та інтересами, є виявом модифікованої *максими згоди*, наприклад:

From these modest beginnings, McConnell started a company known for its innovative products and services as well as its unique employee relationships [9, с. 276].

Безпосередній контроль за діями адресата для запобігання виникненню небажаних ситуацій у компанії та на робочому процесі, про який також йдеться в дискурсі корпоративних кодексів американських компаній, свідчить про актуалізацію модифікованої *максими такту* в ньому, наприклад:

... you are prohibited from providing gifts, meals or anything of value to government officials or employees or members of their families without prior written approval from the Compliance Officer [9, с. 285].

Висновки і пропозиції. Таким чином, корпоративний дискурс є типом інституційного дискурсу, який реалізує корпоративну культуру певної соціальної групи людей, об'єднаних спільною діяльністю,

завданнями, цілями, цінностями, позиціонує їх як учасників подібної групи, виступає не лише засобом для її ідентифікації, але й інкорпорування в неї.

Ефективність вказаного типу дискурсу та його прагматичні характеристики зумовлені втіленням принципів кооперації та ввічливості, їхніх максим. В англomовному дискурсі корпоративних кодексів американських компаній знаходять своє втілення усі максими принципу кооперації: кіль-

кості (повноти) інформації, її якості, релевантності, ефективності способу її викладу. Втілення принципу ввічливості в аналізованому типі дискурсу відбувається максимами такту, щедрості, схвалення, згоди та симпатії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівняльному аналізі способів і засобів вияву принципів кооперації та ввічливості в британському та американському корпоративних дискурсах.

Список літератури:

1. Ананко Т. Р. Англomовний корпоративний дискурс : автореф. дис. канд. філ. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2008. 20 с.
2. Кушч Е. О. Геджування та засоби його реалізації в англomовному науковому дискурсі. Південний архів (філологічні науки). 2018. № 75. С. 75–78.
3. Кушч Е. О. Критична перспектива дослідження дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2017. Вип. 153. С. 261–265.
4. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. М. : Гнозис, 2003. 280 с.
5. Ромашова И. П. К определению термина «корпоративный дискурс» в современной лингвистике. *Омский научный вестник*. 2014. № 3. С. 42–44.
6. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса. М. : «Флинта», 2012. 208 с.
7. Шейн В. И., Жуплев А. В., Володин А. А. Корпоративный менеджмент : опыт России и США. М. : ОАО типография «Новости», 2002. 436 с.
8. Brown P., Levison S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
9. Coyle D. The Culture Code: The Secrets of Highly Successful Groups. New-York : Bantam, 2018. 304 p.
10. Dijk van T. A. Studies in the Pragmatics of Discourse. The Hague: Mouton Publishers, 1981. 331 p.
11. Goffman E. Interaction Ritual: Essays On Face-to-Face Behavior. N.-Y. : Anchor Books, 1967. 270 p.
12. Grice H. P. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics: Speech Acts*. 1975. P. 41–58.

Kushch E. O. PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH-LANGUAGE CORPORATIVE DISCOURSE

The article is devoted to the study of pragmatic characteristics of the English-language corporate discourse, stipulated by implementation of the principles of cooperation and politeness. The definition of the notion “corporate discourse” and characteristics of the discourse of corporate codes of American companies are given in the article. Principles and maxims of cooperation and politeness as well as means and ways of their representation in the abovementioned type of discourse are also analyzed in the article.

Corporate discourse is an institutional type of discourse, in which peculiar features of principles of communication and norms of corporate culture and ethics of a certain social group united by common types of activity, tasks, aims and values are revealed. The aim of its creating lies in presenting individuals as participants of one united social group. This type of discourse serves as means of its identification. The English-language discourse of the corporate codices of the American companies identify individuals as subjects of institutional relationships, corporate culture, a social group united by common professional aims, tasks, duties, interests, values.

Pragmatic characteristics of this type of discourse and effectiveness of its perception are predetermined by the implementation of the principles of cooperation and politeness in it. The principle of cooperation is actualized by the maxims of quantity, quality, relevancy, way of presenting information about peculiarities and norms of corporate culture, behavior, actions, work of the employees of the company, their tasks, attitudes towards clients and each other, products and services produced or provided by the company.

The principle of politeness is revealed in this discourse by maxims of tact, generosity, approval, agreement and sympathy. Fragments of the analyzed type of discourse in which these maxims are revealed show modifications of their content compared with their classic contents. Such modifications are stipulated by the aim of creating and thematic dominants of the discourse of the corporate codices of the American companies

Key words: English language, politeness, cooperation, corporate discourse, maxims, pragmatic characteristics.

Лазебна Н. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»

СОЦІОКУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В МЕЖАХ ВЗАЄМИН HUMAN/NON-HUMAN

У статті проаналізовані взаємини HUMAN/NON-HUMAN як багатоскладове явище, яке формується під впливом соціальних, психологічних і біологічних факторів. Мова і культура мають значний вплив на розвиток сучасного досліджуваного явища. В межах англійського дискурсу (АДД) спілкуються і співпрацюють науковці з усього світу. Необхідно вивчати лексику, подання текстів і дискурсивні дослідження в галузі робототехніки, нанотехнології, біотехнології та інших галузей. АДД формується на перетині багатьох наукових дисциплін, цифрових технологій і інноваційних технічних розробок.

У статті мова розглядається як явище з біологічної, психологічної та соціальної перспектив. Спочатку мова розглядається як біологічний, генетично зумовлений феномен. Особлива увага звертається до специфіки мовного середовища і навичок до вивчення мови людей і нелюдей. Далі мова розглядається як психологічне явище. Людська психологія, інтуїція, логіка допомагають розуміти і тлумачити навіть незнайому мову на фонетичному та смислового рівнях. Наприкінці статті мова розглядається як явище соціальне, яке має багато подібних рис і розбіжностей з біологічною перспективою. Зокрема, проводиться паралель між людьми і тваринами, їх мовним середовищем і сприйняттям, пізнанням навколишнього світу. В результаті дослідження доведено, що людську мову не можливо розглядати як виключно соціальне, психологічне або біологічне явище.

Ключові слова: англійський дигітальний дискурс, «людина-нелюдина», людська мова, нелюдська мова, соціальна перспектива, біологічна перспектива, психологічна перспектива.

Постановка проблеми. У світовому науково-технічному контексті доречно зосередити увагу на перетині культури та мови. По-перше, від визначення цих двох концепцій, окреслення їхніх основних особливостей та інтеграції аспектів, ідеї значно поглиблюються і зосереджуються на специфіці спілкування між сучасниками на основі їх технічного досвіду та глобального фону взаємодії. Існують різні аспекти спілкування між представниками відмінних спільнот, які часто не розуміють один одного, але вони повинні існувати на одному загальному глобальному тлі. Те саме ми можемо стверджувати про мовні та культурні зв'язки у сучасному технічному та науковому дискурсі.

Таким чином, інтегрована єдність мови та культури є міцним фоном для існування будь-якої нації, що сприяє розвитку глобальності та поширенню її потенціалу у всьому світі. Англійський дигітальний дискурс постійно розвивається внаслідок активного спілкування і розширення міжнародної наукової спільноти. З'являються все нові незалежні і комплексні дисципліни, які збагачують дискурс і визначають нові напрями його еволюції. Який вплив мають соціальні, психоло-

гічні і біологічні перспективи на технічний аспект засвоєння мови?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна, біологічна і психологічна перспективи мови неодноразово ставали об'єктами лінгвістичних досліджень. Особливу увагу слід звернути на роботи Бервіка, Уоллеса, Хомського, Массумі, Лемонд, Ціммермана та інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження англійської мови з біологічної, психологічної та соціальної перспектив в межах комунікації «людина-нелюдина» та кореляція цього твердження в межах англійського дигітального дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У мовознавстві англійський дигітальний дискурс розглядається як комплексне явище. Зазначається його критична роль у розвитку інноваційних галузей науки і техніки та спілкуванні фахівців-міжнародників. Мова і культура часто розглядалися як два нерозривні поняття. Нині у світі нечітких меж існує багато зв'язків між цими двома поняттями, тому доцільно зосередитися на них під час їхньої інтеграції.

Соціальна міграція людей, зміни в суспільстві трансформують відносини між культурою

та мовою. Імена людей є одним із досконалих прикладів, які підкреслюють взаємозв'язок між культурою та суспільством. Наприклад, у деяких культурах імена є важливими частинами репрезентації людини і не можливо говорити про здорову людину, не згадуючи її імені. Більше того, імена визначають долі людей або зумовлюють позитивні чи негативні події, що трапляються з ними [6, с. 171].

Більше того, якщо ми переступимо межі технологій, то зможемо апелювати до нашого культурного досвіду, менталітету різних націй і розвитку цілісної глобальної спільноти. Переглянувши відеопрезентацію про перехід культурних меж, можна окреслити низку складних питань міжкультурних спільнот чи товариств. Пелегріно сказав, що сприйняття людей залежить від їх культурного походження, менталітету, традиційних уявлень про те чи інше явище. Таким чином, спілкування англійською чи американською англійською змусять ставитися до вас позитивно та з повагою ставитися за кордоном. Більше того, якщо зосередитися на історичному досвіді чи коренях міжкультурної комунікації, доречно звернутися до основних визначень культури. Наприклад, «культура – це характеристики та знання певної групи людей, що охоплює мову, релігію, кухню, соціальні звички, музику та мистецтво» [15, с. 1].

Сучасний світ розвивається дуже швидкими темпами. На перетині різних галузей, що опосередковують людську діяльність, є багато інноваційних наук і технологій. Робототехніка, нанотехнології, біотехнології та суміжні галузі вимагають вивчення їх лексичного змісту, подання тексту та дискурсивних досліджень. Усі ці мовні явища пов'язані з мовною та культурною інтеграцією. Англійський дискурс інноваційних технологій опосередковує глобальне залучення професіоналів з усього світу. Таким чином, поява в ньому певних явищ, що вимагають номінації, спричиняє розширення відповідної термінології та лексики.

Інтегровані лексичні маркери у досліджуваному типі дискурсу поєднуються у гармонійну текстову єдність, яка при проникненні в усі сфери користувачів цього типу дискурсу вимагає вивчення на рівні мови та прагматики. Основна складність розуміння і обробки таких текстів є невід'ємним складником галузі, що має багаті міждисциплінарні зв'язки та характеризується складністю термінології, процесами повторної термінології, взаємопроникненням галузей промисловості, поєднанням лексичних і стилістичних засобів. Існує створення конкретного мовного

явища, в якому використовуються конкретні терміни та загальноживані слова, стратегії та тактики прагматичних настанов авторів, їх адекватне сприйняття читачами. Основною метою спілкування є досягнення спільних точок зору, переданих від однієї сторони до іншої.

Актуальність досліджуваних питань пов'язана з розвитком інноваційних галузей і необхідністю спілкування фахівців, які працюють у них, тісно пов'язаних міждисциплінарними зв'язками з хімією, біологією, медициною, технікою та іншими класичними науками. Визначення лінгвопрагматичних особливостей цього типу дискурсу сприятиме адекватному сприйняттю таких текстів, відповідних термінологічних одиниць і виявленню мовних засобів впливу на сприйняття реципієнта. Сучасні дискурсивні дослідження займають важливе місце у вивченні мовних процесів і є перспективним напрямом дослідження.

Зміни в систематиках, ономастиці, класифікації груп слів, ретермінологізації та інших сучасних лінгвістичних тенденціях пов'язані з розмитими межами технологічного посередництва людської діяльності, існуванням людей між віртуальним і реальним світами та цілодобовим посередництвом їх спілкування за допомогою гаджетів, на платформах соціальних медіа і за допомогою інтернету. Цифрова грамотність сучасників залежить від їх активного залучення до технологій. Таким чином, у сучасній англійській мові така тенденція відображається в накопиченні інноваційної лексики, особливо в англійському дигітальному дискурсі.

З точки зору метафори «перед сценою» та «за лаштунками», розробленої Гофманом, «екран стає нашою сценою, де ми можемо вибрати, що розкрити, а що приховати, залежно від нашого сприйняття аудиторії. Як і у випадку взаємодії з реальним світом (RL), наші ідентичності будуються за допомогою мови, взаємодії та інтерпретації» [1, с. 87]. Це означає, що віртуальний світ дозволяє людям переглянути свою самоідентичність.

Різниця між спілкуванням людей і тварин полягає у відмінностях між спілкуванням людей і нелюдей. Дискусія зосереджена на специфічній природі людського мозку та його здатності виробляти чи повторювати величезні обсяги інформації порівняно з іншими нелюдськими істотами або машинами [10, с. 1]. Існує певна універсальна перспектива, яка пояснює здібності дітей повторювати синтаксичні зразки з промов своїх батьків чи оточуючих людей. На прикладі ідей відомих мовознавців, таких як Хомський та Пінкер,

людську мову диференціюють від нелюдської мови за допомогою конструктивних особливостей мови. Таким чином, природа людської мови є кінцевою у наборі сигналів / варіацій для різних явищ тощо. Іншими словами, людська мова сконструйована за допомогою певних інструментів і досягає невизначеного обсягу впливу.

Більше того, вроджені особливості мозку людини відповідають за мовне «розташування», тоді як серед нелюдей голосові сигнали розташовані в інших частинах мозку. Відомо, що людське спілкування було розроблено відповідно до особливих потреб людини та як відповідь на зміну реальності. Нелюди не потребували такого виду адаптації до навколишнього середовища, отже, їхні мовні здібності розвивалися не настільки сильно. Підкреслено, що спілкування між людьми та нелюдьми не повинно бути рівним, так само, як людські руки не повинні бути рівними крилам птаха.

У статті Масахіро це питання розглядається під іншим кутом. Автор має намір стверджувати, що мова є універсальною як для людей, так і для нелюдей [9, с. 98]. Тим не менше, головна різниця між спілкуванням «людина-нелюдина» розглядається автором з точки зору передбачуваності тварин у процесі спілкування та непередбачуваності людської мови. Більше того, вона посиляється на особливості мовної репрезентації, розроблені Ч. Хоккетом, говорячи про людську мову. Тим не менше, претензії Хоккета та Хомського вважаються неправомірними з точки зору природного соціального контексту.

Найбільш привабливим підходом є розгляд мови на біологічній основі, тому мова походить від людського мозку. Суперечливі твердження з'являються, коли розглядається природа нелюдської мови. Хайдеггер стверджує, що існують загальні етапи засвоєння мови серед птахів і людей. Існує також загальна «мелодія мови», яка стосується людей і нелюдей. Вони не потребують спілкування, як люди, оскільки їхнє оточення не вимагає від них цього. Тому основний акцент у статті зроблено на контекстуальному вживанні людської / нелюдської мови.

Вміння людини спілкуватися, розуміти різні концепції тощо пояснюється вченими відмінностями лівої півкулі людського мозку порівняно з мозком приматів. Тим не менше, у статті представлено несподіваний погляд на різницю в мовних здібностях людей і нелюдей. Існує чітка диференціація людської та нелюдської мов. Необхідно чітко визначити спосіб встановлення цих відмінностей.

Спілкування є важливим для людей і нелюдей, а людська мова – це лише інструмент для людського спілкування. Масахіро наводить приклади того, як спілкуються бджоли або тварини, але підкреслює, що між людиною та нелюдиною існують подібності та відмінності у спілкуванні та мові [9, с. 99]. Автор подає твердження Ейчінсона, який виділив чотири основні риси, що мають відношення до людської мови: це структурна залежність, креативність, семантичність та витіснення. Далі автор підкреслює, що людиноподібні мавпи мають деякі з цих здібностей.

Звертаючись до ідей когнітивних лінгвістів, які відводять важливу роль попередньому досвіду спілкування, а подальша інтерпретація набутого значення також залежить від попереднього досвіду. З точки зору соціальних конструкторів мова розглядається в соціальному контексті, що слугує для спілкування людей. Автор широко розглядає людську мову, але він говорить не стільки про нелюдську мову, скільки про засіб спілкування. Він підкреслює основну різницю між мовами людей і нелюдей на основі анатомічних відмінностей між ними та обмежених когнітивних можливостей нелюдських істот.

Отже, головною перевагою статті є розгляд людської мови з точки зору когнітивної лінгвістики та соціального конструктивізму. Однак головним недоліком є відсутність уваги до того, яку роль відіграє нелюдська мова у спілкуванні між нелюдьми. На основі сучасних досліджень особливостей людських і нелюдських мов різниця між ними пояснюється на основі різних конструктивних особливостей і ролі мови як засобу спілкування. Основну різницю між цими мовами слід шукати з точки зору біологічних, когнітивних та соціальних наук.

Мову як явище можна розглядати з біологічної, психологічної та соціальної перспектив. Ця триєдність поглядів дозволяє сучасним дослідникам і вченим зосередитися на різних аспектах мови, її ролі в суспільстві та житті кожної людини.

Біологічна перспектива. Тривалий час багато дослідників і вчених вважали, що мова – це біологічне явище. З їхньої точки зору, це вроджена властивість людини, така ж, як і її здатність їсти, гуляти тощо. Іншими словами, мова успадковується людиною. Це властиво її біологічній сутності. Навпаки, у природі існує безліч прикладів, коли діти перетворюються на диких звірів, якщо вони виростили серед них. Коли цих дітей повернули до людського суспільства, вони не могли навчитися говорити, хоча їхні органи мови були

цілком розвиненими. Більше того, є багато прикладів, коли дітей однієї національності розмішували в іншому мовному середовищі і вони розмовляли мовою оточення, а не рідною мовою. Ці факти показують, що мова не успадковується і не належить до біологічних явищ. Наскільки ми бачимо, про біологічну перспективу можна сперечатися.

У дослідженні, проведеному Бервіком та іншими авторами, стверджується, що за допомогою досліджень природної мови та штучної граматики можна визначити нейронні основи обробки ієрархічно структурованих послідовностей [3, с. 12]. Структури та характеристики природної мови та тих, хто бере участь в інших типах когнітивних процесів, демонструють різні відмінності. Когнітивні можливості людської мови знаходяться в центрі уваги дослідників різних галузей науки. Когнітивна основа мовної специфіки людини перейшла у сферу тварин та інші біофізичні обмеження. Бервік та інші вчені підкреслюють, що злиття систем зі словами залишається незмінним [3, с. 14].

Деякі аспекти мовної екстерналізації є специфічними для людини. Ці моделі перевіряються за допомогою анімалістичних моделей. Безумовно, усі людські мови мають подібні риси, а також деякі різні особливості. На основі анімалістичних моделей, з використанням співочих птахів і папуг, слухово-голосове навчання є ефективним. Нейробіологічна основа людської мови є одним із перспективних напрямів у широкому спектрі суміжних досліджень. Тим не менше, не можливо проаналізувати синтаксичні можливості та порівняти їх між людьми та нелюдьми. Існують певні подібності та відмінності між окремими біологічними факторами та оволодінням мовою. На засвоєння мови впливає робота органів мови, середовище індивіда, специфічні біологічні особливості та інші фактори. Біологічний підхід до засвоєння мови не може залишатися поза увагою сучасних досліджень. Дослідження Хомського є одним із ключових джерел міркувань щодо природи мови.

Згідно з нещодавніми дослідженнями, проведених групою нейрофізіологів з Університету Нью-Йорка на чолі з директором Інституту емпіричної естетики М. Планка (Німеччина), люди відстежують три ієрархічні рівні мовних одиниць: окремі слова, фрази та ціле речення, коли вони слухають рідну мову. На думку авторів дослідження, результати їх експериментів підтверджують теорію відомого лінгвіста Н. Хомського про вроджені лінгвістичні здібності [2, с. 30]. Іншими

словами, граматична структура мовлення зумовлена на генетичному рівні.

Вчені відібрали дві групи учасників: тих, хто розмовляє лише китайською та лише англійською. Учасники прослухали запис, і їхній мозок перевірили. Виявилося, що існує три типи зразків мозкової діяльності: окремі для послідовності слів, словосполучень і цілих речень. Учасники диференціювали ці закономірності. Більше того, як для граматично правильних, але безглузких речень, так і для змістовних речень існує одна загальна закономірність мозкової діяльності. Іншими словами, наша нервова система одночасно обробляє та кодує інформацію про слова. Ідеї Хомського щодо цих вроджених структур критикувались протягом багатьох років.

Нові дані підтверджують лише загальний характер нейрофізіологічних механізмів обробки граматики серед носіїв абсолютно різних мов. Цей аспект засвоєння мови висвітлюється у багатьох дослідженнях. Ідеї Хомського базуються на нейрофізіологічних засадах оволодіння мовою та природі мови. Існує багато послідовників його ідей, і немає сумнівів, що він має рацію у своїх твердженнях. Співвідношення різних мовних систем, здатність людей зосереджуватись на них, запам'ятовувати та обробляти їх мають вирішальне значення для вирішення проблеми.

Однак сучасні дослідження починають переглядати цю ідею. За новими даними, мова є універсальним людським біологічним спадком, психофізіологічним резервом у мозку людей, що є унікальним для всього людства [4, с. 18]. Опанування мови – це висока біологічна здатність мозку, яка успадковується генетично. Демонстрація мовних навичок залежить від багатьох факторів (історичних, соціальних, екологічних та інших). Можна підкреслити біологічну основу мови у двох основних сферах. По-перше, це засвоєння конкретної людської мови, по-друге – передача інформації словесними засобами. Сучасні вчені доводять ці особливості мови явищем ізоморфізму або унікальними закономірностями в мові (тобто подібністю, аналогією). Якщо глибше зосередитись на біологічній природі мови, можна побачити, що клінічні дані мовної патології показують, що гени, відповідальні за мову, знаходяться в X-хромосомі. Іншими словами, здатність людини говорити генетично зумовлена. Далі оволодіння мовними навичками регулюється генетично [2, с. 48].

Психологічна перспектива. З іншої точки зору, мова вважається виявом «духу Бога чи людини». Індивідуально-психологічні особливості визначають

стратегії засвоєння мови. Психологи вивчають вербальні та невербальні способи зберігання, генерації та передачі інформації у свідомості людей і суспільства. Наприклад, розглядаються загальні та відмінні риси лексичної та семантичної систем у різних мовах. Для носіїв і неносіїв мови семантичні, граматичні та інші мовні особливості можуть відрізнятися. Дослідники стверджують, що мова – це індивідуальний психічний акт, явище психологічної діяльності людини чи народу. Кожна людина посилається на свою мову, де вона відображає свою особисту та етнічну специфіку. Середовище індивіда формує процес його засвоєння мови. Як правило, можна окреслити два основні психологічні аспекти засвоєння мови: інтуїтивно-чуттєвий і раціонально-логічний.

Спочатку зупинимось на інтуїтивно-чуттєвому типі. За допомогою практичних навичок людина ознайомлюється з мовними особливостями. Людина повинна опанувати мову і навіть спробувати мислити за допомогою вивченої мови. Якщо особа характеризується інтуїтивно-чуттєвим типом оволодіння мовою, вона опанує свої вміння на слух або в межах особливого мовного середовища. Основна складність полягає в оволодінні фонетикою та смисловим зарядом іншомовних слів. Раціонально-логічний тип оволодіння мовою вимагає теоретичних лінгвістичних знань і дуже часто призводить до багатьох труднощів оволодіння мовою. Цей аспект зосереджений на граматичних структурах та оволодінні словниковим запасом.

Незважаючи на розбіжності в психологічних аспектах засвоєння мови, можна досягти ефективного спілкування, якщо мовці відкриті, готові поділитися своїм досвідом з іншими мовцями та зосередитись на спільних цілях спілкування. Є ще один виклик, коли людина змінює своє сприйняття мови під впливом іншомовного середовища. Індивідуальна психологічна реальність підпорядковується іншомовному середовищу. Опанування мови – це складний процес, де задіяні як серце, так і розум людини. Ефективний індивідуально-психологічний аспект засвоєння мови залежить як від інтуїтивно-чуттєвого, так і від раціонально-логічного сприйняття мови, а також від середовища мовців.

Соціальна перспектива. Соціальний аспект оволодіння мовою висвітлений у роботі Ле Монда [8, с. 125]. Це ще одна перспектива, яка контрастує з біологічним аспектом мови. Дослідники стверджують, що реагування батьків у процесі засвоєння мовою дитини призводить до ефективного

вивчення слів та розвитку словникового запасу. Дослідники пояснюють взаємодію між батьками та їхніми дітьми як ефективний фон для соціалізації. Дитина розуміє, що якщо вона повторить те чи інше слово, то знайде чуйну реакцію на свою діяльність. Діти можуть відносити почуті слова до предметів із реального життя. Таким чином вони розширяють процес своєї соціалізації [8, с. 126].

Неврологічна основа для набуття абстрактних слів – ще один напрям дослідження, проведеного Viglioccol. Так, підкреслено, що «абстрактні поняття кодуються лінгвістично, відповідно до зображувальних доказів більшої залученості лівої перисильвійської мови до абстрактних, ніж конкретних слів» [13, с. 56]. Ефективна обробка більше підходить для абстрактних слів, а не для конкретних. У процесі кореляційного аналізу понад 1400 англійських слів дослідники виявили, що слова, які позначають абстрактні поняття, емоційно заряджені. Основна теза цього дослідження полягає в тому, що афективні асоціації стосуються більше абстрактних слів. Обробка абстрактних понять співвідноситься з емоціями. Це можна пояснити тим, що абстрактна лексика має більше асоціацій. Успішне засвоєння афективного розвитку є запорукою успішного засвоєння абстрактної лексики. Емоційна валентність – ще один вимір людського уявлення про значення. Як ми вже говорили, мова виникає і розвивається лише в суспільстві та під впливом людської мови. Мова існує, якщо існує і суспільство. Отже, мова – явище соціальне. Існує особлива соціальна природа мови.

Попри численні біологічні подібності між тваринами та людьми, перші не можуть говорити. Тим не менше, аудіо-візуальні здібності кажанів допомагають їм орієнтуватися в просторі, але жоден кажан не може говорити точно. Якщо здатність засвоєння мови є вродженою, біологічною рисою людини, чому у світі існує багато різних мов? На основі розглянутих досліджень робимо висновок, що структура людського мозку дозволяє нам користуватися мовою. Хомський має рацію, коли говорить про «теорію універсальної граматики». Прихильники біолінгвістичного підходу відносять володіння мовою до біології людини. З часом людина розвиває та опанує свої мовні навички. Це характерно для багатьох систем людського тіла. Наприклад, спочатку люди мають постійні зуби замість молочних. Системи людського організму генетично зумовлені. З іншого боку, діти не мають особливих навичок оволодіння мовою і навіть пізнавальних здібностей

загалом. Прихильники цієї точки зору стверджують, що наш мозок не має жодних біологічних характеристик, які допомагають людині в процесі засвоєння мови.

Існують послідовники біологічного та емпіричного підходів. Емпірики вважають, що засвоєння мови відбувається через досвід. Вони стверджують, що людина може чомусь навчитися через асоціації, коли вона порівнює або протиставляє дві речі чи асоціації. Здатність людини розуміти певні аспекти граматики та семантики все ще залишається у центрі уваги багатьох дослідників і вчених. Проблема оволодіння мовою може бути вирішена на різних рівнях (біологічному, психологічному та соціальному). Взаємодія цих трьох факторів може пояснити спосіб сприйняття людьми двох різних рівнів мови, таких як граматики та семантики.

Дискусія заснована на порівнянні ідей Е. Костелло про людей і тварин з ідеями, висловленими Дж. Локком, Уоллесом і Нагелем. Костелло в роботі «Життя тварин: філософи та тварини» розглядає ідеї філософів щодо тварин. Такі великі мислителі, як Августин, Аквінський та Аристотель, стверджували, що тварини не мають душі [5, с. 66–67]. В епоху Просвітництва Декарт і Кант були схильні вважати, що люди – це насамперед розумні істоти; філософи підкреслювали вирішальну роль співвідношення [5, с. 66–67]. Костелло скористалася цією ідеєю для підтримки тварин: якщо люди розумні істоти, то як можна вбивати і гнобити тварин? Вона також порівняла ставлення до тварин у сучасному світі з Голокостом. Крім того, сучасні люди воліють робити вигляд, що не знають про бійні та заводські ферми, як раніше люди робили вигляд, що не бачать попелу людських тіл на вітрі. Костелло стверджує, що замовчування цих фактів є найкращим свідченням їх жаху. Наслідуючи ідею Костелло, яка є образним персонажем романіста з книги Джона Кутзі, ми розвиватимемо її ідею, спираючись на твори Локка, Уоллеса та Нагеля.

Дамо короткий огляд зазначених вище робіт, які стануть основою для наших досліджень. Т. Нагель у своїй статті «Що таке бути кажаном?» проводить паралелі між людиною та кажаном. Він насамперед зосереджений на свідомому дослідженні. Нагель підкреслює, що свідомість присутня як у тварин, так і у людей. Чому насправді кажани? Вчений вважає, що кажани тісно пов'язані з людиною [11, с. 438]. Вони відчувають біль, страх, гнів, голод, як люди. Проте досвід кажанів є суб'єктивним у всіх аспектах,

тому ми не можемо задумати їх належним чином.

Автор обґрунтовує свої твердження припущеннями про присутність переживань у тварин, які не піддаються людському розумінню. Він наводить цікаві приклади, а його аргументи унікальні та оригінальні. Крім того, він просто вводить глибокі філософські ідеї. Наприклад, він стверджує, що ми можемо уявити, як бути кажаном, але це буде означати лише те, як би було для нас кажаном, а не те, як бути кажаном насправді [11, с. 437]. Можна припустити, що Нагель винайшов свої ідеї, щоб підтримати права тварин на існування.

Людям заборонено витягувати будь-які види з їхньої сутності, щоб задовольнити гастрономічні чи естетичні смаки. Ідеї Костелло можна порівняти з ідеями Нагеля, тоді як вона стверджує, що оскільки тварини є втіленням нераціонального світу, їхня свідомість не може бути повністю сприйнята людським розумом. Тому немає жодного способу і виправдання жорстокого ставлення до тварин.

Тема нашого дослідження також варта посилення на роботу Дж. Локка «Есе про людське розуміння» (1690). Два розділи цієї роботи мають велике значення для роботи: ідентичність тварин та ідентичність людини. Коли Локк говорить про тварин, його аргументи виглядають простими і зрозумілими [7, с. 40]. Локк порівнює тварин і годинник. Обидва вони мають власну організацію і потребують зовнішньої сили для свого функціонування. Тільки рух тварини, що надходить зсередини організації тіла, і рух сторожової сили, що надходить ззовні [7, с. 43]. Інший розділ праці Локка «Ідентичність людини» розглядає людину як добре організоване тіло. На цьому етапі ми можемо простежити схожість з ідентичністю тварини. Проте Локк розглядає душу як ідентифікатор людини. Він не згадував про наявність душі у тварин. Тому цей філософ прагне до розмежування тварини та людини.

Наскільки ми бачимо, на відміну від Е. Костелло, ідеї Локка спрямовані на тіло людини. Порівняння Костелло щодо ставлення до тварин у сучасному світі з Голокостом не підтримуються в роботі Локка [7, с. 66]. Проте його дискусії певною мірою доповнюють ідеї Костелло. На відміну від Локка, вона не розглядає душу як відмінність людини та тварини. Нині можна припустити, що таким чином Костелло уникає визнання очевидної різниці між твариною та людиною.

Інша робота Д. Ф. Уоллеса «Розгляньмо омара» представляє менш філософські ідеї та обґрунтовує свою дискусію на прикладі фестивалю омарів в штаті Мен. Автор ставить таке питання: «Чи

правильно, якщо кип'ятити живу істоту живцем лише для нашої смакової насолоди?» [14, с. 30]. Уоллес підняв це питання і звернувся до свідомості людей у всьому світі. Він досліджував, чи виправдано та морально кип'ятити тварину живцем [14, с. 32]. Автор підкреслив, що легше уникнути відповідальності та закрити очі на моральний аспект такого виду фестивалю, ніж обговорювати його моральність. Уоллес робив наголос на болі, який омари відчувають під час варіння. Тож хто відповідальний за біль і смерть омарів: кожна плита окремо або все суспільство, яке схвалює вживання таких страв?

Ідеї Уоллеса близькі до ідей Костелло. Біль, страх і смерть невинної живої істоти, омара, не можуть бути виправдані лише тим фактом, що його мозок має менше нейронів, і ступінь болю, яку відчуває омар, не можна порівняти з відчуттям людського болю. Нехтування моральними принципами в сучасному суспільстві є прекрасним фоном для моральної деградації.

Якщо ми спробуємо узагальнити і порівняти ідеї всіх чотирьох розглянутих робіт, то можемо стверджувати, що ідеї Е. Костелло тісно пов'язані з Нагелем і Уоллесом. Три з них підкреслили суб'єктивність світу та досвіду тварин. Костелло стверджувала, що не можливо втручатися і знищувати світ тварин заради наших смакових задоволень. Спираючись на праці великих філософів, Костелло порушила питання, яке часто замовчується в сучасному суспільстві: гноблення тварин. З одного боку, люди їдять тварин, щоб вижити, а також тварини їдять один одного, щоб вижити. Це закон природи. Але з іншого боку, людство раціональне і їсти живих істот суперечить моральним цінностям.

Массумі у «Надприродній тварині» дає нам версію про «більше, ніж людину» в прямому сенсі слова. Тут цей термін – не просто самозакоханий псевдонім того, що не є людиною; це, скоріше, підкреслює «креативно-реляційну нелюдність, яка є рушієм усіх видів практик від *індукованої імпровізації* тварин, до мистецтва» [10, с. 2]. Поняття анімальності є головним питанням авторів. Ці автори диференціюють людей і нелюдей. Досвід людей і все, що вони мають у собі, не є людським. Мистецтво виживає з точки зору нелюдського потенціалу. Між людьми та нелюдями можуть бути суттєві відмінності. Побудова взаємодії людини і тварини повинна співвідноситися з антропоцентризмом. Краса гри у тваринах полягає в «логіці взаємовиключення» [10, с. 5]. Мас-сумі також стверджує: «Тінберген досліджував

інстинктивну поведінку чайки. Червона пляма на жіночому дзьобі служить сигналом або «пусковим механізмом» для поведінки годування» [10, с. 5]. Завдяки цим особливостям тварини можуть мати сприйняття навіть глибше, ніж зазвичай.

Жести є домінуючими маркерами взаємодії тварин. Якщо люди йдуть далі, вони не можуть розрізнити провідні мотиви своїх вчинків. Також слід переглянути процес еволюції комунікації від метакомунікації до денотативної комунікації. Метакомунікація тварин є домінуючою. Массумі каже, що «насправді» денотативне спілкування, яке відбувається на рівні людини, можливе лише *після* еволюції складного набору металінгвістичних (але не вербалізованих) правил» [10, с. 7].

Гра тварин полегшує спілкування людей. Массумі схиляє гру тварин до появи людської мови. Тварини інстинктивні, а їх природа здебільшого агресивна. Массумі позиціонує тварин вище за людей. Граючись, тварини розвиваються і навчаються. Цей творчий підхід до їх розвитку запозичений людьми, їхніми дітьми, коли вони ростуть і розвиваються за допомогою гри. Тварини домінують над людьми за своєю «силою змін». Далі Массумі розвиває ідею про інстинкти та їх природу: «Інстинкт чутливий до відносин між окремими елементами, що складають ситуацію, яка проживається» [10, с. 8]. Сила виразного менталітету корелює з їх еволюцією. Здебільшого автор аргументує проти антропоцентричних звичок і більше зосереджується на анімалістичних особливостях людини.

Соціальний складник є інтегративною проблемою розвитку людських стосунків з їхніми віртуальними партнерами. Це можна пояснити інтегративними частинами любові, такими як секс, романтика та глибока прихильність. Віртуальні кумири надихають людей на ці почуття. Багато людей захоплюються не лише іншими людьми, але й читанням книг, переглядом фільмів, комп'ютерними іграми. Ми обираємо хобі, щоб викликати почуття прихильності. Отже, почуття прихильності може викликати країна, дім, ідея та віртуальні кумири. Сон з нашими мобільними телефонами, навіть автомобілями, улюбленими гаджетами та іншими предметами чи технічними інструментами також забезпечує людей позитивними емоціями [12, с. 1].

Людям потрібна любов, вони шукають романтики і можуть закохатися навіть у незнайомих. Нібито в гіперреальності можуть бути ідеалізовані та досконалі віртуальні кумири, роботи або машини. Простіше буде знайти улюблений предмет

у вигляді віртуального ідола або створити його, якщо вони мають власні смаки та інтереси. Існує потреба в духовній анімації, розмовах і дискусіях з віртуальними ідолами, обговоренню їхніх побажань, духовних проблем тощо. Віртуальні кумири можуть допомогти самотнім людям, а в сучасну епоху, зі швидким темпом життя вони можуть врятувати людей від самоізоляції. Деякі люди воліють спілкуватися з комп'ютерами, і з роками ця тенденція може навіть поглибитися. Чи можна узаконити ці відносини? Зростаюча і популярна тенденція штучного почуття прив'язаності, що вивільняється до віртуальних об'єктів, повинна прийматися і терпіти суспільство. Ймовірно, чіткі особливості об'єктів зменшили б ефект Зловісної долини.

Висновки і пропозиції. В комплексі згадані вище аспекти допомагають якнайшвидше оволодіти мовою. Вони особливо важливі для англійського мовного дискурсу, який має міждисциплінарний характер і насичений складними

технологічними і науковими термінами. Необхідно визначити найперспективніший аспект, який допоможе досягнути невичерпний потенціал явища дигіталізації.

У нашому реальному житті ми прокидаємось, ходимо на роботу і живемо своїм повсякденним життям. У віртуальному світі ми існуємо і не маємо жодних обов'язкових дій і щоденних клопотів. Гаджети захопили сучасників, і вони не можуть вибратися з цієї пастки. Інтернет та соціальні медіа створюють специфічний рівень людського існування або трансформованої реальності, що відображає особливості реального життя людського світу. Людську мову та нелюдські мови можна диференціювати на основі анатомічних особливостей мозку. Більше того, когнітивні здібності людини та соціальний контекст людського спілкування змушують людську мову найбільше відрізнятися від нелюдської мови у межах взаємин HUMAN/NON-HUMAN.

Список літератури:

1. Гофман Е. Дискурс в кибепространстве. М. : Канон, 2015.
2. Хомський Н. Роздуми про мову. Львів : Ініціатива, 2015.
3. Berwick R., Friederici A., Chomsky N., Bolhuis J. Evolution, brain and the nature of language. *Trends in cognitive linguistics*, 2013, vol. 17, № 9, p. 1–22. 10.1016/j.tics.2012.12.002 (дата звернення: 12.09.2020).
4. Chomsky N., Gallego A. Generative Grammar and the Faculty of Language: Insights, Questions, and Challenges. *Catalan Journal of Linguistics*, 2019. P. 229–261. URL: <https://revistes.uab.cat/catJL/article/view/sp2019-chomsky-gallego-ott> (дата звернення: 07.01.2020).
5. Coetzee J. M. *Disgrace*. New York : Penguin, 1999.
6. Danesi M. *Language, Society and New Media*. New York : Routledge, 2016. 314
7. Locke J. *Essay Concerning Human Understanding*, 1690. 442 p.
8. LeMonda C. S. Why is infant language learning facilitated by personal responsiveness? *Current Directions in Psychological Science*, 2014. Vol. 23, № 2. P. 121–126. 10.1177/0963721414522813 (дата звернення: 13.09.2020).
9. Masahiro M., MacDorman Karl F., Kageki N. The uncanny valley. *IEEE Robotics & Automation Magazine*, 2012. Vol. 19, № 2. P. 98–100.
10. Massumi B., Grusin R. The supernormal animal. *The nonhuman turn* (2015): 1-18. 255 p. URL: <http://ds.doi:10.1177/14744> (дата звернення: 08.11.2020).
11. Nagel Thomas (1974). What is it like to be a bat? *Philosophical Review* 83 (October), P. 435–450.
12. *Paradoxical Bodies: Animal Human and Machine Hybrids*. 2016. URL: <https://isea-archives.siggraph.org/presentation/paradoxical-bodies-animal-human-and-machine/> (дата звернення: 16.02.2020).
13. Viglioccol G., Vinson D., Thompson R. L., Skinner R. A faster path between meaning and form? Iconicity facilitates sign recognition and production in British Sign Language. *Journal of Memory and Language*, 2015. Vol. 82. P. 56–85. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2015.03.002> (дата звернення: 07.08.2020).
14. Wallace D. Consider the Lobster. 2004. URL: http://www.theessayexperience.com/fall2013.qwritting.qc.cuny.edu/files/2013/11/Consider-the-Lobster_david-foster-wallace.pdf (дата звернення: 12.09.2020).
15. Zimmerman K. What is Culture? 2017. URL: <https://www.livescience.com/21478-what-is-culture-definition-of-culture.html> (дата звернення: 24.12.2020).

Lazebna N. V. SOCIAL AND CULTURAL MARKERS OF MODERN ENGLISH LANGUAGE WITHIN HUMAN/NON-HUMAN RELATIONSHIP

In the article digital English discourse is analyzed as a complex phenomenon formed under the influence of social, psychological and biological factors. In addition, the huge role of the discourse as the international scientific and interdisciplinary background cannot be ignored. The author emphasizes that language and culture

have a significant impact on the development of modern English-language digital discourse. It is being developed at the intersection of many scientific disciplines, digital technologies and innovative technical developments. Scientists from all over the world communicate and collaborate within the English-language digital discourse.

Vocabulary, text presentation and discourse research in robotics, nanotechnology, biotechnology and related fields are essential. The author of the article considers language as the phenomenon from biological, psychological and social perspectives. Initially, language is seen as a biological, genetically determined phenomenon. Special attention is focused on the specific nature of the linguistic environment and language learning skills of humans and non-humans. Language is considered as a psychological phenomenon. Human psychology, intuition and logic help to understand and interpret even a foreign language on the phonetic and semantic levels.

Finally, language is seen as a social phenomenon, as it has many similarities and differences with a biological perspective. In particular, a parallel is drawn between humans and animals, their language environment and perception and knowledge of the world around them. The study proves that human language cannot be analyzed as purely social, psychological or biological phenomenon. Even a non-human community is able to master primitive language. The author of the article states that the materials of English digital discourse should be considered as knitted multi-component unity, integrating diverse constituents.

Key words: *English-language digital discourse, “human-non-human”, human language, non-human language, social perspective, biological perspective, psychological perspective.*

УДК 821.112.2.09'373Ерпенбек7Heimsuchung
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/23>

Літвінова М. М.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Літвінов О. І.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ТЕРМІНИ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДЖЕННІ ЕРПЕНБЕК У РОМАНІ “HEIMSUCHUNG”

У статті розглянуто функціонування термінів різних галузей знання поза межами їх термінологічних полів, роль термінологічної лексики в художньому тексті як мовної реалізації авторської інтерпретації дійсності на прикладі роману Дженні Ерпенбек “Heimsuchung”. У результаті роботи виокремлено 262 випадки вживань термінологічних одиниць у романі, встановлено способи введення термінів у художній текст та їхні функції, виявлено особливості індивідуально-авторського сприйняття та інтерпретації дійсності, що реалізуються в мовній картині світу письменниці. Розуміння термінологічної лексики як одного з мовних засобів формування автором певної моделі світу в художньому творі відкриває нові підходи до аналізу авторського мовомислення, що віддзеркалює інтерпретацію дійсності індивідуальною свідомістю автора.

У романі “Heimsuchung” Дженні Ерпенбек замінює метанарацію фрагментарним досвідом через окремі локальні історії, які характеризуються високим ступенем документальності, змішуванням фактуальності та фікціональності. Використання термінологічної лексики дозволяє письменниці створити «ефект аутентичності» авторської моделі світу в художньому творі для передачі свого особливого погляду на дійсність.

У романі зустрічаються терміни з 19 галузей і підгалузей знань: юриспруденції, будівництва, техніки, архітектури, економіки, хімії, біології, ботаніки (садівництва), сільського господарства (бджільництва), екології, геології (гідрогеології), гляціології, ґрунтознавства, теорії музики, автомобільної галузі, деревообробної, легкої промисловості.

Особливістю цього художнього твору є включення частин фахових текстів, що створюють контекст для реалізації термінологічних значень. Дженні Ерпенбек вводить терміни в художній твір як засоби зі смислотвірним потенціалом для надання йому рис документальності, створення професійного колориту, досягнення стилістичних ефектів. Функціонування термінів у художньому тексті уможливило синтезування нових смислів і дозволяє авторці створити унікальний багатовимірний художній світ.

Ключові слова: терміни, термінологічна лексика, художній текст, індивідуально-авторська мовна картина світу, авторське мовомислення, фікціональна метабіографія, інтелектуалізація літературної мови, німецька сучасна література.

Постановка проблеми. Дженні Ерпенбек – письменниця, театральна режисерка з галицьким корінням, народилася у Східному Берліні. Любов до слова, талант письменника передавався з покоління в покоління її творчої родини, знаній у НДР. Роман “Heimsuchung”, присвячений карколомним історичним подіям у Німеччині ХХ ст., привернув увагу літературних критиків і став матеріалом для багатьох літературознавчих розвідок (Hans-Georg Wendland, Anke Biendarra, Urte Stobbe, Katharina Granzin, Martin Halter, Bernadette Raedler, С. П. Маценка). Рецензенти вказують на особливість мови роману: максимальна стислість, лаконічність, введення термінологічної лексики, що наближає окремі частини

роману до фахових текстів, і одночасна необмеженість мови, яка створює асоціативні простори. Проте мовна реалізація авторської інтерпретації дійсності до цього часу не ставала предметом лінгвістичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність нашого дослідження зумовлена підвищеною увагою науковців до функціонування термінів різних галузей знань поза межами їхніх термінологічних полів та аналізу ролі термінологічної лексики в художньому тексті. Семантичні можливості термінів в контексті українського літературного твору простежують Г. Городиловська, Т. В. Катиш, М. Якібчук, Н. Поліщук, М. І. Навальна, С. А. Бузько.

Дослідженню функціонування філософських термінів у сучасному британському інтелектуальному романі присвячена дисертація І. В. Середюк. Розгляд особливостей творення та вживання медичних термінів в англійських текстах наукового, публіцистичного, художнього стилів є метою дослідження І. С. Козоріз. Способи введення технічних термінів у художні твори відповідно до завдань, поставлених перед автором, вивчає І. С. Грицай. Реалізація стилістичного потенціалу термінів в англійському художньому тексті залежно від жанру, тематики твору, ідейного задуму та настанови автора визначені в науковій розвідці Т. Чрділелі, А. Мельникової.

У роботі Н. І. Овчаренко терміни розглядаються як засоби формування індивідуальності художньої прози. Авторка поставила собі за мету виявити роль спеціальної лексики в авторському стилі. Використання термінологічної лексики в художніх творах на матеріалі творів німецькомовних письменників на прикладі роману П. Зюскінда «Парфуми» і новел С. Цвейга аналізуються в роботі Н. Возненко. Так, дослідниця акцентує увагу на основних прийомах перекладу залежно від семантичної значущості та стилістичної функції термінів. У своїй монографії А. Л. Міщенко досліджує стилістичну транспозицію німецької термінологічної лексики, включаючи процеси детермінологізації в нових контекстних вживаннях за межами фахових підмов. Автори торкаються взаємодії термінологічної одиниці та тексту, а саме використання термінів у прямому значенні та як стилістичного засобу, способів введення у текст, функцій у художньому творі.

За межами уваги дослідників знаходиться роль термінологічної лексики як одного з мовних засобів формування автором певної моделі світу в художньому творі, що відкриває нові підходи до розуміння феномену авторського мовомислення. Особливе мовне формування художньої дійсності віддзеркалює інтерпретацію дійсності індивідуальною свідомістю автора.

Питання розкриття тісного зв'язку між авторським світоглядом і світосприйняттям, що реалізуються у смислових елементах художнього твору, та системою мовних засобів знаходиться в центрі уваги багатьох сучасних розвідок у царині досліджень художнього дискурсу (К. О. Вороніна, С. О. Дегтярьова, Л. В. Голоюх, Л. С. Мініч, Р. М. Тербус, А. Б. Підгорна, О. М. Ковальова). Інструментами пізнання складного феномену слугують поняття «індивідуально-авторська картина світу», «мовна картина світу автора», «авторська

художня картина світу», «картина світу художнього твору».

Індивідуальне сприйняття реальності реалізується автором у мовному формуванні художньої дійсності в конкретній авторській моделі (літературному творі). Мовна картина світу – особливість індивідуального мовного сприймання реальності і мовного формування уявної естетичної дійсності [1, с. 158]. Сучасні дослідники вказують на актуальність і перспективність досліджень мовного складника авторських моделей світу, що спираються на нові підходи щодо вивчення формування авторської лінгвософії (мовомислення), «до розгляду засобів формування автором певної моделі світу в художньому творі» [5, с. 391].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є визначення ролі термінів в індивідуально-авторській мовній картині світу в романі Дженні Ерпенбек «Heimsuchung». Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно виконати такі завдання: уточнити зміст поняття «індивідуально-авторська мовна картина світу»; виокремити термінологічні одиниці в романі; встановити способи введення термінів у художній текст; визначити функції термінів у художньому тексті роману; на основі аналізу кількісного вживання термінів різних галузей знань виявити особливості індивідуально-авторського сприйняття та інтерпретації дійсності, що реалізуються в мовній картині світу письменниці.

Виклад основного матеріалу. У своєму романі Дженні Ерпенбек [11] розповідає історію з життя 12 осіб (солтиса з доньками, садівника, єврейської родини, архітектора з дружиною, червоноармійця, письменниці та інших), життя яких переплетено з існуванням дому біля озера Шармютцельзее у Бранденбурзі в різні періоди історії Німеччини протягом 100 років від кінця XIX століття. Твір має автобіографічне підґрунтя. Письменниця, представлена в романі як недобросовісна володілиця, має біографічні риси самої Дженні Ерпенбек, яку пов'язують із домом на озері дитячі спогади про гостювання в бабусі. Автобіографічні, історичні події та постаті змішані з художнім вимислом, авторське бачення людини і світу виражено в соціально-історичному хронотопі шляхом називання місцевостей, опису предметів, обставин, явищ, зображення побуту.

Роман має присвяту «Für Doris Kaplan» – 12-річній дівчинці, яка в 1942 році була відправлена з матір'ю у Варшавське гетто і була вбита нацистами. Працюючи над романом, письменниця в архіві натрапила на листи Доріс до своїх

батьків. Трагічну історію життя та смерті Доріс, яка розкриває весь жах Голокосту, Дженні Ерпенбек розповідає з пронизливою реалістичністю.

Роман “Heimsuchung” тяжіє до постмодерністської прози, для якої характерним є жанровий синкретизм, розриви оповіді, фрагментація, колаж, зображення подій не в хронологічній послідовності, нівелювання відчуття часу [9], заміна метанарації фрагментарним досвідом через окремі локальні історії [3, с. 10]. Історії окремих персонажів, пов’язані принципом схожості та протиставлення, характеризуються високим ступенем документальності, змішуванням фактуальності та фікціональності [12, с. 61]. У фікціональних метабіографіях авторка створює «ефект аутентичності» [10].

Вживання термінів із різних галузей знань дозволяє авторці внести в текст риси документалістики, що змушує читача вірити в достовірність зображуваної реальності. Дженні Ерпенбек працювала кілька років в архівах і засвоювала термінологічну лексику з геології, архітектури, будівництва, цивільного права, садівництва. Письменниця вводить терміни в художній твір з метою відсилки до науково-технічної інформації, використовуючи їх як засоби зі смислотвірним потенціалом для надання твору рис документальності, створення професійного колориту, досягнення стилістичних ефектів. Інтелектуалізацію літературної мови науковці визначають як тенденцію сучасної художньої літератури і важливий чинник реалізації індивідуально-авторського способу мовомислення [8, с. 139].

Для об’єктивності процедури виокремлення термінологічної лексики з художнього тексту необхідно з’ясувати статус терміну як одиниці мови. Через складність цього феномена у лінгвістиці існує багато підходів до визначення терміну, його істотних ознак, функцій та розмежування його від інших лексичних одиниць, що базуються на дослідженнях А. П. Ковалю, Т. І. Панько, Т. Р. Кияка, А. С. Д’якова, З. Б. Куделько, О. Д. Пономаріва, О. А. Галича, О. О. Реформатського, Г. О. Винокура, Д. С. Лотте, В. М. Лейчика, В. П. Даниленка, С. Д. Шелова, E. Wüster, S. Wichter, K-D. Schmitz, R. Arntz.

Широка палітра поглядів на складне явище включає як обов’язкову наявність такої дефініції: «Термін – це слово чи усталене словосполучення, яке виражає спеціальне поняття науки, техніки або іншої галузі людської діяльності та має дефініцію, яка розкриває ті ознаки цього поняття, що є релевантними саме для цієї галузі» [6, с. 9], що викреслює з масиву термінологічної лексики як слово-

сполучення термінологічного характеру, які не можуть мати дефініцію, так і підкреслюють наявність дефініції як достатньої, але не обов’язкової умови. «Термін – мовний знак (слово, словосполучення, поєднання слова або словосполучення з особливими символами), відповідний нормі його вживання у професійному чи іншому співтоваристві, який виражає спеціальне поняття будь-якої галузі знання і в силу цього або має дефініцію (тлумачення, пояснення), або мотивований іншими мовними знаками (словами, словосполученнями, поєднаннями слів або словосполучень з особливими знаками), серед яких хоча б один виражає спеціальне поняття і тому має власну дефініцію (тлумачення, пояснення)» [7, с. 46].

Серед характерних ознак терміну вчені зазначають фаховість, абстрактність (понятійність), точність, однозначність, взаємооднозначність (обернене упорядкування унікального терміну й унікального поняття), економність, естетичну, експресивну та модальну нейтральність, умотивованість (зрозумілість значення без контексту) [4, с. 178–179]. Понятійну точність як обов’язкову ознаку вчені заперечують (С. Д. Шелов, Т. Л. Канделаки, М. Г. Комлев). Вони вказують на кількісну (склад ознак, які формують понятійний зміст, є фіксованими, проте мають не закріплені межі значень цих ознак) та якісну нечіткість (нечітким, поліморфним є сам склад ознак) термінів.

У романі “Heimsuchung” було виявлено 262 випадки використання термінів (слів і словосполучень), значення яких зафіксовано в спеціалізованих словниках, глосаріях, словниках загальноновживаної лексики з помітками про належність до певної галузі науки і техніки та які за необхідності перевірялися за вживанням у текстах фахового спрямування.

Використання термінів у романі здійснюється шляхом включення в речення із загальноновживаними словами. Наприклад, терміни нотного письма: “*Von C-Dur entfernt man sich über G-Dur, D-Dur, A-Dur, E-Dur, H-Dur bis hin zu Fis-Dur Kreuz für Kreuz immer weiter. Aber von Fis wieder hin zu C ist es nur ein ganz kleiner Schritt*” [11, с. 45]. – «*Від гамми до-мажор переходили до соль-мажор, ре-мажор, ля-мажор, мі-мажор і сі-мажор, все далі й далі, перехрещуючи пальці. А от від гамми сі-мажор до гамми фа-дієз-мажор тільки один маленький крок*» [2, с. 68].

Письменниця занурює читача в атмосферу спогадів дівчинки Доріс, яка переховується в комірчині будинку у Варшавському гетто на території, яку нацисти взяли в кільце і прочісують

у пошуках людей. Три роки Доріс вчилася грати на фортепіано, і цей час задоволення від улюбленої справи, спілкування з рідними (так їй гру пояснював дядько Людвіг) вона повертає у спогадах в жахливих обставинах повної самотності і невизначеності з майбутнім.

У розділах роману розподілення термінів є нерівномірним. Так, у розділах “Der Gärtner” («Садівник»), що йдуть після кожного розділу про інших героїв розповіді, крім «недобросовісної володілиці», зафіксовано 61 випадок вживання термінологічної лексики (іменники, дієслова, словосполучення), що складає 23% від загальної кількості терміновживань різної галузевої належності: ботаніка, садівництво: *die Veredelung* – окуліровка; *kopulieren* – копулювати, пересаджувати гілочки (живця) або бруньки (вічка) однієї рослини (прищепити) на іншу (підщепити); *auf schlafende Augen okulieren* – окулірувати сплячими бруньками; геології: *die Hohlform* – від’ємна форма рельєфу; гідрогеології: *die grundwasserführende Sandschicht* – водоносний пісок, водоносний шар піску; ґрунтознавство: *der Humus* – гумус, органічна частина ґрунту; *die Ortsteinschicht* – ортштейновий шар; деревообробна галузь: *die Imprägnierung* – імпрегнація, просочування деревини для захисту від зовнішнього атмосферного впливу за допомогою хімічних засобів.

У розділі “Die unberechtigte Eigenbesitzerin” («Недобросовісна володілиця») зустрічаються 83 юридичні та економічні терміни, що складає майже 31% від загальної кількості терміновживань. Введення в речення непов’язаних із ним синтагматично термінологічних слів і словосполучень, що формують частини юридичного тексту (рішення суду), дозволяє письменниці протиставити емоційне ставлення героїні до домівки, з якою пов’язані роки її дитинства і теплі спогади про родину, та нейтральність формулювань рішення суду задовольнити реституційні претензії і повернути будинок і земельну ділянку нащадкам власників, які втратили його в роки панування в Німеччині нацистів. Абстрактність, естетична та експресивна нейтральність юридичних термінів підсилює цей контраст. “*Durch den großen Schrank kann sie jetzt inwendig bis zum Schrankzimmer ihrer Großeltern hindurchgehen, weil die Zwischenwand fehlt, zwingend verbundene Genehmigungsunfähigkeit, dingliche Wirkung der Bescheide bei Eigentumswechsel, Rüge der Zuständigkeit*” [11, с. 92]. – «Крізь велику шафу вона може тепер подумки перейти аж до бабусяної з дідусем гардеробної, тому що перегородки

немає. Незалежно від наявності вини і заподіяної таким правочином шкоди встановлена законом нікчемність правочину ухвалити законне і обгрунтоване рішення» [2, с. 145].

Частину термінів авторка подає в межах включень у роман цілих частин документів. У розділі “Epilog” («Епілог») наводиться порядок знесення житлового будинку з відповідними інженерними розрахунками: “*Danach wird das Mauerwerk je nach Situation entweder weiter mit dem Sortiergreifer oder mit einem Löffelaufsatz Stück für Stück von oben nach unten abgetragen... Dieses Haus mit einer Länge von etwa 14, einer Breite von etwa 8 und einer Höhe von einhalb Stockwerken plus Keller; das heißt von ebenfalls etwa 8 Metern, besitzt also einen umbauten Raum von circa 900 Kubikmetern, multipliziert mit 0,25 sind das 225 Kubikmeter feste Masse*” [11, с. 97–98]. – «Після того вимуровану стіну будівлі відповідно до ситуації зносять далі сортувальним ковшем або ж зворотним ковшем шар за шаром знімають будівельні матеріали згори донизу... У випадку цього будинку, довжина якого 14 метрів, ширина – близько 8 метрів, а висота двоповерхової будівлі з мансардою і підвалом – також близько 8 метрів, об’єм, який потрібно знести, становить близько 900 метрів кубічних, помножених на 0,25 об’єму твердої маси, в результаті чого отримаємо 225 метрів кубічних» [2, с. 156]. Будинок, з яким пов’язані долі багатьох людей, перетворюється з домівки на будівлю, яка підлягає знесенню за рішенням нових власників. Термінологічна лексика з галузі будівництва, що створює текст документу, сигналізує про це перетворення, про втрату емоційного навантаження, що робило будинок важливою нематеріальною цінністю для багатьох поколінь його власників.

Загалом у романі зустрічається термінологічна лексика з 19 галузей і підгалузей знань: юриспруденції – 81 вживання, будівництва – 19, архітектури – 10, економіки – 8, хімії – 4, біології – 3, ботаніки (садівництва) – 10, сільського господарства – 22 (бджільництва – 20), екології – 2, геології – 22 (гідрогеології – 7), гляціології – 2, ґрунтознавства – 13, теорії музики – 12, автомобільної галузі – 4, деревообробної – 2, легкої промисловості – 5 вживань. Кількість вживань загальнотехнічної лексики складає 43 випадки.

За аналізом розподілення термінологічної лексики можна виокремити певні тенденції і дійти висновку, що у фокусі уваги авторки знаходяться такі феномени: дім, природа, діяльність людини у взаємодії з природою, заняття людини (професійні та непрофесійні). Дім як прихисток і пастка

для його мешканців, місце зосередження людських бажань і діяльності з перетворення природи, як матеріальна цінність, яка з'являється та зникає з часом залежно від людини та обставин. Природа як даність, що існує постійно та з незмінною циклічністю процесів незалежно від людини, обставин і часу, повертаючись до первісного стану, як тільки зупиняється перетворююча діяльність людини. Це протиставлення людського, мінливого та природного, вічного несе надію, що, незважаючи на всі жахливі сторінки людської історії, завжди приходить час для нового початку. Будинок біля озера, який пережив багатьох власників-свідків карколомних змін країни, зносять, і на якийсь час місцевість опиняється у своєму первісному стані: *“Bevor auf demselben Platz ein anderes Haus gebaut werden wird, gleicht die Landschaft für einen kurzen Moment wieder sich selbst”* [11, с. 98]. – *«І поки на цьому самому місці спорудять новий дім, краєвид на короткий час знову стає самим собою»* [2, с. 157].

Висновки і пропозиції. Як показує проведений аналіз мови роману Дженні Ерпенбек *“Heimsuchung”*, письменниця часто використовує термінологічну лексику для передачі свого особливого погляду на дійсність, що потребувало від неї кропіткої праці над масивами термінологічної лексики. Терміни сигналізують не лише про професійні сфери діяльності героїв роману, яких авторка називає тільки за професією чи родом діяльності, а й про вичленування важливих для Дженні Ерпенбек деталей і рис об'єктів та явищ, інформацію про які потрібно донести до читача для формування достовірного уявлення. Майстерність вплетення термінів у тканину художнього тексту для синтезування нових смислів дозволяє авторці створити унікальний багатовимірний художній світ.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в дослідженні перекладу термінологічної лексики в художньому тексті з урахуванням індивідуально-авторської мовної картини світу.

Список літератури:

1. Голоюх Л. Лінгвософія часопростору в мовній картині світу Є. Пашковського. *Лінгвостилістичні студії* : науковий журнал Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. Вип. 8. С. 152–159. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16283> (дата звернення: 08.02.2021).
2. Ерпенбек Дженні. Прокляття дому : роман / пер. з нім. Х. Назаркевич. Чернівці : Книги-XXI, 2016. 160 с.
3. Лиотар Ж.-Ф. Ситуация постмодерна / пер. с фр. Н. А. Шматко. СПб. : Алетейя, 1998. 160 с.
4. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов і сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2013. 448 с.
5. Підгорна А. Б. Авторська модель світу як одна з форм реалізації індивідуальної концептуальної картини світу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2009. Вип. 81(3). С. 389–392. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81\(3\)_96](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81(3)_96) (дата звернення: 07.02.2021).
6. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : монографія. К., 2006. 99 с.
7. Шелов С. Д. Очерк теории терминологии: состав, понятийная организация, практические приложения. М. : ПринтПро, 2018. 472 с.
8. Шепель Ю. О. Вплив словотвірних процесів на інтелектуалізацію української літературної мови та на зростання її емоційно-оцінної лексики. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Філологічні науки (мовознавство)*. Дрогобич, 2017. № 8(2). С. 139–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2017_8%282%29_34 (дата звернення: 07.02.2021).
9. Aldridge J. W. *The American novel and the way we live now*. Oxford University Press, Incorporated, 1983. 166 p.
10. Funk W. *The Literature of Reconstruction. Authentic Fiction in the New Millenium*. London, New York : Bloomsbury Academic, 2015. 218 p.
11. Erpenbeck Jenny *Heimsuchung* [eBook]. München : btb Verlag, 2010. 99 p. URL: <https://www.randomhouse.de/ebook/Heimsuchung/Jenny-Erpenbeck/Knaus/e456525.rhd> (Last accessed: 08.02. 2021).
12. Raedler B. *Metareferentielles Aspektkippen: die Kognitionskunst der deutschen Gegenwartsliteratur* : unpublished doctoral thesis / University of Calgary. Calgary, 2019. 306 p. URL: https://prism.ucalgary.ca/bitstream/handle/1880/110376/ucalgary_2019_raedler_bernadette.pdf?sequence=1 (Last accessed: 08.02.2021).

Litvinova M. M., Litvinov O. I. TERMS IN THE INDIVIDUAL AUTHOR'S LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD IN THE NOVEL "HEIMSUCHUN" BY JENNY ERPENBECK

The article scrutinizes the functioning of terms in different branches of knowledge outside their terminological fields, the role of terminological vocabulary in the literary text as a linguistic realization of the author's interpretation of reality in the example of the novel „Heimsuchung“ by Jenny Erpenbeck. As a result of our work, 262 cases of terminological units usage in the novel are identified, the ways of introducing terms into the literary text and their functions are established, the features of individual author's perception and interpretation of reality, which are realized in the linguistic picture of the writer's world are determined. Understanding of terminological vocabulary as one of the linguistic means of the author's creation of a certain model of the world in a literary work opens new approaches to the analysis of author's linguistic thinking, which reflects the interpretation of reality by the individual author's consciousness.

In her novel „Heimsuchung“ by Jenny Erpenbeck replaces metanarration with a fragmentary experience by means of certain local stories marked by a high degree of actuality, mixture of factuality and fictionality. The use of terminological vocabulary allows the writer to create „the effect of authenticity“ in the author's model of the world in the literary work for conveying her special perception of reality. The novel contains terms from 19 branches and sub-branches of knowledge: jurisprudence, construction, engineering, architecture, economics, chemistry, biology, botany (horticulture), agriculture (beekeeping), ecology, geology (hydrogeology), glaciology, soil science, music theory, automobile industry, woodworking, and light industry.

The peculiarity of this literary work is the inclusion of parts of professional texts that create a context for the implementation of terminological meanings. Jenny Erpenbeck introduces terms into her literary work as a means of meaning-making potential to give the work certain features of actuality, to create the professional color, to achieve stylistic effects. The functioning of terms in a literary text makes possible the synthesizing of new meanings and allows the author to create a unique multidimensional art world.

Key words: *terms, terminological vocabulary, literary text, individual author's linguistic picture of the world, author's linguistic thinking, fictional metabiography, intellectualization of literary language, German modern literature.*

Луценко Л. О.

Криворізький державний педагогічний університет

Заїскола Ю. І.

Криворізький державний педагогічний університет

КОМУНІКАТИВНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИКА ДЖЕРЕМІ ХАНТА

У статті проаналізовано особливості формування комунікативного іміджу у політичному дискурсі, де влучно створений образ політичного діяча допомагає ефективно керувати суспільною свідомістю, створювати сприятливі умови для впровадження ідей і думок та здійснювати маніпулятивний вплив на аудиторію. Зокрема, автори зосереджують увагу на висвітленні комунікативного іміджу сучасного британського політика Джеремі Ханта, що ґрунтується на використанні у спілкуванні певних стратегій, тактик і ролей, які позиціонуються як базові елементи іміджу та виступають засобами мовного впливу.

З'ясовано, що ключову роль у формуванні комунікативного іміджу Ханта відіграє стратегія самопрезентації, перлюкутивна мета якої – викликати позитивні враження й очікування у виборців. Для досягнення зазначеної мети Джеремі Хант використовує широкий спектр тактик: ототожнення; солідаризації; самовихваляння; самопросування та інтимізації. Тактика ототожнення є превалюючою в комунікативній поведінці політика. Вона репрезентована типами «Я – уряд», «Я – партія», «Я – нація». За результатами дослідження найменш поширеною в політичному дискурсі Джеремі Ханта виявляється тактика самовихваляння, адже його вважають політиком, який мислить високими морально-етичними мірками.

Окрім стратегії і тактик, формування позитивного іміджу Джеремі Ханта асоціюється з комунікативними ролями, серед яких виокремлено такі: лідер, захисник, демократ, професіонал, космополіт, миротворець, патріот, оптиміст. Найпоширенішими в мовленнєвій поведінці політика є комунікативні ролі турботливого лідера, професіонала і демократа. Зазначені якості, на думку авторів, є універсальними і притаманними для будь-якого успішного державного діяча. Дослідження підтверджує тезу про те, що, окрім стратегій і тактик, невід'ємним складником комунікативного іміджу виявляються і ролі, кожна з яких зорієнтована на те, щоб справити позитивне враження на цільову аудиторію.

Ключові слова: Джеремі Хант, комунікативний імідж, стратегія, тактика, маніпулятивний вплив.

Постановка проблеми. Дослідження сучасної лінгвістики характеризуються широким спектром завдань, спрямованих на вивчення особливостей функціонування мови в різних середовищах. Наразі неабиякий інтерес у науковців викликає вивчення особливостей формування комунікативної поведінки суб'єктів у політичному дискурсі. Передумовою актуалізації лінгвальних та екстралінгвальних засобів комунікації політика традиційно вважають комунікативний імідж. Для будь-якої політичної особистості стає важливим за допомогою мови створити такий імідж, який приверне увагу більшості електорату. Тому одним із центральних завдань сучасної лінгвістики стає необхідність зрозуміти, як саме мова впливає на створення подібного іміджу й допомагає здійснювати вплив на потенційного виборця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти проблем, які стосуються

створення комунікативного іміджу політичного лідера, в сучасній лінгвістиці розкрито в наукових працях вчених Н. Деренчук [1], М. Катинської [2], Т. Романова [3], О. Чорної [4] та інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити комунікативний імідж сучасного британського політика Джеремі Ханта, розглянути стратегії, тактики та комунікативні ролі, які сприяють створенню його позитивного іміджу в свідомості виборця.

Виклад основного матеріалу. Політична комунікація за своєю природою є стратегічною. Йдеться про цілеспрямований процес реалізації певних ролей і стратегій для створення бажаного сприйняття комунікативного іміджу політика реципієнтом. Для досягнення ефективності у спілкуванні політики повинні вміти обирати стратегії, тактики та ролі відповідно до ситуації. Базуючись

на їх комунікативній меті та результатах, дослідниця О. Паршина виокремлює стратегії самопрезентації, дискредитації, нападу, самозахисту, формування емоційного настрою адресата, а також інформаційно-інтерпретаційну, аргументативну, агітаційну та маніпулятивну стратегії [3, с. 8].

Стратегія самопрезентації, або «самопредставлення», «самоопису» є однією з провідних у створенні позитивного комунікативного іміджу Джеремі Ханта та насамперед реалізується за допомогою *тактики ототожнення*, коли політик ідентифікує себе з урядом, партією, нацією. Ототожнення типу «Я – уряд» пов'язане з ідентифікацією себе як частини державної влади Великобританії. В ексклюзивному інтерв'ю з *GP Magazine* Джеремі Хант презентує себе як частину міністерства охорони здоров'я країни. Політик, оцінюючи переваги й недоліки медичної практики в країні, ділиться планами та думками щодо можливих змін у контракті про загальне медичне обслуговування (*GP contract*):

(1) Jeremy Hunt: *We have protected the NHS budget which has meant that other government departments have had much bigger cuts in their budget. We are looking at whether taking a more proactive approach to primary care could actually make efficiencies and savings across the whole of the NHS because it would mean that we have less emergency hospital treatment so if we get this right it can actually save money for the NHS.*

Як секретар Міністерства охорони здоров'я Британії Джеремі Хант надає інформацію від імені всього міністерства, тобто ідентифікує себе з цим державним органом виконавчої влади. Політик неодноразово використовує теперішній доконаний час: *we have structured; we have created; we have protected*. У такий спосіб він акцентує увагу на результатах ефективної та плідної роботи міністерства, з яким себе співвідносить. За допомогою тактики ототожнення політик долучається до всіх уже виконаних дій міністерства. Тому в очах аудиторії Джеремі Хант постає активним діячем уряду держави, який працює над вдосконаленням системи охорони здоров'я та роботи медичних закладів у країні.

Досить поширеними у політичному дискурсі Джеремі Ханта виявляються дискурсивні фрагменти, в яких він ототожнює себе з партією:

(2) Jeremy Hunt: *As Conservatives we know that quality of care matters as much as quantity of money. So when we battle to improve the safety and quality of care we are making the NHS stronger not weaker.*

Непоодинокими є епізоди, в яких політик виступає від імені нації, що сприяє зближенню політика з народом:

(3) Jeremy Hunt: *But the secret to our country is we're so entrepreneurial, so dynamic, but we're also compassionate people. We want to have a great NHS, a great social care system, a great education system. I think this is a moment when I look at Brexit and this incredible moment in our history and we could really unleash our potential, and that's what really gets me up in the morning;*

(4) Jeremy Hunt: *The story of a small nation playing a decisive and enlightened role in world affairs is not over yet, if today, as in the past, we have the courage to live up to our potential by pursuing it.*

Отже, найчастіше вживаною в реалізації стратегії самопрезентації британським політиком є тактика ототожнення таких типів: «Я – уряд», «Я – партія», «Я – нація», «Я – країна». Мовленнєвими засобами втілення зазначеної тактики виступають особові займенники *we, us*, присвійний займенник *our* і зворотний займенник *ourselves*. Головною метою, яку ставить перед собою мовна особистість, є створення позитивного комунікативного іміджу, що допоможе запевнити аудиторію у тому, що політик гідний її поваги та підтримки. Ідентифікуючи себе з урядом, партією, нацією, Джеремі Хант автоматично приміряє на себе всі їх характеристики та переваги.

Наступною тактикою, яка сприяє створенню позитивного комунікативного іміджу, є *тактика солідаризації*, яка дозволяє комуніканту максимально зблизитися зі своєю аудиторією та справити враження схожості думок та інтересів:

(5) Jeremy Hunt: *Over 400, 000 Americans lost their lives in the second world war and no two countries have done more to stand together for the values that you and I and everyone watching this show believes in, freedom, democracy, the rule of law, all those things that really, really matter and we're just delighted that president Trump is coming here so that we can celebrate that together.*

Політик зазначає, що цінності, які відстоювали британський та американський народи, є спільними для кожного, зокрема і для нього.

В іншому дискурсивному фрагменті промови *Statement on Sri Lanka* також проілюстровано тактику солідаризації, де політик висловлює свої щирі співчуття жертвам терористичного акту:

(6) Jeremy Hunt: *Today, we stand in solidarity with the Government and people of Sri Lanka, who have made enormous strides towards stability and peace following the conclusion of the civil war almost exactly 10 years ago.*

Тактика солідаризації спрямована на зближення з аудиторією, на надання підтримки, під-

креслення спільності думок. Вона реалізується за допомогою передачі таких комунікативних повідомлень: «Я з Вами», «Я розумію та співчуваю Вам», «Я такий самий, як і Ви», «Я солідарний з Вами». Зазначена тактика є важливою для створення позитивного комунікативного іміджу політика, адже за допомогою останньої мовець не лише зближується з цільовою аудиторією, а й привітне себе до неї, стає для неї «своїм».

Наступними тактиками, які реалізують стратегію самопрезентації, є *тактики самовихваляння* та *самопросування*. Зміст першої полягає у позитивній самооцінці мовця та наділенні себе позитивними рисами. Мета комуніканта – постати перед адресатом у найвигоднішому світлі. Для влучного втілення тактики самовихваляння політику необхідно бути добре знайомим із цільовою аудиторією, розуміти, які риси вона прагне бачити в лідері, та, керуючись цим, влучно добирати лексичні одиниці з позитивним значенням. Наприклад:

(7) Jeremy Hunt: *But I was also a loyal Foreign Secretary...*;

(8) Jeremy Hunt: *I'm saying I am trustworthy and I do believe that I can be trusted to deliver this deal...*;

(10) Jeremy Hunt: *I am not afraid to speak uncomfortable truths to our partners in the EU;*

(11) Jeremy Hunt: *...I've been very clear about the concrete detail.*

Окрім самовихваляння, однією з розповсюджених тактик стратегії самопрезентації є *тактика самопросування*. Обидві тактики схожі між собою, проте для останньої більш характерне акцентування уваги на професійних навичках, чеснотах, досягненнях і готовності до активних дій. Тактика самопросування часто зустрічається в інтерв'ю Джеремі Ханта, де він окреслює свої плани та бажання стати прем'єр-міністром Великої Британії. Мовець ставить за мету переконати аудиторію, що він – гідний кандидат, а отже заслуговує на її підтримку та повагу.

(12) Jeremy Hunt: *I've got a background as an entrepreneur, as a negotiator, someone who's done very big complex negotiations like getting the extra 20 billion pounds for the NHS which I did when I was health secretary. But also throughout my life. So I think I can deliver that with that.*

Політик привертає увагу аудиторії до рівня його підготовки до ведення справ на міжнародному рівні. Використання теперішнього доконаного часу акцентує увагу слухача на неабиякому досвіді мовця, внаслідок чого складається враження, що останній займається справою усього

його життя. Така самопрезентація викликає в адресата позитивні враження про політика як професіонала своєї справи.

Отже, тактики самовихваляння та самопросування спрямовані на реалізацію стратегії самопрезентації та створення позитивного комунікативного іміджу політика. Головна мета Джеремі Ханта – залучити на свій бік більшу частину аудиторії, запевнити її в тому, що він – найкращий, найдосвідченіший і найперспективніший кандидат серед усіх у передвибірчій боротьбі.

Важливим стратегічним прийомом будь-якого досвідченого політика є спроба наблизитися до адресата та представити себе як такого, що входить до кола «своїх». Досягти цього можливо за допомогою *тактики інтимізації*, головне завдання якої – зменшення дистанції між мовцем та аудиторією у процесі комунікації шляхом використання лексики, широко вживаної в семантичному колі адресата. В інтерв'ю Джеремі Ханта ідентифіковано два засоби реалізації тактики інтимізації, перший з яких – використання лексичних одиниць, що не характерні для офіційного стилю мовлення, але розповсюджені в повсякденному усному спілкуванні цільової аудиторії:

(13) Jeremy Hunt: *Yeah. Yeah, well we had a General Election in which over 80 percent of the country voted for parties that wanted to leave the European single market and leave the customs union;*

(14) Jeremy Hunt: *Someone gave me the original Francis report into Mid Staffs to take home to read I was gobsmacked. How could these terrible things really happen in our NHS?;*

(15) Jeremy Hunt: *If-if-if America asks us to do things, you guys are doing so much to defend Europe and defend freedom across the world.*

Варто зазначити, що для комунікативної поведінки Джеремі Ханта також характерний засіб реалізації тактики інтимізації за допомогою ідіоматичних одиниць:

(16) Jeremy Hunt: *Well, let's make it breaking news on this interview, because I think that's a significant point;*

(17) Jeremy Hunt: *Well I think that 31 October come hell or high water is a fake deadline, because it's more likely to trip us into a general election before we've delivered Brexit and that would hand the keys to Jeremy Corbyn and then we'd have no Brexit at all;*

(18) Jeremy Hunt: *I think it'd be very bad for the union, with Scotland where I was at the weekend, so I would do it though. But as a last resort;*

(19) Jeremy Hunt: *I took great trouble to say that I think GPs work very hard, they have very long days and I think they have a very pressured job;*

(20) Jeremy Hunt: *I want the NHS to blaze a trail across the world in sorting that out;*

(21) Jeremy Hunt: *Then it has to be someone who isn't going to be on the blink, who's prepared to walk away if we don't get what we needed.*

Ще одним базовим елементом формування іміджу є комунікативна роль. На думку багатьох дослідників, така роль є свідомо обраною поведінкою мовця, тим образом, який індивідуум «приміряє» на себе для досягнення перлокутивної мети – впливу на адресата. Тобто політик виступає в політичному дискурсі як актор, який свідомо обирає роль та відповідну їй мовну поведінку.

У комунікативній поведінці Джеремі Ханта виявлено такі комунікативні ролі: *впевнений лідер, захисник, демократ, етичний професіонал, космополіт, миротворець, патріот, оптиміст*. Серед зазначених комунікативних ролей Джеремі Ханта, що сприяють формуванню комунікативного іміджу політика, домінантною є роль *впевненого лідера*. Наприклад, в інтерв'ю з Ендрю Нілом політик яскраво демонструє впевненість і незалежність власної думки шляхом відстоювання своєї позиції та чітких, аргументованих відповідей на поставлені йому запитання:

(22) Andrew Neil: *But it does give you a credibility problem. For example, after the 2016 referendum you said there should be a General Election or another referendum on the terms of the UK's exit. But of course now you're trying to lead a Brexit party, such words would never leave your lips.*

Jeremy Hunt: *Not at all. What I said was that there should be in that article which I think was written a week after the referendum result, was that there should be democratic endorsement of the shape of the Brexit that we did and that is indeed what happened.*

В інтерв'ю з Ендрю Нілом, який всіляко критикує Джеремі Ханта, також реалізується роль *захисника*, який не лише відстоює власну думку, але й стає на бік бізнесменів країни:

(23) Andrew Neil: *Let's be honest. You may have been doing it all your life but you have no track record of successful negotiation in the big league. Maybe in the minor league, but this is the big league Mr Hunt.*

Jeremy Hunt: *Don't belittle people up and down the country who have built up businesses.*

Традиційно Велику Британію вважають батьківщиною демократії, де громадяни завжди відстоюють власні права та дотримуються демократичних цінностей. Для британців важливо мати такого політичного лідера, який залюбки буде признавати народовладдя та будувати свою полі-

тику згідно з принципами рівності та свободи. Саме тому однією з провідних комунікативних ролей Джеремі Ханта є роль *демократа*:

(24) Jeremy Hunt: *How can I be a Foreign Secretary who stands up for democratic principles in somewhere like Hong Kong, if I'm not prepared to stand up for democratic principles at home in this, one of the oldest, most robust democracies in the world? I am someone who says we are known for and that is why, when it comes to something as important as the Brexit referendum we have to show the world that yes, we are that democracy where the people are the boss. And that is in our country's DNA and it's also in my DNA as well.*

У політичному світі, де кожен день відбувається міжособистісне та міжнаціональне спілкування, ввічливість, етичність і толерантність – необхідні якості. Політик може не погоджуватися з позиціями, цінностями та думками інших, проте повинен бути ввічливим і виявляти повагу. Отже, вважаємо за доцільне виокремити таку комунікативну роль Джеремі Ханта як *етичний професіонал*. Наприклад:

(25) Laura Kuenssberg: *And you don't trust Boris Johnson. You don't think he'd be trustworthy as PM.*

Jeremy Hunt: *I would never make those comments about a fellow candidate. I would serve Boris Johnson to the very best of my ability and make his prime ministership a success and I hope he'd do the same for me.*

(26) Andrew Neil: *No, no, I'm asking what did you mean by that, by that statement? Are you – you must – otherwise the statement is meaningless – you must be implying that Brussels will not talk to Boris Johnson?*

Jeremy Hunt: *No. And I have avoided in this leadership campaign making personal comments about Boris, because we've got to come together as a party at the end of this.*

У мовній поведінці Джеремі Ханта також зустрічаються випадки реалізації комунікативної ролі *космополіта*:

(27) Jeremy Hunt: *My 3 children go to school in London. They are also mixed race, fiercely proud of both their Chinese and British descent and as their father I am proud that nowhere else in the world could an ethnic minority feel so at home.*

Зазначені вище фрагменти презентують політика насамперед як громадянина світу. Він вказує на те, що його рідна країна, а отже і він сам як її представник, відкриті для будь-яких націй і народів. На прикладі власної міжетнічної родини Джеремі Хант позиціонує себе як особистість, яка не

ідентифікує людей за їхнім походженням чи приналежністю до певної нації.

Наступна комунікативна роль – *мироворець*, за допомогою якої політик демонструє дружнє ставлення до інших країн світу та підтримує мир у всьому світі:

(28) Jeremy Hunt: *As Lee Kuan Yew said: “Friendship in international relations is not a function of goodwill or personal affection. We must make ourselves relevant so that other countries have an interest in our continued survival and prosperity”.*

Джеремі Хант складає враження приємної та позитивної особистості, реалізуючи *комунікативну роль оптиміста*. У такий спосіб він налаштовує аудиторію до себе, заохочує її мислити позитивно та не втрачати надії на краще:

(29) Jeremy Hunt: *...So what I’m saying is let’s not be negative, let’s not be pessimistic;*

(30) Jeremy Hunt: *But I don’t want us to lose hope. There is a deal to be done. You’ve just got to make sure that we send the right person to get it.*

Політик намагається запевнити британців у тому, що попри труднощі, які виникли при намаганнях Великої Британії вийти з Європейського Союзу, вони в будь-якому разі досягнуть бажаної мети. Такий оптимістичний настрій передається адресату, зближає його з мовцем і формує позитивний імідж політика.

Висновки і пропозиції. Детальний аналіз комунікативної поведінки Джеремі Ханта дозволяє дійти висновку, що стратегія самопрезентації, тактики та ролі безпосередньо пов’язані з формуванням позитивного комунікативного іміджу політика, при цьому основною метою останнього є викликати в адресата приємні враження, наділити себе позитивними характеристиками, залучитися довірою та підтримкою аудиторії.

Список літератури:

1. Деренчук Н. В. Мовний портрет сучасного українського політика : дис. канд. філол. наук. Луцьк, 2018. 228 с.
2. Катинская М. В. Лингвистическое моделирование имиджа : монография / Марина Владимировна Катинская. Благовещенск : Изд-во АмГУ, 2012. 168 с.
3. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дис. д-ра филол. наук / Паршина Ольга Николаевна. Саратов, 2005. 315 с.
4. Романова Т. В. Коммуникативный имидж и речевой портрет современного политика / Т. В. Романова // Политическая лингвистика. 2009. № 1(27). С. 109–117.
5. Чорна О. О. Комунікативні засоби творення іміджу політичного лідера (на матеріалі українського, російського та англійського політичного дискурсу) : дис. канд. філол. наук / Олена Олегівна Чорна. Кіровоград, 2013. 267 с.
6. Exclusive Jeremy Hunt’s interview with GP magazine [Electronic resource]. Mode of access. URL: <https://www.gponline.com/exclusive-jeremy-hunt-interview-full-transcript/article/1193767>. – Title from the screen.
7. House of Commons: Statement on Sri Lanka, 23 April 2019 [Electronic resource]. Mode of access. URL: <http://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2019-statement-on-sri-lanka/>. – Title from the screen.
8. Jeremy Hunt’s speech to Conservative Party Conference, 9 October 2017. [Electronic resource]. Mode of access. URL: <http://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2017-speech-to-conservative-party-conference/>. – Title from the screen.
9. The Spectator: Jeremy Hunt’s Andrew Neil interview, 12 July 2019. [Electronic resource]. Mode of access. URL: <https://www.spectator.co.uk/article/full-transcript-jeremy-hunt-s-andrew-neil-interview>. – Title from the screen.
10. Transcript: British Foreign Secretary Jeremy Hunt on “Face the Nation”, 2 June 2019. [Electronic resource]. Mode of access. URL: <https://www.cbsnews.com/news/transcript-british-foreign-secretary-jeremy-hunt-on-face-the-nation-june-2-2019/>. – Title from the screen.
11. Word for Word: Jeremy Hunt interview with BBC’s Laura Kuenssberg, 25 June 2019. [Electronic resource]. Mode of access. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-48764832>. – Title from the screen.

Lutsenko L. O., Zashkola Yu. I. THE COMMUNICATIVE IMAGE OF A CONTEMPORARY BRITISH POLITICIAN JEREMY HUNT

The article analyzes political discourse, where a well created image of a politician effectively manages public consciousness, creates favorable conditions for implementing his / her ideas and opinions to influence the audience. In particular, the authors focus their attention on speeches and interviews of a contemporary British politician Jeremy Hunt whose communicative image is based on its essential constituents – strategies, tactics and roles engaged in speech as means of speech manipulation.

It has been revealed that a key role in shaping Hunt’s communicative image belongs to the strategy of self-presentation with its main perlocutive aim – to evoke public’s positive impressions and expectations. To achieve

this goal Jeremy Hunt uses a number of tactics including identification, solidarity, self-praise, self-promotion and intimidation. The tactic of identification prevails in his communicative behavior and is represented by the types in which the politician identifies himself with the government, party, nation. According to results of the study, the tactic of self-praise is characterized by the lowest spread in the political discourse of Jeremy Hunt who has always been considered as a modest, polite and ethical politician.

Apart from strategies and tactics Jeremy Hunts' most positive image is associated with such communicative roles as a leader, defender, democrat, cosmopolitan, peacemaker, patriot, optimist, among which the roles of a caring leader, professional and democrat are the most widespread as they characterize any successful statesman. The study confirms that in addition to strategies and tactics, communicative roles constitute an integral part of the communicative image as well and are aimed at making a positive impression on the target audience.

Key words: *Jeremy Hunt, communicative image, strategy, tactic, manipulation.*

Люшнівська Л. М.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ВИМОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Статтю присвячено одній із проблем сучасної методики викладання іноземної мови в загальноосвітній школі України – навчанню вимови. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах навчання іноземної мови у школі вимова, як один із елементів мовної структури, залишається поза увагою вчителів. Стаття спрямована на повідомлення результатів огляду підручників, які використовуються в українській школі для вивчення вимови. Переглянуто забезпечення вчителів належною підруничковою базою для вивчення вимови на уроках англійської мови. Для дослідження відібрано такі підручники: англійські видання “Upstream: Intermediate” (Експрес-публікація), “On screen: Intermediate B1 + / B2” (Експрес-публікація) та українські видання «Англійська» А. Несвіта та «Англійська» О. Карп'юка, було детально проаналізовано та представлено результати їх порівняльного аналізу.

Здійснено пошук сегментних і суперсегментних одиниць фонетики, які надані підручниками, як вони пояснені і чи зрозумілі для сприйняття учнями. Досліджено основні фонетичні концепції, які використовуються і які повинні використовуватися на уроках англійської мови в загальноосвітній школі. Переглянуто та проаналізовано вправи на аудіювання для учнів та пояснення виконання таких вправ для вчителів, розглянуто їх ефективність і зрозумілість. Також у статті розглянуто теми вимови, висвітлені в підручниках, наскільки вони відповідають тематиці уроків з англійської мови.

Проведене дослідження було зосереджене на таких питаннях: які елементи вимови є предметом розгляду авторів підручників, наскільки повно та ефективно подається вимова як один з аспектів навчання іноземної мови у цих підручниках, чи можуть ці підручники стати в нагоді недосвідченим вчителям. У статті також представлено прізвища науковців і здійснено аналіз останніх досліджень щодо вивчення фонетики (сегментних і суперсегментних одиниць) на уроках англійської мови в загальноосвітніх школах України. Розглянуто погляди досвідчених науковців на підруничкову базу в школах щодо якості висвітлення в них розділів про вимову. Зроблено висновки та обґрунтування доцільності вивчення цього питання в подальшому.

Ключові слова: фонетичні компетенції, вимова, інтонація, підручник англійської мови, сегментні та суперсегментні рівні, фонетичні вправи.

Постановка проблеми. Оновлення змісту навчання іноземних мов у загальноосвітніх установах пов'язується зі змінами у стратегічних напрямках розвитку сучасної шкільної освіти, насамперед зі спрямуванням навчальної діяльності на вироблення в учнів необхідних життєвих компетентностей, які в майбутньому давали б змогу випускникам школи комфортно почуватися в сучасному світовому мультилінгвальному та полікультурному просторі. Це об'єктивно зумовлено низкою чинників, пріоритетними серед яких є тенденція на постійну глобалізацію та інтенсифікацію розвитку міжнародних контактів у різних сферах життєдіяльності, а також активна переорієнтація шкільної іншомовної освіти на нові парадигми навчання.

Важливе місце в цих трансформаційних процесах належить шкільним підручникам як осно-

вним засобам реалізації змісту навчання. Саме цей факт змушує не лише різнобічно переосмислити науково-теоретичні підходи до його визначення, але й знайти ефективні методи, способи, форми і засоби презентації у навчальних книгах. У зв'язку з цим теоретичну модель сучасних шкільних підручників з іноземних мов доцільно розглядати як таку, що ґрунтується на визнанні їх двоєдиної сутності: 1) як носіїв змісту іншомовної освіти; 2) як засобів навчання іншомовного спілкування. З огляду на це, підручники мають відбивати таку модель діяльності школярів, яка забезпечується дидактично і методично доцільно дібраним і раціонально організованим у них змістом навчання, що ґрунтується на компетентнісному, комунікативному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, культурологічному підходах і сприяє успішному виконанню цілей, визначених чинними навчальними програмами [8, с. 5].

Одним із найбільш актуальних і важливих завдань, які Україна ставить перед системою шкільної та університетської освіти, є підвищення стандартів вивчення іноземних мов. Викладання іноземної мови передбачає інтеграцію двох аспектів. По-перше, іноземна мова розглядається як система лінгвістичних знаків, пов'язаних з різними рівнями мови: фонологією, граматиною (морфологією та синтаксисом) та лексикою. У навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів шкільний підручник відіграє важливу роль як основний засіб передачі знань. Реформа в галузі освіти передбачає модернізацію підручників, вчителі потребують навчально-методичних комплексів із аудіо-та відеоматеріалами. Отже, з точки зору навчання ми говоримо про навчання трьох аспектів побудови мови: вимови, граматики та лексики.

Мова є загально визнаним засобом спілкування. Це означає, що студентам не досить оволодіти граматичними правилами та структурами, словами та словосполученнями. Для спілкування мовою їм потрібно навчитися користуватися фонетичними, морфологічними та лексичними засобами, тобто розвивати навички, так звані компетенції, які здебільшого називають навичками сприйняття (читання та аудіювання) та продуктивними навичками (письмо та розмова). З усіх трьох аспектів побудови мови вимова, здається, є найважчою для навчання та вивчення, особливо в українському контексті, де англійську мову викладають виключно не носії мови. Більшість викладачів англійської мови не мають спеціальної підготовки з викладання вимови, особливо щодо різних рівнів шкільного навчання. Це часто призводить до нездатності вчителя визначити закономірності або причини проблем вимови учнів. Вони також не мають систематичного способу навчання сегментних і супraseгментних знань англійської мови. Тобто набуття фонетичних компетенцій часто залишається поза увагою.

Сучасне підручникотворення в Україні – одна з небагатьох галузей, яка переживає бурхливий розвиток. Однак не можна бути до кінця впевненим, що обраний навчальний посібник найкращим чином відповідає вимогам викладання, зокрема, іноземної мови. Згідно з новою Програмою з іноземних мов: «Успішна реалізація змісту навчання іноземної мови можлива за умови раціонального застосування навчальних засобів як основних механізмів виконання мети і завдань. Основними засобами навчання є підручники, підготовка яких має здійснюватися відповідно до наукових засад, прийнятих у галузі підручникотворення» [5, с. 261].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок щодо діагностики підручників з англійської мови та створення підручника для початкової школи висвітлено у дослідженнях О. О. Коломінова, К. І. Онищенко, В. М. Плахотник, С. В. Роман, О. Б. Бігич, М. В. Денисенко, М. З. Біболетова, І. М. Верещагіна, Г. В. Рогова, О. О. Ленської. У них висвітлюються основні положення концепцій підручників для навчання іноземної мови, надаються практичні рекомендації щодо використання матеріалів підручників (Т. Сірик, Л. Калініна, С. Роман, Н. Чумак).

Окремі питання підручникотворення як похідні від основних тем порушувалися також деякими зарубіжними дослідниками: Brown, Byram M.; Dermis R. Preston; Duszenko M.; Ellis R.; Kramsh C.; Jeremy Harmer, Hymes D., Isabel Santos Gargallo; Neuner G.; Richard Yang; Liberman K.; Moreno Fernández F.; Williams J.; Álvarez Méndez J. M.; Elis R.; Miguel L.; Moreno Fernández F.; Sánchez Pérez A.; Sánchez Lobato J.; Bachman L.; Richards J. C.; H. Douglas; Savignon S. J.; Stern H. H.

Відсутність ґрунтовних комплексних, різнобічних і переконливих досліджень наукових засад конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов свідчить, що ця проблема не отримала належної уваги з боку вітчизняних і зарубіжних науковців. У педагогічній теорії відсутнє цілісне різноаспектне дослідження проблеми побудови змісту шкільних підручників з іноземних мов, яке дозволяло б авторам відповідної навчальної літератури системно на науково обґрунтованих засадах організувати підручникотворчу роботу, ґрунтуючи свої погляди на новітніх досягненнях дидактики, психології, методики, психолінгвістики, лінгвістики, знання яких долучаються до цієї важливої конструкторської діяльності [8, с. 6].

Що стосується саме фонетичного розділу підручника, то аналіз наукової літератури свідчить, що серед вчених немає єдиного погляду на способи засвоєння фонетичної компетенції на уроках англійської мови. За словами Т. Єременко навчити учнів фонетичної компетенції (правильній вимові) розуміється як навчити індивідів оперувати знаннями щодо функціонування сегментних і супraseгментних одиниць фонетичної системи мови у мовленні за допомогою методів і методик [7, с. 51].

Можна зустріти багато науковців, які так чи інакше досліджують цю тему. У шкільних підручниках багато уваги приділяється саме лексичному і граматичному матеріалу. Вивчення ж вимови часто залишається поза увагою. За висловом Девіда Ф. Далтона [6, с. 589], вимова як «Попе-

люшка», яка ніколи не йде «на бал». Іншими словами, вимовою є найбільш занедбаний аспект викладання у класі англійської мови. Крім того, більшість підручників взагалі не надають значення вимові або приділяють їй дуже мало уваги порівняно з іншими навичками та аспектами.

Варто зазначити, що правильна ритмомелодика, вимова звуків, звукосполучень є обов'язковою умовою для функціонування мови як засобу спілкування. Кожному вчителю відомо, що припущення таких помилок як змішування довгих і коротких голосних звуків (що може здаватися неістотним при вивченні російської та української мов) або оглушення дзвінких приголосних у закінченнях слів призводить до цілковитої зміни значення слова. Тому дослідження, що зосереджується на навчанні вимови для учнів, є надзвичайно актуальним. Прикладні лінгвісти завжди виявляли живий інтерес до питань, пов'язаних із такими аспектами навчання вимови у класі: наголос для зрозумілості вимови, мовне тестування та оцінка виконання вимови учнів, взаємозв'язок вимови з чотирма типами навичок, моделі вимови; фонологічні знання про вплив рідної мови на вимову, інтегрована модель навчання вимови [6, с. 66].

Постановка завдання. Мета статті спрямована на повідомлення результатів огляду підручників, що використовуються в українській старшій школі для вивчення вимови. Для цього ми провели огляд підручників, зосередившись на таких питаннях:

- Які фонетичні теми охоплюють підручники?
- Як ці теми розглядаються з точки зору ефективності та доцільності?
- Яку підтримку надають підручники вчителям, які мало або зовсім не навчалися викладанню вимови?

Щоб відібрати підручники для включення в дослідження, ми спочатку вирішили обмежити свою увагу чотирма підручниками, які використовуються для викладання англійської мови в старших класах деяких загальноосвітніх шкіл України. Це два англійські видання: “Upstream: Intermediate” (Експрес-публікація), “On screen: Intermediate B1 + / B2” (Експрес-публікація) [9; 10; 11; 12; 13] та два українські видання «Англійська» А. Несвіта та «Англійська» О. Карп'юка [14; 15]. Підручники були переглянуті разом із відповідними книгами вчителя. Огляд підручника ґрунтується на дослідницьких питаннях, включених до шаблону для огляду підручника, розробленого П. Уоттом [4, с. 278]. Підручники та книги для вчителів були ретельно переглянуті.

У табл. 1 подано короткий зміст тем, які містяться в кожному підручнику. «X» у колонці означає, що тема була представлена. Однак той факт, що тема була висвітлена, не свідчить про те, чи є висвітлення повним і зрозумілим як для вчителя, так і для учня.

Обидва українські видання підручників англійської мови взагалі не охоплюють жодної теми вимови, тоді видання англійською мовою стосуються деяких елементів вимови. Крім того, обидва англійські видання здебільшого зосереджені на супrasegmentних групах особливостей вимови, що охоплює усі зазначені теми, крім ритму. “On Screen” також розглядає одну з тем сегментної групи, а саме короткі та довгі голосні. Отже, загалом з точки зору відповідності навчальним програмам з іноземних мов для старшого рівня обидва англійські видання видаються доречними.

Давайте розглянемо теми вимови, висвітлені в обох підручниках, більш докладно. Підручник “Upstream” охоплює такі теми вимови:

- «Інтенаційні моделі, що виражають співчуття, жалість, вигуки та виправдання»;

Таблиця 1

Сегментні рівні	Upstream	On Screen	Англійстка А. Несвіта	Англійська О. Карп'юка
Фонетичні символи (транскрипція)				
Голосні і приголосні звуки				
Дифтонги				
Короткі і довгі голосні		X		
Суперсегментні рівні				
Ритм				
Наголос	X	X		
Наголос у реченні	X	X		
Функції інтонації	X	X		
Інтенація в різних реченнях	X	X		

– «Інтонація коротких відповідей: загальні та спеціальні питання»;

– «Наголос: контрастивний наголос; наголос ключового слова; наголос прикметників»;

– «Вимова слів грецького та латинського походження».

“On Screen” охоплює такі теми:

– «Наголос: наголошені склади у словах; наголос у питаннях і наголос у вигуках»;

– «Інтонація у вигуках, у запитаннях»;

– «Вимова коротких і довгих голосних звуків та омофони».

Якщо порівняти два списки тем вимови, що висвітлюються в підручниках, стає очевидним, що загалом вони охоплюють майже однакові сфери. Обидва підручники зосереджені на різних інтонаційних питаннях і мають справу із наголосом у реченні.

Зрозуміло, що оцінка певної теми вимови, як висвітленої, так і ні, не дає детальної інформації про те, чи може підручник ефективно використовуватися як учнями, так і викладачами для вирішення різних питань вимови. Отже, наступний етап нашого аналізу стосується висвітлення тем вимови з точки зору їх ефективності.

Розглянуті підручники передбачають такі типи інтонаційних вправ: слухати і повторювати; слухати і виділяти; слухати і говорити; слухати і читати; прослухати, позначити і повторити, слухати і перевіряти. Також підручники демонструють тенденцію подавати усі згадані вище практичні завдання без пояснення заданої теми ні в матеріалах учнів, ні в матеріалах вчителя. Презентація функції вимови здебільшого проводиться у формі інструкції без явного пояснення: напр. «Послухайте і повторіть у парах» [8, с. 15].

Щодо ефективності, то ми зазначили, що підручники містять лише одну вправу з вимови у розділі «СЛУХАННЯ». Вправа здебільшого складається із двох підзавдань (а та б), які слугують засобом представлення особливостей вимови та її практики. Наприклад, фокус вимови для розділу «Навички слухання» полягає у поставленні правильної інтонації коротких відповідей. Замість надання будь-якої інформації з цієї теми вправа ставить таке завдання: «а) Прослухайте і повторіть (тобто презентуйте вимову на практиці); б) Парами розіграйте подібні діалоги. Зважайте на інтонацію» [8, с. 47].

Розглядаючи теми вимови, що охоплюються аналізованими підручниками, стає зрозумілим, що немає системи охоплення тем. Підручники не можуть чітко встановити зв'язок між висвітленими

темами. Тому учні не можуть бачити компоненти вимови як частини взаємопов'язаної системи. Наприклад, обидва підручники представляють різні особливості інтонації в окремих розділах і не здійснюється спроб згрупувати відповідні теми разом як частину систематичного подання мелодії та інтонації. Тому ми вважаємо, що якщо не передбачено явних вказівок, учні не зможуть розвинути своє усвідомлення особливостей вимови як елементів однієї інтегрованої системи.

Яку підтримку надають підручники вчителям, які можуть мало або зовсім не навчатися викладанню вимови? Це питання важливе, оскільки вчителі здебільшого не проходять самостійного навчання вимові [3, с. 266].

У підручниках для вчителя вчитель отримує вказівки виконувати завдання у два етапи:

напр. «1) Програйте касету. Учні слухають і дотримуються вимови; 2) Відтворіть касету ще раз. Потім учні повторюють у парах» [9, с. 15];

«1) Відтворіть запис. Учні слухають і повторюють хором або індивідуально; 2) Визначте, які склади наголошені» [13, с. 12].

Книга для вчителя не містить жодної додаткової інформації чи підтримки для вчителя у вирішенні цього питання в класі. Отже, розглянуті підручники отримали оцінку «Ні», тобто вони не надають викладачам жодної іншої інформації, крім того, що міститься в тексті для студентів. Що стосується обґрунтування вибору змісту вимови, воно взагалі не надається або мало пояснюється. Також підручники не містять жодних настанов чи рубрик ані для вчителя, ані для учнів, щоб оцінювати ефективність вимови.

Висновки і пропозиції. Підручники, які використовуються в загальноосвітній школі України, як англійської, так і української редакції, суттєво різняться з точки зору охоплення тем вимови. На відміну від англійських видань, українські не можуть повністю охопити жодної особливості вимови чи інтонації. Обидва англійські видання демонструють тенденцію охоплювати здебільшого суперсегментну групу особливостей вимови з акцентом на інтонації різних зразків і наголошенні речень. Сегменти майже не розглядаються, за винятком деяких ізольованих функцій вимови. Обидва підручники містять вправи на вимову та дії в розділі «Навички слухання». Однак ці вправи ізольовані від решти аудіювання та мовлення. Отже, акцент на вимові не інтегрований у завдання аудіювання та мовлення.

Підручники, проаналізовані нами, недосконалі, але завдяки цій роботі вчителі можуть обрати

найоптимальніший, найцікавіший і найефективніший підручник англійської мови, а автори зможуть використати результати наших досліджень при створенні нових навчальних матеріалів для вивчення англійської мови у школі.

Однією з тем для більш глибоких досліджень є розробка навчальних матеріалів відповідно до сучасних вимог до навчання вимови іноземної мови; розробка нових навчальних програм з іноземних мов тощо.

Список літератури:

1. Algethami G. The Interlanguage Speech Intelligibility Benefit: The Case of Arabic-Accented English. Proceedings of the 2nd Pronunciation in Second Language Learning and Teaching Conference. Ames, IA : Iowa State University, Sept. 2010. P. 30–43.
2. Brown A. Pronunciation Models. NUS Press, 1991. 134 p.
3. Dalton D. F. Some Techniques for Teaching Pronunciation. The Internet TESL Journal. 589 p.
4. Watts P. Integrated Speaking, Listening and Pronunciation: are Textbooks Leading the Way? Proceedings of the 4th Pronunciation in Second Language Learning and Teaching Conference. 2012. P. 265–278.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення викладання, оцінювання. К. : Левіт, 2003. 261 с.
6. Завальська Г. П. The ABC of English Pronunciation Learning. Матеріали щорічної підсумкової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 19-20 лютого 2015 року. Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2015. С. 66–67.
7. Єременко Т. Є. Фонологічна компетенція викладача іноземної мови: сутність і структура. Мовна освіта: шлях до євроінтеграції : міжнар. форум, 17-18 бер. 2005 р. С. 51–52.
8. Редько В. Г. Р33 Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика : монографія. Педагогічна думка, 2017. 628 с.
9. Evans V. Upstream: Intermediate B2. Student's Book. Express Publishing, 2009. 186 p.
10. Evans V. Upstream: Intermediate. Teacher's Book. Express Publishing, 2009. 186 p.
11. Evans V. Upstream: Intermediate. Workbook. Express Publishing, 2009. 186 p.
12. Evans V. On Screen: Intermediate B1+/B2. Student's Book. Express Publishing, 2007. 182 p.
13. Evans V. On Screen: Intermediate B1+/B2. Teacher's Book. Express Publishing, 2007. 195 p.
14. Карп'юк О. Д. Англійська мова : підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту / О. Д. Карп'юк. Тернопіль : Видавництво «Астон», 2011. 296 с.: іл.
15. Несвіт А. М. Англійська мова: Ми вивчаємо англійську мову : підр. для 10 кл. загальноосвітн. навч. зак.: профільний рівень / А. М. Несвіт. Київ : Генеза, 2010. 301 с.

Liushnivska L. M. TEACHING ENGLISH PRONUNCIATION IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article is devoted to one of the problems of modern methods of teaching a foreign language in the secondary school of Ukraine – pronunciation training. The relevance of the study is due to the fact that in the conditions of teaching a foreign language at school, pronunciation, as one of the elements of the language structure, remains out of the attention of teachers. The article aims to report the results of a review of textbooks used in Ukrainian schools to study pronunciation. The provision of teachers with an appropriate textbook base for learning pronunciation in English lessons has been reviewed. Textbooks selected for the study: English editions “Upstream: Intermediate” (Express publication), “On screen: Intermediate B1 + / B2” (Express publication) and Ukrainian editions “English” by A. Nesvita and “English” by O. Karpiuk.

The results of the comparative analysis of these textbooks were analyzed in detail and presented. Made a search for segmental and supersegments types of phonetics, which provide textbooks, how they appear and whether they are understandable to students. The basic background concepts that are used and that should be used in English lessons in secondary school are studied. The correctness of listening for students and explanation of such exercises for teachers are reviewed and analyzed, their effectiveness and comprehensibility are considered.

The article also considers the topics of the requirements covered in the textbooks, how they correspond to the thematic lessons in English. The study focused on the following issues: what pronunciation elements are considered by textbook authors, how fully and effectively pronunciation is presented as an aspect of foreign language teaching in these textbooks and whether these textbooks can be useful to inexperienced teachers. The article also presents the names of scientists and analyzes the latest research on the study of phonetics (segmental and supersegmental units) in English lessons in secondary schools of Ukraine. Conclusions and substantiation of expediency of studying this question in the further are made.

Key words: *phonetic competencies, pronunciation, intonation, English textbook, segmental and suprasegmental levels, phonetic exercises.*

Матковська М. В.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено актуальній проблемі міжетнічного спілкування в англomовному дискурсі, а саме способам реалізації опозиції «своє – чуже» та використання мовних засобів для її вираження. Мова як національно-специфічний феномен відображає не лише особливості природно-культурних умов буття людини і своєрідність її національного характеру, а й детермінує спосіб поділу світу на опозиції «свій – чужий» у тій чи іншій культурі. У статті проаналізовано маркери опозиції «свій – чужий» із семантикою протиставлення, відчуження і дистанціювання у спілкуванні, а також доведено, що поняття «своє» та «чуже» нерідко виступають синонімами понять «добре» і «погано», «прийнятно» і «неприйнятно», «морально» і «неморально» тощо.

На основі виявлених оцінок (нормативних, етичних), які використовуються для опису міжкультурного спілкування, а також на основі контекстуального аналізу тексту, що вміщує компонент «людських відносин», автор намагається змоделювати деякий «ідеал» суспільного устрою, який характеризує англomовну картину світу: свобода вибору, демократія (ціль прогресу), панування законності та стабільності. Автор досліджує функціонування мовних засобів і вплив останніх на стратегічну організацію мовлення представників етнічної більшості (англійців). Їх знання дозволить побачити себе, свою країну та співвітчизників очима іншої нації, передбачити більшість конфліктних ситуацій у відносинах двох націй і деякою мірою попередити їх.

У результаті аналізу виявлено, що комунікативно-прагматична настанова мовця-англійця при номінації або характеристиці іноземця як представника групи «вони – чужі» визначає застосування комунікативних стратегій відчуження і дистанціювання та впливає на вибір адекватних тактик і мовленнєвих ходів, що виступають інструментом їхньої реалізації. Постулюється ідея, що в сучасному англomовному просторі чітко виявляється опозиція британське «своє» – небританське «чуже», що забезпечується та завжди відбувається крізь призму своїх духовних цінностей і властивостей національного характеру.

Ключові слова: семантика, прагматика, комунікативна поведінка, тактика, стратегії протиставлення, відчуження та дистанціювання.

Постановка проблеми. Мова є національно-специфічним феноменом. У ній відображені не лише особливості природно-культурних умов буття людини, але й своєрідність її національного характеру, яка зумовлює структуру мовних моделей концептуалізації світу. Специфіка національних мов, національної свідомості зумовлена особливими способами діяльності, способом життя, умовами природного та соціального середовища, матеріальною та духовною культурою, що фіксується на різних рівнях мови.

Усі одиниці мови та мова загалом є результатом діяльності людини, яка спрямована на відображення та пізнання нею оточуючого світу. Засобом пізнання світу, який забезпечує проникнення людини в незвідані закутки його закономірностей, є мислення, а мова виступає вторинною формою його існування [2, с. 27]. Носієм мовної картини світу є людина як учасник певного культурного

та історичного соціуму з існуючими в ньому стереотипами сприймання та співвідношення понять, ідей, уявлень про світ, про себе та представників інших спільнот. Суттєвим є питання про те, як саме людина сприймає дійсність, які фактори суб'єктивного порядку мають визначальне значення в формуванні мовної картини світу певним етносом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна лінгвістика багато в чому почала орієнтуватися на вивчення концептуальних систем національних мов. Мова використовується як ключ до системи мислення, природи людської психіки. На основі мовних даних відтворюються певні процеси мислення. В історії вивчення мовних категорій зі зверненням до когнітивних категорій національних мов варто зазначити праці А. Вежбицької, Г. Гійом, В.І. Карасик, І.М. Кобозевої, В.В. Красних, С.Л. Сахно, D. Crystal, E. Goffman,

G. Hosking, C. Kramsch, A. Miall, A. Wierzbickoї та інших, які вже кілька десятиліть, працюючи в низці суміжних областей знань (соціологія, історія, лінгвістика, лінгвокультурологія, міжкультурна прагматика, етнопсихологія) займаються співставленням культур.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз функціональних особливостей опозиції «своє – чуже» із семантикою протиставлення, відчуження і дистанціювання у спілкуванні та використання мовних засобів для її вираження в сучасному англійському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Процес пізнання дійсності нерозривно пов'язаний із мовою. Мова виступає лише як частина того цілісного явища, яке ми намагаємося пізнати, і має описуватися як інтегральний аспект усієї психічної діяльності людини. Мова є центром когнітивної діяльності особи та визнається основним знаряддям пізнання [1, с. 44]. Вербальні одиниці є продуктом складного процесу усвідомлення оточуючої дійсності. Опосередковано через мовні одиниці індивід інтегрує фрагмент реального світу в свою ментальну реальність. Таким чином, мова є основним засобом вираження думки, а вивчення мови – це опосередковане вивчення пізнання.

Сучасна лінгвістика багато в чому почала орієнтуватися на вивчення концептуальних систем національних мов. Мова використовується як ключ до системи мислення, природи людської психіки. На основі мовних даних ми відтворюємо певні процеси мислення. Отже, мова стає не метою, а засобом проведення лінгвістичних досліджень. Вивчення мовних форм неповне без звернення до когнітивних категорій, оскільки категорії мислення практично невід'ємні від мовних категорій [3, с. 11–16; 6, с. 98–99].

Результатом пізнання світу є інтерпретація мовними засобами, позначення і утримання в свідомості його властивостей у вигляді певної сітки понять, тобто концептуальна картина світу. Остання формується свідомістю людини та дає змогу ефективно орієнтуватися в світі, використовувати його в своїх цілях. Концептуальна картина як сукупність знань людини про світ есплікується в мовній картині світу. Картина світу носія мови суттєво відрізняється від об'єктивного опису предметів, явищ, від наукових уявлень про них, оскільки вона є суб'єктивним образом об'єктивного світу.

Картина світу існує в двох основних формах – концептуальній і знаковій. Не втілений у будь-яку систему знаків «образ» світу є концептуальною

формою картини світу. Знання людини про світ бідніші за сам світ, а мова – за наші знання. Обмеженість можливостей мови закономірна й природна, оскільки надмірність змісту призводить до економії форми, але це дозволяє виразити необмежені обсяги змісту. Концептуальна картина світу багатша за мовну картину світу, оскільки в її творенні беруть участь різні типи мислення [3, с. 46]. Будь-який вид знання та досвіду є систематизованим, що призводить до полегшення орієнтації як у зовнішній діяльності, так і у внутрішньому ментальному просторі людини. Концептуальна система, взаємодіючи з мовною свідомістю, прагне організуватися таким чином, щоб пізнання світу, його когнітивні й мовні репрезентації були зручними та економічними для утримання й оперування ними.

Будь-який тип картини світу виступає особливим способом пізнання світу. Кожний із них є результатом когнітивної діяльності людини. Відповідно кожен тип картини світу має свої когнітивні ознаки. При порівнянні мовної та наукової картин світу виявляється, що обидві є «системою аналізу оточуючого світу» [4, с. 190]. У мовній картині світу ця система протягом століть створюється пересічним мовцем, а в науковій вона є результатом зусиль вчених. Тим не менш, в обох випадках йдеться про поділ оточуючого світу на елементи. Порівняно з науковою картиною світу при формуванні мовної картини здебільшого діє суб'єктивний (людський) фактор, ніж відповідний об'єктивний. До того ж мовна картина світу завжди має національну специфіку, тобто характеризується ідіоетнічністю.

Процес стереотипізації як пізнавальна операція передбачає встановлення причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами, що сприймаються, та їхніми характеристиками. Виникнення та функціонування етнічних стереотипів багато в чому пов'язано з певним типом причинної інтерпретації поведінки представників різних етнічних груп [5, с. 113]. Стереотипи, що виступають у ролі співпадаючого, узагальненого уявлення про явище, яке є предметом обговорення, сприяють встановленню взаєморозуміння між співрозмовниками. Відносячи людину до тієї чи іншої соціальної спільноти, того або іншого типу в рамках своєї буденної свідомості, реципієнт приписує цій людині й певну світоглядну картину. Прикладами таких інваріантів образу світу можуть бути етнокультурний і професійний образи світу [1, с. 115; 11, с. 212–217].

Стереотипи міжетнічного спілкування займають помітне місце в комунікативно-пізнавальній

діяльності особистості. Такого статусу етнічні стереотипи набувають за рахунок як їх предметного змісту, так і емоційно-оцінного характеру, завдяки особливій властивості відображати певне ставлення до об'єктів. Стереотипи – конструкти, які характеризуються стійкістю реалізуючих їх установок, що включають три компоненти: когнітивний (знання про об'єкт спілкування); оціночний (ставлення до об'єкту спілкування); поведінковий (готовність діяти певним чином) [12, с. 68–69].

Стереотипи мають певні функції, включаючи когнітивну, яка розуміється як узагальнення при впорядкуванні інформації. Наприклад, у центрі уваги сприйняття «чужого» народу може опинитися зовнішній вигляд і фізичні характеристики його представників. Стереотипи передають бачення світу чи мовного міфу про дійсність, який створюється певним народом у процесі її освоєння [3, с. 46]. У міжетнічному спілкуванні стереотипи виступають «стандартними судженнями про соціальні групи або про їхніх окремих представників» [13, с. 17; 15, с. 226].

Концептуальна система, взаємодіючи з мовною свідомістю, повинна організовуватися таким чином, щоб пізнання світу та його когнітивні й мовні репрезентації були зручними та економічними для утримання й оперування ними [7, с. 17; 14, с. 285]. Соціальна функція стереотипу полягає у регуляції поведінки, процесів протиставлення, відчуження і дистанціювання у спілкуванні, що дає змогу визначити особливості опозиції «свій – чужий» у функціональному аспекті «Оцінка об'єкту та готовність діяти за певних умов на основі попереднього досвіду».

Стратегія дистанціювання припускає використання низки лексико-граматичних засобів, пов'язаних із категорією модальності. До них належить зсув часового плану, умовний спосіб, питальні конструкції, лексико-синтаксичні одиниці тощо. Вони допомагають надати висловлюванням певної віддаленості від реальності (роблячи їх ввічливішими), а також забезпечуючи зручну для співрозмовників абстрактну відстань, що дозволяє відчувати комфортність при спілкуванні.

Проілюструємо можливості реалізації цієї тактики на прикладах із творів Джона Фаулза: *My dear Miss Woodruff, I'll have to ask you to leave this place?* [10, р. 123] – (order / instruction); *Will you not take them?*

[10, р. 265] – (suggestion / offer); *My dear Mrs. Poultney, if you speak like this I shall have to reprimand you* [10, р. 94] – (order / instruction); *I wish to take a companion. I shall be happy to provide*

a home for such a person [10, р. 137] – (suggestion / offer); *I should certainly wish to hear it ... proceeding* [10, р. 158] – (request formula); *How much did you intend to spend on buying the collection of books on art, records and clothes for me?* [9, р. 118] – (polite enquiry); *I thought you could let me go out to breathe a fresh air* [9, р. 267] – (request formula); *I thought it might be nice to help you* [10, р. 291] – (proposal); *I wondered if I could have some rest in this house?* [9, р. 279] – (asking a question).

Зсув часового плану можна використовувати як граматичний засіб зниження категоричності вислову, для того, щоб надати інструкціям, розпорядженням або наказам вигляду ввічливого прохання, тактовної форми питанням особистого характеру, вираженню намірів, різного роду пропозиціям. *How much did you intend to spend on buying the collection of books on art, records and clothes for me?* [8, р. 118] – (polite enquiry);

I thought you could let me go out to breathe a fresh air [8, р. 267] – (request formulae).

Для формул ввічливого прохання і запитання характерне вживання простого минулого часу, яке встановлює певну дистанцію між моментом мовлення і самим предметом прохання / питання, що відсуває останній ніби на сходинку в минуле. *I wondered if I could speak on your behalf to Mrs. Tranter?* [87, р. 211], пор.: *I wonder if I could speak on your behalf to Mrs. Tranter? I think if I could speak on your behalf to Mrs. Tranter?*

При цьому модальні модифікатори *I think / I wonder*, які є орієнтованими на того, хто говорить, і виражають ніби його точку зору, набувають великого ступеня побіжності. Ця тактика доречна і в розмові про гроші, які вам хтось винен. При цьому необхідно згладити незручність, оскільки пряма розмова про фінанси – одна із «заборонених» тем. *That will be 25 thousand dollars, please* [8, р. 135] – (перенесення в майбутнє); або ж можна уникнути незручності ситуації, кажучи про неї ніби в минулому: *How much did you intend to spend on buying the collection?* [8, р. 118], пор.: *How much do you want to spend on buying this collection?*

Наступний блок прикладів ілюструє можливості використання тривалого часу в аналогічних стратегічних цілях: *Alison, what are you planning to do tomorrow?* [8, р. 46] – (polite enquiry); *I'm sorry, I must be going. And you have a long walk* [8, р. 72] – (stating intentions); *I'm hoping you tell no one over there that you have met me* [8, р. 137] – (request formula); *And when am I going to meet the lady?* [8, р. 251] – (polite enquiry); *I'm looking forward to hearing from you soon, Charles* [10, р. 155] –

(parting formula); *Mr. Smithson, will you be leaving this afternoon?* [10, p. 213] – (polite enquiry).

Він часто використовується в тих же питаннях і проханнях, надаючи їм відтінок ніби побіжно кинутого зауваження, а виражені в такій формі наміри чи пропозиції звучать менш нав'язливо. Так, якщо необхідно дізнатися про щось вже вирішене або довідатися про чийсь плани, варто дати зрозуміти співрозмовникові, що ви жодним чином не збираєтесь втручатися в його наміри або впливати на його рішення, не говорячи вже про те, щоб чинити прямий тиск у формі наказу. Наприклад: *Mr. Smithson, will you be leaving this afternoon?* [10, p. 213] – (simply enquiring about sb's plans), пор.: *Are you going to leave this afternoon?* – (pressing for a decision); *Will you leave this afternoon?* – (requesting / ordering).

Часто такі приклади зустрічаються в загальноприйнятих формулах із модальними модифікаторами при вираженні ввічливого прохання чи пропозиції: *I was thinking ... / I was wondering ... / I'm hoping you could ...* Наприклад: *I was thinking – what about having a walk? I want daylight and some fresh air* [9, p. 249] – (suggestion); *I was wondering if you had a cigarette to spare?* [9, p. 199] – (request formula); *I'm hoping you could find some time for me to discuss my forthcoming marriage?* [10, p. 201] – (request formula), пор.: *I think – what about having a walk?; I wonder if you have a cigarette to spare?; I hope you could find some time for me to discuss my forthcoming marriage?*

Також вони зустрічаються в загальноприйнятих формулах із модальними модифікаторами при вираженні прощання: *I must be going / I'm looking forward to ... I must be going. My uncle expects me* [8, p. 305]; *I'm looking forward to hearing from you soon, Charles* [10, p. 155], пор.: *I must go. My uncle expects me. I look forward to hearing from you soon, Charles.*

Говорячи про теперішнє, рекомендовано будувати бесіду на базі тривалого часу, оскільки закладене у ньому значення незавершеності додає вислову більшої порівняно з простим теперішнім часом невимушеності і невизначеності. Таким чином майбутній і минулий часи володіють ніби двома рівнями дистанційності. Для людини англо-американської культури звернення до такої тактики є нормою, залежно від прагматичної установки спілкування (і ступеня вираження прагнення дистанціюватися) здійснюється вибір мовних засобів.

Англійські модальні дієслова, які передають спектр різних відтінків модальності, є незамінними «регуляторами ввічливості». Британці виділяють як особливу сферу функціонування цих

дієслів у спілкуванні (interpersonal use): за допомогою *could, would, might* виражаються різного роду прохання, питання, пропозиції, думки, побажання, які набувають різних відтінків ввічливого звучання. Вони дозволяють варіювати ступінь обов'язковості дотримуватися поради, бажаності виконати прохання, дозволеності зробити дію. Звернення до умовного способу також надає висловам певної долі здогадування та гіпотетичності, збільшуючи дистанцію між його змістом і прагматичним значенням.

Отже, вказані вище мовні засоби, виступаючи в ролі відповідних дистанціюючих, дозволяють уникнути прямолінійності вислову; вони входять до складу низки сталих формул ввічливості у вигляді стійких конструкцій (питальних, умовних) відповідно до властивих їм відтінків значення вірогідності, можливості, надання переваги, бажання.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив дійти висновку, що особливості функціонування англійської мови, зокрема частотне вживання модальних модифікаторів, майбутнього і минулого тривалого часу, умовного способу, дають змогу англійцям бути більш формально толерантними до представників інших націй, а стратегії протиставлення, відчуження та дистанціювання є характерною рисою англійської комунікації при представленні опозиції «своє – чуже».

Для носіїв британської та американської культур не характерно вдаватися до емоцій – згідно з «неписаними правилами» варто приховувати власні почуття, переключаячи увагу на почуття інших. Емоційна стриманість британців сягає корінням традицій протестантського виховання, згідно яких необхідно утримуватися від відкритого вияву емоцій практично у всіх життєвих ситуаціях (за виключенням хіба що похорон). У носіїв британської культури емоційна поведінка насамперед пов'язана з нераціональністю й суб'єктивністю. Наприклад, у центрі уваги сприйняття англійцем «чужого» народу може опинитися манера поведінки при спілкуванні. Таким чином, стереотипи свідомості спрощують спілкування. Проте під час взаємодії людей різного віку, статі, національності, релігії, культурного рівня, соціального стану вони стають психологічними бар'єрами в міжособистісному спілкуванні, порушуючи взаєморозуміння.

Перспективним для подальших досліджень вважаємо дослідження знань із області лінгвокультурології щодо ототожнення стандартних суджень про соціальні групи або про окремих їхніх представників з метою полегшення спілкування та забезпечення взаєморозуміння.

Список літератури:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : монография. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики : монография. Москва : Прогресс, 1992. 224 с.
3. Кобозева И. М. Немец, француз и русский: выявление стереотипов национальных характеров через анализ коннотаций этнонимов. *Вестник Моск. ун-та. Серия 9. Филология*. 1995. № 3. С. 102–116.
4. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? : монография. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
5. Ларина Т. В. Категории вежливости в английской и русской коммуникативных культурах. Москва : РУДН, 2003. 256 с.
6. Сахно С. Л. «Свое – Чужое» в концептуальных структурах. *Логический анализ языка. Культурные концепты*. Москва : Наука, 1991. С. 95–101.
7. Crystal D. An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. London : Penguin Books, 1992. 404 p.
8. Fowles J. A Maggot. London : Random House, 1996. 464 p.
9. Fowles J. The Collector. London : Pan Books Ltd, Cavaye Place, 1986. 388 p.
10. Fowles J. The French Lieutenant's Woman. London : Random House, 2004. 448 p.
11. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. New York : Anchor Books, 1967. 284 p.
12. Kramsch C. Cultural Stereotypes. *Language and Culture*. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 67–69.
13. Miall A. The Xenophobe's Guide to The English. London : Ravette Publishing, 1993. 64 p.
14. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German and Japanese. New York, Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.
15. Wierzbicka A. Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human interaction. Berlin / NY: Walter de Gruyter, 2003. 502 p.

Matkovska M. V. THE FUNCTIONAL PECULIARITIES OF “OWN – ALIEN” OPPOSITION IN THE ENGLISH-SPEAKING DISCOURSE

The article is dedicated to the actual problem of interethnic communication in the English-speaking discourse, mainly means of o realization “own – alien” opposition and the usage of linguistic means for its expression. Language as specifically national phenomenon reflects not only the natural and cultural conditions of man's being but also peculiarities of one's own national character, determining the division of the world into “own – alien” in the other culture. The opposition markers “own – alien” with semantics of contradistinction, disposition and distancing have been analyzed in the article.

It is examined that notions “own” and “alien” often may appear as synonyms of “good” and “bad”, “reasonably” – “unreasonably”, “morally” – “immorally” and so on. On the basis of revealed appreciation (normative and ethical) being used for description of intercultural communication and the contextual analysis of the text including some components of “peoples' relations” the author is trying to modulate on the contrary a certain “idealized” social order of the English picture world. This “idealized” social order is characterized by such features as free choice, democracy (the aim of progress), the government of law and stability. The author investigates the functioning of linguistic units and their influence on the strategic organization of communication of the representatives of ethnic majority (the English). Their knowledge will help one to see oneself, one's country and the countrymen by eyes of another nation, foresee the most of conflicts within relations of two nations and to some extent notify about them.

The result proved the idea that the communicative and pragmatic intention in nominating foreigners as the representatives of “THEY – alien” is oriented at the usage of communicative strategies of alienation and distance which in their turn have an influence on the choice of adequate communicative tactics that are used as instruments of their realization. It is postulated the idea that in present-day English communicative space the opposition British “own” and non British “alien” has been distinctly manifested and realized through the prism of their spiritual values and the peculiarities of national character.

Key words: semantics, pragmatics, communicative behavior, strategies of contradistinction, disposition and distancing, tactics.

УДК 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/27>**Модестова Т. В.**

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Креск О. Є.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПИСЬМА У ПІДГОТОВЦІ ДО ІСПИТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті представлено результати дослідження питання розвитку навичок письма у підготовці до іспитів з англійської мови. Охарактеризовано такі особливості екзаменаційного письма як різноманітність форм письмових завдань відповідно до мети кожного окремого іспиту: лист, есе, стаття, відповіді на запитання, аналітичний огляд тощо; часові обмеження виконання роботи; розбіжності англійської та першої мови апліканта у структурі речень і розповіді загалом; специфіка логіки викладення англійськомовного матеріалу на письмі; фокус уваги на відпрацюванні навичок генерування та аргументації власних ідей; високі вимоги до грамотності використання мовної системи загалом; гострий запит на вміння ідентифікувати, класифікувати та самостійно корегувати допущені студентом помилки.

Розглянуто такі критерії оцінювання письмової частини іспитів з англійської мови: відповідність роботи запропонованому завданню; цілісність; узгодженість; вправність використання граматики: морфологія, синтаксис і словотворення; рівень і різноманітність лексичного наповнення; стилістика твору в контексті дотримання обраного літературного жанру та рівня формальності розповіді відповідно до запропонованої ситуації.

На основі рекомендацій міжнародних експертів та професійного досвіду авторів визначено такі ефективні стратегії підготовки аплікантів до складання письмової частини іспитів з англійської мови: зосередження уваги на поясненні особливостей загальної структури англійськомовного есе та на відмінностях структури параграфів, що мають різні завдання; пояснення логіки побудови аргументації в англійськомовному творі загалом та в межах кожного з параграфів; відпрацювання навичок студентів розвивати власну думку, зокрема, шляхом організації відповідної практики брейнстормінгу в класі; забезпечення обізнаності студентів щодо різних типів помилок, які зустрічаються на письмі; розвитку навичок їх ідентифікації; забезпечення якісного роз'яснення правил; удосконалення вмінь студентів щодо корегування власних помилок.

Ключові слова: розвиток навичок письма, іспити з англійської мови, критерії оцінювання, корекція помилок, цілісність твору, узгодженість, граматика, вокабуляр.

Постановка проблеми. Актуальність цього дослідження зумовлена високим попитом на сертифіковане підтвердження достатнього рівня володіння англійською мовою серед найрізноманітніших інституцій України. Єдиним шляхом для отримання відповідного документу є успішне складання іспиту, профіль якого відбиває вимоги до рівня на специфіки іншомовних навичок абітурієнта, студента, фахівця.

Попри широкий спектр іспитів з англійської мови, який є доступним для проходження в Україні, усі вони передбачають обов'язковий складник – письмо. Відповідна екзаменаційна частина здебільшого ставить серйозні виклики перед аплікантом, який не є добре ознайомленим з особливостями та принциповими відмінностями у використанні його рідної та англійської мов на письмі.

Тому проблема розвитку навичок письма англійською мовою наразі є активно досліджуваним напрямом у вітчизняному мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед закордонних дослідників, які опікуються проблемою розвитку навичок письма англійською мовою, варто згадати роботи Д. Байрна [1], К. Хайленда [2], Б. Кролл [3], К. Джилл [4], Б. Дреєра [5], С. Сонсбьюрі [6], Т. Хедч [7], С. Сьомен [8] та інших. Серед вітчизняних вчених, які вивчають питання формування письмових навичок у вивченні іноземних мов, на нашу думку, уваги заслуговують дослідження О. Ковтун [9], А. Шишко, Г. Луканської [10], Т. Бабенко [11], І. Ветрової [12], О. Тарнопольського [13], І. Корнейко, О. Петрової [14] та інших. Однак попри достатню кількість досліджень, присвячених

вивченню різних аспектів розвитку навичок письма в процесі вивчення іноземної мови, питання ефективної екзаменаційної підготовки потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета цієї статті – дослідити питання розвитку навичок письма у підготовці до іспитів з англійської мови.

Для досягнення мети потрібно вирішити такі завдання:

1. Охарактеризувати особливості екзаменаційного письма.

2. Розглянути критерії оцінювання письмової частини іспитів з англійської мови.

3. Визначити ефективні стратегії підготовки аплікантів до складання письмової частини іспитів на основі рекомендацій міжнародних експертів та професійного досвіду авторів, зокрема в контексті класифікації, корекції та пояснення допущених помилок.

Виклад основного матеріалу. У загальному сенсі письмо розуміється як кодування повідомлення шляхом передачі ідей словами на папері або екрані [15]. Це така ж продуктивна навичка, як і говоріння, яка має на меті продукування, а не сприймання мови. Демонстрація відповідних навичок під час складання письмової частини іспиту здебільшого передбачає написання роботи у формі листа (наприклад, Зовнішнє незалежне оцінювання, загальний модуль IELTS, APTIS), статті (зокрема, FCE), твору (загальний та академічний модулі IELTS), аналітичного опису (академічний модуль IELTS) або відповіді на запитання (APTIS).

У цьому контексті важливим аспектом є обізнаність студентів щодо критеріїв оцінювання письмового завдання відповідно до формату конкретного іспиту. При цьому, попри певні особливості, що пояснюються відмінністю завдань, які розробники ставлять перед тим чи іншим іспитом, можна виокремити такі базові принципи оцінювання письмової роботи: 1. Відповідність роботи запропонованому завданню. 2. Цілісність – тобто, рівень вправності у використанні лінгвістичних прийомів з метою логічного об'єднання речень, зокрема, з використанням сполучників, референтних слів і підстановки. Також цей критерій охоплює такі лексичні прийоми як повторення слів, сталі словосполучення та лексичні групи. 3. Узгодженість, яка в мовознавчому контексті насамперед розуміється як загальне враження від твору – наскільки він є зрозумілим і логічно викладеним з точки зору організації змісту. 4. Вправність використання граматики: морфології, синтак-

сису та словотворення. 5. Рівень і різноманітність лексичного наповнення. 6. Стилїстика твору, яка передбачає як відповідність літературного жанру, так і рівень дотримання формальності розповіді відповідно до запропонованої ситуації.

З огляду на вище викладені вимоги, під час складання письмової частини іспитів з англійської мови студенти здебільшого стикаються з такими типовими складнощами: намагання транслювати думку з першої мови студента англійською, дотримуючись ідентичної структури речення та розповіді загалом. У цьому контексті перша мова розуміється як рідна мова того, хто вивчає англійську; не досить переконливі аргументи через відсутність обізнаності щодо особливостей структури та логіки викладення англійськомовного матеріалу на письмі; брак ідей – тобто, про що та як саме писати; грамотність використання англійської мови – наскільки правильно студент використовує конкретну мовну систему, включно з граматикою, вокабуляром і вимовою; а також нездатність помічати власні помилки. Також безперечним викликом є обмеження у часі, який передбачений для виконання роботи.

З метою ефективного подолання викладених вище труднощів під час підготовки аплікантів до іспитів міжнародні експерти рекомендують зосередити увагу на поясненні особливостей загальної структури англійськомовного есе та на відмінностях структури параграфів, які мають різні завдання; на поясненні логіки побудови аргументації в англійськомовному творі загалом та в межах кожного з параграфів; на відпрацюванні навичок студентів розвивати власну думку, зокрема й шляхом організації відповідної практики брейнстормінгу у класі протягом достатнього проміжку часу (у формі групової або парної роботи) [15]; вважаємо важливим додати до представленого переліку труднощі, пов'язані з розпізнаванням і корегуванням власних помилок студентами.

У цьому аспекті професійний досвід авторів представленого дослідження засвідчує принципову важливість питань обізнаності студентів щодо різних типів помилок, які зустрічаються на письмі, розвитку навичок ефективної ідентифікації цих помилок і забезпечення якісного роз'яснення правил грамотного використання мови, що вивчається у процесі реалізації екзаменаційної підготовки. Так, відповідно до міжнародної практики редагування наявні помилки позначаються таким чином: “sv” (subject-verb agreement) – *неправильне узгодження підмета з присудком*. Наприклад, у реченні “The student

work hard” помилково відсутнє закінчення “s” у дієслова, яке має бути узгодженим з іменником третьої особи однини в межах часової конструкції Present Simple, або у реченні “There is five employees” замість форми дієслова “to be” теперішнього часу в однині має бути відповідна форма множини “are”.

“S” (subject) – *відсутність підмета*. Так, у реченні “Find it easier to study in Ukrainian” доцільним варіантом було б додати займенник “We” як підмет; “pl” (singular / plural) – *неправильне використання слова в однині або у множині*. Так, у реченні “The internet has a lot of informations” слово “information” має використовуватися в однині, оскільки воно є незлічувальним іменником. У реченні “You can make new friend easily” слово “friends” має вживатися у множині відповідно до логіки повідомлення; “sp” (spelling) – *помилки у правописі*. Наприклад, у реченні “The maneger is a woman” слово “manager” пишеться з літерою “a” у двох перших випадках.

“A” (article) – *помилкове використання або невикористання артиклів*. Наприклад, у реченні “Diners expect glass of water when they first sit down at their table” слово “glass” потребує артикля “a”, оскільки у представленому контексті україномовним еквівалентом буде слово «склянка», яке є злічувальним іменником в однині, що згадується вперше; “p” (punctuation) – *помилки у використанні розділових знаків*. Так, у прикладі “I live in Ipin but I go to school in Kyiv” перед словом “but” потрібно поставити кому через те, що комплексне речення містить у своєму складі два незалежних твердження.

“---” (delete) – *наявність непотрібного слова*. Наприклад, у реченні “My teacher she watches everyone all the time” слово “she” є зайвим відповідно до правил побудови речення в англійській мові; “^” (add a word or words) – *відсутність необхідного слова або слів*. Так, у прикладі “A camel is an animal lives in the dessert” слухним є додати слово “which” або “that” перед словом “lives” відповідно до обраного типу підрядного речення; “cap” (capitalization) – *вказує на необхідність використання великої літери* відповідно до правил використання англійської мови. Так, у реченні “Some people love to drive land cruisers” слова “Land” та “Cruisers” потрібно писати з великої літери, оскільки це вони складають назву автомобіля.

“vf” (verb form) – *неправильна форма дієслова*. Наприклад, у реченні “I am live in Severodonetsk” дієслово “live” має отримати закінчення “ing” у випадку, якщо автор твердження має на увазі

тимчасову дію. Також можна прибрати форму дієслова “to be” теперішнього часу – “am”. У такому випадку йдеться про констатацію звичного перебігу подій і відповідає логіці вибору часових форм дієслів в англійській мові; “T” (tense) – *неправильний вибір граматично-часової конструкції*. Так, у прикладі “I see my friend yesterday” для дієслова “see” необхідно обрати іншу форму – “saw” відповідно до логіки використання граматичної конструкції Past Simple.

“wf” (word form) – *неправильна форма слова*. На відміну від неправильно обраної форми дієслова, яка потенційно може бути компенсованою з точки зору загального розуміння змісту твердження іншими словами, що несуть важливе змістове навантаження, помилки у виборі форм інших частин мови можуть призвести до неправильного тлумачення усього речення. Наприклад, у реченні “This book is bored” закінчення “ed” прикметника “bored” дає ознаку стану, в якому перебуває об’єкт, що описується. Тобто, у перекладі українською мовою «книга є такою, що нудьгує». Але, вочевидь, автор намагався повідомити про нецікавий зміст книги. У такому випадку правильною формою буде слово “boring”, де закінчення “ing” вказує на характеристику, притаманну самому предмету – «книга є нудною».

“ww” (wrong word) – *неправильний вибір слова відповідно до його значення*. Так, у прикладі “My teacher learns me many things” замість слова “learn”, яке означає «вивчати», потрібно використати слово “teach”, що є еквівалентом «навчати»; “wo” (wrong word order) – *неправильна послідовність слів у реченні*. Наприклад, у реченні “We never our English class have on Saturday” правильним розташуванням слів буде таке: “We never have our English class on Saturday” відповідно до правил побудови стверджувального речення в англійській мові; “Pron” (pronoun reference) – *неправильний вибір займенника* для відповідного іменника. Так, у прикладі “My brother loves to swim. She goes swimming every day” іменник “brother” є чоловічого роду. Тому правильним вибором буде займенник “he”, тобто «він».

“RO” (run-on sentence) – *занадто подовжене речення*. Наприклад, у реченні “Lily failed the exam and she is upset and she went home and her mother said she shouldn’t worry” очевидною є потреба у розподілі представленої конструкції на менші, логічно завершені ствердження, де відповідний вибір розділення конструкцій передбачає кілька варіантів; “CS” (comma splice) – *зрощення двох окремих речень* в одну конструкцію за допомогою коми.

Так, у прикладі “Mary was tired, she went to sleep” кращим варіантом оформлення речення вбачається використання сполучника “and” або поставити крапку після слова “tired” та розпочати наступне речення словом “so” чи будь-яким іншим синонімом із підсумовуючи-об’єднувальним значенням.

“SF” (fragment or incomplete sentence) – *незавершене речення*. Наприклад, у реченнях “She was tired. Because she always went to bed at 4 a.m.” доцільно об’єднати представлені ствердження в цілісну конструкцію відповідно до логіки викладення наслідків та їх пояснення; “ns/” (start a new sentence here) – вказівка на необхідність використання крапки у конкретному місці. Так, приклад “Sleep is important, in addition, eating healthy food is necessary” на перший погляд може здатися подібним до ситуації, коли помилка ідентифікується як занадто подовжене речення. Але принциповою відмінністю цієї ситуації буде наявність лише одного можливого варіанту розташування крапки. Тоді як приклад, наведений з метою демонстрації занадто довгого висловлювання у попередньому параграфі, дає змогу компанувати логічні твердження кількома способами.

“prep” (preposition) – *неправильний вибір прийменника*. Наприклад, у реченні “The cafeteria starts serving dinner in 6 p.m.” необхідно використати слово “at” замість “in” відповідно до правил вибору прикметників зі зазначенням часу; “conj” (conjunction is missing or incorrect) – *відсутність або неправильний вибір сполучника*. Так, у прикладі “I like coffee and I don’t like tea” правильним буде вживання сполучника “but” замість “and” з метою презентації ідеї протиставлення особистих уподобань щодо напоїв. Маркування “?” позначає ідею «не розумію, що Ви хочете сказати». Здебільшого йдеться про сукупність помилок різних типів, що унеможлиблює інтерпретацію матеріалу взагалі.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного дослідження питання розвитку навичок письма у підготовці до іспитів з англійської мови:

Охарактеризовано такі особливості екзаменаційного письма як різноманітність форм письмових завдань відповідно до мети кожного окремого іспиту: лист, есе, стаття, відповіді на запитання, аналітичний огляд тощо; часові обмеження вико-

нання роботи; розбіжності англійської та першої мови апліканта у структурі речень і розповіді загалом; специфіка логіки викладення англійського матеріалу на письмі; фокус уваги на відпрацюванні навичок генерування та аргументації власних ідей; високі вимоги до грамотності використання мовної системи загалом; гострий запит на вміння ідентифікувати, класифікувати та самостійно корегувати допущені студентом помилки.

Розглянуто такі критерії оцінювання письмової частини іспитів з англійської мови: *відповідність* роботи запропонованому завданню; *цілісність твору*, який розуміється як рівень вправності у використанні лінгвістичних прийомів з метою логічного об’єднання речень, зокрема, із використанням сполучників, референтних слів і підстановки. Також цей критерій охоплює такі лексичні прийоми як повторення слів, сталі словосполучення та лексичні групи; *узгодженість*, яка в мовознавчому контексті розуміється як загальне враження від твору – наскільки він є зрозумілим і логічно викладеним з точки зору організації змісту; *вправність використання граматики*: морфології, синтаксису та словотворення; *рівень і різноманітність лексичного наповнення*; *стилістика твору* – мається на увазі як відповідність літературного жанру, так і рівень дотримання формальності розповіді відповідно до запропонованої ситуації.

На основі рекомендацій міжнародних експертів та професійного досвіду авторів *визначено* такі ефективні стратегії підготовки аплікантів до складання письмової частини іспитів з англійської мови: зосередження уваги на поясненні особливостей загальної структури англійського есе та на відмінностях структури параграфів, які мають різні завдання; пояснення логіки побудови аргументації в англійському творі загалом і в межах кожного з параграфів зокрема; відпрацювання навичок студентів розвивати власну думку, зокрема, шляхом організації відповідної практики брейнстормінгу в класі у формі групової або парної роботи; забезпечення обізнаності студентів щодо різних типів помилок, які зустрічаються на письмі та їх ідентифікації; якісне роз’яснення правил; удосконалення вмінь студентів щодо корегування власних помилок.

Список літератури:

1. Byrne D. Teaching Writing Skills. London : Longman Group. 1993. 160 p.
2. Hyland K. Second Language Writing. Cambridge : CUP. 2003. 299 p.
3. Kroll B. Second Language Writing: Research Insights for the Classroom. Cambridge : CUP. 1994. 260 p.
4. Jill C. Essential Writing Skills for College and Beyond. Cincinnati : Writer’s Digest Books. 2014. 256 p.
5. Dreyer B. Dreyer’s English: an Utterly Correct Guide to Clarity and Style. New York : Random House. 2019. 320 p.

6. Thornbury S. An A-Z to ELT. London : Macmillan, 2004. 292 p.
7. Hedge T. Teaching and learning in the Language Classroom. Oxford : OUP, 2008. 450 p.
8. Thurman S. The Only Grammar Book You'll Ever Need: a One-stop Source for Every Writing Assignment. Avon : Adams Media. 2003. 192 p.
9. Ковтун О. Письмо як засіб і об'єкт навчання англійської мови. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2002. Вип. 13. С. 16–18.
10. Шишко А., Луканська Г. Особливості навчання англійської мови академічного письма. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nz_p_2011_99_36.pdf (дата звернення: 17.02.2021).
11. Бабенко Т. Теоретична модель навчання академічного іншомовного письма. Молодь і ринок. № 3(134). 2016. С. 112–116.
12. Ветрова І. М. Роль креативного письма у навчанні англійської мови студентів педагогічних університетів. *Наукові записки РДГУ*. Вип. 10(53). 2014. С. 127–130.
13. Тарнопольський О. Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою : посіб. Вінниця : Нова Книга. 2008. 288 с.
14. Корнейко І. В., Петрова О. Б. Навчання письма на заняттях з англійської мови для професійних потреб (медицина). *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю ХНМУ та 50-річчю кафедри мовної підготовки іноземних громадян*. Харків, 23 квітня 2014 року. С. 110–116.
15. Exam Strategies from A to Z. Educational Era : веб-сайт. URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_BRITISH_COUNCIL+ExStr202+2020/info (дата звернення: 17.02.2021).

Modestova T. V., Krsek O. Ye. DEVELOPMENT OF WRITING SKILLS IN PREPARATION FOR ENGLISH LANGUAGE EXAMS

The article presents the results of a study on the development of writing skills in preparation for English language exams. The following features of examination writing are described: a variety of forms of written tasks in accordance with the purpose of each exam – letter, essay, article, answers to questions, analytical reviews, etc.; time restrictions on work performance; discrepancies between English and the first language of the applicant in the structure of sentences and essays in general; specifics of the logic of representing English-language material in writing; focus on developing skills of generating and arguing one's own ideas; high requirements for literacy in the use of the language system as a whole; an urgent demand for the ability to identify, classify and self-correct student mistakes.

The following criteria for assessing the written part of the English language exams are considered: compliance of the work with the proposed task; coherence; cohesion; skill in using grammar (morphology, syntax and word formation); level and variety of lexical content; stylistics of the work – both the correspondence of the literary genre and the level of compliance with the formality of the essay in accordance with the proposed situation).

Based on the recommendations of international experts and the authors' professional experience, the following effective strategies for preparing applicants for the written part of English exams have been identified: focusing on explaining the general structure of English-language essays and, in particular, differences in paragraph structure; explanation of the logic of constructing an argument in an English-language work in general and within each of the paragraphs; practicing students' skills to develop their own opinion, in particular, by organizing appropriate brainstorming practices in the classroom; ensuring that students are aware of the different types of mistakes encountered in writing, their identification and clear explanation of the rules; improving students' skills in correcting their own mistakes.

Key words: *development of writing skills, English language exams, assessment criteria, mistakes correction, cohesion, coherence, grammar, vocabulary.*

Нузбан О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті розглядається поняття писемного мовлення англійською мовою та досліджуються аспекти його формування у студентів фахового спрямування шляхом спільного застосування концепції «зв'язок письма з читанням» та жанрового підходу до викладання письма. Зазначена вище концепція базується на чотирьох функціях, які виконує читання для письма. Вони полягають у забезпеченні письмового твору такими основними аспектами, як: організація, зміст, лексика та мотивація. Незважаючи на те, що зв'язок між читанням та письмом є добре відомим та очевидним, викладачеві англійської мови як іноземної необхідно щоразу привертати увагу студентів до цієї навчальної стратегії. Концепцію «зв'язок письма з читанням» ми розглядаємо як базу для реалізації жанрового підходу, який передбачає активне ознайомлення студентів із різними типами текстів, з урахуванням мети та цільового читача кожного з них. Обидві стратегії базуються на функціональному аспекті мови, який полягає у вивченні мовних одиниць у їхньому контекстуальному оточенні та, на нашу думку, сприяє створенню безпечного навчального середовища для студентів англійської мови як іноземної.

Результати проведеного дослідження, що представлені у статті, включають приклади педагогічних технік, зокрема перефразування та виокремлення ключових слів, які забезпечують необхідний лексичний матеріал (для змістового наповнення письмового твору) та визначення основних і підтверджуючих речень (для оформлення структури тексту). Для реалізації обговорюваного інтегрованого підходу у статті пропонується ідея залучати студентів до «сфокусованого» читання англійського тексту та активної роботи зі словниками. Рекомендується ведення власного словника, де студенти могли би фіксувати корисні синтаксичні структури речень та словосполучень, що матиме як практичну цінність, так і сприятиме зростанню їхньої мотивації. Проведене дослідження є теоретичним та виконане за допомогою загальнонаукових методів індукції, дедукції та порівняння, а також описового методу.

Ключові слова: писемне мовлення, концепція «експліцитний зв'язок читання і письма», функції читання, жанровий підхід, англійська мова як іноземна.

Постановка проблеми. Сьогодні, як і до цього часу, важливими умінями сучасної людини є навички спілкуватися у письмовій формі. Це зумовлене динамічним розвитком різноманітних сфер (культурної, соціальної, політичної, економічної та ін.) нашої європейської держави та її контактів з іншими державами на міжнародному рівні. Тому викладання письма студентам, для яких англійська мова є фаховою, є важливим полем для дослідження та наукової дискусії з метою вироблення ефективних методів та прийомів для якісної практичної реалізації цього завдання.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Багатьох дослідників цікавить питання, як сформувані в учнів та студентів уміння письма. Так, І. Палесіка досліджує формування навичок письма шляхом використання новітніх інформаційних тех-

нологій; І. Корнейко та О. Петрова розглядають застосування жанрового підходу до навчання письма на матеріалі англійської мови для професійного спрямування (медицини); О. Бецько аналізує класифікацію видів письма і роль викладача у формуванні навичок письма; О. Лубянова зосереджує свою увагу на психолого-педагогічних особливостях формування англійської писемної комунікативної компетенції; О. Тарнопольський, С. Кожушко, А. Шишко та Г. Луканська досліджують особливості навчання англійського академічного письма. У зарубіжній методологічній літературі теоретичні перспективи і стратегії викладання письма було проаналізовано Т. Дафферн та Н. Макензі, а питаннями експліцитного зв'язку читання і письма у ракурсі вивчення англійської мови як іноземної займалися А. Алгонаїм та Л. Іннесс-Браун. Науковці продо-

вжують шукати найбільш раціональні методики для побудови ефективного процесу навчання англомовного письма, і саме про це свідчить назва статті С. Грехема “Changing how writing is taught” («Зміна підходу до викладання письма»). У ракурсі цих пошуків ми вбачаємо актуальність нашої статті, адже для сучасної методологічної літератури необхідне висвітлення питання зв'язку читання і письма та жанрового підходу саме у галузі вивчення англійської мови як іноземної, надаючи практичні способи реалізації цих концепцій на заняттях зі студентами.

Формулювання цілей статті. У пропонованій статті ставимо за мету розкрити сутність інтегрованого підходу до викладання письма, який базується на концепції «зв'язок письма з читанням» та жанровому підході.

Виклад основного матеріалу. Під писемним мовленням ми розуміємо продуктивний вид мовленнєвої діяльності [1], «комплексне використання графічних, орфографічних, лексико-граматичних та стилістичних засобів», мета якого полягає у вираженні думок та здійсненні комунікації» [4, с. 119]. Крім того, С. Грехем стверджує, що «письмо – це комплексна навичка, яка не розвивається сама собою» і тому «основна мета шкільної освіти – навчити учнів ефективно та гнучко використовувати цей універсальний інструмент». У іншій праці автор вказує на різні цілі письма: досліджувати нові ідеї, переконувати інших, записувати інформацію, створювати уявні світи, виражати почуття, розважати інших, загоювати психологічні рани, хронологічно фіксувати досвід та досліджувати значення подій та ситуацій [10, с. 277]. Зважаючи на нинішнє широке застосування уміння письма, загалом, вважаємо за необхідне зупинитися конкретно на формуванні цього важливого навичку у студентів 1-го та 2-го курсів навчання, для яких англійська мова є фаховою іноземною мовою. Так, зазначені вище деякі цілі письма будуть актуальними і для досліджуваної студентської аудиторії, втім матимуть певні відмінності та особливості. Тут варто звернутися до зарубіжного досвіду розробки стратегій навчання письма англійської мови як іноземної (ESL/EFL). Одним з важливих факторів, який може допомогти студентам (ESL students) підійти до непростого завдання письма, є постійне і правильне використання різних стратегій письма, наприклад «читання для письма» [7, с. 385].

Зв'язок між письмом та читанням є очевидним та науково доведеним (Д. Е. Фліхайв, Н. Х. Бейлі, Дж. Ф. Севідж). На думку дослідників, читання

та письмо насамперед пов'язані значенням, оскільки автори добирають відповідні слова для передачі певного значення, а читачі конструюють значення на основі знань про мову та окремі слова. Відповідно, А. Рабін та Дж. Хансен виокремлюють три види знань, які забезпечують передачу значення як у письмі, так і в читанні: 1) *інформаційне знання*, яке включає знання про тему та фонову граматику, що їх конструюють читачі та автори; 2) *структурне знання*, що охоплює організаційну структуру або моделі, якими користуються автори під час письма, а читачі – під час читання, тобто читачі застосовують свої знання про організаційну структуру, щоб осягнути відповідне значення прочитаного, а автори використовують її для розкриття значення певного тексту; 3) *транзакційне знання*, яке передбачає, що письмо використовується як засіб комунікації між авторами та читачами [7, с. 386]. Ця концепція є вкрай важливою для студентів, адже таким чином вони зможуть брати до уваги значення у процесі створення письмового тексту.

На основі окреслених видів знань А. Алгонаїм робить висновок, що читання забезпечує письмо такими чотирма функціями: 1) *організацією*, 2) *змістом*, 3) *лексикою* та 4) *мотивацією*. Стосовно першої функції автор зазначає, що читання, яке передує написанню твору, дає учням змістову схему (попереднє знання) про тему, на яку вони пишуть. Припускається, що досвідчені автори дотримуються певних технік письма або процесів, які допомагають їм активувати попередню схему про тему твору. Втім зі студентами англійської мови як іноземної ситуація складається по-іншому через те, що їхнє первинне знання, очевидно, стосується їхньої рідної культури і може суперечити цільовій культурі. Отже, читання, яке передує письму, ймовірно, спонукає цих студентів писати твір з точки зору цільової (іноземної) мови.

Друга функція читання (*зміст*) передбачає, що читання є стимулом для письма. У зв'язку з цим студентам англійської мови як іноземної вкрай необхідно поглиблювати свої знання шляхом читання на призначену тему. Справді, коли у класі навчаються міжнародні студенти – представники різних культур, певна річ, що вони матимуть відмінні уявлення про ту чи іншу вибрану тему, а на етапі читання ці студенти саме зможуть адаптувати своє мислення під цільову культуру і в результаті писати про неї. Так, деякі зарубіжні автори (Р. М. Нойс та Дж. Ф. Крісті) відносять читання до процесів, які передують письму (*prewriting processes*) та слугують для породження

ідей, на рівні з методиками «мозкової атаки» (brainstorming), згадування, планування тощо.

Наступною функцією читання є забезпечення лексики. Важливо наголосити, що читання вважається однією з найкращих стратегій для письма лише через те, що слова подаються у контексті. У зв'язку з цим викладач англійської мови як іноземної повинен завжди звертати увагу студентів на вивчення слів лише у контексті, т.зв. «блоків слів», які формуватимуть у свідомості учнів певні ментальні образи і, відповідно, легше відтворюватимуться у комунікативній ситуації. Отже, читання подає студентам контекстуалізовані слова, що дає їм змогу правильно використовувати ці слова на письмі. Адже, як зазначає А. Алгонаїм, більшість студентів не використовують спеціальні слова під час написання твору, а обходяться загальними словами, які не розкривають точний зміст задуманих значень, таким чином, вони «говорять довкола ідей» і широко застосовують пояснення.

На нашу думку, слушною рекомендацією для студентів стосовно збагачення їхнього лексичного запасу є ведення власного словника, куди вони могли б записувати цікаві та корисні, на їхню думку, слова та вирази і навіть синтаксичні структури, організовані тематично та у разі бажання представлені графічно – це повною мірою залежить від креативності та індивідуального підходу кожного студента/-ки. У цьому завданні велику роль відіграє зацікавленість студента/-ки, що збільшує його/її мотивацію і покращує кінцевий результат. Кожен практикуючий фахівець веде свої робочі записи, наприклад, перекладач користується власними записами, то чому би студентам, які регулярно пишуть різні види письмових робіт, не вести свій творчий журнал?

Згідно з когнітивним підходом, коли студенти готують себе до письма за допомогою читання, вони здатні перемістити лексику з короткотривалої пам'яті у довготривалу. Це відбувається тому, що учні читають, зустрічають слова у контексті, аналізують ці слова, які вони хочуть використати і власне використовують їх на письмі. Отже, вони постійно обробляють ці слова і переводять їх із декларативного знання у процедурне, що є важливим елементом для повного розуміння слів.

Останньою, четвертою функцією читання є *мотивація*. На думку Р. М. Нойс та Дж. Ф. Крісті, читання літератури є джерелом мотивації для письма і заохочує студентів писати різними способами. Так, після того як автори ознайомляться з темою і «розширяють свої схеми» (тобто знання) про неї, вони, ймовірно, більше зацікавляться

і, відповідно, виділять більше часу на письмо. У такому розумінні читання є стимулом для письма, оскільки воно пропонує предмет дискусії, що є вкрай важливим для студентів англійської мови як іноземної через те, що їм може бути складно самостійно вибрати поле для свого творчого пошуку.

Отже, можемо узагальнити, що впродовж деякого періоду часу, після того як студенти дослідять у процесі читання різні види текстових структур, типи речень, стилістичні моделі тощо, вони, ймовірно, підсвідомо перемістять ці зразки у власне письмо. Більше того, для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну, читання автентичних текстів допоможе їм зменшити напругу та страх і створить більш безпечне та сприятливе середовище для навчання, що збільшить упевненість студентів у своїх силах. У цьому вбачаємо психологічну цінність «експліцитного зв'язку читання з письмом».

Втім, аби процес читання пройшов ефективно, автор запропонованої статті у своїй практиці використовує низку педагогічних технік. По-перше, викладачеві необхідно навчити студентів зосереджено читати (“do focused reading”), тобто, читаючи текст, студенти одночасно акцентують увагу на ключових словах (“key words”) та виразах, які несуть найбільше смислове наповнення, тим самим простежуючи основні ідеї кожного речення. Корисно буде одразу підкреслювати ці вирази або хоча би подумки їх виділяти. По-друге, для закріплення лексики викладач може запропонувати студентам завдання вставити пропущені слова у речення та перефразувати ключові слова своїми словами або з використанням словникових дефініцій. Навик перефразування є особливо необхідним для проходження тесту з читання на міжнародних іспитах (CAE, IELTS, TOEFL та ін.), а знання дефініцій сприяє збагаченню лексичного запасу студентів та допомагає їм уникнути повторів на письмі. Насамкінець, після того як студенти завершили читання тексту, варто зосередити їхню увагу на організації ідей у ньому, обговорити основні ідеї кожного параграфа. Якщо йдеться про читання зразка есе, що часто подається у підручниках, то варто попрацювати колективно над виділенням *основного речення* (topic sentence) та підтверджуючих аргументів (supporting arguments), зокрема, прикладів, пояснень до основних ідей тощо. Поступово переходячи до етапу письма, викладач разом зі студентами вибирає один з методів пошуку ідей для написання твору, серед яких є такі, як: «мозкова атака» (brainstorming),

«звуження понять до ключових слів із такої теми та розширення понять від ключового слова» [4, с. 124] (clustering або mapping), блок-схема (flow-chart), таблиця з двома/трьома колонками (double/triple entry) тощо, та генерують ідеї до вибраної теми. На первинному етапі навчання вважаємо за доцільне викладачеві разом зі студентами розпочати написання твору (речення за реченням), де роль викладача може бути досить активною (залежно від рівня компетенцій студентів), та поступово ставатиме менш помітною, як тільки студенти здобудуть більшу впевненість та зацікавленість процесом структурування письмового тексту (есе, статті, листів тощо).

Отже, підсумовуючи використані педагогічні техніки, зазначимо, що перефразування (включно з матеріалом, одержаним на базі аналізу словників) та виокремлення ключових слів слугують для змістового наповнення письмового твору, а визначення основних речень та підтверджуючих аргументів забезпечують побудову його структури.

У рамках пропонованої статті ставимо на меті розкрити ще одну методологічну стратегію – жанровий підхід, який був сформований з урахуванням тих учнів/студентів, які мали помітні труднощі з письмом (та читанням). Жанровий підхід до викладання письма розвинувся ще у 1980 р. і значною мірою ґрунтувався на ідеї М. А. Хеллідей, що функції мови залежать від соціальних контекстів [8, с. 17], тобто використання мови передбачало досягнення певної комунікативної мети (наприклад, пояснити, підсумувати, посперечатися, розповісти історію тощо). У результаті у 1990 р. відбувся перехід від процесуальної педагогіки (process-driven pedagogy), де письмо розглядалося як процес, до жанрово-орієнтованих дискурсів викладання письма (genre-oriented approach). Згідно з цим підходом, значну цінність мають форма та вираження окремих жанрів, які іноді називають «типами текстів». У центрі уваги жанрового підходу перебуває те, яким чином мета тексту і цільовий читач впливають на вибір схематичної структури (форми) та мовних особливостей (змісту).

Отже, відповідно до жанрового підходу перед студентами поставлене завдання – насамперед визначити мету тексту та продумати його побудову з урахуванням задуманої комунікативної мети. Студенти повинні чітко усвідомлювати, навіщо вони пишуть текст, адже кожна деталь у ньому слугує досягненню мети тексту, тоді як остання впливає на те, як автор виражає свої думки. Для полегшення цього процесу викладачеві необхідно навчити студентів маніпулювати мовними

засобами та моделями відповідно до конкретних соціокультурних контекстів. При цьому він/вона спілкується за допомогою технічної мови, щоб пояснити, як забезпечуються функції мови. Вчитель розпочинає роботу з аналізу тексту-моделі для того, щоб продемонструвати, як структурувати певний тип тексту і як використовувати мову для досягнення цієї мети. Після завершення розбору тексту-зразка студентів залучають до спільного складання твору, у процесі якого викладач створює новий текст та закликає студентів вносити свої ідеї. Тут ми бачимо домінуючу роль викладача, що є типовим для керованого письма (О. С. Бецько), і яка виявляється у експліцитному демонструванні вибору лінгвістичних засобів та структурних особливостей, та за необхідності втіленні ідей із тексту-зразка. У результаті студенти зможуть самостійно написати подібний текст, можливо з незначною видозміною теми. За словами Б. Деревіанка, «регулярне (виділено нами – О. В.) закріплення таких навчальних дій може створити продуктивне середовище для письма» [9, с. 73]. Ми погоджуємося з цією думкою та переконані, що для студентів англійської мови як іноземної робота з текстом-зразком зорієнтує їх на вибрану тему, допоможе заповнити потенційні прогалини у мовних компетенціях (які стосуються граматичних, синтаксичних, лексичних, стилістичних та ін. мовних норм), слугуватиме базою для створення власного твору, даватиме впевненість у своїх можливостях, оскільки студенти працюватимуть з мовою оригіналу та автоматично перелаштують своє мислення на неї. Для ще більшого зростання мотивації учнів викладачеві необхідно спонукати останніх до роботи з англійськими тлумачними словниками, словниками синонімів та колокацій. Результат від занурення у мову першоджерела буде очевидним. Що стосується менш успішних студентів, то вони зможуть оцінити наявність зразка структури тексту, яку згодом потрібно буде навчитися відтворювати самостійно. Загалом, вдаючись до жанрового підходу у своїй викладацькій практиці, перед викладачем лежить непросте завдання – навчати студентів добирати відповідні лінгвістичні засоби та будувати структуру тексту залежно від його мети, контексту та цільового читача. Крім того, ці зазначені три факти також визначатимуть і стиль (офіційний, неофіційний, напівофіційний), у якому потрібно писати текст.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що концепція «зв'язок читання і письма» є якісною платформою для реалізації

жанрового підходу, тому вважаємо за доцільне застосувати їх інтегровано. Спільною ознакою обох стратегій є використання слів у контексті з акцентуванням на домінуючій функціональній ролі мови. Основне завдання викладача полягає у наголошенні зв'язку між читанням та письмом, приверненні їхньої уваги до лексико-граматичних, синтаксичних, стилістичних та інших особливостей англомовного тексту, а також з'ясуванні мети та структури тексту. У результаті використання запропонованих нами технік протягом навчального періоду студенти продемонстрували високий та середній рівні у написанні письмових робіт різних жанрів.

Висновки. Отже, завдяки інтегрованому підходу реалізується значна психологічна цінність у навчальній діяльності студентів (а саме зменшення тривожності, зростання мотивації та впевненості), спрощується робота над мовним матеріалом, розкривається функціональний аспект мови та відбувається досягнення комунікативної мети письмового тексту.

Подальші дослідження у цьому напрямі можуть мати експериментальний характер для з'ясування залежності типів тексту для читання від рівня мовних компетенцій та індивідуальних потреб студентів.

Список літератури:

1. Бецько О. С. Концепції навчання писемного мовлення у сучасних умовах. *Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 24 берез. 2015 р. / М-во освіти і науки України, КАМГС «КПІ» ; редкол.: Н. С. Саєнко (голова) та ін. Київ : КПІ, 2015. URL: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1249>.
2. Корнейко І. В., Петрова О. Б. Навчання письма на заняттях з англійської мови для професійних потреб (медицина). *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю ХНМУ та 50-річчю кафедри мовної підготовки іноземних громадян (м. Харків, 23 квітня 2014 року). Харків : ХНМУ, 2014. С. 110–116.
3. Палесіка І. В. Формування навичок письма шляхом використання новітніх інформаційних технологій на середньому етапі навчання англійської мови. *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 5 берез. 2015 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана» ; редкол.: І. А. Колеснікова (голова) та ін. Київ : КНЕУ, 2015. С. 601–609.
4. Лубянова О. В. Психолого-педагогічні особливості формування англомовної писемної комунікативної компетенції. *Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2013. Вип. 1. С. 118–128.
5. Тарнопольський О., Кожушко С. Методичні засади та принципи навчання академічного письма англійською мовою у вищому мовному навчальному закладі. Зб. матеріалів І міжнар. наук.-метод. конф. «Навчання англомовної академічної комунікації в Україні: проблеми та перспективи». Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2008. С. 15–16.
6. Шишко А. Особливості навчання англомовного академічного письма / А. Шишко, Г. Луканська. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2011. Вип. 99. С. 255–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2011_99_36.
7. Alghonaim A. S. Explicit ESL/EFL Reading-writing Connection: An Issue to Explore in ESL/EFL Settings. *Theory and Practice in Language Studies*. 2018. Vol. 8, No. 4. Pp. 385–392. URL: <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0804.04>.
8. Daffern T., Mackenzie N. M. Theoretical perspectives and strategies for teaching and learning writing. *Teaching writing: Effective approaches for the middle years*. 2020. Pp. 15–34. URL: https://www.researchgate.net/publication/342845063_Theoretical_perspectives_and_strategies_for_teaching_and_learning_writing.
9. Derewianka B. The contribution of genre theory to literacy education in Australia. *Teaching writing in today's classrooms: Looking back to look forward* / Turbill J., Barton G., Brock C. (eds.), Norwood, SA : Australian Literacy Educators' Association Ltd. 2015. Pp. 69–86.
10. Graham S. Changing how writing is taught. *Review of research in education* / Pigott T., Ryan, A., Tocci C. (eds). 2019. Vol. 43. Pp. 277–303. URL: <https://doi.org/10.3102/0091732X18821125>.
11. The little book on teaching writing to first-year students / edited by Inness-Brown L. Colchester, VT: The Writing Center at Saint Michael's College, 2005. 54 p. URL: http://academics.smcvt.edu/writingctr/teachingWriting_webalized.pdf.

Nuzban O. V. THE PECULIARITIES OF DEVELOPING WRITTEN COMMUNICATION SKILLS IN STUDENTS SPECIALIZING IN ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE

The article explores the notion of English written communication and aspects of its development in ESL students by means of combined usage of the concept of “reading-writing connection” and the genre approach

in teaching writing. The above-mentioned concept is based upon the four functions that reading does for writing, providing a written text with the following fundamental aspects: organization, content, vocabulary, and motivation. Despite a well-known and explicit reading-writing connection, an ESL instructor should consistently draw students' attention to this learning strategy. The concept of "reading-writing connection" is viewed as a foundation for incorporating the genre approach, which implies the idea of actively familiarizing students with different types of texts, taking into account their purposes and target readers. Both strategies are based on the functional aspect of language use, which consists in studying language units in their contexts, and, in our opinion, fosters the development of a safe learning environment for ESL students.

The results of the undertaken study presented in the article, include examples of pedagogical techniques, such as: paraphrasing and key words selection, which supply the necessary lexical material (for the content of a written text), as well as finding topic and supporting sentences (for putting together the structure of a text). With the purpose of implementing the discussed integral approach the article puts forward an idea of engaging students in focused reading of an English text and doing abundant dictionary work. The article contains a recommendation to keep a vocabulary notebook where students could write down useful syntactic structures of sentences and phrases, which will not only have a practical value, but will also raise students' motivation. The conducted research is theoretical and has been carried out by means of the general scientific methods of induction, deduction, comparison, as well as the descriptive method.

Key words: *written communication, concept of explicit reading-writing connection, functions of reading, genre approach, ESL.*

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

АМЕРИКА ХХ СТ. У РОМАНАХ ГАРПЕР ЛІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження палітри лінгвокультурологічних одиниць у художній літературі. Ця проблема є актуальною, оскільки класична художня література є невичерпним джерелом лінгвокультурологічних відомостей, які можуть поповнити теперішні словники та підручники. До того ж другий роман Гарпер Лі «Іди, вартового постав» побачив світ порівняно недавно (2016 р.), тож актуальним є порівняльний аналіз його лінгвокультурологічного навантаження з найвідомішим твором авторки – «Убити пересмішника». Проблеми лінгвокультурології є в центрі уваги багатьох лінгвістів, зокрема В. Н. Телії, В. А. Маслової, Г. Г. Слишкіна, Є. М. Верещагіна та інших. Але лінгвокультурологічний аспект опису тієї чи тієї країни ще залишається поза увагою фахівців із лінгвокультурології. Метою статті є аналіз лінгвокультурологічного аспекту концепту країни, зокрема Америки першої половини ХХ ст., на основі текстів романів Гарпер Лі. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу для дослідження, класифікація відібраних лінгвокультурологічних одиниць, аналіз їхнього значення та ролі у сприйнятті країни цього часу. Тексти романів «Убити пересмішника» та «Іди, вартового постав» містять багато алюзій, фразеологізмів, особливостей місцевого діалекту, а також реальних історичних і політичних фактів, пов'язаних із періодом 30-х років минулого століття. На основі текстів романів Гарпер Лі виділено такі типи лінгвокультурологічних одиниць, як лексично-фразеологічні одиниці, літературні факти, власні назви, гра слів, географічні, історичні, побутові реалії та персоналії. Для досягнення мети статті найважливішими є чотири останні групи. Різноманітні лінгвокультурні одиниці в романах створюють образ країни з населенням різного кольору шкіри, яка має багату історію, і ця історія впливає на сьогодення. Релігія відіграє певну роль у житті країни, але люди ставляться до неї децю іронічно. Романи також дають значну інформацію щодо побуту Америки 30–50-х років ХХ століття. Перспективи дослідження ми вбачаємо в аналізі засобів перекладу зазначених лінгвокультурологічних одиниць.

Ключові слова: лінгвокультурологія, лінгвокультурологічні одиниці, роман, реалія, персоналія, власна назва.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження палітри лінгвокультурологічних одиниць у художній літературі. Ця проблема є актуальною, оскільки класична художня література є невичерпним джерелом лінгвокультурологічних відомостей, які можуть поповнити теперішні словники та підручники. До того ж другий роман Гарпер Лі «Іди, вартового постав» [7; 2] побачив світ порівняно недавно (2016 р.), тож актуальним є порівняльний аналіз його лінгвокультурологічного навантаження з найвідомішим твором авторки – «Убити пересмішника» [8; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми лінгвокультурології є в центрі уваги багатьох лінгвістів. Зокрема, В. Н. Телія досліджує лінгвокультурологічні одиниці, виділяючи серед них ті, що несуть культурну інформацію в денотативному аспекті, тобто загальноприйняті

культурні значення слова, та одиниці, що несуть інформацію в конотативному сенсі, тобто мають культурне значення у вузькому і специфічному контексті чи випадку [6, с. 288]. В. А. Маслової виділяє такі види лінгвокультурологічних одиниць, як слова і вирази, міфологізовані культурномовні одиниці (міфологеми), паремії, символи та стереотипи, еталони й ритуали; образи, мовленнєва поведінка, стилістичний уклад мови, мовленнєвий етикет, взаємодія релігії та мови [4, с. 37]. Г. Г. Слишкін поділяє культурологічні одиниці на об'єктивні та суб'єктивні, де об'єктивними є фізичні речі, які можна тримати в руках, як, наприклад, одяг, їжа та архітектура, а суб'єктивними є речі, які в такий спосіб «потримати» неможливо, як, наприклад, звичаї та соціальні норми народу [5, с. 29]. Деякі вчені у своїх роботах також дають класифікованим лінгвокультурологічним одиницям іншу узагальнювальну

назву, наприклад, С. М. Верещагін називає їх логоепістемами [1, с. 11]. Але, на нашу думку, лінгвокультурологічний аспект опису тієї чи тієї країни ще залишається поза увагою фахівців із лінгвокультурології.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз лінгвокультурологічного аспекту концепту країн, зокрема Америки першої половини ХХ ст., на основі текстів романів Гарпер Лі. Для досягнення цієї мети потрібно розв'язати такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу для дослідження, класифікація відібраних лінгвокультурологічних одиниць, аналіз їхнього значення та ролі у сприйнятті країни цього часу.

Виклад основного матеріалу. Роман «Убити пересмішника» є найвідомішим твором Гарпер Лі. Він вважається класикою американської літератури, за нього авторка виграла Пулітцерівську премію. Текст роману, як і його продовження «Іди, вартового постав», містить багато алюзій, фразеологізмів, особливостей місцевого діалекту, а також реальних історичних і політичних фактів, пов'язаних із періодом 30-х років минулого століття.

Базуючись на текстах романів Гарпер Лі, виділяємо такі типи лінгвокультурологічних одиниць, як лексично-фразеологічні одиниці, літературні факти, власні назви, гра слів, географічні, історичні, побутові реалії та персоналії. Для досягнення мети статті найважливішими є чотири останні групи.

Географічними реаліями є географічні назви певних локацій, які є специфічними для певного народу, тому й для мови оригіналу тексту. Розгляньмо декілька прикладів із текстів романів:

The Chattahoochee is wide, flat, and muddy – Чатагучі – річка широка, пласка й каламутна. У перекладі додано визначення географічного поняття, зрозумілого американцям, але дещо незрозумілого для «non-native»: *Stretched from the Black Belt to Bayou La Vatre / простягалися від Чорного Пояса – штатів, де переважає чорношкіре населення.* Перекладач має пояснювати географічну назву, яка пов'язана зі специфікою американського населення того часу.

The station at Montgomery nestled in an elbow of the Alabama... – Вокзал Монтгомери був розташований у закруті річки Алабама... Є дві Алабами: штат, а також річка, яка через цей штат протікає. Тому задля уникнення непорозуміння краще дати визначення тій Алабамі, що є в тексті.

Група історичних лінгвокультурем стала найважливішим компонентом у нашому дослідженні. Адже саме історичне підґрунтя дало основу до

написання романів. Умовно представлені історичні реалії можна поділити на: сучасні (період 40–50-х, початок Руху за громадянські права афроамериканців у США), недалеке минуле (Перша та Друга світова війни, Громадянська війна ХІХ ст.) та давні (Столітня війна ХІІІ–ХІV ст.).

Until comparatively recently in its history, Maycomb County was so cut off from the rest of the nation that some of its citizens, unaware of the South's political predilections over the past ninety years, still voted Republican – Порівняно нещодавно у своїй історії Мейком був настільки відірізаний від решти країни, що дехто з його мешканців, не знаючи про політичні пристрасті Півдня, і далі голосував за республіканців. Коли в 50-х почалися масові виступи проти сегрегації, республіканська партія холодно відреагувала на змішення чорних і білих. Тоді демократи були більш лояльними до скасування розділення транспорту, місць загального харчування, державних установ для білого та кольорового населення. Але на час написання (кінець 40-х) «Іди, вартового постав» усе було навпаки. Республіканська партія Авраама Лінкольна була ініціатором скасування рабовласництва й після перемоги Півночі в Громадянській війні наступні 50 років продовжувала тримати курс на лібералізм. Саме тому автор говорить «дехто з його мешканців... і далі голосував за республіканців», маючи на увазі, що більшість населення південних штатів голосували за демократів, які були прибічниками сегрегації.

The county and the town were named for a Colonel Mason Maycomb, a man whose misplaced selfconfidence and overweening willfulness brought confusion and confoundment to all who rode with him in the Creek Indian Wars – У цьому абзаці Гарпер Лі поєднала вигадані та реальні історичні факти. Полковник Мейком – вигадана особа, але є прототипом генерала Ендрю Джексона (згодом став президентом), який брав участь у війнах із плем'ям мискокі. «Moved farther north until his forces become hopelessly lost in the forest primeval, where they sat out the wars in considerable bewilderment» натякає, що Джексон не вирізнявся неймовірною хоробрістю.

The Hundred Years' War had progressed to approximately its twenty-sixth year with no indications of anything more than periods of uneasy truce. Гіпербола та алюзія на Столітню війну (1337–1453) між Англією та Францією наштовхують на ще одне порівняння. Однією з найвідоміших постатей того часу була Жанна д'Арк, яку було засуджено на спалення на вогнищі в Руані «за ересь, відьомство

та носіння чоловічого одягу». Звичайно, це було тільки виправдання, адже вона повела за собою війська та здобула дивовижну низку перемог, які змінили хід війни. Очевидним є порівняння між Джин Луїзою та Орлеанською Дівоюю. Але не образів загалом, а перевдягання в чоловічий одяг. Джин Луїзі також було необхідно виправдовуватися перед тіткою за її штанці та блузу з короткими рукавами, як Жанні перед церковним судом за носіння чобіт, туніки та штанів.

Гарпер Лі висвітлює соціально-політичні аспекти суспільного життя 50-х років, які були далекі від ідеалів гуманізму.

“How much of what’s going on down here gets into the newspapers?” “You mean politics? Well, every time the Governor’s indiscreet it hits the tabloids, but beyond that, nothing.” Автор посилається на Джеймса Фолсона, губернатора штату Алабама з 1947-го по 1951 рік на перший термін і з 1955-го по 1959 рік на другий. Він був одним із перших губернаторів Півдня, які мали ліберальні настрої щодо антисегрегації. У 1958 році він пом’якшив вирок, за яким чорношкірого помічника фермера було засуджено до смерті за крадіжку на суму \$ 1.95. Незважаючи на всі його досягнення на посаді, його особисте життя вважалося аморальним. У 1948 році він мало не програв передвиборчої кампанії через позов про встановлення батьківства. Через дев’ять днів після позову безпринципний Фолсон опинився перед модельним агентством Barbizon Modeling School in New York City та поцілував понад сотню моделей. Тоді був високосний рік, і дівчата прозвали його «Холостяк № 1 у високосному році». Через кілька місяців він побрався з дівчиною, на 20 років молодшою за нього.

Редактори газет намагалися триматися нейтралітету, тому майже не друкували справжні події, які відбувалися на Півдні, а засмічували пресу бульварними плітками. Тому Джин Луїза й каже, що нічого, окрім витівок губернатора, до газет не потрапляє.

“I mean about the Supreme Court’s bid for immortality.” – Я маю на увазі заявку від Верховного суду про безсмертя. Насправді заявка, про яку йдеться, називається «Браун проти Ради освіти». Це судовий процес, який визнав неправомірним навчання білих і чорних школярів окремо, яке суперечило Чотирнадцятій поправці до Конституції. Це рішення скасувало принцип «розділені, але рівні», ухвалений за 58 років до цього під час судового процесу «Робертс проти Бостону». Обвинувачі виступили з тезисом, що расова сегрегація, прикриваючись принципом «розділь-

ності, але рівності», насправді надавала чорношкірому населенню гірші умови державних благ, таких як навчання, лікування, захист тощо. Олівер Браун, один з обвинувачів, зазначив, що його донька має відвідувати школу для білих, яка була розташована за п’ять кварталів від їхнього дому, а не для чорних, найближча з яких була за 21 квартал. Важливу роль у підготовці позову відіграла Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення. Це велика громадська організація США, заснована для захисту прав чорного населення. Сьогодні вона є однією з найстаріших і найвпливовіших організацій, які борються за громадянські права.

“Oh, that. Well, to hear the Post tell it, we lynch ’em for breakfast; the Journal doesn’t care; and the Times is so wrapped up in its duty to posterity it bores you to death. I haven’t paid any attention to it except for the bus strikes and that Mississippi business. Atticus, the state’s not getting a conviction in that case was our worst blunder since Pickett’s Charge.” – Джин Луїза називає газету Washington Post ліберальною, Wall Street Journal – консервативною, а New York Times – ліберальною, яка намагається симулювати консервативні цінності. Також вона згадує про бойкот автобусних ліній у Монтгомері, який згодом призвів до громадянського руху за права чорношкірих. Причиною бойкоту став арешт Розі Паркс, яка відмовилася поступатися місцем білому чоловіку. Цього ж року було заарештовано п’ять жінок і двох дітей, а одного афроамериканця застрелив водій. За ініціативою Мартіна Лютера Кінга чорношкіре населення міста проголосило бойкот міському транспорту. Це відбувалося впродовж 381 дня і було названо «Ходьбою заради свободи», адже більшість громадян ходили пішки. Тих, хто жив далеко від місця роботи, підвозили власники авто. Наслідком цього стало банкрутство багатьох транспортних компаній. Під «that Mississippi business» мається на увазі лінчування 14-літнього Еммета Тілла, після того як біла жінка звинуватила його в домаганні. Коли Еммет відвідував родичів у штаті Міссісіпі, він познайомився з 21-річною Керолін Браян, жінкою власника невеликого продуктового магазину. За її словами, він вхопив її за руку та промовив нецензурні слова. Через кілька днів її чоловік і брат викрали хлопчика, відвезли його до сараю, де жорстоко побили та викололи око. Після цього вони вистрелили йому в голову та викинули тіло в річку. Його тіло знайшли за три дні та відправили до матері в Чикаго. Вона вимагала, щоб державна похоронна служба ховала Еммета у відкритій труні, щоб усі

люди бачили жорстокість убивства. Десятки тисяч прийшли на його поховання, а світлини його знівеченого тіла опублікували в багатьох журналах і газетах, засвідчуючи підтримку з боку афроамериканського населення та небайдужих білих громадян. На превеликий жаль, спільнота Міссісіпі стала на захист убивць, і їх виправдали. Але через місяць, використавши поправку про неприпустимість повторного притягнення до відповідальності, вони зізналися у скоєному в інтерв'ю для журналу. Убивство Тілла зазначається як ключова подія, яка підняла афроамериканський рух за громадянські права.

Джин Луїза також посилається на битву Громадянської війни, яка називалась «Атака Пікетта». Це один з епізодів Громадянської війни, коли піхота Конфедерації зазнала значних втрат, що, на думку багатьох істориків, змінило хід подій і Південь програв війну. Тому, коли вона каже «ця постанова – наша найгірша помилка після атаки Пікетта», це значить, що невинесення вироку вбивцям Еммета Тілла і стало вирішальною подією під час скасування сегрегації. Південь хотів захистити своїх нерозумних синів і дуже поплатився за це.

No wars had ever touched her, and she had lived through three. Тут маються на увазі Перша, Друга світові війни та Корейська війна 1950–1953 років, у якій США боролися на боці Південної Кореї проти Корейської Народно-Демократичної Республіки (Північної Кореї, Китаю та Радянського Союзу).

З історичними реаліями тісно пов'язана така група лінгвокультурологічних одиниць, як персоналії. Персоналії є в багатьох випадках проблематичною частиною перекладу, адже персоналіями показуються певні загальновідомі читачеві особистості. Звичайно, автор не може не використовувати персоналії суто заради того, щоб його або її роботу було легше перекладати.

Sidney Lanier must have been somewhat like her long-departed cousin, Joshua Singleton St. Clair – Сідні Ланьє трохи нагадував їхнього давно померлого родича, Джошуа Сінгтона Сен-Клер *Сідні Лантьє (1842–1881) – американський музикант і поет, служив в армії Конфедерації. Т. Є. Некряч використала примітку задля пояснення історичної персоналії, російський перекладач не використав, хоча за змістом пояснення було необхідним. Головна героїня порівнює свого кузена із Сідні Лантьє через їхню споріднену сферу діяльності.

Cousin Joshua looked like a ratty Algernon Swinburne – Кузен Джошуа скидався на розлюченого Алджернона Свінберна. Цікавим фактом

є те, що Алджернона Свінберна насправді часто можна було побачити розлюченим, адже в нього був легко збудливий характер. Через психічний розлад, а також через алкоголізм його здоров'я дуже погіршилося. У нього був жадливий стан, і його друг Теодор наглядав за ним.

“I want to be like Dr. Schweitzer and play until I'm thirty.” – Хочу бути, як доктор Швейцер, і гратися, поки мені не виповниться тридцять. За сюжетом усе здається логічним: Джин Луїза не хоче виходити заміж, тому порівнює себе з доктором, який багато здобув для науки й отримав Нобелівську премію, вирушив із благодійною метою до Африки. Але тут є глибша ідея. Він написав багато праць про несправедливе ставлення білих колоніалістів до африканського народу. Авторка ще на початку роману нібито натякає про схожість Джин Луїзи та доктора Швейцера як прибічників боротьби проти расизму.

“But there is one way in this country in which all men are created equal – there is one human institution that makes a pauper the equal of a Rockefeller, the stupid man the equal of an Einstein, and the ignorant man the equal of any college president. – Та є в нашій країні установа, перед якою всі люди рівні – жебрак і Рокфеллер, тупоголовий і Ейнштейн, невіглаз і ректор університету. Тут ми можемо побачити порівняння з відомими людьми, а саме Ейнштейном і Рокфеллером. Ейнштейн є людиною, що відома у всьому світі, а Рокфеллер є більш специфічно західною відомою людиною. Його прізвище в американській культурі є синонімічним із безмежними грошима, адже він був найбагатшою людиною у світі в певний момент.

Група побутових лінгвокультурних одиниць набуває нового відтінку та значення в новій ситуації. Усе те, що не існує в нашому побуті, є побутовими реаліями іншої культури. Наприклад:

...tin-roofed houses set in the middle of swept yards... – ...хатки під бляшаними покрівлями в підметених дворах... Ця особливість «виметених дворів» була притаманна чорношкірому населенню. Вони привезли цей звичай з Африки, де, щоб позбутися бур'янів, люди вимітали двори начисто. Т. Є. Некряч у кінці книги дає примітку, у якій про це йдеться: *«Підметений двір» – традиційний для Західної Африки чисто виметений двір; цю традицію чорношкірі раби привезли із собою в Америку».*

Іншим прикладом побутової реалії, пояснення якої важко знайти, є такий уривок: *Atticus Finch shot his left cuff, then cautiously pushed it back.* Відсмикнути манжет означало дістати рукав сорочки

з-під рукава піджака так, щоб декілька сантиметрів сорочки було видно, а разом із нею й запонки. Це було знаком гарно вбраного чоловіка. Іншою прикметою гарного туалету є кишеньковий годинник на ланцюжку, який традиційно носили всі джентльмени. Аттікус, хоча і йде в ногу з часом (маючи наручний годинник), усе ж залишається вірним традиціям і спогадам.

Яскравий приклад лінгвокультурологічної одиниці, коли без фонового знання країни неможливо зрозуміти суті, є таким: ...*affair à la the Birmingham country club set* – ...*жалюгідний романчик у дусі містечкової псевдоаристократії*. Типовий Бірмінгемський заміський клуб в Алабамі – це розкішний маєток, навколо якого розташовані поля для гольфу, тенісні корти, басейни, сади тощо. Зазвичай гостями таких установ були заможні підприємці. Тобто середньостатистичний американець зможе уявити такий заклад, адже він тримає у своїй свідомості згусток своєї культури.

Uncle Jimmy's defection caused not a ripple on Alexandra's bland horizon: her Missionary Society refreshments were still the best in town. Місіонерські групи – це організації, створені переважно на базі євангелічної церкви, що були спрямовані на соціальну діяльність і підтримку церкви. Здебільшого до складу місіонерських груп входили жінки, які мали найвище церковне становище. Обов'язки місіонерських груп варіювалися, але загалом охоплювали забезпечення виконання місії церкви: піклування про безхатків, керування молодіжними організаціями чи керування справами церкви в ролі волонтера. Місіонерські групи робили пожертви задля підтримки роботи іноземних місіонерів. Вони також давали можливість парафіянам жіночої церкви звільнитися від розчарувань, адже жінкам протягом тривалого часу було заборонено брати участь у керівництві церквою та служінні їй. Це теоретичний підхід, але Гарпер Лі дає читачам раціональне бачення таких спілок та описує, чим насправді вони були. В «Убити пересмішника» авторка вводить сцену зустрічі мейкомського місіонерського товариства, яке зібралося задля досягнення освіченості за допомогою Біблії, впровадження поліпшення у своєму місці та боротьби проти расизму. Але насправді все закінчується плітками та обговоренням неважливих повсякденних тем. Авторка зображує лицемірство жінок, які нібито переймаються через проблеми племені мрунів, хоча у власному місті царюють расизм і несправедливість, на які ніхто не звертає увагу.

Calpurnia had done it until six months ago, but she was so old Atticus did more housekeeping than

she, and she returned to the Quarters in honorable retirement – *Аттікус більше займався домашніми справами, ніж вона, от вона й відбула до негритянського кварталу*. A part of a town or city having a particular character or use [English Oxford Dictionary]. Значення «частина міста» (яку отожднюють із расою чи класом проживаючих там) з'явилося в 1520-х. Йдеться саме про «негритянський» квартал, адже, по-перше, Келпурнія була афро-американкою, а по-друге, у романі не йдеться про інші раси чи соціальні групи, які могли б сформувати цілий квартал, тим паче що слово «Quarters» написано з великої літери та має визначений артикль «the».

Man of the Year by the Kiwanis Club, a postwar Maycomb innovation, usually meant Young Man Going Places. Kiwanis Club – це міжнародна організація волонтерів, створена для поліпшення всього світу. Її основними цілями є допомога дітям з усього світу, допомога спільнотам (одній за один раз), надавати першорядне значення людським та духовним, а не матеріальним цінностям життя та сприяти ухваленню та застосуванню вищих соціальних, ділових і професійних стандартів. Напевно, авторка показує шляхетність молодого чоловіка, щоб протиставити ставлення до нього титки Олександри, представниці давнього аристократичного роду, яка не прийме у свою сім'ю одного з «білої швали». Расова нерівність, у купі із соціальною, роблять таких жінок, як Олександра, сліпими до будь-яких людських досягнень: головне не те, що він досяг, а хто він. Джин Луїза згадує про божевільного кузена Джошуа, який, як згадувалося раніше, вистрелив у ректора свого університету і згодом потрапив до божевільного дому. Але він один із Фінчів, тому це неважливо.

"No sub, not after she offered me a nickel the first time – *Ні, сер, ото тільки один раз вона хотіла дати мені п'ять центів*. У цьому фрагменті ми бачимо реалію «nickel» – назву монети в п'ять центів у Сполучених Штатах.

Висновки і пропозиції. У результаті аналізу романів ми бачимо, що їхні тексти рясніють різноманітними лінгвокультурними одиницями, які створюють образ країни з населенням різного кольору шкіри, що має багату історію, і ця історія впливає на сьогодення країни. Релігія відіграє певну роль у житті країни, але люди вже ставляться до неї дещо іронічно. Романи також дають значну інформацію щодо побуту Америки 30–50-х років ХХ століття. Перспективи дослідження ми вбачаємо в аналізі засобів перекладу зазначених лінгвокультурологічних одиниць українською мовою.

Список літератури:

1. Верещагин Е. М. В поисках новых путей развития лингвострановедения : концепция речеповеденческих тактик. Москва : Ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина, 1999. 64 с.
2. Лі Гарпер. Іди, вартового постав / переклад Т. Є. Некряч. Київ : КМ БУКС, 2016. 287 с.
3. Лі Гарпер. Убити пересмішника / переклад М. Ф. Харенко. Київ, 1975. 112 с.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
5. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование. *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2004. № 1. С. 29–34.
6. Телия В. Н. *Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
7. Harper Lee. *Go Set a Watchman*. William Heinemann, London, 2015. 278 p.
8. Harper Lee. *To Kill a Mockingbird*. J. B. Lippincott & Co., 1960. 125 p.

**Panchenko O. I. AMERICA OF THE 20TH CENTURY IN HARPER LI NOVELS:
LINGUOCULTURAL ASPECT**

The article generally deals with the problem of studying the palette of linguistic and cultural units in fiction. This problem is relevant because classical fiction is an inexhaustible source of linguistic and cultural information that can supplement existing dictionaries and manuals. In addition, Harper Lee's second novel, "Go Set a Watchman", was published relatively recently (2016), so a comparative analysis of its linguistic and cultural load with the author's most famous work, "To Kill a Mockingbird", is relevant. The problems of linguoculturology are in the center of attention of many linguists, in particular, V. N. Telia, V. A. Maslova, G. G. Slyshkin, E. M. Vereshchagin and others. But the linguistic and cultural aspect of the description of a country still remains out of the attention of linguistic and cultural experts. The aim of the article is to analyze the linguistic and cultural aspect of the concept of country, in particular America of the first half of the twentieth century, based on the text of Harper Lee's novels. To achieve this goal, it is necessary to solve such tasks as the accumulation of factual material for research, classification of selected linguistic and cultural units, analysis of their significance and role in the perception of the country at this time. The texts of the novels "To Kill a Mockingbird" and "Go Set a Watchman" contain a lot of allusions, catch phrases, features of the local dialect, as well as real historical and political facts related to the period of the 30s of the last century. Basing on the texts of Harper Lee's novels, we distinguish such types of linguistic and cultural units as lexical and phraseological units, literary facts, proper names, word play, geographical, historical, everyday realities and personalities. The last four groups are the most important for achieving the goal of our article. Various linguistic and cultural units in the novels create the image of a country with population of different skin colors, which has a rich history, and this history influences the present. Religion plays a role in the life of a country, but people are a bit ironic about it. The novels also provide significant information about the life of America in the 30–50s of the twentieth century. We see the prospects of the study in the analysis of the means of translation of these linguistic and cultural units.

Key words: linguocultural studies, linguocultural units, novel, reality, personality, proper name.

Пожарська Н. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У ПРОЦЕСІ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНЦІЇ

У статті проаналізовано особливості вживання прецедентних висловлень та їхній вплив на процес регулювання референції. Особливу увагу зосереджено на встановленні функціонального потенціалу прецедентних феноменів загалом та прецедентних висловлень зокрема. Авторка досліджує особливості конструювання власних висловлень суб'єктами регулювання референції для досягнення взаєморозуміння в комунікації та забезпечення ефективного результату у процесі вербальної інтеракції. У результаті аналізу матеріалу встановлено, що вживання прецедентних феноменів зумовлене поставленими цілями, які залежать від комунікативної ситуації спілкування. У результаті аналізу матеріалу встановлено, що вживання прецедентних феноменів зумовлене поставленими цілями, які залежать від комунікативної ситуації спілкування. У результаті засвідчено, що інтерпретація будь-якого повідомлення суб'єктами регулювання референції як когнітивний процес залежна від фонових знань учасників комунікативної взаємодії. Під час вербальної інтеракції суб'єкти регулювання референції налаштовуються на повідомлення, інтерпретують його і приймають чи не приймають заданий референційний код. Доведено, що коли в мовленнєвий потік проєктується будь-яке висловлення, суб'єкти регулювання референції вдаються до інтерпретативних кроків із метою декодування інформації. Актуалізація прецедентних висловлень у мовленнєвому потоці передбачає докладання значних когнітивних зусиль суб'єктами регулювання референції, необхідних для того, щоб розпізнати намір мовця та досягти порозуміння з комунікативним партнером. Постулюється ідея про те, що будь-який предмет уважається відомим, якщо він будь-коли був введений у поле зору учасників комунікативної взаємодії. Ця відомість може виникати в результаті: а) анафори; б) деїксису; в) аперцепційної відомості. Тому важливою умовою виконання референції є вживання мовцем на позначення референта такої мовної одиниці, яка дозволяє слухачу ідентифікувати об'єкт чи ситуацію, про яку йдеться, та зуміти відрізнити референта від інших. Встановлено, що використання суб'єктами регулювання референції прецедентних висловлень у мовленні є способом ускладненої передачі інформації й апеляцією до фонових знань співрозмовників.

Ключові слова: прецедентні феномени, прецедентні висловлення, регулювання референції, суб'єкти регулювання референції, референт, референційний код, інтерпретативні кроки, лінгвокогнітивна операція.

Постановка проблеми. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень визначення функціонального потенціалу прецедентних феноменів є одним з актуальних питань наукових розвідок. Суб'єкти регулювання референції конструюють власні висловлення за допомогою організації засобів референційного коду таким чином, щоб найефективніше донести повідомлення до адресата, який декодує інформацію з найменшими когнітивними зусиллями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прецедентні феномени досліджували І. В. Захаренко [2], Ю. М. Караулов [3], В. В. Красних [4; 5]. Ю. М. Караулов до числа прецедентних феноменів включає лексеми, фразеологізми, речення, а також невербальні одиниці [3, с. 89]. Дослідник уважає, що прецедентні тексти є «значущими для особистості в пізнавальному й емоційному від-

ношенні, добре відомі й широкому оточенню цієї особистості, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості» [3, с. 89]. Учасники комунікативного процесу використовують прецедентні феномени відповідно до поставлених цілей, зумовлених комунікативною ситуацією спілкування. У сучасній лінгвістиці прецедентними вважають такі феномени: 1) добре відомі всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти; 2) актуальні в когнітивному (пізнавальному й емоційному) плані; 3) звернення до яких постійно поновлюється в дискурсі представників тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти [1, с. 154; 3, с. 216; 8, с. 129]. Прецедентні феномени зберігаються в когнітивній базі у формі когнітивної структури, яка містить диференційні ознаки самого прецедентного феномена, його атрибути й оцінку [4, с. 64], та закріплюються

в мові відповідними мовними знаками. Розуміння текстів, що містять прецедентні феномени, ґрунтується на фоні й енциклопедичних знаннях адресата. Залежно від ступеня їхньої універсальності В. В. Красних виділяє три основні групи прецедентних феноменів:

1. Соціумно-прецедентні – феномени, що відомі будь-якому пересічному представнику того чи іншого соціуму, конфесійного, професійного тощо, та входять до колективного когнітивного простору.

2. Національно-прецедентні – феномени, що відомі будь-якому пересічному представнику тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти та входять до національної когнітивної бази.

3. Універсально-прецедентні – феномени, що відомі будь-якій людині та входять до універсальної когнітивної бази [5, с. 50–51].

Прецедентні феномени проєктуються в новий текст на основі не простого повторення чи порівняння, а особливого способу включення в контекст. Включення «чужого слова» у новий контекст може бути гармонійним, що відповідає структурі тексту-реципієнта, чи несумісним, контрастним щодо структури нового тексту [7, с. 27].

До прецедентних феноменів відносять: прецедентне висловлення, прецедентний текст, прецедентне ім'я, прецедентну ситуацію та прецедентний факт [4, с. 69].

Постановка завдання. У нашій науковій розвідці ми ставимо за мету дослідити та проаналізувати прецедентні висловлення як вид прецедентних феноменів, їхню роль у процесі регулювання референції. Адже проблема інтерпретації прецедентних висловів та її вплив на процес регулювання референції є маловивченою і потребує детального аналізу. Регулювання референції розглядаємо як когнітивно-комунікативну стратегію, властивість когнітивного плану, яка застосовується суб'єктами регулювання референції для досягнення комунікативної мети.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, комунікація – це процес творення спільних смислів, який нерозривно пов'язаний із кодуванням та декодуванням інформації. Під час кодування інформації мовець використовує релевантні засоби референційного коду для передачі інформації. Слухач, у свою чергу, вдається до інтерпретативних кроків для розшифрування інформаційного потоку.

Ми виокремлюємо чотири основні кроки інтерпретативної діяльності суб'єктів регулювання референції:

1. Поверхове сприйняття висловлення.
2. Глибинне сприйняття висловлення.
3. Реконструкція наміру та мотиву мовця.
4. Прийняття/неприйняття заданого референційного коду.

Стратегія на прийняття або неприйняття заданого референційного коду є визначальною у процесі регулювання референції, оскільки від неї залежать перебіг вербальної взаємодії та її результат. Інтерпретація будь-якого повідомлення суб'єктами регулювання референції як когнітивний процес залежна від фоні знань учасників комунікативної взаємодії. Під час вербальної інтеракції суб'єкти регулювання референції налаштовуються на повідомлення, інтерпретують його і приймають чи не приймають заданий референційний код.

Прийняття заданого референційного коду пояснюється нами такими чинниками, як: симетрія інтенцій інтерактантів, високий ступінь залученості обох суб'єктів регулювання референції в топіку, релевантність інформації та відсутність соціальної, інтелектуальної чи психологічної дистанції між комунікантами. За таких умов відсутнє «поле напруги» при сприйнятті заданого коду і запропонованого топіка.

Коли в мовленнєвий потік проєктується будь-яке висловлення, суб'єкти регулювання референції вдаються до інтерпретативних кроків, щоб декодувати інформацію. Актуалізація прецедентних висловів у мовленнєвому потоці теж передбачає застосування значних когнітивних зусиль суб'єктами регулювання референції, необхідних для того, щоб розпізнати намір мовця.

Під *прецедентним висловленням* розуміють репродуктивний результат мовленнєвої діяльності, що становить закінчену та самодостатню одиницю дискурсу, складний знак, семантика якого відрізняється від простої суми значень його компонентів [4, с. 65]. До прецедентних висловлень належать цитати з текстів, крилаті вислови, афоризми, прислів'я. Джерелами виникнення прецедентних висловлень завжди є прецедентні тексти і/або ситуації. За критерієм жорсткої зв'язності/автономності щодо свого джерела прецедентні висловлення розподіляють на жорстко зв'язані й автономні. Прикладами прецедентних висловлень першого типу є цитати з відомих творів національної та світової літератури. Прецедентні висловлення другого типу функціонують як незалежні від текстів, прецедентних чи непрецедентних, одиниці дискурсу, що вже набули статусу прислів'я або відразу були створені

як прецедентний текст, який складався з одного цього висловлення [6].

До прецедентних висловлень, на думку В. В. Красних, належать цитати, афоризми, крилаті вислови тощо. Структура прецедентного висловлення включає три елементи:

1) поверхнєве значення, що дорівнює сумі значень компонентів висловлення;

2) глибинне значення, що становить семантичний результат сполучення компонентів прецедентного висловлення і формує його лексико-граматичну структуру;

3) системний смисл, що є сумою глибинного значення висловлення і знання прецедентного феномена та пов'язаних із ним конотацій [4, с. 100–101]

Отже, простежимо, як прецедентні висловлення, які актуалізуються в мовленні, впливають на регулювання референції. Для цього розглянемо та проаналізуємо приклад, який ілюструє прийняття заданого референційного коду:

Sheriff Barnes interposed a drawling comment. "Now wait a minute, Ray, let's not get our cart before our horse".

"I know what I'm doing", Sprague said.

Mason turned to Sheriff Barnes and said, "I think you and I can get along, Sheriff" [11, с. 132].

У наведеному вище прикладі розмова відбувається між трьома суб'єктами регулювання референції, як-от: шериф Барнс, дільничний прокурор Спраг та приватний детектив Мейсон. Вони обговорюють спільне розслідування вбивства відомого бізнесмена. Шериф Барнс уживає прецедентне висловлення *to get a cart before the horse* (ставити воза перед конем), яке означає «робити щось задом наперед», «у неправильному порядку». Він трансформує його у висловлення *let's not get our cart before our horse*, закликає Рея не робити чогось не з того кінця, не так, як заведено за загальноприйнятими правилами та постулатами юридичного процесу. Актуалізація цього прецедентного висловлення проєктується в контекст, який є доречним, усі учасники вербальної взаємодії розуміють, що мається на увазі. Розуміння Реєм актуалізованого прецедентного висловлення маркується фразою *I know what I'm doing*. До того ж енциклопедичні та фонові знання всіх суб'єктів регулювання референції дозволяють їм правильно інтерпретувати зміст повідомлення *to get a cart before the horse* та дійти згоди щодо планування наступних дій у процесі розслідування вбивства бізнесмена. Тому розмова переходить у нове тематичне русло, комунікативна взаємодія продовжується за допомогою

актуалізації заданого референційного коду (*I think you and I can get along, Sheriff*).

Проаналізуємо ще один приклад, який демонструє актуалізацію прецедентного висловлення та стратегічну лінію на прийняття заданого референційного коду:

"Simply this", Sprague said. "Mason's trying to distract our attention from Helen Monteith by dangling Mrs Sabin in front of our noses, but if she was in court in Reno, she could hardly have been killing her husband in a mountain cabin in San Molinas County at one and the same time. Regardless of what other things the woman may have done, she couldn't have been concerned in the murder".

Mason stretched his arms above his head and sucked in a prodigious yawn. "Well, gentlemen, he observed, "at least I'm putting my cards on the table".

Raymond Sprague walked across to the door. "I think," he said, "we're fully capable of making our own investigations" [11, с. 142].

Розмова відбувається між приватним детективом Мейсоном, окружним прокурором Спрагом та шерифом. Вони обговорюють причетність двох підозрюваних жінок до вбивства бізнесмена. Мовленнєвий потік окружного прокурора Спрага характеризується актуалізацією двох власних імен: Хелен Монтейт та міс Себін, які є підозрюваними у вбивстві. Вони є предметом думки мовця всіх учасників комунікативної взаємодії. Приватний детектив Мейсон, у свою чергу, актуалізує прецедентне висловлення *to put ones cards on the table* (покласти карти на стіл), що означає «розказати все як є, нічого не приховуючи». Цей вислів стосується того самого предмета думки мовця, якими в даному сегменті виступають власні імена (Хелен Монтейт та міс Себін). Оскільки фонові знання слухачів дозволяють їм без значних когнітивних зусиль розпізнати та проінтерпретувати прецедентне висловлення, то вони не просять пояснити чи розтлумачити, що мається на увазі. Про це свідчить фраза *I think <...> we're fully capable of making our own investigations*.

Неприйняття заданого референційного коду пояснюється нами такими чинниками, як: асиметрія інтенцій інтерактантів, низький ступінь залученості обох суб'єктів регулювання референції в топіку (або одного з них), нерелевантність наданої інформації та наявність соціальної, інтелектуальної чи психологічної дистанції між комунікантами. Такі умови передбачають наявність «поля напруги» під час сприйняття заданого референційного коду і запропонованого топіка. Тому актуалізація прецедентного висловлення зумовлює

блокування референції та призводить до непорозуміння між суб'єктами регулювання референції.

Будь-який предмет вважається відомим, якщо він будь-коли був уведений у поле зору учасників комунікативної взаємодії. Ця відомість може виникати в результаті: а) анафори (згадування в попередньому контексті); б) деіксису (вказування на об'єкт); в) аперцепційної відомості (загальний фонд знань співрозмовників) [9, с. 270; 10, с. 215, 241–242]. Тому об'єкт дійсності може бути відомий слухачу (аперцепційна відомість, знання), може перебувати в полі зору обох суб'єктів регулювання референції (деіктична відомість, вказування) чи може бути згаданий раніше (анафорична відомість, попереднє згадування). Отже, важливою умовою виконання референції є вживання мовцем на позначення референта такої мовної одиниці, яка дозволяє слухачу ідентифікувати об'єкт чи ситуацію, про яку йдеться. Слухач повинен зуміти відрізнити референта від інших, виділити його з низки схожих об'єктів чи ситуацій.

Проаналізуємо такий приклад для ілюстрації задекларованих постулатів:

<...> “As a matter of fact, if he'd been disposed to be fair with me, I might have been fair with him now. As it is, **I'm in the saddle**, and I'm going to do the driving. Do you understand, Mr. Mason?”

“Perhaps,” Mason said, lighting a cigarette, “you could explain a little more clearly, Mrs Sabin”.

“Very well, I will explain clearly. I'm Fremont's widow. I think there's a will leaving a bulk of his property to me. He told me he was making such a will. If there is a will I'm the executrix of it; if there isn't, I'm entitled to letters of administration” [11, с. 111].

Розмова відбувається між вдовою відомого бізнесмена Місіс Себін та приватним детективом Мейсоном. Вони обговорюють правонаступництво вдови Місіс Себін відповідно до затвердженого заповіту, щодо існування якого є сумніви. Актуалізація фрази **I'm in the saddle** у свідомості слухача повинна викликати конкретні асоціації із ситуацією об'єктивної дійсності. Ця фраза озна-

чає «контролювати ситуацію», «бути на коні». Тобто Місіс Себін має на увазі, що вона буде розпоряджатися заповітом свого покійного чоловіка. Однак детектив Мейсон не зміг розпізнати смислу прецедентного висловлення, тому просить розтлумачити йому чіткіше зміст висловлення “to be in the saddle”. Його прохання маркується експліцитно фразою *perhaps <...> you could explain a little more clearly*. Місіс Себін погоджується все роз'яснити (*Very well, I will explain clearly*), а тому продовжила свій нарратив. Така кооперативна стратегія маркується реченнями: *I'm Fremont's widow. I think there's a will leaving a bulk of his property to me. He told me he was making such a will. If there is a will I'm the executrix of it; if there isn't, I'm entitled to letters of administration*.

Як бачимо із проаналізованого прикладу, уживання прецедентного висловлення в даній ситуації породило непорозуміння між суб'єктами регулювання референції, створило «поле напруги» і ускладнило процес інтерпретації актуалізованого висловлення. Однак обидва учасники комунікативної взаємодії продемонстрували дотримання кооперативної стратегії спілкування та порозумілися.

Висновки і пропозиції. Отже, використання суб'єктами регулювання референції прецедентних висловлень у мовленні є способом ускладненої передачі інформації й апеляцією до фонових знань учасників комунікативної взаємодії. Оскільки таке висловлення містить приховані глибинні смисли, які не вербалізуються напряму, то реципієнти докладають додаткових інтерпретативних зусиль, щоб декодувати зміст повідомлення. Регулювання референції в такому разі забезпечується лінгвокогнітивними операціями актуалізації та лінгвокогнітивними операціями реактуалізації референції. Перспективність подальшого дослідження прецедентних феноменів убачаємо у ґрунтовному дослідженні й аналізі прецедентних текстів, прецедентних ситуацій, прецедентних фактів та прецедентних імен, їхньої ролі у процесі регулювання референції.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Захаренко И. В. Прецедентные высказывания и их функционирование в тексте. *Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации*. Москва, 1997. С. 92–99.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 2006. 261 с.
4. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. В. Красных и др. *Вестник Московского государственного университета*. Серия 9 «Филология». 1997. № 3. С. 62–75.
5. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуроология. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2002. 283 с.

6. Лесик І. В. Роль прецедентних феноменів у породженні й сприйнятті іронії. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки*. Луцьк : РВВ «Вежа» ВНУ, 2011. С. 108–112.
7. Рыжкова В. В. Реализация категории интертекстуальности в американском художественном тексте XIX–XX веков : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Харьков, 2004. 204 с.
8. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище. *Методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики)* : монографія / за ред. В. В. Різуна. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.
9. Теория функциональной грамматики: Субъектность, Объектность, Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / отв. ред. А. В. Бондарко. Санкт-Петербург : Наука, 1992. 304 с.
10. Чейф У. Л. Значение и структура языка. Москва : Либроком, 2009. 430 с.
11. Гарднер Стэнли Эрл. The Case of the Perjured Parrot [Дело о лжесвидетельствующем попугае / предисл. и коммент. Е. В. Угаровой. Москва : Айрис-пресс, 2007. 384 с.

Pozharska N. V. THE ROLE OF PRECEDENT STATEMENTS IN THE PROCESS OF REFERENCE REGULATION

The article analyzes the peculiarities of the use of precedent statements and their impact on the process of reference regulation. Particular attention is paid to establishing the functional potential of precedent phenomena in general and precedent statements in particular. The author explores the peculiarities of constructing their own statements by the subjects of reference regulation to achieve mutual understanding in communication and ensure an effective result in the process of verbal interaction. As a result of the material analysis it is established that the use of precedent phenomena is conditioned by the set goals, which depend on the communicative situation of communication. Thus, it is shown that the interpretation of any message by the subjects of reference regulation as a cognitive process depends on the background knowledge of the participants of communicative situation. During verbal interaction, the subjects of reference regulation adjust to the message, interpret it and accept or not accept the specified referential code. It is proved that when any utterance is projected into the speech stream, the subjects of reference regulation resort to interpretive steps in order to decode the information. The actualization of precedent statements in the speech flow involves the application of significant cognitive efforts by the subjects of reference regulation, in order to recognize the speaker's intention and reach an understanding with the communicative partner. The idea is postulated that any object is considered known if it has ever been introduced into the field of view of the participants. This information can arise as a result of a) anaphora; b) deixis; c) apperception information. Therefore, an important condition for the reference is the speaker's use of such a language unit that allows the listener to identify the object or situation that is discussed and to be able to distinguish the referent from others. The use of precedent statements in speech by the subjects of reference regulation is a complicated information transfer and appeal to the interlocutors' background knowledge.

Key words: precedent phenomena, precedent statements, reference regulation, subjects of reference regulation, referent, referential code, interpretive steps, linguocognitive operation.

Пожарицька О. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ПОЕЗИЯ-КОД: РОЗТЛУМАЧ МЕНЕ, ЯКЩО ЗМОЖЕШ

У наш час література вступила в цифрову еру, що передбачає використання цифрових медіа та комп'ютерних технологій. Хоча початок цієї ери можна побачити у зростанні популярності протоколів HTTP та мови гіпертексту HTML, вона зобов'язана своїм розквітом Flash-анімації та веббраузерам, що підтримують аудіо- та візуальну наочність. Сьогодні можна виокремити цифрову прозу, поезію та драму. У статті автор зосереджує увагу на одному з жанрів цифрової поезії, а саме – на кодопоезії. Метою дослідження є розкриття структурних, композиційних і комунікативних особливостей поезії-коду. Безпосередні завдання роботи було мотивовано її метою й містили визначення терміна поезії-коду, з'ясування її культурно-історичного походження та проведення поверхневого та глибокого аналізу коду такого вірша, щоб довести гіпотезу про необхідність знань комп'ютерного коду для повного розуміння творів цього жанру.

Ретельний двобічний аналіз віршів-кодів дав змогу зробити такі висновки. Хоча для більшості інших жанрів цифрової літератури та поезії використання комп'ютера для виконання твору мистецтва є обов'язковим, вірші-коди не потребують цифрових пристроїв як таких. Вони можуть читатися людьми або виконуватися комп'ютером як програми, характеризуватися інтерактивністю або ні. У будь-якому разі неможливо правильно інтерпретувати вірш-код так, як це мав на увазі автор, без хорошого знання коду програмування. Семантика та ідейна спрямованість вірша без нього будуть або неповними, або просто зміненими. Цей подвійний характер поезії-коду не тільки дає змогу виділити її у специфічний жанр цифрової поезії, але також уможливорює розуміти її як двошарову побудову, де розуміння її семантики та ідеї пересічним читачем взаємодіє з другим рівнем абстракції – глибинним її розумінням програмістом, у результаті чого створюється нова ментальна конструкція, ширша та глибша за значенням за кожне з цих розумінь.

Ключові слова: цифрова поезія, структурні особливості кодових віршів, кодовий вірш, код програмування, цикл, змінна, абстракція.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку літератури можна справедливо вважати цифровим, адже не тільки життя, але й творчий процес перейшли в цифровий простір сучасних медій. Початком розвитку такого роду творів можна вважати той момент, коли широкої популярності набули протоколи передачі даних HTTP, мова гіпертексту HTML, програми для створення флеш-анімації, а також браузері, які підтримували б візуальні та звукові ефекти таких творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині розгляду дигітальної літератури присвятили свої роботи багато як мовознавців, так і літературознавців і в Україні, і поза її межами. Фундаторкою дигітального літературознавства можна вважати К. Гейлз з її книгою «Моя мати – комп'ютер» (Hayles N. Katherine [17]), адже вона однією з перших зацікавилася цифровими літературними текстами та їхніми особливостями, продиктованими специфічністю їх відтворення. Перспективи ергодичної літератури розглядав Еспен Аарсет (Aarseth

Espen J. [8]), Девід М. Беррі надавав власне розуміння цифровим гуманітарним наукам (Berry David M. [9, с. 5–11]), Дж. Девід Болтер вивчав простір сучасної творчості за допомогою цифрових технологій (Bolter J. David [11]), а Серж Бушардон із Лопез-Варелою Асунсьон намагалися взагалі встановити, що таке дигітальні твори та які шляхи їх вивчення (Bouchardon Serge, Asunción López-Varela [12]). І. Морозова досліджувала наочність у газетному інтернет-дискурсі як публіцистичному стилі дигітальної літератури [3; 4]. Натепер у сфері дигітальної літератури є розробки навіть когнітивно-методичного плану. Наприклад, В. Кардулло зі співавторами вивчали, як саме сприймаються електронні тексти, порівняно зі звичайними, під час роботи у класі [13]. Попри великий внесок цих дослідників у сферу дигітального мовознавства, розмежування жанрів дигітальної поезії взагалі та особливості поезії-коду зокрема досі не набули достатнього висвітлення, що вказує на актуальність розвідки. Актуальність роботи також

впливає з лінгвоносеологічної необхідності розглянути питання еволюції поезії як жанру та її класифікування в аспекті новітніх цифрових технологій. Об'єктом дослідження виступає дигітальна поезія, предметом – поезія-код як один із жанрів дигітальної поезії.

Постановка завдання. Представлена розвідка продовжує цикл робіт автора [5–7; 19; 20] та спрямована на дослідження дигітальної поезії. **Метою** роботи є встановлення структурно-композиційних і комунікативних особливостей кодопоезії як жанру дигітальної поезії. До завдань входили: конкретизація терміна «кодопоезія», висвітлення її культурно-історичних витоків, аналіз одного з віршів-кодів із погляду пересічного читача та поглиблене дослідження особливостей його коду, що розкриває семантику та ідею вірша.

Матеріалом дослідження слугували поетичні твори з поетичної збірки «*Code Poems*» за редакцією Ішака Бертрана (*Ishac Bertran*) [21].

Виклад основного матеріалу. Поезія-код – це жанр дигітальної поезії, що, на нашу думку, є найбільш наближеним до модерністського напряму футуристів, адже пропагує домінування форми над змістом. Ще на початку ХХ ст. брати Д. та М. Бурлюки звертали увагу на те, «скільки знаків нотних, математичних, картографічних та інших у пилу бібліотек» [1, с. 84]. Нині їхні скарги почули та вирішили використати дигітальні поети. По суті, такі вірші комбінують класичні поетичні прийоми та композиції з комп'ютерною мовою.

У своєму дослідженні дигітальної літератури Дж. Кейлі наголошує на не ідентичності коду та твору, написаного з його використанням [14], проте пропонує звернути особливу увагу на функцію коду, його значення та взаємозв'язок між внутрішнім шаром і поверхнею тексту: «Код та мова потребують чітких стратегій читання» [там само]. Девід М. Беррі у своїй розвідці взагалі наголошує, що розуміння культури може відбуватися тільки за допомогою цифрових технологій (наприклад, історики оцифровують знайдені тексти, і розуміння культури означає розуміння коду [15]). Натепер код і дигітальний твір мистецтва часто розглядаються як два боки однієї медалі, а деякі вчені та художники прямо-таки концентруються на розробленні кодів для цифрових творів, оскільки «комп'ютерний код <...> заплутаний у всіх аспектах культури та пам'яті» [9, с. 5].

Проведена розвідка уможливує ідентифікувати кодопоезію (чи поезію-код) як особливий жанр дигітальної поезії. Правильне розуміння творів у цьому жанрі неможливе без знання

комп'ютерного коду. Поезія-код базується як на поняттях, узятих із класичної поезії, так і на комп'ютерному коді. Зауважимо, що, на відміну від інших жанрів дигітальної поезії, сам комп'ютер не завжди потрібний для читання таких віршів. Наприклад, вірші зі збірки Ішака Бертрана навіть публікувалися у збірці (яку можна придбати онлайн [21]), їх можна читати без комп'ютера, проте необхідно мати певні знання з програмування, адже розуміння вірша потребує знання коду.

Кодові вірші можуть бути інтерактивними чи статичними, дигітальними чи друкованими. Деякі з них можуть виконуватися як реальні програми, а деякі зачитуватися вголос авторами. Таку поезію можна знайти або у збірках, або на сайтах, і вже багаторазово проводилися конкурси на найкращий кодовірш (*Stanford University's Code Poetry Slam*, *PerlMonks Perl Poetry Page*, *International Obfuscated C Code Contest*). Мелісса Каген, як засновниця одного з таких конкурсів при Стенфордському університеті, прямо запевняє, що «кодопоезія вже давно серед нас, хоча б в програмістських колах... Чим ми зацікавлені, то це тим, який поетичний аспект має комп'ютерний код, що використовується як мова для програмування» [18].

Відомо, що код – мова для спілкування з комп'ютером, яка має власні правила написання (так званий синтаксис) і значення (семантику). Є різні «мови» кодів, і кожна з них має власний набір правил. Як митці, програмісти також мають власний стиль написання коду, що передбачає як оптимізацію коду для комп'ютера, так і полегшення його розуміння для інших розробників. Код містить різні рівні абстракції, що пов'язані з реальним світом або уявними процесами.

Відомий журналіст Метью Гейг із Канади наголошує, що «кодопоезія важлива, адже вона передбачає новий гібридний експресіонізм, що здійснює креативний зв'язок між людиною, її емоціями та «чорними дзеркалами» екранів, у які ми постійно дивимося» [16]. Погоджуючись із виокремленою особливістю віршів-кодів, зауважимо, що використання коду для написання поезії вибудовує також подвійну рефлексію його змісту – того, що лежить на поверхні, та глибокого, доступного тільки тим, хто розуміє код як метамову подібних віршів, що сприяє близькості читача, який розуміється на кодуванні, та автора, а отже, сприяє більшій імерсії у творі.

Автор ідеї аналізованої збірки Ішак Бертран слушно вказує, що «ресурси комп'ютерного коду можуть допомогти розширити межі сучасної поезії,

де код використовувався б як нова мова... Код, який мали б читати, а не запускати на комп'ютері» [10].

Першу збірку розробляли програмісти, що надсилали свої твори І. Бертрану, а нині триває набір нової книги. Зупинімося детально на аналізі одного з віршів зі збірки за авторством Пауля Гертса (див. рис. 1).

```
include everything.*;
void wonder(Universe u) {
    while (ever || never) {
        for (Poem i in u.now()) {
            Word dust = u.speak(i);
            for (Moment mote in dust) {
                wonder(new Universe(mote));
            }
        }
    }
}
// All.go.rhythm
// Paul Hertz 2013
```

Рис. 1. Вірш-код Пауля Гертса «include everything»

Дослівний переклад вірша (без розділових знаків і просто розташований стовпчиком) мав би бути таким:

Включити все
 Анулювати чудо (Всесвіт ти)
 У той час, як завжди ніколи
 Для Поєми я в тобі зараз
 Слово тил дорівнює ти говориш я
 Для моменту смітинка в пилу
 Чудо новий всесвіт смітинка

Зрозуміло, що такий набір слів не має сенсу. Проте знання коду (а вірш написаний на Java) значно поліпшує його розуміння та допомагає побачити в наборі слів справжню поезію.

Перший рядок закликає включити в цей процес-програму всі компоненти з модулю, які перераховані нижче, – це колекції *Universe* – *ВСЕСВІТ*, *Poem* – *ВІРШ*, *Word* – *СЛОВО* та *Moment* – *МОМЕНТ*. Тобто зірочка вказує на включення всіх елементів системи *everything*. Ця програма стосуватиметься усього навколо.

Тоді як слово *VOID* запускає процедуру, що йде за ним. Лексема *WONDER* (*ЧУДО*) є процедурою, яку саме вже прочитання цього твору закликає виконувати або просто показує такий порядок речей. Фактично цей вірш, як будь-який код, має перформативний характер. Отже, виконується *ЧУДО*, якому доручено аргумент *ВСЕСВІТ* (*Universe*) з конкретним репрезентантом цього типу, що кодується маленькою літерою *u* та може позначати або конкретний всесвіт, або «*ТИ*» – «*У*»

(скорочення від *YOU*). Інакше кажучи, над всесвітом виконується чудо.

Фігурні дужки розкриваються та вміщують подальший хід подій. Зокрема, вони показують, що текст наступного рядка продовжує текст рядка з дужкою, відкритою праворуч, функціонуючи водночас окремим блоком. Ідентифікація рядків праворуч (вони утворюють дробинку) має на меті полегшення сприймання цих блоків для читача як окремих, взаємопов'язаних процесів.

Наступним блоком є такий із *WHILE*, що насправді просто вказує на циклічність описаного процесу, який буде повторюватися, доки значення змінних *ЗАВЖДИ* або колекцією *u.now*. *.NOW* повертає колекцію *Poem* зі *ВСЕСВІТУ/ТЕБЕ* зараз. Дві дужки – розкрита та закрита – вказують на функцію *u.now*, яка є не окремою процедурою, а має повертати назад усю колекцію – набір елементів, заданих як *Poem* – *ВІРШ*. Цей цикл виконується, доки є елементи колекції *ВІРШ* (на той факт, що це колекція, вказує те, що з нею виконується цикл) – доки існують вірші у світі. *ВСЕСВІТ/ТИ* породив колекцію *ВІРШ*, конкретний екземпляр цієї колекції отримує кодування *i* – *Я* (проте без жодного звеличення, навіть принизливо-боязко, не з великої літери). Водночас елемент колекції *ВІРШ* ототожнюється з її автором – *Я*.

Усередині циклу *FOR* – *ДЛЯ* бачимо на новому рядку новий блок – *Word dust = u.speak(i)*;

Змінна *dust* – *ПИЛ* типу *Word* – *СЛОВО* дорівнює результату виклику функції *speak* – *ГОВОРИТИ* над змінною *u*, з аргументом *i*. *SPEAK* – *ГОВОРИ* – «*ВСЕСВІТ/ТИ, говори МЕНЕ/МЕНИ/ВІРШ!*». Цей заклик дорівнює змінній типу *Word* – *СЛОВО*, а саме елементу *dust* – *ПИЛ*. *ВСЕСВІТ/ТИ*, що промовив *МЕНЕ/МЕНИ/ВІРШ*, дорівнює *ПИЛУ*. Тобто, коли *Я/ВІРШ* потрапляє до говорючого *ВСЕСВІТУ/ТЕБЕ*, утворюється *ПИЛ*.

У новому циклі з *for dust* – *ПИЛ* вже являє собою колекцію. Колекція *ПИЛ* складається з елементів типу *Moment* – *МОМЕНТ* – елементів *mote* – *СМІТИНКА*.

Наостанок рекурсивно визивається процедура *wonder* (другий рядок згори), яка відразу запускає увесь процес спочатку. Отже, викликано процедуру *ЧУДО* – створено екземпляр *Universe* – *ВСЕСВІТ* на основі аргументу *mote* – *СМІТИНКИ*, яка являє собою безліч моментів (див. вище).

Нижні фігурні дужки закривають увесь програмоблок.

Насправді реальна програма з таким кодом навряд чи могла б функціонувати, адже такий стек викликів занадто складний – із двома

внутрішніми циклами, що закінчуються циклічною рекурсією. Процедура викликає сама себе та з вже іншим аргументом.

Ідея вірша в постійній рекурсії – безперервність віддзеркалення дзеркала у дзеркалі, до того ж таким дзеркалом служить ЧУДО та створення нового всесвіту з пилу. Фактично вірш може мати дві базові інтерпретації, які так тісно переплетені між собою, що створюють певну поліфонію значень, поглиблюючи одне іншим. Нижче дамо відтворений із коду реальний зміст вірша. Додаткове значення з мовною грою *и – і (ти – я)* подано в дужках.

Це стосується всього – всесвіту, поезії, часу

Розпочати чудо у всесвіті (яким є ти)

І нехай воно не скінчиться завжди чи ніколи його не буде

Для вірша сьогодні (мене нині, що сповнений творчості) у всесвіті (у тобі, як у моєму всесвіті), як є зараз

Пилом є всесвіт, що промовляє віршами (є твоя промова до мене)

А моменти складаються з часток-смітинок у цьому пилу

Розпочати чудо та створити новий всесвіт із тої частинки-смітинки та ніколи не завершувати цей процес або нехай такого ніколи не буде.

Або:

Все складається з поезії, всесвіту та часу, і все навкруги включено в цей процес.

Чудо, станься! Ось тобі всесвіт!

Це буде мати місце завжди або ніколи

Для поезії сьогодні (мене нині) пил – це всесвіт, що промовляє поему (це ти, що промовляє до мене)

Для усіх смітинок, що сказав всесвіт

Робімо чудеса на базі всесвітів, що також продуковані смітинками

І знову.

Зробимо спостереження, що автор вказує на безперервність як творчості, так і часу у всесвіті. Водночас можна вважати, що цей вірш натя-

*кає і на безперервність любові ліричного героя до його адресата. Безперервний плін часу стирає моменти в попіл і перетворює на сміття, але із цього сміття, з цих моментів відтворюється новий всесвіт – як індивідуальний, так і космічний, – і процес творчості продовжується, як чудо, породжуючи нові світи. Це глибока поезія, що охоплює як інтимну, так і філософську лірику, особливо беручи до уваги саму назву цього вірша, подану в кінці, як підпис – *All.go.rhythm*. І тут знову маємо справу з грою слів – *Усе йде, ритм* та алгоритм – *algorithm*, тобто чітка задана послідовність дій для виконання певного завдання, «наперед задана нескінченна послідовність чітких дій, виконання яких призводить до досягнення поставленої мети» [2, с. 10]. У цьому випадку завданням є існування всього – це стосується всіх з усіх елементів у всесвіті, такий нескінчений алгоритм – заорука вічного буття всесвіту.*

Висновки і пропозиції. Проведена розвідка уможливила зробити такі висновки. Поезія-код – жанр дигітальної поезії, що являє собою новий авангардистський вид мовної гри для знавців коду. Зміст твору буде правильно зрозумілим тільки тими, хто знає метамову комп'ютерного програмування. Автор грає з читачем, задаючи йому загадку для розв'язання. Читач декодує правильний зміст твору, входячи в якийсь, наче інтимний, контакт з автором, з яким вони розмовляють однією мовою. Попри явно цифрове походження цього жанру дигітальної поезії, йому менш притаманні мультимодальність та інтерактивність. Головною ознакою цього жанру цифрової поезії є формальна репрезентація у вигляді комп'ютерного коду певної мови програмування та необхідність знання семантики цього коду для правильного розуміння її змісту. Як калейдоскоп, де зміна куту бачення лінзи змінює картинку перед очима, прочитання вірша-коду з позицій програмування суттєво змінює його зміст та ідейну спрямованість.

Список літератури:

1. Бурлюк Д., Бурлюк Н. Поэтические начала. *Первый журнал русских футуристов*. 1914. № 1–2. С. 81–86.
2. Караванова Т. П. Информатика: основы алгоритмизации та програм 777 задач з рек. та прикл. : навч. посіб. / за заг. ред. М. З. Згуровської. Київ : Генеза, 2006. 286 с.
3. Морозова І. Б., Пожарицька О. О., Степаненко О. О. Інтеррогативне речення в аспекті поліпотентності інформації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* : зб. наук. пр. Вип. 36. Херсон : ХДУ, 2019. С. 50–54.
4. Морозова І. Б. Коммуникативная роль визуализации англоязычного газетного сообщения. *Collection of Scientific Papers LOGOS with the Proceedings of the Theoretical and Empirical Scientific Research: Concepts & Trends*. July, 24, 2020, Oxford, UK. Vol. 3. Oxford : Oxford Sciences Ltd & European Scientific Platform. P. 141–143.

5. Пожарицкая Е. А. Базовая таксономия электронной литературы: роды и виды. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* : зб. наук. пр. Вип. 30. Херсон : ХДУ, 2017. С. 72–78.
6. Пожарицкая Е. А. Дигитальная литература: концептуальная сущность и основные особенности. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Філологічні науки*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2017. № 6 (331). С. 63–70.
7. Пожарицкая Е. А. Гиперссылка как основной инструмент создания дигитального гипертекста. *Collection of Scientific Papers LOGOS with the Proceedings of the Theoretical and Empirical Scientific Research: Concepts & Trends*. July, 24, 2020, Oxford, UK. Vol. 3. Oxford: Oxford Sciences Ltd & European Scientific Platform. Pp. 122-124.
8. Aarseth Espen J. *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore : Johns Hopkins University Press; UK ed. Edition, 1997. 216 p.
9. Berry David M. An Interpretation of Digital Humanities. *Understanding Digital Humanities*. Ed. David M. Berry. New York : Palgrave Macmillan, 2012. P. 1–20.
10. Bertran Ishac. Code poems. URL: <http://code-poems.com/index.html> (дата звернення: 29.01.2021).
11. Bolter J. David. *Writing Space: Computers, Hypertext, and the Remediation of Print*. Routledge; 2nd edition, 2001. 272 p.
12. Bouchardon Serge, and Asunción López-Varela. Making Sense of the Digital as Embodied Experience. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 13.3. 2011. DOI: <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1793>.
13. Cardullo V., Zygoris-Coe V., Wilson N. S., Craanen P. M., Stafford T. R. How students comprehend using e-readers and traditional text: suggestions from the classroom. *American Reading Forum Annual Yearbook*. Vol. 32. 2012. P. 20–21.
14. Cayley John. *The Code is Not the Text (Unless it is the Text)*. 2002. URL: <http://www.electronicbookreview.com/thread/electropoetics/literal> (дата звернення: 29.01.2021).
15. *Code Poetry – The Art of Poetry Meets The Logic of Code*. URL: <https://www.codeinstitute.net/blog/code-poetry/> (дата звернення: 29.01.2021).
16. Hague Matthew. *Code == Poetry...* Dec 6. 2018. URL: <https://medium.com/@mcarterh/code-poetry-a4ebe394d07f> (дата звернення: 29.01.2021).
17. Hayles N. Katherine. *My Mother Was a Computer: Digital Subjects and Literary Texts*. Chicago : University of Chicago Press, 2005. 290 p.
18. Lage Mariana. First Stanford code poetry slam reveals the literary side of computer code. *Stanford Report*. 27 Dec 2013. URL: <https://news.stanford.edu/news/2013/december/code-poetry-slam-122013.html> (дата звернення: 28.01.2021).
19. Morozova I., Pozharytska O. Fanfiction through the prism of gestalt-theory. *International Association of Literary Semantics: University of Huddersfield*. Huddersfield, United Kingdom, 10–13 April 2017. P. 19–20.
20. Morozova I., Pozharytska O. Speech Roles and Games We Play. *ISLE 5 – The 5th International Conference of the International Society for the Linguistics of English (organized by the Institute of English Studies, School of Advanced Study)*. 17–21 July. London : Institute of English Studies, 2018. P. 25–28.
21. code {poems} A compilation of poetry written in code. Ed. by Ishac Bertran. Barcelona : Impremta Badia, 2012. 192 p.

Pozharytska O. O. CODE-POETRY: INTERPRET ME IF YOU CAN

The present investigation is dedicated to the analysis of digital poetry, in general, and its genre of code poetry, in particular. Nowadays, literature has stepped into the digital era, presupposing the use of digital media and computer technologies. While the beginning of this era can be marked off by the growing popularity of HTTP protocols and HTML hypertext language, it continued to flourish due to Flash-animation and internet browsers supporting audio and visual aids. Today there can be singled out digital prose, poetry and drama. In this article, the author concentrates on one of the genres of digital poetry, and namely on the code poetry. The research aims at disclosing the structural, compositional, and communicative peculiarities of the code poetry. The immediate tasks of the work are motivated by its objective and include defining the term of code poetry, clarifying its cultural and historical origin and making a surface and an inner code analysis of the code poem so as to prove the hypothesis about the necessity of code knowledge for a complete understanding of a code poem.

A thorough twofold analysis of code poems allowed drawing the following conclusions. While for most of other genres of digital literature (including poetry) using a computer for performing a work of art is a must, code poems do not require any digital devices as such. They can be read by humans or performed by computers as programmes, boast interactivity or lack it. Anyway, it is impossible to interpret a code poem correctly, the way the author meant it, without a good knowledge of programming code. The meaning of a poem without it will be either incomplete or simply perverted. This twofold nature of code poetry not only permits singling it out as a specific genre of digital poetry, but also enables to understand it as a double-layer build-up where a layman's understanding of its meaning and idea interplays with a developer's, creating a new mental construct, wider than each of those taken on its own.

Key words: digital poetry, structural peculiarities of code poems, code poem, programming code, cycle, variable, abstraction.

Прокофьев Г. Л.

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины

ИРОНИЧЕСКИЙ АССЕРТИВ КАК ТИП РЕЧЕВОГО АКТА

Стаття є спробою виявити й описати умови успішності іронічних асертивних мовленнєвих актів. Особливості взаємодії іронічного наміру мовця з компонентами іллокутивної сили мовленнєвих актів досліджуються в ситуації безпосереднього діалогічного спілкування між комунікантами. Розглядаються процеси створення й інтерпретації комунікативного значення іронічних висловлень, дається описання прагматичних властивостей деяких типів іронічних тверджень. Проведено актомовленнєвий аналіз висловлень, що лежать в основі актів іронічного ствердження. З'ясовано, що реалізації іронічних асертивних мовленнєвих актів сприяє недотримання мовцем умов щирості, яке супроводжується порушенням попередніх умов асертивного мовленнєвого акту, з іллокутивною силою якого вступає у взаємодію іронічний намір. Бажання автора іронії передати інформацію щодо власної нещирості під час ствердження розглядається як необхідний компонент умов щирості, спільний для всіх іронічних асертивних мовленнєвих актів. Це може означати, що мовець або не вірить, що пропозиційний зміст його висловлення відповідає дійсному стану справ, або не вважає, що його повідомлення є досить інформативним для адресата в даному контексті вимовляння. Під нещирістю мовця мається на увазі невідповідність мовленнєвої дії, яку він реалізує, тому психологічному стану, що відповідає прямому значенню висловлення, на якому базується дана мовленнєва дія. Іронія є прагматичним явищем – навмисною передачею мовцем нещирості щодо прямого значення речення, яке лежить в основі здійснюваного ним іронічного мовленнєвого акту. Недотриманням умов успішності базового мовленнєвого акту, насамперед його умови щирості, автор іронічного висловлення тим самим виконує умови успішної реалізації більш складного іронічного мовленнєвого акту.

Ключові слова: іронія, іронічний намір, асертивний мовленнєвий акт, іллокутивна сила, умови успішності, попередні умови мовленнєвого акту, умова пропозиційного змісту, умова щирості, інформативність, нещирість, передача нещирості.

Постановка проблеми. Одним из основополагающих концептов теории речевых актов является понятие «искренности» говорящего, которое обозначает соответствие его речевого действия тому интенциональному психологическому состоянию, которое и побуждает его совершать действие [8, с. 104]. В этом смысле искреннее утверждение является следствием убеждения. Напротив, ироническому высказыванию свойственно как раз несоответствие речевого действия его автора тому психологическому состоянию, которое должно лежать в его основе. Поэтому следует предположить, что условие искренности иронического асертива должно включать в себя, в качестве одного из компонентов, намеренно нарушенное условие искренности акта утверждения, отражая отсутствие у говорящего некоторого убеждения в соответствии пропозиционального содержания его высказывания действительному положению дел. Таким образом, мы исходим из того, что ирония представляет собой прагматическое явление – намеренную передачу говорящим неискренности по отношению к осуществляемому им речевому акту.

Анализ последних исследований и публикаций. Речевой акт утверждения выделяется в большинстве работ, посвященных вопросу классификации речевых актов. Как правило, акты утверждения называют асертивами [11; 16; 20; 23; 24], констативами [5; 12; 15], репрезентативами [7; 17] или декларативами [18]. «Асертивная цель состоит в том, чтобы сказать, как обстоят дела. Более громоздко, но точнее: в произнесениях, преследующих асертивную цель, говорящий имеет в виду, что пропозиция репрезентирует действительное состояние дел в мире произнесения» [9, с. 252]. Под пропозицией понимается смысловая структура предложения, отражающая отношения реальной действительности [1, с. 32]. «Мир произнесения» включает в себя говорящего, адресата, время и место произнесения, статусные и ролевые характеристики коммуникантов, их психологические состояния – намерения, желания, верования [9, с. 243].

Условия успешности речевого акта отражают некоторые необходимые характеристики элементов, входящих в мир произнесения. Чтобы определить их

для иронического ассертива, нужно выяснить характер взаимодействия вносимого говорящим иронического намерения с компонентами иллокутивной силы речевого акта, лежащего в его основе, прежде всего с условиями его успешного осуществления. Если верно предположение о том, что иронический смысл возникает на прагматическом уровне в результате нарушения прагматических правил [14, с. 1091] или правил коммуникации [2, с. 30], то он может порождаться и в результате несоблюдения автором иронического высказывания условий успешности. Некоторые аспекты процесса взаимодействия иронического намерения с компонентами ассертивной иллокутивной силы рассматривались в работах по лингвистической прагматике Д. Аманте, Р. Л. Брауна, Х. Хаверкате и других исследователей [6; 10; 13; 19; 21].

Постановка задания. Целью данной статьи является определение условий успешного осуществления речевого акта иронического утверждения.

Изложение основного материала. В первую очередь рассмотрим условия успешности примитивной (primitive) ассертивной силы [23, с. 59], отражающей черты, общие для всех ассертивных иллокутивных сил:

условие пропозиционального содержания	любая пропозиция
предварительные условия	у говорящего есть основания считать пропозицию (p) истинной
условие искренности	говорящий считает, что p

Как видим, примитивная ассертивная сила не налагает ограничений на условие пропозиционального содержания, а ее условие искренности отражает убежденность говорящего в истинности суждения, лежащего в основе утверждения. Иными словами, искреннее утверждение должно быть следствием убеждения говорящего в соответствии пропозиционального содержания его высказывания действительному положению дел.

Тем не менее существует ряд иронических ассертивов, при осуществлении которых говорящий действительно верит в истинность высказываемых им суждений. Так, намеренное сообщение очевидной информации часто интуитивно воспринимается как ироничное, хотя его автор не нарушает условие искренности. На первый взгляд такие случаи не согласуются с представлением об иронии как о передаче неискренности – ведь нельзя же быть неискренним, соблюдая условие искренности. Попытаемся найти объяснение этому несоответствию. Как известно,

«утверждение – это речевой акт, назначение которого состоит в расширении информационного фонда, единого для говорящего и слушающего» [4, с. 141]. Расширение происходит путем получения новой информации и соотнесения ее с имеющимися знаниями. Поэтому мы считаем, что понятие искренности автора ассертива не исчерпывается его убежденностью в истинности высказываемого им суждения. Помимо этого, он должен быть убежден в *информативности* своего утверждения, поскольку нельзя считать искренним заведомо неинформативное утверждение. Следовательно, условие искренности может быть расширено. Соответственно этому расширяются и предварительные условия.

Общая схема условий успешности примитивной ассертивной иллокутивной силы будет выглядеть так:

Условия успешности ассертивного речевого акта

Условие пропозиционального содержания	Любая пропозиция.
Предварительные условия	1. У говорящего есть основания считать пропозицию (p) истинной. 2. Для говорящего не очевидно, что адресат знает, что p (не нуждается в напоминании, что p и т. п.).
Условие искренности	Говорящий считает, что p (или говорящий считает, что его утверждение, что p , информативно).
Существенное условие	Данный акт рассматривается как сообщение о действительном положении дел.

Данная схема в целом повторяет схему, предложенную Дж. Серлем в работе «Речевые акты» [22, с. 66]. Дополнение касается лишь условий искренности, что отражено также и в существенном условии, которое, благодаря введению понятия «сообщение», оговаривает необходимость того, что успешное утверждение должно нести соответствующую информацию. Еще раз отметим тот факт, что примитивная ассертивная сила не налагает на пропозициональное содержание высказывания каких-либо ограничений.

Условие искренности и предварительное условие примитивной ассертивной иллокутивной силы в формулировке Дж. Серля и Д. Вандервекена были определены в более ранней работе П. Х. Ноуэлла-Смита, который называет их правилами контекстной импликации. В этой работе говорится также о том, что намеренное нарушение

таких правил может приводить к употреблению предложения «в смысле, противоположном обычному, иронически» [3, с. 173].

Поскольку нарушение условия пропозиционального содержания примитивной ассертивной иллокутивной силы невозможно, не будучи каким-либо образом ограниченным, а условие ее искренности, наоборот, во всех случаях нарушается автором иронического высказывания, мы начнем с рассмотрения примеров нарушения общих для всех ассертивных иллокутивных сил предварительных условий. Иллюстрацией нарушения первого предварительного условия является ироническое утверждение в примере:

1. Eloise: Good morning. Raoul: Good morning, Eloise: You will be pleased to hear that I slept excellently (N. Coward. *The Marquise*. 1979. Vol. 2. P. 229).

Утверждение Элоизы, которая знает об отрицательном отношении к ней Рауля, лишено оснований. Для адресата показателем иронической неискренности говорящего является именно явная необоснованность его утверждения.

Нарушая второе предварительное условие, автор иронического высказывания передаёт адресату заведомо неинтересную, известную тому информацию:

2. Gowran: Foreigners! Crippler: Crossing the Channel, dad, one finds the world is full of them. <...> Gowran: England for the English (D. Mercer. *The Bankrupt*. 1974. P. 19).

В этом примере Криппер сообщает Горэну то, что является банальной истиной, тем самым выдавая очевидное за новое. Хотя данное утверждение представляет действительное положение дел, оно неискренне, поскольку говорящий намеренно лишает его статуса сообщения, пытаясь показать адресату, что претензии, которые тот предъявляет иностранцам, несостоятельны. Однако, как показывает одна из следующих реплик Горэна, он отказывается реагировать на иронический намек собеседника.

Отдельные ассертивные иллокутивные силы имеют дополнительные условия успешности и могут отличаться от примитивной ассертивной силы по таким параметрам, как интенсивность иллокутивной цели, способ достижения иллокутивной цели, интенсивность условия искренности. Мы рассмотрим акты обвинения, одобрения, похвалы, похвальбы, уверения и клятвы. Нашей целью является определение, верна ли гипотеза, согласно которой порождение иронического смысла является результатом нарушения прагматических правил, одно из которых состоит в успешности речевого акта. При анализе используются данные о компонентах иллокутивной силы, полученные в результате семантического анализа английских иллокутивных глаголов в работах К. Баха и Р. М. Харниша [12, с. 39–53], Дж. Лича

[20, с. 217–226], Дж. Серля и Д. Вандервекена [23, с. 179–215], Дж. Вершуерена [25, с. 148–185].

Условие пропозиционального содержания иллокутивного акта обвинения предполагает чью-либо ответственность за сложившееся положение дел, а дополнительное предварительное условие – тот факт, что это положение дел плохое. Автор иронического обвинения может нарушать как условие пропозиционального содержания, так и предварительное условие:

3. Jane: <...> And Sheila sitting there like the Doormouse, not saying anything at all. Colin: Come on, my love. You've talked enough for one evening (M. Frayn. *Benefactors*. 1984. P. 8).

В приведенном примере Колин «обвиняет» Шилу в том, чего, как известно всем собеседникам, она не делала, тем самым нарушая условие пропозиционального содержания акта обвинения.

4. Sergeant: <...> Tis a shame for you, Looney, to be leading me into the sin of criticisin' respectable men with motor cars and money. Looney: I didn't mean it, sergeant (B. Behan. *The Big House*. 1978. P. 368).

В примере 4 Сержант отчитывает Луни, тем самым негативно оценивая его слова. Однако из контекста известно, что он вполне разделяет высказанное собеседником мнение. Следовательно высказывание Сержанта нарушает предварительное условие акта обвинения, что, кстати, дает Луни повод иронически с ним согласиться.

Предварительные условия ассертивов, выражающих одобрение, включают оценочную презумпцию о положении вещей как хорошем. Автор иронического одобрения, нарушая предварительное условие обоснованности утверждения, нарушает также дополнительное предварительное условие акта одобрения, представляя плохое как хорошее:

5. Alan: You are not going to ask me about sandwiches again I hope. <...> Sarah: They've got a nice relaxed style of service here. Got a way of making you feel at home (S. Poliakoff. *Favourite Nights*. 1982. P. 18).

В данном примере ироническое высказывание Сары вызвано отказом официанта (Алана) поторопиться с заказом.

Условия успешности акта похвалы, по сравнению с актом одобрения, предполагают более высокую интенсивность и субъективную направленность выносимой позитивной оценки и, помимо этого, более высокую интенсивность условия искренности. Пример иронической похвалы интеллектуальным способностям собеседника содержится в следующем диалоге:

6. Doc: You're not as young as you used to be. Grandma: Brilliant, isn't it – what you can work out with a university education <...> (B. Keeffe. *A Mad World, My Masters*. 1980. P. 71).

Иногда хвалебная оценка вступает в прямое противоречие с непосредственным контекстом высказывания:

7. Wood: She took what I offered and then asked for more. A generous nature! (S. Gray. *Otherwise Engaged*. 1975. P. 40).

К иллокутивным актам одобрения и похвалы близок акт похвальбы, поскольку все они представляют положение дел как хорошее. Но предварительное условие акта похвальбы включает в себя еще один компонент: говорящий считает, что данное положение дел является предметом гордости выгоды для него самого. Ироническая похвальба как раз и нарушает это условие:

8. The commentator: No doubt about it, pardners, we are the Divorce Capital of the World (A. Miller. *The Misfits*. 1981. P. 9).

Комментатор явно иронизирует, рассматривая большое количество разводов как предмет для гордости.

Предварительные условия ассертива могут включать в себя презумпцию о наличии у адресата сомнений в истинности высказываемого суждения. В таких случаях речь идет об иллокутивных актах уверения. Автор иронического уверения может нарушать следующее предварительное условие: «Для того, чтобы уверение имело смысл, говорящий должен считать, что у адресата есть сомнения в истинности суждения».

9. Tom: Bunty and I used to know one another awfully well. Nicky: What fun! Bunty (warningly): Nicky <...> Nicky: But it is – it's thrilling – there's nothing so charming as reunion (N. Coward. *The Vortex*. 1979. Vol. 1. P. 126).

Ники, иронически уверяя Банти и Тома в том, что встреча старых друзей – событие волнующее, осмеивает искренность чувств собеседников, заверяя их в том, что они просто обязаны испытывать волнение, которое и без того очевидно. В данном случае говорящий пытается представить истинное как сомнительное. О его ирони-

ческом намерении свидетельствует также несоответствие обстоятельствам таких компонентов иллокутивной силы, как высокая интенсивность иллокутивной цели и избранный говорящим способ ее достижения – настойчивость.

В примере 10 леди Тизл в разговоре с супругом дает ироническую клятву, отказываясь признать то, что, вне всякого сомнения, имело место. Показателем иронического намерения является явно завышенная для данного контекста высказывания интенсивность условия искренности. Речевой акт клятвы предполагает большую степень убежденности говорящего в соответствии пропозиции действительному положению дел, чем акт примитивного ассертива. Сознательно преувеличенная степень интенсивности условия искренности усугубляет немотивированность утверждения:

10. Sir Peter: No recollection, I suppose, when you were content to ride double, behind the butler, on a docked coach-horse. Lady Teasle: No – I swear I never did that: I deny the butler and the coach-horse (R. B. Sheridan. *The School of Scandal*. 1949. P. 25).

Кроме этого, избранный автором способ достижения иллокутивной цели подчеркивает неискренность говорящего. Торжественность, с которой произносится высказывание, усиливает его пародийный характер.

Приведем схему условий успешности иронического ассертива, построенную с учетом особых требований, привносимых собственно ироническим намерением, которые расширяют предварительные условия презумпцией осведомленности иронического говорящего о том, что адресат иронии обладает необходимыми для ее восприятия контекстуальными и фоновыми знаниями, и дополняют условие искренности желанием автора иронии передать информацию о своей неискренности ее адресату. В схеме также отражен факт несоблюдения ироническим говорящим одного из условий, общих для всех ассертивных иллокутивных сил:

Условия успешности иронического ассертивного речевого акта

условие пропозиционального содержания	любая пропозиция
предварительные условия	1. Адресат иронии обладает достаточной контекстуальной и фоновой информацией для ее восприятия. 2. Иронический говорящий полагает, что адресат иронии обладает достаточной контекстуальной и фоновой информацией для ее восприятия. 3. У иронического говорящего нет оснований считать пропозицию (<i>p</i>) истинной (или для него очевидно, что адресат иронии знает, что <i>p</i> (не нуждается в напоминании, что <i>p</i> и т. п.)).
условия искренности	1. Иронический говорящий хочет, чтобы адресат иронии понял, что он неискренен. 2. Иронический говорящий не считает, что <i>p</i> (или не считает, что его утверждение, что <i>p</i> , информативно).
существенное условие	данный акт рассматривается как акт намеренной передачи неискренности по отношению к данному сообщению о положении дел

Выводы и предложения. Намеренно «неправильное» обращение автора иронии с различными компонентами иллокутивной силы речевого акта фактически является непрямым отрицанием: говорящий прямо не заявляет о нарушении, но рассчитывает на подготовленность адресата, которая позволит тому увидеть его. Заметим, что такого рода отклонение от правил не приводит к коммуникативной неудаче, оно является «успешным», санкциони-

рованным нарушением. Нарушая условия успешности базового речевого акта, в первую очередь его условие искренности, автор иронического высказывания тем самым соблюдает условия успешности более сложного иронического речевого акта. Более того, можно сказать, что в данном случае нарушение коммуникативного правила само является одним из правил, соблюдение которых необходимо для того, чтобы коммуникация была успешной.

Список литературы:

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл : логико-семантические проблемы. Москва : Наука, 1976. 383 с.
2. Арутюнова Н. Д., Падучева Е. В. Истоки, проблемы и категории прагматики. *Новое в зарубежной лингвистике* Москва, 1985. Вып. 17 : Лингвистическая прагматика. С. 3–42.
3. Ноуэлл-Смит П. Х. Логика прилагательных. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1985. Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. С. 155–182.
4. Падучева Е. В. Проблема коммуникативной неудачи в сказках Льюиса Кэрролла. *Tekst i Zdanie*. Wroclaw, 1983. S. 139–160.
5. Почепцов Г. Г. Предложение. *Теоретическая грамматика современного английского языка* / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. Москва : Высш. школа, 1981. Гл. 3. С. 164–281.
6. Прокоф'єв Г. Л. Іронія та пропозиція: закономірності взаємодії. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Філологічні науки». Київ, 2018. Вип. 292. С. 116–124.
7. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1986. Вып. 17 : Теория речевых актов С. 170–194.
8. Серль Дж. Р. Природа интенциональных состояний. *Философия, логика, язык*. Москва, 1987. С. 96–126.
9. Серль Дж. Р., Вандервекен Д. Основные понятия исчисления речевых актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1986. Вып. 18 : Логический анализ естественного языка. С. 242–263.
10. Amante D. J. The Theory of Ironic Speech Acts. *Poetics Today*. 1981. № 2 (2). P. 77–96.
11. Auwera J. V. On the Meaning of Basic Speech Acts. *Journal of Pragmatics*. 1980. Vol. 4. № 3. P. 253–264.
12. Bach K., Harnish R. M. Linguistic Communication and Speech Acts. Cambridge : MIT, 1979. 327 p.
13. Brown R. L. The Pragmatics of Verbal Irony. *Language Use and Uses of Language* / R. W. Shuy, A. Shnukal (Eds.). Washington DC : Georgetown University Press, 1980. P. 111–127.
14. Cassirer P. Pragmatic Stylistics: Conversational Postulates as Means to a Method of Interpretive Stylistics. *Semiotics Unfolding* : Proceedings of the Second Congress of the International Association for Semiotic Studies. Vienna, July 1979. Vol. 2. Berlin : Mouton Publishers, 1983. P. 1091–1094.
15. Evans D. Situations and Speech Acts: Toward a Formal Semantics of Discourse. New York : Garland, 1985. 211 p.
16. Fraser B. Hedged Performatives. *Syntax and Semantics*. New York, 1975. Vol. 3 : Speech Acts. P. 187–209.
17. Fraser B. The Domain of Pragmatics. *Language and Communication* / J. C. Richards, R. W. Schmidt (Eds.). New York : Longman, 1983. P. 29–59.
18. Givón T. On Understanding Grammar. New York : Acad. Press, 1979. 379 p.
19. Haverkate H. A Speech Act Analysis of Irony. *Journal of Pragmatics*. 1990. 14. P. 77–109.
20. Leech G. N. Principles of Pragmatics. London : Longman, 1983. 250 p.
21. Myers Roy A. Toward a definition of irony. In: *Studies in Language Variation: Semantics, Syntax, Phonology, Pragmatics, Social Situations, Ethnographic Approaches* / R. W. Fasold, R. W. Shuy (Eds.). Washington, DC : Georgetown University Press, 1977. P. 171–183.
22. Searle J. R. Speech Acts. Cambridge : Cambridge University Press, 1969. 208 p.
23. Searle J. R., Vanderveken D. Foundations of Illocutionary Logic. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 227 p.
24. Strawson D. F. Austin on Locutionary Meaning. *Essays on J. L. Austin* / Berlin et al. Oxford : Clarendon Press, 1973. P. 46–68.
25. Verschueren J. What People Say They Do with Words. Norwood /N. J./ : Ablex, 1985. 265 p.

Источники иллюстративного материала:

1. Behan B. The Complete Plays. London : Eyre Methuen, 1978. 384 p.
2. Coward N. Plays. London : Eyre Methuen, 1979. Vol. 1. 358 p.

3. Coward N. Plays. London : Eyre Methuen, 1979. Vol. 2. 361 p.
4. Frayn M. Benefactors. London : Methuen, 1984. 70 p.
5. Gray S. Otherwise Engaged and Other Plays. London : Methuen, 1975. 135 p.
6. Keeffe B. A Mad World, My Masters. London : Methuen, 1980. 100 p.
7. Mercer D. The Bankrupt and Other Plays. London : Methuen, 1974. 168 p.
8. Miller A. Arthur Miller's Collected Plays. New York : The Viking Press, 1981. Vol. 2. 531 p.
9. Poliakov S. Favorite Nights and Caught on Train. London : Methuen, 1982. 106 p.
10. Sheridan R. B. The School of Scandal. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1949. 92 p.

Prokofiev G. L. IRONIC ASSERTIVE AS A SPEECH ACT TYPE

The article aims to elicit and describe the felicity conditions of the ironic assertive speech acts. Some peculiarities of interaction between the speaker's ironic intention and the components of assertive illocutionary force are studied in the acts of direct interpersonal dialogical communication. The processes of creation and interpretation of the communicative meaning of ironic assertions are studied, some pragmatic characteristics of certain types of ironic assertions are described. The speech act analysis of the utterances underlying the acts of ironic asserting is held. It is found that performance of ironic assertive speech acts is facilitated by non-observance of the sincerity condition on the part of the speaker, which is accompanied by flouting preparatory conditions of the assertive speech act, whose illocutionary force interacts with ironic intention. The author's willingness to transmit information about her/his own insincerity at asserting something is seen as a necessary component of sincerity conditions, which is shared by different types of ironic assertives. This could mean that the speaker either does not believe that there is evidence for the truth of proposition and that the propositional content of the utterance represents an actual state of affairs, or that the hearer does not need to be reminded of it in the given context of utterance. The term "speaker's insincerity" refers to the lack of correspondence between the speech act, which is performed, and the psychological state, which is described by, and corresponds to the meaning of the utterance that the act is based on. Irony is seen as a pragmatic phenomenon – intentional communication of speaker's insincerity as to the literal meaning of the utterance that underlies the ironic speech act. When flouting felicity conditions of the underlying speech act, and, above all, its sincerity condition, the ironic speaker thereby observes the conditions of a more complicated, complex ironic speech act.

Key words: *irony, ironic intention, assertive speech act, illocutionary force, felicity conditions, preparatory conditions, propositional content condition, sincerity condition, informativeness, insincerity, communication of insincerity.*

Репушевська І. І.

Одеський національний морський університет

ФУНКЦІЙНА РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У РОМАНІ Х. ФІЛДІНГ «ЩОДЕННИК БРІДЖИТ ДЖОНС»

Представлена стаття розглядає проблему використання прецедентних явищ у романі Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс». Актуальність проведеного дослідження випливає із зростання популярності жіночої літератури серед різних типів читачів та загальної демократизації сучасного суспільства. Дослідження зосереджено на «Щоденнику», оскільки багато англійських жінок ототожнюють себе із Бріджит, образ якої можна вважати прототипом у сучасній англійській літературі. Завдання даної роботи – висвітлити прецедентні явища, використані в тексті роману Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс», визначити їхнє відносне значення у створенні ефекту сьогоденної атмосфери дійсності в літературному творі.

Прецедентні явища розглядаються в роботі як суттєві елементи когнітивної основи певної етнічної групи, які представляють сукупність знань та ідей носіїв мови. У процесі роботи автор дає власну інтерпретацію поняття «явище прецеденту», виділяє основні типи назв прецедентів, що використовуються в романі, та визначає їх відносну частоту.

Автор стверджує, що прецедентні явища функціонують у літературному тексті як певні імплікації, які полегшують читачеві зробити власні висновки на основі фактів, що виявляються автором. Також пропонується оригінальна класифікація прецедентних явищ, до якої звертається в «Щоденнику». Зроблено висновок, що прецедентні явища функціонують у тексті даного роману як певний код, який легко впізнається представниками даного мовного та культурного суспільства. Їх використання дає змогу не лише краще проілюструвати ідею письменника, а й створити вертикальний контекст, наблизити сучасну читачку до героїні роману.

Ключові слова: прецедентне явище, жіноча література, культурні реалії, інтертекстуальність, вертикальний контекст.

Постановка проблеми. Нині жіноча література популярна серед широких верств читачів, спостерігається її велика варіативність: «рожевий роман», «романс», «чік-літ» тощо, це свідчить про зростання ролі жінки в сучасному суспільстві, загальну фемінізацію багатьох аспектів сучасного життя.

Дослідження присвячено розгляду прецедентних назв для забезпечення «сучасності» роману Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс», який уже став класикою сучасної жіночої літератури. Західні дослідники відносять зазначений твір до чік-літ, який описується як зосередження на жінці, зазвичай віком років тридцяти, її повсякденному житті, із проблемами любові та кар'єри [7, с. 56].

Наведена характеристика збігається з відповідним описом роману Хелен Філдінг про Бріджит Джонс. Літературознавці також зазначають багато послань Х. Філдінг на «Гордість і упередження» Дж. Остін, а також вказують, що «кілька письменниць, яких читають», згадують Дж. Остін як зразок для наслідування [там само, с. 24], часто з іронічним відтінком, що є типовою рисою сучасного сприймання питань кохання і романтичних стосун-

ків. Проте, як пише норвезька дослідниця М. Нільсон, одна з вад чік-літ для сучасного фемінізму полягає в тому, що цей жанр забезпечує та підтримує старі, традиційні цінності, на відміну від того, що феміністки хотіли б розвивати [7, с. 56].

У відповідь на критику Х. Філдінг стверджує: «Добре мати можливість представляти жінок такими, якими вони є насправді у світі, у якому ти живеш, жінок зі своїми ілюзіями, мріями про щастя і власну вдачу» [5, с. 199]. Прикладом цього в щоденнику Бріджит Джонс є епізод, у якому Деніел Клівер надсилає Бріджит електронне повідомлення про те, що її спідниця настільки коротка, що її майже не існує. Отримане повідомлення Бріджит із задоволенням сприймає як початок своїх романтичних стосунків, а не вважає поведінку шефа сексуальним домаганням. Водночас щоденник Бріджит Джонс також зосереджується на таких аспектах сьогоденного життя англійки, як боротьба за соціальну і професійну рівність із чоловіками, віддзеркалює уявлення про жінок нового типу, які мають обов'язки як на роботі, так і вдома. Сучасним жінкам відомий

тиск із боку соціального контексту щодо їхнього самотнього статусу:

“You career girls! Can't put it off forever you know: tick-tock-tick-tock” [4, с. 172].

«Ви, дівчата в кар'єрі! Ви не можете відкласти це назавжди, знаєте. Тік-так-тік-так» (наш переклад).

Попри те, що «Щоденник Бріджит Джонс» є улюбленим твором багатьох жінок у світі, усе ж таки саме англійки ототожнюють себе із Бріджит, образ якої можна вважати прототиповим у сучасній англійській літературі. За словами С. Янг, ««Бріджит Джонс» – книга, що вивернула навиворіт так звані жіночі слабкості, цілому поколінню успішно замінила психотерапевтів» [3]. Феномен сучасності Бріджит досліджено у працях таких науковців, як І. Морозова, Д. Мілер, М. Нільсен, С. Феріс. Віддаємо належне їхньому вагомому внеску у вирішення цієї проблеми та зазначимо, що у відомих автору цієї роботи дослідженнях не достало висвітлення залучення прецедентних феноменів у тексті роману для наближення персонажа Бріджит до сучасної англійки.

Отже, **актуальність** роботи вбачаємо в лінгвогносеологічній необхідності заповнити цю прогалину, а також у практичній потребі визначення функціональної ролі прецедентних назв у художньому тексті.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження слугує художній наратив роману Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс». Предметом – прецедентні феномени, ужиті в тексті роману.

Метою дослідження є виокремлення прецедентних феноменів, ужитих у тексті роману Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс», визначення їхньої відносної релевантності для досягнення ефекту сьогодення твору.

Поставлена мета мотивує конкретні завдання проведеного дослідження, головними з яких є конкретизація поняття «прецедентний феномен», висвітлення основних типів прецедентних назв, використаних у романі, визначення їхньої відносної частотності вживання.

Робота виконана в річищі антропоцентричної парадигми із залученням загальнонаукових методів індукції та дедукції, а також методів лінгвістичного спостереження, контекстно-інтерпретаційного, дескриптивного, квантитативно-квалітативного підходів.

Фактичний матеріал дослідження представлено 167 назвами прецедентних феноменів, дібраних методом суцільної вибірки з тесту роману.

Виклад основного матеріалу. Роман Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс» – художній твір,

в основі якого – жіночий переказ життєвих подій героїні. Попри те, що написання щоденника є кращою основою для складання сюжету, Бріджит є свідком, а не автором-творцем у власній історії. Розглянемо, що ж робить роман таким близьким для сприйняття сучасним англійським читачем. Які саме реалії повсякденного життя впливають на підсвідомий вибір сучасної жінки? На це запитання частково відповідає сама героїня роману, коли вона аналізує свої перспективи стосовно своїх романтичних стосунків. Бріджит заявляє:

“Wise people will say Daniel should like me just as I am, but I am a child of Cosmopolitan culture, have been traumatized by supermodels and too many quizzes and know that neither my personality nor my body is up to it if left to its own devices” [4, с. 59].

«[Люди] скажуть, що я маю Данієлю сподобатися такою, якою я є, але я дитина культури журналу «Космополітен», зазнала впливу супермоделей та занадто багатьох вікторин, знаю, що ані моя особистість, ані моє тіло не дотягують до належного рівня, якщо їх не удосконалювати» (наш переклад – І. Р.).

Уже в наведеному прикладі бачимо прецедентну назву **Cosmopolitan**, яка свідчить про те, що світ Бріджит Джонс моделюється усталеними уявленнями, що нав'язують модні журнали.

Поняття **прецедентності** тісно пов'язано з теорією інтертекстуальності, яка інтерпретується за Д. Мілером як наявність у тексті фрагментів ранішніх текстів. Тут ідеться про давні запозичення, переробку знайомих тем, залучення елементів відомих сюжетів, явні та приховані цитати [6].

Ми вважаємо, що **прецедентні феномени** є базовими елементами когнітивної бази певного етносу, які являють собою сукупність знань та уявлень носіїв даної мови. У своєму дослідженні поділяємо позицію Ю. Караулова, який визначає прецедентні феномени як реалії, значущі в пізнавальному й емоційному відношеннях для тієї чи іншої особистості [1, с. 216]. Інакше кажучи, прецедентні феномени – це добре відомі широкому загалу факти, апелюючи до яких активізує у свідомості людей певні когнітивні зв'язки. Крім того, зазначимо, що прецедентні феномени функціонують як імплікатури, які полегшують читачеві робити свої умовиводи, базуючись на запропонованих автором фактах. За словами І. Морозової, «імплікативність спілкування випливає із природи людського мислення, основу якого становить дедукція» [2, с. 136].

Отже, читач свідомо, але підсвідомо, виокремлює з тексту роману знайомі йому назви творів,

прізвища людей, прислів'я тощо, використовує їх як маркери, віхи для побудови своїх умовиводів.

Перший прецедентний феномен, що впадає в око, – це паралель між романом Дж. Остен «Гордість і упередження» і романом Х. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс». Сама авторка «Щоденника» визнавала, що «вкрала» сюжет у попередниці. Що ж саме «безсоромно вкрала» Хелен Філдінг? Більшість читачів, мабуть, не визнають, що початкові сцени обох романів чимось схожі, як і рамки сюжетів. Героїні та герої знайомляться на своєрідній «вечірці». Герої поводяться грубо і здаються героїням занадто пихатими. Отже, дівчини відчувають образу і мають упередження щодо героїв. Згідно із сюжетами, романтичні стосунки закоханих порушуються кількома перешкодами, які доводиться долати головним героям; серед них гордість і упередження. Х. Філдінг не робить із цього факту таємниці: у тексті твору Бріджит у своїх роздумах сама звертається до роману Дж. Остин. Те ж саме стосується головних героїв.

Найбільш вражаюча схожість між романами, безумовно, – це персонаж *Дарсі*, що функціонує в романі як прецедентне прізвище. Звичайно, у Х. Філдінг його ім'я інше, але незалежно від того, називатиметься він Фріцвільямом чи Марком, він стриманий, заможний і справжній джентльмен. Обидві дівчини, Елізабет і Бріджит, шукають «правильних» чоловіків. Герої, за якими вони упадають, завжди темні, високі, трохи старші, успішні, безсумнівно, тліють від непробудженої пристрасті. Оскільки Бріджит перебуває під впливом засобів масової інформації, вона не пропустила фільму «Гордість і упередження». Вона полюбляє цю романтичну історію і порівнює Фріцвільяма Дарсі з Марком. Для неї містер Дарсі кращий, ніж Марк Дарсі, з огляду на його привабливість, але коли справа доходить до його поведінки, вона вважає, що Марк більш чемний [4, с. 247]. В обох літературних творах у кохання героїв втручаються підлі чоловічі персонажі, які брешуть про Дарсі – Деніел Клівер у «Щоденнику Бріджит Джонс» та Вікхем у «Гордості й упередженні». Обом Дарсі набридлі лицемірні жінки навколо них, будь то худа та приваблива колега Марка Наташа чи сестра Бінглі. Попри те, що обидві жінки виглядають краще, ніж героїні, герої Дарсі не закохуються в конвенційних жінок, роблять казку про Попелюшку реальністю для героїнь:

“Bridget, all the other girls are so lacquered over. I don't know anyone else who would fasten a bunny tail to their pants <...>” [4, с. 237].

«Бріджит, усі інші дівчата так лаковані. Я не знаю нікого іншого, хто закріпив би на себе хвіст кролика!» (наш переклад).

Проте, попри схожість сюжетів, «Щоденник» сприймається читачем як сповідь сучасної англійки. Такий ефект досягається в романі завдяки великій кількості апеляцій до інших сучасних літературних видань, до імен відомих політичних діячів та історичних особистостей, сучасних реалій, знайомих пересічному англійцю.

У процесі аналізу всі зафіксовані в тексті «Щоденника» прецедентні феномени класифіковано згідно з їхньою змістовою приналежністю до певної семантичної групи. Такий розподіл уможливив виокремлення таких видів асоціативних зв'язків:

1. Загальнокультурні реалії:

а) Біблія (цитовання);

б) культурно-політичні події;

в) художні твори неанглійського походження.

2. Англійські культурні реалії:

а) культурно-політичні події;

б) селебріті (знаменитості);

в) прислів'я і приказки;

г) художні твори англійського походження.

Приклади виокремлених типів прецедентних феноменів:

1 (а). *“Mum had been to church and suddenly realized in a **St Paul-on-road-to-Damascus-type blinding flash that the vicar is gay**”* (алюзія на Святого Павла).

1 (б). 1) *“You look like something out of **Chairman Mao**”* [4, с. 70] (лідер китайської комуністичної партії, який незмінно ходив у сірому з ніг до голови);

2) *“They can be very corrupt, you know, the Portuguese authorities. It's all bribery and baksheesh like **Winnie Mandela**”* [4, с. 142]. (Вінні Мандела – дружина Нельсона Мандели, південноафриканський політичний діяч, яка обіймала кілька урядових посад і очолювала Жіночу лігу в Африканському національному конгресі).

1 (в). *“I will not get upset over men, but instead be poised and cool **ice-queen**”* [4, с. 7] (алюзія на Снігову королеву з казки Г. Андерсена).

2 (б). ***Susan Faludi, Martin Amis, Barbara Cartland, Nick Hornby*** тощо.

1. *“Apparently there is a **Martin Amis** character who is so crazily addicted that he starts wanting a cigarette even when he's smoking one”* [4, с. 25] (відомий англійський письменник).

2. *“Rang Jamie again and got 20 seconds of **Bruce Springsteen** and then Jamie growling, “Baby, I was*

born to run out of time on the answerphone”” [4, с. 29] (Брюс Спрінгстін – американський співак і автор пісень, відомий своєю музикою, поетичної лірикою й американської сентиментальністю).

2 (в). ““*I feel like the grasshopper who sang all summer*”, she (the second she sensed I was losing interest in the breakdown) revealed” [4, с. 41] (алюзія на коника, який байдикував усе літо).

2 (г). “*Backlash*”, “*Women Who Love Too Much*”, “*Clueless*”, “*Royal Wedding*” тощо.

“*It’s like being called Heathcliff and insisting on spending the entire evening in the garden, shouting “Cathy” and banging your head against a tree*” [4, с. 12] (романтичний герой із роману Е. Бронте «Грозовий перевал»).

Порівняльний аналіз використання в романі різних видів прецедентних феноменів виявив закономірності в їх уживанні. Зроблено спостереження, що прецедентні феномени в тексті роману чисельно представлені так.

Сучасні англійські культурні реалії репрезентовано максимальною кількістю прецедентних найменувань – 72% від загального корпусу прецедентних феноменів. Найбільш репрезентованою групою виступають прецедентні прізвища **селебріті** (свідомі спортсмени, актори, письменники) – 53% усіх слововживань. На відміну від англійських, група **загальнокультурних** реалій становить приблизно 28% прецедентних слововживань. Серед інших виокремлені зазначимо

приказки і прислів’я, проте вони кількісно не перевищують 14% від решти прецедентних слововживань.

Висновки і пропозиції. Отже, як свідчать кількісні дані про вживання прецедентних феноменів у «Щоденнику», саме сучасні англійські реалії мають пріоритетне значення для відтворення атмосфери сьогодення в романі. Знайомі із засобів масової інформації прізвища відомих особистостей, прислів’я, відомі з дитинства, спогади про загальнокультурні події, цитування Біблії як головного прецедентного тексту сприяють довірі сучасної англійки. У романі вона впізнає своє оточення, саму себе, як у дзеркалі, бачить у Бріджит.

Можна зробити висновок, що функціонування прецедентних феноменів у тексті художнього твору є кодом, який легко впізнається представниками даного лінгвокультурного суспільства. Його використання уможливорює не тільки збагачення, ускладнення задуму письменника, але і створення вертикального контексту, наближення сучасної жінки-читачки до героїні роману. Цей асоціативний зв’язок підсвідомо створює відчуття реальності подій і в темпоральному сенсі сьогоденності.

Отже, прецедентні феномени функціонують у тексті «Щоденника» для створення вторинної віртуальної реальності, яка накладається на когнітивний досвід читача, створює ефект його цілковитого занурення в сучасність, з упізнанням щоденного оточення сучасної англійки.

Список літератури:

1. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность. Москва, 1987. 264 с.
2. Морозова И. Что Вы хотите мне этим сказать? Импликация и имплицатура в зеркале речевого общения. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 3 (352). С. 132–138.
3. Ferriss S., Young M. Chick Lit: The New Woman’s Fiction. New York : Routledge, 2006. 265 p.
4. Fielding H. Bridget Jones Diary. Pan Macmillan, 2014. 320 p.
5. Mabry A. R. About a Girl: Female Subjectivity and Sexuality in Contemporary “Chick” Culture. *Chick Lit: The New Woman’s Fictions* / Edited by Suzanne Ferriss, Mallory Young. New York : Routledge, 2006. P. 191–206.
6. Miller D. Intertextuality in Old Testament Research. *Currents in Biblical Research*. Missouri : SAGE Publication. 2010. Vol. 9, 3. P. 283–309.
7. Nilson M. Chick lit. Från glamour till vardagsrealism. Lund : BTJ Förlag / BTJ Sverige AB, 2008.

Repushevskaya I. I. FUNCTIONAL ROLE OF PRECEDENT PHENOMENA IN H. FIELDING’S NOVEL “THE DIARY OF BRIDGET JONES”

The presented article looks at the problem of use of precedent phenomena in H. Fielding’s novel “The Diary of Bridget Jones. The urgency of the research undertaken follows from the growing popularity of feminine literature with various types of readers and general democratisation of modern society. The study is focused on “The Diary” since a lot of English women identify themselves with Bridget, whose image can be considered a prototype in modern English literature. The objective of the given work is to highlight the precedent phenomena used in the text of H. Fielding’s novel “The Diary of Bridget Jones” and to determine their relative significance in creating the effect of today’s atmosphere of reality in the literary work.

Precedent phenomena are treated in the paper as the essential elements of the cognitive basis of a particular ethnic group. which represent a set of knowledge and ideas of native speakers of the language. In the process

of work the author gives her own interpretation of the concept “precedent phenomenon”, singles out the main types of precedent names used in the novel and determines their relative frequency.

The author argues that precedent phenomena function in the literary text as certain implicatures that make it easier for the reader to draw his /her own conclusions based on the facts manifested by the author. There is also suggested an original classification of the precedent phenomena turned to in “The Diary”. A conclusion is made that precedent phenomena function in the text of the given novel as a certain code that is easily recognized by the representatives of the given language and cultural society. Their use makes it possible not only to illustrate the writer’s idea better, but also to create a vertical context and bring a modern female reader closer to the heroine of the novel.

Key words: *precedent phenomenon, feminine literature, cultural realia, intertextuality, vertical context.*

Светлічна А. А.

Одеський національний морський університет

МОДАЛЬНІСТЬ ТА ТОНАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МИТНИХ ДОКУМЕНТІВ

*У статті проаналізовано особливості вживання модальних дієслів у текстах англійськомовних митних документів. Автором встановлена частотність уживання модальних дієслів у комплексі митних офіційних документів. Зокрема, увагу зосереджено на аналізі прикладів застосування таких мовних одиниць у тексті митного документа. Виявлено специфічні особливості їх використання в комплексі митної документації. Продемонстровані шляхи формування специфічного підґрунтя, яке створює потрібний регламентуючий зміст документа. Виявлено, що модальність текстів англійськомовних митних документів переважно спрямована на коректний формат рекомендації до дії, пом'якшення прескриптивних висловлювань, що мають вигляд наказів. Розглянуто приклади застосування аргументативних вкраплень, що дозволяють уникнути прямих наказів і мінімізувати вживання в тексті відверто прескриптивних формувань. Такі включення описують можливі та неможливі дії адресата, створюють рамки, описані законом, дозволяють спроектувати майбутню дію реципієнта. За рахунок таких сегментів відбувається оцінка можливих дій особи, окреслюється межа дозволеної поведінки декларанта, що встановлена нормами митного права, утворюється формат непрямих спонукання, який дозволяє адресантові маніпулювати діями адресата (декларанта), зменшуючи кількість директив у площині документа, та призводить до зменшення використання більш відвертих прескриптивних висловлювань. На основі аналізу було встановлено, що характерним для тексту англійськомовного митного документа є використання футуральних форм. Діють вони для зменшення прямої тональності наказу шляхом опису будь-яких гіпотетичних ситуацій, окреслення прогнозованих ситуацій у разі певних дій реципієнта. Результатом застосування таких форм стає не лише уникання використання таких модальних дієслів, як *must/can*, а також і зменшення використання модальних дієслів у форматі митного документа взагалі.*

Ключові слова: модальне дієслово, значення, імпульс спонукання, регулятивний формат, відтінки значень, імперативна тональність.

Постановка проблеми. У зв'язку з розширенням міжнародних контактів все більше зростає обсяг офіційної документації. Як наслідок, у фокусі багатьох сучасних науковців сьогодення знаходяться тексти міжнародних документів. У центрі даного дослідження – англійськомовна офіційна митна документація. Відрізняється вона специфічним застосуванням модальних дієслів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження в галузі лінгвістики характеризуються зростаючим інтересом до вивчення функціональної значущості мовних одиниць і категорій у різних комунікативно-прагматичних ситуаціях, коли предметом конкретного аналізу стає не власне мова як система знаків, а мова як засіб досягнення певної мети в процесі комунікації. Аналізом функціонування окремих мовних одиниць в офіційних текстах займалися: специфікою відтворення модальності під час перекладу інформаційно-довідкової документації українською мовою – І. М. Баклан [2], дослідженням

лексико-граматичних і стилістичних особливостей англійськомовних документів – Ж. Л. Біленко [3], структурно-композиційними особливостями ділового листа і прагматичним потенціалом офіційної документації – І. П. Борковська [4], практичними та структурно-семантичними особливостями міжнародного договору – С. Є. Максимов [7], дослідженням лінгвопрагматичних та лінгвокогнітивних аспектів комерційних контрактів – Н. Г. Наумова [8].

Постановка завдання. Метою статті є визначення частотності вживання модальних дієслів у комплексі англійськомовних митних документів та дослідження особливостей їх застосування. Об'єктом розвідки є модальні дієслова в англійськомовному митному документі. Предметом дослідження є функціональні особливості вживання модальних дієслів у англійськомовній митній документації.

Матеріал дослідження – англійськомовні митні документи: пасажирські декларації, вантажні декларації, АТА карнети, сертифікати

походження, фітосанітарні сертифікати, сертифікати якості, інвойси та проформа-інвойси – усі офіційні документи, що застосовуються в процесі митної діяльності під час перетину кордону пасажирами або перевезення вантажу через кордон.

Виклад основного матеріалу. У результаті аналізу текстів комплексу англійськомовної митної документації було встановлено, що вживання модальних засобів не є рівномірним. Позаяк «модальність виражає реальні/ірреальні відношення до дійсності, цільову настанову мовця (а в нашому випадку – цільову настанову документа) або суб'єктивну кваліфікацію ним повідомлення» [9, с. 462], цілком логічним стає найбільш частотне використання модальних засобів саме в інформативно-регулятивних жанрах (Customs Declaration, Cargo Declaration, ATA Carnet). Це пояснюється насамперед призначенням таких документів, тому що їхнє завдання полягає в регулюванні відносин між адресатами (державною установою та адресатом). І оскільки основною стратегією документа є забезпечення правового регулювання (legal regulation), то існує потреба в сигналах, що корелюють поведінку реципієнта. Саме це й зумовлює системну дію модальних засобів у цих жанрах.

Модальні дієслова комплексу митної документації є найбільш частотними. Вони оформлюють модальність обов'язку (must, have to) та модальність можливості (can, may). За допомогою дії таких одиниць описуються необхідні, можливі та неможливі дії адресата, відбувається запобігання небажаним ситуаціям, стає можливим створити проєкцію на майбутні дії реципієнта. Результат підрахунку співвідношення таких модальних дієслів у цьому комплексі має такий вигляд: may (46,7%), can (36,1%), must (17,1%), інші (need, should – 0,1%). Найбільш продуктивними модальними дієсловами постають may та can, і пояснюється це, на наш погляд, бажанням зменшити наявність прямих директив, уникнути категоричних висловлювань у форматі тексту документа.

Завдання модальних засобів полягає в окресленні ймовірних подій, наведенні аргументів. Як результат, це дає реципієнту можливість прийняти рішення самостійно, на власний розсуд, ознайомившись із фрагментами з чинного митного законодавства: «The total value of computer equipment, added to the rest of the items above cannot exceed 4,000 US dollars or its equivalent in domestic or foreign currency; Introducing merchandise without the applicable declaration, permits, or duty payment may be subject to administrative or criminal penalties... When a Declaration is presented per

family (father, mother and children, baggage and duty free exemptions may be combined».

Специфіка використання модальних дієслів полягає у формуванні підґрунтя, яке «дозволяє водночас отримати потрібний регламентуючий формат документа й мінімізувати прояв у тексті відверто прескриптивних формулювань» [10, с. 109]. У проаналізованих випадках застосування дієслова may воно може створювати певну атмосферу обов'язку за допомогою лексичних засобів, які є в реченні. Як приклад вживання подібного значення may в документі розглянемо фрагмент тексту ATA Carnet: «This Carnet may be used in the following countries/customs territories under the guarantee of the associations listed on page 4 of the cover...». Впродовж усього тексту документа такі включення, як «following» (з переліком країн-учасниць міжнародної системи АТА, на територію яких дозволяється тимчасове ввезення товарів) та чинних «the guarantee of the associations» (із посиланнями на положення Конвенції про тимчасове ввезення), діють як регулятивні фрагменти. Вислів отримує водночас і категоричну, і обмежувальну тональність. Відчувається рішуче ставлення адресанта до деяких питань митного процесу. Такий прийом дозволяє зменшити вживання в окремих сегментах тексту модального дієслова must і зберегти безапеляційний характер висловлювання водночас.

Як установив аналіз, регулятивні висловлювання, де першим компонентом предиката є must, досить фрагментарні в пакеті митної документації. Вони використовуються лише в тих частинах, де потреба в прескриптивних зворотах вимушена та обов'язкова.

Розглянемо приклад використання must на початку документа Customs Declaration for passengers of Mexico, де задається формат діалогу з адресатом: «Each passenger, or family head must provide the following information», «You must also complete the Declaration on bringing and taking money on cash...». Спостерігається таке застосування в тих інформаційних частинах, де можливість зробити вибір адресатом не передбачається. Висловлювання несуть директивний характер: «Each person 16 years old must sign the declaration».

Модальні дієслова в текстах англійськомовних митних декларацій діють комплексно та гнучко, «дозволяючи модифікувати спосіб презентації змісту» [1, с. 101], в деяких фрагментах тексту надають вибір адресату, а в деяких – змушують діяти чітко в рамках закону. Модальність пов'язана з прагматикою тексту та фоновим знанням щодо

пресупозицій законодавчого документа [6, с. 97]. Як результат, спостерігається цілком природне використання різних відтінків модального значення впродовж текстового континууму.

Характерним стає пом'якшення імперативної тональності, функціонування непрямих директив, що походять від адресата (митного органу) з метою проведення експортно-імпортової операції згідно з правилами, встановленими тією або іншою державою. Прескриптивні висловлювання діють на фоні безапеляційних аргументів: «Under Canadian law...»; «Mexican Law provides penalties for...»; «False reporting may lead to punishment for the violation of the Customs law». Спостерігається також імпліцитний вплив, коли реципієнт розуміє легітимність кроків митної процедури завдяки попереднім висловам або фрагментам тексту: «If you tick “Yes” to any of this questions number 11 above, please notify on the reverse side of this form and please go to RED CHANNEL. If you tick “No” to all of the questions above, please go to Green Channel». Регулювання дій адресата в таких випадках відбувається без використання модальних дієслів.

Цікавим є можливість таких аргументативних вкраплень формувати відтінки значень, варіюючи тональність окремих частин тексту в напрямку більш наполегливих інтонацій. Наприклад, розглянемо сегмент Customs Declaration (Canada): «Customs officers may seize any goods or items that you do not declare or that you falsely declare. You may also face to fines, arrest and/or prosecution». Наведений фрагмент демонструє використання модального дієслова *may* в тексті митного документа з метою пом'якшення категоричності викладу інформації. Однак вживання попередніх виразів: «Your declaration must include the total value of goods...», «All travelers must be identified on a Customs Declaration Card», «Each traveler is responsible for his/her own declaration» зберігає категоричний регулятивний фон і формує в адресата передчуття необхідності діяти в рамках закону.

Типовим для комплексу англомовної митної документації є опис меж дозволеної поведінки декларанта, що встановлена згідно з нормами митного права. У такий спосіб утворюється формат непрямого спонування, який дозволяє зменшити кількість відвертих директив у площині документа. З цієї ж метою діють категорії футуральності, які дозволяють означити сферу можливого, передбачуваного, описати дії, що ще не відбулися, але можуть відбутися. Наприклад: «Duty will be assessed at the current rate on the first \$ 1000 above the exemption», «Citizenship and Immigration

of Canada advise you that all visitors admitted to Canada will be permitted to stay for a maximum of six month, unless otherwise notified in writing by an examining officer» – гіпотетична ситуація; «You must declare all goods-part of your exemption or not that you are bringing into Canada. A custom officer may examine your goods. Note that goods that do not qualify for a personal exemption may be subject to duties, taxes, and/or fees» – прогнозованість ситуації з маркерами волевиявлення.

Водночас у таких фрагментах характерним є використання виразу «*may be subject to*», який у завуальованій формі акцентує увагу на наполегливій «рекомендації» чинити в рамках закону, що спрямовується на реципієнта: «Gifts over CAN\$60 each are subject to duty and tax...». Подібні конструкції пом'якшують категоричність попередніх висловлювань, водночас зберігаючи регулятивний каркас документа і «створюючи атмосферу довіри та взаємодії, тому, як наслідок, «мають більше шансів бути прийнятими адресатом» [5, с. 175].

Слід також звернути увагу на вживання умовних речень у комплексі англомовної митної документації. Вони відіграють суттєву роль у координуванні дій адресата в митному процесі. Використання умовних речень стає типовим лише для англійськомовних митних декларацій, і пояснюється це, на наш погляд, специфічним характером таких документів, спрямованих на встановлення контакту з адресатом: «However, if you bring in or take out of the United States more than \$10,000 (U.S. or foreign equivalent, or a combination of both), you are required by law to file a report on FinCEN 105 (formerly Customs Form 4790) with U.S. Customs and Border Protection»; «If you have any comments regarding the burden estimate you can write to U. S. Customs and Border Protection Office of Regulations and Ruling...».

Одна частина умовних речень вживається з метою проінформувати та надати інструкції з митних питань: «If your answer to any of questions above is “Yes”, please list your belongings in “Description of Personal Effects” on side B»; інша – з метою заохочення співпрацювати із представниками митниці в разі необхідності уточнення деталей під час заповнення тексту митного документа: «If you have a question about Customs Declaration by traveler and duty-free allowance, please ask the customs officer for detailed information».

Використання умовних конструкцій у форматі Customs Declaration є досить частотним. Це дає можливість окреслити потенційно ймовірно

наслідки, які можуть мати прояв у разі певних кроків із боку адресата. Такі конструкції стають регулятивними інформативами, оскільки зображують гіпотетичну ситуацію та надають адресатові час визначитися з подальшими кроками, щоб свідомо діяти в рамках чинного митного законодавства:

«However, if you bring in to or take out of the United States more than \$10,000 (U.S. or foreign 133, equivalent, or a combination of both), you are required by law to file a report on FinCEN 105 (formerly Customs Form 4790) with U.S. Customs and Border Protection»;

«If you are one of the travelers selected for an examination, you will be treated in a courteous, professional, and dignified manner»;

«If you have any comments regarding the burden estimate you can write to U.S. Customs and Border Protection Office of Regulations and Rulings, 90 K Street, NE, 10th Floor, Washington, DC 20229»;

«If all your answers to 1. and 3. of side A are “No”, you need not fill in this section».

Особливого значення в текстах митних декларацій набувають умовні речення, які містять модальні дієслова *may*, *can* у головному реченні:

«If you have any doubts, you can request assistance from the customs personnel before presenting your declaration»;

«When a Declaration is presented per family (father, mother and children), baggage and duty-free exemptions may be combined».

Подібні умовні конструкції додають англomовному митному документу більшої регулятивної тональності: «You can bring in personal goods without paying duty or tax, as long as you do not leave them in Canada»; корегують шляхи вирішення митних питань чи проблем, які можуть

виникнути в ході митного оформлення та контролю: «If the consignment consists of more than one UN number in a single container, segregation checks will need to be done before acceptance».

Також більшу офіційність, строгість, імперативність у створенні тексту англійськомовного митного документа можливо досягнути за допомогою використання модального дієслова *shall*, яке володіє певним семантичним розмаїттям у цьому комплексі документів. Воно може мати значення повинності, виступати в пом'якшеному варіанті – без категоричності, що робить його схожим з дієсловом *may* в значенні дозволу або можливості дії: «Passengers who are taking any articles included in item 9–14 shall fill out this form in detail».

Такий виклад інформації дозволяє адресанту сформулювати та зберегти регулятивний каркас упродовж усього тексту документа, уникаючи більш наполегливих звертань, де описана умова та наслідок сприймаються як беззаперечні факти, які ґрунтуються на нормах митного права.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного аналізу було встановлено, що серед модальних дієслів пакета англійськомовної митної документації найбільш частотними є ті, що оформлюють модальність обов'язку (*must*, *have to*) та модальність можливості (*can*, *may*); характерною для даного комплексу документів є заміна прямих прескриптивних висловлювань на аргументативні.

Як підсумок, ми повинні визнати, що існує потреба в подальшому та більш ретельному вивченні функціонування модальних дієслів у текстах комплексу англійськомовної митної документації з фокусуванням на різноманітності значень, які ці мовні одиниці створюють у форматі офіційного документа.

Список літератури:

1. Драбкина И. В. Прагмалингвистические аспекты письменного делового общения (на материале англоязычных текстов контрактов и деловой корреспонденции) : дисс. ... канд. филолог. наук : 10.02.04 ; Самарский гос. ун-тет. Самара, 2001. 219 с.
2. Баклан І. М. Труднощі відтворення модальності в перекладі німецькомовної інформаційно-довідкової документації українською мовою. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний літопис»*. 2018. Вип. 3. С. 11–15.
3. Биленко Ж. Л. Лексико-грамматические и стилистические особенности англоязычных документов. *Вестник Харьковского нац. Автомобильнодорожного ун-та*. Харьков, 2007. Вып. № 39. С. 22–24.
4. Борковська І. П. Прагматичний потенціал текстів ділових документів. *Сучасна Європейська наука* : матеріали Х міжнародної науковопрактичної конференції. Шефільд, 2014. С. 83–85.
5. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. ... д-ра філолог. наук : 10.02.04 «Германські мови» ; КНУ. Київ, 2002. 37 с.
6. Комарова Р. Н. Язык закона, лингвистические характеристики. На материале текста Германского гражданского уложения : дисс. ... канд. филолог. наук : 10.02.04 ; СПб. гос. ун-тет. Санкт-Петербург, 2000. 180 с.
7. Максимов С. Е. Прагматические и структурно-семантические особенности текста международного договора (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» ; Киевск. пед. инст. ин. яз. Киев, 1984. 23 с.

8. Наумова Н. Г. Англomовний комерційний контракт: лінгвопрагматичний та лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04 «Германські мови» ; ЗНУ. Запоріжжя, 2005. 234 с.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
10. Светлічна А. А. Англійськомовні митні документи: структурно-семантичний та когнітивно-прагматичний аспекти : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04 ; ЗНУ. Запоріжжя, 2018. 304 с.

Svietlichnaya A. A. MODALITY AND TONALITY OF MODERN ENGLISH CUSTOMS DOCUMENTS

In this article the using of modal verbs in the texts of English-language customs documents is analyzed. The author established the frequency of using such units. In particular, author's attention is focused on the analysis of examples of application of such language units in the text of English customs documents. It was revealed the specific features of their use in the customs complex. The ways of forming the specific basis, which creates the necessary regulatory content of the document, are demonstrated. It was found that the modality of the texts of English-language customs documents is mainly aimed at the correct format of the recommendation to the action, the mitigation of prescriptive statements in the form of orders. Examples of the use of argumentative inclusions are considered, which avoids some direct orders and minimizes the use of overtly prescriptive formulations in the text. Such inclusions describe possible and impossible actions of the addressee, create the framework described by the law, allow to design the future action of the recipient. As result of using such segments there is an assessment of possible actions of the person, the limit of the allowed behavior of the declarant which is established by norms of the customs law is outlined, the format of indirect motivation which allows the addressee to manipulate actions of the addressee is formed. It is allowed to reduce the use of some frank prescriptive statements. Based on the analysis, it was found that the use of futural forms is characteristic of the text of the English customs document. They act to reduce the direct tone of the order by describing any hypothetical situations, outlining the predicted situations in the case of certain actions of the recipient. The use of such forms results not only in avoiding the use of modal verbs such as must / can, but also in reducing the use of modal verbs in the customs document format in general.

Key words: modal verb, meaning, categorical statement, regulatory format, shades of meanings, imperative tonality.

Semen H. Ya.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

LEXICAL INNOVATION IN JOURNALISM

The article regards the issue of lexical innovations in the sphere of journalism. The analysis and explanations of certain words will help to better retain the material of news programs in learning English. From lexicological sources 117 lexical units were selected. Though linguists systematically monitor language situation, there always exists the necessity of further detailed explanation and observation of the lexis as new phenomena acquire new nominations, and words that are long used in the language may acquire new meanings.

In the lexicographic sources that served as the basis for investigation all words are given either in alphabetic order or thematic grouping. The main task from the start was to isolate words and word combinations from the rest of the units that were included into the sources. The descriptive method helped to show the semantic and word forming structure of the vocabulary. Innovations concern: 1) the names of the specialists working in mass-media, 2) the naming of devices and activities of journalists, 3) results of this process of activity, 4) evaluation of the news presentation, the policy of the papers and methods of readers attracting. As to the ways of word formation there is a marked predominance of blending over the examples of conversion or abbreviation. Some lexical units being not new acquire new meaning. Reporters often use euphemisms, the source of information due to some reasons is not directly named. Some words come from proper names, others were coined by journalists and either were forgotten or widely used and found their way into the dictionaries. Words may be both mono- and polysemantic. Their meanings and functioning are explained and illustrated by examples taken from the reliable sources. The further investigations will include the observing of the innovations in the sphere of journalism, as new notions, new events, new theories will always bring new words.

Key words: mass-media, innovations, lexis, coinage, blending, derivation.

The problem under discussion. Journalism, like all spheres of people's activity, is going through a hard process of transformations which involved all genres of this valuable profession. Radio, television and newspapers in their traditional forms gradually give way to new innovative technologies which are speedily developing in recent times. And yet, still having probably a lessened in number audience, both readers and listeners, giving the professional approach in doing their main job of presenting real firsthand information to the wide public, demonstrating ability to answer the challenges of the day traditional ways of journalists' activity are interesting for linguists from all points of view, including the language of it. The given paper will tackle the problem of vocabulary and its innovations in the sphere of British and American English journalism. The topicality of the investigation lies in the fact that the knowledge of the vocabulary innovations helps to better understand the spoken and written English of the news presentation. The novelty of the analysis is presupposed by the material of the investigation which is collected from sources, both British and American, the authors of which tried and did their utmost in

gathering the samples of the changes and innovations in different spheres of human activity, journalism including. Lots of endeavours have been made already to bring these words and word combinations closer to the public and yet they need further presentation and explanation as ever changing world of ours constantly provides us with new unexpected forms.

The analysis of the recent research and publications. The existing sources of information that can be used nowadays include the glossaries and commentaries, reference-books and dictionaries [1; 2; 3; 4]. At the same time all words and word combinations are given according to different principles: thematic, alphabetic, they may include theoretical parts, present the material of real talk, but combine words and references alike under the same title. The main difficulty is to find the words and expressions that belong to the sphere under discussion in order to properly analyze them from the linguistic point of view.

The number of new words in J. Ayto's dictionary (1989) is 1032, lexical units that belong to the sphere of journalism is 52. Z. Trofimova's dictionary of new words and meanings (2006) include 1034 entries reflecting innovations in English, the number of words

from the sphere of journalism is 47. Another source for the selection was the dictionary of J. Crotty "How to talk American" (1997). 18 words of the mass-media sphere were added to the selection.

As Z. Trofimova argues, "neological boom" was the result not only of scientific and technical revolution, public relations development, but also the innovations in the sphere of mass-media communication. Reading of press by foreigners becomes rather difficult as new words and word combinations present stumbling blocks for text understanding. The author used a dozen of sources to find new words and illustrate them by vivid examples, among them being William Safire's book "Safire's Political Dictionary". He was the well-known American writer, journalist, politologist and lexicologist, regularly published the column "Language" in "International Herald Tribune" where he presented new words and meanings [2, c. 3].

The aim of the article. The present paper aims at the analysis of lexical innovations in the sphere of journalism. For achieving them a set of procedures were fulfilled to show the peculiarities of journalism innovations and a number of methods were used. The descriptive method helped to analyze the selected words and word combinations, component analysis proved valuable to regard the semantic structure or the vocabulary. Word building classification was helpful in the defining the predominant kind of word formation in the units. Calculations gave the possibility to state the number of example in the dictionaries, define the major and minor types of word formation of innovations.

Presentation of the material. Judging by the obtained selection innovations in journalism may be grouped as follows:

- 1) the names of the specialists working in mass-media;
- 2) names of devices and activities of journalists;
- 3) products, results of this activity;
- 4) evaluation of the news presentation process, the policy of the papers and methods of readers attracting.

1) The innovations concern the name of those specialists that work in the given sphere:

E.g. **agony aunt** *noun* *British* a woman who gives counselling on personal problems. This word combination is characteristic of exaggerated hyperbolized emotionality, which makes the journalist closer to the listeners and readers emphasizing family relations. The activity included the help after the crackdown on Army bullying, comprised the whole network of young soldiers. These journalists advised readers or listeners in newspaper columns, on radio,

etc.: Fifty new 'agony aunts' will be recruited by the Women's Royal Voluntary Service. *Daily Telegraph* 28 January 1988. After agony aunt had appeared, the meaning extended and the male variant was added: agony uncle, as in the following example: Since working together on Forum Magazine in the early seventies, their paths have continued to cross and cross. They ...have... become identified as the agony aunt and uncle of our media. *Guardian* 20 June 1985. Two word combinations can be used together.

The appearance of those working in mass-media is also very important. This was reflected in the coinage mediagenic = media + photogenic. Once there used to be radiogenic (late 1920s), later on telegenic (late 1930s). The synonym is **picturesome** *adjective* attractive to look at.

2) Innovations may be observed in the naming of objects, devices or activities in the sphere of mass-media. The following example shows how by means of conversion which is characteristic of English another word of a different part of speech, namely a verb, from the noun box that means a TV set, is formed: to box = to present on television: Royalties from Evelyn Waugh's works in the couple of years after Brideshead was boxed brought about £ 20,000 to each of his six children. *Guardian* 16 Mar 1985.

Another example may be **hypermedia** *noun* (in computers) the facility for creating a mixture of text, sounds, video and excessively active and excitable graphics from various packages. A colloquial compound gogglebox – a TV set also belongs to this group. Telescopic word Intelsat stands for International Telecommunications Satellite.

3) The words may denote the products of the journalists' activity.

E.g. **bubble** *noun* a new television serial developed from already existing one (typically a soap opera) and incorporating some of its characters: *South* was the first spin-off [from Brookside] (did you know they call it a bubble now?) Open Air, BBC1, 21 Mar 1988. Here metaphorical transference is observed – the coinage is of a 'soap bubble'.

One more example may be the word **maxi-series** *noun* a television drama presented in a large number of sequential episodes: The ABC was filming scenes for its 30-part 'maxi-series' "The Last Report" at Bondi last week, and the crew was using special effects to create rain. That's show business. *Sydney Morning Herald* 13 Apr 1988. In the 1980s the inflated versions of miniseries were very popular with television companies. Nowadays some maxi-series include much more parts, almost hundreds of them.

4) The innovations include ways of presenting information.

E.g. **catastrophize** *verb* *American* to treat a trivial problem as if it were a major catastrophe: When it comes to dealing with daily obstacles, he says, "We have a tendency toward catastrophizing and awfulizing." *Newsweek* 25 Apr 1988. Recent decades as well as the turn of the century proved to be full of hotbeds, terrorism attacks, hybrid wars and, naturally enough, it is hard to watch it on the screen every day. TV anchors warn the public that images may be distressing, but it is not always helpful.

Innovations in the vocabulary of journalism show the evaluation of the news presentation process, the policy of the papers and their methods used for attracting the readers. Traditionally British newspapers are divided into quality and popular, but blending combined these two words into one reflecting the phenomena that took place in the papers:

E.g. **quali-pop** *noun* the use in upmarket 'serious' newspapers of stories and presentational techniques more typical of tabloid newspapers: Not long after that the quali-pop stratego [on *The Times*] was abandoned. *Observer* 22 May 1998.

Similar interaction may be observed between the newspaper and television, example being the word combination **tabloid television** *noun* television programming designed to appeal to a mass audience by featuring pop music and videos, news and gossip about celebrities, etc. The main impetus for the introduction of the typical subject matter and presentation techniques of tabloid newspapers into television had come from the advertisers.

Words with negative evaluation can be found:

cutting-room journalism *noun derogatory* the practice of compiling news or background stories by researching old newspaper cuttings and similar sources rather than gathering first-hand information by field work. *Observer Magazine* from 28 July 1987 cites such an example of "a new Orwellian language introduced into the BBC by Big Brother Birt whose affairs and newspeak vocabulary included 'Lexpo' ('Long exposition'), 'Bexpo' ('Brief exposition'), 'cutting-room journalism'. The innovations were fast being adopted by ambitious subordinates". Lexpo and Bexpo proved to be for internal use only, but the last expression was included into the dictionary.

Words appear in the language in case of the necessity to nominate some notions or events. Measures taken by some governments are reflected by the lexical unit **gazetting** *noun*, *Singapore English* the placing of an official restriction on the sales or distribution

of a newspaper or similar publication: The government has severely restricted the distribution of publications that deemed to be delving into Singapore's domestic politics or presenting a distorted view of the country: "Gazeting, as it's called, is a powerful weapon; Singapore, with its highly educated and prosperous population, is one of Asia's largest media outlets. *Newsweek* 15 February 1988.

Restrictions of the government is also recorded in the following unit: **D. Notice** a censored memorandum sent by the English government to mass media and banning to publicize certain information for the reason of national defence. D. stands for defence.

Lots of new words that appeared in journalism are formed by means of blending:

plugumentary = plug+documentary,

squaerial = square+aerial,

sit-tragedy = situational+tragedy,

vidkid = video+kid,

televangelism = television+evangelism

(televangelist),

televangelist = television+evangelist,

telenovela = television+novela,

teledish = television+dish,

telebook = television+book,

telecoms = television+communications,

infomercial = information+commercial,

docufantasy = documentary+fantasy,

drama-com = drama+comedy, comedy-drama,

dramedy (Am.).

Affreviations are much less in number RDS – Radio Data System, CPM: cost per thousand circulation, so are examples of conversion: **to wok** *verb* to cook using a wok-bowl-like traditional Chinese cooking pot – the word used in cooking shows; **to stand-first** *verb* to provide (a newspaper article) with an introductory summarizing its content. The word *geddit* stands for *get it?* and preposition *into* is used instead of *on*, *about*.

Many old words acquire new meanings:

spreading: speaking as fast as is humanly possible;

textbook: a representative example; book: a magazine;

art: from sales art – the advertisement (ad);

a lot of words came from ads:

shoot: a photo session for an ad campaign,

hole: ad space available at the last minute;

fractional: any ad that is smaller than a full page. The phenomenon is called specialization of words [1, p. 66].

Journalists sometimes avoid due to different reasons naming the source of information calling it **back channel**. Oftentimes reporters tend to use

euphemisms: redundancy instead of unemployment. The secret tongue of reporters and pundits full of the most often used at a given moment words is called journalese. US News and World Reporter from May 21, 1990 published the article where it is illustrated by examples: “actress model”, “one time beauty queen” really mean “bimbo”, agreeable means wimpy, well-known – tiresome.

Some words come from the proper names. X.M. McLuhan, the Canadian sociologist argued that mass-media form the character of the society and that mass culture gives the people the access to spiritual value. He struggled with the printed word, but some considered him to be an explorer and experimenter, hence, McLuhanism is a word denoting his theories about the dominating role of mass-media in the society.

Words may be monosemantic:

newsreader *noun* an announcer reading the breaking news and polysemantic: **newsmaker** 1) a person who is the center of interest of mass-media, 2) a celebrated personality or an outstanding event.

Affixation also has its influence on the meaning of the words: prefix para – in the word parajournalism gives the sense of some opposition. Parajournalism is new journalism so-called “secret press”. It is a special manner in journalism when the author takes everything close to heart, becomes too personally involved in describing the events. A lot of publications appeared opposing themselves to the existing press, the so-called underground press was mounting a serious challenge to established dailies (*The American Annual*).

Words may come from two different spheres, but combined into one word combination reflect the activity of television:

wholesale politics *noun, chiefly American* electoral campaigning via the media, especially television, while traditional methods of campaigning such as addressing meetings, rallies, canvassing, touring around is called retail politics.

Terms used in trade being attributes for the noun politics came to be used with transferred meaning in mass-media. An example of blending **toytoon** *noun* an animated cartoon for children featuring characters of which models can be bought as toys. It is a deliberate tying in of a television series with toys, toytoon = toy+cartoon. This is also an example of market economy in action. There are words with both positive and negative connotations.

Positive: **educational television** – this word combination indicates the cognitive programmes having cultural value (without ads), **equal time**

American means equal number of minutes allocated free on different days, but at the same time to the representatives of different parties or groups. **Fireside chat** is a warm, unofficial address of a prominent public figure (most often Resident) to the listeners and viewers on the radio and TV. Resident F.D. Roosevelt was the first to give fireside chat and was very effective as a radio speaker.

Negative implications can be traced in the following units: Iran-gate.

Suffix-gate being added to some word gives it extremely negative connotation with the hint of possible scandal. **News management** stands for news manipulation and censorship of information, presenting it according to the needs of the government. **Black Radio** broadcasts the radio programs of psychological war to the opponent side presented in the name of the adversary. **Flackery** as a jargon word means advertisement, publicity (especially of the political figure) comes from flake, also American jargon with the meaning of bright, eccentric, extraordinary. A biased covering of events and press backing of one party only are rendered by the word combination **one-party press**. The prefix over- shows the excess of something and is used in the following coinages: **overexposure** as an annoying, intolerant advertisement of some political figure by the mass-media, the verb being **to overexpose**. The desire to see one’s name in the press has got another denomination: **Potomac fever** which stands for the capital of the US as Washington is situated on the Potomac river. The skill of presenting oneself from the most favorable side, the ability of self-promotion in American jargon is called **showboating**. An advisor, a public opinion-maker, often a representative on the links with the press who tries to interpret the wording and events in the necessary key and direction is known as **spin doctor** or **spinmeister**. Some call them the PR generals. **Hatchetman** *noun* is a journalist who unscrupulously uses libel, juggling with facts. There is an example of hatchetwoman. **Hype** is a jargon word for shameless advertising, humbug and any trick for attracting attention.

Some words are hard to be referred to either of the two groups as they are used in the contexts with both positive and negative connotations or are neutral and just have their denotational meaning. Examples may be as follows: The press conference or interview with one journalist which is an official one, the name of the interviewee remains anonymous (often the name of the president) is called **backgrounder**. A massive wide campaign on TV held in the last days before the election is referred to as **TV blitz**.

Information for the press is known as **handout**: Good reporters profess to ignore “handouts” and dig for themselves; however the informative *handout* can be helpful and timesaving. A handout is usually directly given by press agents to reporters; a release (press release) may either be handed out or mailed. W. Safire “Safire’s Political Dictionary.” An influential political observer has got another name – **pundit**. The investigation of public opinion is called **trial balloon** (American). It is done anonymously by the President or another public figure with the help of mass-media. This is a way to study background, argument, good and bad reaction. The latest news is most often referred to as the latest **update**. The source of information is called **pipeline**.

Some words even reflect the combining of both positive and negative connotations: The American journal “The Time” created the word *dawk* = dove+

hawk – a person that is not approving the war, but refuses to actively fight for peace.

Conclusions. Vocabulary of every language constantly develops. The task of the linguists is to observe, analyze, collect and explain the units that appear in the language. Journalism has greatly changed recently. Due to the appearance of new technologies the number of listeners of the radio, TV viewers, readers of the press greatly lessened. But the development of new ways of news presenting, the fulfilment of journalists their main fundamental task – informing and educating the public should be based on long-standing tradition of the best samples in this profession. The assiduous and systematic work at the English language, linguistic analysis of innovations of different kinds should be paid great attention to. The perspective of the research is the gathering and further observation of new linguistic facts in the sphere of journalism.

References:

1. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80–90 років XX століття. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1997. 396 с.
2. Трофимова З. С. Dictionary of New Words and Meanings. Словарь новых слов и значений в английском языке. Москва : АСТ : Восток-Запад, 2006. 320 с.
3. Ayto J. The Longman Register of New Words. Special Edition. London : Longman UK Ltd, 1989. 434 p.
4. Crotty J. How to talk American. A Guide to Our Native Longues. Boston ; New York : Houghton Muffin Company, 1997. 420 p.

Семен Г. Я. ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ЖУРНАЛІСТИЦІ

У статті розглядається питання лексичних інновацій у сфері журналістики. Аналіз та пояснення окремих слів допоможе краще засвоювати матеріал новинних програм у вивченні англійської мови. Із лексикологічних джерел було відібрано 117 слів та словосполучень. Хоча лінгвісти систематично моніторять мовну ситуацію, завжди існує необхідність подальшого детального пояснення та спостереження за лексикою, оскільки нові явища отримують нові позначення, а слова, що давно вживаються в мові, можуть отримувати нове значення. У лексикографічних джерелах, що слугували основою для дослідження, слова подаються або в алфавітному порядку, або згруповані тематично. Із самого початку основним завданням було відділити слова та словосполучення від інших одиниць, що входять у словники. Описовий метод сприяє висвітленню семантики та словотвору виділеної лексики. Інновації стосуються: 1) назв спеціалістів, що працюють у медіа, 2) діяльності журналістів, 3) результатів даної діяльності, 4) основних принципів процесу роботи, подачі новин, залучення читачів. З точки зору способів словотвору спостерігається значне переважання злиття над прикладами конверсії чи аббревіатури. Деякі лексичні одиниці не є новими, але набувають нових значень. Репортери часто використовують евфемізми, джерело інформації через певні причини може не вказуватися. Деякі слова утворюються від власних назв, окремі лексичні одиниці були створені самими журналістами. Частина з них вийшла з ужитку, частина – увійшла у словники. Лексичні одиниці можуть бути як моно-, так і полісемантичними. Значення пояснюються та ілюструються прикладами у відповідних словниках. Подальше дослідження включатиме спостереження за інноваціями у сфері журналістики, оскільки нові поняття, нові події, нові теорії завжди будуть створювати нові слова.

Ключові слова: мас-медіа, інновації, лексичні одиниці, новотвори, злиття, деривація.

Сіманович Н. М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІСТОРІЯ ПОЯВИ Й ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ БАЗОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕСУРСІВ

Статтю присвячено вивченню історії появи й етимологічного походження термінів, що слугують засобами номінації базових економічних ресурсів в англійській мові. У зв'язку з цим у статті дається визначення поняття «економічний термін», встановлюється, які саме ресурси вважаються в економіці базовими, розглядається історія появи та розвитку англійських термінів на їх позначення, з'ясовуються мови та джерела походження цих одиниць.

Економічний термін є мовною одиницею (словом чи словосполученням), що позначає фахове поняття сфери економіки. Основні поняття вказаної сфери та поняття на позначення базових економічних ресурсів почали формуватися у різних мовах ще задовго до появи економіки як науки й окремої галузі народного господарства. Використання базових економічних ресурсів дозволяє задовольнити потреби людей. Такі ресурси поділяються на матеріальні та людські.

Дослідження термінів, які виступають засобами номінації базових економічних ресурсів в англійській мові, вказує, що вони надходили до неї з латинської та французької мови (її нормандського діалекту), починаючи із XII ст. Окремі такі одиниці є суто англійськими, поява яких зумовлена не тільки економічними, а й історичними та соціальними факторами розвитку країни.

Значення і запозичених, і суто англійських термінів, котрі є одиницями номінації базових економічних ресурсів, змінювалося й уточнювалося з розвитком відповідної сфери. Процеси асиміляції запозичених термінів латинського та французького походження призвели до зміни їх написання та вимови в англійській мові. Орфографічні й орфоепічні зміни відбувалися й у суто англійських термінах, що зумовлено історією розвитку самої англійської мови.

Ключовий англійський термін «economy», який слугує засобом позначення відповідної сфери, походить із давньогрецької мови. Значення його також змінювалося протягом століть. Екстралінгвальні фактори розвитку економічної науки та самої сфери, назвою якої є вказаний термін, призвели до появи терміносполучень на позначення її форм, секторів, показників.

Ключові слова: англійська мова, базові економічні ресурси, етимологічне походження, історія появи, терміни.

Постановка проблеми. Термінологія є основою будь-якої галузі знання чи професійної діяльності. Вона слугує засобом передавання знань та отримання фахової інформації. Знання термінології сприяє ефективності професійного спілкування. Саме тому проблеми термінології завжди цікавили лінгвістів, визначаючи одночасно появу, тенденції та напрями розвитку такої науки про терміни, як термінознавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження економічної термінології різних мов зумовлені важливістю самої сфери економіки для різних суспільств і всього світового співтовариства, постійними змінами, що відбуваються у вказаній сфері, впливаючи також на розвиток її термінології. Попри наявність науко-

вих праць, присвячених вивченню структурно-семантичних [2], функційних [10], інноваційних характеристик англійських економічних термінів [3], донині не існує дослідження етимологічного походження та історії розвитку англійських термінів на позначення базових економічних ресурсів, які є ключовими одиницями вказаного шару англійської термінологічної лексики, оскільки саме з них почалося його формування. Цей факт визначає мету запропонованої наукової розвідки, завданнями якої є визначення поняття «економічний термін», з'ясування тематичних груп термінів на позначення базових економічних ресурсів в англійській мові, аналіз історії виникнення та походження термінологічних одиниць, що входять до цих груп.

Виклад основного матеріалу. Оскільки під терміном зазвичай розуміють лексичну одиницю на позначення фахового поняття певної сфери науки, техніки чи професійної діяльності [див., напр., 1, с. 12; 8, с. 32; 11, с. 9], під економічним терміном матимемо на увазі слово чи словосполучення, деноатом якого є фахове поняття сфери економіки.

Як зазначає Е. О. Куш: «Аналіз історії появи термінів будь-якої галузі завжди пов'язаний зі встановленням їхнього етимологічного походження» [7, с. 308]. Історію появи та розвитку економічної сфери загалом можна представити як процес формування та реалізації інституційних і базових потреб, у процесі задоволення яких виникають нові потреби, відмінні від попередніх у якісному та кількісному відношенні. Задоволення таких потреб стає можливим завдяки використанню економічних ресурсів, котрі розмежовуються фахівцями на матеріальні (гроші, ренту, вартість, землю, сировину, капітал тощо) та людські (фабрику, підприємство, підприємницьку діяльність та ін.), що є базовими [5, с. 38].

Ключовими англійськими термінами на позначення базових економічних ресурсів є, зокрема, *money*, *rent* (матеріальні ресурси), а також *factory*, *value* (людські ресурси). Найбільш ранньою формою товарних відносин були гроші. У первісно-общинних суспільствах у зв'язку з перевагою натурального господарства та слабким розвитком торгівлі грошей як таких не було. Їхню роль виконувала велика рогата худоба. У саксонську епоху говорять про так звані «живі гроші» (*living money*), які дозволялося використовувати за законом [9, с. 48]. Такими грошами були не тільки худоба, але й раби, котрими сплачували за товари. Розрахування здійснювалося і за допомогою одягу, вина, зерна тощо. Отже, до появи грошей економіка функціонувала на основі бартеру, а також боргів чи дарунків.

Коли з'явилися залізні гроші, «живі гроші» почали виходити з використання. Їх застосовували, коли для сплати товарів не вистачало залізних грошей [9, с. 50]. Перші монети в Китаї з'явилися ще у XII ст. до н.е., карбування перших монет у Давній Греції розпочалося приблизно у 685 р. до н.е. [6, с. 332]. Швидке поширення монет пов'язано зі зручністю їх збереження, відносно великою вартістю за малої ваги та розміру.

Еволюційну зміну базового терміна на позначення поняття «гроші» можна відстежити за етимологічним походженням лексичної одиниці *money*, яка була запозичена в англійську мову приблизно у 1250 р. із давньофранцузької *monnaie*,

походження якої, у свою чергу, пов'язують із латинським словом *moneta* (карбування, монетний двір) [12, с. 132] від *Moneta* – культової назви богині Юнони, у храмі якої в Римі чеканилися гроші [6, с. 611]. Римляни вважали Юнону богинею, котра давала гарні поради. У значенні «певна сума грошей» лексична одиниця *money* почала використовуватися в англійській мові у 1625 р. [14, с. 597]. Нинішня дефініція вказаної лексеми: «*money is a means of payment, especially coins and bank notes, given and accepted in buying and selling*» [12, с. 1001].

Терміни на позначення базових економічних ресурсів можуть змінювати своє значення у зв'язку з розвитком суспільних відносин, способів виробництва тощо. Так, наприклад, давньоанглійське слово *feoh*, що позначало худобу у середньоанглійський період, розширило своє значення – «будь-яке майно» [16, с. 298]. На зміну значення цього слова вплинула французька мова й історична ситуація після Нормандського завоювання. По-перше, давньофранцузьке *fe* позначало «феодальний маєток» і «винагорода» [12, с. 144], що сприяло закріпленню за загальнолітературним англійським словом *fee* значення «винагорода». У сучасній англійській мові вказане слово *fee* має значення «винагорода», «гонорар» (адвоката, лікаря).

Цікавим є факт походження грошової одиниці Великої Британії *pound sterling*. У XIII ст. основними виробниками та збувальниками продукції на ринках Англії були купці із ганзейських міст (міст північно-східної Європи, що входили до великого політичного й економічного союзу Ганза, який виник у XII ст. та проіснував до середини XVII ст.). Ці купці були звільнені від сплачування мита, їх також було заборонено засуджувати. Англійцям не подобалися привілеї, надані цим купцям, їх називали *esterlings*.

Згідно з етимологічним словником англійської мови лексична одиниця *sterling* з'явилася у 1299 р. для позначення англійського срібного пенні [4, с. 78]. У значенні «гроші» її було вперше зареєстровано у словнику англійської мови в 1565 р., а значення «англійські гроші, що відрізняються від іноземної валюти» вона отримала в 1601 р. [15, с. 799]. Сучасне значення вказаної одиниці віддзеркалено в її словниковій дефініції «*British currency based on the UK pound*» [14, с. 1034]. Зазначимо, що лексема *pound* (від давньоанглійського *pund*, яка виникла в 975 р.) позначала спочатку фунт срібла вагою 12 унцій [17, с. 132]. Термін *the pound sterling* у другій половині XVI ст. звузився до *pound*.

Засобом позначення іншого базового економічного ресурсу виступає в англійській мові термін *rent* – *рента*. Рентою називається дохід, котрий отримує власник від використання капіталу без його участі в підприємницькій діяльності або ж від майна, що здається в найм [5, с. 113]. Термінологічна одиниця *rent (payment for the use of property)* з'явилася в англійській мові в 1137 р. У значенні «*the payment made by a tenant to a landlord*» вказана лексема почала використовуватися у 1300 р. Подібні зміни значення вказаної мовної одиниці зумовлені тим, що до XIII ст. в Англії існувало натуральне господарство, натуральною залишалася й земельна рента [4, с. 76]. У XIII–XIV ст. у країні відбулися значні зміни, пов'язані передусім із тим, що континентальній Європі для розвитку текстильного виробництва стала потрібна англійська вовна. Саме тому для здійснення торгівельних операцій на континенті необхідними стали гроші, а натуральні оброки стали замінюватися грошовою рентою. Сучасне значення вказаної одиниці виявляють її дефініції: «*rent is a regular payment for the use of land, an office, machinery etc.*» [13, с. 1276], «*rent is a regular payment for the use of another property*» [14, с. 977].

Поява лексеми *factory* пов'язана з використанням рабської праці на олійних пресах і млинах у Давньому Римі. До англійської мови вказана лексична одиниця надійшла з нормандського діалекту французької мови в 1360 р. у вигляді *factorie* [17, с. 187]. У свою чергу, вказана лексема походить від латинської *factorium* (*масляний прес, млин*), *factor*, яка застосовувалася у значенні «*той, що щось виробляє*» [12, с. 132]. У XVIII ст. слово *factory* почало використовуватися в англійській мові у значенні «*промислове підприємство*» [17, с. 188]. У сучасній англійській мові вказана одиниця має значення «*an establishment where goods are manufactured*» [13, с. 423], «*a large building or group of building where goods are manufactured or put together in large quantities (by machine)*» [14, с. 302].

До термінів на позначення базових економічних ресурсів належить також термін *manufacture*, що походить від латинського *manufatura* (*manu* + *factura* – *виготовлене рукою, facio* – *роблю, працюю*). В англійській мові вказана одиниця з'явилася у 1267 р. у значенні «*щось, зроблене вручну*» (*something made by hand*), а у значенні «*the sense of act or process of manufacturing*» вона почало використовуватися в 1622 р. [12, с. 256].

Важливим в економіці є таке поняття, як *вартість* (*цінність*) [5, с. 132], позначене англійською

лексемою *value*. Вказана одиниця походить із давньофранцузької *valeu*. Вона з'явилася в англійській мові у 1303 р., змінившись до 1376 р. на *value* [12, с. 401]. Один із основоположників економічної теорії, шотландський економіст і філософ Адам Сміт (1723–1790 pp.) у книзі «*Богатство народів*» («*The Wealth of Nations*», 1776 р.) сха­рактеризував вказану лексичну одиницю таким чином: «*the word value <...> has two different meanings, and sometimes expresses the utility of some particular object, and sometimes the power of purchasing other goods which the possession of that object conveys. The one may be called “value in use”; the other, “value in exchange”. The things which have the greatest value in use have frequently little or no value in exchange, and, on the contrary, those which have the greatest value in exchange have frequently little or no value in use*» [16, с. 28–29]. Сьогодні значення вказаної лексеми розкривають такі дефініції: «*the worth of something in terms of money or goods for which it can be exchanged*» [13, с. 1307], «*the quality or worth of something that makes it valuable, material worth*» [14, с. 1109].

До базових термінів аналізованої сфери слів віднести також сам термін *economics*, який походить від давньогрецьк. *οἶκος* – *дім, господарство, господарювання* та *νόμος* – *управління, правило* [9, с. 32], тобто буквально «*правила ведення господарства*». Вперше означений термін з'явився у працях давньогрецького письменника й історика афінського походження Ксенофонта (430–356 pp. до н.е.), котрий називав її «*наукою ведення домашнього господарства та землеробства*» [цит. за 9, с. 34]. У творі «*Οἰκονομική*» (приблизно 366 р. до н.е.), написаному давньогрецьким філософом і науковцем Аристотелем (384–322 pp. до н.е.), економіка як «*наука про господарську діяльність, узгоджена із природою*» [цит. за 9 с. 35] протиставлялася хремастиці (від давньогрецьк. *χρηματιστική* – *збагачення, хрїматта* – *гроші*) – *науці про збагачення, мистецтво накопичувати гроші та майно* [4, с. 32].

Сучасний англійський термін *economics* (*економіка*) утворений від англомовного *economy* (*економія*), який, у свою чергу, походить від середньоанглійського *incomique* та давньогрецького *οἰκονομική*. Сучасне написання і вимова вказаного терміна та інших із проаналізованих нами одиниць відрізняється від первинних, що зумовлено не тільки екстралінгвальними, але й суто лінгвальними факторами, такими як асиміляція запозичених до англійської мови термінів і їхній розвиток, які вплинули на зміну вимови та написання суто англійських термінів.

Зазначимо, що термін *economics* виник в англійській мові у 1586 р. [15, с. 378]. До XVII ст. в Англії він використовувався у значенні «*мистецтво домогосподарства*», але його застосування стосувалося насамперед проблем ведення господарства у королівстві [17, с. 111], мистецтво управління яким відрізнялося від управління приватним господарством, що й зумовило появу нового терміна *political economy* (*політична економіка*) на початку XVII ст. Цей термін було введено в науковий обіг спочатку у французькій мові економістом Антуаном де Монкретьєном (1576–1621 рр.). Вказаний термін було вперше використано ним у книзі «Трактат про політичну економію» («*Traité d'économie politique*», 1615 р.) [4, с. 122]. До кінця XIX ст. цей термін застосовували у значенні «економічна наука» і у французькій, і в англійській, і в деяких інших європейських мовах. Вважається, що політекономія як наука передувала розвитку економіки [9, с. 321].

На території СРСР у XX ст. існувала «марксистсько-ленінська політекономія», яку викладали на економічних факультетах вищих навчальних закладів. У XX ст. у Східній Європі в межах економіки як науки, що вивчає «систему виробництва й обміну, яка задовольняє матеріальні потреби індивідів і включає галузі матеріального виробництва та нематеріальної сфери» [5, с. 24], виокремили два її розділи: мікроекономіку (англ. *microeconomics* від давньогрецьк. *μικρός* – малень-

кий, *οἶκος* – дім, *νόμος* – закон), що вивчає виробничу, споживацьку діяльність і поведінку окремих економічних суб'єктів [5, с. 181], а також макроекономіку (англ. *macroeconomics* від давньогрецьк. *μακρός* – великий, *οἶκος* – дім, *νόμος* – закон), яка вивчає функціонування економіки загалом, економічну систему як єдине ціле, сукупність економічних явищ [5, с. 182]. Розвиток сфери економіки та самої наукової дисципліни сприяв появі термінологічних словосполучень, що слугують засобами позначення її інших базових і небазових понять (наприклад, форм, секторів, показників тощо).

Висновки. Отже, економічний термін є словом чи словосполученням, яке позначає фахове поняття сфери економіки. Поява англомовних термінів на позначення базових економічних ресурсів відбулася задовго до появи економіки як науки й окремої галузі народного господарства. Подібні терміни є засобами позначення матеріальних і людських ресурсів. Більшість із них походять із латинської та французької мов. Існують також і суто англійські терміни, що позначають вказаний тип ресурсів. Значення цих одиниць, їхня вимова та правопис змінювалися й уточнювалися протягом століть. Екстралінгвальні фактори розвитку економічної науки та відповідної сфери призвели до появи різноманітних терміносполучень на позначення її базових і небазових понять. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі їхнього етимологічного походження та історії появи.

Список літератури:

1. Авербух К. Я. Общая теория термина. Иваново : Изд-во Ивановского гос. ун-та, 2004. 252 с.
2. Вихляй Т. В. Структура и семантика английских экономических терминов. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2009. Вып. 90. С. 34–37.
3. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
4. Гусейнов Р. М., Горбачева Ю. В., Рябцева В. М. История экономических учений. Москва : Инфра-М, 2000. 328 с.
5. Куликов Л. М. Основы экономической теории : учебное пособие. Москва : Финансы и статистика, 2003. 400 с.
6. Культурология : Словарь / гл. ред., сост. и авт. проекта А. Я. Левит. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. 630 с.
7. Куш Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінематографічних термінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 692. С. 308–313.
8. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. Москва : Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
9. Сурин А. И. История экономики и экономических учений. Москва : «Финансы и Статистика», 1998. 232 с.
10. Тарасевич Т. М. Функции экономической терминологии в структуре рекламного дискурса : монография. Омск : Издательство АНО ВПО, «Омский экономический институт», 2008. 152 с.
11. Татаринов В. А. Общее терминоведение. Москва : Московский Лицей, 2006. 528 с.
12. Larson M. L. Borrowings in the English Language. New York : University Press of America, 1984. 586 p.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. Edinburgh : Gate, Harlow Essex, 2001. 1668 p.
14. Oxford Dictionary of Modern English / ed. by Ch. T. Onions. Oxford : Oxford University Press Inc., 2006. 1312 p.

15. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.
16. Smith A. The Wealth of Nations. New York : Macmillan and Co, 1895. 242 p.
17. Strang B. History of the English Language. London : Methuen, 1974. 453 p.

Simanovych N. M., Byalyk V. D. THE HISTORY OF EMERGENCE AND ETYMOLOGICAL ORIGIN OF ENGLISH-LANGUAGE TERMS DENOTING BASIC ECONOMIC RESOURCES

The article is devoted to the study of the history of emergence and etymological origin of terms used for designation of basic economic resources in the English language. Hence, the definition of the notion «economic term» is given in the article, the concept of basic economic resources is viewed and groups of such resources are also determined in it. Main attention is given to the issues of the history of emergence, development of terms denoting such resources in the article. Languages and sources of origin of such terms are clarified in it.

An economic term is a language unit (word or word combination) used for designation of a professional notion of economics. The basic notions of this sphere appeared in different languages long before the emergence of economics as a science and a separate branch of professional activity. Basic economic resources are used to meet the requirements of people. Such resources are subdivided into material and human.

The research of terms denoting basic economic resources in the English language shows that they have been coming into it from Latin and French (its Norman dialect) since the XII century. Some of such terms are pure English appeared in the language because of economic, social, historical factors of the development of Britain.

Meanings of borrowed terms and purely English terms used for designation of basic economic resources were changed and specified in the process of development of the corresponding sphere. Processes of assimilation of borrowed Latin and French terms have led to changes in their spelling and pronunciation in English. Orthographic and orthoepic changes of purely English terms denoting basic economic changes happened because of the development of the English language itself.

The key term “economics”, used for designation of the corresponding sphere, comes from the ancient Greek language. Its meaning has also been changing and specifying in the English language during centuries. Extralingual factors of the development of economic science and the sphere itself led to the emergence of terminological word combinations that denoted different forms, sectors, indicators of economy.

Key words: *English language, basic economic resources, etymological origin, history of development, terms.*

Тодорова Н. Ю.

Військова академія (м. Одеса)

СЕМАНТИЧНА ТА ІДЕОГРАФІЧНА КЛАСИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗБРОЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено розробці семантичної та ідеографічної класифікації англійських фразеологічних одиниць (ФО) з компонентом на позначення зброї, що є актуальним у рамках антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства. Пропонована розвідка характеризується поєднанням лінгвістичного й екстралінгвістичного аспектів аналізу семантики ФО. Їх семантична класифікація побудована із застосуванням компонентного аналізу, аналізу словникових дефініцій і прийомів внутрішньої інтерпретації, тобто суто лінгвістичних характеристик; ідеографічна класифікація ФО розроблена на основі ідеографічного аналізу та прийомів зовнішньої інтерпретації, тобто екстралінгвістичних ознак.

Семантична класифікація англійських ФО з компонентом на позначення зброї показала, що, з огляду на наявність категоріальних сем у їхній семантичній структурі, досліджувані ФО поділяються на процесуальні, предметні, адвербіальні й атрибутивні. Кожен із семантичних типів включає семантичні підтипи. Процесуальні ФО розпадаються на ФО поведінки, стану, інтерпретації, впливу, події, дії, діяльності й прояву; предметні ФО – на абстрактні й конкретні; адвербіальні – на якісні й обставинні; усі атрибутивні ФО належать до якісного підтипу. Найчисленнішим семантичним підтипом є процесуальні ФО поведінки.

У межах ідеографічної класифікації англійські ФО з компонентом на позначення зброї утворюють три фразеотематичні групи: «Людина», «Абстрактні відношення й поняття» та «Навколишній світ». Фразеотематична група «Людина» демонструє кількісну перевагу та складну структуру, інкорпорує три фразеотематичні підгрупи «Людина як жива істота», «Людина як розумна істота» й «Людина як суспільна істота». Найвищою продуктивністю відрізняється варіантно-синонімічна група «Міжособистісні стосунки» в складі фразеотематичної підгрупи «Людина як суспільна істота», характерною особливістю семантики якої є орієнтація ФО на позначення негативних відносин. Результати семантичної та ідеографічної систематизації ФО свідчать про високий ступінь антропоцентричності досліджуваної фразеологічної мікросистеми.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантика, англійська мова, зброя, семантична класифікація, ідеографічна класифікація.

Постановка проблеми. Проблеми семантики є настільки багатоаспектними, що всебічне вивчення значення мовних одиниць завжди перебувало в центрі лінгвістичних розвідок. У рамках антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства, яка пожвавила інтерес до семантичних досліджень, особливої актуальності набувають праці, присвячені аналізу фразеологічного значення, адже фразеологічні одиниці (далі – ФО) є втіленням рефлексивного досвіду етносу й семантично перебувають у тісному зв'язку з усіма виявами його життя та менталітетом [13, с. 47]. Утворене в результаті метафоризації вільного словосполучення, фразеологічне значення набуває особливих характеристик, серед яких виділяють дифузність, вибірковість і пере-

вагу експресивного компонента над предметно-логічним [13, с. 47]. Специфіка і складність семантичної структури ФО породжує низку підходів щодо їх параметризації, серед яких семний аналіз і фразеологічна ідеографія належать до першорядних питань [13, с. 48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантичні характеристики ФО англійської мови активно вивчаються сучасними мовознавцями як окремо, так і в зіставленні з іншими мовами. Зокрема, Ю. В. Ковалюк досліджує семантичні особливості англійських ФО з онімним компонентом [5], Д. Є. Ігнатенко – ФО на позначення інтенсивності дії [4], О. Г. Сошко – ФО на позначення внутрішніх рис людини [10]. Т. В. Тоненчук піддає ідеографічному впорядкуванню соматичні

ФО в сучасній англійській мові [12], А. С. Шульженко – англійські ФО на позначення відчуттів людини [15], І. Є. Колеснікова – рис характеру [6], А. А. Джелілов – когнітивної діяльності людини [3], І. М. Патен – руху [9]. Незважаючи на значний доробок лінгвістів, семантика англійських ФО з компонентом на позначення зброї залишається поза увагою науковців. Зокрема, бракує розробки їх семантичної та ідеографічної класифікацій, що є значущим як для теоретичного мовознавства, оскільки висвітлює системні зв'язки в межах англійської фразеології, так і для методики викладання англійської мови як іноземної у вищих військових навчальних закладах, оскільки їх використання в навчальному процесі сприятиме розумінню курсантами складної семантики англійських ФО зокрема й і аутентичного англійського мовлення загалом.

Постановка завдання. Отже, мета пропонованого дослідження полягає в розробці семантичної та ідеографічної класифікацій англійських ФО з компонентом на позначення зброї. Оскільки в межах розвідки *зброя* розуміється як «узагальнююча назва знарядь, які використовуються в процесі ведення збройної боротьби з метою нанесення ушкоджень, матеріальних втрат супротивникові, його ліквідації, поразки» [11], матеріалом аналізу слугували 95 англійських ФО, у структурі яких є компонент на позначення різновидів зброї, її структурних елементів і боєприпасів, вилучених методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел.

Методологія дослідження. Процедура пропонованого дослідження семантики англійських ФО з компонентом на позначення зброї складається з двох етапів, поєднуючи лінгвістичний та екстралінгвістичний аспекти аналізу. Результатом першого етапу стала семантична класифікація, розроблена із застосуванням *компонентного аналізу, аналізу словникових дефініцій і прийомів внутрішньої інтерпретації*, тобто ФО піддалися параметризації на основі системних парадигматичних зв'язків і суто мовних характеристик. Завдання другого етапу – розробка ідеографічної класифікації з використанням *ідеографічного аналізу та прийомів зовнішньої інтерпретації*, тобто ФО систематизувалися з урахуванням їх зв'язку з позамовною дійсністю й реаліями, які вони позначають. У процесі обробки емпіричного матеріалу залучалися загальнонаукові методи *аналіз і синтез, індукція та дедукція*. Отримані результати комплексно представлені завдяки *описовому методу*, а їх точність забезпечена елементами кількісного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Семантична класифікація англійських ФО з компонентом на позначення зброї. У розробці семантичної класифікації ФО категоріальними семами, тобто найбільш узагальненими за змістом семами [7], є предметність, процесуальність, атрибутивність та адвербіальність. Відповідно, ФО поділяються на предметні (30%), процесуальні (54%), атрибутивні (4%) й адвербіальні (12%).

Процесуальні ФО. Серед досліджуваних ФО найпродуктивнішим семантичним типом виявилися процесуальні ФО (54%). Оскільки семантика процесуальності є ознакою дієслівних ФО [8, с. 65], для розподілу вказаного типу за семантичними підтипами ми опиралися на семантичну класифікацію дієслів Ю. Д. Апресяна [2, с. 37], з огляду на яку серед процесуальних ФО виявлено 8 семантичних підтипів: ФО поведінки (41%), стану (33%), інтерпретації (10%), впливу (6%), події (4%), дії (2%), діяльності (2%) та прояву (2%).

Найчисленніші ФО поведінки (41%) описують, «як агенс проявляє себе у суспільстві інших людей, щодо інших людей або в поточній ситуації» [2, с. 41]: *to play with dynamite* 'to invite trouble by virtue of one's risky conduct' [21, с. 412]; *to get the knife into someone* 'do something hostile or aggressive to someone' [20, с. 162]; *to go down with (all) guns firing* 'fail or be beaten, but continue to offer resistance until the end' [20, с. 124].

Продуктивністю характеризуються ФО стану (33%), які надають опис емоційному стану людини або ситуації, у якій вона перебуває: *to be up in arms* 'to be very angry' [17, с. 10]; *to sweat bullets* 'be extremely anxious or nervous' [20, с. 283]; *to have a sword of Damocles hanging over one* 'to be in imminent danger despite normal activity going on all around one' [21, с. 415].

ФО інтерпретації (10%) позначають помилку або критику: *to draw a long bow* 'to state a conclusion which while possible is unlikely on the known facts' [21, с. 410]; *to turn one's guns on someone* 'to criticize a person' [21, с. 413].

Особливістю ФО впливу (6%) є їх орієнтація на причину дії [2, с. 42]: *to put a bomb under someone* 'to induce a person to take some action' [21, с. 411].

Усі інші семантичні підтипи представлені в незначній кількості. ФО *to dodge the bullet* 'if someone has dodged a bullet, they have successfully avoided a very serious problem' [18] належить до ФО події (4%). ФО дії (2%) описують ситуації, у яких агенс навмисно змінює форму існування, положення, стан об'єкта [2, с. 40], наприклад: *to put to the sword* 'if someone is put to the sword, he or

she is killed or executed' [18]. ФО діяльності (2%) ілюструє такий приклад: *to ride shotgun* 'travel as a guard in the seat next to the driver of a vehicle' [20, с. 242]. До ФО прояву (2%) належать ФО, які позначають стан або процес, що актуально сприймається спостерігачем [2, с. 44]: *'to blow great guns* 'be very windy' [20, с. 132].

Предметні ФО. В основу класифікації предметних ФО з компонентом на позначення зброї (30%) за семантичними ознаками покладено класифікацію іменників С. В. Шевчука, О. О. Кабиша та І. В. Клименко, яка вважається найбільш повною [14]. Згідно з нею, предметні ФО діляться на конкретні ФО (41%), які називають предмети або явища, що пізнаються безпосередньо органами чуттів, й абстрактні ФО (59%), які номінують абстраговані, узагальнені властивості, дії, ознаки або процеси.

Як показує аналіз даних, абстрактні ФО кількісно переважають (59%). Серед них продуктивністю відрізняються ФО, що описують якості й властивості: *sword of Damocles* 'any imminent, impending, or eventual trouble, danger, or disaster' [19]; *a powder keg* 'a situation that could suddenly become extremely dangerous' [17, с. 307]. Значна кількість абстрактних ФО номінує дії та процеси: *passage of (or at) arms* 'a fight or dispute' [20, с. 214]; *a shotgun wedding/marriage* 'a marriage that is arranged very quickly because the woman is going to have a baby' [17, с. 349]. І лише одна ФО використовується на позначення наукового поняття: *arrow of time (or time's arrow)* 'the direction of travel from past to future in time considered as a physical dimension' [20, с. 9].

Основна кількість конкретних ФО (41%) називає істоту, а саме людину: *an old battle-ax* 'a hostile woman' [21, с. 410]; *a big gun* 'an important and influential person' [20, с. 24]. Інші ФО називають неістоти, різні предмети неорганічного світу: *smoking gun* 'a piece of incontrovertible evidence' [20, с. 268]; *magic bullet* 'a drug, treatment or medical therapy that provides an immediate cure to an ailment, disease, or condition without negative side or consequences' [19].

Адвербіальні ФО. З огляду на класифікацію прислівників за значенням [14], серед адвербіальних ФО (12%) виявлено якісні ФО, які кількісно домінують (73%), й обставинні ФО, які є нечисленними (27%).

Якісні ФО (73%) надають якісну характеристику дії, наприклад, позначають швидкість або інтенсивність: *before you can say knife* 'if something happens before you can say knife, it happens very

quickly' [18]; *with (your) guns blazing* 'if you do something, especially argue, with guns blazing, you do it with a lot of force and energy' [17, с. 168].

Обставинні ФО (27%) описують обставини дії: *out of (gun) shot* 'поза досяжністю артилерійського вогню' [1, с. 739]; *at knife point* 'in a position of having a knife pointed at one, as in an armed robbery' [19].

Атрибутивні ФО. Оскільки під категорійним значенням атрибутивності розуміється здатність ФО виражати статичну ознаку предметів [8, с. 69], для семантичної класифікації атрибутивних ФО (4%) застосовуємо класифікацію прикметників за значенням [14], згідно з якою всі атрибутивні ФО з компонентом на позначення зброї належать до якісного розряду (100%), описуючи ознаки і риси характеру людини: *quick on the trigger* 'імпульсивний, що швидко реагує' [1, с. 805]; *trigger happy* 'having a tendency to do something or engage in or begin some activity with even the smallest level of enticement or provocation' [19].

Ідеографічна класифікація англійських ФО з компонентом на позначення зброї. В основу ідеографічної класифікації ФО з компонентом на позначення зброї покладено доопрацьовану систематизацію ФО, розроблену В. Д. і Д. В. Ужченками [8, с. 88; 13, с. 43–44], згідно з якою ФО утворюють три фразеотематичні групи «Людина», «Абстрактні відношення й поняття» та «Природа». Назву останньої фразеотематичної групи ми вважаємо доцільним замінити на «Навколишній світ», оскільки, на нашу думку, назва «Природа» виключає включення в цю групу ФО на позначення штучно утворених людиною об'єктів навколишнього середовища. Отже, досліджуванний матеріал розпадається на три фразеотематичні групи: «Людина» (71%), «Абстрактні відношення й поняття» (24%) і «Навколишній світ» (5%).

Фразеотематична група «Людина». Як показують кількісні дані, фразеотематична група «Людина» кількісно значно домінує (71%). До її складу входять три фразеотематичні підгрупи «Людина як жива істота» (3%), «Людина як розумна істота» (39%) і «Людина як суспільна істота» (58%), остання з яких є найпродуктивнішою.

Фразеотематична підгрупа «Людина як суспільна істота» (58%) обіймає фразеосемантичне поле «Стосунки між людьми», у межах якого сформовано варіантно-синонімічні групи «Міжособистісні стосунки» (82%), «Соціальні стосунки» (13%) і «Професійні стосунки» (5%).

Варіантно-синонімічна група «Міжособистісні стосунки» відрізняється кількісною представле-

ністю й семантичним різноманіттям. Характерною особливістю ФО, які її формують, є орієнтація на позначення негативних відносин, наприклад, сварки: *to break a lance against or with one* 'ламати списи, сперечатися' [1, с. 156]; погроз: *to hold/put a gun to sb's head* 'to use threats to force someone to do what you want' [17, с. 167]; негативного впливу: *to spike sb's guns* 'to spoil someone's plans' [21, с. 412]; критики: *to give someone a rocket* 'to severely reprimand a person' [21, с. 413]; тиску: *under the gun* 'under great pressure' [20, с. 132]; ворожості: *to look daggers at someone* 'to look at a person in a way which indicates great animosity' [21, с. 41]; розбіжності в думках: *to be up in arms against something* 'to express violent opposition to a proposal' [21, с. 410]. ФО, які описують позитивні міжособистісні стосунки, представлені у меншій кількості: *to bury the hatchet* 'to abandon hostilities' [21, с. 413]; *to go down a bomb* 'be very well received' [20, с. 32]; *to take up the cudgels for someone* 'to defend a person' [21, с. 411].

Варіантно-синонімічна група «Соціальні стосунки» є нечисленною. ФО в її складі характеризують людину з огляду на її становище в суспільстві та є позитивно забарвленими: *top gun* 'a (or the) most important person' [20, с. 132]; *to go like a bomb* 'be very successful' [20, с. 32].

У межах варіантно-синонімічної групи «Професійні стосунки» виявилось лише дві ФО, які описують відносини між людьми з огляду на їхню професійну діяльність, наприклад: *cannon fodder* 'if you describe soldiers as cannon fodder, you mean that they are not considered important by their officers and are sent into war without their leaders worrying if they die' [16].

Друга за кількісними показниками фразеотематична підгрупа «Людина як розумна істота» (39%) утворюється вдома фразеосемантичними полями: «Характер, поведінка» (81%) та «Емоції, почуття, стан» (19%).

ФО на позначення характеру описують як позитивні, так і негативні риси, наприклад: *(as) straight as an arrow* 'very truthful, reliable, and morally upright' [19]; *son of a gun* 'a mean or unpleasant man' [19]. ФО на позначення поведінки надають опис реакції людини на певні подразники або ситуації: *to fall on (one's) sword* 'to accept the responsibility or blame for a problem or mistake' [19]; *a scattergun approach* 'an effort going here, there and everywhere, instead of being properly targeted' [21, с. 412].

До фразеосемантичного поля «Емоції, почуття, стан» увійшла незначна кількість ФО, що вербалізують негативні емотивні стани: *to shoot one's bolt*

'to lose one's temper' [21, с. 410]; *to be shell-shocked* 'to be stunned by unexpected bad news' [21, с. 414].

Фразеотематична підгрупа «Людина як жива істота» (3%) включає лише дві одиниці, які належать до фразеосемантичного поля «Рух», наприклад: *to give her the gun* 'гнати щодуху (автомашину)' [1, с. 398].

Фразеотематична група «Абстрактні відношення й поняття». Фразеотематична група «Абстрактні відношення й поняття» (24%) характеризується семантичною різноманітністю. Більшість ФО в її складі належать до фразеосемантичного поля «Якість» (74%), характеризуючи різні сукупності властивостей, наприклад, швидкість: *faster than a speeding bullet* 'extremely fast' [19]; інтенсивність: *with both barrels blazing* 'with great intensity' [21, с. 410]; протилежність: *different sides of the same shield* 'two different, contrary, or opposite perspectives about or aspects of something' [19]. Інші фразеосемантичні поля в складі цієї групи не є продуктивними, наприклад, «Можливість» (4 %): *a chink in someone's armor* 'an opportunity to do something which otherwise could not be done' [21, с. 410]; «Простір» (9%): *within gun shot* 'у межах досяжності артилерійського вогню' [1, с. 1017]; «Причина» (9 %): *another arrow in one's quiver* 'an additional reason' [21, с. 410]; «Час» (4 %): *arrow of time (or time's arrow)* 'the direction of travel from past to future in time considered as a physical dimension' [20, с. 9].

Фразеотематична група «Навколишній світ». У межах украї нечисленною фразеотематичною групи «Навколишній світ» (5%) виявлено одну ФО на позначення натурфакту, а саме природного явища: *to blow great guns* 'be very windy' [20, с. 132], і чотири ФО, які описують артефакти, тобто будь-які штучно утворені об'єкти: *a gun with no bullets* 'something incomplete and therefore useless for the desire purpose' [21, с. 411]; *smoking pistol* 'a piece of incontrovertible evidence' [20, с. 268].

Висновки і пропозиції. Результатом поєднання лінгвістичного й екстралінгвістичного аспектів аналізу семантики англійських ФО з компонентом на позначення зброї стали їх семантична та ідеографічна класифікації. Згідно із семантичною параметризацією, ФО поділяються на чотири семантичні типи, кожен із яких розпадається на семантичні підтипи: процесуальні (поведінки, стану, інтерпретації, впливу, події, дії, діяльності та прояву), предметні (абстрактні й конкретні), адвербіальні (якісні й обставинні) й атрибутивні (якісні). Найчисленнішим семантичним підтипом є процесуальні ФО поведінки. У межах ідеографічної

класифікації ФО утворюють три фразеотематичні групи: «Людина», «Абстрактні відношення й поняття» та «Навколишній світ», перша з яких демонструє складну структуру й кількісну перевагу. Найвищою продуктивністю відрізняється варіантно-синонімічна група «Міжособистісні стосунки» в складі фразеотематичної підгрупи

«Людина як суспільна істота», з огляду на що можна зробити висновок про високий ступінь антропоцентричності досліджуваної фразеологічної мікросистеми. Результати аналізу закладають перспективи подальшого вивчення англійських ФО з компонентом на позначення зброї, зокрема їх мотивації та образності.

Список літератури:

1. Англо-український фразеологічний словник / уклад. Л. Т. Баранцев. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
2. Апресян Ю. Д. Исследования по семантике и лексикографии. Москва : Языки славянских культур, 2009. Т. 1. 568 с.
3. Джелілов А. А. Когнітивна діяльність людини в кримськотатарській, англійській та українській фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк, 2011. 23 с.
4. Ігнатенко Д. Є. Фразеологічні одиниці на позначення інтенсивності дії та стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2018. 257 с.
5. Ковалюк Ю. В. Семантика та функції фразеологізмів з онімним компонентом у національних варіантах англійської мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2011. 286 с.
6. Колеснікова І. Є. Фразеологічна мікросистема «Риси характеру людини» в українській та англійській мовах (ідеографічний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Сімферополь, 2010. 23 с.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2010. 464 с. URL: http://litmisto.org.ua/?page_id=14989 (дата звернення: 12.01.2021).
8. Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : підручник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів / за ред. А. П. Загнітка. Вінниця, 2018. 200 с.
9. Патен І. М. Фраземи зі значенням руху: семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2014. 20 с.
10. Сошко О. Г. Фразеологічна репрезентація внутрішніх рис людини: особливості внутрішньої форми і семантики (на матеріалі української, німецької та англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2014. 19 с.
11. Тоїчкін Д. В. ЗБРОЯ. Енциклопедія історії України / ред. В. А. Смолій та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е-Й. 672 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Zbroya> (дата звернення: 29.01.2021).
12. Тоненчук Т. В. Структурно-семантичний, ідеографічний та функційний аспекти соматичних фразеологізмів у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 284 с.
13. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 400 с.
14. Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 544 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/73-suchasna-ukrainska-literaturna-mova-shevchuk-sv.html> (дата звернення: 29.01.2021).
15. Шульженко А. С. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний та семантичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2020. 215 с.
16. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru> (дата звернення: 28.12.2020).
17. Cambridge International Dictionary of Idioms / ed. by E. Walter. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 587 p.
18. Dictionary of English Idioms & Phrases. UsingEnglish.com: website. URL: <https://www.usingenglish.com/reference/idioms/cat/32.html> (дата звернення: 14.12.2020).
19. Farlex Dictionary of Idioms. Farex, 2015. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com> (дата звернення: 17.01.2021).
20. Oxford dictionary of Idioms / edited by J. Siefring. NY : Oxford University Press Inc., 2004. 340 p.
21. Renton N. E. Metaphorically Speaking: A Dictionary of 3.800 Picturesque Idiomatic Expressions. NY : A Time Warner Company, 1992. 528 p.

Todorova N. Yu. SEMANTIC AND IDIOGRAPHIC CLASSIFICATIONS OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT DENOTING WEAPON IN ENGLISH

The article focuses on the development of the semantic and ideographic classifications of the English phraseological units (PhU) with a component denoting weapon, what is relevant in terms of the anthropocentric paradigm of the modern linguistics. This thesis is characterized by a combination of linguistic and extralinguistic aspects of the analysis of the semantics of the studied units. Their semantic classification is built with the use of componential analysis, analysis of vocabulary definitions and method of internal interpretation, based on purely linguistic characteristics. Their ideographic classification applies ideographic analysis and method of external interpretation, based on extralinguistic features.

According to the semantic classification, the studied units are divided into procedural, objective, adverbial and attributive. Each of the semantic types includes semantic subtypes. Procedural PhUs fall into PhUs of behavior, state, interpretation, influence, event, action, activity and manifestation; objective PhUs are grouped into abstract and concrete; adverbial PhUs can be qualitative and circumstantial; all attributive PhUs belong to the qualitative subtype. The most numerous semantic subtype is procedural PhUs of behavior.

Within the ideographic classification, the PhUs form three phraseothematic groups: "Human", "Abstract relations and concepts" and "Outside world". The phraseothematic group "Human" manifests a quantitative advantage and a complex structure, incorporating three phraseothematic subgroups "Human as a living being", "Human as an intelligent being" and "Human as a social being". The highest productivity is demonstrated by the synonymic group "Interpersonal relationships" belonging to the phraseothematic subgroup "Human as a social being". The characteristic feature of the semantics of the PhUs of this group is their tendency to describe negative relationships. The results of the analysis of the semantics of the English PhUs with a component denoting weapon prove a high degree of anthropocentrism of the studied phraseological microsystem.

Key words: *phraseological unit, semantics, English, weapon, semantic classification, ideographic classification.*

Хацер Г. О.

Запорізький національний університет

Жаворонкова В. В.

Запорізький державний медичний університет

ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНИХ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена проблемі вивчення процесу імплементації технічних інструментів у лінгвістичні дослідження на прикладі англомовних медичних текстів, а саме на трьох їх різновидах: тексти з фахових медичних періодичних видань; тексти з підручників англійської мови для студентів-медиків; тексти з англомовних медичних сайтів. Акцент робиться на аналізі тих особливостей медичних текстів, які необхідні в процесі відбору фактичного та практичного матеріалу для використання під час аудиторної та поза-аудиторної роботи зі студентам ВНЗ, а також для дослідження лінгвістичних і граматичних відмінностей фахових текстів. У ході аналізу використовувалися п'ять онлайн технічних інструментів, а саме: Online-Utility, Flesch Kincaid Calculator, Readability Analyzer, WebFx і Voyant-tools, для надання характеристик англомовних медичних текстів кожної групи, до яких зараховано відсоток складних слів, кількість довгих і рідковживаних слів, лексична насиченість матеріалу, відсоток речень у пасивному стані, індекси читабельності й рівня складності текстів (Flesch-Kincaid Grade Level, SMOG, ARI, Flesch Reading Ease Score). Виявлено, що використання технічних засобів дає змогу значно скоротити час аналізу друкованого матеріалу, розподіляючи отриману інформацію на декілька блоків, які, у свою чергу, використовуються для виокремлення характерних рис фахових медичних текстів, до яких зараховано широке використання складних речень із розгалуженими зв'язкам (особливо тексти публікацій у фахових медичних виданнях); домінування речень із пасивними конструкціями в текстах медичних сайтів і публікацій; значна кількість фахової та загальнонаукової термінології (більше всього у фахових медичних публікаціях, менше – на медичних сайтах); тенденція до використання рідковживаних або складних термінів і слів (найменша кількість спостерігається в підручниках англійської мови для студентів-медиків). Проте дослідження виявило деякі недоліки у використанні таких програмних продуктів: похибки в підрахунках різними технічними інструментами; неможливість у деяких випадках розрізнити термінологічну лексику від загальної або наукової, об'єднання всіх слів корпусу при підрахунку складних для розуміння понять.

Ключові слова: медичний текст, медична професійна мова, технічні інструменти, складні терміни, фахова термінологія, пасивні конструкції, читабельність.

Постановка проблеми. Дослідження різних видів дискурсу посідає одне з провідних місць у сучасній лінгвістиці. Сьогодні, у період панування глобальної пандемії та пошуку шляхів боротьби з нею, одним із актуальних напрямів є вивчення особливостей англомовного медичного дискурсу. Це відіграє значну роль як для загального мовознавства, лінгвістики, стилістики, перекладознавства, так і для педагогіки й лінгвокультурології. Отримані дані необхідні для правильного вибору ефективних тактик і стратегій при викладанні та роботі з усними й письмовими текстами фахового спрямування (Medical English).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення фахових текстів і їх особливостей займалася та продовжує займатися значна кількість провідних науковців, серед яких виокремлюємо В. Алімова, Л. Гофмана, А. Коваль, В. Карабана, Л. Латишева, Г. Пічта, Г. Флака та інших. До сфери їхніх професійних інтересів входять дослідження філологічного аспекту аналізу тексту [1]; прагматична когерентність [8]; принципи відбору фахових текстів у процесі навчання [3]; особливості лексики фахових текстів [5]; лінгвостилістичні характеристики фахових текстів [2] тощо.

З появою комп'ютерної техніки та інтернет-технологій, а також переходу на дистанційне

та змішане навчання центр наукових лінгвістичних розвідок змістився у бік поєднання загальнолінгвістичних і технологічних інструментів при викладанні, аналізі та роботі з англомовними текстами взагалі. Так, С. Термінасова, Дж. Шейзл, А. Скрипниченко, В. Тавро займаються проблемою ефективною імплементації Інтернет ресурсів у процес викладання іноземних мов. Г. Граб вивчає питанням використання електронних корпусів текстів, таких як the Corpus of Contemporary American English, для більш точного вибору слів і кращого написання творів англійською мовою [9]. Р. Бріз досліджує аспект “simplicity” та “sophistication” при написанні студентських робіт за допомогою різних інструментів [7], а А. Бултон головну увагу приділяє питанню, як можна використовувати фактичні дані, отримані за допомогою комп’ютерних технологій, у процесі навчання [6].

Постановка завдання. Мета статті – дослідити прикладний аспект дослідження англомовних текстів медичного спрямування при розкритті їх особливостей і встановленні відповідної градації за рівнем складності в процесі навчання за допомогою імплементації сучасних технічних інструментів. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: дослідити наявні технічні інструменти для аналізу англомовних текстів; проаналізувати особливості англомовних медичних текстів за допомогою технічних інструментів; з’ясувати, чи всі англомовні тексти медичного спрямування мають однаковий рівень складності для розуміння цільовою аудиторією.

Виклад основного матеріалу. Медична професійна мова [4, с. 44], яка належить до мов спеціальних цілей, розподіляється на декілька підвидів і має власні лексико-граматичні особливості. Її головними носіями є фахівці у сфері медицини (лікарі, медсестри, фармацевти тощо). Процес комунікації може відбуватися в декількох площинах: інтерпрофесійній («професіонал» – «оббивач») та інтрапрофесійній («професіонал» – «професіонал»).

У роботі під медичною професійною мовою (МППМ) розуміється окремий функціональний різновид мови, головна мета якого забезпечити високоефективний процес професійної та напівпрофесійної комунікації в галузі медицини.

При підготовці фахівців у галуззі медицини, а також англійської філології та перекладу особлива увага приділяється саме виявленню відмінних рис медичної мови. Поява технологій дає широкі можливості як для пошуку фахових текстів, так і для їх аналізу. Щоб виявити харак-

терні риси англомовних медичних текстів, обрано чотири найбільш поширені програми-аналізаторів: 1. Online-Utility (document readability). Надає широкий спектр інструментів для роботи з текстами англійською мовою: readability test; unusual words; vocabulary builder; frequent words. 2. Flesch Kincaid Calculator використовується для відображення рівня читабельності тексту за допомогою індексів Flesch Readability Ease та the Flesch-Kincaid Grade Level. 3. Readability Analyzer оцінює фрагменти тексту, використовуючи the Flesch Reading Ease, Fog Scale Level, Flesch-Kincaid Grade Level та інші індекси. 4. WebFx. 5. Voyant-tools – веб середовище для аналізу цифрових текстів.

Матеріали для аналізу розподілилися на три групи: 1) тексти з фахових медичних періодичних видань; 2) тексти підручників англійської мови для студентів-медиків; 3) тексти з англомовних медичних сайтів. Щоб знайти спільні та відмінні риси медичних текстів, вони обробилися в кожній із програм.

Так, для англомовних медичних текстів, що публікуються на медичних сайтах, притаманним є використання поширених речень, високий рівень уживання складних слів, досить високий рівень складності для розуміння викладеного матеріалу (Flesch Reading Ease Score) та необхідність мати щонайменше повну середню освіту для ефективного читання текстів (Flesch-Kincaid Grade Level) (таблиця 1).

Згідно з таблицею 1, індекс Flesch Reading Ease Score коливається від 39% до 49% і входить до категорії «30–50» за 100 шкалою (варіативність одного показника в різних програмах свідчить про різні принципи підрахунку, але не впливає на загальний результат). Це означає, що такі тексти є складними для читання, адже чим вищий показник, тим текст легший для розуміння.

Індекс Flesch-Kincaid Grade Level коливається від 11,9 до 12,95 й означає, що складність викладеного матеріалу є вище середньої й наближається до професійного рівня, якому еквівалентним є 14 і вище за шкалою показника.

Також відмічається досить широке використання пасивних конструкцій, що є однією з характеристик мов для спеціальних цілей і наукового стилю мови. Наприклад,

Higher consumption of pro-inflammatory compounds ... **was linked to** higher rates of wheezing ... The study found that increased levels of AGEs **were tied to** more incidents of kids ... Kids and adults **can be diagnosed** at any age – and while treatment can help manage asthma, it **cannot be cured**.

Характерні риси англомовних медичних текстів (медичні сайти)

№ з/п	Показники	Flesch Kincaid Calculator	Online-Utility	Readability Analyzer	WebFx
1	Середня кількість слів у реченні	22,1	23,71	23,07	21,86
2	Відсоток складних слів	---	---	15,79	15,36
3	Кількість рідкісних слів	---	---	19	---
4	Кількість довгих слів			42	---
5	Flesch-Kincaid Grade Level	11,9	---	12,95	12,1
6	Лексична насиченість (%)	---	58,73	---	---
7	SMOG (age of readers)		14,15	14,15	10,6
8	Відсоток речень у Passive Voice	---	---	28,6	---
9	ARI (Automated Readability Index)	---	13,67	---	12,5
10	Flesch Reading Ease Score	49	39,05	43,29	47,5

Складні поширені речення з декількома головними частинами та підрядними зв'язками домінують над простими, надаючи реципієнту всі необхідні деталі:

Higher **consumption** of pro-inflammatory compounds *found in cooked meats, called advanced glycation end-products (AGEs), was linked* to higher rates of wheezing in a national sample of more than 4,000 children, *according to the study, which was published* December 2020 in the journal Thorax.

The study found that increased levels of AGEs were tied to more incidents of kids *reporting wheezing that disrupted their sleep, limited their exercise, or even led to an emergency room visit.*

Технічний продукт Voyant tool виявив головні словарні елементи уривків, до яких належали англомовні медичні терміни: *asthma, symptoms, pro-inflammatory compounds, advanced glycation end-products (AGEs), pediatrics, pulmonary* тощо. Також автори використовують загальнонаукові терміни й терміни з інших галузей: *data, study, inflammatory*

(foods), evidence тощо. Програма дала змогу виявити найдовші прості терміни, які складаються з 4–5 складів: *inflammatory, emergency, respiratory, accumulate*. Крім цього, на перший план вийшли загальнонаукові та медичні двоскладові терміни-словосполучення, елементи яких мають більше трьох складів: *observational findings, preliminary findings, saturated fats, emergency room* тощо.

Аналіз текстів підручників з англійської мови для студентів-медиків виявив, що їм притаманні риси текстів загальнонаукового характеру (таблиця 2). Так, при укладанні текстів для підручників спостерігається використання як простих, так і поширених речень. Найчастіше використовуються складнопідрядні та умовні речення.

Наприклад,

Information transmitted through the central nervous system tells our bodies how to react in a certain situation, such as when we want to take a step the brain tells our knee joint to bend, or when we touch something hot we receive information giving us a burning sensation.

Таблиця 2

Характерні риси текстів із підручників англійської мови для студентів-медиків

№ з/п	Показники	Flesch Kincaid Calculator	Online-Utility	Readability Analyzer	WebFx
1	Середня кількість слів у реченні	25,4	25,36	25	24,08
2	Відсоток складних слів	---	---	12,36	12,68
3	Кількість рідкісних слів	---	---	15	---
4	Кількість довгих слів	---	---	37	---
5	Flesch-Kincaid Grade Level	12	12,53	11,57	12,1
6	Лексична насиченість (%)	---	46,6	---	---
7	SMOG (age of readers)	---	13,63	14,05	10,6
8	Відсоток речень у Passive Voice	---	---	18,8	---
9	ARI (Automated Readability Index)	---	12,93	---	11,9
10	Flesch Reading Ease Score	54,2	50,4	52,66	50,9

На відміну від загальнонаукових текстів, інформація з підручників для студентів-медиків надається з незначним використанням речень у пасивному стані, тому що стиль написання має тенденцію до простого, чіткого та логічного викладу матеріалу для полегшення його засвоєння:

The central nervous system is comprised of the brain and the spinal cord, and is responsible for processing the information which is sent to or received from the peripheral nervous system which is made up of the body's nerves.

Індекс Flesch Reading Ease Score (таблиця 2) коливається від 50,4 до 54,2 та означає, що тексти з підручників англійської мови для студентів-медиків є досить складними й потребують базової середньої освіти (some high school відповідно до таблиці Flesch Reading Ease Score). SMOG та ARI індекси також підтверджують необхідність закінчення 8–9 класу для адекватного сприйняття матеріалу.

Отже, програми дали змогу виявити такі лексичні особливості текстів з підручників:

1. Тенденція уникати використання унікальних загальнонавчаних слів і термінів. Середній відсоток рідкісних слів коливається від 4% до 8%. Наприклад: *cardiovascular, rhabdomyolysis, ck, serum, statin, tantrums, Asperger's Syndrome* тощо.

2. Автори текстів для підручників при написанні або відборі текстів медичного спрямування більше використовують речення в активному, ніж пасивному стані (81% до 19% відповідно), що пояснюється цільовою групою реципієнтів. Крім цього, головна мета підручників англійської мови для студентів-медиків – сформувати в студентів навички використання англійської мови при здійсненні професійної комунікації:

Their attention is drawn away from a task or activity by surrounding noises, movements, and other distractions (Passive Voice).

All of these are carried in the blood, of which an average adult has about 5 liters (Passive Voice).

3. Програмний продукт Voyant Tools дає змогу візуалізувати та побудувати словникову хмару найбільш уживаних термінів у корпусі, а також проаналізував співвідношення (collocation) між ключовими термінами (*muscle, arf, symptoms, ck, rhabdomyolysis*) і словами, що найчастіше поєднуються з ними (words in proximity) (рис. 1).

Відповідно до рис. 1, до ключових термінів зараховано не тільки терміни, а й загальнонавчани та загальнонаукові слова: *rhabdomyolysis, symptoms, muscle, arf, induced, drugs, treatment*.

Метою публікацій у фахових медичних виданнях є донесення до реципієнта отриманих експериментальних даних, детальний звіт про об'єкт дослідження або обмін досвідом в певній медичній сфері.

У таблиці 3 відображені головні характеристики таких текстів, до яких зарахована не тільки висока лексична насиченість і використання пасивних конструкцій при деталізації даних, а й відповідний рівень складності для розуміння.

Отже, тексти публікацій у фахових медичних виданнях мають такі особливості:

1. Кількість рідкісних слів у середньому дорівнює 63–82 слова на документ (таблиця 3). Технічний інструмент Readability Analyzer до цієї групи зарахував вузькоспеціальні медичні терміни та скорочення.

Він також показує відсоток за шкалою рідкісних слів (частоту використання в текстах) (рис. 2).

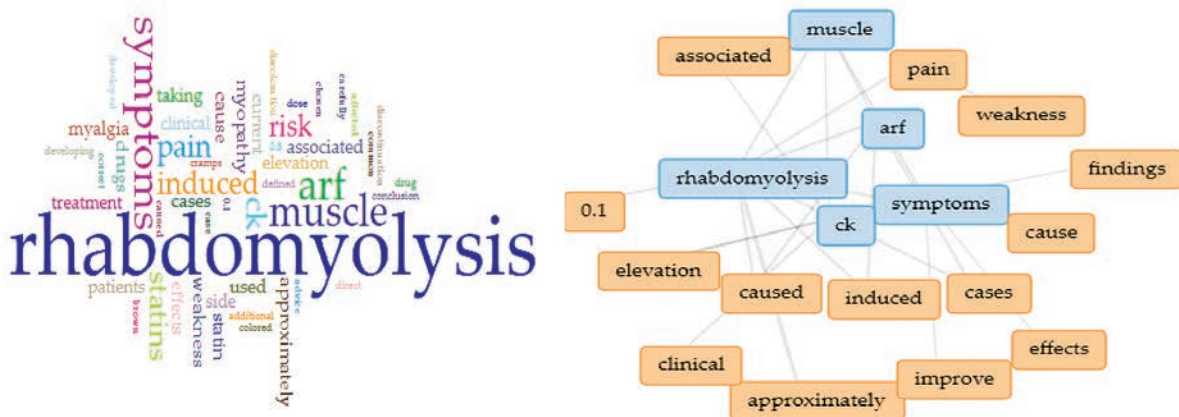

Рис. 1. Приклад візуалізації головних термінів корпусу та їх зв'язків за допомогою Voyant Tools

Характерні риси текстів з фахових медичних періодичних видань

№ з/п	Показники	Flesch Kincaid Calculator	Online-Utility	Readability Analyzer	WebFx
1	Середня кількість слів у реченні	26,8	29,84	28,4	29,24
2	Відсоток складних слів	---	---	22,54	22
3	Кількість рідкісних слів	---	---	71	---
4	Кількість довгих слів	---	---	117	---
5	Flesch-Kincaid Grade Level	17,3	17,78	17,4	17,1
6	Лексична насиченість (%)	---	47,2	---	---
7	SMOG (age of readers)	---	17,49	17	16,9
8	Відсоток речень у Passive Voice	---	---	25,9	---
9	ARI (Automated Readability Index)	---	18,42	---	17,8
10	Flesch Reading Ease Score	18,9	20,7	20,6	21,2

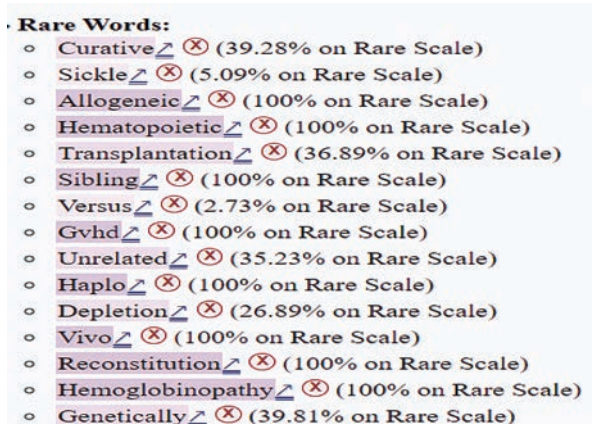

Рис. 2. Приклад візуалізації рідкісних слів програмою-аналізатором Readability Analyzer

2. Значна кількість багатоскладних слів у складі речень. У середньому текстам фахового спрямування, що публікуються в медичних періодичних виданнях, притаманно використання до 150 таких слів. Наприклад, *allogeneic* (алогенний) – 3 склади; *hemoglobinopathy* (гемоглобінопатія) – 7 складів; *reconstitution* (відновлення) – 5 складів; *transplantation* (трансплантація) – 4 склади тощо. Проте програма не дає змоги виокремити терміни та слова загального вжитку.

3. Високий рівень складності для розуміння тексту. Індeksi Flesch-Kincaid Grade Level і Flesch Reading Ease Score (таблиця 3), які дорівнюють 17,4 та 20,4 в середньому відповідно, указують на те, що читачі повинні щонайменше бути випускниками коледжу для адекватного сприйняття матеріалу. Також це підтверджує той факт, що цільовою аудиторією є вузькі спеціалісти в різних галузях медицини, а також ті, чий професійні інтереси пов'язані з медициною. Так, спостерігається використання складних поширених речень із великою кількістю фахової термінології:

Matched sibling donor transplantation is curative in more than 90% of patients, but limitations include a higher risk of complications in older patients, a risk of severe graft-versus-host disease (GVHD), and lack of an available matched sibling in approximately 80% of cases.

The induction of HbF by BCL11A repression is accompanied by coordinated reduction in expression of the HBBS gene, a major advantage of targeting this physiological switch.

4. Програмний продукт Voyant Tools візуалізував і побудував словникову хмару найбільш уживаних термінів і їх зв'язків з іншими словами. Серед ключових слів фахових медичних публікацій переважають одиниці термінологічної лексики, що також свідчить про вузьку спрямованість цього виду текстів.

Висновки і пропозиції. Сучасні технічні інструменти широко використовуються при дослідженні різних мовних аспектів. Для аналізу можливості їх імплементації в процес дослідження та виявлення особливостей вузькоспеціальних текстів відібрано п'ять, функціонал яких найбільше відповідав поставленим завданням.

При дослідженні різних видів текстів медичного спрямування виявлено, що онлайн програмні продукти значно спрощують процес роботи з текстом, розподіляючи отриману інформацію на декілька блоків: середня кількість слів у реченні (допомагає виявити переважання простих або складних поширених речень); відсоток складних слів і кількість слів, що рідко використовуються при написанні (дає змогу виявити рівень складності та професійного спрямування тексту); відсоток речень у пасивному стані (опосередковано вказує на належність тексту до певного стилю); індeksi Flesch-Kincaid Grade Level, SMOG, ARI та Flesch Reading Ease Score (рівень читабель-

ності текстового матеріалу, на яку аудиторію розрахований текст). Крім того, окремі інструменти будують словникові хмари ключових понять і їх колокації. Зазначене вище дало змогу виділити такі особливості текстів медичного спрямування:

– високий відсоток фахової термінології.

Притаманно публікаціям у фахових медичних виданнях. Для текстів із підручників із медицини та медичних сайтів цей показник нижчий;

– широке використання складних речень із розгалуженими зв'язками й речень з пасивним конструкціями. Більша кількість притаманна фаховим медичним публікаціям і текстам з медичних сайтів;

– тенденція до використання складних і рідких слів. Найменша кількість зустрічається в текстах з підручників англійської мови для студентів-медиків, а найбільша – у фахових медичних публікаціях.

Проте при аналізі фактичного матеріалу технічні інструменти мають похибки в підрахунках,

надаючи різні дані. Це пояснюється програмним складником, який у кожного свій. Незважаючи на різні показники, їх середній рівень залишається однаковим і може використовуватися для дослідження. Також програми не завжди відрізняють термінологічну лексику від нетермінологічної при побудові словникових хмар і виокремлені складних чи рідких слів, тому потрібно бути уважним при роботі. Незважаючи на ці труднощі, отримані в ході дослідження дані підтвердили можливість їх імплементації в лінгвістичний аналіз, а також продемонстрували їх необхідність у відборі матеріалу при навчанні англійській мові студентів-медиків.

У подальшому доцільно дослідити більш детально лексичні особливості англійських медичних текстів за допомогою онлайн інструментів, таких як COCA Corpus, виявити, чи існує взаємозв'язок між граматичним і лексичним навантаженням фахових текстів залежно рівня складності читабельності й цільовою аудиторією.

Список літератури:

1. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа. Москва : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. 464 с.
2. Британ Ю. В. Лінгвостилістичні характеристики професійно орієнтованих текстів Британських наукових періодичних електронних видань. *Вісник КНЛУ. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2011. Вип. 20. С. 10–18.
3. Гринюк Г. А. Відбір навчального матеріалу для формування англійської лексичної компетенції у студентів-економістів. *Іноземні мови*. 2007. № 2. С. 30–34.
4. Єщенко Т. Медичний термін як засіб лексичного вираження текстової категорії інформативності. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2018. № 890. С. 42–45.
5. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
6. Boulton A. Data-Driven Learning: Taking the Computer Out of the Equation. *Language Learning*. 2010. Vol. 60. № 3. P. 534–572.
7. Breeze R. Researching Simplicity and Sophistication in Student Writing. *International Journal of English Studies*. 2008. Vol. 8. № 1. P. 51–66.
8. Fluck H., Fachsprachen R. Tübingen ; Basel : Francke, 1996. P. 40–41.
9. Harb G. The application of COCA corpus for a more sophisticated word choice and a better efl writing quality, 2018.

Khatser G. O., Zhavoronkova V. V. THE APPLIED ASPECT OF TECHNICAL INSTRUMENTS IMPLEMENTATION IN RESEARCH OF ENGLISH MEDICAL TEXTS

The article is dedicated to the problem of studying the process of technical instruments implementation in linguistic research based on the example of English medical texts, namely on their three types: texts from professional medical periodicals; texts from English textbooks for medical students; texts from English-language medical sites. The research emphasizes the analysis of those features of medical texts that require to be addressed in the process of the selection of factual and practical material to be used in the classroom and extracurricular work with students, as well as the study of linguistic and grammatical peculiarities of professional texts. The study used five online technical tools to provide features of English medical texts of each group, which include: the percentage of complex words, the number of long and rarely used words, lexical saturation of the material, the percentage of sentences in the passive voice, indices of readability and level of text's complexity (Flesch-Kincaid Grade Level, SMOG, ARI, Flesch Reading Ease Score). The data reveal that the use of technical tools can significantly reduce the time of analysis, dividing the information into several blocks used to highlight the characteristic features of professional medical texts. They include:

extensive use of complex sentences with various links (especially texts taken from articles in professional medical journals); the predominance of sentences with passive constructions in the texts given on medical sites and in medical publications; a significant amount of professional and general scientific terminology (mostly in professional medical publications, less number – on medical sites); the tendency to use rare or complex terms and words (the least amount is found in English textbooks for medical students). However, the study has revealed some shortcomings in implementation of such software products: errors in calculations by various technical tools; impossibility to distinguish terminological vocabulary from general or scientific one, and uniting all the words of the corpus when calculating concepts difficult for understanding.

Key words: *medical text, medical professional language, technical tools, complex terms, professional terminology, passive constructions, readability.*

УДК 811.111(73):340.113:008
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/39>

Чаюк Т. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Борисович О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВИЯВИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ В СИСТЕМНИХ ВІДНОШЕННЯХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В БРИТАНСЬКОМУ ТА АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено аналіз виявів національно-культурної специфіки в системних відношеннях юридичних термінів британського та американського варіантів англійської мови. Системність є однією зі властивостей терміна, зумовленою не тільки його приналежністю до певної терміносистеми, що є формою системної організації сукупності термінів певної сфери науки, техніки чи професійного знання, але й його здатністю вступати в системні парадигматичні та синтагматичні відношення з іншими одиницями терміносистеми, до якої він належить.

Вияви національно-культурної специфіки термінів у системних відношеннях зумовлені екстралінгвальними факторами розвитку професійних сфер, у яких подібні терміни функціонують, менталітетом народу, який їх створює та використовує. Спільність або протилежність значення термінів є основою парадигматичних відношень, що виникають між синонімічними та антонімічними термінами, а також термінами, родо-видові відношення яких представлені гіперонімами та гіпонімами.

Вияви національно-культурної специфіки спостерігаються в синонімічних відношеннях аналізованих термінів у британському та американському варіантах англійської мови. Синонімічні одиниці в британській юридичній термінології виникають вперше у зв'язку з перекладом латиномовних юридичних документів. В американському варіанті англійської мови деякі одиниці, що були запозичені з британського варіанта, змінили обсяг значення та утворили нові синонімічні ряди, не характерні для британського варіанта, що зумовлено різницею у судовій системі країн та іншими екстралінгвістичними факторами.

Аналіз юридичних термінів, що вступають у антонімічні відношення у зазначених варіантах англійської мови, вказує на відсутність національно-культурної маркованості подібних відношень і термінів. Національно-культурна специфіка виявляється також у гіперо-гіпонімічних відношеннях, що існують між одиницями юридичної термінології в британському та американському варіантах англійської мови.

Синтагматичні відношення, у які вступають юридичні терміни британського та американського варіантів англійської мови, є також національно маркованими. Це виявляється у різній сполучуваності цих одиниць, існуванні проприальних термінів, їх більшому поширенні в американському варіанті англійської мови. Цей факт зумовлений відмінностями між правовими системами Великобританії та США.

Ключові слова: юридичні терміни, британський та американський варіанти англійської мови, національно-культурна специфіка, парадигматичні та синтагматичні відношення, проприальні терміни.

Постановка проблеми. Роль термінології в професійному спілкуванні та поширенні знань важко переоцінити. Терміни виступають засобами передавання знань, накопичених людством протягом всієї історії його розвитку. Саме тому дослідженням властивостей термінів, їх розвитку, функціонування, способів організації тощо в різних мовах не припиняють займатися лінгвісти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не залишається поза увагою мовознавців англійська юридична термінологія [1; 7; 12; 16–18], яка відіграє ключову роль у професійному спілкуванні фахівців з права не тільки англійських країн, але й усього світового співтовариства, розвиток якого позначається процесами глобалізації, міжнародної кооперації, економічними, культурними, геополітичними відносинами.

Постановка завдання. Попри значний інтерес лінгвістів до цього шару англійської термінологічної лексики, досі не існує окремого дослідження вияву національно-культурної специфіки в системних відношеннях юридичних термінів британського та американського варіантів англійської мови, що визначає мету нашої наукової розвідки, а її завданнями є надання визначення поняттю «терміносистема»; встановлення типів системних відношень, що існують між термінами, властивості яких визначаються їх приналежністю до терміносистеми та лексичної системи мови, невід'ємними компонентами яких вони постають; з'ясування та аналіз особливостей вияву національно-культурної специфіки в системних відношеннях юридичних термінів британського та американського варіантів англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Властивістю будь-якого терміна, що відрізняє його від одиниці загальнонавчальної мови, є не тільки його здатність позначати певне наукове, технічне чи професійне поняття, але й системність, що визначає його приналежність до терміносистеми. Поняття «терміносистема» не отримало єдиного тлумачення в термінознавстві. Під терміносистемою розуміють «упорядковану, системно організовану сукупність термінів, сформовану на основі однієї теорії чи концепції, що віддзеркалює зв'язки всіх понять певної галузі знання» [8, с. 29], «внормовану та впорядковану сукупність термінів, що адекватно виражає систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими існує обов'язковий і невід'ємний зв'язок» [14, с. 62]. А. К. Сулейманова зазначає, що терміносистема «співвідноситься із системою понять певної галузі знання та являє собою сукупність термінів, поява та функціонування яких зумовлені культурою певної країни та менталітетом її народу» [13, с. 17].

Наведені визначення терміносистеми свідчать про те, що науковці вказують не тільки на свідомий та системний характер організації термінів у її межах, але й на їх національно-культурну специфіку, що виявляється, зокрема, в системних відношеннях, які існують між цими одиницями. Це є цілком зрозумілим, оскільки формування будь-якої галузі знання, її понять, а також термінів, які їх позначають, не може відбуватися поза соціокультурними факторами життя, менталітетом народу та його представників, які беруть участь у подібному процесі.

Крім того, терміни формуються на основі конкретної природної мови й функціонують у її межах та за її законами. «Лексичний склад будь-якої

мови знаходиться в тісному зв'язку з позамовною дійсністю, перебуваючи в безперервному русі» [5, с. 218]. Це визначає можливість національно-культурного забарвлення значення не тільки одиниць національної літературної мови, але й термінів, які також належать до неї.

Системні відношення, що існують між термінами, є парадигматичними та синтагматичними. Основою парадигматичних відношень є спільність або протилежність значення термінів, що належать певній терміносистемі, що дає змогу визначити «відношення смислової подібності, смислового протиставлення та смислового включення одиниць однієї термінологічної системи» [15, с. 80]. Синтагматичні відношення між термінами виявляються в «лінійних, контекстних зв'язках цих одиниць, що виражаються в їх сполучуваності з іншими» [15, с. 82].

Системна впорядкованість термінів виявляється у синонімічних одиницях, поєднаних відношеннями смислової подібності. Зазначимо, що синонімія термінів, на відміну від синонімії одиниць загальнонавчальної мови, має свої особливості. У зв'язку з цим О. О. Реформатський зазначає, що «слова-синоніми загальнонавчальної мови позначають одну й ту ж саму річ, але співвідносять її з різними поняттями, розкриваючи через назву різні її якості, а в термінології синоніми співвідносяться з одним і тим же поняттям та об'єктом» [11, с. 91]. Саме тому окремі науковці вважають, що термінології властива абсолютна синонімія, тобто, за визначенням Е. В. Кузнецової, синонімія спостерігається, коли «терміни пов'язані на рівні своїх основних значень семантичною опозицією тотожності» [4, с. 32], що дає змогу називати це явище термінологічною дублетністю.

В. П. Даниленко відзначає, що велика кількість термінів-дублетів виникла на початковому періоді створення підмови певної галузі наукового та професійного знання [2, с. 74]. Для юридичної термінології британського варіанта англійської мови таким періодом стали XI – XII століття, коли внаслідок закріплення світської юрисдикції англійською почали масово перекладати кодекс Юстиніана (лат. “Corpus Juris Civilis”) – звід римського цивільного права, укладеного у 529 році при візантійському імператорі Юстиніані [17, с. 32], а також інші юридичні документи, написані латиною.

Внаслідок цього з'явилася велика кількість кальок, які стали синонімами до безпосередніх латинських запозичень. Результатом перекладів з латини було також утворення ланцюжків юридичних термінів-дублетів в англійській мові,

зокрема *criminal – offender – culprit – perpetrator*. Зазначимо, що термін *criminal* походить від латинського слова *crimen – провина* [1, с. 107], термін *culprit* є латинським запозиченням [1, с. 108], а терміни *offender* та *perpetrator* надійшли в англійську мову з французької [17, с. 24]. Крім того, останні з визначених термінів є полісемічними, оскільки вони позначають не тільки особу, що скоїла кримінальний злочин, як терміни *criminal* та *culprit*, але й будь-яку людину-злочинця. У цьому значенні вони є синонімами терміна *wrong-doer*, утворюючи новий ланцюжок термінів-дублетів *wrong-doer – offender – perpetrator*.

В американському варіанті англійської мови можна знайти низку прикладів зміни обсягу значення термінів, запозичених з британського варіанта, як наслідок, формування нових синонімічних рядів, не характерних для британського варіанта. Так, наприклад, потрапивши до американського варіанта, термін *complaint* звузив своє значення, втративши в ньому сему *equity*, на що вказує його дефініція [19, с. 87].

Це зумовлено тим фактором, що хоча судова система Великобританії була запозичена США, проте очевидним для нової країни було прагнення до спрощення судовиробництва. Форми судових позовів були спрощені саме в ній. Термін *complaint* отримав значення “*the original or initial pleading by which an action is commenced under Codes or Rules of Civil Procedure*” [19, с. 87]. На відміну від британського варіанта, де цей термін є ідеографічним синонімом термінів *suit* та *claim*, в американському варіанті англійської мови він є синонімічним також термінам *plea, action*. Прикладами термінів-дублетів в британському та американському варіантах англійської мови є також такі одиниці: *euthanasia – mercy killing, vex-action – litigation, pro bono – legal service free of charge, par delictum – equal guilt*.

Аналізуючи синонімічні ланцюжки термінів в американському та британському варіантах англійської мови, доходимо висновку, що не всі юридичні терміни є абсолютними синонімами чи дублетами. Так, наприклад, у британському варіанті англійської мови наявні чотири терміни, що позначають юридичне поняття «*позов*»: *complaint, claim, plea, lawsuit*. Однак не всі з них є дублетами. Так, наприклад, термін *complaint* є дублетом терміна *claim*. Проте дублетами не можна вважати терміни *claim* та *suit*, про що свідчать їх дефініції: *claim* – “*a demand of one’s right that means any interest or remedy recognized in law of equity*” [20 с. 89]; *suit* – “*any proceeding by one person against*

another or others in which the plaintiff pursues the remedy which the law affords for him whether at or in equity” [20, с. 411]. У значенні терміна *claim* є наявною сема “*equity*”, а у значенні терміна *suit*, окрім цієї семи, є також сема “*common law*”. Денотативне значення терміна *suit* є більш широким, ніж денотативне значення терміна *claim*. Це вказує на те, що визначені одиниці не є повними синонімами.

Наявність антонімії, що виявляє відношення смислового протиставлення в юридичній термінології, найчастіше пов’язана з протиставленням законного та незаконного (наприклад, *legal – illegal, lawful – unlawful*), що являє правову семантичну універсалію. Вияви національно-культурної специфіки у сфері утворення антонімічних юридичних термінів британського та американського варіантів англійської мови не спостерігалися нами.

Системна впорядкованість термінів виявляється також у відношеннях смислового включення або гіперо-гіпонімічних відношеннях, заснованих на гіпонімічних зв’язках. В основу таких зв’язків покладено «імплікаційні відношення логічного характеру, які використовуються для родо-видової класифікації різних одиниць мови» [10, с. 32]. Специфікою терміна є те, що він є точним та однозначним у межах одного термінополя. Під термінополем розуміємо «уніфіковану за своєю системною основою багаторівневу класифікаційну структуру, що об’єднує терміни однорідної підсфери» [9, с. 49]. Термінологічні поля побудовані на основі родо-видових ієрархічних відношень, які виявляються у відповідних термінологічних таксономічних структурах.

Національно-культурна специфіка системної ієрархії юридичної термінології виявляється в особливому розподілі термінів, схожих за значенням у мікрополях. Це пояснюється перш за все впливом екстралінгвальних факторів, наприклад, національно-культурною специфікою організації судової системи у країнах, її поліції.

Прикладом національно-культурної зумовленості розподілу термінів у мікрополях може слугувати таксономічна структура мікрополя термінів із значенням *rights* в американському та британському варіантах англійської мови. Так, наприклад, у її британському варіанті подібна структура з родовим терміном *rights* (гіперонімом) включає терміни-гіпоніми *natural rights* та *civil rights*. Термін *civil rights* включає такі термінологічні одиниці-гіпоніми, як *rights of property, voting rights, rights of personal safety, right of privacy*.

В американському варіанті термінами-гіпонімами, об'єднаними цим гіперонімом, є *natural rights, civil rights, constitutional rights*. Останній із зазначених термінів є гіперонімом для термінів *political rights, right of defense, freedom of speech, inviolability of dwelling* тощо.

Отже, в таксономічній структурі з родовим терміном *rights* в американському варіанті англійської мови з'являється термін *constitutional rights*. Це пов'язано з тим, що у США Конституція має пріоритетне правове значення, а у Великобританії конституційне право є некодифікованим, тобто в країні не існує єдиного документа, який можна було б назвати основним законом країни. На відміну від Великобританії, де основні політичні та громадянські права закріплені статутами, у США є Конституція, що є однією із фундаментальних цінностей американської правової культури.

Зміни правових пріоритетів під впливом таких екстралінгвальних факторів, як національно-культурні особливості розвитку політичної системи двох країн, привели до перерозподілу окремих юридичних термінів за мікрополями. Так, термін *voting rights* став невід'ємним компонентом групи *constitutional political rights* в американському варіанті англійської мови, а не групи *civil rights*, як у британському варіанті, а термін *rights of privacy* входить в групу *constitutional civil rights*. Терміни *constitutional political rights* та *constitutional civil rights* є безпосередніми компонентами групи *constitutional rights* в американському варіанті англійської мови. Приналежність цих термінів до групи термінів, об'єднаних гіперонімом *constitutional rights*, вказує на те особливе значення, яке надається поняттям, позначеним цими термінами в правовій культурі країни та її Конституції, що є її основним правовим документом.

Національно-культурна специфіка синтагматичних відношень, у які вступають юридичні терміни британського та американського варіантів англійської мови, визначається їх різною сполучуваністю. Наприклад, *House of Lords, House of Commons* (брит.) – *House of Representatives* (амер.); *green book* (брит.) – *white book* (амер.).

Великий інтерес з точки зору вияву національно-культурної специфіки сполучуваності юридичних термінів в аналізованих варіантах англійської мови мають так звані проприальні терміни [3, с. 36]. В юридичній термінології британського та американського варіантів англійської мови вони представлені термінами-словосполученнями, до складу яких входять оніми. Зазначимо, що в більшості терміносистем спостеріга-

ється запозичення компонентів-онімів у подібних термінах, що сприяє їх інтернаціоналізації. Це, зокрема, характерно для медичної термінології, наприклад, *maladie de Roger* (англ.), *Maladie de Roger* (нім.), *maladie de Roger* (фр.).

Наявність проприальних термінів у складі британської та американської юридичної термінології пояснюється тим, що правова культура Великобританії та США базується на прецеденті. В британських, а пізніше американських судових справах ключову роль відігравало вироблення колективної думки суддів щодо вирішення тієї чи іншої справи. Залучення подібної думки було обов'язковим під час вирішення подальших аналогічних справ. Саме тому правова система у цих країнах є персоніфікованою, а під час номінації деяких правових доктрин, законів, норм використовувалося ім'я того чи іншого правознавця або судді, який їх розробив, наприклад, *Durham law, Lynch lam, Lanham Trademark Act, Sherman Act*.

Юридичні проприальні терміни британського та американського варіантів англійської мови можна розподілити на такі три підгрупи: терміни з топонімічними одиницями (наприклад, *Dartmouth College Case, Massachussets ballots*); терміни-епоніми (наприклад, *Drago Doctrine, Lord Masfield rule, Anton Piller Order*); особливий вид проприальних термінів на позначення справ, що розглядаються Верховним Судом США або Палатою Лордів, які містять як антропоніми, так і топоніми (наприклад, *Rylands vs. Fletcher, Mersian vs. Moody's, Marbury vs. Madison, Furman vs. Georgia, Mapp vs. Ohio*).

Зазначимо, що юридичні проприальні терміни є більш поширеними в американському варіанті англійської мови, ніж у британському. Особливо це стосується термінів третьої з визначених нами груп. Поширення подібних термінів в американському варіанті пояснюється тим, що, на відміну від правової культури Великобританії, правова культура США базується не тільки на прецедентному, але й на конституційному праві. Конституція США дає змогу Верховному Суду країни здійснювати перегляд будь-якого рішення, що є неконституційним.

Назви справ, що стали основою для внесення поправок в Конституцію США та, відповідно, для зміни певних правових принципів, отримали статус термінів, що містять антропоніми та топоніми, наприклад, *Mapp vs. Ohio (the case decided in 1961 in which it was ruled that evidence illegally obtained by state officers is not admissible in a state trial. The rationale of the rule*

is that of the 4th amendment) [3, с. 36]; *Marbury vs. Madison* (Landmark case decided in 1803 in which the Supreme Court established the right of the judicial branch to pass on the constitutionality of an act of Congress) [3, с. 37]; *Furman vs. Georgia* (the case decided by the Supreme Court in which it was held that discriminatory use of capital punishment was unconstitutional) [3, с. 36]. Подібні назви судових справ стали термінами не тільки тому, що вони використовувалися у фаховій юридичній підмові, але й тому, що одним із основних вимог до терміна є стислість.

Висновки і пропозиції. Таким чином, національно-культурна специфіка виявляється в системних відношеннях, що існують між англійськими юридичними термінами британського та амери-

канського варіантів англійської мови. Подібні відношення є парадигматичними, що базуються на спільності або протилежності значень термінів, які належать до однієї терміносистеми, та синтагматичними, що виявляються в лінійних зв'язках та сполучуваності подібних термінів. Національно-культурна специфіка виявляється в синонімічних та гіпо-гіперонімічних відношеннях, які існують між британськими та американськими англійськими юридичними термінами, їх різній сполучуваності, проприальних термінах. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі особливостей вияву національно-культурної специфіки в системних відношеннях юридичних термінів інших національних варіантів англійської мови.

Список літератури:

1. Галахова А. А. Латинские заимствования в английском языке права. *Современная филология* : материалы IV Международной научной конференции (г. Уфа, 28 марта, 2015 года). Уфа : Лето, 2015. С. 107–109.
2. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.
3. Казанова Е. М. Имя собственное в термине. Москва : Галлея-Принт, 2015. 292 с.
4. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. Москва : Высшая школа, 1989. 216 с.
5. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–218.
6. Майоров В. И. Введение в юридическую специальность : учебное пособие. Челябинск : изд-во Южно-Уральского государственного университета, 2005. 146 с.
7. Максименко М. С. Тематические группы англоязычной юридической терминологии. *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. 2011. № 2. С. 54–59.
8. Мельников Г. П. Основы терминоведения. Москва : изд-во Университета дружбы народов им. Патриса Лумумбы, 1991. 116 с.
9. Морозова Л. А. Теория и практика построения терминологических полей. *Терминоведение*. 1996. № 1–3. С. 49–54.
10. Плотников Б. А. Основы семасиологии. Минск : Высшая школа, 1984. 223 с.
11. Реформатский А. А. Мысли о терминологии. *Современные проблемы русской терминологии* / отв. ред. В. П. Даниленко. Москва : Наука, 1986. С. 163–198.
12. Романюк О. В., Бялик В. Д. Етимологічне походження та історія розвитку англійської юридичної термінології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 3. Т. 3. С. 177–181.
13. Сулейманова А. К. Терминосистема нефтяного дела и ее функционирование в профессиональном дискурсе специалиста : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01. Уфа. 47 с.
14. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории. Москва : Наука, 1999. 243 с.
15. Ткаченко О. Г. Системні відношення в термінології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2006. Вип. 1. С. 80–83.
16. Усова Т. В. Когнитивно-дискурсивные особенности англоязычной юридической терминологии : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. Москва, 2009. 191 с.
17. Хижняк С. П. Англо-американская и русская терминология права. Социолингвистический аспект возникновения и развития. Саратов : изд-во СГАП, 1997. 78 с.
18. Чаюк Т. А. Інтернаціональні одиниці англійської юридичної термінології. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 294–298.
19. Giffs S. H. *Barron's Law Dictionary*. New York : Barron's Educational Series, 2010. 640 p.
20. Thomas K. *Dictionary of Legal Terms*. New York : Barron's Educational Series, 2011. 652 p.
21. Skeat W. *An Etymological Dictionary of the English Language*. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.

Chaiuk T. A., Borysovych O. V. MANIFESTATIONS OF NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY IN SYSTEM RELATIONS OF JURIDICAL TERMS IN BRITISH AND AMERICAN VARIANTS OF THE ENGLISH LANGUAGE

Manifestations of national and cultural specificity in system relations of British and American English juridical terms are analyzed in the article. Systematicity is viewed as one of the properties of a term, stipulated by its belonging to a certain terminological system and ability to enter into system paradigmatic or syntagmatic relations with another terms of the terminological system, to which it belongs. The terminological system is viewed as a form of system organization of a set of terms of a particular sphere of science, technics or professional knowledge.

Manifestations of national and cultural specificity in system relations is stipulated by extra lingual factors of development of professional spheres, in which terms are functioning, mentality of people who create and use them. Common or opposite character of their meanings serve the basis of paradigmatic relations, that appear between synonymic and antonymic terms and terms which genus-species relations are represented by hypernyms and hyponyms.

Manifestations of national and cultural specificity are observed in synonymous relations of the analyzed terms in the British and American variants of the English language. Synonymous units in British English juridical terminology appeared first due to the translation of Latin juridical documents. In the American variant of the English language some of terms borrowed from the British variant changed their meanings to some extent and created new synonymous chain, that didn't correspond to those existing in the British variant of the English language.

The analysis of juridical terms that enter antonymous relations in the abovementioned variants of the English language shows that such relations and units involved in them are not culturally marked. National and cultural specificity is also revealed in hyper-hyponymy relations existing between juridical terms in British and American variants of the English language.

Syntagmatic relations into which juridical terms of the British and American variants of the English language enter are also nationally and culturally marked. It is revealed in their combinability, existence of propriety terms, and their prevalence in juridical terminology of American English language. This fact is stipulated by the differences existing between legal systems of Great Britain and the United States.

Key words: *English language juridical terms, British and American variants of the English language, national and cultural specificity, paradigmatic and syntagmatic relations, propriety terms.*

УДК 811.111'373(73)
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/40>

Шовкоплас Ю. О.

Запорізький національний університет

КУЛЬТУРНА КОНОТАЦІЯ РОЗМОВНИХ ОДИНИЦЬ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена аналізу культурних конотацій, що існують у розмовних одиницях американського варіанта англійської мови. У статті надається визначення понять «конотація», «культурна конотація», детально аналізуються культурно марковані розмовні американізми різних груп.

Конотативне значення мовної одиниці є додатковим до її основного, поняттєвого, денотативного значення. Воно може бути оцінним, експресивним, стилістично забарвленим. Подібне значення може містити також культурну інформацію. Культурні конотації виявляють експліцитний чи імпліцитний зв'язок мовної одиниці з культурними подіями, діячами різних галузей культури, різними аспектами соціокультурного життя представників певної нації.

Культурні конотації наявні у багатьох розмовних одиницях американського варіанта англійської мови різних груп. До них належать так звані неофіційні топоніми, що використовуються представниками американської нації для номінації різних географічних об'єктів своєї країни (штатів, міст тощо). Як правило, культурна інформація представлена експліцитно у значенні цих одиниць.

Культурні конотації виявляються у значеннях розмовних одиниць та виразів, що містять прецедентні імена, які виникли в американському варіанті англійської мови. Значення таких одиниць тим чи іншим чином пов'язано з відомими особами сфери культури (співаками, кіноакторами тощо), події з життя яких є добре відомими американцям. Культурна інформація актуалізується також етнофобізмами, що виникли в американському варіанті англійської мови для образливого чи зневажливого позначення представників інших народів і націй.

Культурно релевантна інформація знаходить своє відображення у розмовних одиницях, значення яких пов'язане з різними аспектами культурного життя американського суспільства або відображає особливості характеру та національного менталітету його представників. Такі одиниці утворені шляхом телескопії, скорочення, редуплікації, метонімізації чи метафоризації. Культурно маркованими є також деякі ідіоматичні вирази американського варіанта англійської мови. Культурний компонент значення цих одиниць є імпліцитним.

Ключові слова: американський варіант англійської мови, етнофобізми, ідіоми, культурні конотації, розмовні одиниці, топоніми.

Постановка проблеми. Проблеми взаємодії мови, суспільства та культури завжди були актуальними для лінгвістики. Мова є не тільки формою збереження та передавання людської думки, але й засобом експлікації менталітету й етно- та соціокультурних особливостей представників тієї чи іншої нації, народу, «скарбницею їх національної культури» [14, с. 122]. Вивчення особливостей взаємозв'язку мови та культури здійснюється нині у лінгвокультурології – інтегративній науковій дисципліні, яка з'явилась у другій половині ХХ століття, відкривши нові обрії для наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме завдяки науковим працям із лінгвокультурології з'явилась думка про те, що зв'язок мови з національною культурою здійснюється через конотативне значення мовних одиниць [10, с. 24;

13, с. 22]. Одним із перших та яскравих прикладів висвітлення взаємодії мовних одиниць із культурою в лексикографічній практиці можна вважати словник англійської мови та культури видавництва “Longman” (“Longman Dictionary of the English Language and Culture”) [19], у якому мовні одиниці супроводжуються словниковими статтями, які коментують культурні конотації окремих слів. Нині поняття «культурна конотація» є одним із ключових у лінгвокультурології, яке активно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями на рівні літературного стандарту в різних мовах [5; 6; 8; 9; 13–15; 20].

Постановка завдання. Щодо взаємозв'язку культури та розмовної мови, а також виявлення та аналізу культурних конотацій розмовних одиниць, то ці питання потребують детального вивчення. Саме цим фактом визначається мета

наукової розвідки, що полягає у дослідженні культурних конотацій розмовних одиниць американського варіанта англійської мови, а її завданнями є визначення понять «конотація», «культурна конотація», виявлення культурних конотацій у значеннях розмовних американізмів різних груп та опис екстралінгвальних факторів, що зумовили появу подібних конотацій у цих одиницях.

Виклад основного матеріалу. Традиційно під конотацією розуміється емоційне, оцінне чи стилістичне забарвлення мовної одиниці узуального або оказіонального характеру [17, с. 22]. Отже, оскільки конотація (від лат. *connoto* – маю додаткове значення) – це фактично будь-який компонент, який доповнює предметно-поняттєве значення лексичної одиниці, вона може бути й культурною.

Одним із перших про культурну конотацію значень слів почав говорити Н. Г. Комлев, відзначаючи, що культурний компонент може бути виокремлений у їх значенні, оскільки сама «мова є соціальним явищем, що має відбиток матеріальної та духовної культури» [11, с. 37]. Термін «культурна конотація» було введено в науковий обіг російською лінгвісткою В. Н. Телія у 1996 році, яка розуміла його як «квазіденотативний аспект значення лексичної одиниці в категоріях культури» [16, с. 214].

Значна кількість розмовних одиниць американського варіанта англійської мови є культурно маркованими. Особливе місце серед них посідають так звані розмовні топоніми, що використовуються американцями для номінації різноманітних географічних об'єктів, зокрема штатів, міст, водних просторів. Культурна інформація, як правило, виражена експліцитно у значенні цих слів.

Так, наприклад, розмовною назвою штату Аризона є *the Grand Canyon State* [23, с. 135]. Поява та поширення подібної назви зумовлена фактом існування у цьому штаті одного з найбільших і найвідоміших каньйонів світу *the Grand Canyon*. Отже, основою появи розмовної назви цього штату став географічний об'єкт.

Іноді культурний компонент значення розмовних топонімічних номінацій зумовлений сенсаційним відкриттям природних ресурсів. Так, наприклад, поява неофіційної назви штату Каліфорнія (*the Golden State*) зумовлена тим фактом, що в ньому у 1848 році було знайдено великі запаси золота, що стало початком так званої золотої лихоманки (*California gold rush*). У 1849 році до штату приїхала велика кількість шукачів золота, яких називали *forty niners* (за назвою року цієї події) [1, с. 56]. В їх середовищі з'явилося дієслово *to dig up*, тобто «докопатися до чогось», «дідзятися

про щось». Досі у зв'язку з цим мешканців штату називають *gold-diggers, gold-finders, gold hunters*.

В інших випадках поява розмовних топонімічних назв та їх культурна конотація зумовлені історичними та соціокультурними фактами. Так, наприклад, штат Колорадо отримав символічну назву *the Centennial State*, тобто штат століття, оскільки його було прийнято до складу США у 1876 році, що був роком святкування століття держави [18, с. 124].

Штат Нью-Йорк називають нині *the Knickerbroker State*, тобто *штат нікербокерів*. Поява подібної розмовної назви пояснюється тим, що у 1621 році колишню територію цього штату було включено до складу голландських колоніальних володінь. У 1625 році голландськими колоністами на місці, де знаходиться нині Нью-Йорк, було засновано місто Новий Амстердам (*New Amsterdam*), який у 1664 році було захоплено британськими колоністами та перейменовано в Нью-Йорк. Ці події було описано американським письменником, істориком та дипломатом Вашингтоном Ірвінгом (1783–1859 роки) у книзі «Історія Нью-Йорка від початку світу до кінця голландської династії» (“*History of New York from the beginning of the world to the end of the Dutch dynasty*”, 1809 рік). Книга була написана під псевдонімом вигаданого Ірвінгом персонажа – голландського історика Дідріха Нікербокера, а також принесла великий успіх автору [23, с. 132]. Прізвище Нікербокера стало також назвою однієї з найбільш відомих баскетбольних команд Нью-Йорка “*Knickerbrockers*” [23, с. 133].

Зазначимо, що штат Нью-Йорк називають також *Empire State* (Імперський штат). Це зумовлено тим фактом, що до нього після будівництва каналу Ері (1825 рік), який поєднував територію Великих озер з Атлантичним океаном, забезпечивши створення водяного шляху для транспортування зерна, почала прибувати велика кількість людей із західних регіонів, що сприяло його розбудові та розквіту [23, с. 179].

Культурне забарвлення значення спостерігається не тільки в розмовних топонімічних назвах штатів. Так, наприклад, сам Нью-Йорк дуже часто називають *Big Apple*. Ця назва з'явилася у 30-ті роки ХХ століття у Гарлемі (*Harlem*) – афроамериканському кварталі південної частини острова Манхеттен, у якому в джазових композиціях постійно повторювався речитатив про яблука, яких завжди багато на дереві, а Нью-Йорк є найбільшим деревом, єдиним і неповторним, що має велику кількість яблук [1, с. 183]. Існує припущення, що велика кількість яблук асоціюється

в афроамериканців із їх спільнотами, яких було багато у Нью-Йорку, у зв'язку з чим саме місто почало уособлено називати *Big Apple* [23, с. 601].

Сьогодні ця розмовна номінація отримала інший зміст. Вона є не тільки неофіційною назвою одного з найбільших міст країни, але й її символом. Це зумовлено тим фактом, що у 70-ті роки ХХ століття мер Нью-Йорка Едвард Коч створив його рекламу, у якій слова *I love NY* були написані на червоному яблуку [23, с. 422]. Рекламні щити з цими словами на яблуку розташовані нині по всьому Нью-Йорку. На нічному Бродвеї є хмарочос з великою світловою рекламою у вигляді яблука. Асоціація Нью-Йорка з великим яблуком міцно закріпилася не тільки у свідомості американців, але й у людей з усього світу.

Культурна інформація про США експонується і розмовними антропонімічними назвами, що існують в англійській мові та її американському варіанті. Такі одиниці є фактично прецедентними іменами. До них належать імена тих представників американської нації, які відіграли особливу роль у розвитку культури країни та поза її межами. До таких особистостей можна віднести відомих американських музикантів, співаків і акторів Френка Сінатру (1915–1998 роки) та Елвіса Преслі (1935–1977 роки). Так, наприклад, Френк Сінатра, знаходячись на піку слави, неодноразово говорив, що припиняє творчу діяльність, з'являючись на сцені та в кіно знову і знову [1, с. 329]. Завдяки цьому ім'я відомого співака та актора почало асоціюватися в американців з невиконаною обіцяною, а згодом стало частиною розмовного висловлювання *to retire more than Frank Sinatra*.

Elvis the Pelvis є жартівливим прізвиськом Елвіса Преслі, якого також називали *the king of rock and roll* або просто *the king*. Е. Преслі пішов із життя на піку своєї слави, але його віддані шанувальники довгий час вірили, що він живий. Саме тому в американській пресі ще довго зустрічалися повідомлення про те, що хтось бачив Елвіса Преслі. Подібні чутки про його появу отримали назву *Elvis Sighting*.

В будь-якому мультинаціональному та мультикультурному суспільстві виникає проблема етнічних упереджень і ксенофобії. Вона притаманна й американському суспільству, внаслідок чого в ньому з'являються слова з принизливим та образливим значенням, що слугують засобами номінації представників національної чи етнокультурної меншості, які отримали в науковій літературі назви етнофобізми [3, с. 95; 12, с. 45], етнофолізми [20, с. 457], дерогативно марковані

етноніми [4, с. 87], етнічні прізвиська [9, с. 135] тощо. Подібні одиниці є не тільки емотивно-оцінними. Їх значення може мати також культурне забарвлення.

Так, наприклад, в американському варіанті англійської мови виникли такі етнічні прізвиська, як *John – китаєць*, *bohank – угорець або будь-який іммігрант із східної Європи*, *kike – євреї*. Зазначимо, що прізвисько *John* використовувалося для позначення китайців із середини ХІХ до 40-х років ХХ століття. Воно є скороченням образливого словосполучення *John Chinaman*. Сполучення африкатів [tʃ], [tʃ] із голосними звуками цього словосполучення дещо нагадує особливості китайської вимови. Саме тому подібна назва, а згодом і її скорочення почали використовувати як образливе прізвисько для китайців [3, с. 99].

Лексема *bohank* є телескопізмом, що з'явився в американському варіанті англійської мови на початку ХХ століття внаслідок скорочення двох загальноживаних слів *bohemian* та *Hungarian*. Злиття цих лексем та дерогативне маркування отриманого телескопізму пов'язують із фактом появи великої кількості угорців та інших іммігрантів із Європи у цей період [3, с. 100].

Зазначимо, що іноді негативне та експресивне значення етнофобізмів можна пояснити з огляду на їх форму. Наприклад, це стосується принизливої назви канадців *Canuck*, що є також телескопізмом, утвореним шляхом злиття нейтральної та офіційної номінації *Canadian* і лайливого слово *fuck*.

Етнофобізм *kike* є засобом принизливого та образливого позначення євреїв. Він потрапив до американського варіанта англійської мови у 1935 році і є зміненою формою морфеми *ki-* (*ку-*), що використовується у закінченнях прізвищ євреїв. Подібні прізвища були достатньо поширеними серед представників єврейської діаспори зі слов'янських країн Східної Європи, що емігрували у США в кінці ХІХ – на початку ХХ століття [20, с. 460].

Мова пов'язана з міфологією, релігією, наукою та іншими формами пізнання світу. Саме тому культурні змісти, імпліцитно прикріплені до денотативного значення розмовних номінацій, можуть бути співвіднесені з різними аспектами культурного життя американського суспільства, наприклад із музикою. Традиційно вважається, що джаз є основним внеском США у світову музичну культуру. Цей музичний напрям з'явився під впливом африканських ритмів та із залученням афроамериканського фольклору у США на межі ХІХ – ХХ століть. Поява та поширення джазу знайшли своє віддзеркалення у такому розмовному виразі,

як *and all that jazz*, що має значення «тощо» і широко використовується нині під час перерахування.

Редуплікований іменник *the heebie-jebbie* (укр. *занепадницький настрій*) також є культурно маркованим. Його утворено шляхом метонімічного перенесення від назви однойменного танцю, популярного у США на початку ХХ століття. Мелодія, під яку його танцюють, нагадує блюз, якому притаманна мінорна тональність.

Деякі розмовні одиниці американського варіанта англійської мови здатні відображати особливості характеру та національного менталітету американців. Щоб відчувати себе комфортно, американці витрачають багато коштів на книги з психології, антидепресанти та різноманітні види психотерапії. Однак невдачі вони переживають досить гостро. Це відображено, зокрема, в такій розмовній одиниці, як *a goone soon* (*загнаний у кут*), що використовується для надання характеристики людині, яка потрапила в складну ситуацію. Лексема *soon* є скороченням від *raccoon* (*єнот*). Вважається, що єнот є хитрим звіром. Рятуючись від собак, він легко збиває їх зі сліду. Ця тварина асоціюється в американців з образом людини, яка легко долає перешкоди [2, с. 177]. Той факт, що навіть подібну людину вдалося загнати в кут, що експлікує значення цього словосполучення, підкреслює безвихідність ситуації.

Значну роль у передачі культурної інформації відіграють розмовні одиниці, утворені шляхом метафоризації. «Метафора є креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, уподібненої до неї в певному відношенні» [7, с. 56]. Розмовна метафора може бути не тільки засобом вираження певної ідеї чи емоції, але й знаряддям пізнання дійсності, особливостей сприйняття світу представниками певної нації. Так, наприклад, розмовний вигук *aw shuck* виражає недовіру та перекладається українською як *нісенітниця, дурниця*. Він утворений від іменника *shuck*, одним із значень якого в американському варіанті англійської мови є «*оболонка кукурудзяного качана*», що асоціюється у свідомості американців з чимось непотрібним [2, с. 172].

Багато розмовних одиниць утворено в американському варіанті англійської мови за моделлю “big + Noun”. До цих одиниць належать, зокрема, синонімічні словосполучення *big bun*, *big gun*, *big noise*, *big shot*, *big cheese*, *big wheel*. Усі вони є метафорами, що використовуються для позначення важливої

персони, особи з високим матеріальним статусом, «шишки». Множинність одиниць цього синонімічного ряду пояснюється важливістю в житті американської нації концепту «значущість, впливовість».

Модель “big + Noun” слугує також основою творення розмовних жартівливих назв Атлантичного океану *big drink*, *big pond*. Словосполучення *big drink* є також прізвиськом ріки Міссісіпі [23, с. 172]. В розмовній мові воно застосовується для позначення подвійної порції віскі.

Культурна інформація закодована у значенні ідіоматичних виразів американського варіанта англійської мови здебільшого імпліцитно. На це, зокрема, вказує значення ідіоми *to take the cake*, відбите в його дефініції “*to be extremely or specially amusing, annoying, suprising*” [21, с. 411]. Ідіома має афро-американське походження. Її значення пов’язане з тим фактом, що темношкірим переможцям, які брали участь у змаганнях у танці *cakewalk*, як приз завжди вручали випічку.

Цікавим є походження розмовної ідіоми *to ride shotgun* (*їхати біля водія, їхати на передньому сидінні*), що відсилає нас до ХІХ століття, коли поїздки американськими преріями були дуже небезпечними, а на диліжанси в них постійно нападали або шайки бандитів, або індіанці. Саме тому мандрівники наймали для такої поїздки озброєну людину (*shotgun messenger*), яка сиділа спереду та тримала протягом усієї поїздки рушницю, щоб відстрілюватися у разі нападу [23, с. 411]. З часом вираз змінив своє значення. За традицією, якщо компанія американців збирається поїхати кудись на автомобілі у США, то право зайняти місце поряд із водієм дістається тому, хто першим сказав “*I’ll be riding shotgun*”.

Висновки і пропозиції. Таким чином, культурна конотація є додатковим до денотативного компонентом значення мовної одиниці, що виявляє її зв’язок із певними культурними подіями, особами, які відіграли особливу роль у розвитку культури тієї чи іншої країни та поза її межами, різними аспектами культурного життя представників тієї чи іншої нації тощо. Культурні конотації виявляються у значенні багатьох розмовних одиниць американського варіанта англійської мови. Так, у значенні більшості англо-американських розмовних топонімів, що є фактично неофіційними назвами або назвами-прізвиськами різноманітних географічних об’єктів (штатів, міст, водних просторів), культурна інформація виражена експліцитно. Подібна інформація експонується також розмовними антропонімічними назвами американського варіанта англійської мови та виразами з ними.

Такі одиниці містять прецеденти імена, референти яких та події їх життя є загальновідомими представникам американської нації. Культурна інформація кодується також етнофобізмами, що з'явилися в американському варіанті англійської мови для принизливого та образливого позначення варіантів англійської мови.

представників інших націй і народів. Культурна інформація є також елементом значення розмовних номінацій та ідіоматичних виразів американського варіанта англійської мови. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні та аналізі культурних конотацій у розмовних одиницях інших

Список літератури:

1. Американский характер: очерки культуры США / под ред. О. Э. Тугановой. Москва : Наука, 1998. 411 с.
2. Американское коммуникативное поведение : научное издание / под ред. И. А. Стернина, М. А. Стерниной. Воронеж : ВГУ – МИОН, 2001. 224 с.
3. Антонченко Т. М. Лінгвістичні особливості функціонування етнонімів та етнофобізмів (на матеріалі англійської мови). *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 1999. Т. 2. № 1. С. 95–103.
4. Арефієва К. Р. Загальна характеристика етнонімічних назв сучасної англійської мови. *Мовні універсалії в міжкультурній комунікації* : матеріали X Міжнародного наукового семінару, СНУ імені Лесі Українки, м. Луцьк, 20 березня, 2020 року. Луцьк, 2020. С. 87–90.
5. Арнольд И. А. Введение в лингвокультурологию. Москва : Народная Академия культуры и общения человеческих ценностей, 1993. 352 с.
6. Березович Е. Л. Язык и традиционная культура: этнолингвистические исследования. Москва : Просвещение, 2007. 600 с.
7. Борисович О. В., Чаюк Т. А., Мовна синестезія та синестезійна метафора. *Південний архів (філологічні науки)*. 2020. № 82. С. 54–59.
8. Воробьев В. В. Лингвокультурология: Теория и методы. Москва : изд-во РУДН, 1997. 331 с.
9. Горшунова Е. Ю. Этнические стереотипы, прозвища и ярлыки американских индейцев на основе антропологических характеристик. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2009. Вып. 90. С. 135–137.
10. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва : Наука, 1990. 102 с.
11. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова. Москва : изд-во МГУ, 1969. 190 с.
12. Куц Е. О. Метафоричні номінації іноземців як засоби експлікації упереджень американських політиків. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 45–48.
13. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию. Москва : Наследие, 1997. 207 с.
14. Маслова В. А. Homo lingualis в культуре. Москва : Гнозис, 2007. 319 с.
15. Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание. Москва : Наука, 1993. 220 с.
16. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Языки русской культуры, 1996. 228 с.
17. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : ВГУ, 1987. 192 с.
18. Kuklick B. A Political History of the USA: One Nation Under God. N. Y. : Harper, 2009. 336 p.
19. Longman Dictionary of the English Language and Culture. L. : Pearson Education, 1978. 432 p.
20. Mullen B. Ethnophaulisms for ethnic immigrant groups. *Journal of Social Issues*. 2011. Vol. 57. P. 457–475.
21. Spears R. A. Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions. Lincolnwood : National Textbook Company, Illinois, USA, 1991. 472 p.
22. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.
23. Stone O., Kuznick P. The Untold History of the United States. N. Y. : Gallery Books, 2013. 784 p.

Shovkoplias Yu. O. CULTURAL CONNOTATIONS OF COLLOQUIAL UNITS IN THE AMERICAN VARIANT OF THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to the analysis of cultural connotations that exist in colloquialisms of the American variant of the English language. The definitions of the notions “connotation” and “cultural connotation” are given in the article. Culturally marked colloquial Americanisms of different groups are analyzed in it.

The connotative meaning of a language unit is additional to its main, notional, denotative meaning. It can be evaluative, expressive, stylistically marked. Such meaning can be also culturally marked. Cultural connotations reveal explicit or implicit relationship of the language units and cultural events, figures of different spheres of culture, different aspects of sociocultural life of the representatives of a certain nation.

Cultural connotations are part and parcel of the meanings of different groups of colloquial units appeared

in the American variant of the English language. For example, so-called non-official toponyms used by Americans for designation of different geographical objects of the country (states, cities etc.) have cultural connotations. As a rule, they are represented explicitly in such lexical units.

American English colloquial units and expressions with precedent names are also culturally marked because their referents are famous persons from the sphere of American culture (singers, actors, etc.). Such units can refer to events of their lives which are well-known to Americans. Cultural information is also actualized by ethnophobisms appeared and used in the American variant of the English language for abusive or disparaging designation of other peoples and nations.

Culturally relevant information is also observed in the meanings of American English colloquial units denoting different aspects of cultural life of American society or reflecting traits of character and national mentality of its representatives. Such units are created by means of telescoping, shortening, reduplication, metonymization or metaphorization. Meanings of some idioms appeared in the American English are also culturally marked. Cultural components of their meanings are usually implicit.

Key words: *American variant of the English language, ethnophobisms, idioms, cultural connotations, colloquial units, toponyms.*

УДК 811.111:81'42
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/41>

Юрчишин В. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ САТИРИ ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ П. СІМПСОНА (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ)

У статті проаналізовано лінгвістичні засоби реалізації структурних елементів сатиричних текстів за методологією П. Сімсона у британському медіадискурсі. Матеріалом дослідження стали статті британського сатиричного журналу “Private Eye” за 2019 рік. Метою дослідження є характеристика засобів реалізації структурних сегментів сатиричних текстів за методологією П. Сімсона у британському медіадискурсі. В ході дослідження застосовувалися методи контент-аналізу та функціонально-прагматичний аналіз. На основі функціонально-прагматичного аналізу сатиричних текстів визначено, що ключові структурні сегменти сатири – прайм та діалектичний елемент – присутні у всіх сатиричних статтях. З’ясовано, що прайм, який функціонує як ехо-висловлення попередніх слів, ідей, норм чи сподівань, реалізується в сатиричних статтях за допомогою цитувань, інтертекстуальності та текстової прецедентності, які допомагають реципієнту сатири легко впізнати джерело цього ехо. Проте сатирик не просто повторює ці думки, а повторно їх контекстуалізує, розміщуючи в іншому дискурсивному домені. Така диспозиція вихідного тексту відрізняє сатиру від пародії. Однак прайм, який є інтертекстуальним елементом сатири, має бути підкріплений іншим ключовим сегментом, який діє в межах сатиричного тексту і який П. Сімсон називає внутрішньотекстовим діалектичним елементом сатири. Діалектичний елемент сатиричного тексту, який реалізується за допомогою інконгруентності, допомагає реципієнту сатири розпізнати дисоціативне ставлення сатирика. Для того щоби вдало поєднати прайм та діалектичний елемент сатири і водночас зробити текст когерентним, автор апелює до стилістичних зв’язних елементів, таких як гра слів та каламбури. Часто такі зв’язні елементи формуються за допомогою трансформованих прецедентних імен. Каламбури, утворені таким чином, допомагають зробити сатиричні інтенції автора більш очевидними, а також сприяють підсиленню комічного ефекту сатири.

Ключові слова: сатира, дискурсивна взаємодія, прайм, діалектичний елемент, стилістичні зв’язні елементи.

Постановка проблеми. Сатира є важливим компонентом людського спілкування, який слугує засобом непрямого вираження соціальної та політичної критики негативних явищ, вад і недоліків у різних сферах індивідуального, суспільного та політичного життя. Незважаючи на те, що сатира є ефективним інструментом переконання через розвагу, який часто використовується в засобах масової інформації, цей тип вербального гумору є маловивченим з точки зору лінгвопрагматики. Проте вважаємо, що використання сатири для висміювання соціальної поведінки простежується не лише в літературних творах, але й у медіапросторі, саме у ЗМІ найяскравіше проявляється персуазивний ефект сатири. Актуальність дослідження медіадискурсу спричинена тим, що саме медіадискурс є однією з найбільш динамічних та інформативних сфер функціонування мови,

яка відображає суспільні цінності, установлені принципи та ідеали, нівелювання та маніпуляція якими виступають об’єктами сатиричної критики. Усі приклади сатиричних текстів, які проаналізовано у цьому дослідженні, взяті з британського сатиричного журналу “Private Eye” зі статей за 2019 рік на соціально-політичну тематику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість визначень сатири базується на літературознавчому підході, відповідно до якого сатира є «одним із засобів вираження комічного разом із іронією, гумором та сарказмом» [1; 5; 8; 10], який «характеризується гострим осудливим висміюванням усього негативного (нечесного, несправедливого, нерідко соціально шкідливого й ганебного), проте він більш в’їдливий, викривальний, дошкульний, сповнений крайньої ненависті та гнівного презирства» [7, с. 36]. А. Масло

вважає, що сатира є нагадуванням про моральні норми, якими нехтують у певних конкретних випадках [12, с. 232].

Один із найвідоміших літературознавців ХХ ст. М. М. Бахтін визначав сатиру як образне заперечення сучасної реальності в різноманітних її аспектах, яке обов'язково включає в тій чи іншій формі позитивний момент формування кращої реальності. Саме образний характер заперечення, на думку автора, відокремлює сатиру як художнє явище від інших форм публіцистики [1, с. 35]. О. М. Калита також вказує на можливість формування досконалішої реальності за допомогою сатири. Так, на її думку, сутність сатири полягає у «гострому осудливому висміюванні негативного» в ім'я «докорінної зміни» недосконалості світу «відповідно до ідеалу» [5, с. 14].

Вивчаючи сатиру в рамках публіцистичних досліджень, С. Кондрен вважає сатиру формою публічного дискурсу, який провокує критичне ставлення до соціополітичної недолугості та абсурдності [13, с. 388]. Схоже тлумачення сатири пропонує В. М. Юрчишин, визначаючи сатиру як «сучасну персуазивну форму гумористичного дискурсу, яка генерує критичне ставлення до людських та суспільних недоліків» [11, с. 107]. Я. Л. Ковалевська, вивчаючи стилістичні прийоми вираження сатири та сарказму в межах жанру інфотейнменту, розглядає сатиру «як критику усього суспільства» і вважає, що невід'ємною складовою частиною сатири є «оціночний елемент», але тільки «в негативному аспекті» [6, с. 132].

Провідним дослідженням, яке присвячене лінгвістичним характеристикам сатири, є праця британського мовознавця П. Сімпсона, який стверджує, що сатира функціонує як дискурс вищого рівня, у тому значенні, яке в це поняття вклав Мішель Фуко, який визначав дискурс як потенційне значення, що виникає в результаті взаємодії між текстом і контекстом [17].

Постановка завдання. Метою статті є визначення лінгвопрагматичних характеристик структурних елементів сатири за методологією П. Сімпсона у британському медіадискурсі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання, як визначення сутності терміна «сатира» як дискурсивної взаємодії, аналіз ролі учасників сатиричної тріади; характеристика структурних елементів сатиричного тексту за методологією П. Сімпсона; виокремлення лінгвопрагматичних засобів реалізації структурних сегментів сатири у британському медіадискурсі.

Виклад основного матеріалу. Для концептуалізації поняття «сатира» у нашому дослідженні

послугуватимемося терміном П. Сімпсона «дискурсивна взаємодія» (“discursive practice”). Отже, сатира – це дискурсивна взаємодія між сатириком (автором сатиричного тексту), реципієнтом сатири (читачем) та об'єктом сатири (об'єктом критики). Сатирик та реципієнт сатири є санкціонованими учасниками дискурсивної взаємодії, тоді як об'єкт сатири, навіть попри те, що саме він виступає стимулом сатири, є небажаним учасником дискурсивної взаємодії. Результатом успішної сатири є зближення сатирика та реципієнта сатири, а також одночасне їхнє віддалення від об'єкта сатири [17, с. 8]. Об'єктом сатири може виступати як окрема людина, певна група людей чи певний соціальний інститут, так і стабільніші феномени, такі як соціальні норми поведінки, певні принципи та цінності. Дуже часто, критикуючи якусь конкретну людину, сатирик імпліцитно критикує стереотипні риси характеру чи стиль поведінки цілого суспільства. Розглянемо, наприклад, таку сатиричну статтю.

GREAT MINDS THINK ALIKE

“Bun in the oven: Gordon Ramsay, 52, and wife Tana, 44, expecting fifth child” – Sun, 1 January

“Ramsay joy as Tana, 44, shows bun in the oven” – Daily Express, 2 Jan

“Ramsay’s wife, 44, has got bun No 5 in the oven” – Daily Mail, 2 Jan (PE, 11 January – 24 Jan 2019, p. 7).

У цій статті автор підкреслює відсутність креативності у журналістів, які працюють у табloidних виданнях, вказуючи на використання трьома відомими представниками жовтої преси однакової ідіоми *“have a bun in the oven”* у заголовку статей для повідомлення про вагітність дружини популярного ведучого британських кулінарних телешоу Г. Рамзі.

Вважаючи іронію ключовим компонентом сатиричного дискурсу, та виділяючи два типи іронії, стандартну іронію та іронію як ехо-висловлення, П. Сімпсон асимілював концептуалізацію цього важливого прагматичного засобу у поняття *прайм* (*prime*) та *діалектичний* (*dialectic*) елемент сатири. В рамках лінгвістичних характеристик сатири *прайм* та *діалектичний* елемент сатири розглядаються як два опозиційні дискурсивні слоти в організації тексту. Побудова сатиричного тексту включає поєднання та протиставлення між цими двома дискурсивними слотами [17, с. 88]. Первинно термін «прайм» був запропонований Дж. Еммоттом для позначення контексту, в рамках якого читач інтерпретує наративний текст [14, с. 134–135]. Прайм активує попередні гіпотетичні чи реальні події, які могли мати

форму якогось конкретного висловлення, тексту, іншого жанру чи якогось дискурсивного стилю. Прайм інтерпретує певний дискурсивний домен (discourse domain) і задіює опосередкований інтертекст. Саме цей ехо-подібний аспект наділяє сатиру якістю пародії, тобто робить її «інтертекстуальною медіацією» [17, с. 93].

Принципово важливим у функціонуванні прайм-елементу в межах сатиричного тексту є перестановка або дислокація у дискурсі мовця чи джерела висловлення таким чином, що справжній творець вихідного тексту, адаптованого у сатиричному дискурсі, є завуальованим, тобто сатира не просто повторює попереднє висловлення, текст чи дискурс, а повторно контекстуалізує первинну ідею, розміщуючи її у новому дискурсивному контексті. Саме ця диспозиція вихідного тексту, на думку П. Сімсона, відрізняє сатиру від пародії чи інших видів дискурсу, які мають елементи імітації [17, с. 75–97]. Наприклад, коментуючи обіцянку Т. Мей збільшити фінансування психіатричних лікарень, “PE” випустив номер, де на обкладинці журналу був фотозвіт візиту британської прем’єр-міністерки до однієї з психіатричних лікарень у супроводі діалогу між Т. Мей та працівником лікарні.

Рис. 1. PE (11 January – 24 Jan 2019)

Т. Мей: *“I’m the Prime Minister, you know.*
Лікар: *Of course dear...just come this way”.*

Висловлення лікаря є ехо-висловленням типової словесної реакції лікаря на шизофренічні висловлення пацієнтів, розміщені у новому дискурсивному контексті, тобто сатирик не просто повторює

це висловлення, а поєднує такі два неспівставні дискурсивні контексти: типова розмова між лікарем психіатричної лікарні зі своїм пацієнтом та розмова між високопосадовцем та керівником медичного закладу, яка могла бути під час інспекції цього закладу чи рядового офіційного візиту. Отже, сатирик не просто імітує розмову пацієнта та лікаря, а повторно контекстуалізує типовий діалог, переносить його на інший домен.

Наявність прайм-елементу в сатирі дає нам змогу говорити про наявність двоголового слова в сатиричних текстах [1, с. 212–214]. Двоголосе слово завжди включає передіснування іншого голосу і дає змогу почути його відлуння як частину «архітектури» дискурсу. Висловлення так «запроектване», щоби бути почутим і сприйнятим завдяки своїй здатності зберігати та «випромінювати» асоціації, які воно увібрало внаслідок вживання в інших текстах [4, с. 404]. Для того щоб «відлуння іншого голосу» було дзвінкшим та більш помітним, сатирик апелює до прецедентних феноменів, які є джерелами засобів інтертекстуальності мовленнєвого оформлення сатиричного медіадискурсу. Завдяки широкому функціональному спектру прецедентні феномени здатні «викликати у реципієнта додаткові асоціації, що не перебувають на поверхневому рівні розуміння певного висловлення, а закладені у його зв’язках з попередніми текстами» [3, с. 20].

Розглянемо як приклад таку сатиричну статтю.

Рис. 2. PE (14 June – 27 June 2019, p. 33)

KING MIDAS LOSES TOUCH

KING MIDAS today shocked investors by admitting that when he touched things they no longer turned to gold.

His extraordinary run of shrewd investment success (surely luck with other people's money) came to a dramatic end when King Neil Midas touched a heap of rubbish and it remained resolutely a heap of rubbish instead of transforming, in some alchemical miracle, into a pile of gold.

Said one investor, "Midas Equity Income was once a byword for easy money, but now it looks like we're going to lose the lot. Purely through our own greed and desire to get money for nothing. It's a disgrace!"

A spokesman for Athens District Council, who had unwisely invested the entire City's wealth in King Woodford's fund, said, "We're ruined, the market has collapsed and so has the Parthenon!"

Noble King Midas apologized to investors, saying, "You can't have your money back until my touch returns. I'd love to reach into my own pocket but then it might turn to gold. Though probably not".

Ця стаття побудована як інтертекстуальне плетиво, зіткане за допомогою перехрещення основних ідейних елементів міфу про короля Мідаса, який мав здатність перетворювати на золото все, до чого торкався, та фінансової діяльності успішного британського інвестиційного директора Ніла Вудфорда (Neil Woodford). У цій статті сатирик вдається до змішання різних жанрів, проте автор не просто пародіює відомий міф, а переосмислює його з урахуванням сучасного стану речей. Сатирик переплітає фінансову термінологію з художнім та розмовним стилями: *luck with other people's money, the market has collapsed, apologised to investors, can't have your money back*. Вся стаття побудована за принципом «вторгнення традиційних способів номінації у не своє понятійно-тематичне поле» [9, с. 87]: *investment success, invested the entire City's wealth, a heap of rubbish, alchemical miracle*. Сатирик залучає реципієнта сатири до гри від самого початку статті, натякаючи на сатиричні інтенції за допомогою каламбуру, утвореного за допомогою трансформованого прецедентного імені *Financial Timons of Athens*, та за допомогою додаткових екстралінгвальних остенсивних символів, таких як особливе візуальне оформлення самих сторінок газети, яке властиве газеті "Financial Times", поєднане із класичними візерунками Стародавньої Греції. Така увага до деталей сприяє збільшенню когнітивного ефекту від прочитання статті, ніби натякає на міфічність діяльності інвестиційного менеджера та, безумовно, є ознакою свіжості та оригінальності форми й змісту статті.

Сатиричний дискурс загалом і ця стаття зокрема широко використовують такий вид преце-

дентних феноменів, як прецедентні імена. Метаморфози під час вживання прецедентних імен для характеристики індивідів та подій створюють у медіатекстах «карнавал, коли реальні персонажі «надягають маски» попередників, а історичні чи літературні ситуації виступають як «сцени» для проєкції сучасних подій» [2, с. 16]. У нашому випадку успішний фінансист, який оперує багатомільярдным статком, задля примноження початкового капіталу одягає маску короля Мідаса, який асоціюється з умінням перетворювати доволі лишні речі на золото.

Для того щоб гармонійно поєднати цей міфічний символ примноження багатства та діяльність одного з найвідоміших інвестиційних директорів Великобританії, а також зробити сатиричний текст когерентним, автор трансформує прецедентні імена *King Midas* та *the Athens* для формування на їх основі каламбурів, які виконують роль «стилістичних зв'язних елементів» (stylistic hooks) (термін П. Сімпсона), що з'єднують прайм та діалектичний елемент сатири [17, с. 102]: *King Neil Midas (King Midas + Neil Woodford), Midas Equity Income (King Midas + Woodford Equity Income Fund), Athens District Council (Athens + Kent County Council), King Woodford's fund (King Midas + Woodford Equity Income Fund)*. Ці трансформовані прецедентні імена є лексичними засобами реалізації гри, коли віртуальне (міф про короля Мідаса) впливається у реальне (інвестиційний директор Neil Woodford та його трастовий фонд "Woodford Equity Income Fund" (WEIF)). Використання прецедентних імен *King Midas, the Athens* та *the Parthenon* для опису феноменального успіху інвестиційного директора Н. Вудфорда і його раптового карколомного фінансового краху допомагає сатирику не тільки зробити ехо-висловлення більш очевидним, але й гармонійно поєднати прайм із діалектичним елементом сатиричного тексту.

Однак прайм має бути підкріпленим іншим ключовим прийомом, що діє в межах сатиричного тексту, який П. Сімпсон називає діалектичним елементом сатиричного тексту. На противагу прайму, який фактично є інтертекстуальним елементом сатири, діалектичний елемент, на думку П. Сімпсона, є внутрішньотекстовим елементом (a text-internal element) [17, с. 89]. Термін «діалектичний» має філософську етимологію, і він був запозичений П. Сімпсоном у британського філософа К. Поппера для пояснення поняття антитези, тобто протилежної ідеї чи руху. Саме через його опозиційну природу цей термін був використаний для позначення внутрішньотекстового елемента сатири [17, с. 89]. Цей

діалектичний елемент, який, на думку П. Сімпсона, є другою іронічною фазою сатири, експлікується за допомогою стандартної іронії. Це той тип іронічної трансформації у дискурсі, яку теоретики гумору називають теорією опозиції скриптів (SSTH – script-based semantic theory of humour) у межах теорії семантичних скриптів В. Раскіна [15] та загальної теорії вербального гумору (GTVH – general theory of verbal humour) [16]. Охоплюючи концепт інконгруентності у широкому гумористичному сенсі, діалектичний елемент функціонує як обмануте очікування у дискурсі [17, с. 90–94]. Цей діалектичний елемент допомагає реципієнту сатири розпізнати дисоціативне ставлення сатирика до об'єкта сатири, а також створити гумористичний ефект.

Розглянемо, наприклад, таку статтю.

RUSSIA TODAY GETS BEHIND ALEX SALMOND

by Our Media Staff **Vladimir Putin-WhateverItellyou**

*The **totally independent** Russian state broadcaster Russia Today has confirmed that it will continue to broadcast Alex Salmond's show on its channel.*

The former First Minister of Scotland is facing a number of serious charges in the Scottish courts, but Russia Today has no intention of dropping him.

Said a spokesman, "We firmly believe that a man is innocent until proven guilty, and we even more firmly believe that a man is innocent when proven guilty."

"So, tune in to our brilliant new crime series Mid-Salisbury Murders and Whatever Happened to the Litvinenko Lads?"

*He concluded, "Alex Salmond is the victim of a character assassination, and we are firmly **against assassinations**, particularly **when they didn't happen and they weren't ordered by Vladimir Putin. Is this okay, boss?**" (PE, 8 February – 21 Feb 2019, p. 26)*

Діалектичний елемент появляється вже в імені автора статті by Our Media Staff **Vladimir Putin-WhateverItellyou** і підсилюється у першому реченні статті "*The **totally independent** Russian state broadcaster Russia today*", адже ім'я автора "**Vladimir Putin-WhateverItellyou**" прямо суперечить характеристики газети як абсолютно незалежної "**totally independent**". Далі діалектичний елемент виражається через цитати спікера "*We **firmly believe***", а обрамленням виступає останнє речення "*Is this **OK, boss***", яке прямо протилежне твердженню про те, що "Russia Today" є повністю незалежним медіаресурсом.

Обидва елементи – прайм та діалектичний елемент – є абстрактними складовими частинами, які варто вважати структурними елементами дис-

курсу. Прайм та діалектичний елемент діють як два полярні дискурсивні сегменти в організації тексту, слоти, які є взаємозалежними, оскільки виявлення діалектичного елементу є важливою підставою для підтвердження наявності прайм-елементу. Ступінь диспропорції, трансформації чи опозиції між цими двома елементами є визначальним фактором для розуміння сатиричного тексту. П. Сімпсон проводить аналогію між взаємодією цих двох структурних елементів та філософськими поняттями тези та антитези К. Поппера, в результаті зіткнення яких відбувається формування синтезу, тобто розпізнання ("uptake") сатиричних інтенцій автора [17, с. 89–90].

Розглянемо ще одну статтю про гучний скандал, відомий як "Facebook – Cambridge Analytica data scandal", через надання компанією "Facebook" доступу до особистих даних 87 мільйонів користувачів компанії "Cambridge Analytica" та використання цих даних у ході президентських кампаній Дональда Трампа, Теда Круза та референдуму про вихід Об'єднаного Королівства з Євросоюзу.

FACEBOOK "FINDS FACEBOOK NOT GUILTY"

By Our Technology Reporter **Noah Crime**

FACEBOOK's Vice President and CHS (Chief Human Shield) Nick Clegg confirmed today that a Facebook investigation into Facebook had found no evidence that there was any attempt by Russia through Cambridge Analytica to influence the result of the Brexit Referendum.

*"Claims that Facebook was in itself subverting democracy are **too serious to be** just casually brushed aside, so instead we **carried out** an exhaustive internal investigation in order to comprehensively brush them aside.*

*"Facebook giving Facebook a clear bill of health is something I know that Facebook's billions of users will like. "Facebook owner, Mark Zuckerberg, said, "I agree with Nick. Because **he's paid to agree with me**".*

Nick Clegg also confirmed that Facebook would welcome outside scrutiny of its operations through a mechanism set up by government.

*"Such a mechanism to regulate Facebook's behavior could be called something like, I don't know, **"the law"**, or something.*

*"But sadly, as **nothing like "the law"** exists with regard to Facebook, we will be setting up our own external body to monitor Facebook, headed by Mark Zuckerberg.*

*"**"FacebookBook"** will exist as a wholly separate entity to Facebook, to externally monitor Facebook activity, with **Mark Zuckerberg reporting any***

concerns directly to Mark Zuckerberg (PE, 28 June – 11 July 2019, p. 31)

Ця сатирична стаття з'явилася в журналі "PE" одразу після інтерв'ю віце-президента "Facebook" та колишнього заступника британського прем'єр-міністра й лідера ліберально-демократичної партії Ніка Клегга (Nick Clegg) на радіо "BBC Radio 4's Today". Прайм-елементом статті є основні ідеї, висловлені віце-президентом компанії в ході цього інтерв'ю. Ехо-висловлення головних посилів Н. Клегга простежуються вже у заголовку **FACEBOOK "FINDS FACEBOOK NOT GUILTY"**, у якому сатирик використовує цитування для того, щоб читач одразу зумів розпізнати «чужі» слова. Коротко ознайомлюючи читача з темою статті у ввідному абзаці, всі сателітні абзаци, а також заключний абзац автор подає у формі цитат слів віце-президента, роблячи ехо-висловлення ще більш очевидним: **"internal investigation into Facebook", "no evidence, not guilty", "claims <...> too serious to be brushed aside", "a clear bill of health", "outside scrutiny", "mechanism to regulate Facebook's behavior", "the law", "to externally monitor Facebook activity"**.

Діалектичний елемент сатири так само стає очевидним вже в заголовку, адже тут сатирик апелює до такого стилістичного зв'язного елемента, як гра слів **Facebook "finds Facebook not guilty"**, щоб натякнути читачу на сатиричні інтенції, а також з'єднати прайм та діалектичний елемент сатиричного тексту. Автор також апелює до фонетичного каламбуру в імені автора статті **Noah Crime (No Crime)**, який натякає на нібито відсутність складу злочину з боку компанії. Діалектичний елемент проявляється у всіх сателітних абзацах, зокрема у першому сателітному абзаці автор використовує повтор фрази **to brush aside** у двох різних контекстах **"claims <...> too serious to be brushed aside"** та **"internal investigation <...> to brush them aside"**, щоби передати парадоксальність ідеї проведення внутрішнього розслідування задля розвіяння звинувачень у втручанні у виборчий процес. Окрім того, автор використовує прикметник **"exhaustive"** для характеристики цього так званого розслідування. Говорячи про механізм урегулювання поведінки соціальних мереж стосовно відповідальності за надання доступу до особистої інформації корис-

тувачів, автор знову ж таки апелює до цитування: **"a mechanism to regulate Facebook's behavior could be called something like, I don't know, "the law", or something"**. Вживання словосполучення **something like "the law"** для характеристики законодавчо закріпленого механізму регулювання діяльності соціальних мереж та написання слова **закон** у лапках (**"the law"**) підкреслюють несерйозність ставлення компанії до ймовірності запровадження цих норм та відсутність серйозного наміру дотримуватися цих правил. В заключному абзаці автор у черговий раз апелює до гри слів **"FacebookBook"**, називаючи ним незалежний відділ організації, де повідомлення про порушення надходять самому ж порушнику **Mark Zuckerberg reporting any concerns directly to Mark Zuckerberg**, вказуючи на парадокс та абсолютну алогічність ідей та вчинків керівництва компанії.

Висновки і пропозиції. Отже, на підставі проведеного аналізу бачимо, що обов'язковими структурними елементами сатиричного тексту є прайм та діалектичний елемент сатири. Прайм – це відлуння у дискурсі певних думок, слів чи ідей, які належать іншій людині, групі людей чи людству загалом. Це свого роду ехо-висловлення ідей, певних точок зору, сподівань чи просто очікувань, які сформувалися на основі загальноприйнятих норм та правил. Діалектичний елемент, який реалізується за допомогою інконгруентності, діє як обмануте очікування у дискурсі та допомагає реципієнту сатири виявити сатиричні інтенції автора та побачити парадокс, тобто невідповідність між ідеальним та актуальним станом речей. Прайм-елемент сатири реалізується за допомогою цитувань, інтертекстуальності та прецедентності, зокрема за допомогою прецедентних імен. Для того щоби вдало поєднати прайм та діалектичний елементи сатири, автор часто використовує гру слів та каламбури, які, окрім генерування комічного ефекту, також виконують роль стилістичних зв'язних елементів, що допомагають сполучити, на перший погляд, абсолютно непоєднувані речі та зробити сатиричний текст когерентним.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному вивченні лінгвістичних методів утворення прайм-елементу та діалектичного елемента сатири у різних жанрах медіадискурсу.

Список літератури:

1. Бахтин М. М. Сатира. Собрание сочинений : в 7 т. Т. 5. Москва : Русские словари, 1997. 730 с.
2. Великорода Ю. М. Прецедентні феномени як засіб вираження постмодерністської художності в американському медіадискурсі (на матеріалі періодики). *Вісник Запорізького національного університету «Нова філологія»*. 2011. № 46. С. 14–18.

3. Великорода Ю. М. Прецедентні феномени в американському медійному дискурсі (на матеріалі часописів “Time” та “Newsweek”) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2012. 219 с.
4. Зубрицька М. О. Теорія діалогізму М. Бахтіна. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* 2-ге вид., доп. Львів : Літопис, 2001. С. 404–405.
5. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
6. Ковалевська Я. Л. Медіапростір сатирико-саркастичного дискурсу (на прикладі американських онлайн-видань). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2016. Вип. 84. С. 130–135.
7. Любимова Т. Б. Комическое, его виды и жанры. Москва : Знание, 1990. 64 с.
8. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія. 2-ге вид., перепр. і доп. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.
9. Сметанина С. И. Медиатекст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца ХХ века). Санкт-Петербург : Издательство Михайлова В. А., 2002. 383 с.
10. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Львів, 2003. 16 с.
11. Юрчишин В. М. Характеризація контекстуальної інформації та її роль під час інтерпретації сатири. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ELLIC 2020. Івано-Франківськ, 2020. С. 107–109.
12. Maslo A Parsing satirical humor: a model of cognitive-linguistic satire analysis. *Knjizevni jezik.* 2019. № 30. P. 31–253.
13. Condren C. Satire. *Encyclopedia of Humor Studies* / S. Attardo (ed.). Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2014.
14. Raskin V. Linguistic heuristics of humor: A script-based semantic approach. *International Journal of the Sociology of Language.* 1987. № 65. P. 11–25.
15. Raskin V., Attardo S. Non-literalness and non-bona fide in language: An approach to formal and computational treatments of humor. *Pragmatics & Cognition.* 1994. № 2 (1). P. 31–69. DOI: 10.1075/pc.2.1.02ras.
16. Simpson P. On the discourse of satire: Toward a stylistic model of satirical humor. Amsterdam, The Netherlands : John Benjamins Publishing Company, 2003. 256 p.

Yurchyshyn V. M. MEANS OF REALIZATION OF STRUCTURAL ELEMENTS OF SATIRE IN BRITISH MEDIA DISCOURSE (BASED ON P. SIMPSON'S METHODOLOGY)

The article analyzes linguistic means of realization of structural elements of satirical texts based on P. Simpson's methodology. The material for the research includes texts from British satirical magazine Private Eye (2019) covering articles on social and political topics. The aim of the survey is to characterize the means of realization of structural elements of satirical texts based on P. Simpson's methodology in British media discourse. To achieve the aim, we turned to the method of content analyses and linguopragmatic analyses. Using method of linguapragmatic analyses this article establishes that the key structural elements of satire such as prime and dialectic are present in all satirical texts. The study claims that prime which functions as an echo of the previous words, ideas, norms and expectations is realized in satirical texts by means of citation, intertextuality and precedency. They help the satire to easily recognize the source of the echo. The satirist does not simply repeat the thoughts; he places them in a new context. This involves realignment in discourse of the originator of the text through the mediated intertext. This repositioning distinguishes satire from parody. The prime, which is an intertextual element, has to be supplemented with a text-internal dialectic. The dialectic encompasses the concept of incongruity. The lexico-grammatical devices, called by P. Simpson “stylistic hooks” help bind together the two elements of textual patterning and make the text coherent. These stylistic hooks are embellished by puns and other forms of word-play. The satirist frequently applies to transformed precedence-related names to form these puns. By doing this the author makes his satirical intentions more obvious and simultaneously strengthens the comic effect of satire.

Key words: satire, satirical practice, prime, dialectic, stylistic hooks.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2'225

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/42>

Артьомцев О. В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Синсгуб С. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглянуто проблеми відтворення німецької економічної термінології засобами української мови. Обов'язковою умовою здійснення адекватного перекладу є фахова компетентність перекладача, яка базується на інтегральній системі мовної підготовки перекладача та фонових знань і вмій у галузі економік двох порівнювальних культур.

У ході доперекладацького аналізу виявлено, що терміни-композиції характеризуються полісемічністю, синонімічністю, омонімічністю семантичної структури. Водночас супроводжуючі їх логіко-семантичні процеси імплікації, експлікації, інкорпорації, диверсифікації і компресії семантичної структури німецьких економічних термінів створюють певні перекладацькі труднощі на шляху отримання якісного трансляту.

Окрім того, у статті було з'ясовано, що у семантичних структурах німецьких термінологічних одиниць можуть реалізуватися полісемічність і синонімічність синхронно, тому прийняття перекладацьких рішень ускладнюється двома чинниками: пошуком ситуативного відповідника, з одного боку, поміж полісемічних, та з іншого – поміж синонімічних варіантів.

Переклад фразеологізованих економічних термінів відбувається шляхом застосування опісового способу, в основі якого лежить перефразування.

Релевантним може бути факт, що німецькі економічні терміни зі скороченнями можуть не мати прямих еквівалентів в українській мові. Перекладу підлягають тільки терміни з латентною семантичною структурою, яка шляхом диверсифікації і стає перекладацьким відповідником.

Терміни-англіцизми характеризуються також комулятивністю семантичної структури, латентністю вираження фахового змісту, синонімічністю і полісемічністю. Від перекладача вимагається шляхом комбінації власне мовних та фахових навичок у галузі економіки вирішення проблеми адекватного перекладу термінологічних одиниць зі складною семантичною структурою.

Ключові слова: економічна термінологія, латентність семантичної структури, семантична диверсифікація, семантична компресія, доперекладацький аналіз, перекладацька компетентність, способи перекладу.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної теорії і практики перекладу є дослідження процесу відтворення семантики термінологічних одиниць іноземною мовою, яке базується на співвідношенні екстра- та інтра-лінгвістичних факторів, у рамках якого спостерігаються релевантні для перекладу міжмовні семантичні розбіжності як причини виникнення низки перекладацьких труднощів когнітивно-понятійного характеру у сфері міжкультурної фахової комунікації. Виявлення причин і наслідків такого змісту перекладацьких проблем дасть

зможу розширити методичну базу для підготовки перекладача фахової літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантика фахової термінології неодноразово досліджувалася у багатьох лінгвістичних працях, зокрема в таких, де номінація спеціальних явищ у формі термінологічних одиниць може розглядатися як основний об'єкт термінологічної теорії [1–4].

Усе більшою мірою номінативний процес стає відповідним пунктом систематичного зв'язку з різними термінологічними підсистемами, у рамках

яких відображаються різноманітні аспекти фахової діяльності людини. Автори таких лінгвістичних розвідок підкреслюють той факт, що поява нових термінів відбувається завдяки компресії загальноновживаної лексики [3, с. 34].

Неодноразово у центр уваги дослідників потрапляли критерії визначення термінологічних міжмовних еквівалентів, пошук яких супроводжується певними труднощами понятійного плану [3, с. 24]

Не зникали з поля зору також завдання дослідження фахових термінів, у тому числі й економічних, на предмет рівня абстрактності понять [4, с. 64]

Певною мірою розглядалися проблеми семантичної непрозорості фахових термінів [5, с. 83].

Незважаючи на значні досягнення у вивченні терміносистем різних мов, залишаються недостатньо дослідженими проблеми порівняльного аналізу фахової термінології, результати якого розширяють уявлення про глибину розбіжностей між термінологічними системами мови оригіналу і мови перекладу.

Постановка завдання. Отже, основним завданням даної наукової статті є дослідження специфіки відтворення семантики німецьких економічних термінів адекватними засобами української мови, вибір яких детермінується розбіжностями у вираженні та використанні економічних знань у двох порівнювальних мовних спільнотах.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, способи вираження семантики термінів у споріднених і різних мовах не можуть бути аналогічними. Якщо формальні і семантичні характеристики термінологічних одиниць двох порівнювальних мов не співпадають, то такі терміни не мають статусу прямих еквівалентів. Проте вони можуть корелювати як семантичні відповідники. Із погляду перекладацького процесу за відсутності рівноцінного еквівалента застосовується калькування або описовий переклад [5, с. 84].

Обов'язковою умовою здійснення адекватного перекладу залишається здатність перекладача використовувати комбінацію інтра- і екстралінгвістичних знань і вмінь, на базі яких формується його перекладацька компетентність. Вона, своєю чергою, дає змогу точно відтворювати виражену іноземною мовою фахову інформацію на рідну мову. Відтворення семантичного потенціалу фахової термінології здійснюється не лише на основі контексту, а й використання перекладачем фонових знань і модальності як специфічних способів бачення сутності явищ світу.

З огляду на вищезгадані фундаментальні аспекти перекладацького процесу, постає завдання – дослідити специфіку перекладу німецьких економічних термінів українською мовою, залучаючи до перекладацького аналізу терміни з таких сфер економічної діяльності, як банківська справа торгівля, діяльність підприємств тощо.

Відтворення німецької термінології такої тематики супроводжується певними перекладацькими труднощами. До перекладацьких труднощів відтворення німецьких економічних термінів українською мовою відноситься передовсім проблема рівня підготовки перекладача. Вона полягає у тому, що потенційно може виникнути перекладацька ситуація, якщо перекладач не здатен розпізнати фахові стійкі вирази або семантично складні терміни у текстах економічної тематики і, як наслідок, не може відтворити значення таких термінів українською мовою. З іншого боку, виникає проблема у адресатів, які, зрештою, можуть не мати фонових знань в економічній сфері або мають недостатній обсяг спеціальних знань. Тому вони наштовхуються на проблему часткового або повного нерозуміння змісту перекладених фахових текстів, причиною якого є використання у трансляті достатньо великої кількості спеціальної економічної термінології [1, с. 56].

Під час перекладу німецької економічної термінології привертає увагу той факт, що у даних термінологічних одиницях акумулюються семантики про національну специфіку відображення німецького економічного світогляду, який постійно трансформується у нові форми. Нові явища економічного розвитку у сфері соціальної ринкової економіки зафіксовані у термінах-неологізмах. Досі спостерігається процес формування системи когнітивних синонімів у загальному масиві німецьких економічних термінів.

Частотність використання економічної термінології у фаховій комунікації практично впливає на концентрацію уваги на певний мовний потенціал, тоді як інший залишається допоміжним. Домінантність фахової лексики у німецьких економічних текстах зумовлюється вживанням складних іменників і прикметників, похідних іменників та дієслів, сталих дієслівних виразів, запозичень, скорочень як термінологічних одиниць. При цьому надається пріоритет використанню іменника у номінативному стилі. Окрім того, спостерігається відсутність оціночних слів і виразів, діалогічності, наявність функціональних структур типу *eine Gutachten abgeben, Einwand erheben/vorbringen, in Kleinhandel kaufen*, тенденція до лаконічності вираження змісту.

Частотність використання іменників-термінів скеровує увагу комунікантів на предмети та обставини, які є об'єктами обговорення в економічній літературі. Інтенсивність уживання іменників в економічних текстах дає нам підґрунтя називати даний стиль статичним. Концентрація ад'єктивних одиниць свідчить також про фаховий стиль, адже за допомогою прикметників можуть бути виражені якості економічних об'єктів і внутрішні економічні процеси. Вищезазначені стилістичні особливості функціонування німецьких економічних послугують певним орієнтиром у здійсненні якісного фахового перекладу.

Однак власне попередній, фрагментарний стилістичний аналіз уживання німецьких економічних термінів не дає повної картини для ідентифікації низки перекладацьких труднощів, які можуть бути іманентно притаманні перекладацькій діяльності, оскільки кінцевий перекладацький продукт з'являється у формі осмисленого інформаційного семантичного фокусу. У першу чергу заслуговують прискіпливої уваги семантичні явища полісемії, синонімії, омонімії і супроводжуючі їх логіко-семантичні процеси імплікації, експлікації, інкорпорації, диверсифікації і компресії семантичної структури німецьких економічних термінів. Ось чому виникає необхідність у дослідженні ролі цих семантичних явищ під час реалізації трансферу.

Для здійснення доперекладацького аналізу семантики релевантних термінологічних одиниць потрібно провести відбір німецької економічної термінології, яка релевантна з погляду перекладацької теорії та практики. Наступним кроком можна вважати порівняння семантичних структур німецьких економічних термінів і семантичних структур їх українських відповідників, яке базується на контрастивності позначення явищ у різних мовних культурах. У такий спосіб ідентифікуються семантичні розбіжності в способах вираження релевантного змісту в мові оригіналу і мові перекладу.

Першим, доволі розповсюдженим семантичним процесом, який можна дослідити як об'єкт перекладацької теорії, є полісемія термінів. Попередній порівняльний аналіз семантичної структури економічних термінів німецької і української мов свідчить про різний ступінь реалізації полісемії у термінах економічної тематики. У межах досліджуваного масиву термінологічних одиниць виділяються економічні терміни, за допомогою яких позначаються сім різних процесів економічної діяльності, що можуть виражатися як іменниками, так дієсловами, наприклад:

Abfertigung – 1. прийом і відправлення вантажів; 2. відправлення транспорту (потягу, судна); 3. митне очищення; 4. оформлення та обробка документації; 5. обробка та відправлення поштової кореспонденції; 6. обслуговування покупців; 7. допомога у разі звільнення.

Abfertigen – 1. приймати і відправляти вантажі; 2. відправляти потяг, судно; 3. очищати від митних формальностей; 4. оформляти та обробляти документи; 5. обробляти та відправляти поштову кореспонденцію; 6. обслуговувати покупців.

Порівняльний аналіз семантичних структур економічних термінів двох мов свідчить про те, що у семантичних структурах німецьких економічних термінів потенційно імплікуються релевантні значення, експлікація яких у німецькій мові можлива тільки на основі контексту, тобто синтаксично. Під час перекладу на українську мову ці значення відтворюються словосполученням. Слушним зауваженням може бути те, що українська мова не має тенденції до утворення композитів. Характерною особливістю є те, що формою фіксації терміна в системі українській мові є словосполучення, за допомогою якого і здійснюється переклад. Помітною може бути така ситуація, коли під час відтворення семантики німецьких економічних термінів відбувається експлікація прихованої семантики шляхом семантичної диверсифікації. У такому разі йдеться про описовий переклад, який і передбачає логічне розширення семантичної структури. Отже, перекладацька процедура ускладнюється пошуком українського семантичного відповідника у полісемічному просторі на основі інтра- і екстралінгвістичних факторів реалізації міжкультурного трансфера.

У рамках даного дослідження розглядаються також термінологічні одиниці економічного змісту, в семантичних структурах яких інкорпорується п'ять значень, наприклад:

Abfindung – 1. погашення/повернення боргу, кінцевий розрахунок; 2. компенсація/відшкодування збитків; 3. виплата винагороди; 4. відновлення майнових прав; 5. досягнення домовленості.

Abfinden – 1. погасити/повернути борг; задовольнити кредитора; 2. відшкодувати/компенсувати збитки; 3. виплатити винагороду; 4. відновити права на майно; 5. Домовлятися.

Здійснюючи доперекладацький аналіз вищезазначених термінів, було з'ясовано, що у семантичних структурах німецьких термінологічних одиниць можуть реалізуватися полісемічність

і синонімічність синхронно, ось чому прийняття перекладацьких рішень ускладнюється двома чинниками: пошуком ситуативного відповідника, з одного боку, поміж полісемічних, і з іншого – поміж синонімічних варіантів.

У лексичній підсистемі німецької мови зафіксовано також економічні терміни з високим ступенем непрозорості семантичної структури, експлікація якої вимагає більших інтелектуальних зусиль від учасників перекладацького процесу, наприклад:

I. 1. Mahnbrief – письмове нагадування про виплату боргу Löszeit – термін розвантаження II. 1. Noteneinlöschungspflicht – обов'язковість обміну банківських білетів на золото 2. Neißbrauch – право користування чужим майном III. 1. Kontango – репорт (продовження терміну біржової угоди учасником, який грає на підвищення) 2. Los – акційна одиниця, яка складена з декількох екземплярів фондових цінностей 3. Kasco – каско (транспортний засіб, судно).

Класифікація даних німецьких економічних термінів здійснена за принципом наростання перекладацьких труднощів у процесі їх перекладу на українську мову. До першої групи віднесено лексичні одиниці із семантично відомими поняттями, які можуть викликати у перекладача певні уявлення про зміст, який виражений цим терміном. Тобто у розпорядженні перекладача є мінімальна понятійна опора, певні знання про економічні процеси та двомовний словник економічних термінів, комбінація яких послугує здійсненню адекватного перекладу.

До другої групи належать німецькі економічні терміни, у семантичній структурі яких присутні опорні сигнали у формі складників на кшталт *Pflicht, Brauch*, наявність яких допомагає перекладачу мінімально сконцентруватися на сприйнятті і розумінні вираженого змісту. Останні семантичні складники таких термінів потребують доступу до їх розуміння через конкретні фонові знання у банківській справі або юриспруденції. На нашу думку, вони завжди будуть надійним помічником у прийнятті адекватного перекладацького рішення. Безсумнівно, не виключається використання, за необхідності, і спеціальної довідкової літератури, яка послугує редагуванню первинного варіанту перекладу.

До третьої групи економічних термінів можна віднести терміни-запозичення і власне німецькі слова з максимально непрозорою семантичною структурою. Як правило, такі терміни у спеціальних словниках представлені з тлумаченням їхніх значень або калькою. У такій перекладаць-

кій ситуації письмовий або усний перекладач наштовхується на труднощі вибору відповідника залежно від статусу адресата. Якщо адресат – фахівець з економіки, можна застосувати калькування, тобто спосіб, завдяки якому передається автентичність поняття. За умови здійснення перекладу для пересічних осіб застосовується описовий переклад, використання якого забезпечить успішне здійснення перекладацького трансферу.

Існує масив німецьких економічних термінів з обмеженнями у використанні, оскільки вони застосовуються у вузькому колі спеціалістів галузі. Прикладами можуть бути такі терміни-композиції:

1. Amortisationsfond – амортизаційний фонд/ стаття балансу, яка передбачає чистий прибуток та призначена для амортизації капіталовкладень. 2. Inlandsklausel – умова, за якої імпортер засвідчує своє право на постачання товару. 3. Absonderrecht – право, яке має переваги на відбір предметів із майна боржника в рахунок погашення боргу. 4. Ausgleichskonto – допоміжний рахунок, на якому протягом року відображаються витрати за видами і статтями.

Формою системної презентації таких термінів є складні іменники (композиції), які є домінантою у загальному масиві економічних термінів. Переклад термінів-композицій ускладнюється також частковою транспарентністю семантичної структури, яка не повністю доступна для сприйняття і розуміння українськими адресатами. Відтворення семантичної структури засобами української мови здійснюється у формі підрядного речення, тобто використовується описове тлумачення. Вибір прийому такого способу перекладу вважається доцільним, ураховуючи той факт, що він дає змогу передати інформацію на широке коло адресатів, які задіяні у певній економічній галузі. У такій ситуації до перекладачів висувуються особливі вимоги щодо точності відтворення економічних процесів у мові перекладу. З огляду на такі обставини, перекладач завдяки своїй високій фаховій підготовці у галузі економіки може успішно здійснити перекладацький трансфер, ураховуючи фактор замовника.

Не виключена з процесу термінологізації й така частина мови, як дієслово з його характерною ознакою – виражати динамічність процесів, дій. Завдяки такій характеристиці дієслова у сполученні з іншими частинами мови перетворюються на засіб термінотворення. Слід наголосити на тому, що у цій ситуації не йдеться про прагматичні якості такої комбінації.

Щоб дію розглядати як фахову, потрібно з'єднати цю дію з іншими актантами комунікативної ситуації. Унаслідок такої комбінації актуалізуються фразеологізми-терміни, внутрішня когерентність яких базується на понятійному зв'язку обох елементів. До таких термінологічних одиниць належать словосполучення німецьких функціональних дієслів, які повністю перетворилися на економічні терміни. Дослідження таких одиниць мови через призму перекладацької діяльності суттєво доповнює проблематику способів відтворення іноземною мовою семантики фахової термінології. Для того щоб довести значущість таких термінів у розширенні уявлень про особливості їх перекладу засобами української мови, потрібно навести такі приклади:

Einbüße erleiden – нести збитки.
 2. *Personalkosten ansetzen* – визначити витрати на утримання персоналу.
 3. *Gewinne mitnehmen* – отримувати прибутки шляхом продажу акцій, курс яких підвищується.

Якщо порівняти семантичні структури перекладацьких відповідників, можна помітити, що способи вираження фразеологічних термінів у німецькій і українській мовах не ідентичні. Тому виникає проблема перевірки факту, чи достовірно розглядати такі термінологічні одиниці, як перекладацькі еквіваленти. Терміни з такими семантичними структурами викликають певні перекладацькі проблеми, оскільки розподіл категоріальних ознак у німецьких та українських словах різний. Якщо перекладач не впевнений в адекватності перекладу таких сталих виразів, він, безперечно, може використати довідкову літературу, фахові словники для усунення перекладацьких бар'єрів.

Як правило, такі типові фразеологізовані терміни перекладаються не дослівно, оскільки спосіб буквального перекладу не дає змоги передати достовірну економічну інформацію, адже спосіб перекладу повинен бути адекватний перекладацькій ситуації, яка передбачає, що різною мірою підготовлені спеціалісти у галузі економіки повинні мати можливість свідомо чи не свідомо сприймати і розуміти відтворену українською мовою актуальну для них фахову інформацію. Ось чому в перекладацькій практиці часто застосовується всім відомий спосіб перефразування (описовий переклад). За допомогою описового способу можуть перекладатися також і досліджувані економічні терміни-фразеологізми.

Проблематика перекладу німецьких економічних термінів на українську мову не вичерпується

вищесказаним. Відомо, що з причини економії мовних засобів у фахових текстах використовуються скорочення як невід'ємний елемент будь-якої мови. Однак для представників іншомовної спільноти аббревіатури можуть бути складною перешкодою під час здійснення міжкультурної фахової комунікації. У даному дослідженні до уваги приймається класифікація скорочень, в основу якої покладено критерій складності сприйняття і розуміння фахового тексту, за яким ці одиниці можна поділити на власне аббревіатури та акроніми.

У німецькомовному просторі, порівнюючи з українським, аббревіатури фахових термінів представлені у більш широкому масиві. Ураховуючи таку міжмовну розбіжність, у цьому дослідженні до перекладацького аналізу залучені німецькі економічні терміни з їх скороченими інваріантами, відповідниками яких в українській мові виступають терміни без аббревіатур. Потрібно зазначити, що в лексичній системі української мови такі скорочення практично відсутні. Цю тенденцію можна спостерігати на таких прикладах:

1. *MA* – [*Markenartikel*] – виріб із маркуванням товарного знаку/фірмовий товар.

2. *Vrz. A* – [*Vorzugsaktie*] – привілейована акція.

3. *VZ* [*Vorauszahlung*] – задаток, оплата вперед; авансова виплата.

Отже, під час перекладу німецьких термінів із паралельними скороченнями на українську мову не доцільно шукати відповідник з аббревіатурою, оскільки його не існує в мові перекладу. Перекладу підлягають тільки слова-терміни, які мають приховану семантичну структуру, яка завдяки семантичній диверсифікації стає перекладацьким еквівалентом.

Німецькомовна фахова комунікація характеризується також високою частотністю використання іншомовних фахових запозичень – лексичних одиниць із латинської, грецької й англійської мов, які, безперечно, спрощують здійснення міжнародної фахової комунікації. Проте такі терміни-запозичення не завжди достовірно відтворюються українською мовою, оскільки вони мають складну понятійну структуру, яка сприймається і розуміється спеціалістами вузької спеціалізації. Відсутність відповідного рівня підготовки перекладача призводить до здійснення недостовірного перекладу. Зрештою, слід зауважити, що перекладачі спеціальної економічної літератури повинні мати щонайменше базовий рівень володіння тими іноземними термінами, що є джерелом запозичень.

Аналізуючи економічні термінологічні оди-

ниці, які зафіксовані у фахових словниках німецької мови, можна стверджувати, що у німецькій фаховій мові наглядно представлено масив економічних термінів-англіцизмів, семантичні структури яких можуть бути дослідженні в плані їх відтворення українською мовою. Прикладами таких термінів можуть бути такі лексичні одиниці:

1. *Debt-Equity-Swaps* – *своп (обмін) одних боргових зобов'язань на інші*; 2. *overdraft* – *овердрафт (кретина операція, яка передбачає можливість отримання грошових засобів по чеку або платіжному дорученню понад залишку на поточному рахунку)*; 3. *reswitching* – *перехід/повернення до попередніх умов угоди, попередньої техніки виробництва*; 4. *floating* – 1. *вільне коливання курсу* 2. *вільно коливаючий/плаваючий курс, флоутінг*.

Досліджувані економічні терміни англійського походження, утворені на основі номінативних одиниць англійської мови, потрапили у німецькомовний економічний простір і закріпилися у свідомості німецьких спеціалістів у різних галузях економіки і стали звичайною реальністю німецького соціуму. З одного боку, високою мірою семантично заряджені терміни потребують особливої уваги з боку перекладачів, які повинні чітко розуміти процеси здійснення складних банківських операцій. З іншого – перекладаючи такі терміни українською мовою, потрібно чітко усвідомити, що існують певні групи адресатів – отримувачів ретрансльованої економічної інформації. Особами в ролі отримувачів фахової інформації можуть бути передусім досвідчені спеціалісти у різних галузях економіки, зокрема у банківській справі, торгівлі, сфері діяльності підприємств тощо. Друга за кількістю цільова група – це викладачі економічних дисциплін у різних навчальних закладах або представники науково-дослідних установ.

У ході доперекладацького аналізу було з'ясовано, що лінгвостилістичними релевантними ознаками термінів-англіцизмів є кумулятивність семантичної структури, латентність вираження

фахового змісту, синонімічність. Помітним є те, що меншою мірою актуалізується полісемія терміна. Причиною такого часткового обмеження може бути семантичне блокування полісемічності.

Не залишаються осторонь даного дослідження економічні терміни-латинізми, які певною мірою доповнюють уявлення про масштаби проблематики перекладу фахових одиниць. Для підтвердження наявності термінів-латинізмів можуть бути такі приклади:

1. *Clausula rebus sic stantibus* – *застереження про те, що контракт залишається чинним тільки за незмінності умов, за яких він був підписаний*. 2. *Malus* – *надбавка до страхової премії у разі більшого збитку*. 3. *Parität* – 1. *паритет, рівність, співвідношення, яке лежить в основі обміну*; 2. *фрахтовий паритет*. 4. *Per aval* – *як довіритель*. 5. *Per cassa* – *плата готівкою*. 6. *Per procura* – *за довіреністю*.

Терміни латинського походження характеризуються також кумулятивністю семантичної структури, латентністю вираження фахового змісту, синонімічністю і полісемічністю, які створюють перекладацькі труднощі під час відтворення їхніх значень українською мовою. Від перекладача вимагається шляхом комбінації власне мовних та фахових навичок у галузі економіки вирішення проблеми адекватного перекладу термінологічних одиниць зі складною семантичною структурою.

Висновки і пропозиції. Отже, порівняльний аналіз семантичних структур міжмовних відповідників економічних термінів німецької і української мов свідчить про те, що існують розбіжності в мовних презентаціях семантичних структур, нейтралізація яких може бути успішно здійснена шляхом вибору адекватного відповідника. Важливу роль у вирішенні перекладацьких завдань відіграє також фахова компетентність перекладача, яка комплексно структурована і призначена для усунення перекладацьких труднощів. Актуальним аспектом подальшого дослідження можуть бути когнітивні аспекти перекладацького процесу в умовах глобалізації економічних сфер діяльності.

Список літератури:

1. Блозерська Н. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2010. 232 с.
2. Бондаренко О. М., Калашник А. А. Функціонування економічних термінів в англійській мові та особливості їх перекладу українською мовою. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Перекладознавство»*. 2018. С. 107–114.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова Книга, 2001. 576 с.
4. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи : монографія. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2012. 320 с.
5. Stolze R. Die Fachübersetzung: eine Einführung. Tübingen Narr, 1999. 278 S.

**Artomtsev O. V., Synegub S. V. FEATURES OF TRANSLATION
OF GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY INTO UKRAINIAN**

The article discusses the problems of reproducing German economic terminology by means of the Ukrainian language. A prerequisite for the implementation of adequate translation is the professional competence of the translator, which is based on the integral system of language training of the translator and background knowledge and skills in the field of economics of two comparing cultures. In the course of the pre-translative analysis, it was found that the terms-composite is characterized by polysemicity, synonymism and mononymicity of semantic strings.

Water time, creating their logic-semantic processes of implication, explication, incorporation, diversification and compression of the semantic structure of German economic terms create certain translation difficulties on the way to obtaining high-quality translation. In addition, the article found that in semantic structures of German terminological units polysemicity and synonymous synchronously can be realized. Therefore, the adoption of translation decisions is complicated by two factors: the search for a situational match, on the one hand among the polyssemic ones, and on the other among synonymous options.

The translation of phraseologized economic terms occurs by applying the descriptive method, which is based on paraphrasing. Relevant may be the fact that German economic terms with abbreviations may not have direct equivalents in the Ukrainian language. Only words with a hidden semantic structure, which by diversification and becomes a translation match, are subject to translation.

The terms Anglinisms are also characterized by the relativity of the semantic structure, the latency of expression of professional content, synonymism and polysemicity. The translator is required by combination of his own language and professional skills in the field of economics, solving the problem of adequate translation of terminological units with a complex semantic structure.

Key words: *economic terminology, latency of semantic structure, translation analysis, translation competence, methods of translation.*

Василенко Г. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»

**ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗУ
В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ**

Етнокультурна зумовленість лірики дає змогу дослідити образ народу і його країни в контексті перекладу. У статті розглядається питання відтворення образу в поетичному перекладі з позицій етнопсихолінгвістики, що дає можливість висвітлити особливості художнього відображення сприйняття і переживання явищ світу представниками вихідної культури в полі досвіду мови і культури перекладу. Дослідження здійснено на основі лінгвістичного перекладознавчого аналізу першотворів і текстів перекладу з використанням інформації літературознавчих і культурологічних джерел. Матеріалом дослідження послуговували твори українських поетів другої половини ХХ століття Миколи Воробйова, Василя Голобородька, Івана Драча, Ліни Костенко та їх англomовні переклади. У статті наведено зразки зіставного аналізу паралельних текстів, які ілюструють особливості відтворення етнокультурної специфіки, метафори в основі образу, емотивної експресії. Висвітлено певну суб'єктивність перекладача у визначенні стильової домінанти твору, що можливе через змінну природу образу. У перекладах українських ліричних творів використані прийоми, що посприяли збалансованості універсального й етнокультурного в структурі образу. Перекладацькі засоби, що посприяли відтворенню унікального в складі образу, включають увиразнення сильної позиції вірша, добір фоностилістичних еквівалентів, активізацію словотвірних ресурсів мови перекладу, актуалізацію контексту, стилістичне використання знаків пунктуації. Увага зосереджується на особливостях світосприймання українців, які беруть початок у язичництві та мають риси пантеїзму й анімізму, ліризму і кордоцентризму, що відображається в українській поезії та її англomовних перекладах метафоризацією зовнішнього і внутрішнього світу людини, багатою емоційністю і зворушливістю, єднанням із природою. Англomовні переклади української лірики транслюють художній образ світу України в контекст культури перекладу, розкриваючи духовні й естетичні цінності, прагнення й переживання українців.

Ключові слова: лірика, вихідна культура, цільова культура, текст оригіналу, текст перекладу, відтворення, трансформація, образ.

Постановка проблеми. У процесі взаємодії мов і культур на всіх рівнях комунікації зростає науковий інтерес до вивчення засобів трансляції етноспецифічних явищ і культурної ідентичності в цільову культуру. Вибір теми зумовлено також прагненням самопізнання, потребою віднаходження й осягнення власної етнокультурної самобутності в умовах постколоніального суспільства в епоху глобалізації, що спрямовує науковий пошук до ліричної поезії та втіленого в ній образу народу і його країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Образ – це первісно-чуттєве узагальнення світу, головний елемент художнього світосприймання і його об'єктивації. Виражене в ліриці переживання набуває ознак художнього образу, і цей образ-переживання стає індивідуалізованою і типовою картиною духовного світу людини [3, с. 520]. Коли художній образ виступає об'єктом перекладознавчих студій, то увага дослідників

насамперед зосереджується на словесних образах або мікрообразах, які є своєрідним будівельним матеріалом поетичного твору. Специфіка їх у тому, що, поєднуючись, вони можуть розгортатися у формі образного ланцюжка чи сітки в стилістичній системі тексту, співвідноситись один з одним чи проникати один в одного, утворюючи складний, багатоплановий єдиний образ [4, с. 108]. Саме в найпростіших словесних образах можуть відбиватися закономірності всієї широкої художньої концепції.

З психологічного погляду образ є відправним пунктом і результатом будь-якого пізнавального процесу, і будь-який образ є не що інше як елемент образу світу [11, с. 145]. Лінгвокогнітивне розуміння словесного образу і його функціонування в поетичному тексті передбачає розгляд образу як категорії свідомості, вербалізованого знання, об'єктивованого в тексті [1, с. 18]. Образ є засобом і формою втілення концепту культури,

оскільки образи виступають субстратом, через який передаються смисли, знання чи уявлення. Розуміння мовних образів базується не на декодуванні, а на зіставленні їх із мовною пам'яттю. Образи надзвичайно пластичні і постійно включаються в склад ще ширших композицій мовлення, включаються не у вигляді окремого клаптика загальної будови, а розчиняються в ширшому, постійно змінному в своєму безперервному розгортанні образному ландшафті [8, с. 390].

Відмінності української й англійської образних систем спричинені різними умовами і шляхами розвитку їхніх мовних систем. Під час відтворення образу перекладачеві доводиться долати культурні й ідеологічні розбіжності, постійно перебуваючи в полі нерівного силового зв'язку [18, с. 10]. Під час перекладу поетичних текстів відбувається зіткнення двох типів мислення, двох картин світу, що становить проблему, яка спрямовує перекладознавче дослідження образу в русло культурології та психолінгвістики.

Переклад з погляду психології є особливим видом психічної діяльності суб'єкта і має визначення рецептивно-репродуктивної діяльності, триступеневого процесу, що включає кодування, перекодування і декодування [6, с. 12]. У культурологічному аспекті поетичний переклад є не лише об'єктом вивчення, а й засобом пізнання культури, етнокультурної ідентичності. У дискусії про культурологічний напрям у перекладознавстві складність криється в тому, що, власне, культура бере на себе фундаментальну роль у сучасному суспільстві. Якщо в минулі віки Бог або Природа вважалися основою, на якій трималися смисли, то в епоху постмодерну саме культура покликана бути базисом епістемічної та онтологічної когерентності [15, с. 216].

Постановка завдання. Метою цієї статті є з'ясування того, як образ вихідної культури через свідомість перекладача об'єктивується в цільовій культурі та ролі художнього образу в міжкультурній комунікації. Для досягнення мети маємо вирішити такі завдання: на основі зіставного аналізу паралельних текстів виявити стилістичні засоби відтворення мікрообразного малюнка макробразу (рівень віршового тексту); висвітлити особливості перекладу компонентів з етнокультурною специфікою; розглянути форми передачі емотивної експресії образу.

Виклад основного матеріалу. Специфіка об'єкта дослідження вимагає міждисциплінарного вирішення, у зв'язку з чим етнопсихолінгвістичний аспект зіставного аналізу в поєднанні з літе-

ратурознавчим і культурологічним підходами може бути доволі ефективним. Етнопсихолінгвістичний підхід сприяє виявленню особливостей образно-перцептивної сторони втіленого в образі фрагмента картини світу, що зумовлено геокліматичними й історичними факторами формування етносу, та для аргументації духовних ціннісних домінант, таких як кордоцентризм, ліризм, антеїзм в українській картині світу. Крім того, застосування етнопсихолінгвістичної моделі перекладу вважається доречним, оскільки вона спрямована на ефективність і гармонійність комунікації, що певним чином зумовлюється досягненням еквівалентності дискурсів [10, с. 62].

Літературознавчий підхід дає можливість з'ясувати поняття, структуру, види і властивості художньо-поетичного образу; визначити стильову домінанту окремого ліричного твору та її відображення в перекладі; виявити особливості авторського стилю, його бачення світу, що відбивається на об'єктному, суб'єктному та виражальному рівнях образу і зумовлює перекладацькі прийоми і способи образного втілення задуму автора в перекладі. Залучення знань із культурології дає змогу з'ясувати значення і роль символів, етнокультурних реалій вихідної культури та обґрунтувати особливості їх відтворення мовою культури перекладу.

Забезпечення розуміння духовної спадщини маловідомої на Заході української культури передбачає певною мірою елімінування її етноспецифіки і, навпаки, прагнення якомога повніше перенести специфіку однієї культури в неспоріднену з нею може ускладнити розуміння реципієнтами фрагментів чужої культури [5, с. 10]. У зіставленні творів ліричного жанру застосовується функціонально-семіотична модель перекладу, яка передбачає визначення перекладачем домінант конкретного твору і відтворення концептуального змісту в його естетичній організації.

Розглянемо далі на прикладах, як відтворення функціонально-семіотичної моделі оригіналу залежить від визначення домінант ліричного твору та домінант перекладацької стратегії. Так, М. Богачевська-Хомяк дотримується інтерпретативного методу під час перекладу вірша І. Драча «Крила (Новорічна балада)» – *Wings (New Year Ballad)*, внаслідок чого твір зазнає одомашнення: *Через ліс-переліс, // Через море навкіс // Новий рік для людей подарунки ніс: // Кому – шапку смушеву, // Кому – люльку дешеvu, // Кому – модерні кастети, // Кому – фотонні ракети, // Кому – солі до бараболі, // Кому – три снопи вітру в полі, // Кому – пушок на рило, // А дядькові Кирилові –*

крила. – *Off beat, through the street // Santa brought gifts in shifts: // For some expensive mink, // For others a cheap cufflink, // For some a hi-fi, // For others – a rocket in the sky, // For some – table hopping, // For others window shopping, // For some – legal drinks, // For uncle Willy – wings* [17, с. 4–5].

Англomовна версія зорієнтована на цільову культуру зі стильовою домінантою у формі. Одомашнення стало наслідком трансформацій мікрообразів шляхом повної або часткової зміни їх лексичного складу. Персоніфікований образ «Новий рік» відтворено асоціативним відповідником англomовної культури *Santa*. Заміну імені персонажу *Кирило* на англійське *Willy* можна вважати вдалим перекладацьким рішенням, оскільки в парі зі словом *wings* передається звуковий ефект оригіналу, тобто пара *Willy – wings* виступає фоностилістичним еквівалентом *Кирило – крила*, хоча при цьому перериваються асоціативні й концептуальні зв'язки з культурою першотвору. Перекладачка відтворює повтори й риму, які передають ритм та інтонацію оригіналу, що тяжіє до фольклору, її версії властива формально-естетична еквівалентність, але переклад дещо втрачає український колорит оригіналу, стає надто адаптованим до цільової культури.

Необуквалістичний метод перекладу цього самого твору П. Немсером і М. Редманом призвів до протилежного ефекту – форенізації. Віддавши перевагу змісту, мікрообразну семантику з незначними змінами передано мовою перекладу: *Trough forests and jungles, // crisscrossing the sea, // the New Year came bearing gifts: // for some – lambskin caps, // for some – dime store pipes, // or new improved brass knuckles, // or photon rockets, // or salt for potatoes, // or three sheaves of wind in the field. // For some – powder for their snouts, // but for the old peasant Kyrylo – wings* [16, с. 40].

Перекладачі транслітерували ім'я персонажу, відтворили еквілінеарність і пожертвували римою. Зорієнтована на зміст першотвору версія може сприйматися в англomовному вираженні дещо екзотично, але з українським колоритом. Обидва переклади твору ніби доповнюють один одного у відтворенні образу культури-джерела: перший з акцентом на формі, другий змістовно.

Міфологія лежить в основі світогляду кожного етносу. Давньоукраїнське язичництво, яке певним чином вплинуло й на розвиток мови, зумовило такі риси, як ліризм, толерантність, кордоцентризм. Успадкований із міфології пантеїзм проявляється в метаморфозах, анімізації і персоніфікації образів природи в поезії. Відтворені в перекладі, ожив-

лені метафорою образи можуть сприйматися, мов маловідомий, казковий, нерозгаданий і від того дуже привабливий світ. Багата й мальовнича природа України відображається в ліриці вживанням численних рослинних номінацій, які в перекладі виявляють етноспецифіку образу.

Розглянемо далі твір М. Воробйова, що є художнім втіленням календарного міфу: *Сніг у брилах сміху світився, // сніг кристалами кришився. // Між червоних квітів // пробирався. // Півень-воротар // відчинив йому ворота. // А за ними // всі загорожі // до весни зачинились. // До весни // скелет коня // білів. – Snow glowed in piles of laughter // snow crumbled, crystalline, // trundling // through red flowers. // The cock at the gate // swung the door open. // Behind them // all fences // shut till spring. // The skeletal horse // whitened // till spring* [21, с. 50–51].

У перекладі відтворено форму першотвору з чотирьох фрагментів, у кожному з яких присутній символ: уособлений образ снігу асоціюється з зимою, червоні квіти символізують тепло сонячних променів; півень-воротар відміряє і стереже час; ворота – символ переходу одного стану в інший; кінь – символ умирання й народження сонячного божества в слов'янській міфології [12, с. 238]. Під час відтворення першого фрагмента вжито об'єднання речень із дієприкметниковим зворотом. Відтворення метафори, домінанти першотвору, сприяє передачі казкової картини зображення.

Основа на народнопоетичній традиції, українська поезія завжди була формою самоствердження та збереження ціннісних орієнтирів, художнім відображенням уявлень про себе і світ, прагнень і мрій. Однією з базових ознак української душі є ліризм, що відображається в національній поезії у сердечному, схвильованому, емоційному ставленні людини до світу, насамперед до природи. Завдяки ліризму українська мова є надзвичайно придатною для поезії, оскільки є багатою на синоніми, здрібніло-пестливі форми, має велику варіативність у прислівниково-відмінковій сфері, а також на кінцях і початках слів [14, с. 23]. Саме ліризм надає емоції особливого звучання в українській поезії.

Семантика демінутивів, якими багата українська лірика, часто лишається невідтвореною через різницю між мовними системами, а тому образ країни в англomовному вираженні втрачає нюанси ліризму, замилювання, наївно-ласкавого споглядання, що так притаманне представникам української культури. Для підтвердження цієї тези наведемо зразки аналізу: 1) *Десь у глибокому лісі*

є *озерце*, // де ти дивишся у *дзеркальце*. – *Deep in a forest is a lake // where you look in a mirror*. [19, с. 54–55]; 2) *твоя світлина* – ти, яка дивишся у *криничку* – *your photo – is you, looking into a well* [19, с. 70–71]; 3) *Грядочки* були *рівенькі та гладенькі* // (прибрані, як *могилки!*) – *The garden plots were squared, neatly aligned // (decked out like graves!)* [19, с. 92–93]. Наведені приклади ілюструють, що попри наявність еквівалентів у перекладі, сема пестливості лишається невідтвореною.

У наступному прикладі маємо справу з реалією, яка спершу відтворена дескриптивним перифразом з метою експлікації змісту, а вдруге – калькою, що передає зменшувальну ознаку уявно, асоціативно: *Виміняю мою блискучу монету на коника, // зачну свистіти, може, подумаю, що мені не болять, // бо на глиняному конику хіба далеко поскачеш!* – *I'll trade my shiny coin for a horse-shaped whistle, // and blow it, thinking maybe I don't hurt // because after all you can't canter very far on a clay horse!* [19, с. 30–31].

Семи пестливості іноді вдається відтворити регулятивним відповідником на лексичному рівні та еквівалентом, знайденим через смисловий розвиток від цілого до частини: *а потім розсипаю одній дівчинці, // що вміє пальчиком малювати на піску зорі.* – *scattering them later for the little girl // who draws with her fingertip stars in sand* [19, с. 32–33]. Демінутивна ознака зорового образу може бути відтворена відповідником з контексту, що викликає відповідні образу асоціації: *подарувала коробку акварельних фарб. // Бачу й досі її – найбарвнішою грудочкою акварелі.* – *(she) gave me a box of aquarelle. // I can still see her – the most brilliant hue in the paint box* [19, с. 48–49].

Особливість українського світосприймання виявляється в сильній емоційності і драматизмі, коли почуття набувають стихійної всеосяжної сили подібно до природних явищ. Розглянемо далі, як відтворення емотивної експресії сприяє передачі цієї риси українського характеру, на прикладі твору Ліни Костенко «Щасливиця, я маю трохи неба» [7, с. 10] та його англомовного перекладу «How Fortunate I...» [20, с. 40]. Ресурси мови перекладу дали змогу Мері Скрипник створити ритмічний еквівалент, який включає кількісне відтворення строф і віршових рядків, функціональне відтворення рими, слідування метричному розміру першотвору в якісному відношенні.

Введення теми в першій строфі включає образ дерева, протиставлення землі і неба, щастя і нещастя, сучасного й минулого: *Щасливиця, я маю трохи неба // і дві сосни в туманному*

вікні. // А вже здавалось, що живого нерва, // живого нерва не було в мені! – *How fortunate I, to have a bit of sky // and two pine trees in a misted window. // It seems that not a living nerve had I, // A nerve still able to respond within me.* Синтаксичними засобами вираження емоційної напруги в транслаті є еліпс дієслова й інверсія. Зміст граматико-конотаційної реалії *Щасливиця* відтворено лінійно розгорнутим перифразом *How fortunate I*. Емоційно насичений повтор відтворено в першому випадку калькуванням, у другому – зміст означення перифразовано.

Емоційна напруга посилюється в другій строфі актуалізацією концепту *душа*. Уособлена до людської істоти душа відображає переживання ліричної героїні водночас із нею і ніби відособлено, що виражено займенником *ми*. Інтерпретація душевного стану здійснюється вживанням повторів, експресивної лексики і гіперболи. Емотивну експресію в перекладі передають дібрані стилістичні еквіваленти, що відображають зміст концепту, і відтворена частковим калькуванням гіперболи: *Уже душа не знала, де той берег, // уже втомилась від усіх кормиг. // У громі дня, в оркестрах децибелів // ми вже були, як хор глухонімих.* – *The soul, by now, could not define the brink, // so weary it from all that servitude. // In the heat of day, orchestral decibels, // we were by then like a choir of the mute.*

Окремо слід зазначити, що внутрішньому світу людини англомовної картини світу не властиве приписування якихось функцій душі, оскільки концепт *душа* не має прототипового значення «орган саморефлексії» в цій культурі [9, с. 145]. Образна реалізація концепту *душа* в англомовному дискурсі передає кордоцентричну особливість української ментальності, а також домінування емоцій і почуттів над інтелектом та волею.

Третя строфа композиційно і змістовно є кульмінацією ліричного переживання. Перше речення з вигуком, трьома комами і трьома тире включає анжамбеман, що є найвищою точкою емоційного ряду, після якої настає катартичний ефект і відчувається спад емоційної напруги. Образ дощу виступає символом звільнення й очищення від тяжких душевних мук: *І раптом, – боже! – після того чаду // і тарапати, рівної нулю, – // я чую дощ. Він тихо плаче правду, // що я когось далекого люблю.* – *And suddenly, – O God! – after all the smoke // and the searing pain, equal now to naught, – // I'm hearing rain. It quietly cries the truth, // that I love someone in the distant spot.*

Компоненти строфи відтворені аналогічно оригіналу. При цьому емоційно забарвлений

діалектизм *тарпанати* відтворено перифразом у формі словосполучення *the searing pain*, зміст атрибутивного додатка із просторовою семою *когось далекого* передано розгорнутим перифразом *someone in the distant spot*. Відтворені пунктуаційні знаки допомагають краще вловити потрібну інтонацію, відчутти силу почуттів.

Далі переживання стихає і лірична героїня повертає здатність гармонійно сприймати світ, що позначено вживанням сенсоризмів, слухових і зорових образів із позитивною конотацією: *І чую тишу. І співають птахи. // Проходять люди гарні і незлі. // В пахучій хмарі дощової глици // стоїть туман, як небо на землі. – I hear the silence. And the birds are singing. // The people pass, both beautiful and good. // In a fragrant cloud of raindrops stinging // the mist's encamped, like heaven on the earth*. Враження першотвору в перекладі відтворено засобом калькування образів пейзажу. Епітет *дощової глици* відображено в перекладі за аналогією форми *raindrops stinging* (дощові краплі гострої форми чи краплі у формі жала), оскільки глиця – це хвоя або листя дерев у вигляді голок чи шпильок.

Остання строфа включає уподібнені метафорою образи пейзажу і завершується оптимістичним акордом останнього рядка: *Пасуться тіні вимерлих тарпанів, // навипиньки ходять сутінки і сні. // Весна підніме келихи тюльпанів, – // за небо вип'ю ї за дві сосни!* [7, с. 10]. – *Wild horses pasture now on my long-dead pain, // on tiptoe walk the twilight dusk and dreams. // The tulips' goblets spring on high will raise, – // I'll drink to heaven and the two pine trees!* [20, с. 40].

Образ тіней вимерлих тарпанів трансформується в образ живих диких коней внаслідок втрати двох компонентів, натомість інтерпретатор вводить епітет у функції обставини, що є наслідком актуалізації контексту, оскільки емоційність епітета виражає пережитий героїнею душевний біль. Образ сутінків і снів стилістично увиражено інверсією, інвертований додаток сприяє урочистості образу весни. Відтворений аналогічно першотвору останній рядок передає позитивний настрій ліричного переживання.

Поет-перекладач зазвичай відчуває духовну спорідненість з автором оригіналу та наділений емпатією, яка дозволяє досягнути авторське осяяння, відкрити приховані між вербальними образами енергії і смисли, щоб потім виразити в іншомовному матеріалі. Більшість перекладачів української лірики генетично споріднені з культурою оригіналу, а тому, перекладаючи з дуже віддаленої мови, їм вдається повернутися до первинних мовних еле-

ментів, де слово, образ і звук зливаються воедино, а отже, до джерел народного міфу [2, с. 35].

Розглянемо далі зразки аналізу ще одного твору Ліни Костенко в перекладі Віри Річ, де лірична героїня переживає смуток і тривогу через кохання. В композиції вірша застосовано строфічне кільце, що включає уособлений образ вогню: *Гуде вогонь – веселий сатана, // червоним реготом вихоплюється з печі.... // А я чолом припала до вікна, // і смуток мій бере мене за плечі. – The fire is roaring – merry Satan rains // Out of the stove, and harsh and red his laughter smoulders, // I lean my brow upon the window-pane // and sadness puts her arm around my shoulders* [13, с. 242–243].

Перекладач слідує волі автора під час відтворення стилістики першотвору. Задля оптимізації сприйняття уподібнений до живої істоти образ вогню розгорнуто стилістичними синонімами дієслівної (*rains – сиплеться, гуде*) та ад'єктивної (*harsh – шорсткий*) форм. Крім того, образ виділено вживанням великої літери, що додає особливого містичного значення і певним чином компенсує втрату символічного значення печі, яку в українській культурі вважали місцем переходу до іншого світу, де з'являється і зникає нечиста сила [12, с. 73]. Образ закоханої відтворено калькуванням із застосуванням метонімічного перекладу художньої деталі: чолом – brow. Смуток уособлено вживанням присвійного займенника жіночого роду *her*, що сприяє поетичності та додає магії картині зображення.

З метою передачі напруженого емоційного стану ліричної героїні перекладач вживає інверсію, калькування порівняння першотвору, гіперонімічну заміну художньої деталі за *морями снігу* на *in the snow's wide ocean*, відтворює метро-ритмічний малюнок наближено до оригіналу: *І жду якогось чуда із чудес. // Читаю ніч, немовби чорну книгу. // Якщо кохаєш, – знайдеш без адрес // Оцю хатину за морями снігу. – Wonder of wonders I await, no less, // I read the night like a black grimoire opened, // For if you love me, you'll need no address // To find this cottage in the snow's wide ocean* [13, с. 242–243].

Надія і віра в чудо ліричної героїні налаштувують на спокій і навіюють мрійливий настрій і сон. Драматизм переживання поволи стихає подібно вогню в печі: *І відпливаю поночі одна // На кризі шибки у холодний вечір. // І спить в печі веселий сатана, // уткнувся жаром в лапи головошук. – And I sail off into the dark alone, // On ice-floes of the panes, into cold evening, // And merry Satan slumbers in the stove // Between the paws of charred logs snugly gleaming* [13, с. 242–243].

Під час відтворення строфи вжито стилістичну аналогію із замінами декількох художніх деталей. У зображенні образу вогню вжито поетичне слово *slumbers*, експресивне *головешок* замінено описовим перифразом *charred logs*, а зміст дієслова *уткнувся* передано зворотом *snugly gleaming*. Стилістична фігура кільця з образом міфічної істоти сприяє увиразненню сильних позицій поетичного твору та казковості зображення.

Висновки і пропозиції. Отже, переклад лірики детермінований джерельною культурою і водночас опосередкований сприймаючою. Пошук компромісу або досягнення гармонії між двома світами здійснюється автором перекладу. Особливістю досягнення гармонії є те, що перекладач прагне передати відбиту в ліриці особистість автора, його творчу манеру і разом з тим виявляє свою власну. Образ у поетичному перекладі стає полем зіткнення і гармонізації світоглядів вхідної і сприймаючої культур – своєрідним синтезом двох мовних картин світу в аспекті міжкультурної комунікації. Етнопсихолінгвістичний аспект зіставного аналізу дає змогу висвітлити елементи унікальності образу вихідної культури, що виражено в сприйманні і переживанні явищ світу.

Відтворені в поетичному перекладі символи відображають духовно і матеріально цінні об'єкти навколишнього світу та сприяють розкриттю характеру народу вихідної культури. Трансформація символів виявляється в їх екзотизації, звуженні асоціативності внаслідок втрати ними частини культурологічних складників у полі досвіду сприймаючої культури. Етнокультурні реалії, які

виконують роль художніх деталей у структурі образу і часто вживаються у складі тропів, є стилістичним засобом відображення в перекладі місцевого колориту. Відтворення реалій сприяє передачі іншості через збереження етноспецифічних рис у складі образу.

Трансформація української емоції в англomовному поетичному перекладі є наслідком зіткнення українського ліризму і кордоцентризму з англomовним прагматизмом і раціоналізмом, що може виявлятися в двох формах – в інтенсифікації ліричного переживання та зниженні ступеня емотивної експресії, коли почуття набувають відтінків логічності і керованості.

Важливу роль у відтворенні унікального у складі образу відіграли такі перекладацькі засоби: увиразнення сильної позиції вірша, добір фоностилістичних еквівалентів, активізація словотвірних ресурсів мови перекладу, актуалізація контексту, стилістичне використання знаків пунктуації. Англomовні переклади української лірики відображають своєрідне бачення світу, мають естетичну і пізнавальну привабливість, передають притаманні українській ментальності риси, а саме: волелюбність, ліризм, емоційність, заглибленість у природну стихію.

Перспективами подальших розвідок можуть бути дослідження особливостей відтворення іншості в перекладах творів сучасних авторів, художніх засобів відображення етнокультурної специфіки в перекладах творів прозового жанру, відтворення образної системи в перекладах творів окремого автора.

Список літератури:

1. Белехова Л.И. Типология образного пространства в американской поэзии. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2001. № 3. С. 17–22.
2. Беньямін В. Вибране : пер. з нім. Львів, 2002. 214 с.
3. Боров Ю.Б. Эстетика. Теория литературы: Энциклопедический словарь терминов. Москва, 2003. 575 с.
4. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. Москва, 1981. 320 с.
5. Этнопсихолінгвістика / Ю.С. Сорокин и др. Москва, 1988. 198 с.
6. Ключанов И.Э. Психолінгвістические проблемы перевода. Калинин, 1989. 74 с.
7. Костенко Л.В. Неповторність: Вірші, поеми. Київ, 1980. 224 с.
8. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и диагностика смысловой реальности. Москва, 1999. 487 с.
9. Пименова М.В. Этногерменевтика языковой наивной картины внутреннего мира человека. Кемерово, 1999. 262 с.
10. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ, 1999. 148 с.
11. Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения. Москва, 1985. 232 с.
12. Сто найвідоміших образів української міфології / Вікторія Завадська та ін. Київ, 2002. 448 с.
13. Сто років юності: антологія української поезії ХХ ст. в англomовних перекладах / Упорядкув. О. Лучук і М. Найдан. Львів, 2000. 874 с.
14. Ткаченко О.Б. Мова і національна ментальність (Спроба сучасного синтезу). Київ, 2006. 240 с.
15. Buden, B., Nowotny, S., Simon, Sh., Bery A., & Cronin, M. (2009). Cultural Translation: an Introduction to the Problem, and Responses. *Translation Studies*. 2009. № 2 (2). P. 196–219. URL : <http://dx.doi.org/10.1080/14781700902937730>

16. Drach, Ivan. *Orchard Lamps* : edited and introduced by Stanley Kunits with woodcuts by Jacques Hnizdovsky. Toronto, 1989. 71 p.
17. *Four Ukrainian Poets: Drach, Korotych, Kostenko, Symonenko* : transl. by Martha Bohachevsky-Chomiak & Danylo S. Struk. New York, 1969. 84 p.
18. Hermans, Th. *Translating Others*. Florence : Routledge, 2014. Vol. 1. 257 p.
19. Holoborodko, Vasyl. *Icarus with Butterfly Wings and Other Poems* : transl. by Myrosia Stefaniuk. Toronto, 1991. 102 p.
20. Poems by Lina Kostenko : transl. by Mary Skrypnyk. *The Ukrainian Canadian*. 1983. January. P. 40–41.
21. Vorobyov, Mykola. *Wild Dog Rose Moon*. : transl. by Myrosia Stefaniuk. Toronto, 1992. 101 p.

Vasylenko H. V. ETHNO-PSYCHOLINGUISTIC ASPECT OF IMAGE REPRODUCTION IN ENGLISH TRANSLATIONS OF UKRAINIAN LYRICS

Ethno-cultural causation of lyrics enables to research the image of people and their country in the context of translation. The article deals with the issue of image reproduction in poetic translation from the point of ethno-psycholinguistics and it makes possible to elucidate the peculiarities of artistic reflection of world perception and experiences by representatives of source culture in the target cultural environment. The research is based on the linguistic comparative analysis of source and target texts using the information of literary and cultural studies. Materials for the study include the works by Ukrainian poets of the second half of the 20th century Ivan Drach, Vasyl Holoborodko, Lina Kostenko, Mykola Vorobyov and their English translations. The article gives examples of comparative analysis to illustrate the features of reproducing ethno-cultural specifics, metaphor at the heart of the image, emotive expression. It is pointed out that some subjectivity can occur in defining stylistic dominants of poems which is possible due to the changeable nature of the image. The symmetry of universal and ethno-cultural elements in the image structure is a common method applied in translations of Ukrainian lyrics. Translation techniques that contributed to the reproduction of uniqueness in the image system include emphasizing first and last lines of poems, finding phonic equivalents, intensifying word building resources of the target language, context actualization, and stylistic use of punctuation. Attention is focused on the peculiarities of Ukrainian mentality that originates in paganism and has the features of pantheism and animism, lyricism and cordial centrism what is reflected in Ukrainian poetry and its English translations as rich and diverse emotionality and moving nature of lyrical experiences, joining the nature, using metaphor to describe the outer world and express the inner world of a person. English translations of Ukrainian lyrics transfer the artistic image of Ukraine in the cultural context of translation discovering spiritual and aesthetic values, aspirations and concerns of Ukrainians.

Key words: lyrics, source culture, target culture, source text, target text, reproduction, transformation, image.

Гнедкова О. Г.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Карпенко З. О.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ КАЛАМБУРУ ЯК РІЗНОВИДУ МОВНОЇ ГРИ

Статтю присвячено особливостям утворення та перекладу каламбуру. Подано погляди науковців на дефініцію «каламбур», проаналізовано його структуру та існуючі класифікації (незважаючи на потребу і постійні намагання науковців створити уніфіковану класифікацію каламбуру, єдиної, загальноприйнятої досі не існує). Установлено, що каламбури притаманні всім мовам, в яких існують омоніми, омографи, омофони, полісемія та пароніми.

Визначено, що основним дискусійним питанням поміж науковців залишається питання тотожності понять «мовна гра» та «каламбур»: одні вважають, що ці поняття є синонімами одного й того ж стилістичного прийому, а інші є прибічниками думки про те, що ці терміни мають певні розбіжності у своїх визначеннях (уважається, що «каламбур» має вужче значення, ніж «мовна гра»). Проте відмінність каламбуру і гри слів слід шукати у сприйнятті їх семантичної основи, а не в ній самій: і для каламбуру, і для гри слів притаманний такий контекст, який дає можливість двопланового осмислення одного або декількох слів (словосполучень). Але в каламбурі обидва значення одного звукового слова (словосполучення) реалізуються одночасно, а в грі слів – послідовно.

Проаналізовано основні прийоми перекладу каламбуру (повний, частковий та опущення). Аналізуючи складнощі, з якими стикається перекладач, працюючи над перекладом каламбурів, ми дійшли висновку про те, що зберегти як зміст тексту, так і його образність одночасно майже неможливо. І навіть тоді, коли перекладачу це все ж вдається, не завжди можна отримати вдалий переклад: між мовною одиницею в мові оригіналу та мові перекладу має бути повна еквівалентність не лише в їх значеннях, а й у способі уживання, конотації, стилістиці, асоціаціях, які вони викликають, та деривації. Такий переклад можна застосувати дуже рідко, і часто перекладачу доводиться вибирати між змістом та оригінальною грою слів, тому найпоширенішим способом перекладу є частковий. Повний переклад можна застосувати дуже рідко.

Пошук шляхів адекватного перекладу не є завершеним та залишається актуальним питанням, що потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: каламбур, мовна гра, гумористичний ефект, типи перекладу, англomовний каламбур.

Постановка проблеми. Сьогодні необмеженому доступу до світової кіноіндустрії людство завдячує постійному розвитку новітніх технологій, активній міжкультурній комунікації. Невід'ємним складником сучасної масової культури є кіно. Втілені акторами образи на екрані, безсумнівно, мають вплив на глядача, розважаючи, просвіщаючи чи навіть надихаючи його. Візуальний складник фільмів не потребує перекладу, але завдяки закадровому озвученню на іноземні мови або перекладу через субтитри будь-який фільм може стати міжнародним мистецьким надбанням. Завдяки кіноіндустрії ми маємо можливість осягнути і зрозуміти образ іноземної культури. Усе більшої популярності в нашій країні

набувають англomовні комедійні серіали, які відрізняються актуальною, живою мовою, наповнені великою кількістю діалогів та жартів на одиницю часу, а також характеризуються широким використанням такого засобу мови, як «гра слів». Каламбур часто застосовується в повсякденному житті. Медіа, телебачення та газети використовують каламбури з розважальною метою або щоб висвітлити певну проблему іронічним, саркастичним або гумористичним способом. Каламбури притаманні всім мовам, в яких існують омоніми, омографи, омофони, полісемія та пароніми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адекватного перекладу каламбурів привертає увагу вітчизняних і зарубіжних теоретиків

та практиків перекладу, серед яких: С. І. Влахов, С. П. Флорин, В. В. Виноградов, Д. М. Вавринюк, А. І. Зеленов, С. А. Клесниченко, О. Ю. Конової, Є. В. Максименко, С. Ж. Нухов, В. З. Санніков, О. О. Селіванова, Є. Ю. Титаренко, А. О. Щербина, М. В. Якименко, Д. К. Кетфорд, У. Редферн, Д. Делабастіта. Пошук закономірностей перекладу цього явища ускладнюється тим, що не до кінця зрозуміла і не визначена справжня природа каламбуру. Складності перекладу каламбурів полягають у необхідності збереження не тільки всіх його характеристик, а найважливіше – гумористичного ефекту, пошук шляхів подолання цих труднощів зумовлює актуальність нашої теми.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі шляхів утворення та перекладу каламбуру з англійської на українську мову як одного із засобів створення комічного ефекту в текстах.

Виклад основного матеріалу. Ще із середини ХХ ст. увагу науковців привертає до себе такий стилістичний прийом, як каламбур (інші назви – «гра слів», «мовна гра»). Незважаючи на те що дослідженню цього мовного явища приділяють увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, даний прийом ще й досі вважається недостатньо дослідженим, що породжує певні суперечки та викликає труднощі під час перекладу.

Основним дискусійним питанням поміж науковців залишається питання тотожності понять «мовна гра» та «каламбур»: одні вважають, що ці поняття є синонімами одного й того самого стилістичного прийому (В. С. Виноградов, В. І. Даль, О. О. Щербина), а інші є прибічниками думки про те, що ці терміни мають певні розбіжності у своїх визначеннях (уважається, що «каламбур» має вужче значення, ніж «мовна гра»). Представником останніх є А. П. Московський, який розділяє ці поняття за сферою вживання: в його уявленні «каламбур» – це лінгвістичний термін, а «гра слів» – загальноживаний вираз [13]. Спробуємо дослідити погляди та доводи науковців.

Відомо, що вперше термін «мовна гра» було використано в 1945 р. у праці австрійського філософа Л. Вітгенштейна «Філософські дослідження», де автор і надав цьому терміну наукове обґрунтування. Під цим поняттям він розумів «єдине ціле: мови та дії, з якими вона переплітається» [27]. Згідно з його теорією, «мовна гра» являє собою певну модель комунікації або структури тексту, в якій слова вживаються тільки в певному сенсі. У літературознавчій енциклопедії Ю. І. Ковалів знаходимо таке визначення: «Гра слів – використання звукової, граматичної форми

мовних одиниць для створення несподіваних фонетичних та семантико-стилістичних ефектів, що базується на обігранні суголосся слів при відмінностях у їх значеннях» [23, с. 239]. Мовна гра доставляє естетичне задоволення та задовольняє психоемоційні потреби. Граючи з формою мовлення, мовець підсилює його виразність або створює комічний ефект, сприяє створенню нових слів, збагачуючи тим самим мову [28, с. 56]. О. О. Тараненко у статті «Гра слів» наполягає на тому, що поняття «гра слів» не рівноцінне поняттю каламбуру. «Гра слів – це спеціальне використання звукової, лексичної або граматичної форми слів, а також частин слів, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій для створення певних фонетико- та семантико-стилістичних явищ, що ґрунтуються на зіставленні й переосмисленні, обігранні близькозвучних або однозвучних мовних одиниць із різними значеннями» [30, с. 67]. Автор у, що каламбур є одним із різновидів гри слів, який полягає у створенні комічно-сатиричного ефекту. Визначення, які надає Кембріджський словник термінам «каламбур» (pun) та «гра слів» (play on words), мають однакову дефініцію. Дійсно, ці поняття сумісні за структурою, лінгвістичною основою, ефектом обманутого очікування, двозначністю, обидва стилістичних прийоми мають за мету ефект комізму. Усе це сприяє тому, що більшість дослідників не розмежовує стилістичні прийоми «каламбур» і «гра слів». Однак, проаналізувавши погляди дослідників на це питання, ми схилиємося до думки, що ці поняття не можуть бути тотожними. Відмінність каламбуру і гри слів слід шукати у сприйнятті їхньої семантичної основи, а не в ній самій. Підтвердженням цього є проведене наукове дослідження Л. О. Сазонової за темою «Закономірності передачі каламбуру під час перекладу художньої літератури». Авторка підкреслює, що семантичну основу розглянутих стилістичних прийомів становить двозначність, без неї прийоми не існують. І для каламбуру, і для гри слів письменник створює такий контекст, який дає можливість двопланового осмислення одного або декількох слів (словосполучень). Але в каламбурі обидва значення одного звукового слова (словосполучення) реалізуються одночасно, а в грі слів – послідовно. «Каламбур – це прийом, заснований на поєднаному баченні двох картин, на їх несподіваному поєднанні, а за гри слів відбувається поетапна зміна асоціацій, без їх змішування. Різниця в механізмі сприйняття впливає на синтаксичне оформлення розглянутих стилістичних прийомів. У грі слів кожен із планів

сприйняття має своє окреме словесне вираження, які сприймаються послідовно» [29, с. 16].

Отже, і «каламбур», і «гру слів» можна вважати самостійними стилістичними прийомами. Каламбур – це стилістичний прийом, відмінною рисою якого є зведення двозначності до однієї мовної одиниці (слова або словосполучення), де обидва значення звукового слова сприймаються одночасно. Якщо двозначність розкривається лише в наступній фразі, де повторюється слово (словосполучення), що обіграється, або даються пояснювальні слова, то це гра слів. Обидва стилістичні прийоми є, своєю чергою, різновидами широкого поняття мовної гри, яка, крім названих, включає у себе величезний потенціал усіляких ігор із мовою: зевгму, шараду, паліндром та ін.

Розглянемо погляди дослідників на мовне явище «каламбур». Незважаючи на чисельні лінгвістичні дослідження цього феномену, єдиного визначення каламбуру не існує. Уважаємо за потрібне розпочати з аналізу існуючих дефініцій терміна «каламбур». Розпочнемо з визначень, поданих в існуючих тлумачних словниках. Академічний тлумачний словник подає таке визначення: «Каламбур – гра слів, в основі якої лежить використання різних значень якогось одного слова або кількох різних слів, схожих за звучанням» [25, с. 74]. Каламбур (фр. calembour) – гра слів, заснована на навмисній або мимовільній двозначності, породжена омонімією або подібністю звучання і що викликає комічний ефект [9, с. 448]. Каламбур – жарт, заснований на комічному використанні слів, що подібно звучать, але різні за значенням [14, с. 140]. Каламбур (англ., фр. Calambour) – фігура мовлення, яка полягає у гумористичному (пародійному) використанні різних значень одного і того ж слова або двох слів, що подібно звучать [3, с. 269]. Каламбур – дотепний жарт, заснований на використанні слів, подібних за звучанням, але різних за значенням, або на використанні різних значень одного і того ж слова; гра слів [24, с. 438]. «Каламбур – стилістичний мовний зворот або мініатюра визначеного автора, заснований на комічному використанні однакового звучання слів, що мають різне значення, або слів або груп слів, що подібно звучать, або різних значень одного і того ж слова і словосполучення» [22, с. 146].

Відомий дослідник Л. С. Бархударов використовує таке визначення каламбуру: «Каламбур – це стилістичний зворот мови, оснований на комічному використанні різних значень слів, груп слів, словосполучень або речень, що мають одна-

кове чи схоже звучання чи графічне оформлення, а також на різних значеннях однієї з вищеназваних одиниць. Результатом такого використання стають семантично багатопланові тексти, які відрізняються гумористичною чи сатиричною спрямованістю. Каламбур може бути як самостійним твором, так і його частиною» [4, с. 5].

Одним із перших українських учених, який зосередився на дослідженні проблеми класифікації та відтворення каламбуру, був А. А. Щербина. У праці «Сутність та мистецтво гостроти слова (каламбуру)» дослідник зазначає, що каламбур являє собою «комічну гру значень та звучання слів» [15, с. 6], та виділяє такі його елементи: багатозначність, співзвучність та схожі мовні явища [там само, с. 14]. В. З. Санников відзначає, що каламбур іноді базується не на формальній, звуковий, а на смисловий близькості слів, і надає своє визначення: «Це жарт, заснований на смисловому об'єднанні в одному контексті або різних значень одного слова, або різних слів (словосполучень), тотожних або схожих за звучанням, або псевдосинонімів, або псевдоантонімів» [19, с. 47]. У роботі «Лексикологія сучасної англійської мови» І. В. Арнольд дає більш розгорнуте формулювання: «Каламбур – стилістичний оборот, гра слів, заснована на комічному обіграванні співзвучних слів або словосполучень із несумісними значеннями <...>; каламбур будується на полісемії, омонімії, омографах, жартівливій етимологізації слів і ін.» [1, с. 114].

Резюмуючи подані дефініції, можемо зробити висновок, що каламбур – це гра слів, побудована на зіткненні звичного звучання з незвичним і несподіваним значенням задля створення ефекту комізму. Саме цим він і відрізняється від гри слів, яка використовується не тільки із цією метою. Каламбури можуть бути побудовані на омонімічній (абсолютній, фонетичній, графічній, лексичній) та ідіоматичній (фразеологічній) основі. Проте такий поділ доволі умовний, оскільки рідко зустрічаються випадки, коли каламбур можна віднести виключно до однієї групи: омонімічний каламбур також може бути пов'язаний із полісемією, лексичний – із фонетикою тощо. У повсякденному житті найчастіше зустрічаються каламбури, що ґрунтуються на омонімах та паронімах.

Каламбури виникають тоді, коли співзвучні слова або різні значення одного слова використовуються так, що реципієнт одночасно сприймає як основне, так і додаткове значення фрази, одне з яких застає його зненацька, чим і викликає сміх. Бельгійський лінгвіст Джеймс Браун

у статті «Вісім типів каламбуру» зазначив, що обов'язковою умовою для сприйняття каламбуру є контекст, у якому сприймаються декілька різних значень слова; контекст має бути побудований певним чином, якщо каламбур ґрунтується на певному слові [20, с. 14].

Наприклад, речення «Йшов дощ і два студента» читач може спочатку помилково прийняти за каламбур через стилістичні та логічні неспіввідношення, і хоча такий прийом зовні має вигляд каламбуру, він не є ним: цей вираз не викликає посмішки на обличчі. Такий стилістичний прийом мовознавці називають зевгмою – прийом, в якому два або більше однорідних члена речення виступають як додаток до одного дієслова, з яким вони не можуть одночасно поєднуватися синтагматично. Зовнішні форми у зевгми та каламбуру однакові, проте призначення в них різні: на відміну від каламбуру зевгма не має на меті створення комічного ефекту.

Розглянемо структуру каламбуру з точки зору різних дослідників. Л. С. Бархударов відзначає, що кожен каламбур складається з ядра (двох складників, що об'єднані схожістю фонетичних чи граматичних ознак, але відрізняються за змістом) та базисного контексту, який створює умови реалізації елементів ядра в каламбурі [4, с. 116]. Обидва компоненти можуть бути словом чи словосполученням. Перший, опорний компонент (стимулятор) такого подвійного утворення являє собою лексичну основу, що задає певні орфографічні чи слововживані норми для подальшої гри слів. Другий компонент конструкції – базисний – є завершенням каламбуру. Лише після його реалізації можливе ментальне співвіднесення з опорним компонентом-стимулом, на основі чого виникає комічний ефект. Відомий мовознавець В. С. Виноградов також зазначає, що кожен каламбур складається з двох компонентів: лексичної основи (опорний компонент), яка дає змогу розпочати гру, і «перекрутня», що завершує каламбур [5, с. 200]. С. К. Влахов та С. М. Флорін убачають у запропонованій схемі недолік, пов'язаний з ігноруванням ролі контексту [17, с. 85]. Пізніше з'являється теорія, що каламбур має в основі два складники: ядро та контекст. Ядро – це ті два компоненти, що мають однакову або схожу фонетичну або графічну форму, але різні за значенням; а контекст – простір, який створює умови для уможливлення реалізації компонентів ядра.

Отже, можна зробити такий висновок. Суть каламбуру полягає у непередбачуваному поєднанні двох несумісних значень в одній графічній

формі, а ефект несподіванки забезпечує каламбуру успіх. Реципієнт одночасно сприймає два значення, одне з яких стає неочікуваним.

Задля отримання більш повної картини сутності каламбуру та зручності ретельнішого його вивчення вченим необхідно було виокремити типи цього мовного явища. Сьогодні існують різноманітні класифікації каламбурів. Перша спроба належить німецькому лінгвісту Л. Райнерсу. Він визначив чотири форми каламбуру: 1) гра слів на основі двозначності одного слова; 2) гра слів на основі співзвучності двох слів; 3) гра слів, за якої тільки частина одного слова схожа з іншим; 4) гра слів, за якої подібність звучання досягається за допомогою перевертання речення [15, с. 22]. Відомий дослідник каламбуру бельгієць Д. Делабастіта виділяє два типи каламбурів: горизонтальний та вертикальний. За горизонтального каламбуру багатозначна мовна одиниця з'являється в тексті декілька разів, спочатку з одним значенням, а потім – з іншим. Вертикальний каламбур, своєю чергою, реалізує кілька значень мовної одиниці, вживаючи її лише один раз [16, с. 194]. Розповсюджена класифікація представлена болгарськими лінгвістами С. П. Флорінін та С. І. Влаховим за трьома категоріями: 1) ті, що мають фонетичну основу; 2) ті, що мають лексичну основу; 3) ті, що побудовані на фразеологізмах [17, с. 292]. Уважаємо за потрібне розглянути її більш детально. Існування фонетичного рівня пояснюється тим, що задля передачі каламбуру з мови оригіналу мовою перекладу потрібно підшукати нову мовну форму, тобто перевиразити саму форму оригіналу – фонетичну і/або графічну. Прикладами омофонів (співзвуччя) в українській мові можуть бути слова греби (дієслово) – гриби (іменник); спиться (дієслово) – спиця (іменник). Омофони в англійській мові – board (дошка) – bored (знуджений); right (правий) – write (писати). Але такі пари слів, як, наприклад, sheep (вівця) – ship (корабель) не є омофонами, оскільки голосні звуки в цих словах відрізняються довготою. Як приклад омофонічного каламбуру можна привести такий жарт: *Yesterday I accidentally swallowed some food colouring. The doctor says I'm OK, but I feel like I've dyed a little inside.* Він заснований на співзвучності дієслів die (померти) та dye (пофарбувати). Таким чином, речення можна перекласти як «здається, я помер всередині», так і «здається, я пофарбувався всередині». Ця група включає у себе також пароніми – стилістичну фігуру, яка полягає у постановці поруч слів, близьких за звучанням, але різних за значенням [6, с. 164]. Приклади

в українській мові: громадський (що стосується суспільства, громади чи окремого колективу) та громадянський (що стосується громадянина як члена суспільства); дружний (який відбувається одночасно, злагоджено та спільно) і дружний (який ґрунтується на дружбі). Англomовні приклади: есопотіс (економічний) та есопотіскал (економний). Паронімічний каламбур створюється за рахунок зіткнення двох значень слів – прямого (нейтрального) та переносного (іронічного). «Він уважав себе людиною поверхневою. Любив поверхні. Почувався на них впевнено». Друга категорія каламбурів – лексична – викликає у дослідників суперечки з приводу можливості перекладу. С. І. Влахов та С. П. Флорін надають класифікацію каламбурів на лексичному рівні: 1) гра слів, заснована на їх «уламках» (засновані на співзвуччі) – це звукова схожість слів, семантика яких «дотепно перехрещується» незалежно від того, незбиране це слово або його «уламок» [15, с. 51]; 2) каламбури, засновані на багатозначності (полісемії). Полісемія (від грецького слова *poly* – багато і *sema* – знак) означає здатність слова мати одночасно кілька значень, указуючи на різні класи предметів, явищ, дій, процесів, ознак і відносин [2, с. 63]. Завдяки полісемії одна і та ж словесна форма може мати різний смисловий зміст, і під час реалізації відразу двох значень може виникнути каламбур. На полісемії слова будуються, мабуть, найбільш типові і численні з лексичних каламбурів. Приміром, слово «ключ» у різних контекстах може означати зграю птахів, нотний знак, інструмент тощо. А англійське слово *bright* ми можемо перекласти як «світлий» або «розумний». Деякі слова в англійській мові в різних реченнях можуть виступати різними частинами мови (*beag* – ведмідь; нести, витримувати). Розглянемо на прикладі: *Where do fish learn to swim? They learn from a school*. У даному контексті перше значення слова *school* – школа, проте *school of fish* також перекладається як «зграя риб», що й виступає у цьому прикладі ядром каламбуру; 3) каламбури, засновані на омонімії. Омонімія (від грецького *omos* – однаковий і *опута* – ім'я) – збіг у написанні і звучанні слів, різних за значенням; полягає у тому, що деякі слова, що звучать однаково з тих чи інших причин, ніколи не мали між собою внутрішнього семантичного зв'язку або вже зруйнували його [21]. Так, англійське *close* може одночасно означати «близько» або «зачинений» – залежно від вимови літери *s*. А значення українського слова «гладкий» залежить від його наголосу: *гладкий* означає «рівний», але

гладкий – повний; 4) каламбури, засновані на окаріоналізмах. Термін «окаріоналізм» утворений від іменника «оказія», що означає «добра нагода для кожної справи» [10, с. 275]. Цей термін використовується як збірний для таких мовних явищ, як неологізм, дитяча (народна, уявна, помилкова) етимологія і архаїзми в новому переосмисленні. Інколи трапляється так, що окаріоналізми стають загальноживаними (як, наприклад, слова «робот» або «чинник», які, будучи спочатку окаріоналізмами, набули статусу загальномовних слів), проте, як правило, вони не стають одиницею активної лексики, оскільки були доцільні в індивідуальному, навіть одноразовому, середовищі. Так, наприклад, І. Жиленко створила «інфатилін»: *А, отже, нормальним є аномальне...//І стрілка за коміром, мов остюк, поколює... // Вколює інфателін. // Якось безпроблемність морозиво-карамельна*. Поетеса, намагаючись передати апатичний стан головного героя, створює назву ліків, відштовхуючись від ефекту, який вони мають на організм людини, а саме інфантильність; 5) каламбури, засновані на антонімії. Ю. С. Маслов визначає антонімію як протилежність значень слів, а антитезу – як протиставлення слів на рівні пропозиції [12, с. 156]; 6) каламбури засновані на синонімії; 7) каламбури, засновані на енантіосемії – це здатність лінгвістичної одиниці поєднувати у своїй структурі протилежні значення [8, с. 6]. Наприклад, англійське слово *chuffed* одночасно може означати «задоволений» та «роздратований»; а *egregious* – «неймовірно погано» і «надзвичайно добре».

Третій тип класифікації каламбурів – фразеологічний. О. О. Щербіна підкреслює той факт, що руйнування фразеологізму є продуктивним джерелом для створення гри слів, коли ідіоматично або просто фразеологічно пов'язані значення слів відриваються від свого фразеологічного середовища, деформуються, змінюються або перетворюються на «вільні» значення [15, с. 58]. Несподіванка і незвичність таких зрушень породжує комічний ефект. І. Б. Голуб вважає, що незалежно від форм руйнування фразеології суть її полягає у тому, що тут, як і в інших формах гри слів, в одному контексті стикаються і переплітаються два смислових контексти – звичайний і незвичайний: «Біда ніколи не приходить одна: і його твір вийшов у двох томах» [7, с. 160]. Ще одним прикладом фразеологічного каламбуру є таке речення: *I'm pretty sure someone hid the final paragraph of my essay on a shelf I can't reach, but I don't want to jump to conclusions*. Фразеологізм *to jump to conclusions* означає «робити поспішні висновки», проте у цьому контексті

ми можемо перекласти його дослівно – «стрибати за висновками». Основними показниками фразеологічного каламбуру можна вважати: 1) подвійне його сприйняття; 2) виникнення гумористичного ефекту, зазвичай пов'язаного з ефектом несподіванки.

За В. С. Виноградовим існує два типи каламбурів: каламбури, засновані на співзвуччі і на полісемії. За приклад співзвучних каламбурів автор обіграє лише імена власні. До другого типу (полісемії) дослідник відносить каламбури, засновані на багатозначності слів, на паронімії і омонімії; до цієї групи також належить гра слів, що з'являється внаслідок зміни складу фразеологізмів [5, с. 56]. І. В. Арнольд виділяє такі види каламбурів: гра слів, заснована на полісемії; гра слів, заснована на повній або частковій омонімії; гра слів, заснована на співзвуччі, тобто омофонних лексичних елементах; гра слів, заснована на антонімах [1, с. 114–116].

Нашу увагу привернула класифікація з погляду стилістичних функцій каламбуру, подана в роботі К. А. Кожушко. Так, виокремлюють такі види: а) каламбур як елемент тексту. У цьому разі каламбур є частиною цілого, він тісно пов'язаний із вузьким контекстом і залежить від нього. Для перекладача контекст може допомогти під час перекладу; б) каламбур-мініатюра або самостійний твір. Такий каламбур перекладається як закінчене ціле, без урахування інших елементів, що надає перекладачеві більше свободи в підборі засобів, а також можливість створити свій унікальний та новий каламбур; в) каламбур-заголовок. Такий переклад вважається важким через те, що треба передати задум автора та ідейний зміст твору, а також наявний у ньому гумористичний складник. У закордонній пресі каламбури особливо часто використовують як газетні заголовки. Наприклад, статтю про те, як місцевого фермера тероризували декілька видр, журналісти англійської газети *The Daily Telegraph* вирішили назвати *Otter Devastation*, що дослівно можна перекласти як «Спустошення, викликане видрами». Каламбур у цьому разі полягає у тому, що слово *otter* є співзвучним до слова *utter*, яке в поєднанні зі словом *devastation* утворює словосполучення, яке перекладається як «повна розруха» або «повне спустошення».

Як можна побачити, усі каламбури будуються на різному мовному матеріалі, що зумовлює їх різноманіття. Незважаючи на потребу і постійні намагання науковців створити уніфіковану класифікацію каламбуру, єдиної, загальноприйнятої досі не існує. Разом із тим дослідження особли-

востей інформативної природи каламбуру демонструють її поліфункціональність; це означає, що вона об'єднує у собі дані про різні функції одного і того ж прийому.

Головна мета будь-якого перекладача – точно й адекватно передати зміст інформації, що міститься в мові оригіналу. Проте повна передача оригінального тексту без зміни речення є рідким явищем. Як правило, перекладач повинен трансформувати його, щоб досягти адекватності перекладу, оскільки різні мови мають відмінності в граматичних структурах, семантиці тощо. Працюючи з грою слів, перекладач стикається ще з однією проблемою, яка полягає, насамперед, у структурі самого прийому: каламбур будується не лише на значенні слів, а й також на їхній формі. Тому на відміну від перекладу звичайного тексту, за якого потрібно передати лише його зміст, під час перекладу каламбуру потрібно зберегти його форму також. Задля цього перекладач нерідко вимушений змінювати сенс тексту.

Майже неможливо адекватно перекласти каламбур і при цьому дотриматися всіх норм мови-реципієнта, відтворити індивідуальний стиль автора, дотриматися стилістичної відповідності між текстом оригіналу та перекладом й до того ж зберегти образність самого каламбуру. С. Влахов та С. Флорін зазначають, що випадки дотримання всіх цих вимог є, скоріше, винятком із правил; як правило, тут не обійтись без утрат [17, с. 291]. Зіткнувшись із цим стилістичним прийомом, перекладач може поклатися лише на свою творчу уяву та креативність, оскільки каламбури не мають сталих еквівалентів у мові перекладу.

П. М. Бокова пропонує такі прийоми перекладу каламбурів: опущення, компенсація і калькування [18, с. 48]. Дослідниця наголошує, що компенсацію та калькування можна віднести до часткового типу перекладу, оскільки, використовуючи їх, перекладач повинен піти на певні поступки задля отримання вдалого перекладу. Так, він може передати каламбур замінивши образність, пожертвувавши змістом або змінивши його. Вибір кожного окремого способу перекладачем залежить від того, що превалює: зміст над формою, чи форма над змістом. Поступатися змістом доводиться доволі часто. Це трапляється, наприклад, у віршах: тут звукова форма грає головну роль, тому видозміна контексту допустима. Проте коли зміст грає ключову роль, перекладач повинен працювати з формою. Він може створити власну гру слів, взявши за основу вимоги контексту, або адаптувати наявний каламбур, використовуючи

синонімічний та антонімічний ряди, трансформуючи частини слова або побудову речення тощо. Тобто якщо автор тексту в мові оригіналу осміює певні дії персонажа, то в перекладі каламбур теж має бути використаний для цієї ж мети, навіть якщо ядром виступить інша основа та інші слова, які не є еквівалентами лексичних одиниць оригіналу. Такий спосіб перекладу називають заміною, або компенсацією. Компенсація, своєю чергою, поділяється на часткову та повну. П. М. Бокова пояснює, що за часткової компенсації перекладач змінює один з елементів каламбуру, якщо його неможливо передати мовою перекладу. Використання повної компенсації зумовлюється неможливістю використати жоден з опорних елементів каламбуру. Унаслідок відсутності еквівалентності між мовами калькування використовується дещо рідше, ніж компенсація, особливо якщо перекладач має справу з неспорідненими мовами.

Коли ж попередні два способи перекладу неможливі в певному контексті, перекладачу не залишається нічого, окрім як повністю відмовитися від каламбурного складника. У такому разі пропонується робити буквальный переклад, якщо відсутність каламбуру не порушить логіку та сенс розповіді, або пояснити каламбурний складник за допомогою приміток (останній спосіб використовується перекладачами дедалі рідше).

Проте, на думку М. Любимова, «неперекладної гри слів не існує. Діло майстра хвалить» [11, с. 97]. Тобто все залежить від майстерності перекладача.

А. С. Болдирева відзначає, що опорою для створення каламбуру під час перекладу можуть бути семантика обох елементів ядра, семантика одного з елементів або нова семантична основа [26, с. 5].

Через розбіжності у мовах дуже рідко трапляється так, що семантика обох елементів ядра співпадає. У такому разі перекладач може побудувати каламбур на семантиці одного з елементів, що співпадає по формі з підставленим до нього у перекладі елементом. Тобто перекладач зберігає саму наявність каламбуру, але замінює образність, на якій він ґрунтується. Проте варто враховувати, що можливі такі випадки, коли не можна замінювати жоден із компонентів.

Якщо ж використання в перекладі одного з елементів є неможливим, перекладач має побудувати каламбур на абсолютно новій семантичній основі. У разі неможливості перекладу каламбуру жодним із вищезазначених способів перекладач передає гру слів не в каламбурній формі (наприклад, робить виноску з поясненням гри слів, використаної в мові оригіналу, або перекладає способом компенсації). Звичайно, такий спосіб перекладу несе за собою певні втрати.

Висновки і пропозиції. Звичайно, працюючи з будь-яким текстом, перекладач намагається зробити повний переклад, тобто зберегти як зміст тексту, так і його образність. Проте, маючи справу з каламбуром, такий переклад майже неможливий. І навіть тоді, коли перекладачу це все ж удається, не завжди можна отримати вдалий переклад: між мовною одиницею в мові оригіналу та мові перекладу має бути повна еквівалентність не лише в їх значеннях, а й у способі вживання, конотації, стилістиці, асоціаціях, які вони викликають, та деривації. Такий переклад можна застосувати дуже рідко, і часто перекладачу доводиться вибирати між змістом та оригінальною грою слів, тобто використати частковий переклад.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: стилистика декодирования : учебное пособие. Москва, 1990. 300 с.
2. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка. Москва, 2004. 288 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва, 1968. 269 с.
4. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва, 1975. 239 с.
5. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. Москва, 2001. 224 с.
6. Галь Н. Слово живое и мертвое. Москва, 2016. 510 с.
7. Голуб И. Б. Стилистика современного русского языка. Москва, 1986. 335 с.
8. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва, 2001. 198 с.
9. Ильина Н. Н. Словарь иноязычных слов. Москва, 1982. 448 с.
10. Локшина С. М. Краткий словарь иностранных слов. Москва, 1985. 632 с.
11. Любимов Н. М. Перевод – искусство. Москва, 1982. 128 с.
12. Маслов Ю. С. Введение в языкознание. Санкт-Петербург, 2006. 304 с.
13. Московский А. П. О природе комического. Иркутск, 2004. 96 с.
14. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва, 1989. 140 с.
15. Щербина А. А. Сущность и искусство словесной остроты (каламбура). Киев, 2008. 45 с.
16. Delabastita D. There's a Double Tongue. An Investigation into the Translation of Shakespeare's Wordplay. Amsterdam, Atlanta, 1993. 522 с.

17. Влахов С. Н. Непереваемое в переводе. Москва, 1980. 343 с.
18. Бокова П. М. Каламбур або гра слів. Проблеми та особливості перекладу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Київський національний лінгвістичний університет*. 2015. № 27. С. 45–50.
19. Санников В. З. Каламбур как семантический феномен. *Вопросы языкознания*. 1995. С. 56–59.
20. Brown J. Eight Types of Puns. *Transactions and Proceedings of the Modern Language Association of America*. 1956. P. 14–26.
21. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. Москва, 1981. 1599 с.
22. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
23. Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. Москва, 1970. Т. 15. 146 с.
24. Словарь русского языка : в 4-х т. / гл. ред. А. П. Евгеньева. Москва, 1999. 438 с.
25. Академічний тлумачний словник: Словник української мови. 1973. URL: <http://sum.in.ua/s/kalambur>.
26. Болдирева А. Є. Переклад каламбурів як засобу створення гумористичного ефекту: до постановки проблеми. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/download/93663/89202>.
27. Вітгенштейн Л. Філософські дослідження. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/vitgen.html>.
28. Лисоченко О. В. Языковая игра на газетной полосе (в свете металингвистики и теории коммуникации). URL: http://teneta.rinet.ru/rus/le/lisochenko_jaee.htm.
29. Сазонова Л. А. Закономерности передачи каламбура при переводе художественной литературы. URL: <http://cheloveknauka.com/zakonomernosti-peredachi-kalambura-pri-perevode-hudozhestvennoy-literatury>.
30. Тараненко О. Гра слів. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-10.pdf>.

Hniedkova O. G., Karpenko Z. O. PECULIARITIES OF PUN FORMATION AND TRANSLATION OF PUN AS A TYPE OF WORDPLAY

This article is dedicated to peculiarities of pun formation and translation. Scientists' opinions concerning the term 'pun' have been brought up, the structure and existing classifications have been analyzed. Despite the need and scientists' struggles to create standardized pun classification, there is still no common classification. It has been established that puns are inherent in all languages in which there are homonyms, homographs, homophones, polysemy and paronyms.

It has been defined that the main moot point among scientists is whether or not definitions 'wordplay' and 'pun' are identical: some of them believe that they are synonyms of the same stylistic device, and others support the opinion that they are different (it is considered that 'pun' has narrower definition than 'wordplay'). The difference between puns and word plays are to be found in the perception of their basis: the context, which enables two-dimensional comprehension of one or few words/phrases is inherent in both puns and wordplays. But two meanings of the same word are realized simultaneously in pun, and successively – in wordplay.

Main methods of pun translation (full, partial and omitting) have been analysed. When analyzing the obstacles the translator faces when dealing with puns, we reached the conclusion that to save both meaning and imagery is almost impossible. And even when the translator manages that, it's not always possible to get a good translation: the language unit in language of original text and translation language should have complete equivalence not only in their definitions, but also in ways of usage, connotation, stylistics, associations they cause and derivation. This type of translation may be rarely applied; often the translator is to choose between the meaning and the original pun, that is why partial translation is the most common. Full translation is almost impossible to be applied; as a rule, a translator is to choose between meaning and imagery.

Searching for the ways for adequate translation is still not finished; the issue remains topical and needs further study.

Key words: *pun, wordplay, humorous effect, types of translation, English pun.*

Драненко Г. Ф.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СИЛА Й НАСИЛЛЯ ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено вивченню перекладу як парадигматичного індикатора проблемного кола сучасної філософської думки Франції етичного напрямку. Розглянуто основні теоретичні положення, викладені в монографії Т. Самуайо «Переклад і насильство» (2020), де запропоновано аналіз явища перекладу з погляду його негативної дії. Потенціал негативності перекладу розкривається дослідницею з метою привернути увагу до руйнівних наслідків традитивного насильства в його різних проявах (привласнення Чужого, заміна мови, культурно-просторова детериторіалізація тощо), які, загубившись у загальнопоширеній діалектиці позитивності перекладацького поруху, нерідко зникають із поля зору науковців. Витлумачено науковий ужиток і обґрунтування основних теоретичних понять, якими оперує розвідка: антагонізм та агонізм у перекладі, несхожість і несходження, мовна гостинність, дискурсивна етика, чутливий поворот у філософському осмисленні перекладу та етика не-перекладу. Висвітлено наведені принципи політичної дії перекладу, що ґрунтуються на феноменах нерозв'язуваності конфлікту та постійного прагнення консенсусу, недосконалої справедливості, прийняття авторитарного рішення заради залагодження конфлікту, насильницької дії прозорості, а також на перекладацьких практиках, котрі сприяють різним формам домінування (етнічного, історичного, соціального та ін.). Виокремлено тези французької науковиці, запропоновані для сучасного етико-політичного мислення функціонування (су)спільного. Стаття ґрунтується на оригінальних текстах теоретичних франкомовних праць, які ще не стали предметом широкого наукового інтересу в українській науці. Запропоновано українські відповідники термінологічного корпусу з тематики дослідження. Теоретичні пропозиції, викладені у статті, пропонуються до майбутньої ілюстрації в локальних ситуаціях функціонування насилля в перекладі.

Ключові слова: французькі теорії перекладу, філософія перекладу, етика перекладу, політика перекладу, насильство в перекладі.

Постановка проблеми. В останні десятиліття слід констатувати концентрацію французької наукової думки навколо перекладу як етичного акту, що розвиває концепції перекладацької «вірності» та «етноцентричності» теоретика перекладу Антуана Бермана [8, с. 26]. Його праці остаточно закріпили переконання, що переклад оперує не лише мовними одиницями в естетичному вимірі, а що він є простором вироблення знання в міждисциплінарному ракурсі, «є радше наукою, ніж мистецтвом» [9, с. 17], а отже, має епістемологічне покликання. Міркуючи в берманівському напрямкові, відомий мислитель перекладу Анрі Мешонік зазначає, що дослідження перекладу робить очевидним той факт, що Своє та Чуже слід не протиставляти, а міркувати разом: «Своє витворюється крізь Чуже, й дія Чужого є запорукою виживання та тривалого існування Свого» [19, с. 9]. Поль Рікер своєю чергою обґрунтовує принцип «мовної гостинності» при перекладі [22, с. 42]. Вона являє собою акт медіації, де «до втіхи, відчуті від перебування в мові Іншого, додається втіха приймати в себе [...] слово чужоземця» [22, с. 20]. Разом

із тим «прийняти іншого у своїй мові» виступає не лише етичним актом гостинності: Чуже виконує роль «чужинця», тобто чужорідного тіла, яке виступає чинником трансформації цільової мови/культури. Загалом рефлексії щодо перекладу, представлені у франкомовних працях, постулюють позитивний етичний підхід до перекладу. Переклад сприяє мовно-культурному плюралізму, міжкультурному діалогу та збагаченню мов [14; 17; 20]. Слід відзначити, що французьке тлумачення етики перекладу присутнє також у текстах вітчизняних дослідників [1; 2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Барбара Касен, відома філософиня й нині членкиня Французької академії, дослідницький інтерес якої віддавна спрямований на вивчення політичного функціонування мов, присвятила перекладові низку робіт, з яких слід виділити монографію «Похвала перекладу. Ускладнити універсальне» (2016) та керівництво масштабним виданням «Що робити після Вавилону? Перекладати» (2017), котре є друкованим супроводом першої у світі мистецької виставки, цілковито

присвяченої перекладові (Марсель, 2016–2017 рр.). А назва книги Б. Касен, котра сама є перекладачкою з грецької, трансліює засадничу тезу її філософської думки – покликання перекладу міститься в «ускладнюванні універсального». Універсальне являє собою уніфікацію та чинник домінування, адже «універсальне завжди чісь національне» [12, с. 35]. На її переконання, сила перекладу полягає в тому, що він дозволяє мислити механізми дії різноманітного, а отже, допомагає опиратися «онтологічному націоналізму»: «Як мистецтво вправлятися з відмінностями, переклад є не лише інтелектуальною моделлю, що може слугувати сучасною парадигмою для суспільних наук, тут і тепер він навчає громадянськості» [11, с. 9].

Постановка завдання. Провокаційною у цьому контексті стала праця «Переклад і насильство» (2020) Тіфен Самуайо, котра показує явище перекладу з погляду його *негативної* дії, зокрема як місце дії конфлікту. Простудіювавши значний обсяг дослідницьких текстів із різних гуманітарних дисциплін, де переклад виступає не стільки об'єктом дослідження, як парадигматичним індикатором наукової проблематики для певного вчення, паризька науковиця, письменниця й перекладачка прагне акцентувати «силу дії негативного» (підкреслення наше. – Г.Д.), яка криється в перекладі [24, с. 12]. Якщо переклад як місце ідеологічної інструменталізації та маніпулювання пам'яттю в історичних, соціальних, політичних та інших конфліктах активно вивчається (Див., для прикладу, праці про український контекст: [15; 16]) й теоретизується [4; 5], то тут конфлікт у перекладі в концептуальному плані комплексно розглядається вперше. Отже, мета нашої розвідки – висвітлити нові течії у франкомовних працях, присвячених функціонуванню перекладу як чинника насильницької дії. А об'єктом як онтологічного, так і історичного, соціального та іншого насилля в перекладі розглядатимуться мова, текст, література (культура) й перекладач.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен насилля в перекладі в Т. Самуайо міркується у трьох напрямках – *теоретичному* (як обґрунтування повороту в загальноприйнятій діалектиці позитивності перекладу), *політичному* (як осмислення нерозв'язуваності конфлікту й постійного прагнення консенсусу, неможливості скасування відмінностей) та *практичному* (як міркування над проблемою вічної недосконалості через не досяжність абсолютної тотожності між вихідним і цільовим текстом). Водночас авторка праці неодноразово зазначає, що негативне бачення пере-

кладу через наголошення присутності в ньому «традуктивного насильства» [24, с. 35] в жодному разі не заміщає визнання його позитивних сторін. Ці дві антиномічні позиції мисляться дослідницею сукупно в умовах невідворотного існування в перекладі конфліктної ситуації, на яку пропонується зважати. Застосувавши неологізм Ж. Деріда “hostipitalité”, можна сказати, що переклад вивчається дослідницею як утілення неприязної гостинності [13, с. 45]. Адже, як і у філософській думці Б. Касен, на перший план наукового пошуку «Перекладу й насильства» виносяться проблеми домінування одних мов над іншими, а отже, ситуація вразливості певних мов і культур. Інший чинник негативної дії перекладу вивчається через появу різних форм автоматизованого перекладу та стрімкий поступ у його вдосконаленні. Подібні невтішні наслідки випливають також із всевітнього панування перекладу на/з *globish* (*global english*). Вже сьогодні можна констатувати вплив цієї штучної, за виразом Б. Касен, пласкої та бездушної мови на семантичні, синтаксичні та інші структури національних мов. І, нарешті, насильство перекладу мислиться як таке, що виникає у висліді прагнення до смислової та аукторіальної прозорості тексту, через наявність мовної полісемії як чинника конфлікту значень, а також через невідворотне матеріальне знищення оригінала, його заміщення іншим текстом. Критичне ставлення до позитивної філософської думки про переклад обґрунтовується дослідницею тим, що ці теорії оминають факт нерівності мов у політичному й економічному вимірі, завуальовують факт нерозв'язності конфліктної ситуації у перекладі, уникають розгляду проблеми перекладу як заміщення необхідності вивчення іноземних мов.

Серед суперечностей, що виступають передумовою виникнення та тривання конфлікту у перекладі, авторкою поперед обґрунтовуються дві основні – це протистояння мов (“la guerre des langues” [24, с. 40]) та внутрішні антагонізми, властиві перекладові як акту мовно-культурної заміни, котрі призводять до конкретних операцій руйнування. Спершу зазначається, що традуктивне насильство виникає в ситуації, коли переклад сприяє асиміляції не лише вихідної культури цільовою (зокрема, як інструмент різних типів колонізації), а і знищенню локальних варіантів однієї національної мови. Серед форм насилля в перекладі виділяється також перекладання ідеологічного або релігійного продукту колонізатора мовою колонізованого, у висліді якого національна мова насильно адаптується до мовної

культури колонізатора. Інший вияв насильницької дії перекладу у протистоянні національне/колоніальне стосується постколоніальної доби. Авторка наводить такий аргумент: національні мистці/інтелектуали, які були народжені в колонії, сформувалися, створивши певний культурний/інтелектуальний продукт мовою колонізатора, повертаючись до рідної мови, вдаються до мови самоперекладу. Зрозуміло, що існує ризик її поступового утвердження як інваріанту національної мови. Оскільки після деколонізації колоніальна мова повністю не зникає, ситуація з мовним насиллям при перекладі не налагоджується. Ця мова відіграє роль мови гнобителя, відтак з нею ведеться боротьба за допомогою перекладу. Отже, переклад пропонується розглядати не лише як інструмент пошуку згоди та порозуміння, а також як інструмент тиску та зброю, нехай і репарації.

Щодо обґрунтування існування внутрішніх антагонізмів у перекладі, то тут дослідниця залучає антиномію «хороший/поганий переклад». Проте для неї проблема якості перекладу стосується не фахової компетентності перекладача, а його етичних перекладацьких стратегій. Головним диспозитивом традуктивного насильства виступає «прозорість перекладу», коли хороший переклад читається як оригінал. Під прозорістю розуміється як стирання мовно-культурних слідів відправного тексту в цільовому тексті, так і операція додавання (роз'яснення), зумовлена прагненням забезпечити сприймачеві краще розуміння, виробляючи текст насильно очищений від складностей. За таких умов «хороший», себто прозорий переклад, тлумачиться дослідницею як такий, що втрачає статус перекладу, оскільки уподібнюється оригіналові, а отже конфлікт між текстом та його іншомовним двійником у ньому приховується – антитетичне стає ідентичним. Відтак робиться висновок, що у загальноприйнятій формулі непомітного перекладу відбивається видалення не лише чужоземного, як це відбувається в етноцентричному перекладі, а і стертя самого поруху перекладацької дії як медіальної практики.

Проаналізувавши *антагонізм*, закладений у феномені перекладу, дослідниця протиставляє його поняттю *агонізму*. Це термін, запозичений у фахівчині з політичної філософії Ш. Муф, котрий вживається для позначення у перекладі присутності не лише сили дії етичного, а й політичного, себто відносин панування й домінування. Наведемо її обґрунтування. Переклад невід'ємно пов'язаний з руйнуванням вихідного тексту, зокрема художнього, адже перекладання

шматує оригінал, зазіхає на його цілісність. Авторка застосовує тут поняття “прийдешньої чернетки”, описуючи ситуацію, коли пошкоджений у результаті аналітичного опрацювання перекладачем текст оригіналу повертається до чорнового стану. Процеси вивертання, розбирання, розкладання, перетравлення стосуються передусім форми тексту, що не підлягає перенесенню до цільового тексту в первозданному вигляді. Позитивна культурологічна етика вбачає у цьому процесі конче необхідний насильницький акт, який згодом винагороджується результатом: руйнування є невідворотним, хоч перекладач повинен максимально зменшити його наслідки. Оскільки перекладацька дія намагається подолати смерть оригіналу, агонізм – це форма «приборкання антагонізму», що позначає «присутність негативного, яке неможливо викоринити» [24, с. 52]. Т. Самуайо дає агонічному перекладові таке визначення (підкреслення наше. – Г.Д.): «Про агонічний переклад можна говорити тоді, коли переклад, у котрому діють сили конфлікту, які є йому внутрішньо властивими, функціонуючи між мовами, між думкою та літерою, між оригіналом і перекладами, між різними перекладацькими варіантами, котрі виникають і з яких потрібно обирати, мусить зайняти в цьому конфлікті чітку позицію та прийняти рішення. Отже, агонічний переклад дозволяє мислити переклад не в етичному ракурсі, а в політичному, а його кшталтом виступають не перемовини сторін, а їх суперництво, яке триває. Конфлікт нікуди не зникає, він загострюється, не підлягає усуненню. Перекладач змушений *авторитарно прийняти рішення*, протиставивши свою позицію іншим» [24, с. 52–53]. Агонічність перекладу міститься також у тому, що здійснення вибору та прийняття рішення перекладачем (на рівнях мікротексту та макротексту) призводить до втрат, з якими перекладачеві слід змиритися. А неможливість досягти повної еквівалентності в перекладі зумовлена тим, що «переклад виробляє подібність, в якій живе відмінне» [24, с. 57]. Концепція агонічного перекладу дозволяє мислити власне такий тип подібного.

Щодо функціонування відмінного у перекладі, то у статті «Політика й переклад: осмислення філософської думки Ліотара, Дерріда, Саїда» Етьєн Балібар, інший дослідник взаємодії насильства й перекладу, аналізує відносини між *différence* (несхожість) та *différend* (несходження як лінія поділу, як неможливість зблизитися). Для розв'язання проблеми несходження переконань філософ пропонує розглядати протистояння як

діалектичну суперечність, спиратися на спільне, яке існує у відмінному. Це приклад спільного протистояння колонізатора й колонізованого імперському (дисидентські кола у країні колонізатора), де відкидання колоніалізму часткою суспільства колонізатора проявляє зовнішній відносно колонізованого опір та виносить протистояння за межі однієї сторони. Поняття межі є одним із ключових у думці авторки «Перекладу й насильства». Недарма вона поміщає на обкладинку свого есею мистецьке полотно, яке являє собою синьо-червоний напис “Vor-der”, розділений навпіл білою лінією. В одному з інтерв’ю Франс-Кюльтюр авторка пояснює такий іконографічний вибір наявністю полісемічності, адже вона зчитує в англійському слові “border” (межа, кордон, лінія поділу) французьке дієслово, яке означає «підгортати» (ковдру), «огортати», «підклубатися». Таким чином, обрана ілюстрація передає суперечність співіснування у перекладі позитивної та негативної дії та водночас діалектику несхожості й несходження.

Переклад вивчається Т. Самуайо як простір, де активно проявляються різні форми домінування (гендерні, релігійні, етнічні та ін.), засновані на утиску відмінного. Разом із тим, ці «тематичні» дискримінації дозволяють їй розробити самобутню епістемологію перекладу як місця виникнення конфлікту та прагнення його вирішення. Наприклад, гендерний підхід заснований в неї на тлумаченні жіночої сутності перекладу, оскільки переклад, по-перше, позначений другорядністю відносно оригіналу; по-друге, містить одночасно зміну суб’єкта та зміну місця; по-третє, вписує відмінне в тотожне [24, с. 167]. Дослідниця пропонує тут кілька конфліктних моделей, основна з яких – твір/переклад. Оригінал розглядається як зачаття (Творення чоловіком, насолода), а переклад – як народження (Витворення жінкою, робота). Статева алегорія дискурсу творчості постулюється формулою: батько – автор-творець, тоді як жінка – технічний виконавець, який має “виштовхнути” твір у життя. В такому баченні переклад дозволяє також осмислити категорію спорідненості, де схожість не є основною ознакою, ба більше, переклад – це спорідненість без схожості. Тут важить не подібність (син/батько), а акт продовження роду (переклад як продовження життя твору). Адже насправді в перекладі працює принцип детериторіалізації (концепт Ж. Дельоза та Ф. Гватарі): перекладати означає не дублювати, а здійснювати переміщення шляхом трансформації локального. Такий висновок демонструє, що нерівність у двох ізотопіях гендерної метафори є нав’язуваною. Опрацювання ідеї

несправедливої вторинності перекладу відносно твору доповнюється в роботі розглядом прикладів дискримінаційних практик щодо перекладу, виконаного жінкою.

Сполучення насильства й перекладу розглядається також на матеріалі свідчень про історичні конфлікти – війни, геноциди, табірно-карцеральні досвіди тощо. Насильство перекладу пов’язується тут з проблемою невимовності у свідченнях про травматичне пережите. Авторка відзначає та витлумачує тут схожість між *невимовним* і *неперекладним*. Точкою збігу цих двох недокоханих дій виступає ітеративність як повтор у варіаціях, постійне розпочинання, неподолана присутність недосконалості. Цей повтор є болісним, непевним, вразливим у двох типах висловлювання.

Насильство в перекладі мислиться також крізь традиційне перекладознавче поняття “адекватний переклад”, себто як відповідність перекладу оригіналові, як справедливість прийнятих перекладачем рішень. Дослідниця міркує адекватність за допомогою концептів “точне, справедливе відтворення” (*justesse*) і «встановлення правової рівності, відповідальності» (*justice*). «Відповідати оригіналові» означає для неї «відповідати перед оригіналом». Оскільки якісну адекватність можна встановити лише через звернення до оригіналу, то тут задіяними виявляються поняття морально-правового поля – хиба, порушення, помилка тощо. Дослідниця підкреслює, що досягнення відповідності, водночас якісної та кількісної, не може обійтись без примусової дії, адже в цьому випадку може застосовуватися інша насильницька дія – вирівнювання. Окрім того, приведення до відповідності демонструє гегемонію однієї мови над іншою: при порушенні кількісної адекватності (переклад відрізняється розміром від оригіналу) засвідчується нерівність мов. Так само, встановлення рівності не може відбуватися без урівняння нерівності правового статусу *первинність/вторинність* між автором і перекладачем, між вихідним і цільовим текстом.

На переконання Т. Самуайо, встановлення справедливості в перекладі відбувається у трьох вимірах – часовому, інтерпретаційному та правовому. Й воно повсякчас супроводжується конфліктною ситуацією. Часова відповідність досягається за допомогою ретрансляцій, котрі актуалізують текст у певній добі, та спричиняє традиційний конфлікт між Старими та Новими”. Інтерпретаційна відповідність стосується “(не)правильного” розуміння оригіналу перекладачем і містить конфлікт інтерпретацій. І нарешті, правова відповідність

вдається до урівнювання в правах, вислідом якого є стертя слідів трансферу, штучність цільового тексту (цільової мови), а також напруга, що виникає між гостелюбним і неприязним. Водночас недосконала справедливість виступає самою умовою існування перекладу.

Осмилення концепту адекватності кризь призму акту встановлення справедливості дозволило науковиці обґрунтувати значущість у цьому контексті поняття, що позначає політичну силу перекладу – “la politique du traduire” [24, с. 118]. «Прийняти факт існування частки несправедливого в перекладі вимагає винайдення такої етики, котра б могла виявляти несправедливе, визнавати його як таке, а не етику, котра прагне справедливості, але не досягає її» [24, с. 126]. Своїм висновком вона наголошує, що в перекладі завжди лишається частка несправедливого й конфліктного, що гостинність завжди є забарвленою антагонізмом; що Інший – це чужий; що приймати в себе Іншого є насильницьким втручанням у власні комфортні умови; що відносини з Іншим підлягають постійному коригуванню.

Оскільки переклад є операцією, де застосовується сила, а насилля виступає самим принципом перекладання (заволодіння Чужим, засвоєння Чужого всередині Свого), то Т. Самуайо пропонує вдосконалити культурологічний підхід до перекладу у трьох зрізах, які можна сформулювати як мовно-діалогічний, дискурсивний та власне культурологічний. Берманівська етика перекладу мислить перекладацький акт як чинник порозуміння у *спільно-існувати*, як місце розвитку мовно-культурної множинності, діалогу мов і культур. В *мовно-діалогічному* плані дослідниця застерігає, що при етичному перекладі в цільовому тексті може відбиватися прагнення діалогу, якого у відправному тексті попередньо не існувало, що являє собою насильне втручання та скасовує схему етичного підходу. Окрім того, насильне окреслення чужості її виокремлює та відокремлює, відтак вона ізолюється в собі замість гармонійного входження в гостинне Інше. Інший ризик прояву гостинності в перекладі – це відсутність рівноваги при збагаченні мов при перекладі, оскільки мови мають у міжнародному просторі нерівноправне функціонування, що спричинено історичними, економічними й соціальними факторами. Вона закликає враховувати, що берманівські принципи етноцентричного (одомашненого) та етичного (очуженого) перекладу застосовуються залежно од геополітичної ситуації вихідної та цільової культур. Пропонується також зважати

на матеріальне нерівноправ'я при оплаті праці перекладачів у різних країнах, що безперечно також є виявом дискримінації мов при перекладі.

Дискурсивний напрям заснований в неї на визначенні окремішності функціонування суб'єкта у перекладі. Переклад є простором діалогу, в якому суб'єкт витворюється як суб'єкт, а переклад ґрунтується на суб'єктивації дискурсу, на існуванні суб'єкту-в-мовленні. Оскільки «суб'єкт, що перекладає» (*sujet traduisant*) має справу не зі словами, а з дискурсом, комунікаційна схема «від відправника до отримувача» не працює. У перекладі відбувається комунікація між двома суб'єктами, які прагнуть бути почутими. Якщо процес перекладання розглядається всередині мовлення, а не мови, дослідниця пропонує застосовувати не культурологічну етику, котра применшує участь суб'єкта, а надає перевагу відмінностям між культурою-відправником і культурою-сприймачем, а «дискурсивну етику», позаяк дискурс виступає дієвим диспозитивом панування однієї культури над іншою.

Щодо *культурологічного* напрямку, то Т. Самуайо вказує на його недоліки у плані визначення самого поняття «культура». Вона пропонує «мислити культуру як артикуляцію мовлення з політичним та їхніми висловлюваннями» [24, с. 155]. Позаяк етичний порух перекладу «підвести Іншого до себе» (об'єднати навколо себе, універсалізувати) криє в собі моральну перевагу того, хто перекладає, адже він виявляє людяність і лояльність до Іншого. А будь-який універсалізм є імперіалістичним, а отже насильницьким. Інша крайність перекладу призводить до партикуляризму, культурної самоізоляції. У висліді виникає потреба в такій етиці, що при виробленні спільного спирається на особове, властиве окремому. Відтак Т. Самуайо пропонує розробляти «етику особливостей» [24, с. 156]. На переконання авторки «Перекладу і насильства», етичне вчення не повинно містити тоталітарні приписи, а описати як в етичному перекладі функціонує афективне – чутливість до Іншого як дія чуття та чуттів (відчуванням тілом). Тут убачаємо вплив стилю мислення Ролана Барта, інтелектуального наставника Т. Самуайо, котра, до слова, є авторкою глобального життєпису філософа [23]. Пропонуючи прочитання тексту в режимі втіхи й насолоди, Р. Барт теоретизує творення й рецепцію тексту, звільнені від соціального та інституційного тиску.

І справді, тілесність і чутливість перекладу нерідко витлумачуються в метафікційних творах сучасних перекладачів, що містять авторські «філософії» перекладу. Так, Андре Марковіц

зізнається, що «перекладає кінчиками пальців, тобто тілом» [18, с. 347]. *Почути* текст та спільно існувати в ньому з Іншим, ділити (*partager*) його з Іншим, саме так цей консекрований перекладач російської класики французькою мовою бачить сутність свого фаху. «Перекладання тілом» є також засадничим у філософській думці Паскаля Кіньяра, перекладача «Касандри» Лікофрона. В коментарі до свого перекладу він наголошує: «Відчуваєш утіху від перекладу з тої миті, коли хочеться підкоритися тілом і душею текстові, що височить над тобою» [21, с. 166]. А зв'язок насилля й перекладу висловлюється письменником у розробленій ним, якщо застосувати термін П'єра Байяра, «художній теорії» перекладу [7]. Переклад для П. Кіньяра – це передовсім передача потужності голосу, лікофронівське *Lexô*, «Я скажу». Перекладач мусить *повторити силу* голосу оригіналу, що лунає з минулого, вчувши й видавши його нутром. В цьому власне й міститься етична складова перекладу. «Будь-який текст є жертвним тілом Касандри, розділеним, порубаним сокирою. Кожен автор є рукою Клітемнестри, котра підноситься над своєю жертвою, завдає удару, розрубає або розриває, розчленовує. Як передати запаморочення від принесення в жертву? Іншим запамороченням. Поряд із видаленням з контексту, яке є вислідом самого поруху письма, інше запаморочення є етимологічним очманінням слів, котрі повертаються до своїх первородних закликів, тобто до власних первісних відчай, до своїх немовних народжень», зазначає письменник [21, с. 216–217].

У загальних висновках Т. Самуайо пропонує концепт «чутливого повороту у філософському осмисленні перекладу» (*le tournant sensible*), назву якого виводить з омонімічного вжитку слова *sens* (сенса-значення-чуття). Французьке слово *sensible* означає також «відчутний». Грунтуючись на тезах фахівчині з політичної філософії Евелін Гросман («Похвала надчутливості», 2017), авторка стверджує, що чутливість утрачає в перекладі статус другорядності, слабкості відносно раціонального мислення, адже демонструє свою «здатність схопити силу, вміння надихатися нею та підсилювати прагнення діяти» [24, с. 182]. Водночас дослідниця зауважує, що кожен із запропонованих нею підходів має свої рамки функціонування та інтерпретаційні поля, де вони не працюють. А формулюються вони задля того, щоб висвітлити ті апо-

рії, що заважають перекладові якісно творити те спільно-існувати, якого прагнуть і не досягають раніше розроблені культурологічні теорії з етики перекладу.

У результаті критичної рефлексії над проблемою насильства в перекладі авторка виокремлює низку питань, які пропонує брати до уваги при етико-політичному мисленні (су)спільного (*communauté*). Наведемо їх синтезований перелік. 1) *Двостороннє зажди множинне*, позаяк у перекладі не існує двосторонньої дії, це співдія множинного. 2) *Медіація не завжди позитивна*, адже функції перекладача як «зацікавленого посередника» (*le truchement*, драгоман, тобто посередник між колонізатором і колонізованим) виходять за межі передачі повідомлення, перекладач може привласнювати текст (це, наприклад, підміна автора в одомашненому перекладі). 3) *Спільне є поєднанням відмінного, а не тотожного* (ідентичності), оскільки переклад як «немов-рідна мова» утілює концепт не-тотожності самому собі. 4) *Перформативність суспільного проявляється в одиничному*, тому що кожен традуктивний акт є носієм заангажованого спільного. 5) *Множинне в одиничному поєднується, але не примиряється*, бо перекладений текст, що промовляє багатьма мовами, являє собою вираз «ми», в якому примирення неможливе [24, с. 157–160]. У висліді авторка пропонує міркувати цю ситуацію в межах «етики не-перекладу, котру пропонують вчені, які констатують зокрема існування явища придушення вернакулярних мов мовами міжетнічного спілкування та феноменів мовного компромісу й підпорядкування імперським правилам гри» [24, с. 164].

Висновки і пропозиції. В епістемологічному сенсі дослідження Т. Самуайо демонструє, що вивчення традуктивного насильства є перспективним напрямом дослідження, зокрема в локальних контекстах. Перспективною проблематикою для українського контексту вважаємо рефлексії про «негативне» функціонування перекладу в багатьох напрямках: це домінування одних мов над іншими, мовна вразливість, недосконалість диспозитивів «спільно-існувати», вплив автоматизованого перекладу на національні мовленнєві та мисленнєві практики, приховані ризики медіативних практик, переклад як чинник етнічних, гендерних, соціальних та інших дискримінацій.

Список літератури:

1. Будько М. Спільність із «чужим» через розуміння: дескрипції феномену гостинності у філософській герменевтиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філософія. 2014. Вип. 15. С. 104–108.

2. Драненко Г., Сатиго І. Література та переклад: від поезики до етики. Чернівці: Місто, 2016. 184 с.
3. Чернишова Ю. Переклад як зустріч з іншим: філософія гостинності у працях Доменіко Єрволіно. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. (43)2. С. 324–331.
4. Apter E. *The Translation Zone: A New Comparative Literature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006. 298 p.
5. Baker M. *Translation and Conflict: Mediating Competing Narratives*. London and New York: Routledge, 2006. 226 p.
6. Balibar E. *Politique et traduction: réflexions à partir de Lyotard, Derrida, Said*. *Asylon(s)*. 2010. № 7. URL: <http://www.reseau-terra.eu/article932.html> (дата звернення 27.01.2021).
7. Bayard P. *L'Énigme Tolstoïevski*. Paris: Éditions de Minuit, 2017. 160 p.
8. Berman A. *La Traduction et la lettre ou l'Auberge du lointain*. Paris: Éditions du Seuil, 1999. 144 p.
9. Berman A. *L'Épreuve de l'étranger*. Paris: Flammarion, 1984. 332 p.
10. Biziou M., Chevallier G. Introduction. *L'élaboration réciproque de la philosophie et de la traduction*. *Noesis*. 2013. № 21. URL: <http://journals.openedition.org/noesis/1843> (дата звернення 27.01.2021).
11. Cassin B. Présentation. *Après Babel, traduire* / B. Cassin (dir.). Arles/Marseille: Actes Sud/Mucem, 2017. P. 9–12.
12. Cassin B. *Éloge de la traduction. Complicier l'universel*. Paris: Fayard, 2016. 246 p.
13. Derrida J. De l'hospitalité. Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida à répondre, Paris: Calmann-Lévy, 1997. 144 p.
14. Derrida J. Qu'est-ce qu'une traduction "relevante"? Paris: L'Herne, 2005. 80 p.
15. Dranenko G. Les implications poétiques et politiques des retraductions des œuvres de Gustave Flaubert en URSS. *Revue Flaubert*. 2018. № 17. URL: <https://flaubert.univ-rouen.fr/revue/article.php?id=274> (дата звернення 27.01.2021).
16. Dranenko G. Traduction/trahison: manipulation du texte, manipulation d'une mémoire. Le cas du "Jardin de Gethsémani" d'Ivan Bagrianyi. *Qualifier des lieux de détention et de massacre (4). Dispositifs de médiations mémorielles* / B. Fleury, J. Walter (dirs). Nancy: Presses universitaires de Nancy, 2011. P. 271–318.
17. Guidère M. *Traduction et communication multilingue*. Bruxelles: De Boeck, 2008. 137 p.
18. Markowicz A. *Partages*. Paris: Inculte, 2015. 440 p.
19. Meschonnic H. *Éthique et politique du traduire*. Lagrasse: Verdier, 2007. 192 p.
20. Ost F. *Traduire. Défense et illustration du multilinguisme*. Paris: Fayard, 2009. 421 p.
21. Quignard P. *Lycophon et Zétès*. Paris: NRF, Gallimard, 2010. 336 p.
22. Ricoeur P. *Sur la traduction*. Paris: Bayard, 2004. 68 p.
23. Samoyault T. *Roland Barthes*. Paris: Éditions du Seuil, 2015. 784 p.
24. Samoyault T. *Traduction et violence*. Paris: Éditions du Seuil, 2020. 204 p.

Dranenko G. F. THE POWER AND VIOLENCE OF TRANSLATION

This article is a study of translation as a paradigmatic clue of the problematics that is presently debated within French contemporary thought, especially in its ethical current. The main theses Tiphaine Samoyault introduces in "Translation and Violence" (2020). The author, as the title of her work suggests, tries to demonstrate the active negativity part which is present in any translation. Thus she breaks away from most of the dominant discourses which are idyllic since they see in translation a gesture of hospitality, a way of meeting and exchanging with the other. Indeed according to her, there exists a negative part which is inherent to translation, since it means the appropriation of a foreign text, the suppression of its language and the deterritorialization, not only geographical, but also cultural and historical of the other. One must admit that this negativity has seldom been researched thoroughly in the scientific works on translation. The aim of this article will thus be to create a network of, and explain the main notions which Samoyault is leaning on to develop her thesis: antagonism and agonism in translation, différence and différend, linguistic hospitality, discursive ethics, the sensible turn in translation thought, and the ethics of non-translation. One will thus be lead to underline the political dimension which Samoyault's stands implies, intentionally. For in translation the solution of the clashes (of course in language, but also in the various, heterogenic views) remains as a goal that will always be out of reach and is always going away. There follows that a continuous and frantic quest of a consensus which would satisfy both sides is pure fancy. The aim of the article is to draw a map and set in perspective the theses Samoyault contends, as well as constituting a reading guide for a complex and demanding book as a concept. Its ambition is also to retain a pre-prandial value, thus inviting its readers to immerse themselves into the source text.

Key words: French Translation Studies, Philosophy of Translation, Ethics of Translation, Politics of Translation, Violence of translation.

Коваленко А. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті розглянуто проблему перекладу фразеологічних одиниць у художніх текстах. Значну увагу приділено дослідженню різних поглядів на визначення терміна «фразеологічна одиниця», виокремлено найхарактерніші диференційні ознаки, які притаманні лише фразеологізмам. Підкреслено актуальність наукових досліджень у галузі фразеології. Відзначено дослідників, які займалися вивченням різних аспектів функціонування фразеологічних одиниць. Особлива увага зосереджена на проблемі перекладу фразеологічних сполук, оскільки фразеологічні словники не в змозі повною мірою забезпечити усі потреби перекладача. Крім того, фразеологізми можуть швидко змінюватися, зникати та виникати в мові, вони вирізняються багатозначністю та стилістичним розмаїттям. Саме тому немає єдиного погляду на класифікацію способів перекладу цих одиниць. У статті проаналізовано літературу з цієї проблеми та зроблено висновок про основні способи перекладу фразеологічних одиниць, якими нині користуються спеціалісти. Визначено, що незмінним у всіх дослідженнях залишається поділ способів перекладу на фразеологічні та нефразеологічні, залежно від співвідношень між одиницями мови перекладу і мови оригіналу. Серед фразеологічних способів перекладу загалом можна виділити: повний або фразеологічний еквівалент; частковий або неповний еквівалент (може бути частковий лексичний та частковий граматичний еквіваленти); відносний фразеологічний еквівалент; «індивідуальний еквівалент»; вибірковий еквівалент. Серед нефразеологічних способів перекладу виділяються: строго лексичний переклад; калькування або дослівний переклад; описовий переклад; обертональний переклад; буквалізм; контекстуальний переклад; вибірковий переклад. Акцентована увага на художніх особливостях досліджуваного твору з погляду доцільності використання в ньому фразеологічних виразів. Проведено детальний розгляд найяскравіших прикладів перекладу фразеологічних одиниць роману. Загалом цей аналіз показує, що перед перекладачами сучасних фразеологічних одиниць постають величезні труднощі. Тому питання подальшого дослідження перекладу фразеологічних одиниць у художніх творах завжди залишається актуальним.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, способи перекладу, художній твір, передача, відповідність.

Постановка проблеми. Серед основних стилів будь-якої мови найбільш яскравим, самобутнім, експресивним, емоційним, естетичним та образним є художній стиль, який є могутнім пластом як української словесності, так і інших літературних мов. Його довершеність досягається за допомогою використання різних мовних засобів. Одним із найбільш потужних джерел посилення експресивної функції художнього тексту є засоби фразеологічного вираження, тобто фразеологічні сполуки, які є невід'ємною складовою частиною художнього стилю.

Проблема, однак, полягає в тому, що вчені донині не прийшли до єдиного висновку про визначення поняття «фразеологічна одиниця». У лінгвістиці відомі понад двадцять визначень поняття, та жодне з них не є загальноприйнятим.

Слід наголосити, що складним явищем є і пошук способів перекладу фразеологічних

одиниць. Думки вчених різняться: вони виділяють різні способи передачі фразеологізмів з однієї мови на іншу. Не існує також єдиної термінології щодо цих способів. Сьогодні є спеціальні словники фразеологізмів, але вони не завжди готові дати точну відповідь на запитання перекладача.

Не можна обминути увагою й те, що англійські фразеологізми, на відміну від українських, мають свій характер, і тому під час перекладу можлива втрата експресії, яскравого значення, які були у фразеологізму вихідної мови. Перекладач повинен точно передати суть поняття, не випускаючи при цьому образності фразеологічної одиниці, її функціональності, стилістичності тощо. Правильне використання фразеологізмів робить мову виразнішою. За допомогою фразеологічних виразів, які не перекладаються дослівно, а доносяться перекладачем до реципієнта переосмислено,

посилюється естетичний аспект тексту. Тому питання перекладу фразеологічних одиниць займає одне із провідних місць у сучасній лінгвістичній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням фразеологічних одиниць займалася низка вчених, а початок покладено швейцарцем Шарлем де Баллі. Серед лінгвістів немає однозначного загальноприйнятого визначення терміна «фразеологічна одиниця» (далі ФО).

Більшість дослідників підтримують думку, що визначення поняття «фразеологізм» не простіше, ніж визначення поняття «слово». Ця складність полягає в тому, що у мовній ієрархії фраземи є чимось середнім між словом і реченням, більше прирівнюються до вільного словосполучення, але відрізняються своєю неподільністю.

Так, В. Ярцева визначає ФО як «загальну назву семантично пов'язаних сполучень слів і речень, які, на відміну від подібних за формою семантичних структур, не відтворюються відповідно до загальних закономірностей вибору і комбінації слів під час організації висловлювання, а відтворюються у мовленні у фіксованому співвідношенні семантичної структури і певного лексико-семантичного складу» [10, с. 607].

П. Лекант називає ФО складною міждисциплінарною одиницею, у формі і значенні якої взаємодіють одиниці різних рівнів [5, с. 61].

Одним із найбільш широковживаних є визначення ФО за Кунінім: «ФО – це стійке сполучення слів із повністю або частково переосмисленим значенням» [4, с. 17]. Відповідно ж до Л. Авксентьева, фразеологізм – це самостійна мовна одиниця, для якої характерне певне фразеологічне значення, постійний компонентний склад, граматичні категорії та відтворюваність [3].

Важливо підкреслити, що наукові дослідження у галузі фразеології завжди актуальні. Слід відзначити, що про властивості ФО та їх інтернаціональні риси ми маємо змогу дізнатися із досліджень В. Савицького, А. Смирницького, В. Телії та інших. Питанням аналізу змісту та структури фразеологічних виразів займався У. Вайнрайх. Б. Ажнюк, Н. Алефіренко, Д. Гнатюк, Н. Завідонова, Н. Петрова, В. Ужченко, В. Чабаненко здійснювали комплексне вивчення ФО у художньому стилі мови.

Особливий же інтерес становить проблема перекладу ФО. Зарубіжні та вітчизняні вчені по-різному розглядають та рекомендують різноманітні способи перекладу. Вивченням цього питання займалися багато вчених (Абрамець, Виноградов, Влахов, Зорівчак, Рецкер, Скрипник, Флорін, Бейкер та інші). Заслужують на увагу і дослідження,

які здійснювали Н. Хайдарі, А. Дуброва, В. Трофімчук, Т. Новікова та інші.

Думки усіх дослідників збігаються у тому аспекті, що фразеологічні словники не можуть задовольнити абсолютно всі потреби перекладача. Крім того, ФО можуть досить швидко змінюватися і зникати в мові. Ускладнює переклад ФО і їх багатозначність та стилістична різноманітність. Саме тому немає єдиного погляду на класифікацію способів перекладу цих одиниць. Думки з цього питання у деяких науковців є діаметрально протилежними. Але існують і подібні погляди на це питання. Залишається незмінним поділ способів перекладу на фразеологічні та нефразеологічні, залежно від співвідношень між одиницями мови перекладу і мови оригіналу.

Проаналізувавши літературу з цієї теми, ми можемо зробити висновок, що серед фразеологічних способів перекладу загалом можна виділити: повний або фразеологічний еквівалент; частковий або неповний еквівалент (можуть бути частковий лексичний та частковий граматичний еквіваленти); відносний фразеологічний еквівалент; «індивідуальний еквівалент»; вибірковий еквівалент. Серед нефразеологічних способів перекладу виділяються: строго лексичний переклад; калькування або дослівний переклад; описовий переклад; обертональний переклад; буквалізм; контекстуальний переклад; вибірковий переклад. А перед перекладачем постає проблема вибору, яка вимагає від спеціаліста чималого досвіду, тому що необхідно не просто зробити переклад фраземи, а й донести до читача образність, суть ФО та зберегти при цьому стилістичну функцію.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є виокремлення ФО в оригіналі та перекладі художнього тексту і здійснення аналізу підбору та доцільності способів їх перекладу.

Для досягнення мети було використано метод теоретичного аналізу та синтезу наукових спостережень у галузі фразеології; метод фразеологічної ідентифікації; метод функціонального аналізу; зіставний та компаративний методи; дескриптивний метод.

Об'єктом дослідження є ФО у романі Марка Зузака «Крадійка книжок».

Предметом дослідження є особливості перекладу англійських ФО в українському перекладі роману Марка Зузака.

Виклад основного матеріалу. Письменників називають майстрами слова, фантазерами, дивовижними людьми, які створюють свій власний світ і одночасно є дороговказами у цьому світі для

читачів. Ці слова мають безпосередній стосунок до Марка Зузака.

Роман «Крадійка книжок» став тріумфом автора, коли вийшов друком у 2005 році. Книгу називали «вибухом свідомості» і «найнезвичайнішим романом нового часу», вона була нагороджена різноманітними преміями. У 2013 році на основі роману був знятий фільм. Є, на жаль, лише один переклад українською мовою.

Саме тому є цікавим порівняти авторський текст та його переклад українською мовою з погляду дослідження ФО та способів їх перекладу.

Для аналізу особливостей вживання ФО та їхнього перекладу вибрані найяскравіші, на наш погляд, фразеологізми роману Марка Зузака «Крадійка книжок» та їх переклад українською мовою, виконаний Наталією Гоїн.

Слід наголосити, що частотність вживання фразеологічних одиниць у художньому тексті залежить від належності письменника до певного літературного напрямку, від стилістичних особливостей твору, від описуваного середовища та ефекту, який автор хоче справити на читача, від художньої ідеї твору тощо. Оскільки цей твір є дещо незвичним у плані того, що оповідь ведеться від імені смерті, Німеччина та події, що відбуваються у зазначений час, показані очима дитини, за національністю німкені, а не з позиції ззовні. Таке зображення подій, з такої перспективи, є дещо несподіваним, і на перший погляд здавалося, що в ньому фразеологізмів буде дуже мало. Та, дослідивши цей роман, ми виявили, що у творі використано чимало ФО.

Здійснивши аналіз використаних Наталією Гоїн способів перекладу фразеологізмів у романі Марка Зузака «Крадійка книжок», ми отримали таке: найчастіше було застосовано спосіб відносного еквіваленту у 29% випадків. Друге місце за частотою використання належить контекстуальному перекладу – 21%. Третє місце займає описовий переклад – 15,9%. Далі було виявлено, що 10,5% фразеологізмів передано способом часткового лексичного еквіваленту. Однаковою мірою використовувалися для перекладу ФО способи: повного еквіваленту, строго лексичного перекладу, індивідуального еквіваленту, частково граматичного еквіваленту та вибіркового перекладу. Кожен із цих видів пере-

кладу становить 2,6% від загальної кількості опрацьованих фразеологізмів. Дещо частіше зверталася перекладач до антонімічного перекладу – у 5% випадків. Головні результати дослідження способів перекладу наведені на рис. 1.

Пропонуємо більш детально розглянути способи перекладу ФО роману на конкретних прикладах.

Відомо, що одним із найефективніших способів перекладу ФО є повні еквіваленти, які, на жаль, у практиці перекладу трапляються не досить часто. Повні еквіваленти – це українські, здебільшого моноквівалентні відповідники англійських фразеологізмів, які збігаються з ними за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичною спрямованістю та граматичною структурою. Саме таким способом здійснений переклад ФО «an apple of discord», яка має в українській мові відповідник «яблуко розбрату». Ці два фразеологізми мають точну незалежну від контексту повноцінну відповідність у двох мовах, повністю збігаються за значенням та стилістичною спрямованістю. Це один із найповноцінніших способів перекладу.

Досліджуючи, якими способами Наталія Гоїн передає англійські фразеологізми роману Марка Зузака, зустрічаємо такий вид нефразеологічного перекладу, як контекстуальний переклад. Яскравим прикладом є переклад англійського фразеологізму «keep quiet» українським коротким словом «замовкнути» (беручи до уваги загальний контекст використаної фрази). Пояснення знаходимо у тексті твору: прийомна мама Лізель Роза Губерманн була жінкою дуже норовитою, строгою та лайливою. Усі її звертання до членів сім'ї зводилися до злих окриків, обзивань грубими словами та прізвиськами. Тому, на наш погляд, Наталія дуже чітко та влучно передала настрій та характер героїні, здійснивши цю контекстуальну заміну.

Рис. 1. Способи перекладу ФО

Лексичний переклад, тобто заміна ФО на слово чи словосполучення, що пояснює значення фразеологізму, який перекладається, можна проілюструвати таким прикладом із роману: ФО англійської мови «set eye on» передається на українську мову словом «побачила». Переклад може передавати ФО за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів мови перекладу, коли жодним із фразеологічних еквівалентів або способів перекладу скористатися не можна. Такий переклад, з огляду на навіть компенсаторні можливості контексту, важко назвати повноцінним: завжди є деякі втрати (образності, експресивності, афористичності, відтінків значень тощо), що змушує перекладачів звертатися до нього тільки у разі гострої потреби.

Таким чином, під час перекладу дуже важливо враховувати експресивно-стилістичний бік ФО та передавати її рівноцінними засобами, адже українська ФО може мати такий самий зміст, що й англійська, але не відповідати їй у стилістичному та експресивному відношенні.

Цікавим є випадок застосування у перекладі «Крадійки книжок» антонімічного способу перекладу як одного із прийомів контекстуальної заміни. Англійська фразеологічна сполука «fixed her eye on» перекладається на українську мову за допомогою фрази «не відриває від нього очей». У цьому прикладі у мові оригіналу фраза вжита у стверджувальній формі, а у мові перекладу має заперечну форму. Це досягається антонімічним перекладом – прийомом, що полягає у заміні поняття, вираженого в оригіналі, протилежним поняттям. Якщо англійський вираз, що передається прийомом антонімічного перекладу, вжитий в оригіналі в заперечній формі, то переклад матиме стверджувальну форму, і навпаки. Особливо важливо вміти застосовувати прийом антонімічного перекладу у тих випадках, коли в українській мові немає точного еквівалента англійському слову і коли з міркувань стилістичного характеру небажано вдаватися до описового перекладу. Але варто зазначити, що ідіоматичність під час такого перекладу не втрачається.

Заслугове на увагу випадок із ФО «shut your trap». Переклад здійснений способом часткового лексичного еквіваленту. Якщо в мові перекладу є фразеологічне словосполучення з тим самим значенням, то ми можемо говорити про часткову еквівалентність. На відміну від повної еквівалентності, при частковій лексичній еквівалентності фразеологізмів їх лексичне наповнення може бути розбіжним. Більше того, вона використала фразу, яка складається із шиплячих звуків «стулиш свою пельку». Хоча можна було взяти інші фрази, напри-

клад «заткни свого рота» тощо. Та в контексті твору цей фразеологізм мав звучати у вигляді вигуку шепотіння. Цей варіант перекладу базується на знаннях про ритміко-евфонічну організацію словосполучень, адже художній текст повинен впливати на читача не тільки візуально, а й на слух – живим інтонаційним звучанням. У романі перекладач іноді вдається до різних принципів фоніки, що значно посилює обсяг естетичної інформації.

Переклад же фрази «walk on eggs» здійснений за допомогою відносного еквіваленту. При цьому Наталії Гоїн довелося враховувати етнічні та національні особливості англійської та української мови. ФО часто мають чітко виражений національний характер, який буде незрозумілим носію іншої мови, незважаючи на те, що вони повністю збігаються за змістом. У таких випадках доводиться давати близький до оригіналу переклад або робити переклад зі зміною образу. У прикладі, який ми розглядаємо, фразеологізм має значення «діяти обережно, делікатно». Обережність і делікатність у англійців пов'язується із таким продуктом, як «яйця». Для українського ж читача цей вираз буде не зовсім адекватним і практично незрозумілим, тому авторка перекладу використовує вираз «ішов по лезу ножа», який має в українській мові те ж саме значення: «діяти обережно, делікатно».

Висновки і пропозиції. Таким чином, у процесі дослідження нами було опрацьовано художній текст роману Марка Зузака «Крадійка книжок» англійською мовою та проведено зіставлення його з українським варіантом перекладу у виконанні Наталії Гоїн. При цьому було виокремлено 92 ФО. З'ясовано способи перекладу виокремлених одиниць та здійснено аналіз особливостей їх перекладу. Проведене практичне дослідження дає змогу стверджувати, що перекладачка прагнула до повної рівноцінності вживаних засобів, але на практиці нерідко доводилося пожертвувати функціонально-стилістичною відповідністю, щоби зберегти експресію або щоби фразеологічні заміни під час перекладу відображали також і національний колорит. Це говорить про те, що вибір способів перекладу ФО – питання дуже спірне і вимагає від спеціаліста уважності, фантазії, детального розуміння тексту перекладу та оригіналу, знання різних способів перекладу фразеологізмів та обізнаності з цього питання. Не менш важливо також вміти влучно використовувати їх під час перекладу.

Отже, перекладацька діяльність – це постійний процес творення. Труднощі, що постають перед перекладачами ФО, є величезними. Тому питання подальшого дослідження перекладу ФО у художніх текстах завжди залишається актуальним.

Список літератури:

1. Агібалова Т.М. Англомовний фразеологічний дискурс сучасних недейних джерел (ідеографічна класифікація на матеріалі мовних одиниць із соматичним компонентом). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2016. Вип. 62. 15–18 с.
2. Дуброва А.С., Трофімчук В.М. Дослідження особливостей перекладу англійських фразеологізмів. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. Житомир, 2014. Випуск 74. 209–212 с.
3. Кравцова І.І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2016. № 20. Том 2. 29–32 с.
4. Кунин, Александр. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. *Тетради переводчика*. М.: Издательство «Международные отношения», 2005. 3–20 с.
5. Лекант П.А. Современный русский язык. Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Филология». М.: Дрофа, 2007. 557 с.
6. Новікова Т.В. Переклад фразеологізмів крізь призму теоретичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2015. Випуск 52. 203–207 с.
7. Ткачик О.В., Ляпіна О.В. Прагматико-стилістичні особливості перекладу англомовних фразеологізмів-колоронімів українською мовою у художніх творах. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2014. Випуск 3. 187–193 с.
8. Хайдарі Н.І. Проблема розпізнання та виокремлення фразеологізмів у тексті. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2018. Випуск 5. Том 2. 82–86 с.
9. Шепель Ю.О. Особливості перекладу фразеологізмів з російської мови українською. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2016. № 24. Том 2. 138–142 с.
10. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Большая рос.энцикл., 2002. 709 с.

Kovalenko A. V. TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN LITERARY TEXT

Many recent studies have focused on the differentiation of phraseological units, their classifications, and the basic methods of phraseological units translation from English into Ukrainian. Although considerable amount of research has been devoted to literary translation, few attempts have been made to investigate the peculiarities of phraseological units usage and their translation in artistic texts. Therefore, the article deals with the problem of phraseological units translation in literary texts. Considerable attention is paid to the definition of the term "phraseological unit". The most distinctive phraseological units features are highlighted in the article. The relevance of scientific research in the field of phraseology is emphasized. Researchers who studied various aspects of the phraseological units functioning were noted. Special attention is focused on the problem of phraseological units translation as phraseological dictionaries do not meet all the translator's needs. In addition, phraseologisms can quickly change, disappear and appear in the language. They are polysemantic and stylistically diverse. Therefore, there is no single view on classification of phraseological units translation methods. The article analyzes the literature on this issue and concludes on the main methods of phraseological units translation, which are currently used by specialists. It is determined that the division of translation methods into phraseological and non-phraseological remains unchanged in all studies. Full equivalent, partial lexical and partial grammatical equivalents, "individual equivalent", phraseological analogue can be named among phraseological methods of translation. Strict lexical translation, loan translation, descriptive translation, contextual translation, selective translation can be named among non-phraseological methods of translation. Attention is also paid to the artistic features of the analyzed text in terms of the expediency of phraseological units used in it. The translation of the most vivid examples of phraseological units was analyzed in details. In general, this analysis shows that translators of modern phraseological units are facing enormous difficulties. Therefore, the issue of further studying of phraseological units translation in belles-lettres texts always remains relevant.

Key words: phraseological units, translation methods, literary text, rendering, correspondence.

Lychuk S. V.

Ivano-Frankivsk National Medical University

TRANSLATION AS A FORM OF LITERARY RELATIONSHIP OF UKRAINE DURING ITS INDEPENDENCE (2000–2013)

The article is devoted to the problem of the translation of works Ukrainian poets and writers into English. The situation is analyzed of book typography and edition Ukrainian in Europe and abroad in the period from 2000 to 2013. The tendency is described in the flow of translations from the Ukrainian to foreign languages after Ukraine's independence and are defined some prospects for the development of this activity. Conditionally independence is divided into three publishing periods. The first period of 1991–1999 was the beginning of the formation and development of independent Ukraine. The second period – 2000–2013. The third period – 2014 and to this day. The work is filled with the names of prominent Ukrainians, who create Ukrainian and translators who serve and can serve as the basis for the future strategy of popularizing Ukrainian works abroad. The important role was noted in the dissemination of high quality translation literature by publishing houses. The literature of this period is classified according to the genres in chronological order. No less important factor in the presentation of the Ukrainian word is the direct participation of the artists themselves in various cultural events, festivals and open reading. The review and analysis of translations Ukrainian literature in English during this period shows that the acquisition of the English-language reader by the translated products of Ukrainian origin is gradual, but too slow and insignificant. The successful strategy for popularizing Ukrainian literary works depends on the mechanisms by which translation and publication of Ukrainian works takes place. It is worth noting the quality of translation of a high artistic level. At the same time, the quality of printing and design is improved, and the development of computer technology enables the publication of electronic publications.

Key words: *Ukrainian literature, translation, foreign publications, publisher, publishing house, genre, cultural events.*

Introduction. Today Ukraine is at an important stage in finding its place in the new system of the international community, in the process of developing new relations with European structures. Geopolitically while staying in the centre of Europe with the states which are actively rebuilding their economies, Ukraine is significantly behind and lagging behind the processes taking place in the neighbouring European countries and beyond, including translation activities.

Translation is an indispensable means of spreading literary works and ideas in other languages and in other cultures, including Ukrainian. Literary translation is a creative act, it is much more than just a tool for transferring text from one language to another. The translations of any language and culture are the key to continuous enrichment. Various historical events and translations are interconnected: the criteria for translations are historically different, and translations play different roles in different historical moments. Given the fact that modern Ukraine is experiencing a historical moment, the urgency of popularizing the source language for translation is special.

Conditionally independence can be divided into three publishing periods. The first period of 1991–1999 was the beginning of the formation and development of independent Ukraine, the formation of new information flows, including translations. The formation of the legislative base of its own economy on a new basis and other factors could not but affect the state of national publishing (the release of translations is in decline).

The second period – 2000–2013. The upper limit is due to the turning point of the end of 2013 – start 2014: the “Revolution of Attitude”, “hybrid war” with a powerful informational component.

The third period – 2014 and to this day. At the beginning of 2014, the implementation of many state target programs was stopped, including those aimed at creating a powerful system of informing about domestic publishing products, as well as the system of state grants for the publication of works translated into Ukrainian and from the Ukrainian language into foreign languages (for 2014–2018) [6].

The theoretical principles of translation studies are highlighted in the works of the classics this science:

L. Barkhudarov, V. Vinogradov, G. Yeger, L. Latishev, V. Komisarov, Yu. Naida, Y. Otsker, O. Fedorov, O. Schweitzer et al. Contemporary working out in this field of knowledge are I. Alekseyeva, M. Garbovsky, D. Yermolovich, T. Kazakova, I. Markoviniy, L. Nelyubin, A. Selivanova, V. Sdobnikov, Y. Sorokin, O. Petrova and others. Special attention was paid to the culture of the language translation by the theorists and practitioners of the Ukrainian translation O. Kundzich, S. Kovhanyuk, V. Koptilov, M. Rylsky, O. Finkel and others. In the work "Translation Practice" S. Kovhanyuk considered the question of the translator's creative personality, peculiarities of the translation of poetic works [4]. Many theoretical and practical questions are given in the textbook "Translation Studies (German-Ukrainian Direction)", by the authors T. Kyiak, A. Naumenko and O. Oguy [3].

Abroad contemporary Ukrainian literature are being explored Marco Pavlyshyn (Australia), Marco Andreichik (Canada), Olga Hnatiuk and Lidia Stefanivska (Poland), Vitaliy Chernetskiy (USA), Stefan Simonek (Austria), William Bleker (Great Britain) and also Alexander Krotowil (Germany), Pavel Romanyuk (Romania) etc.

Our research provides a short overview of the development of the translation Ukrainian-language sources in the dominant world language – in English. As for the translation of fiction, English is predominant (30.8%), so we chose this particular language [7, p. 125].

The **purpose** of the article is to analyze the state of the translation of Ukrainian literature in English from 2000 to 2013 and determined the prospects for the development of this activity.

The only one today a complex research of the flow of translations into Ukrainian and Ukrainian from foreign languages that was conducted for the first time since the independence of Ukraine was carried out within the framework of the "Book-Platform" project and covers the period from 1991 to 2012 [9; 10; 11].

Our work is filled with the names of prominent Ukrainians, who create Ukrainian and translators who serve and can serve as the basis for the future strategy of popularizing Ukrainian works abroad.

R. Kindlerova, a Czech translator from the Ukrainian language, emphasizes that every literature should be written primarily for its reader. And if there's a work that goes beyond the scope of national literature, then it's good: there's something to translate [8].

According to V. Danilenko Ukrainian literature exists on a horizontal model, that is, the role

of the capital is not decisively important for the success of the writer. This is evident, in particular, from the fact that some of the most famous Ukrainian writers such as Yuri Andrukhovich, Taras Prokhasko, Yuriy Izdryk and Serhiy Zhadan are not from Kyiv and do not reside in it [1].

Ukrainian literature does not know the boundaries. It is printed all over the world. Translations of Ukrainian artists are read in English, French, German, Polish, Czech, Serbian, Armenian, Georgian, Norwegian, Swedish and other languages.

Translations of Ukrainian works in English

Trends in the development of the translation process of national literature in English are primarily due to historical and political factors. The nature of Ukrainian translations is clearly defined by geographical principle: English translations done on the territory of the European continent and it beyond. It is clear that the advantage does not belong to Europe, as it is in the United States of America, Canada, and Australia that powerful research centres and centres of Ukrainian studies exist thanks to the efforts of Ukrainian intellectuals of post-war emigration. Of course, the number of translators of Ukrainian literature in different countries is different.

The significant part of the presentation of Ukrainian literature in the English-speaking world is a some of British translators. Among of them we note Vira Rich, Stephen Komarnicki, Tom Moor, Sara Luksach, Robert Gemison and others. The most well-known authors of the translations of Ukrainian literature outside Europe are Maria Skrypnyk, Virliana Tkach, Yuri Tkach, Vitaly Chernetsky, Roma Franko, Bogdan Boichuk, Marko Andreichik and others. As noted by Maxim Tarnavsky, the history of Ukrainian literature translations in English is rather short and uneven (Maxim Tarnawsky, 2004).

In the first years of independence of our country, Ukrainian literature was very rarely published in English outside of Europe. The exception is the printed works of the most famous Ukrainian classics Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka, Ivan Franko and several other writers. In the UK, by the year 2000, no Ukrainian book was published in English. Although one of the most prominent British translators of Ukrainian literature Vira Rich successfully worked on a field of poetic translation, whose texts were published abroad and published in periodicals [5, p. 207–228].

The situation has changed in the beginning of the XXI century. In the period from 2000 to 2013, 20 work translations of Ukrainian contemporary fiction in English were published in the UK. The

publications are published in the leading British publishing house “Vintage” (9 books) and “Harvill Secker” (6 books), “The Harvill Press” (1 book), Retailer (1 book), “Glagoslav” (3 books).

During this period, of course, quantitative predominance of translations, were published in the USA, Canada and Australia, over translations published in Europe [9].

The works translated in the UK, designed primarily for a wide reader’s audience, they cover the intellectual psychological prose, written in the genre of detective adventure novel-thriller and family drama. The fragment of the works published in this country is given in Table 1.

Note that the collection of poems by Pavlo Tychyna “Poetry Salzburg” in the translation of Stiven

Table 1

The author of the work	Translator	The name of the work	Year of publication
Andriy Kurkov	Amanda Lav Darraf, Endriy Bromfild, George Berd	“Death of a Stranger” “The game with a clipped finger” “Picnic on Ice” “The Companion of the Dead” “The last president’s love” “The Night Milk”	2001, 2003, 2010 2003, 2009 2004, 2005, 2010 2005, 2010 2007, 2009 2011
Larisa Denisenko	Maykl Naydan, Svitlana Barns	The Penguin Novels “Sarabanda gang Sari”	2006 2013
Maria Matios	Yuriy Tkach	“Almost never the Reverse”	2012
Iren Rozdobudko	Maykl Naydan, Olga Titarenko	“Lost Button”	2012
Pavlo Tychyna	Stiven Komarnicki	“Poetry Salzburg” “The Sorrow Mother”	2012

Table 2

	The author of the work	Translator	The name of the work	Year of publication
Monolingual edition	Ivan Franko	Ivan Teply	Collection of poems “Fallen leaves”	2009
	Lyubko Deresh, Irena Karpa, Katerina Hinkulova, Svitlana Pyrkalo, Ostap Slivinsky		Anthology “Laid Half”	2009
	Zirka Mentazyuk		“Kyiv fairy tales”	2006
Bilingual editions of individual writers	Pavlo Tychyna		“Early Lyrics”	2000
	Yuriy Vynnychuk	Maykl Naydan	“Windows of the frozen time”	2000
	Lina Kostenko		“Landscapes of Memory”	2002
	Victor Neborak		“The Flying Head and Other Poetry”	2005
	Bogdan Igor Antonych		“Great Harmony”	2007
	Maxim Rylskiy		“Autumn Stars”	2008
	Volodymyr Tsybulko	Yuri Tarnavsky	“Angels in the pyramid”, “The Eye on the Bell Tower”	2001 2005
	Taras Shevchenko	Vira Rich	“Selected poetry. Painting. Graphics”	2007
	Vasyl Gabor	Patrick Cornes, Natalia Pomirko, Oksana Bunio	“The Book of Exotic Dreams and Real Events”	2012
Bilingual anthologies		Virliana Tkach, Vanda Phipps	“In Another Light”	2008
		Maykl Naydan and others	“100 years of youth”	2008

Komarnicki was published in Austria in 2012, and the poem “Grieving mother” – in four languages: English, French, Georgian and Russian.

The works published and issued in the US, Canada, or Australia, differ in their diversity of genres: prose, dramatic, poetic texts, samples of classical and contemporary fiction, children’s, religious and theological (humanitarian) literature.

Among publications of the works of Ukrainian literature in English are those that were published in Kyiv and Lviv. This publication is a separate author, one-way and bilingual anthologies.

If we analyze the translations of Ukrainian contemporary and classical literature in English, published outside of Europe, then they are characterized by greater completeness and diversity of writers’ personalities.

Let’s be specific the anthology of selected stories of Ukrainian classics translated by Romy Franko. Among them: selected small prose by Gritsk Hryhorenko, Olga Kobilyanska, Natalia Kobrynska, Olena Pchilka, Lesya Ukrainka, Lyubov Yanovska, Eugenia Yaroshynska (2000), selected prose by Anatoliy Dymarov, Yevhen Gutsal and Olena Zvychaina (2002), selected prose by Stepan Vasilchenko, Mikhail Zhuk, Mikhail Kotsyubinsky, Osip Makovey, Yevhen Mandichevsky, Ivan Franko, Hnat Khotkevych, Mykola Cherniavsky, Sylvester Yarychevsky and others (2004), selected prose by Sidor Vorobkevych, Boris Grinchenko, Alexander

Konysky, Panteleimon Kulish, Bohdan Lepky, Yuri Fedkovych, Ivan Franko, Hnat Hotkevych, and Oleksa Storozhenko (2008).

We cannot ignore the bilingual edition of Vasil Makhno’s poem “Thread and Selected New York Poems” translated by Orest Popovych (2009). The bilingual anthology of poetry “Modern Poetry of Ukraine and Australia” (2011) deserves great attention, which includes translations of texts of many modern masters of the Ukrainian word: Yuri Andrukhovych, Katerina Babkina, Natalka Bilotserkivets, Mirek Bodnar, Galina Gevka, Pavlo Hirnyk, Mikhail Grigoriv, Sergei Zhadan, Oksana Zabuzhko, Yuriy Zavadsky, Oleg Kotsarev, Oleg Lishega, Petr Midianko, Victor Neborak, Grigory Semenchuk and Irina Shuvalova.

The tremendous work is the trilingual (Ukrainian, Russian and English) anthology of the poetry of Igor Pavlyuk and Yuri Lazirk “Catching the Webbirds” (2011).

The selected poetic and prose texts of Grigory Chubay performed by Taras Chubay (2008) included to the original series of booklets “Modern Ukrainian Literature” in the translation of Mark Andreichik, Yuri Andrukhovych, Viktor Neborak (2009), Sergei Zhadan, Taras Prokhasko (2010) and Vasyl Gabor (2012).

The basis and quantitative characteristics of book publications of Ukrainian literature in English in the Europe and beyond are presented in chronological order for the period from 2000 to 2013 (relatively better than 1991–1999).

Table 3

The author of the work	Translator	The name of the work	Year of publication
Volodymyr Vynnychenko	Theodor Procopiv	“Selected Stories”, “Notes of the Mephistopheles”	2001 2001
Olga Kobilyanska	Mariya Skrypnyk	“On Sunday it was digging potion early”	2001
Anatoliy Dymarov	Roma Franko	“The Wounded Wings”	2001
Lidia Paliy	Roma Franko	“Woman in the Window”	2002
Igor Klech	Maykl Naydan	“Earth is Binocular Extent”	2004
Yuri Andrukhovich	Maykl Naydan	“Perverzia”, “Moscoviada”	2005 2008
Yurko Izdryk	Marco Pavlyshyn	“Wozzeck”	2006
Oksana Zabuzhko	Askold Melnychuk	“Girls”, “Milena”	2005 2006
	Galina Grin	“Field Study of Ukrainian Sex”	2011
	Nina Shevchuk-Murray	“Museum of Abandoned Secrets”	2012
Alexander Dovzhenko	Dzvini Orlovska	“Enchanted Desna”	2006
Ivan Franko	Roma Franko	“For a home hearth”, “Fundamentals of the public”, “Without asking ford”, “Lel and Polel”, “Crossroads”	2006
Fedir Odrach	Erma Odrach	“The Wave of Fear”	2008
Bogdan Igor Antonich	Maykl Naydan	“Ecstasy and Elegy”	2011
Dmytro Pavlychko	Maykl Naydan	“Two Colors of the Soul”	2012

Table 4

Year of publication	Number of publications outside of Europe	Number of editions in Europe
2000	2 editions	–
2001	5 editions	1 edition
2002	3 editions	–
2004	3 editions	2 editions
2005	2 editions	2 editions
2006	7 editions	1 edition
2007	–	1 edition
2008	5 editions, among them – 1 anthology	–
2009	2 editions	3 editions
2010	1 edition	3 editions
2011	3 editions	1 edition
2012	3 editions	4 editions
2013	1 edition	1 edition

The Ukrainian publications (for the same period) were classified by genre according to the research of the Next Page Fund within the framework of the Book Platform project. Among them we will mean the following: contemporary fiction – 36 editions, including 2 – anthologies, the rest – book editions; classical fiction – 11 editions, including 6 – anthologies, 5 – separate book editions; humanities and social sciences – 13 editions, of which literary works – 5, historical and philosophical – 7, social – 1; children’s literature – 3 editions; drama – 1 edition; modern poetry – 7 editions, including – 2 anthologies, 3 – two- and 1 – third lingual editions, 3 – separate poetry compilations; religious and theological literature – 2 editions; popular science literature – no edition; classical poetry – no edition.

The most famous translators and their merit in translation

Given the foregoing, it is probably appropriate to identify one of the most important question of the working conditions of translators of Ukrainian literature in English. There is no doubt that, first of all, the government headed by the government should be interested in spreading their own national culture and literature, in particular, beyond its borders. Unfortunately, the cultural policy of the state has taken a passive position, compared with other countries. The most translations are the initiative of public and private organizations or individuals.

Despite the minimal number of translators of Ukrainian literature in Europe and abroad, they still have the most meaningful value.

It is worth noting the undeniable and the most important role of promoting Ukrainian literature to its

translators: Patrick Cornes, Mark Mavlishin, Askold Melnychuk, Michael Naydan, Ulyana Pasichnyk, Virliana and Yuri Tkach, Vanda Phipps, Roma Franko, Vitaliy Chernetsky; from the younger generation – Mark Andreichik, Martha Bazyuk, Olena Jennings, Dzvinka Orlovsky and others.

Vera Rich in the UK and Michael Naydan in the United States deserve praise and honour who work tirelessly in the field of translation, translating the works of Ukrainian writers into English.

Vera Rich translated a works of many Ukrainian poets known in the world. Among them we can name Lina Kostenko, Lesya Ukrainka, Taras Shevchenko, Ivan Franko, Olena Teliga, Vasyl Symonenko, Vasyl Stus and others. Among the artistic translations we will mention the complete collection of Taras Shevchenko’s poems (2008) and a solid anthology of Ukrainian poetry of the XX century “One Hundred Years of Youth” (2000), translated with Michael Naydan (USA).

Ukraine is also represented by a series of authoritative presentations by Vera Rich entitled “Ukraine: From Mazepa to Maidan” at the universities of Great Britain (Oxford, Cambridge) and the International Literary Festival in Edinburgh (Scotland), 2007 [2, p. 186–187].

Thanks to translations by Stiven Komarnitsky in the UK, read works by Pavlo Tychyna, Bogdan Igor Antonych, modern poet Igor Pavlyuk etc., and Sarah Lucksach – Yuri Andrukhovych, and Andriy Kurkov – George Berd, Andrew Bromfield and Amanda Lav Darraf.

Thus, the most productive work in the United States, the popularization of many works of Ukrainian poets and writers is associated with the name of Michael Naydan. He is the author of the translation of the collection of stories by Yuri Vinnichuk (2000), Lina Kostenko (2002), Igor Kleha (2004), Bogdan Igor Antonych (2010, 2007), Victor Neborak (2005), Maxim Rylsky (2008), Yuri Andrukhovich’s novel “Perverzija” (2005), lyric Dmitro Pavlychko (2012), co-writer of novels Iren Rozdobudko (2012) and Larisa Denisenko (2013). He prepared translations of the novel Maria Matios “Sweet Darusia”, prose by Yuri Vinnichuk, lyric by Atilla Mohyla, an anthology of poetic texts “Masterworks of Ukrainian Poetry”. Irish poet and translator Tom Moore, translating poems by Igor Pavlyuk, and Scottish poet and translator Robert Gemison – poems by Nikolai Vorobiev, Vasyl Goloborodko, Oleg Lishega, Igor Rymaruk and others popularized Ukrainian literature in the European English-speaking environment.

From other translators the name of Larysa Onyshkevich-Zaleska deserves attention. She is a compiler and an author of the preface and the co-writer

of the anthology of dramatic works “An Anthology of Modern Ukrainian Drama” (2012), writers of the senior and younger generation Patrick Cornes, Askold Melnychuk, Ulyana Pasichnyk, Yuriy Tkach, Virliana Tkach, Vanda Phipps, Roma Franko, Mark Andreichik, Olena Jennings, Dzvinia Orlovsky and others.

Conclusions. The review and analysis of translations of Ukrainian literature in English in the period 2000–2013 shows that the mastery of English-language readers of translated products of Ukrainian origin is gradual but too slow and little noticeable. However, in comparison with the period of 1991–1999, the translation of Ukrainian literature into English is developing, certain positive tendencies are noticeable. It is worth noting the quality of translation of a high artistic level. At the same time, the quality of printing and design is improved, and the development of computer technology enables the publication of electronic publications.

Such a slow process, in our opinion, is due to a number of key factors. The lack of a well thought-out humanitarian policy that would activate various forms of promotion of Ukrainian literature in the English-speaking world at the state level. Passive behaviour of state institutions – Ministry of Culture,

Ministry of Education, Science, Youth and Sports. Establishment of close forms of international cooperation in the field of culture and art (literature) and writers, translators in significant events and events of cultural life of Ukrainians. Lack of financial support for the implementation of various translation projects. Lack of Ukrainian specialists in the field of artistic translation. Enrichment of professional experience at the expense of international exchange between highly skilled translators in the field of artistic translation. Introduction of joint publishing projects and popularization of the achievements of classical and contemporary Ukrainian literature by their publication in such publications.

Of course, our article does not reflect the whole picture of the translation of works of Ukrainian writers, as well as not all the list of problems that hinder the rapid and qualitative translation of the masterpieces of Ukrainian literature.

In the future, research needs to be complemented and expanded with information on the market situation in other European country. We believe that it is also necessary to make selective spot research of genre blocks. It is also important to complement market research in the area of e-book publishing.

References:

1. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: письменник і літературний процес. Академвидав. 2008. 346 с.
2. Дроздовський Д. Поетична історія України: погляд із туманного Альбіону. *Всесвіт*. 2007. № 5–6. С. 186–187.
3. Кияк Т. Р., Науменко А. М. та ін. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2008. 543 с.
4. Ковганюк С. П. Практика перекладу: з досвіду перекладача. Київ : Дніпро. 1968. 275 с.
5. Косів Г. Віра Річ: Творчий портрет перекладача : монографія. Львів : Піраміда. 2011. 264 с.
6. Зоряна А. М. Документний потік перекладів українською та з української мови як відображення процесів міжкультурної комунікації (1991–2013 рр.) : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю : 27.00.02 «Документознавство, архівознавство». Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ. 2016.
7. Зоряна А. М. Документний потік перекладів як відображення міжкультурної комунікації : монографія. Київ : Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. 188 с.
8. Кіндлерова Р. Переклад як виклик і як... магія. *ZN № 940*, 12 квітня – 19 квітня 2013. URL: <https://dt.ua/CULTURE/rita-kindlerova-pereklad-yak-viklik-i-yak-magiya-.html>.
9. Поліщук Н. Переклади з української мови англійською мовою з 1991 до 2012. 2013. URL: http://www.bookplatform.org/images/activities/425/ukrainianenglish_translationsstudy_ukr12.pdf.
10. Радулова Н., Генова Я., Антоненко А. Переклади з української після 1991 року. Факти, тенденції, рекомендації (резюме досліджень). URL: <http://bookplatform.org/images/activities/53/translukr.pdf>.
11. Родик К., Прихода М. та ін. Переклади на українську 1992–2012. URL: <http://bookplatform.org/images/activities/50/transintoukr.pdf>.

Личук С. В. ПЕРЕКЛАД ЯК ФОРМА ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАЄМИН УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЇЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (2000–2013 РР.)

Статтю присвячено проблемі перекладу творів українських поетів та письменників на англійську мову. Проаналізовано становище книгодрукування та видання українських публікацій у Європі та за її межами у період від 2000 до 2013 рр. Описано тенденцію у потоці перекладів з української мови на іноземну після здобуття Україною незалежності та визначено деякі перспективи розвитку цієї

діяльності. Умовно незалежність поділено на три видавничі періоди. Перший період – 1991–1999 років – був початком становлення та розвитку незалежної України. Другий період – 2000–2013 роки. Третій період – 2014 рік і донині. Розвідка наповнена іменами визначних осіб, які творять українською, і перекладачів, які служать і можуть послужити основою майбутньої стратегії популяризації українських творів за кордоном. Відзначено важливу роль у поширенні якісної перекладної літератури видавництвами. Літературу цього періоду покласифіковано за жанрами у хронологічному порядку. Не менш вагомим фактором презентації українського слова є безпосередня участь самих митців у різноманітних культурних подіях, фестивалях та відкритих читаннях. Огляд й аналіз перекладів української літератури англійською мовою зазначеного періоду свідчить про те, що опановування англійськомовного читача перекладної продукції українського походження поступове, але надто повільне і мало помітне. Успішна стратегія популяризації українських літературних творів залежить від механізмів, за допомогою яких відбувається переклад та публікації українських творів. Варто відзначити добротність перекладу високого художнього рівня. Водночас удосконалюється якість друку і дизайн, а розвиток комп'ютерних технологій дає можливість публікації електронних видань.

Ключові слова: українська література, переклад, закордонні публікації, видавець, видавництво, жанр, культурні події.

UDC 811.111'42: 821.111 "15"
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/48>

Mykytiuk I. M.
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Lesinska O. M.
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

NOMINATIONS OF PERSONAGES IN PORTRAIT DESCRIPTIONS: CONTRASTIVE STUDY (BASED ON UKRAINIAN AND ENGLISH LITERARY DISCOURSES)

*The article explores the issue of the characters' portrait descriptions in Ukrainian (stories by Ivan Nechuy-Levytsky) and English (short stories by William Somerset Maugham) literary discourses. The current state of research of the portrait as a genre of belles-lettres discourse is described. Particular attention is focused on identification, interpretation, and contrastive analysis of the key lexemes which form the basis of the characters' verbal portraits. The presented research is topical, since it makes an attempt at a contrastive study of literary portraiture nominations in Ukrainian and English belles-lettres texts. The undertaken contrastive analysis elucidates peculiarities of language worldviews of the speakers of the Ukrainian and the English languages. We view literary portraiture as a powerful means of verbal representation of characters both in statics and dynamics, which is achieved through skillful depiction of their distinctive features and essential characteristics. Portrait descriptions in both Ukrainian and English literary discourses may be grouped according to the following characteristics of the personages: age (**літній; a man of forty**); height and constitution (**гнучка, як тополя; tall, thin man**); hair color and hair style (**товсті чорні коси; red hair**); facial features (**повновида; fleshy face**); skin condition (**лице, свіже, як ягода; freckled skin**); form and color of eyes (**сині, як небо, очі; fine dark eyes**); traits of character (**бриклива; reserved**); manner of behavior and speech (**пишала губи; raucous voice**); clothes and adornments (**в квітках та стрічках; tweeds and heavy boots**); background, social status and profession (**був шевцем, стрільцем; wealthy banker**). The above-listed characteristics fully coincide in Ukrainian and English belles-lettres discourses. However, in W. S. Maugham's literary discourse we have additionally traced portraiture nominations denoting physical defects of the personages. Individual characteristics represented in portrait descriptions are capable of creating impressive, colorful and convincing images of the personages, as well as providing the readers with some additional knowledge about the characters' personalities.*

Key words: portrait characteristics, characterization, literary character, literary image.

Statement of the research problem. No literary character comes into literary "existence" without being (concisely or extensively) verbally portrayed. The writers, either explicitly or implicitly, demonstrate their attitude to the personages by way of describing their physical appearance, dress, gestures, manners, etc. The problems of creating a character's literary portrait, as well as analysis of its role in the structure of a belles-lettres text claim attention of both linguists (A. Abdullina [1], T. Nasalevych [8], Ye. Varlakova [2], T. Vdovenko [3]) and literary critics (B. Galanter [5], W. Steiner [14], V. Trykov [10]). The topicality of this research is stipulated by an attempt to undertake a contrastive study of literary portraiture nominations in Ukrainian and English belles-lettres texts. Such study may help to shade some light at peculiarities

of language worldviews of speakers of the Ukrainian and the English languages.

Analysis of recent researches and publications. Portrait in literature is defined in the "Literary Encyclopaedia of Terms and Notions" as a description or creation the impression from the outer image of the personage, mainly his or her face, figure, clothes, bearing [7, p. 762]. Similar definition may be found in the "Dictionary of Literary Terms", an earlier publication, which is, though, somewhat extended with regard to portrait description typology. According to this lexicographic source, portrait description may be realistic and psychological, the latter serving the purpose of exposing the character and the inner world of the personages through their outer appearance [9, p. 275].

Having undertaken a comprehensive analysis of portrait descriptions in memoirs and biographies, A. Halych claims that the literary genre of a documentary determines the quality of portraiture since the aim of nonfiction is to create the portrait of a real person backed by documents and facts and devoid of any subjectivity [6, p. 6].

O. Shinkevich analyses portrait-description as one of the main artistic devices for portrayal of a literary character and comes to the conclusion that besides reflecting social and psychological background of the personages portrait-descriptions are capable of exposing their national identity [11, p. 83].

According to N. Venzhynovych, phraseological units used in descriptions of literary characters, are capable of bearing a considerable linguocultural potential since they serve to create a unique phraseological worldview of the speaker [4, p. 360].

C. Theobald traces some ties between literary and painted portraits, investigates interaction between literary portraiture and a literary text, and postulates the changing status of verbal descriptions in early French fiction [15]. E. Fowler introduces the term “human figure in words” and suggests her own method of analysis of this phenomenon in early English writing [12, p. 3]. W. Steiner speaks about the anomalous character of portrait as a genre claiming that “it is governed simultaneously by aesthetic and referential norms” [14, p. 111]. At the same time, verbal portraits are constructed in such a way that they are capable of evoking “a ‘vivid’ image of the person depicted” [14, p. 111].

According to E. Fowler, verbal portraiture serves as one of the means of characterization [12, p. 16]. A similar idea is put forward by E. Heier in the article “The literary portrait” as a device of characterization” [13]. We fully agree with the observations presented above and consider literary portraiture a powerful means of verbal representation of characters both in statics and dynamics, which is achieved through skillful depiction of their distinctive features and essential characteristics.

Setting of the objective. The objective of the article is to identify, interpret and compare, with the help of a contrastive analysis, the key portraiture nominations used in descriptions of literary characters in Ukrainian and English belles-lettres texts. The research is based on the stories by I. Nechuy-Levytsky and W. Somerset Maugham. Both authors were first published at the end of the 19th – the beginning of the 20th century.

Discussion. Portrait descriptions in the works by both Ivan Nechuy-Levytsky and W. S. Maugham may be grouped according to different characteristics denoted by them. Let’s examine each group separately.

The age of the characters in Ukrainian discourse is described mainly by the lexemes “young” and “old”, for example: «*молоді парубки*» [17, p. 154]; «*старий Омелько*» [17, p. 155]; «*вже не молода, але й не стара*» [17, p. 157]; «*літній чоловік*» [17, p. 580]. W. S. Maugham is more specific as to the age of his personages: as a rule, the exact age is mentioned, for example: “*a man of forty*” [18, p. 14]; “*twenty-seven perhaps*” [18, p. 18]; “*a man between forty and fifty*” [18, p. 64]; “*in the comfortable forties*” [18, p. 128].

As to the description of height and constitution, portraits in Ukrainian discourse are mainly focused on stature: «*високі, рівні станом*» [17, p. 154]; «*висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка*» [17, p. 162]; shoulders and chest: «*широкий в плечах*» [17, p. 154]; «*з дужими плечима, з козацькими грудьми*» [16, p. 105]; hands: «*здорові загорілі жилаві руки*» [17, p. 153]; legs: «*з кременними ногами*» [17, p. 162]. The vividness of description is achieved with the help of trite similes, characteristic of the Ukrainian language: «*рівна, як струна, гнучка, як тополя*» [17, p. 199]; «*великий, як верста*» [16, p. 103].

Emphasis in English discourse is laid mainly upon height and figure, for example: “*very tall and thin, with long limbs loosely jointed*” [18, p. 16]; “*very tall, thin man*” [18, p. 49]; “*tall rather than otherwise and very spare*” [18, p. 64]; “*with an ungainly figure that made him look squat*” [18, p. 164]; “*a little man, without angles, plump*” [18 p. 66]; “*very short, but thick-set*” [18, p. 68].

The description of hair color and hair style of the characters in both types of discourse is rather varied with much attention being paid to its length and quality: «*русяві дрібні кучері на голові*» [17, p. 154]; «*з чорними косами*» [17, p. 162]; «*з густими руськими кучерями*» [17, p. 283]; «*товсті чорні коси тричі обплітали її голову*» [16, p. 34]; “*very red hair*” [18, p. 14]; “*brown, dull hair very elaborately arranged*” [18, p. 14]; “*hair very long*” [18, p. 16]; “*hair, as a rule so elaborately arranged, was tumbling untidily over her neck*” [18, p. 32]; “*a thick mat of black, wavy hair, very sleek and shiny*” [18, p. 151].

A number of comparisons used in the descriptions of the personages’ hair make the portrait particularly vivid: «*кучеряве посічене волосся стирчало на голові, як пух, і блищало сивиною*» [17, p. 154]; «*необстрижені волоски на висках закручувались кучерями, неначе гарний смушок*» [17, p. 288].

Both authors choose to portray some characters as being bald, for example: «*з лисиною на всю голову*» [17, p. 158]; “*with a bald patch on the crown*” [18, p. 14]; “*with a completely bald head*” [18, p. 74].

In the description of the characters' facial features in Ukrainian discourse much attention is paid to the form of the face: «широке лице було сухорляве» [17, p. 153–154]; «довгообразі» [17, p. 154]; «довгасте лице» [17, p. 154]; «довгообраза, повновида» [17, p. 199]; «на делікатному виду» [17, p. 283]; «лице <...> зверху широке, внизу узьке» [17, p. 290]; form of the nose: «з довгими, тонкими, трошки горбатими носами» [17, p. 154]; «з тонким носиком» [17, p. 199]; lips: «з тонкими губами» [17, p. 154]; «з рум'яними губами» [17, p. 154]; «губи були повні та червоні, як калина» [17, p. 199]; eyebrows: «чорноброва» [17, p. 162]; «нечорнобровий» [17, p. 162]; «брови чорненькі» [17, p. 187]; «брови полиняли» [17, p. 187]; «веселі тонкі чорні брови, густі-прегусті, як шовк» [17, p. 199]. Details about fullness of the face, nose and mouth are provided in the descriptions of characters in English discourse as well: “pinched face” [18, p. 14]; “fleshy face” [18, p. 107]; “a rather large Semitic nose” [18, p. 164]; “her big nose, large mouth, and fleshy face” [18, p. 168]; “a straight nose” [18, p. 175]; “a fleshy, hooked nose” [18, p. 196], but there are also details about the personages' cheeks and chins: “the cheeks hanging on each side in great dew-laps, and three vast chins” [18, p. 107]; “sallow, sunken cheeks” [18, p. 109].

The personages' skin condition in both Ukrainian and English discourses is characterized with regard to complexion and wrinkles: «бліде, наче лице в ченця» [17, p. 153–154]; «на сухому високому лобі набігали густі дрібні зморшки» [17, p. 154]; «лице було рум'яне» [17, p. 154]; «жовте, як віск, жовте, як лице в ченця» [17, p. 158]; «личко біленьке» [17, p. 187]; «личко моє змарніло» [17, p. 187]; «лице, свіже, як ягода» [17, p. 199]; «глибокі зморшки на щоках, на лобі, поморщена темна потилиця од гарячого сонця» [16, p. 435]; “red, freckled skin” [18, p. 14]; “deeply burned by the sun” [18, p. 49]; “skin was brown” [18, p. 53]; “brown skin had an exquisite translucency” [18, p. 67]; “very wrinkled” [18, p. 74].

While describing the personages' eyes, I. Nechuy-Levytsky mentions not only their color, but provides some additional characteristics as well, for example, resemblance to parents' eyes, expression of the eyes, etc.: «з батьківськими карими гострими очима» [17, p. 154]; «сині, як небо, очі» [17, p. 154]; «з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима» [17, p. 162]; «гострі, як ніж, очі» [17, p. 167]; «над темними ясними й незвичайно спокійними очима» [17, p. 288]. W. S. Maugham particularly emphasizes size and expression of the eyes: “eyes

were large and somber” [18, p. 109]; “twinkled little bright eyes” [18, p. 129]; “fine dark eyes” [18, p. 175]; “very large, lustrous and liquid eyes” [18, p. 196].

No less important in literary portraits are the traits of character of the personages. In both types of discourse they serve as a means of revealing the authors' attitude to the characters, for example: «дуже богомільний» [17, p. 155]; «трохи бриклива, і в неї серце з перцем» [17, p. 156]; «розум з завзяттям і трохи з злістю» [17, p. 162]; «з поетичною душею, з ласкавим серцем» [17, p. 204]; «добрий, богобоящий, не гордий і до людей привітний та ласкавий» [17, p. 282]; «тиха та смутна» [16, p. 34]; “of an argumentative mind” [18, p. 13]; “she gave no impression of foolishness, rather of extreme alertness” [18, p. 14]; “by nature reserved and even morose” [18, p. 16]; “her truthfulness, her rigid sense of honour, her fearless outlook” [18, p. 40]; “he had high spirits, an unfailing gaiety, and incredible charm” [18, p. 79].

The characters are also indirectly characterized through manner of their behaviour and speech, for example: «пишала губи, осміхалась, сипала облесливими словами, наче дрібним горохом» [17, p. 157]; «лаялась і кричала на весь рот» [17, p. 157]; «несамохить вкидала слова пісень» [17, p. 204]; «міряв хату широченними ступенями» [16, p. 103]; «ступав кожною ногою, ніби думаючи, як треба ступити, все ходив задумавшись» [16, p. 105]; “voice, high, metallic, and without inflexion” [18, p. 14]; “he talked a great deal in a raucous voice” [18, p. 82]; “his Western accent” [18, p. 101].

Much attention is paid to clothes and adornments of the characters. I. Nechuy-Levytsky's story “Clouds” starts with a group portrait of young noblemen on their way from Tula to Kyiv: «На молодих паничах були сіртуки з темної парусини з чорними роговими гудзиками, суконні широкі й круглі картузи» [16, p. 101]. One of the main characters of the story “The Kaydash Family” Motria dresses exquisitely: «в квітках та стрічках. Червона запаска, червоні чоботи, як жар» [17, p. 166]. Her adornments are compared with “pure gold” («як щире золото» [17, p. 166]). A few other examples are: «в білій сорочці з широкими рукавами» [17, p. 153]; «жовтогарячий кісник на голові та червоне намисто на шії» [17, p. 162]; «в зелену спідницю, в червону запаску, <...> у зеленій з червоними квітками горсет, <...> в червоні чоботи, <...> добре намисто» [17, p. 166]; «довгий синій суконний сюртук з широким коміром» [17, p. 289]; «чорна сукня з шлейфом» [17, p. 527]. Less colorful are the descriptions of the characters' clothes

and adornments in W. S. Maugham's stories: "a pair of dungarees instead of a lava-lava" [18, p. 114]; "tweeds and heavy boots and whenever she could went about bareheaded" [18, p. 129]; "a double-breasted dinner jacket, a little too much waisted, and a butterfly tie a good deal too large" [18, p. 151]; "full evening dress, with a white tie" [18, p. 155].

While describing the characters, I. Nechuy-Levytsky also takes into account their background, social status and profession, for example: «замолоду довго служила в дворі, у пана» [17, p. 157]; «він був дяк» [17, p. 304]; «я їй кравцював, і кушнірував, був шевцем, стрільцем, а далі кинувся до цимбал, став музикою» [16, p. 86]; «не панія» [16, p. 479]; «віковичного хлібороба-кріпака» [16, p. 485]; «він був сам і хазяїном, і отаманом ватаги» [16, p. 490]. It's quite natural that background, social status and profession of personages in W. S. Maugham's discourse are completely different: "in her veins flowed the best blood in Chicago" [18, p. 42]; "a wealthy banker, prominent in his church, a philanthropist" [18, p. 44]; "he was born in Honolulu and his father had a large store" [18, p. 64]; "he was called Wheeler, but though he had that English surname there was not a drop of white blood in him" [18, p. 70].

W. S. Maugham chooses to describe some physical defects of the characters as well, for example: "he had a bad limp" [18, p. 68]; "a very pronounced harelip which had never been operated on" [18, p. 68]; "he had a marked squint" [18, p. 70]; "her monstrous obesity" [18, p. 120].

It should be specifically emphasized that I. Nechuy-Levytsky's literary discourse is characterized by extensive use of similes, in particular in portrait descriptions. In the story "The Kaydash Family" the two brothers discuss the village girls as potential brides. The main point is that the brothers don't see eye to eye on the "merits" of the girls. Lavrin pictures his future bride as follows: «гарну, як квіточка, червону, як калина в лузі, а тиху, як тихе літо», while Karpo favours a girl, who is «робоча, та проворна, та щоб була трохи куслива, як мухи в спасівку» [17, p. 156]. Each of the village girls is portrayed with considerable amount of humour. Thus, Palazhka – «брови, як шнурочки; моргне, ніби

вогнем сипне. Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема» versus «очі витрішкувати, як у жаби, стан кривий, як у баби»; Khivria – «доладна, як писанка» versus «ходить так легенько, наче в ступі горох товче»; Vivdia – «тиха, як ягниця» versus «тиха, як телиця» [17, p. 154]; Olena – «кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур» versus «товста, як бодня, а шия, хоч обіддя гни»; Odarka – «тоненька, як очеретина, гнучка станом, як тополя; личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний лист» [17, p. 155] versus «лице, як тріска, стан, наче копитка, руки, як кочерги, сама, як дошка, а як іде, то аж кістки торохтять» [17, p. 156].

Similes in portrait descriptions reflect sensitiveness of the Ukrainian people to natural beauty, be it of a mother to a child («два сини, неначе два соколи», «тихий, хоч у вухо бгай»; «сини неначе пахучі васильки на городі» [17, p. 172]) or of a young man to a young woman («гарна, як червона калина» [17, p. 199]; «гарна ж дівчина, як рай, мов червона рожа, повита барвінком» [17, p. 200]).

Conclusions. Portraiture nominations in both Ukrainian and English literary discourses denote: age; height and constitution; hair color and hair style; facial features; skin condition; form and color of eyes; traits of character; manner of behavior and speech; clothes and adornments; background, social status and profession. Having conducted a comparative analysis of portraiture nominations in the stories by I. Nechuy-Levytsky and W. S. Maugham, we have come to the conclusion that almost all types of characteristics in Ukrainian and English belles-lettres discourses coincide. However, no portraiture nominations denoting physical defects have been traced in I. Nechuy-Levytsky's literary discourse.

Portraiture nominations represented by individual details help to create vivid and believable images of the characters and give the readers a deeper insight into the characters' personalities.

The prospects for further research can be seen in tracing possible distinctive features of portrait descriptions in male writers' and female writers' literary discourses.

References:

1. Абдуллина А. Ш. Портрет как важнейшее средство формирования целостного образа героя в прозе Н. Мусина. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 5–6. С. 1343–1347. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34096> (Last accessed: 18.12.2020).
2. Варлакова Е. А. Портретное описание протагониста в различных типах детективного текста. *Вестник Череповецкого государственного университета*. 2012. № 4. С. 49–52. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=17104517> (Last accessed: 03.01.2021).

3. Вдовенко Т. А. Портретное описание глазами животных-повествователей в англоязычной художественной прозе. *Перспективні наукові дослідження європейських мов, літератури та методик їх викладання* : зб. наукових праць за матеріалами наук.-практ. конф. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. С. 6–10.
4. Венжинович Н. Портретна характеристика людини у фраземіці української мови. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64. Ч. II. С. 360–365.
5. Галантер Б. Е. Живопись словом: Портрет, пейзаж, вещь. Москва : Советский писатель, 1974. 180 с.
6. Галич А. О. Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації : монографія. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2017. 449 с.
7. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под. ред. А. Н. Николюкина. Москва : НПК «Интелвак», 2001. 1600 с.
8. Насалевич Т. В. Портретний опис у різних типах тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2003. 16 с.
9. Словарь литературоведческих терминов / ред.-сост. Л. И. Тимофеев и С. В. Тураев. Москва : Просвещение, 1974. 509 с.
10. Трыков В. П. Французский литературный портрет XIX века. Москва : Флинта; Наука, 1999. 360 с.
11. Шинкевич О. Н. Портрет-описание как один из основных художественных приемов изображения литературного героя (на примере ранних повестей А. И. Куприна). *Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Филологические науки*. 2017. Том 3 (69). № 3. С. 83–97.
12. Fowler E. *Literary Character: The Human Figure in Early English Writing*. Ithaca : Cornell University Press, 2003. 250 p.
13. Heier E. "The literary portrait" as a device of characterization. *Neophilologus*. 1976. № 60. P. 321–333. URL: <https://doi.org/10.1007/BF01513762> (Last accessed: 15.12.2020).
14. Steiner W. The Semiotics of a Genre: Portraiture in Literature and Painting. *Semiotics* 1977. Vol. 21. Iss. 1–2. P. 111–120. URL: <https://doi.org/10.1515/semi.1977.21.1-2.111> (Last accessed: 12.12.2020).
15. Theobald C. J. L. *The Pose in Prose: The Literary Portrait and the Early French Psychological Novel* : dissertation. University of Colorado. Denver, 2004. 460 p. URL: https://scholar.colorado.edu/concern/graduate-thesis_or_dissertations/w6634383d (Last accessed: 03.01.2021).

Illustrative material:

16. Нечуй-Левицький І. Твори в двох томах. Том 1. Київ : Наукова думка, 1985. 640 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Nechui-Levytskyi/Tvory_v_dvokh_tomakh_Tom_1_zb/ (Last accessed: 10.12. 2020).
17. Нечуй-Левицький І. Твори в двох томах. Том 2. Київ : Наукова думка, 1986. 640 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Nechui-Levytskyi/Tvory_v_dvokh_tomakh_Tom_2_zb/ (Last accessed: 20.12. 2020).
18. Maugham W. S. *Sixty-five Short Stories*. William Heinemann Limited, 1988. 937 p.

Микитюк І. М., Лесінська О. М. НОМІНАЦІЇ ПЕРСОНАЖІВ У ПОРТРЕТНИХ ОПИСАХ: КОНТРАСТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ТА АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ХУДОЖНІХ ДИСКУРСІВ)

У статті розглянуто портретні описи персонажів в українському (твори І. Нечуй-Левицького) та англійському (твори В. С. Моєма) художньому дискурсі. Описано сучасний стан дослідження портрета як жанру художнього дискурсу. Особливу увагу зосереджено на виокремленні, інтерпретації та контрастивному аналізі ключових лексем, які створюють вербальні портрети персонажів. Актуальність запропонованого дослідження полягає у спробі здійснити контрастивний аналіз особливостей портретизації персонажів у художніх текстах, написаних українською та англійською мовами. Саме контрастивний аналіз уможливило висвітлення особливостей мовної картини світу мовців. На нашу думку, літературний портрет слугує потужним засобом вербальної репрезентації персонажів у статичній та динамічній, що досягається майстерним відображенням їхніх істотних рис та характеристик. Портретні описи в обох проаналізованих дискурсах можна згрупувати за такими характеристиками персонажів, як: вік (літній; *a man of forty*); зріст та будова тіла (*гнучка, як тополя; tall, thin man*); зачіска та колір волосся (*товсті чорні коси; red hair*); риси обличчя (*повновида; fleshy face*); стан шкіри (*лице, свіже, як ягода; freckled skin*); форма та колір очей (*сині, як небо, очі; fine dark eyes*); риси характеру (*бриклива; reserved*); манери поведінки та мовлення (*пишала губи; raucous voice*); одяг та прикраси (*в квітках та стрічках; tweeds and heavy boots*); походження, соціальний статус та професія (*був шведцем, стрільцем; wealthy banker*). Зазначені характеристики повністю співпадають в обох аналізованих дискурсах. Проте в англійському дискурсі нами зафіксовано номінації на позначення фізичних вад персонажів. Особисті характеристики, представлені у портретних описах, здатні створювати яскраві та переконливі образи персонажів, а також надавати читачам додаткових знань про особистості персонажів.

Ключові слова: портретна характеристика, характеристизація, літературний персонаж, художній образ.

Мосієвич Л. В.

Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АНЕКСІЇ КРИМУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття розглядає лексичні особливості вербалізації російської анексії Криму англійською мовою та її переклад на основі зіставного аналізу документального твору «Люди сірої зони» та його англійського перекладу. Автор досліджує переклад україномовних політичних термінів, реалій, аббревіатур, евфемізмів і дисфемізмів. Серед термінів при відображенні україно-російського конфлікту переважають військові терміни. При перекладі англійською мовою вони, як і політичні, відтворюються через словниковий еквівалент, калькулювання, та, інколи, через перекладацькі трансформації.

Суспільно-політичні реалії (назви партій, установ) та спорадичні етнографічні реалії відтворюються в англійській мові через калькулювання, транскодування, описовий переклад та опущення. Основний спосіб – це переклад лексичним еквівалентом. Політичний дискурс є сферою, лексичний склад якої є плідним підґрунтям для утворення та функціонування великої кількості аббревіатур. Найчастотнішим способом перекладу аббревіатур є переклад відповідною повною формою або відповідним скороченням, проте є випадки їх повного перекладу. Аббревіатури здебільшого репрезентують назви організацій, установ.

Аналіз досліджуваного матеріалу показав, що дисфемізми превалюють у зазначеному дискурсі. Кількість евфемізмів є незначною. Схема перекладу евфемізмів може бути репрезентована таким чином: евфемізм-евфемізм, нейтральне слово-евфемізм. При перекладі дисфемізмів основними способами є транслітерація, генералізація. Евфемізми та дисфемізми мають значний вплив на прагматику перекладу. Аналіз фактичного матеріалу доводить, що прагматичний ефект досліджуваного дискурсу здебільшого є ідентичним у МО і МП, але в деяких випадках перекладач може змінювати прагматичний вектор із негативного на нейтральний, з огляду на його персональне ставлення та сприйняття подій або з точки зору, яка прийнята в певному суспільстві.

Ключові слова: аббревіатури, вербалізація, евфемізми, переклад, реалії, терміни.

Постановка проблеми. Сучасний український політичний дискурс репрезентує проблематичні відносини на геополітичній арені. Одним зі складників цього дискурсу є вербалізація україно-російського конфлікту, яка не знайшла достатнього відображення в перекладацьких дослідженнях. Актуальність роботи полягає у недостатній вивченості проблеми вербалізації україно-російського конфлікту в англійськомовних перекладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами вербалізації україно-російського конфлікту англійською мовою в Україні займався Л. В. Мосієвич, яка досліджувала евфемістичну та дисфемістичну вербалізацію цього конфлікту у британських ЗМІ [2]. С. Янчук зробив семантичний аналіз англійськомовних термінологічних конструкцій, рекомендованих Міністерством закордонних справ для використання державними органами влади та органами місцевого самоврядування України [4]. Мовні аспекти концептуалізації збройного конфлікту на Сході України в контексті австралійського політичного дискурсу розгляда-

лися О. Моїсеєнко [3]. Проте досі не розв'язано залишається проблема вербалізації україно-російського конфлікту в площині перекладацького аналізу англійською мовою.

Постановка завдання. Основна мета – провести зіставний аналіз вербалізації російської анексії Криму при перекладі англійською мовою, визначити основні способи перекладу особливостей вербалізації (на матеріалі документальних свідчень «Люди сірої зони» та англійськомовного перекладу цього твору).

Виклад основного матеріалу. Опрацювавши документальний твір «Люди сірої зони» та його англійськомовний переклад [5; 6], ми виявили та досліднили такі лексичні особливості:

1. Політичні та військові терміни. Політичні терміни в досліджуваному матеріалі мають різні варіанти перекладу. Наприклад, дослівно перекладено такий політичний термін: *Учасники зустрічі домовилися посилити спільний тиск на РФ з метою звільнення українських моряків і всіх політичних в'язнів / The parties agreed to intensify*

*the joint pressure on the Russian Federation to release Ukrainian sailors and all **political prisoners**.*

Через прийом додавання у мові перекладу відтворено термін «репресовані», який має форму субстантивованого прикметника в мові оригіналу. До нього додаються два елементи при перекладі – ліве визначення “political” та ядерне слово “victims”: *Тому дізнатися правду про злочини того кривавого режиму змогли лише нащадки **репресованих** через роки після **розвалу Радянського Союзу** / Therefore, descendants of **political repression victims** had gotten a chance to find out the truth after years of the Soviet Union’s collapse.*

За допомогою прийому опущення відтворено інший політичний термін: *Після того, як російська влада оголосила Євромайдан «**державним переворотом** і збройним захопленням влади», **переслідувати в Криму також почали координаторів та учасників його кримських акцій** / After Russia had declared that the Euromaidan was a “**military coup**”, coordinators and participants of its Crimean actions became the objects of prosecution on the peninsula.*

Політичним терміном, який утворився в результаті метафоричного перенесення, є «сіра зона», що позначає «території, де не діють закони цивілізованого світу, а вся влада сконцентрована в руках людей зі зброєю та майже необмеженими можливостями». Цей термін слугував назвою для книги, аналіз перекладу якої ми робили, – «Люди «сірої зони». Англійською мовою термін відтворюється через дослівний переклад – “grey zone”.

Протистояння Росія-Україна вербалізується також військовими термінами. Наприклад, термін «морська піхота» перекладено словниковим еквівалентом, але, незрозуміло чому, звання «підполковник» опущено в мові перекладу: *З автомобіля вийшов невідомий чоловік у камуфляжі. На рукаві в нього був шеврон російської **морської піхоти** та погони **підполковника**. / Then an unknown man in camouflage stepped out of the vehicle. He had a chevron of the Russian **Marine Corps** on the sleeve.*

Прийом транскодування при перекладі військових термінів застосовується нечасто. Термін «хунта» означає «союз кількох військових або політичних діячів, об’єднаних ідеєю захоплення влади»: *Вже після російської анексії Криму вони почали нити в соцмережах, що у кримській «владі» всі агенти «**хунти**», які заважають «русским людям» втілювати свою мрію – померти в Росії / After the Russian annexation of Crimea they started to share on social media information that all members of Crimean “authority” were the agents of “**hunta**”*

and impeded “Russian people” to implement their dream – to die in Russia.

Грамаічна трансформація, а саме зміна частини мови, репрезентує ще один приклад: *23 липня бойовики здійснили спробу **штурму** українських позицій у Попаснянському районі / “On July 23, Russia-backed militants attempted **to assault** Ukrainian positions in Popasna area”.* Як бачимо, іменник *штурм* перекладено дієсловом *to assault*. Таким чином, при перекладі англійською мовою політичні та військові терміни відтворюються через дослівний переклад, словниковий еквівалент та, інколи, через перекладацькі трансформації.

2. Реалії. Реалії – це слова та словосполучення, які позначають об’єкти та явища, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) певного мовного колективу. Слова-реалії – це своєрідні орієнтири, що відсилають до певного суб’єкта політики і слугують ознакою прихильності політика до певної ідеології. Прикладом реалій можуть бути такі: Президент, Верховна Рада, Меджліс тощо. Значна кількість реалій представлена назвами урядових організацій і посад. Більшість із них перекладена через дослівний переклад: *Міністерство юстиції України / Ministry of Justice of Ukraine; Міністерство внутрішніх справ / Ministry of Internal Affairs of Ukraine.* Грамаічні трансформації спостерігаємо при перекладі організацій: *Рада національної безпеки і оборони / National Security and Defense Council.*

Наведемо приклади, коли політичні реалії перекладено через транскодування: *У той день на мітингу біля кримського парламенту, скликаного **Меджлісом** кримськотатарського народу, пліч-о-пліч із кримськими татарами стояли вболівальники футбольного клубу «Таврія» та проукраїнські активісти різних національностей / On that day at the meeting organized by the **Mejlis** of the Crimean Tatar People side by side with the Crimean Tatars were football fans of camp “Tavria” and proUkrainian activists of different nationalities.*

Назва спецпідрозділу також транскрибується при перекладі: *Він був звинувачений у замаху на співробітників «**Беркуту**» / He was accused of the attempt on life of the officers of “**Berkut**” unit.* Деякі назви політичних партій мають різні варіанти перекладу – транскодування та дослівний переклад: *Хочу окремо сказати про появу в натовпі червоно-чорного прапора, про який багато говорять російські пропагандисти, звинувачуючи у провокаціях «**Правий сектор**» / Moreover, I want to say about the appearance of red*

and black flags, which were actively discussed by Russian propaganda, with blaming "Pravyi Sektor" ("Right Sektor") in provocations. Значимо, що похідне слово від цієї реалії перекладено англійською мовою дослівно з використанням прийому додавання (слова "members"): *А російська пропаганда потім оголосила їх справжніми «правосеками» і провокаторами з Києва / Further, Russian propaganda called them real members of the "Right Sektor" and provocateurs from Kyiv.*

Назви українських революцій перекладаються дослівно: *В Україні тривала Революція Гідності, ми активно боролися зі злочинним режимом / The Revolution of Dignity in Ukraine has continued, we actively fought with the criminal regime. Дехто проводить паралелі між Євромайданом і Помаранчевою революцією 2004-2005 років / Some people drawn parallels between the Euromaidan and the Orange Revolution of 2004-2005.*

Серед реалій зустрічаються не лише політичні, а й етнографічні: *Одяг на них був такий: галіфе з нашивками, паняхи і в кросівках / They wore a pair of breeches with patches, parakha (type of hat) and sneakers.* Назву головного убору козаків транскрибовано та водночас описово перекладено в дужках. Українське національне вбрання в англійському перекладі відтворено через описовий переклад: *Дуже приємно бачити на День Незалежності України людей у вишиванках / It's nice to see people in embroidered shirts on the Independence Day of Ukraine.*

Російський символ Перемоги перекладено комбіновано з додаванням слова «святий»: *Під ВР, якщо йти в бік залізничного вокзалу Сімферополя вулицею Р. Люксембург, мимоволі стикався з людьми в камуфляжі із георгіївськими стрічками / I met people in camouflages and with ribbons of Saint George on the way from the camouflages and with ribbons of Saint George.* Назва російського прапора в мові перекладу транскрибується: *По Євпаторії масово на вулицях були розвішані триколори / The Yevpatoriia's streets were hanged out with a lot of Russian tricolors.*

Ми з'ясували, що реалії в зазначеному дискурсі здебільшого репрезентовано політичними та етнографічними реаліями. Серед способів їх перекладу превалюють транскрибування та дослівний переклад.

3. Переклад аббревіатур.

Розглянемо переклад україномовних аббревіатур повною формою слова або словосполученням: *Руслан Стефанчук закликав ВРУ підтримати законопроект / Ruslan Stefanchuk*

urged the Verkhovna Rada to endorse the draft law. У наступному прикладі аббревіатура в мові оригіналу також перекладена повною формою, але не через транслітерацію: *У нас дуже мало часу, щоб зробити перезавантаження СБУ / We have got very little time to reboot the Security Service.*

На перший погляд, інший приклад можна водночас віднести до двох способів перекладу: транскрибування та перекладу відповідним скороченням. До таких аббревіатур відносяться ТКГ, АТО, ФСБ: *Зі свого боку експрезидент зазначив, що він готовий внести свій внесок у роботу ТКГ / For his part, the former president noted willingness to contribute to the work of the TCG.* Ця аббревіатура означає Трьохстороння контактна група. Вона з'явилася в українській мові в результаті війни на Донбасі. Дослівний її переклад виглядає так: Trilateral Contact Group. Таким чином, переклад здійснюється лише відповідним скороченням.

Служив у лавах Збройних сил України в зоні АТО / He joined the armed forces of Ukraine in ATO zone.

Поки одні кримчани розповідають про російські блага у вигляді начебто великих зарплат і пенсій, інших у цей час катують у ФСБ / When one part of Crimean people tell us about Russian benefits in terms of high salaries and pensionary payments, other part is tortured in FSB.

Поодинокі випадки перекладу повної фрази в мові оригіналу аббревіатурою в мові перекладу: *И обязательно – военные, которые выполняют задачи в зоне проведения Операции объединенных сил», – сообщил Глава государства / And, of course, the military in the JFO area, the Head of State emphasized.* Це трапляється, коли аббревіатура є відомою для англійськомовного читача (The Joint Forces Operation).

Таким чином, аббревіатури зустрічаються в нашому матеріалі дослідження досить часто. Здебільшого їх переклад не викликає труднощів. Найчастотнішим способом перекладу аббревіатур є переклад відповідною повною формою або відповідним скороченням.

4. Переклад евфемізмів і дисфемізмів. Евфемізми відіграють значну роль у політичному дискурсі через те, що з їх допомогою здійснюється зміна оцінки низки явищ, подій, у деяких випадках зміна понять, спрямованих на коригування світоглядних, політичних, ідейних установок кожного окремого члена суспільства. Англійський лінгвіст П. Чілтон вважав, що евфемізм є невіддільним від військової та політичної інтриги [7, с. 210].

Дисфемізм – це така лексична одиниця або вираз, яка заміщує денотат будь-якої оцінності та надає

йому негативного забарвлення з метою негативного впливу на адресата. Аналіз досліджуваного матеріалу показав, що дисфемізми превалюють у зазначеному дискурсі. Кількість евфемізмів є незначною.

Необхідно зазначити, що сама назва війни на Донбасі, конфлікт, є евфемістичною. Вислів **Антитерористична операція (Anti-Terrorism Operation)** також має евфемістичний ефект і замінює слово *war*. Цього ефекту досягають за рахунок вживання префіксу **anti-**, який замінює негативну оцінку позитивною, а також за рахунок підміни понять (*war* на *operation*) з використанням когнітивного механізму абстракції.

Зазначимо випадки, коли евфемізм функціонує лише в мові перекладу:

Тоді, після розстрілу Євромайдану, для мене більше не існувало поняття «інша політична позиція» чи «людина з іншою позицією», а було поняття «свої» та «вороги» / At that moment after the Maidan events had occurred concepts like “other political position” or “person expressing other views” didn’t exist, instead I preferred to use definitions “our people” and “enemies”. Перекладач не захотів переносити лексему «розстріл» до мови перекладу, тому замінив її більш узагальненою – «події» (events), щоб нейтралізувати негативний денотат.

Дисфемізмами здебільшого зображають тих, хто належить до групи «чужі»: росіян, проросійських активістів: *Ця група молоді скандувала: «Комуняку – на гілляку!» / That group was chanting: “Komuniaku na hilliaku (Communists, get out!)”.* Дисфемістичну назву комуніста («комуняка») у мові перекладу відтворено через транслітерацію. Вона вже не має зневажливого характеру, негативної конотації, тому що є незрозумілою для англомовного читача.

Ще один дисфемізм відноситься до Президента Росії. У мові перекладу він також транскрибується, тому не має негативного забарвлення: *Все більше на вулицях пишуть, що Крим – це*

Україна, але здебільшого люблять писати про Путіна: «Путін – х**ло» (посміхається) / More and more phrases “Crimea is Ukraine”, or more often: “Putin – h**lo” (smiles).

Дисфемізми є завжди стилістично маркованими, експресивними одиницями, оскільки негативні явища сприймаються людиною гостріше. Вони впливають на емоційний складник особистості, таким чином затримуючи увагу реципієнта [1, с. 20].

Після подій Майдану усіх українців у Росії образно почали називати ярликом «бандерівці», що має дисфемістичне забарвлення. У мові перекладу цей дисфемізм транскрибується: *У людей була антиукраїнська істерія, вони були такі накручені страхом перед «бандерівцями», що зізнатися, що ти підтримуєш Україну, означало створити проблеми собі та своїм близьким / People had antiUkrainian hysteria; they were zombied by the fear of “banderivtsi” so providing them an information that you supported Ukraine could lead to problems.*

Висновки і пропозиції. Отже, ми дослідили лексичні особливості перекладу україно-російського конфлікту англійською мовою: це реалії, військові та політичні терміни, аббревіатури, евфемізми та дисфемізми. При перекладі політичних і військових термінів перекладач застосовує калькування, комбінований переклад, контекстуальну заміну, проте найчастотнішим способом є переклад лексичним еквівалентом.

Суспільно-політичні реалії (назви установ, організацій, партій, посад) та етнографічні реалії в англійській мові відтворюються через калькування, транскодування. Найчастотнішим способом перекладу аббревіатур є переклад відповідною повною формою або відповідним скороченням, проте є випадки їх повного перекладу. Схема перекладу евфемізмів може бути репрезентована таким чином: евфемізм-евфемізм, нейтральне слово-евфемізм. При перекладі дисфемізмів основними способами є транслітерація, генералізація.

Список літератури:

1. Бірюкова О. Суспільно-політична лексика: дискурсивні стратегії пом'якшення та дискредитації. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук. пр. Київ, 2012. Вип. 26. С. 17–29.
2. Мосієвич Л. В. Евфемістична / дисфемістична вербалізація українсько-російського конфлікту в британських ЗМІ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»* : збірник наукових праць. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 58. С. 52–55.
3. Моїсеєнко О. Ю. Мовні аспекти концептуалізації збройного конфлікту на Сході України (2014-2018) в австралійському медійному дискурсі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 7(321), 2018. С. 78–85.
4. Янчук С. Вербалізація збройної агресії Російської Федерації проти України (на матеріалі статей Нолана Петерсона). *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 30, том 3, 2020. С. 193–198.

5. Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року / Упоряд. та вступ Андрієвська А., Халімон О. Київ : К.І.С., 2018. 264 с.

6. People of “the grey zone”. Witnesses of Russian annexation of Crimean 2014 / ed. and preface Andriiivska A., Khalimon O.; Translator O. Tymchyshyn. Ichnia : PC “Format”, 2018. 274 p.

7. Chilton P. Discourse and Politics. *Discourse Studies: a multidisciplinary Introduction*. Volume 2. SAGA Publications, London, 1998. P. 206–230.

Mosiyevych L. V. LEXICAL PECULIARITIES OF TRANSLATION IN VERBALIZATION OF RUSSIAN ANNEXATION OF CRIMEA INTO ENGLISH

The article examines the lexical features of verbalization of the Russian annexation of Crimea in English and its translation based on a comparative analysis of the documentary “People of the Gray Zone” and its English translation. The author studies the translation of Ukrainian political terms, realias, abbreviations, euphemisms and dysphemisms. Military terms prevail in the representation of the Ukrainian-Russian conflict. When translated into English, they, like political ones, are reproduced through vocabulary equivalent, loan-translation and through translation transformations.

Socio-political realias (names of parties, institutions, etc.) and sporadic ethnographic realias are reproduced in English through loan-translation, transliteration, explanatory translation and omission. However, the main way is translation by the lexical equivalent. Political discourse abounds in a large number of abbreviations. The most frequent way of translating abbreviations is the translation of the corresponding full form or the corresponding abbreviation. Abbreviations mainly represent the names of organizations, institutions etc.

Analysis of the studied material showed that dysphemisms prevail in this discourse. The number of euphemisms is insignificant. The scheme of translation of euphemisms can be represented as following one: euphemism-euphemism, neutral word-euphemism. While translating dysphemisms, the main methods are transliteration, generalization. Euphemisms and dysphemisms have a significant impact on the pragmatics of translation. Analysis of the linguistic material proves that the pragmatic effect of the studied discourse is usually identical in source text and target text, but in some cases the translator can change the pragmatic vector from negative to neutral, based on his personal attitude and perception of events or from the point of view adopted in a society.

Key words: abbreviations, euphemisms, realia, terms, translation, verbalization.

Ставчук Н. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ МОВНИХ ОДИНИЦЬ І КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИМ ЗАБАРВЛЕННЯМ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ РЕЯ БРЕДБЕРІ)

У статті досліджено основні перекладацькі трансформації, вжиті у перекладі мовних одиниць і конструкцій із емоційно-експресивним забарвленням у творах Р. Бредбері. Актуальність дослідження зумовлена значними розбіжностями у структурі англійської та української мов і труднощами передачі емоційного забарвлення у перекладі.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування засобів створення емоційності й експресивності в англійській мові, аналіз закономірностей їх відтворення українською мовою.

У статті проаналізовано романи Рея Бредбері та їхні переклади, виявлено, що найчастіше перекладачі використовували такі трансформації: стилістичні, лексико-семантичні (конкретизацію, генералізацію, додавання та вилучення слова, контекстуальну заміну, смисловий розвиток), граматичні (членування речення, синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), об'єднання речень), лексико-граматичні (перестановку, антонімічний переклад, експлікацію, компенсацію), морфологічні (заміну однієї частини мови на іншу) та синтаксичні (зміну синтаксичної ролі членів речення).

Серед різноманіття емоційних станів найбільш чисельними у досліджуваних творах виявилися: радість, гнів, роздратування, відчай, здивування.

На основі наведених у статті прикладів висувається припущення, що вживання перекладацьких трансформацій дозволяє максимально зберегти у перекладі ідентичність авторської думки, адекватність перекладу, а також підвищувати об'єктивність процесу перекладу і перекладацького рішення.

Аналіз дослідження, проведеного у статті, доводить необхідність переведення проблеми перекладацької стратегії на вищий рівень наукової рефлексії, що передбачає, зокрема, систематизацію можливих підходів до її вирішення та розробку необхідного методологічного апарату. На сучасному етапі робота з текстами різних жанрів вимагає від професійного перекладача усвідомленого підходу, в основі якого має бути сукупність стратегій, здатних забезпечити оптимальний варіант вирішення складних перекладацьких завдань.

Ключові слова: трансформація, переклад, експресивність, емоційність, емотивність, художній текст.

Постановка проблеми. Дослідження емотивної лексики в художніх текстах цікаве тим, що про справжню природу людських почуттів, пристрастей, емоцій, про їхню силу можна дізнатися завдяки тій формі, якої вони набувають, потрапляючи із внутрішнього світу в зовнішній, тобто завдяки слову. Для художнього дискурсу характерною є тенденція до емотивності, оцінності, експресивності та безперервні пошуки різних способів її вираження, оскільки для реалізації власного задуму письменнику потрібно акцентувати увагу читача на певних фактах, явищах, проблемах, налаштувати його на сприйняття, викликати інтерес, подати свою експресивну оцінку й закласти її у свідомість читача, сформувані у нього певне ставлення до проблеми, яка порушується, стимулюючи його до певних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Перекладацькі трансформації розглядалися багатьма вченими, котрі пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони доходили висновку, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо досягти адекватності перекладу тексту. Так, наприклад, на думку Я. І. Рецкера, трансформації – це «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова іноземної мови у контексті та знаходимо його відповідність у мові перекладу, що не збігається зі словниковою» [5, с. 216].

Емоційні процеси вивчаються вченими різних наукових напрямів: філософії (Р. Декарт, Б. Паскаль, Б. Спіноза, І. Кант, Л. Фейербах, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шиллер та ін.), психології (В. К. Вілюнас,

Б. І. Додонов, Я. Рейковський, С. Л. Рубінштейн, А. В. Запорожець, О. М. Лук, П. В. Симонов та ін.), літературознавства (Л. І. Мацько, М. М. Сулима, Л. В. Щерба, О. С. Ахманова та ін.), а віднедавна і лінгвістики, у центрі уваги якої опинилося емотивне значення.

Постановка завдання. У статті розглядаємо прийоми відтворення засобів експресивності й емоційності та трансформації у перекладі з англійської мови українською на матеріалі творів Р. Бредбері, оскільки в останні десятиліття літературно-суспільний інтерес до ідіолекту письменника помітно поживався. Що стосується лінгвістичних досліджень, присвячених його мові та стилю, то їхня частка у загальній кількості праць із його творчості залишається досить незначною, тому ми вважаємо за необхідне звернути увагу на лексичні аспекти аналізу творчості письменника.

Виклад основного матеріалу. Використовуючи класифікацію емоцій американського вченого К. Ізарда [2, с. 4], ми виявили, що найчастіше у творах згадуються такі емоції, як «гнів», «презирство», «відраза», «горе / страждання», «страх», «радість», «сором» і «здивування».

Серед різноманіття емоційних станів найбільш чисельними у досліджуваних творах виявилися такі:

– **«радість»:** *He could feel the sun bum his spiny-bearded cheek, and he was twenty-five years old again, walking, walking, looking, smiling, happy to be alive, very much alert, drinking in colors and smells.* – Він відчував на своїх зарослих колючою щетиною щоках гаряче південне сонце, і йому знов було двадцять п'ять років, і він усе йшов і йшов, роздивляючись навколо, усміхаючись, щасливий із того, що живе, що такий бадьорий і чутливий, що всотує в себе барви й пахощі [4; 6]. Перекладач вдався до описової трансформації (*spiny-bearded cheek* – зарослих колючою щетиною щоках), граматичної заміни (*cheek* – щоках), компенсації (*very much* – такий), додавання (*alert* – бадьорий і чутливий), цілісного перетворення (*drinking* – всотує);

– **«гнів»:** 1) *His face was choked with blood, his eyes were blazing.* – До обличчя Дугласові прилила кров, очі його палали. У цьому реченні застосовано цілісне перетворення (*was choked with blood* – прилила кров) [4; 6]. 2) *Pikes with the bitterness in him as deep as a black, charred well of green acid.* – Пайкс, чиє озлоблення було таке глибоке, як почорнілий обвуглений колодязь із зеленою кислотою [4; 6]. Тут перекладач застосував граматичну заміну (*with the bitterness in him* – чиє озлоблення було);

– **«роздратування»** (*“For God’s sake, let me be!” cried Montag passionately.* – Та дай ти мені спокій, ради бога! – люто крикнув Монтег [4; 6]. Перекладач застосував трансформацію цілісного перетворення виразу «let me be» на «та дай ти мені спокій»);

– **«відчай»** (*I’m so damned unhappy, I’m so mad, and I don’t know why I feel like I’m putting on weight.* – Я такий нещасний, такий розлючений, сам не знаю чому. Мені здається, ніби я пухну... [4; 6]. У перекладі спостерігаємо такі трансформації, як нейтралізація (опущення слова «damned»), вибір лексичного відповідника (*mad* – розлючений), цілісне перетворення (*I’m putting on weight* – я пухну).

– **«здивування»** (*The captain stared in delighted amaze.* – Капітан аж очманів од здивування й захвату [4; 6]. Перекладач застосував емфатизацію (*stared* – очманів, підсилювальна частка «аж») і граматичну заміну (*delighted* – захвату).

Серед лексичних носіїв експресивності у досліджуваних романах Р. Бредбері ми виділили дві групи категоріальних сем, а саме:

1. лексичні одиниці з негативною конотацією:
а) прикметники: *disappointed, foolish, angry, horrible, furious, vulgar, upset*; б) іменники: *anger, grief, horror, sorrow, tragedy, fury, sadness, unhappiness*; в) дієслова: *to depress, to murder, to lie, to rage, to jeer, to frown, to despair*; г) прислівники: *terrifying, horrible, cruel, tragically, grueling, disgusting* [6];

2. лексичні одиниці з позитивною конотацією:
а) прикметники: *charming, marvelous, admired, contented*; б) іменники: *excitement, happiness, laughter, pleasure, enjoyment, gladness*; в) дієслова: *to bless, to joy, to merry, to beatify, to gladden*; г) прислівники: *delightedly, joyfully, happily, cheerily, pacifically* [6]. Перекладачі романів зуміли майстерно передати ці слова у текстах перекладу, зберігши їхній експресивний заряд завдяки трансформаціям модуляції, компенсації, цілісного перетворення або додавання.

У досліджуваних творах ми зустріли багато прикладів стилістично зниженої лексики, наприклад: 1) *It’s all off between us, you’re dirt, that’s all, dirt!* – Все між нами кінчено, ти погань, та й годі, погань!; 2) *“You stupid idiot!” he cried to himself.* – Дурню, дурню! – люто вилаяв сам себе; 3) *“Sitting on that curb, you fool! Oh, you damned and awful fool!”* – Сидів як блазень на тротуарі! Ах ти ж, несвітний дурню! – Він стиснув руками телефон [4; 6]. У всіх випадках перекладач, опустивши деякі прикметники, застосовував прийом компенсації або адаптації, зберігши експресію усіх лайливих слів.

Перед початком аналізу зазначимо, що перекладацькі трансформації поділяються на морфологічні, граматичні, синтаксичні, лексичні, семантичні та стилістичні. Ми розглянемо найбільш частотні із них у перекладі досліджуваного роману.

Морфологічні трансформації є заміною однієї частини мови іншою або кількома частинами мови. Трансформації такого типу нічого не змінюють у плані змісту [3, с. 22]. Наприклад: *He thought of her quiet, shyly smiling face.* – Він ніби навіть бачив перед собою її ясне, спокійне обличчя, осяяне сором'язливою усмішкою [4; 6]. Епітет «*smiling*» замінений на іменник «*усмішка*», однак на експресивність вислову ця трансформація не вплинула.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу [3, с. 22]. Розглянемо приклади трансформацій:

– членування речення: *Not one tree, not two, not a dozen, but the thousands he had planted in seed and sprout.* – Не одне дерево, не два, не десяток, а тисячі. Тисячі дерев, які він посадив, опускаючи в землю насіння і саджанці [4; 6];

– синтаксичне уподібнення (дослівний переклад): *Tramps. Criminals. Darkness. Accident. Most of all death!* – Бродяги. Злочинці. Темрява. Лиха пригода. А над усе – смерть! [4; 6]. Перекладач зберіг авторську пунктуацію (окличне речення) й односкладні речення, які утворили прийом парцеляції;

– об'єднання речень: *Later, going to sleep, he would feel the fiery smile still gripped by his face muscles, in the dark. It never went away, that smile, it never ever went away, as long as he remembered.* – А згодом у темряві, вже засинаючи, він усе ще відчуватиме на губах застиглу судорожну посмішку [4; 6]. Об'єднання речень (і вилучення окремих слів) і опущення повтору призвело до втрати експресивного відтінку.

Синтаксичні трансформації пов'язані зі зміною синтаксичних функцій слів і словосполучень. Зміна синтаксичних функцій у процесі перекладу супроводжується перебудовою синтаксичних конструкцій. Синтаксичні перетворення мінімально змінюють оригінальний зміст [3, с. 22–23]. Наприклад: *You could hear their faraway voices under glass. You could hear someone singing in a high sweet voice.* – За склом чути було голоси. Хтось дзвінко виспівував пісню [4; 6]. У першому випадку двоскладове речення змінюється на безособове, у другому – додаток «*someone*» виступає у перекладі підметом «*хтось*». Анафора, використана Бредбері, у перекладеній версії не збереглася, а епітет «*faraway*» був опущений, внаслідок чого експресивний заряд речення дещо знизився.

До синтаксичних трансформацій належить також заміна англійської пасивної конструкції на активну в українській мові, як, наприклад: *It's been a long time.* – Стільки часу минуло... [4; 6]. У цьому реченні перекладач вдався до графічного засобу експресивності – трьох крапок, які підкреслили емоційну паузу в діалозі героїв і компенсували опущення інверсії в оригіналі.

Лексичні трансформації – це відхилення від прямих словникових відповідників. Лексичні трансформації викликані, головним чином, тим, що об'єм значень лексичних одиниць мови джерела та мови перекладу не збігається [3, с. 23].

А. Б. Відющенко пропонує таку класифікацію лексичних трансформацій [1, с. 11–13]:

1. Лексико-семантичні трансформації:

1.1. Конкретизація: *The dust followed it a little way toward the south, then settled in the golden silence among the blue rails.* – Шлейф куряви потягся за ним на південь, а потім, коли знов запала золотава надвечірня тиша, влігся між голубими рейками [4; 6]. Перекладач використав такі заміни, як «*followed*» на «*потягся*», «*settled*» на «*влігся*», зробивши метафори мови перекладу більш експресивними порівняно з оригінальним текстом.

1.2. Генералізація: *You can't sit down without playing the chair like an accordion.* – Хоч ви й не можете сісти, щоб не зламати стільця [4; 6]. Перекладач замінив фрагмент «*playing the chair like an accordion*» на «*не зламати стільця*», яке в українській мові є більш зрозумілим, але менш експресивним, ніж англійське порівняння.

1.3. Додавання слова: *He held them, turned them, kissed them, hugged them, cried on them, held them out again, blinking at the little old people.* – Він брав їх за плечі, повертав, цілував, плачучи рясними сльозами, знову одхиляв їх і, моргаючи червоними повіками, вдивлявся в сухеньких старих [4; 6]. Додавши нові слова, зокрема замінивши «*cried on them*» на «*плачучи рясними сльозами*», «*blinking*» на «*моргаючи червоними повіками*» та «*little old people*» на «*сухеньких старих*», перекладач значною мірою підвищив образність речення.

1.4. Опущення слова: *He watched her drift away, drift with her pink face warm, smooth as an apple, unwrinkled and colorful.* – Він не зводив з неї очей; рожеве обличчя її було без зморщок, наче гладеньке рум'яне яблучко [4; 6]. У цьому випадку перекладач вилучив епітет «*colourful*», додатки «*drift*» і «*warm*», але вдала перестановка і зменшувально-пестливий суфікс *-ck-* зберегли експресивний відтінок речення.

1.5. Смісловий розвиток (модуляція): *In the cool night the Happiness Machine's metal was too hot to touch.* – Ніч була холоднувата, але металевий бік Мащини щастя обік йому пальці [4; 6]. Перекладач замінив вислів «*was too hot to touch*» на «обік йому пальці», що ніяк не зменшило експресивності використаної автором метафори.

1.6. Контекстуальна заміна: *And the bony son and curved daughters were brilliantly witty, like their father, telling of the long years and their secret life, while their father nodded proudly to each.* – І худорлявий син, і гарні дочки не згірше батька сипали дотепами, розповідаючи, як добре жили вони тут, а батько гордо кивав головою, підтакуючи їм [4; 6]. Перекладач замінив конструкцію «*were brilliantly witty*» на більш звичне для українського читача словосполучення «сипали дотепами», вміло компенсувавши експресивність речення оригіналу.

1.7. Адаптація: *But there are times, mind, when you're so busy, busy, you need a friend indeed, a friend in need.* – Але зважте, настане час, коли на вас навалиться сила-силенна всякого клопоту, і тоді вам буде потрібен друг. Як то кажуть, вірного друга пізнаєш у лиху годину [4; 6]. Перекладачу вдалося відтворити англійське прислів'я «*a friend indeed, a friend in need*» українським варіантом «*вірного друга пізнаєш у лиху годину*», завдяки чому речення зберегло свій єдиний засіб експресивності.

2. Лексико-граматичні трансформації:

2.1. Перестановка: *His face ached with strain.* – Від напруження у нього заболіло обличчя [4; 6]. Перекладач використав прийом перестановки, адаптувавши порядок слів у реченні до звичного нам звучання. Інверсія у тексті перекладу надала реченню більш експресивного відтінку, аніж в оригінальному тексті.

2.2. Антонімічний переклад: *Now I'm forced to ask you to explain the whole uncomfortable thing.* – То ось я змушена просити, щоб ви прояснили мені цю делікатну обставину [4; 6]. Антонімічний переклад епітета «*uncomfortable thing*» підкреслив образність цього засобу.

2.3. Експлікація (описовий переклад): *They walked in the warm-cool blowing night on the silvered pavement and there was the faintest breath of fresh apricots and strawberries in the air.* – Теплої, але свіжої ночі вони йшли срібним від місячного сяйва тротуаром, і Монтегові здавалося, ніби в повітрі повіяло тонким ароматом абрикосів і полуниць [4; 6]. Епітети *warm-cool* і *silvered* були перекладені описово, але громіздкість перекладу дозво-

лила зберегти яскравість образів, використаних Бредбері.

2.4. Компенсація: *I wouldn't have wanted you to meet me when I was twenty-one and full of foolishness.* – Я не хотіла б познайомитися з вами в двадцять один рік, коли була ще зовсім дурнятком [4; 6]. Перекладач переклав епітет «*full of foolishness*» українським варіантом «дурнятком», яке є більш експресивним порівняно з текстом оригіналу і слугує більш точним виразом для позначення юної недосвідченості.

Стилістичні трансформації пов'язані зі зміною стилістичного забарвлення одиниці перекладу [3, с. 23]. Розглянемо приклад: *Some day, when you are old and wrinkled and ugly, when thought has seared your forehead with its lines, and passion branded your lips with its hideous fires, you will feel it, you will feel it terribly.* – А коли до вас прийде старість, коли ваше обличчя змарніє і вкриється зморшками, коли думки зорють вам чоло борознами і пристрасть опече уста гідким вогнем, ви з жахом це відчуєте [4; 6]. Використавши прийом стилістичної спеціалізації, перекладач замінив епітети «*old*», «*wrinkled*», «*ugly*» на конструкції з експресивним значенням «*прийде старість, коли ваше обличчя змарніє і вкриється зморшками*», зробивши цей фрагмент речення більш емпатичним.

У процесі перекладацької діяльності трансформації найчастіше мають комплексний характер. Прикладом комплексної трансформації є речення: *They pointed at each other, with starlight burning in their limbs like daggers and icicles and fireflies, and then fell to judging their limbs again, each finding himself intact, hot, excited, stunned, awed.* – Вони вказували один на одного пальцями, а зорі палали в їхніх руках, наче кинджали, крижані бурульки і світляки, потім вони знову почали обмацувати себе. Розпалений, збуджений, приголомшений, переляканий, кожен з них переконувався, що він цілий і живий [4; 6]. Тут перекладач вдався до синтаксичної трансформації (заміна додатку «*burning*» на присудок «*палали*», вибору варіантного відповідника (*limbs* – *руках*; *judge* – *обмацувати*; *finding himself* – *переконувався*), перестановки та членування речення, але завдяки майстерності перекладача порівняння, епітети та метафора були вдало передані у тексті перекладу.

Висновки і пропозиції. Отже, слід відзначити, що однією з основних проблем, з якою зустрічається перекладач у процесі перекладу художнього твору, є відтворення мовних засобів емоційності

й експресивності, що відображають творчу інтенцію письменника і є невід'ємною властивістю мови художнього твору. Вдале поєднання методів відтворення та використання різних трансформацій дозволило перекладачам досліджуваних романів Р. Бредбері досягти максимальної тотожності з текстом оригіналу, зберегти його емоційно-експресивну складову частину, відтворити у мові перекладу експресивні засоби тексту оригіналу, зберегти їхній початковий зміст, врахувавши екстралінгвістичні фактори (національні та культурні особливості англійського народу) і силу художнього й емоційного впливу на читача.

Нині дослідження прийомів відтворення засобів емоційності й експресивності у художніх текстах і розкриття лінгвістичних механізмів декодування цих засобів робить значний внесок у вирішення актуальних проблем лінгвориторики та перекладознавства. Подальше вивчення й аналіз перекладацьких прийомів у роботі з емоційно-експресивними одиницями убачається перспективним, оскільки рецепція будь-якого художнього твору ґрунтується саме на його емоційному сприйнятті, а перекладач має докласти усіх зусиль, щоб передати авторський задум максимально точно й адекватно.

Список літератури:

1. Відющенко А. Б. Типи лексичних трансформацій під час перекладу. *Прикладна лінгвістика 2009: проблеми і рішення* : праці Всеукраїнської науково-методичної конференції студентів та молодих науковців. Миколаїв : НУК, 2009. 164 с.
2. Изард К. Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 464 с.
3. Княжева Е. А., Куняева Н. В. Перевод и переводческие трансформации : учебное пособие. Воронеж, 2006. 55 с.
4. Рей Бредбері. Вибрані твори. URL: http://read-online.in.ua/author/rej_bredberi (дата звернення: 15.01.2021).
5. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва, 1974. 216 с.
6. Bradbury Ray. Books. URL: <https://onlinereadfreenovel.com/ray-bradbury/> (дата звернення: 15.01.2021).

Stavchuk N. V. ANALYSIS OF TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF LANGUAGE UNITS AND CONSTRUCTIONS WITH EMOTIONALLY-EXPRESSIVE COLORING (BASED ON THE MATERIAL OF RAY BRADBURY'S WORKS)

The article examines the main translation transformations adopted when translating language units and constructions with an emotionally expressive coloring in the works of R. Bradbury. The relevance of the study is due to significant differences in the structure of English and Ukrainian languages and difficulties in transmitting emotional coloring when translating.

The aim of the article is to study the peculiarities of the functioning of means of creating emotionality and expressiveness in English and to analyze the patterns of their reproduction in Ukrainian.

In the article were analyzed Ray Bradbury's novels and their translations, and found out that most often translators had used the following transformations: stylistic, lexical-semantic (concretization, generalization, addition and removal of a word, contextual replacement, semantic development), grammatical (sentence articulation, syntactic assimilation (literal translation), combining sentences), lexical-grammatical (permutation, antonymous translation, explication, compensation), morphological (replacement of one part of speech with another) and syntactic (change of syntactic role of the parts of the sentence).

It was revealed that among the variety of emotional states, the most numerous in the studied works were the following: joy, anger, irritation, despair, surprise.

Based on the examples given in the article, it is suggested that the use of translation transformations allows preserving the identity of the author's opinion, the adequacy of the translation, as well as increasing the objectivity of the translation process and the translation solution.

The analysis of the study conducted in the article proves the need to transfer the problem of translation strategy to a higher level of scientific reflection, which provides, in particular, for the systematization of possible approaches to its solution and the development of the necessary methodological apparatus. At the present stage, working with texts of various genres requires a conscious approach from a professional translator, which should be based on a set of strategies that can provide the optimal solution to complex translation problems.

Key words: transformation, translation, emotivity, expressiveness, emotiveness, literary text.

Yukhymets S. Yu.

Odesa National Maritime University

ETHNO-PSYCHOLINGUISTIC STEREOTYPES IN TRANSLATIONAL ASPECT

The article is dedicated to the problem of the interdisciplinary character which is urgent for both ethno- and socio-psycholinguistics. In the focus of the research there are the peculiarities of the language stereotypes in the representatives of different nations and cultures, the specificity of the communicative conflict is described. On the basis of the language behavior peculiarities analysis there has been elaborated the typology of ethno-psycholinguistic stereotypes. It has been concluded that the problem of the manifestation of ethno-psychological stereotypes in the speech of Englishmen is inseparable from the issue of their adequate rendering by means of typologically distant languages on different linguistic levels and via various language devices.

There have been outlined distinguished features of English ethno-psycholinguistic stereotypes and possible challenges of their rendering in translation. The classification of the communicative competence levels, based upon the language personality's ability to cooperate in interpersonal communication is also adduced in the article. Different communicative situations have been analyzed and the common conclusions have been drawn. All the results have been statistically proved. The translation strategies, tactics and operations at work have been thoroughly studied. The findings of the research may be useful for the solutions of the urgent problems of intercultural communication and may also be employed as a powerful means of translation optimization with regards to the cross-cultural discrepancies. The topicality and novelty of the research make it up-to-date and promising both in translation studies and linguistics. The perspective is seen in investigating ethno-psychological stereotypes revealed in American English.

Key words: *ethno-, sociopsycholinguistics, communicative conflict, ethnopsychological stereotypes, communicative competence.*

Problem statement. The issue of ethno-psycholinguistic stereotypes research is interdisciplinary due to its origin on the basis of psycholinguistics, sociolinguistics and ethnolinguistics. The close interaction of psycholinguistics with sociolinguistics and ethnolinguistics has preconditioned the discursive breakthrough in Arts and Humanities resulting in the shift from the text-centered to the person-centered paradigm.

Analysis of recent research and publications. Such notions as “linguistic personality”, “speech portrait”, “social stereotype” and “ethno-psycholinguistic stereotype” have become key concepts in Philology. While socio-psycholinguistics is focused mainly on the reflection of socially relevant processes and phenomena in the linguistic personality [3], ethnolinguistics investigates chiefly stereotypes of the linguistic behavior of different nations.

The foundation of this approach was laid by M. M. Bakhtin, who first introduced the term “the speaking personality” in 1920s [2]. Such primary understanding of the linguistic personality was grounded by the socially determined origin of the personality itself. The actualization of the inner sensations

and emotions was seen in the socially conditioned nature of the communicative situation with all its constituents and the circumstances.

The domain of the everyday interpersonal communication of the linguistic personalities was further investigated by Yu. M. Karaulov, who could distinguish a linguistic personality hidden behind any text product [7]. In spite of the great number of studies in the field of social and ethno-psycholinguistics the issue of formulating the linguistic personality's typology has not been fully elaborated yet.

The object of the research is ethno-psycholinguistic stereotypes, the subject – language means of realizing peculiarities of ethno-psycholinguistic stereotypes in English and the dominant strategies, tactics and operations of their rendering in Ukrainian translation.

The urgency of the research is predetermined by the insufficient investigation of the issue of linguistic personalities typology on the whole and the ethno-psycholinguistic stereotypes classification in particular, the necessity of the complex analysis of the ethno-psycholinguistic stereotypes both on the language and speech levels and the peculiarities of rendering in translation.

Setting a task. The objective of the research lies in determining the peculiarities of the ethno-psycholinguistic stereotypes of Englishmen's behavior in the aspect of their rendering in Ukrainian translation and selection of the proper strategies, tactics and operations.

To achieve the objective the following steps should be taken: to study the theoretical resources on the chosen topicality; to define the following concepts as "social stereotype", "linguistic personality", "language portrait", "ethno-psycholinguistic stereotypes"; to analyze linguistic means of realizing the peculiarities of ethno-psycholinguistic stereotypes in English; to study strategies, tactics and operations of rendering phenomena under research in Ukrainian.

In accordance with the object, subject, objective and tasks the following research methods have been employed: the method of theoretical generalization to describe the theoretical resources; the comparative method to contrast source texts in English and translation texts in Ukrainian, the analytical method to characterize the material of investigation. The investigation was carried out on the basis of the book by Kate Fox "Watching the English. The Hidden Rules of English Behavior" and its authorized translation into Ukrainian «Спостерігаючи за англійцями» [10; 11].

Presentation of the main material. The whole scope of the material under investigation was selected to illustrate the peculiarities of the behavior of different ethno-psycholinguistic stereotypes of linguistic personalities in the communicative situation. The distinctive features were revealed through both personal individual peculiarities and typologically common ethnic and psycholinguistic stereotypes. Thus there were outlined three types of linguistic behavior: invective linguistic behavior, polite and rationally heuristic linguistic behavior.

Invective linguistic behavior is distinguished by the communicative manifestations of the individual's emotional and biological responses. Polite linguistic behavior is revealed by the communicant's inclination to the etiquette of the forms of social interaction. Rationally heuristic linguistic behavior is based upon the reserved manner, prevalence of sense over sensations [4; 5].

The communicative conflict is a powerful vehicle of emotional release; stress relief is a key factor resulting in manifestation of the speaker's linguistic behavior type and ethnic psychological stereotypes illustration. Psychological purification by language means is often referred to as verbal catharsis [5; 7; 8].

Various personalities differ in manifesting their verbal catharsis [3]. For the Russian native speakers the main means is employment of obscenities; for

Ukrainians – paremias, folk songs, ritual songs, ditties; for Englishmen – sarcastic utterances, funny stories, jokes and puns, limericks.

According to K. Fox's observation, "the nucleus" of "Englishness" is inclination to underestimate everything, wide distribution of litotes and meiosis, distinctive «upper lip smile», tendency to irony. Still another distinctive trait is speech euphemization, willing to disguise negative emotions [11].

According to K. Fox's classification there are distinguished communicatively distinctive codes of speech and socially or communally differentiated or identified class linguistic codes [11].

No less than linguistic codes speech behavior rules in certain communicative situations serve as indicators of English linguistic personality (casual conversation at home, conversation in public transport, in a pub, in a car, in the line. Moreover, there may be also distinguished rules of humor, rules of confusion, rules of modesty, rules of complaint, rules of ambivalence and class behavior.

Ethnic-psycholinguistic stereotypes of linguistic behavior may be analyzed only for the nations with distinct and peculiar national temperament and cultural individuality [11, p. 49]. That's why K. Fox's book was dedicated to the English and not to the British. The British nation is rather a complex conglomerate than a nation in its traditional understanding. Nevertheless, the stereotypes of the behavior of the English are also true for the Welsh, the Irish and the Scottish.

Among the most widespread English ethnic-psychological stereotypes there are such as "restraint", "politeness", "talks about weather", "pretense", "privacy", "anti-intellectuality", "queue rules", "compromise", "fair game", "humor", "mannerism", "eccentricity". This is a multi-layered pie, each stratum of which should be researched in detail. The objective of the research was not only to outline the basic means of manifesting "Englishness", but also to define strategies, tactics and operations of their rendering in Ukrainian translation [11, p. 80].

The analysis of the ways of ethnic-psychological stereotypes realization has witnessed the complex character of diverse multilevel language means employment, in particular phonological, lexical, morphological and syntactical.

The phonological features of English speech are the most prominent, vivid and most easily distinguished means of realizing ethnic-psychological stereotypes. In particular, this is the employment of the High Pre-Head in combination with the Scandent Head and the nuclear Rising-Falling tone for rendering such emotions as astonishment and sarcasm; the employment

of the Falling Sliding Head in combination with the High Falling nuclear tone to express aggression or antipathy.

The lexical means of realizing peculiarities of ethnic-psychological stereotypes are a powerful means of rendering the disguised sensations, overcoming the tension, expressing irony etc. Alongside with the wide distribution of evaluative lexis euphemisms are relatively numerous (“go to the bathroom”, “go to the wind”, “pass away”, “join the silent majority”, “go tipsy”, “a bit under the weather” [11, p. 80]. Also typical there is wide distribution of stylistic devices, based upon the contrast or synergy of incompatible concepts, in particular devices or antithesis, oxymoron, zeugma and paradox.

It should be emphasized that communicative conflict is associated with emotional release and stress relief. This effect is similar to catharsis or psychological purification. Different linguistic personalities tend to various manifestations of verbal catharsis. Thus, invective linguistic personalities explode with direct verbal aggression, rational and heuristic personalities are more inclined to irony.

Linguistic behavior of a personality in a conflict situation reveals ethno-psychological stereotypes. Everyday conflicts as a rule arise due to the dissatisfaction of one of the communicants with the conduct of the other or others. This dissatisfaction may sometimes result from an implicit conflict, distinguished due to the diversity of the communicants’ speech strategies. Irony is a very powerful means of English criticism and pessimism. Irony may be based both upon the contrast of the employed lexical and phraseological means and on the contradiction of the vocabulary and intonation patterns at work. To illustrate this tendency the following examples may be adduced.

Example I.

A: Look! It’s raining!

B: Raining? It’s raining cats and dogs, actually! It’s **’pouring** with rain, I must say!

Example II.

A: Hello, Tony. Did you go for your interview yesterday?

B: Hi, Lisa. Yes. I did.

A: How did it go?

B: All right, I think.

A: All **’right**? You **don’t** sound very **’sure** [1, p. 22].

The problem of the manifestation of ethno-psychological stereotypes in the speech of Englishmen is inseparable from the issue of their adequate rendering by means of typologically distant languages on different linguistic levels and via various language devices.

The most relevant in representing ethno-psychological stereotypes in the speech of Englishmen by means

of the Ukrainian language while translating is given to vocabulary. The linguistic representatives of English litotes and sarcasm, key means of meiosis realization aimed at deliberate understatement of importance, relevance of certain features or qualities (“quite”, “relatively”, “seemingly”) precondition challenges in English-Ukrainian translation due to the difficulty in selecting an appropriate equivocal equivalent or analogue. Therefore, complex lexico-grammatical transformations of antonymous translation or contextual replacement are most widely employed in this case. Such observation may be illustrated by the following examples.

English: “As for me, this pudding seems quite eatable”.

Ukrainian translation: «Як на мене, це тістечко здається таким собі їстівним».

As it may be seen, in such case contextual replacement was applied as a translation operation at work.

There is also possible another variant of translation, by means of the transformation of semantic development in which reason is replaced by effect in the translated text.

English: “As for me, this pudding seems quite eatable”.

Ukrainian translation: «Як на мене, це тістечко можна їсти».

On the basis of the findings of the analysis of the ethno-psychological stereotypes representation means distribution the table and diagram, illustrating translation transformations employment frequency have been completed. Contextual replacement has proved to be most recurrent, with antonymous translation and semantic development being a bit less frequent.

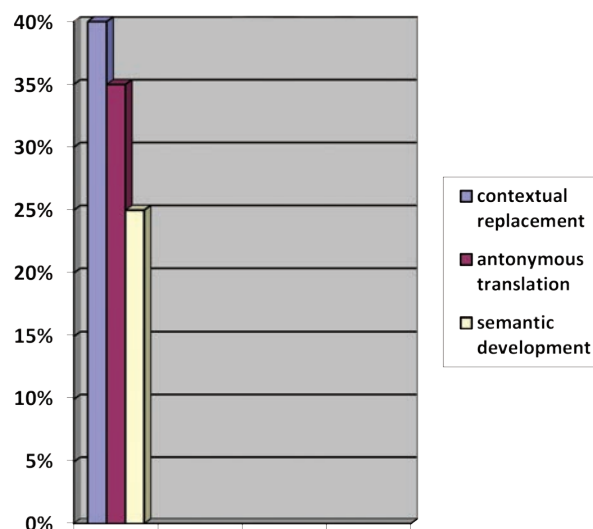

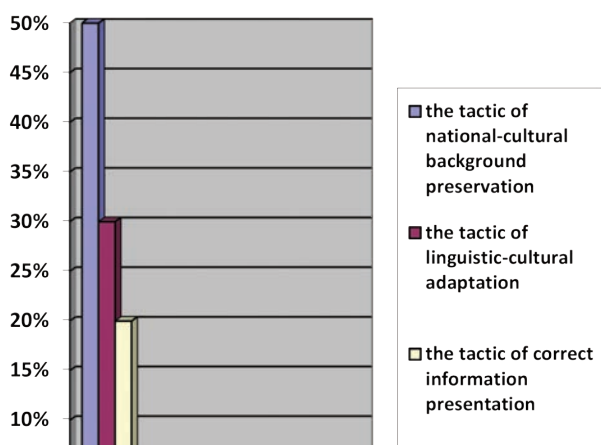
Fig. 1. Translation transformations employment frequency in rendering ethno-psychological stereotypes representation means in translation

Table 1

Translation transformations employment frequency in rendering ethno-psychological stereotypes representation means in translation

Translation transformation	Frequency, %	Examples
Contextual replacement	45	“upper-lip smile” – «англійська посмішка»
Antonymous translation	35	“You can’t be serious!” – «Ви, напевно, шуткуєте!»
Semantic development	25	“Pardon!” – «Перепрошую. Що Ви сказали?»

The main translation tactics have proved to be the tactic of national-cultural background preservation, the tactic of linguistic-cultural adaptation and the tactic of correct information presentation.

Fig. 2. Translation tactics employment frequency in rendering ethno-psychological stereotypes representation means in translation

It’s worth dwelling upon the distinctive features of various ethno-psychological personality types: conflict type, centric type and cooperative type.

Conflict type is characterized by explicit negative illocution addressed to co-communicants, manifesting hostility. Centric type is distinguished by the egocentricity and deliberate neglect to other communicants. Active egocentrics do not need recipients; they don’t give anyone any chance to interrupt their discourse. Communicative acts of such kind are bound to be a failure.

Cooperative type is determined by explicit aloofness and expressed superiority in communication. For

the fear of arising conflict one of the communicants chooses conformist behavior. He or she willingly express their loyalty and full affirmation of the ideas shared by means of echoing, appraisal phrases and gestures. Sometimes this kind of communication even resembles some imitation or copying.

Table 2

Translation tactics employment frequency in rendering ethno-psychological stereotypes representation means in translation

Translation tactic	Frequency, %	Examples
The tactic of national-cultural background preservation	50	“The proof of the pudding is in the eating” – «Не оцінюй пудинг, доки його не скуштуєш»
The tactic of linguistic-cultural adaptation	30	“He who laughs at crooked men should need walk very straight” – «Який «добрий день», такий і «будь здоров»»
The tactic of correct information presentation	20	“There is no such thing as a free lunch” – «Безкоштовних сніданків не буває»

The highest level of language personality self-realization in communication is cooperative-actualized behavior type, corresponding to the highest level of communicative competence. Linguistic personality is known by self-respect and ability to openly express ideas. One of the key communicative parameters differentiating different types of linguistic personalities is the so-called “idle talk”.

The social-psychological background contributes to the associative behavior of the communicants. The game rules are to idly discuss some matters of little importance instead of being involved into a debate or business conversation. This is connected with the communicants’ global intentions and general implicit modality. The objective of the conversation is not to obtain some particular information but rather to attain psychological comfort.

In such communicative situation different types of linguistic personalities behave differently. Conflictive aggressor employs such tactics as invective tactics, blaming and bullying tactics; conflictive manipulator realizes communicative intentions in orders, requests, commitments, instructions, recommendations; active egocentric imposes communicative tactics, ignores

communicants' ideas, suggestions and expectations; cooperative conformist agrees with everything, expresses support and approval.

Conclusions and offers. According to the results of strategies, tactics and operations of rendering in Ukrainian translation linguistic means of manifesting ethno-psychological stereotypes of the Englishmen, the key strategy has proved to be the strategy of communicative and relevant translation. As for the tactics, the most recurrent tactics are the tactic of national-cultural

background preservation, the tactic of linguistic-cultural adaptation and the tactic of correct information presentation. As far as translation operations are concerned, the prevailing translation transformations have proved to be contextual replacement, antonymous translation and semantic development.

The perspective is seen in investigating ethno-psychological stereotypes revealed in American English and in distinguishing the most appropriate techniques of their rendering in Ukrainian translation.

References:

1. Bradford V. *Intonation in Context*. Cambridge University Press, 1988. 52 p.
2. Бахтин М. М. Фрейдизм. Формальный метод в литературоведении. Марксизм и философия языка. Статьи. Москва : Лабиринт, 2000. 424 с.
3. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы. Москва ; Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. 399 с.
4. Flick U. Social representations. *Rethinking Psychology*. London, 1995. P. 70–96.
5. Горелов И. М., Седов К. Ф. Основы психолингвистики. Москва : Лабиринт, 2001. С. 161–176.
6. Harre R. Discursive psychology. *Rethinking Psychology*. London, 1995. P. 143–159.
7. Дементьев В. В. Непрямая коммуникация и ее жанры. Саратов : изд-во Саратовского университета, 2000. 248 с.
8. Дементьев В. В., Седов К. Ф. Теория речевых жанров: социопрагматический аспект. *Stylistyka 8. Opole*. 1999. S. 53–87.
9. Седов К. Ф. Типы языковых личностей и стратегии речевого поведения (о риторике бытового конфликта). *Вопросы стилистики. Язык и человек*. Саратов : изд-во Саратовского университета, 1996. Вып. 26. С. 8–14.
10. Фокс К. Спостерігаючи за англійцями / пер. з англ. М. Госовської. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.
11. Fox Kate *Watching the English. The Hidden Rules of English Behavior*. London : Hodder & Stoughton, 2014. 608 p.

Юхимець С. Ю. ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ СТЕРЕОТИПИ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті визначено відмінні особливості англійських етнопсихолінгвістичних стереотипів та можливі труднощі їх відновлення у перекладі. Наведено класифікацію рівнів комунікативної компетенції, підґрунтям для якої стала здатність мовної особистості до кооперації у міжособистісному спілкуванні, описано й досліджено провідні стратегії, тактики й операції відтворення у перекладі українською мовою етнопсихолінгвістичних стереотипів англійської мови. Проаналізовано різні комунікативні ситуації та сформульовано загальні висновки. Усі результати піддано статистичній перевірці. Детально досліджено задіяні стратегії, тактики та операції перекладу. Результати дослідження можуть стати у нагоді під час вирішення нагальних проблем міжкультурної комунікації, теорії та практики перекладу та слугуватимуть потужним засобом оптимізації якості перекладу з урахуванням крос-культурних відмінностей. Тематика розвідки має перспективу подальшого розроблення і вдосконалення на часі з напрямом сучасних мовознавчих і перекладознавчих студій. Перспектива вбачається у дослідженні етнопсихолінгвістичних стереотипів у американському варіанті англійської мови.

Ключові слова: етнопсихолінгвістика, соціопсихолінгвістика, комунікативний конфлікт, етнопсихолінгвістичні стереотипи, комунікативна компетенція, стратегії, тактики й операції перекладу.

УДК 821.111: 73
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/52>

Яровенко Л. С.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Болдирева А. Є.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ GERUNDIЯ ТА GERUNDIАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Стаття присвячена способам відтворення у перекладі такої безеквівалентної граматичної форми, як герундій. Дослідження було виконано на матеріалі роману Д. Брауна «Інферно» та його перекладу українською мовою. Методом суцільної вибірки було відібрано 507 слововживань герундія, які були розподілені за їх синтаксичними функціями у реченні, а також проаналізовано варіанти їх перекладу. Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував найбільшу частотність герундія у функції частини складеного дієслівного присудка, що нараховує 31% від загальної кількості. Другим за частотністю використання був герундій у функції непрямого додатку (19%). Випадки вживання герундія у функції означення склали 16%. Герундій у решті функцій мав значно меншу частотність. Герундіальні комплекси зустрічалися у тексті лише у 19 випадках, а саме у функціях підмету, додатка, означення та обставини способу дії. Перекладач використовував різноманітні способи перекладу герундія з різною частотністю їх застосування. Найбільш вживаним серед них був віддієслівний іменник. Також високу частотність мали такі способи перекладу, як інфінітив, підрядні речення різних типів та дієприслівник. Крім того, у перекладі зафіксовані такі граматичні трансформації, як заміна частин мови, заміна типів речення, додавання та вилучення. Також перекладач вдавався до лексичних та лексико-граматичних трансформацій, а саме смислового розвитку та антонімічного перекладу. Під час перекладу герундіальних зворотів спостерігалась декомпресія. Як показав аналіз усіх випадків перекладу герундія, об'єктивні чинники під час прийняття перекладацького рішення домінували над суб'єктивними. Перекладач перш за все враховував лексичне наповнення речення, а не синтаксичну функцію герундія в ньому. Порівняльний аналіз текстів вихідної мови (ВМ) і мови перекладу (МП) продемонстрував значний вплив особливості перекладача на процес перекладу. Якість фінального продукту залежить від його професійності, білінгвальної компетентності, глибоких фонових знань та перекладацької інтуїції.

Ключові слова: неособова форма дієслова, герундій, граматична трансформація, об'єктивні та суб'єктивні чинники.

Постановка проблеми. У сучасному перекладознавстві практично не залишилось граматичних явищ, які б не були об'єктом дослідження й аналізу з боку лінгвістів. Незважаючи на це, є ще теоретичні та практичні питання у сфері перекладу, які потребують подальшого вивчення. Особливий інтерес вчених прикуто до тих граматичних одиниць, які належать до групи безеквівалентних граматичних категорій. Оскільки герундій відсутній у граматичній системі української мови, він може викликати деяку складність під час перекладу, особливо його герундіальні комплекси, тому виникає необхідність деталізації способів його передачі у цільовій мові. На наш погляд, інтерес до теоретичного та практичного дослідження герундія мають такі питання, як кореляція об'єктивних та суб'єктивних чинників під

час перекладу герундія, залежність способу його перекладу від синтаксичної функції у реченні і його лексичного наповнення, а також від стильової приналежності перекладеного тексту. Всі ці аспекти відтворення герундія у мові перекладу були акцентовані у статті, що підкреслює актуальність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Герундій як одна з найбільш вживаних неособових форм англійського дієслова розглядається у численних монографіях, підручниках та статтях під різним кутом бачення. Такі вчені, як Г. В. Верба, Л. Г. Верба [3], К. Н. Качалова, Є. Є. Ізраїлевич [9], В. Л. Каушанська [8], М. А. Ганшіна, Н. М. Василевська [4], висвітлюють граматичну природу герундія, а саме його іменникові та дієслівні ознаки, форми та синтаксичні функції у реченні.

Розподіл вживання герундія у різних функціях практично співпадає у всіх учених, за винятком двох функцій, а саме прямого додатку та частини складеного дієслівного присудку. Класифікація К. Н. Качалової та Є. Є. Ізраїлевич відрізняється від решти класифікацій тільки стосовно цих двох функцій [9]. Іншу точку зору мають І. П. Крилова та Є. М. Гордон, які не виокремлюють герундій у самостійну неособову форму і відносять його до складу *ing*-форм [12]. На наш погляд, слід розрізнити ці дві неособові форми, тому що вони мають різну граматичну сутність. А. J. Thomson, A. V. Martinet не розглядають особливості функціонування герундія. Вони акцентують свою увагу на сполучуваності герундія з іншими словами, особливо прийменниками та дієсловами (прийменниковими та безприйменниковими) [14].

Однак, окрім граматичної природи герундія та його комплексів, величезний інтерес має проблематика його відтворення у МП. Такі вчені, як І. В. Корунець [11], В. І. Карабан [6], В. Н. Комісаров [10], Л. П. Науменко, А. І. Гордєєва [13], М. Д. Гутнер [5], розглядають різноманітні способи перекладу герундія залежно від його функції у реченні та на матеріалі різних функціональних стилів. Ми вважаємо, що є деякі аспекти перекладу герундія та його комплексів, які потребують подальшого вивчення, а саме застосування різних перекладацьких трансформацій (граматичних, лексичних та лексико-граматичних) під час передачі герундія та зворотів; кореляція об'єктивних та суб'єктивних чинників і вплив контексту на перекладацьке рішення.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення співвідношення різних чинників, які обумовлюють перекладацьке рішення під час передачі герундія та його комплексів у перекладі художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Герундій як одна з трьох неособових форм англійського дієслова належить до безеквівалентних граматичних категорій у цільовій мові. За своєю формою він співпадає з дієприкметником (*Participle I*). Щодо його функціонування, то тут спостерігається збіг з інфінітивом. Така двоїста граматична природа герундія може представляти труднощі під час перекладі з ВМ на МП. Слід відзначити ті випадки, коли після певних англійських дієслів можна використовувати або герундій, або інфінітив. Неправильне застосування тієї чи іншої неособової форми може привести до перекошування змісту, тому професійний перекладач повинен мати глибокі лінгвістичні та екстралінгвістичні

знання для виконання адекватного перекладу. Значну роль також відіграє тип тексту, якій підлягає перекладу. Основна мета під час перекладу текстів інформаційного стилю полягає в тому, щоби якомога точніше передати текст оригіналу та інтенцію його автора. Більш складне завдання стоїть перед перекладачем художнього тексту. Крім вищезначених двох складових частин процесу перекладу, слід відзначити ще одну складову частину, а саме відтворення у перекладі літературних цінностей тексту ВМ. Аналізуючи переклад художнього твору, маємо постійно тримати в полі зору основні риси художнього перекладу як поліфонічного явища, водночас естетичного за своєю природою та лінгвістичного за засобами вираження. Художня література – це тексти, які спеціалізуються на передачі естетичної інформації [1, с. 313]. Вона має свої засоби вираження, які складають основні проблеми, що постають перед перекладачем під час роботи над перекладом художнього тексту. Усі конституенти тексту оригіналу (лексичні й граматичні) ретельно аналізуються перекладачем та коректно відтворюються у МП, що дає змогу перекладачу досягнути адекватності у перекладі.

Оскільки герундій відсутній у граматичній системі української мови, перекладач повинен знайти граматичні аналоги у мові перекладу, які б відповідали її нормам. Крім цього, він повинен мати чітке уявлення про граматичну природу герундія. Як зазначають К. Н. Качалова та Є. Є. Ізраїлевич, герундій виражає назву дії, поєднуючи як властивості дієслова, так і властивості іменника [9, с. 332].

Як іменник герундій може виконувати в реченні синтаксичні функції, а саме підмета, іменної частини складеного присудку та додатка. Він також може поєднуватися з прийменниками, присвійними займенниками, іншими іменниками в родовому відмінку та заперечною часткою “no” в певних сталих конструкціях.

Дієслівні властивості герундія виражаються в такому: герундій може мати при собі прями́й додаток; він може сполучатися з прислівником; він також має форми часу та стану. Як і в інших неособових формах дієслова, час, який виражає герундій, має відносне значення, тобто форми часу герундія зазвичай виражають дію, яка є одночасною або попередньою відносно дії, яку виражає дієслово в особовій формі.

Оскільки форма герундія теперішнього часу активного стану є омонімічною формі дієприкметника (*Present Participle Active*) та віддієслівного іменника (*Verbal Noun*), перекладачу слід

розрізняти ці форми між собою. Хоча деякі вчені, зокрема І. П. Крилова та Є. М. Гордон, у своїх працях [12, с. 214] не розрізняють герундій та дієприкметник, поєднуючи їх у єдину так звану *ing*-форму, ми вважаємо, що для досягнення більшої еквівалентності в перекладі слід провести чітку межу між цими неособовими формами дієслова.

Від дієприкметника герундій перш за все відрізняють його субстантивні ознаки, а саме використання у синтаксичних функціях підмета й додатка. У функціях означення та обставини, які є також характерними для дієприкметника з його ад'єктивними властивостями, герундій, на відміну від дієприкметника, вживається лише після прийменника. Більш того, дієприкметник виражає дію, яка приписується предмету як його ознака або є супровідною, побічною дією, а герундій виражає дію у найзагальнішому вигляді як назву дії.

Якщо порівнювати герундій з віддієслівним іменником, то, на відміну від нього, герундій ніколи не вживається з артиклем; не має форми множини; не сполучається з прикметником; не утворює зворотів з прийменником "of".

Усі ці граматичні ознаки герундія, які відрізняють його від омонімічних форм, повинні враховуватися професійним перекладачем у процесі його перекладу.

Герундій виконує різноманітні синтаксичні функції у реченні, стосовно чого існує багато класифікацій. Ці класифікації мають деякі розбіжності, але загалом вони співпадають. Відмінності стосуються двох функцій, а саме частини складеного дієслівного присудку та прямого додатку. Відрізняється методика розподілу герундія за цими функціями у В. Л. Каушанської та К. Н. Качалової і Є. Є. Ізраїлевич. Дослідження базувалось на класифікації В. Л. Каушанської, оскільки ця класифікація є більш детальною [8]. Вона включає такі функції герундія, як підмет, частина складеного іменного присудка, частина складеного дієслівного присудка, прямий та непрямої додаток, означення, обставина часу, обставина способу дії, обставина супутніх обставин, обставина мети, обставина умови, обставина причини, обставина допустової обставини. Як бачимо, герундій має найбільше різноманіття функцій порівняно з іншими неособовими формами, що приводить до його високої частотності у мові та мовленні.

Як зазначалося вище, методом суцільної вибірки з роману Д. Брауна «Інферно» було відібрано 507 випадків вживань герундія, які розподілені за їх синтаксичними функціями у реченні. Опис та аналіз способів перекладу герундія у різ-

них функціях здійснювався відносно їх частотності у тексті.

Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував, що найчастіше (155 випадків) у тексті роману герундій зустрічається у функції **частини складеного дієслівного присудка**, що нараховує 31% від загальної кількості. У цій функції герундій може перекладатися інфінітивом.

He grabbed a small stick and began *scratching* letters on a patch of dirt just off the path [15, с. 32].

Узявши маленьку паличку, він почав *шкрябати* літери на землі біля стежини [16, с. 86].

Також герундій може виражатися віддієслівним іменником.

I'm not saying we should stop *curing* the sick [15, с. 180].

Я не кажу, що слід припинити *лікування* хворих [16, с. 282].

Перекладаючи складені дієслівні присудки, які включають такі дієслова, як *to begin, to start, to finish, to stop*, перекладач враховує різницю між аналітичною і синтетичною мовами. Складені дієслівні присудки у цьому випадку перетворюються на прості дієслівні присудки доконаного виду (значення початку чи закінчення дії передається за допомогою суфіксів та префіксів).

Sienna *stopped talking*, and a strained silence followed [15, с. 369].

Сіенна *замовкла*, і запала напружена тиша [16, с. 590].

Під час перекладу цього складеного присудка наявне злиття семантики двох слів (дієслова в особовій формі та герундія), в результаті чого герундій перекладено дієсловом доконаного стану. Крім того, перекладач вдається до лексичної трансформації – смислового розвитку.

Складені дієслівні присудки також можуть містити дієслова *to keep, to continue* із семою тривалості дії, яка передавалась лексичними засобами. У речення вводилися лексичні одиниці з цією семою (*постійно, далі*). Це спричиняло граматичну трансформацію додавання.

As Langdon *continued applying* water, the original plaster beneath the gesso became visible [15, с. 209].

Ленгдон *далі зволожував* її поверхню, і під гесо показався шар початкового гіпсу [16, с. 330].

У процесі перекладу спостерігається з'єднання семантики двох слів (герундія та прямого додатка), що приводить до лексичної трансформації – смислового розвитку. Сам герундій перекладено особовим дієсловом минулого часу. Також перекладач використовує граматичну трансформацію – додавання. Дієприкметник *дали* передає значення

тривалості дії і замінює дієслово *continued*. Це приводить до заміни частин мови: дієслово трансформовано у дієприкметник. Як ми бачимо, переклад герундія обумовлено не його синтаксичною функцією, а контекстом речення та правилами сполучуваності слів. Дослівний переклад привів би до порушення стилістичних норм у МП.

Другим за частотністю використання став герундій у функції **непрямого додатка**. У цій функції герундій був вжитий 97 разів (19%). Найбільш частотний спосіб перекладу герундія у цій функції – неозначена форма дієслова.

Zobrist created an airborne vector virus capable of *modifying* human DNA [15, с. 366].

Цобріст створив поширюваний повітрям вірус, здатний *змінювати* ДНК людини [16, с. 585].

Крім того, перекладач широко використовував такі варіанти перекладу герундія, як віддієслівний іменник та особова форма дієслова у минулому часі у складі підрядного речення.

Consortium facilitator Laurence Knowlton was still kicking himself *for phoning* the provost [15, с. 155].

Координатор Консорціуму Лоренс Нолтон і досі картає себе *за те, що зателефонував* Начальнику [16, с. 242].

Під час перекладу герундія особовою формою дієслова спостерігалась декомпресія речення. Явище декомпресії дуже ретельно розглядається у працях В. І. Карабана, у яких він зазначає, що «декомпресія під час перекладу – це збільшення з різних об'єктивних причин обсягу речення цільової мови порівняно з обсягом речення мовою оригіналу» [7, с. 294]. Він виділяє шість випадків застосування декомпресії, серед яких значне місце посідають неособові форми дієслова у деяких функціях та їх комплекси. Декомпресія відбувається у зв'язку з розбіжностями граматичної і лексичної будови мов, а також відмінностями норм і традицій мовлення різними мовами. У цьому перекладі просте речення ВМ було трансформовано у складнопідрядне додаткове речення в МП. Ця граматична трансформація (заміна типу речення) була викликана необхідністю кореспондування нормам цільової мови. Переклад герундія інфінітивом або віддієслівним іменником у цьому реченні був би неможливим.

Випадки вживання герундія у функції **означення** склали 81 раз (16%) від загальної кількості. Тут герундій найчастіше перекладався інфінітивом.

But before you are permitted the great privilege of *climbing* this mountain and *purging* your sins, you must speak to this individual [15, с. 207].

Але, перш ніж вам гарантують великий привілей *ити* цією горою й *очищатися* від власних гріхів, ви мусите поговорити ось із цим індивідом [16, с. 326].

Крім цього, перекладач застосовував переклад герундія за допомогою віддієслівного іменника.

She thought of Robert Langdon, wondering if he had made any more headway in *deciphering* Zobrist's clues [15, с. 266].

Вона подумала про Роберта Ленгдона – чи зміг він хоч трохи просунути в *справі розшифрування тих* зачіпок, які залишив їм Цобріст? [16, с. 422].

Під час перекладу герундія перекладач також вдається до граматичної трансформації додавання, тобто лексеми «справа». Крім того, спостерігається декомпресія: словосполучення “Zobrist's clues” трансформовано у підрядне означальне речення. На наш погляд, використання прийому розширення словосполучення у речення не є обов'язковим і підкреслює роль суб'єктивних чинників у процесі перекладу.

У функції обставини будь-якого типу герундій сполучається з прийменником, що відрізняє його від дієприкметника.

Було зафіксовано 8% (39 разів) вживання герундія у функції **обставини часу**. Здебільшого герундій у цій функції перекладається дієприслівником у складі дієприслівникового звороту, що ілюструє переклад такого речення.

On *hearing* the news, Sienna turned to Langdon in disbelief, gaping at him with an expression of shock [15, с. 115].

Зачувши про новину, Сієнна повернулася до Ленгдона й ошелешено витріщалася на нього. У її очах відбився шок [16, с. 178].

Під час перекладу цього простого поширеного речення перекладач вдається до членування речення та трансформації безсполучникового речення у сполучникове за рахунок додавання. Усі ці трансформації, як ми вважаємо, перекладач використовує для надання більшої образності емоційного стану героїні роману. Це рішення перекладача обумовлено його сприйняттям предметної ситуації. На наш погляд, воно вдале, але демонструє суб'єктивний чинник процесу перекладу.

В нечисленних випадках герундій у цій функції перекладався підрядним реченням часу, що спричиняло заміну типу речення.

Герундій у функції **обставини способу дії** знайдений 31 раз, що становить 6%. У цій функції герундій найчастіше перекладався дієприслівником, але траплялись випадки перекладу герундія віддієслівним іменником з прийменниками *шляхом* та *за допомогою*. Як показав аналіз, такий

спосіб перекладу спричинено лексичним наповненням речення.

Герундій у функції **підмета** було зафіксовано у 6% випадків, що склало 30 слововживань. Тут можна відзначити два способи перекладу, а саме за допомогою віддієслівного іменника або неозначеною формою дієслова, які мали однакову частотність:

Staying on task was in direct opposition to her disavowal protocol [15, с. 97].

Продовження завдання напряду суперечило протоколу зречення [16, с. 152].

Перекладач здійснює переклад герундія віддієслівним іменником, хоча контекст речення та норми МП дають змогу використовувати неозначену форму дієслова. Можливість із боку перекладача (маючи дві опції) варіювати та вибирати якійсь один варіант свідчить про наявність впливу саме перекладача на процес перекладу і значущість суб'єктивних чинників під час перекладу з ВМ на МП.

У наступному прикладі контекст речення, правила сполучуваності слів не дають змогу перекладачу скористатися граматичним еквівалентом у вигляді віддієслівного іменника.

Seeing it is a bit like staring into the headlight of an oncoming locomotive [15, с. 89].

Дивитися на нього – це наче дивитися на фари локомотива, що наближається [16, с. 142].

Семантика дієслова “to see” у формі “seeing” та лексичне наповнення речення передбачають застосування тільки одного можливого варіанта перекладу герундія у функції підмета, а саме за допомогою інфінітиву.

Герундій у функції **супутніх обставин**, яка в українській мові окремо не виділяється, а входить до складу обставини способу дії, було використано 28 разів (5,5%). Найпоширенішим способом перекладу герундія у цій функції став переклад за допомогою дієприслівника. Причому змінюється тип речення: стверджувальне речення трансформується у заперечне. Іншими словами, відбувається лексико-граматична трансформація, а саме антонімічний переклад.

Without breaking off from his work or looking up, the man reached out with one hand [15, с. 299].

Не відриваючись від роботи й *не підводячи очей*, чоловік простяг руку [16, с. 478].

Іноді можливий також переклад особовою формою дієслова. Тут герундій передається дієсловом із заперечною часткою, що виражає дію, яка є одночасною з дією «головного» дієслова, або може протиставлятися йому.

Without pouring a glass, he set down the bottle and turned his back on it [15, с. 66].

Він *не налив* собі ні склянки, а поставив пляшку на стіл і повернувся до неї спиною [16, с. 101].

У цьому перекладі спостерігається повна перебудова речення із заміною його типу: безсполучникове речення ВМ трансформовано у сполучникове сурядне речення МП за рахунок передачі неособової форми дієслова (герундія) особовою та перестановки. Також наявний антонімічний переклад. Ми вважаємо, що перекладач здійснив усі ці перетворення задля відповідності стилістичним нормам цільової мови.

На герундій у функції **прямого додатка** припадає 5% (24 слововживання). У цій функції герундій передавався віддієслівним іменником, інфінітивом та додатковим підрядним реченням. Усі ці варіанти перекладу були практично однаковими за частотністю. Вибір тієї чи іншої перекладацької опції повністю залежав від контекстуальних партнерів герундія, перш за все від семантики дієслова, з яким він сполучався. Під час перекладу герундія за допомогою з'ясувального підрядного речення здебільшого відбувалась заміна типу речення: просте речення оригіналу трансформувалось у складнопідрядне у перекладі.

More recently, Langdon recalled *reading* about a young phenomenon named Moshe Kai Cavalin [15, с. 36].

Ленгдон пригадав також, *що* недавно читав про одного феноменального хлопця на ім'я Моше Кай Кавалін [16, с. 54].

У функції **складеного іменного присудку** герундій зустрівся 12 разів (2,5%). Переважно герундій перекладався віддієслівним іменником або інфінітивом залежно від правил сполучуваності герундія зі своїм контекстуальним оточенням. Крім цього, спостерігались нечисленні випадки, коли просте речення ВМ перетворювалось на складнопідрядне додаткове.

The only memory he could conjure was *awakening* in the hospital and *watching* an innocent doctor murdered before his eyes [15, с. 34].

Єдиним спогадом, що виринав зі свідомості, було *те, як він прокинувся* у шпиталі і як у нього на очах убили безневинного лікаря [16, с. 51].

У процесі перекладу герундія спостерігається декомпресія у вигляді заміни типу речення.

Герундій у функції **допустової обставини** було зафіксовано у 7 випадках (1%). В усіх випадках спостерігався переклад складнопідрядним допустовим реченням із сполучником *nonpro me, що*.

Langdon, *despite having been* in this room many times, now felt the mystical pull of space, and let his gaze climb skyward to the ceiling [15, с. 199].

Ленгдон, *попри те, що вже був* тут багато разів, знову відчув містичний потяг до цього приміщення й дозволив погляду піднятися до стелі. [16, с. 313].

У реченні оригіналу герундій вжито у перфектній формі, що склало 5% усіх слововживань герундія.

У найменшій кількості – 3 випадки (0,5%) – герундій використовувався у функції **обставини мети** та перекладався віддієслівним іменником з прийменником *для*.

You both are coming to headquarters *for questioning* [15, с. 364].

Ви підете з нами до відділка *для допиту* [16, с. 81].

В досліджуваному матеріалі не було знайдено жодного випадку використання герундія у функціях обставини умови та причини.

Окрім самостійного функціонування у реченні, герундій може входити до складу герундіального звороту, який також називають комплексом або конструкцією. Як зазначають Л. С. Бархударов та Д. А. Штелінг, герундіальний комплекс складається з двох елементів, а саме субстантивного та предикативного, перший з яких може бути виражений іменником у загальному відмінку (переважно для неживих істот); іменником у присвійному відмінку (для живих істот); присвійним займенником; особовим займенником; вказівним або зворотним займенником, а другий зазвичай являє собою герундій у будь-якій формі часу та стану, один або із залежними словами [2].

Більшість учених вважає, що герундіальна конструкція має більше труднощів для перекладача, ніж герундій у будь-якій функції.

В тексті роману герундіальні звороти мали невисоку частотність (19 випадків), але виконували усі потенційно можливі функції, а саме підмета, додатка, означення та обставини. Потрібно зазначити, що до складу всіх зворотів входили особові чи присвійні займенники. Було виявлено лише один випадок сполучення герундія з іменником.

Отже, було зафіксовано 4 випадки вживання герундіального комплексу у функції **підмета**. Під час перекладу зазвичай спостерігалися такі трансформації, як заміна типу речення й заміна частин мови. Речення ВМ перетворювалося на складно-підрядне в МП; присвійний займенник трансформувався в особовий займенник у функції підмета, а герундій передавався простим дієслівним присудком, вираженим особовою формою дієслова.

Our losing you was a critical error [15, с. 298].

Те, що ми вас втратили, стало тяжкою помилкою [16, с. 476].

Герундіальний комплекс у функції **додатка** в досліджуваному матеріалі було використано 5 разів (2 випадки – прямий додаток, 3 випадки – непрямий додаток). В усіх випадках звороти перекладалися на українську мову складнопідрядним

з'ясувальним реченням. Герундій так само виконував роль присудка.

Zobrist believed wholeheartedly in Transhumanism – *in its bettering the species through technology* [15, с. 246].

Цобрист усім серцем вірив у трансгуманізм – *у те, що він покращить людських особин за допомогою технології* [16, с. 386].

У функції **означення** герундіальні конструкції зустрічалися 4 рази. У всіх перекладах відбувалася заміна речення ВМ складнопідрядним у МП та герундія дієсловом у особовій формі.

Sienna calculated that the chances *of their getting* across the open area to the sheltered path were very slim [15, с. 106].

Сіенна вирахувала, що шанси на те, *що вони перетнуть* відкритий простір і дістануться до рятівних чагарників, вельми слабкі [16, с. 165].

У цьому перекладі зафіксовано трансформацію внутрішнього членування речення: герундіальний зворот перетворено на підрядне речення.

Нарешті, у функції **обставини способу дії** герундіальний зворот було вжито 6 разів. У всіх випадках він перекладався на українську мову складнопідрядним з'ясувальним реченням.

Dante's famous journey into hell had begun *by his crossing a river as well* [15, с. 71].

Подорож Данте до пекла також почалася *з того, що він перейшов* через річку [16, с. 111].

Отже, під час перекладу герундіальних зворотів незалежно від функції герундія у його складі завжди спостерігається декомпресія, яка веде до заміни типу речення.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки.

1) Найчастіше у тексті роману герундій вживався у функціях складеного дієслівного присудка, непрямого додатка та означення.

2) Як показав кількісний аналіз способів перекладу герундія у різних функціях, вони розподілились за частотністю у такій послідовності: віддієслівний іменник – 168 випадків (33%); інфінітив – 145 випадків (29%); підрядні речення різних видів – 106 випадків (21%); дієприслівник – 64 випадки (12%); особова форма дієслова – 21 випадок (4,5%); опущення – 3 випадки (0,5%).

3) Під час перекладу герундія перекладач вдавався до різних трансформацій задля досягнення еквівалентності та відповідності нормам МП. Серед граматичних трансформацій спостерігалися заміна типу речення, заміна частин мови, додавання та вилучення, а серед лексичних та лексико-граматичних – смисловий розвиток та антонімічний переклад.

4) Переклад герундія залежав не від його синтаксичної функції, а від контекстуального оточення герундія, семантики його безпосередніх контекстуальних партнерів та сполучуваності слів у реченні. Також треба відзначити фактор стильово-

вої приналежності перекладеного тексту, який впливає на спосіб перекладу лексичних та граматичних одиниць оригіналу.

5) Переклад герундія обумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Домінуючими серед них були об'єктивні фактори. Суб'єктивна складова частина перекладацького процесу, а саме вплив особистості перекладача на фінальний продукт, проілюстровано в ході аналізу способів відтворення герундія у цільовій мові.

Список літератури:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учебное пособие. Москва : Академия, 2004. 352 с.
2. Бархударов Л. С., Штеллинг Д. А. Грамматика английского языка : учебник. Москва, 1983. 422 с.
3. Верба Г. В., Верба Л. Г. Грамматика сучасної англійської мови : підручник. Київ, 2004. 341 с.
4. Ганшина М. А., Василевская Н. М. Практическая грамматика английского языка : учебник. 9-е изд. Москва, 1964. 543 с.
5. Гутнер М. Д. Пособие по переводу с английского языка на русский общественно-политических текстов : пособие. Москва : Высшая школа, 1982. 158 с.
6. Карaban В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1 : Граматичні труднощі : посібник-довідник. Вінниця : Нова книга, 2001. 317 с.
7. Карaban В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську : навчальний посібник. Вінниця, 2003. 608 с.
8. Каушанская В. Л. Грамматика английского языка : пособие. Москва : Айрис-пресс, 2008. 384 с.
9. Качалова К. Н., Израилевич Е. Е. Практическая грамматика английского языка : учебник. 8-е изд., перераб и доп. Киев, 2003. 363 с.
10. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
11. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
12. Крылова И. П., Гордон Е. М. Грамматика современного английского языка : учебник. 9-е изд. Москва, 2003. 448 с.
13. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської на українську : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
14. Thomson A. J., Martinet A. V. A Practical English Grammar. Oxford : Oxford University Press, 1986. 384 p.
15. Brown D. Inferno. New York : Doubleday, 2013. 381 p.
16. Браун Д. Інферно / пер. з англ. В. В. Горбатська. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 608 с.

Yarovenko L. S., Boldyreva A. E. THE PECULIARITIES OF REPRODUCING GERUND AND GERUNDIAL COMPLEXES IN TRANSLATION

The paper focuses on the ways of transfer in translation of such a non-equivalent grammatical form as the gerund. This study was performed on the material of D. Brown's novel "Inferno" and its translation into Ukrainian. Using the method of consecutive selection, 507 word usages of gerund were chosen and distributed according to their syntactic functions in the sentence. Their translation versions were analyzed. The analysis of the actual material showed the highest frequency of gerund in the function of part of the compound verbal predicate, which is 31% of the total. The second most frequently used was the gerund as an indirect object (19%). The gerund as an attribute was employed in 16% of all cases. The gerund in other functions had a lot lower frequency. Gerundial complexes were found in the text only in 19 cases in the functions of the subject, object, attribute and adverbial modifier of manner. The translator used various ways of rendering gerund with different frequency of their use. The most common among them was the verbal noun. The following translation methods also had high frequency: the infinitive, subordinate clauses of various types and participle. In addition, the translation registers application of the following grammatical transformations – replacement of parts of speech, substitution of sentence types, addition and omission. The translator also resorted to lexical and lexical-grammatical transformations, such as modulation and antonymous translation. Decompression was observed when translating all gerundial complexes. As the analysis of the cases of gerund translation showed, objective factors in making a translation decision dominated over subjective ones. The translator, first of all, took into account the lexical content of the sentence, rather than the syntactic function of the gerund in it. The comparative analysis of the source and target texts also showed a significant influence of the translator's personality on the translation process. The quality of the final product depends on his professionalism, bilingual competence, and profound background knowledge and translation intuition.

Key words: non-finite form of the verb, gerund, grammatical transformation, objective/subjective factors.

Відомості про авторів

Анастасьєва О. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Артюмцев О. В. – доцент кафедри іноземної філології і перекладу гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

Бакуменко О. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Національного транспортного університету

Бечко Я. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов Уманського національного університету садівництва

Бігунова Н. О. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Блинова І. А. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Болдирева А. Є. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Борисович О. В. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Борковська І. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3 Національного технічного університету України «Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»

Бялик В. Д. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Василенко Г. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»

Габідулліна А. Р. – доктор філологічних наук, професор кафедри мовознавства і російської мови Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Гайданка Д. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гарасим Т. О. – викладач кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Гнедкова О. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Гончарова І. С. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри зарубіжної філології Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Гумбатова Айтен – доктор філософії по філології, викладач англійської мови Бакинського державного університету

Гураль О. І. – старший викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Дерябіна А. А. – аспірант кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Дзикович О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Дичка Н. І. – кандидат педагогічних наук, доцент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Довженко І. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного торговельно-економічного університету

Драненко Г. Ф. – доктор філологічних наук, доцент кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Дячук Л. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного торговельно-економічного університету

Жаворонкова В. В. – викладач кафедри іноземних мов Запорізького державного медичного університету

Жук В. А. – старший викладач кафедри граматики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Зашкола Ю. І. – магістрантка кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету

Зейналов Е. А. – старший викладач Азербайджанської державної морської академії (Азербайджан)

Зернецька А. А. – доктор філологічних наук, професор, декан факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Зубрик А. Р. – доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Карпенко З. О. – студентка 4-го курсу Спеціальності 035. Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Коваленко А. В. – викладач кафедри англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Коваль Н. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Кошман І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Крсек О. С. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов та професійної комунікації Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Куриленко Д. В. – кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри іноземних мов Поліського національного університету

Куш Е. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»

Лазебна Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»

Лесінська О. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Личук С. В. – кандидат філологічних наук, доцент, Івано-Франківський національний медичний університет

Літвінов О. І. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германо-романської філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Літвінова М. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германо-романської філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Луценко Л. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету

Люшнівська Л. М. – викладач кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Матковська М. В. – доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Микитюк І. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Модестова Т. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов та професійної комунікації Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Мосівич Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін Інженерного навчально-наукового інституту Запорізького національного університету

Нузбан О. В. – асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Пожарицька О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Пожарська Н. В. – асистент кафедри англійської філології факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Прокоф'єв Г. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Репушевська І. І. – асистент кафедри «Філологія» Одеського національного морського університету

Рибачок К. В. – студентка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»

Свєтлічна А. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри «Філологія» Одеського національного морського університету

Семен Г. Я. – доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Синегуб С. В. – доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені І. В. Корунця факультету перекладознавства Київського національного лінгвістичного університету

Сіманович Н. М. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Ставчук Н. В. – викладач кафедри теорії та практики іноземних мов факультету іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Тодорова Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Військової академії (м. Одеса)

Хацер Г. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету

Чаюк Т. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шовкопляс Ю. О. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри викладання другої іноземної мови Запорізького національного університету

Юрчишин В. М. – асистент кафедри англійської філології факультету іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Юхимець С. Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри «Філологія» Одеського національного морського університету

Яровенко Л. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НОТАТКИ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 1 2021

Частина 2

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнецова*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 34,37. Ум.-друк. арк. 36,27. Зам. № 0421/143

Підписано до друку 01.03.2021. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.